

Harmadpéld. ^{HA 1757}
26.19

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

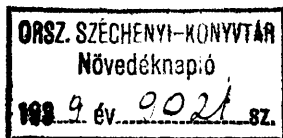
A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

KOLLÁNYI FERENCZ

UJ FOLYAM XVII. KÖTET.

1909-IKI ÉVFOLYAM.

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA.

1909.

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

Budapest, VIII. ker., Szentkirályi-utca 28. szám.

XVII. KÖT. 1. FÜZET. UJ FOLYAM 1909. JANUÁR-MÁRC.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

KOLLÁNYI FERENCZ

1909. évi folyam * I. füzet.

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA.

1909.

TARTALOM.

Harsányi István. A sárospataki lengyel biblia s ujonnan fölfedezett harmadik töredéke. (Első közlemény, egy hasonmással.)	Lap 1
Dr. Gulyás Pál. Bibliografiai rendszerek. (Második, befejező közlemény.)	23
Vidéki könyvtáraink 1907-ben	44
Tárca. Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchényi-könyvtára állapotáról az 1908. év IV. negyedében	72
Szakirodalom. Theodor Birt, Die Buchrolle in der Kunst. <i>Ism.</i> 2. — Dr. Gulyás Pál, Észak-német népkönyvtárak. <i>Ism.</i> <i>d—n.</i> — Barcza Imre, Magyarországi kivándorlások irodalma. <i>Ism.</i> — <i>sp.</i> — Fr. H. Hich- cock, The Building of a book. <i>Ism.</i> <i>dr. Gulyás Pál</i>	76
Külföldi folyóiratok szemléje. (Deutsche Literaturzeitung. XXIX. 40., 41., 43., 46., 48., 50. La bibliofilia. X. 7., 8., 9—10. La bibliographie moderne. XII. 67—69. Revue des bibliothèques. XVIII. 7—9. The library journal. XXXII. 10., 11., 12. Zeitschrift für Bücherfreunde. XII. 7., 8., 9. Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXV. 10., 11., 12	83
Horváth Ignác. A magyar bibliografiai irodalom az 1908. év IV. negyedében	87
Vegyes közlemények. Változások a Magyar Nemzeti Múzeum könyv- tárának tisztikarában. A bajor állami könyvtárak fizetésrendezése. Ují- tások az olasz állami könyvtárak kölcsönforgalmában. A porosz katalo- gizálási szabályok egyszerűsítése (Σ). Verbőczy «Opus Tripartitum etc.» című műve Pergossich-féle fordításáról (<i>ch</i>). Hazai ruthén-oláh nyomtatványok, nyomdák történetéről (<i>Melich János</i>). Egy magyar főúr könyvtára a XVI. században (<i>dr. Iványi Béla</i>). Széchényi «Hitel»-ének második kiadásáról (Σ). Könyvlopás Lipcsében (<i>Observer</i>)	89
Melléklet. A hazai nyomdák 1908-ban	1—24

TARTALOM.

1. ÉRTEKEZÉSEK, ÖNÁLLÓ KÖZLEMÉNYEK.

	Lap
A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM Széchényi Orsz. Könyvtára az 1908. évben. (Négy melléklettel)	97
DR. GULYÁS PÁL. Bibliográfiai rendszerek (Második, befejező közlemény)	23
DR. GULYÁS PÁL. Magyar vonatkozású francia népkönyv a XVI. századból. (Négy szöveggéppel)...	117
DR. GULYÁS PÁL. Páris tudományos közkönyvtárai. (Első közlemény)...	293
DR. GULYÁS PÁL. Irodalmi hamisítványok... ..	322
HARSÁNYI ISTVÁN. A sárospataki lengyel biblia s ujonnan fölfedezett harmadik töredéke. (Három közlemény, egy szöveggéppel, két melléklettel)	1, 117, 193
JABLONKAY GÁBOR S. J. Egy újabb magyar nyelvemléktöredék. (Három melléklettel)	289
STOCKINGER GYULA. Névtelenek irodalmi temetője	154
DR. VÉRTESY JENŐ. A Magyar Nemzeti Múzeum sugókönyvei	211
VIDÉKI KÖNYVTÁRAINK 1907-ben	44
ZOVÁNYI JENŐ. Könyvészeti és irodalomtörténeti apróságok	395
ZSÁK I. ADOLF. A római Ottoboni-könyvtár hazai vonatkozásai (Két közlemény)	244, 335

2. TÁRCZA.

ÉVNEGYEDES JELENTÉSEK a M. N. Múzeum könyvtárának állapotáról 1908 okt. 1-től 1909 szeptember 30-ig... ..	72, 161, 252, 347
A BUDAPESTI M. KIR. TUD. EGYETEM KÖNYVTÁRA 1907-ben	255
AZ ERDÉLYI MÚZEUM KÖNYVTÁRA 1908-ban	165
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA 1908-ban	352

3. SZAKIRODALOM.

BARCZA IMRE. Magyarországi kivándorlások irodalma. <i>Ism.</i> — <i>sp</i> —... ..	79
BINZ GUSZTAV. Die Handschriften der Öff. Bibliothek der Universität Basel. I. <i>Ism.</i> Σ... ..	359
BIRT THEODOR. Die Buchrolle in der Kunst. <i>Ism.</i> Σ.	76
CALVI EMILIO. Bibliografia generale di Roma. Vol. I. suppl. I. <i>Ism.</i> G. P.	175
CATALOGUE of books printed in the XV th century now in the British Museum. I. <i>Ism.</i> <i>dr.</i> <i>Gulyás Pál</i>	354

	Lap
CATALOGUS codicum manu scriptorum Bibliothecae Regiae Monacensis.	
I. 5. Ism. Σ.	364
ENSCHEDÉ CH. Fonderies de caractères et leur matériel dans les Pays-Bas. Ism. <i>dr. Gulyás Pál</i>	365
(FRANKLIN A.) Guide des savants dans les bibliothèques de Paris. Ism. <i>dr. Gulyás Pál</i>	171
FRÖHLICH OTTÓ. Internat. Bibliographie der Kunstwissenschaft. V. Ism. <i>Gl.</i>	177
DR. GULYÁS PÁL. Északnémet népkönyvtárak. Ism. <i>d—n.</i>	78
HICHOCK FR. H. The building of a book. Ism. <i>dr. Gulyás Pál</i>	80
KUN S. Kéziratok és autogrammok jegyzéke. Ism. —s.—k.	367
MOREL EUGÈNE. Bibliothèques. Ism. <i>dr. Gulyás Pál</i>	273
PELLECHET M. Catalogue général des incunables. III. Ism. <i>dr. Gulyás Pál</i>	361
RYE R. A. The libraries of London. Ism. Σ.	175
SCHREIBER W. L. és HETZ PAUL. Die deutschen «Accipies»- und Magis- ter cum Discipulis-Holzschnitte. Ism. <i>Gl.</i>	360
SLATER J. HERBERT. Handbuch für Büchersammler und Bücherliebhaber. Ism. <i>Bibliofl</i>	362
STAUBER R. Die Schedelsche Bibliothek. Ism. <i>dr. Gulyás Pál</i>	172
SZALAY IMRE. Tájékoztató múzeumok és könyvtárak építésére és beren- dezésére. Ism. Σ.	272
KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK SZEMLEJE	83, 179, 277, 368
HORVÁTH IGNÁCZ. A magyar bibliográfiai irodalom 1908 október—1909 szeptember	87, 183, 282, 372

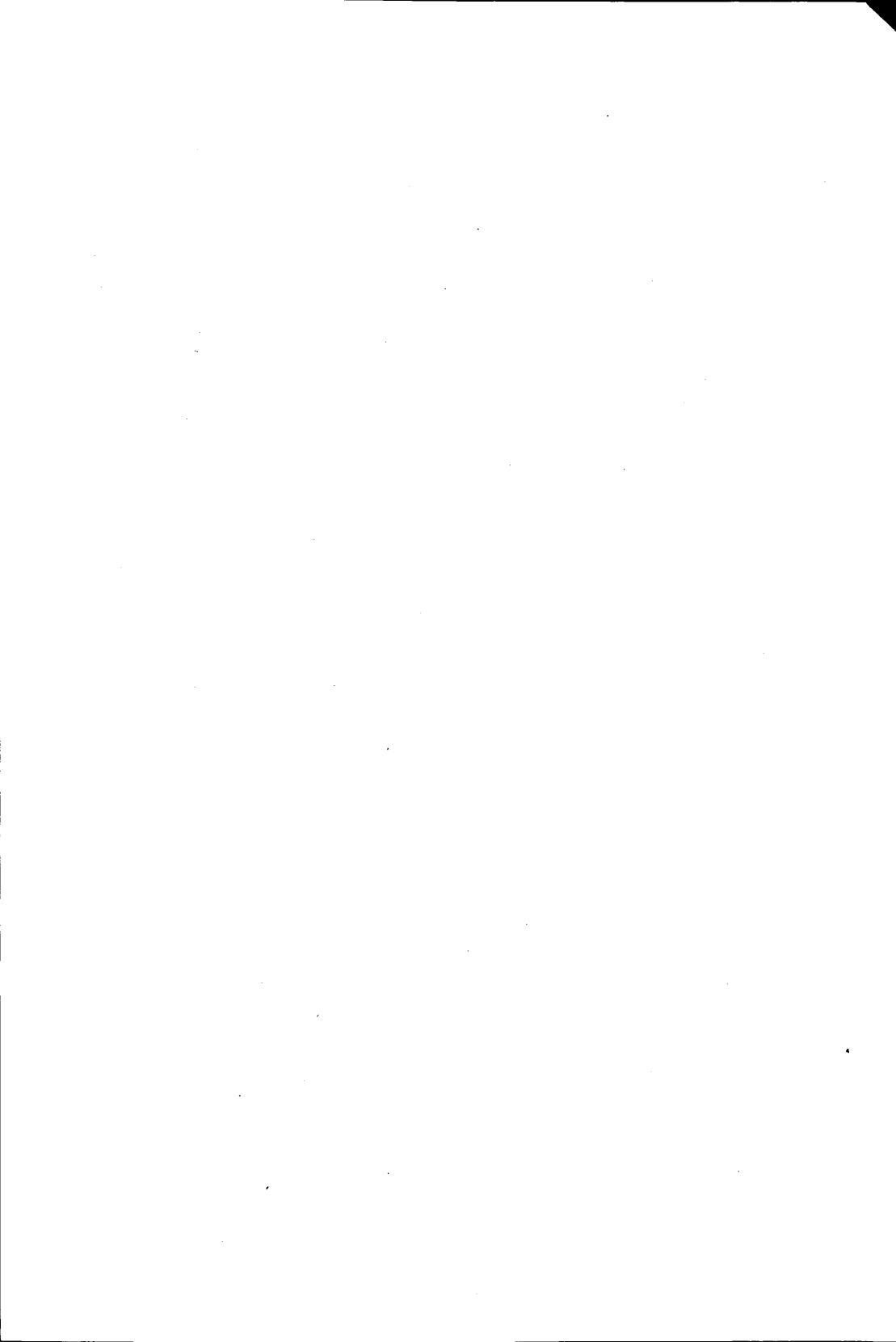
4. VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Változások a M. N. Múzeum könyvtárának tisztikarában	89
A bajor áll. könyvtárak fizetésrendezése	89
Ujitások az olasz áll. könyvtárak kölcsönforgalmában	90
A porosz katalogizálási szabályok egyszerűsítése (Σ.)	90
Verbőczy «Opus Tripartitum etc.» cz. műve Pergossich-féle fordításá- ról (<i>ch.</i>)	92
Hazai rutén-oláh nyomtatványok, nyomdák történetéről (<i>Melich János</i>)	92
Egy magyar főúr könyvtára a XVI. században (<i>Dr. Iványi Béla</i>)...	94
Széchenyi «Hitel»-ének második kiadásáról (Σ.)	95
Könyvlopás Lipcsében (<i>Observer</i>)	96
A berlini nemzetközi tört. kongresszus lefolyásáról	185
Az 1700 előtt nyomtatott és Svédország könyvtáraiban található zene- művekről (<i>d'I. K.</i>)	187
Adalék a miskolci színház történetéhez (<i>V. J.</i>)	189
Mátyás királynak ajánlott ismeretlen jóskönyv 1485-ből (Σ.)	190
Laubmann György † (Σ.)	284
Válasz (<i>Supka Géza</i>)	284
Viszonválasz (<i>Gl.</i>)	286
A felsőmagyarországi Rákóczi-Múzeum új igazgatója...	288

	Lap
A VI. könyvtári szaktanfolyam	288
Mgr. Pietro Wenzel †	373
A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Szövetsége 1909. közgyűlése	374
A Ludovika Akadémia könyvtáráról (<i>Melich János</i>)	376
Egy meg nem jelent folyóiratról (<i>V. J.</i>)	377
A bolognai közs. könyvtár az 1908. évben (<i>Gch.</i>)	378
Breuer Lőrincz életéhez (<i>Kemény Lajos</i>)	380
A kassai könyvsajtó történetéhez (<i>Kemény Lajos</i>)	382
Irodalmi leletek	383
Változások a magyarorsz. nyomdáknál 1909 január 1-től 1909 november 31-ig	192, 288, 384
Név- és tárgymutató	385

MELLÉKLET:

A hazai nyomdák 1908-ban	1—24
A hazai hírlapirodalom 1908-ban. — I. Hírlapok <i>Kereszty István</i> -tól. — II. Folyóiratok <i>Horváth Ignác</i> -tól	1—20

A SÁROSPATAKI LENGYEL BIBLIA S UJONNAN FÖLFEDEZETT HARMADIK TÖREDÉKE.

HARSÁNYI ISTVÁNTÓL.

(Első közlemény, egy hasonmással.)

1. A kódex leírása.

A sárospataki lengyel biblia nagy, ívrét alakú, hártýára írott kódex. Kötése: sárga színű bőrrel borított, egy em. vastag fatáblás kötés. A 39·4 cm. magas és 26·5 cm. széles táblák egyszerű réz-sarkakkal vannak ellátva, a melyek közül ma már csak az előtábla két felső és jobb alsó szegletén levők vannak meg. Az előtáblát az utótáblával két rézkapocs kötötte össze, melyekből azonban már csak az előtábla két kapocsfogója látható. A táblákat renaissance stíliú préselesek díszítik, melyek a XVI. században ily kötésekön közönséges allegorikus alakokat s szenteket ábrázolnak. Az előtábla a csekély díszítési különbségen kívül még abban is különbözik az utótáblától, hogy a középső téglányban egy szépen bepréselt és a *Leszczye*-czímert ábrázoló¹ *czimerpajzs* (5·5 cm. m., 4·5 cm. sz.) van. A czimer fölött egymástól 2·6 cm. távolságban az I. és C. betű; alatta pedig (6·5 cm. távolságban) az MDLXII évszám van bepréselve. Az utótábla téglányában, az előtábla czímere, I. és C. betűje helyén a már említett szent-fejek szolgálnak díszítésül. A foliáns hátán a fűzőzsinegek okozta hét (a legfelső és legalsó egyes, az öt középső kettős) borda van. A hát második bordaközében a következő, fekete tintával írott latin fölírás olvasható:

BIBLIA
POLONICA

The(stamentum). V(etus).

¹ Hogy ez a Leszczye czimer, azt Piekosinski és Malecki állapította meg. E czimer viselője a Crotoseius (Krotowski) család volt. *Malecki*: Biblia Królowej Zofii. We Lwowie. 1871. II. szakasz.

Az előtábla belsején a következő följegyzések olvashatók:
(Főnt, középen:) *Ex libris . . . ij.* (A kipontozott helyen a papír le van szakadva, de az utolsó két betű mintha a *Crotoscij* név két utolsó betűje volna.)

(A tábla bal szélén ez a név:) *Lasitzki.* (Alatta lengyelül:) «Lefordítottak e könyvek Hieronymus fordításából (az «ex Hieronymi translatione» latin szavak fölött ugyanazon kézírással lengyelül a következő magyarázat áll: Szent Hieronymus latin bibliájából) Kázmér lengyel királynak, Zsigmond király atyjának idejében, Kázmér anyjának, Zsófia lengyel királynénak kívánságára (ide a balfelöli szélén ugyanaz a kéz kisebb betűkkel, magyarázatul ezt jegyezte föl: ez pedig leánya volt Albrecht császárnak, a ki 1439-ben Magyarországon halt meg hasmenésben), a Krisztus Urunk születése utáni 1455-ik évben nemes Jaszowicei András pap, ezen királyné káplánja által, és leírtak az új városban Krakkótól 10 mértföldnyire. Lásd mi van írva Jób végén.»¹

(Ez alatt:) «NB. Nincs pedig meg az Új-testamentom.

Salamon példabeszédei, ugyanennek Prédikatori könyve, Énekei és Bölcsesége, Sirák, a 4 nagy és tizenkét kis próféta, a Makkabeusok, Esdrás III-ik könyve.»

¹ A dr. Erdős által (Az újszöv. kánon fordításai. Bpest, 1906. 37. lap) *Horváth Cyrill* után közölt fordítás hiányos, mert kimaradt belőle a két magyarázó jegyzet és az utolsó mondat. (Lásd, mi van írva Jób végén.) Ez utolsó mondat alatt nyilván azt kell érteni, hogy Jób könyvének a végén egy följegyzés volt olvasható, a mely a fordítató, fordító és leíró nevét örökítette meg a fordítás idejével együtt. Jób könyve ma már nincs meg a kódexben. *Turnovius*, mint látni fogjuk, idéz egy hasonló tartalmú jegyzetet kódexünkől, de nem jelzi, hogy melyik helyről. *Malecki* (id. m. II. szakasz) szerint lehetséges, hogy ez a *Turnovius* által idézett jegyzet a Zsoltárok végén volt, mint a bibliának akkori terjedelmében legvégén. Szerintem legvalószínűbb, hogy ez a jegyzet az Ó-testamentom legvégéről (mert épen ide illenek a legjobban ama szavak: befejeztettek a *Szövetség*, t. i. az ó-szövetség könyvei) került a Zsoltárok, majd pedig onnan Jób könyvének végére, és pedig akkor, mikor már az Ó-testamentom vége, vagy a Zsoltárok könyve veszendőben volt s a jegyzetet, mint a mely az egész kódex történetére világot vet, följegyezték előbb a Zsoltárok végére, majd mikor ez is veszendőben volt, onnan a Jób végére, a mikor aztán egyszer a jegyzet a Jób könyvével együtt, kétségtelenül a bekötés (1562) után (1562—1604 között, a *Lasitzki* idejében) kitépetett s azóta lappang valahol.

Ez a kissé halvány tintával és eléggé nagy betűkkel írt följegyzés (az *Ex libris* szavaktól az *Esdrás IIII-ik könyve* szavakig) kétségtelenül egy és ugyanazon kéz írása; kivéve az utolsó kikezdés előtt álló s a második följegyzés írójától oda írt, kétszer is aláhuzott *NB* betűket.

(A második, szintén lengyel nyelvű följegyzés a következő:)
«Le volt már a biblia azelőtt¹ lengyel nyelvre fordítva az Úrnak 1390-ik esztendeje körül, Lajos magyar és lengyel király leányának: Hedvig lengyel királynőnek, Lengyelország örökösnejének, Jagelló Ulászló lengyel király első feleségének gondoskodásából és költségén, a kiről azt írja Michowita lib. 4. Cap. 41., hogy az Uj- és Ó-testamentomot magának lengyelül leiratván, szorgalmasan olvasta.

«Zsófia királyné ellenben, a kinek részére im ezt a bibliát az 1455-ik évben írták, András kievi hercegnek volt görög vallású leánya, a kit Jagelló király már öreg korában vett nőül az 1422-ik esztendőben és ő vala negyedik és utolsó felesége, a kivel az Úr Isten utódokat adott neki és tőle származtak a lengyel királyok egészen Zsigmond Ágostig. Már özvegy volt ő akkor, a mikor e bibliát átírták,² férjének az 1434-ik évben elhalt Jagelló Ulászlónak halála után. Abban az időben már fia: Ulászló lengyel és magyar király is meghalt a török elleni háborúban Várnánál az 1444-ik esztendőben. És abban az időben második fia, Kázmér, Ágost király nagyatyja uralkodott Lengyelországban, feleségül véve Erzsébetet, Albrecht császár, magyar és lengyel király leányát³ az 1453-ik esztendőben, aki alatt e biblia két év alatt iratott át.⁴ Már másfélszáz esztendőt van elérendőben».

¹ T. i. a Zsófia-féle 1455-iki fordítás előtt.

² Ez a lengyel biblia ugyanis, mint később ki fog tűnni, a drezdai királyi könyvtárban levő ú. n. Lescowiecki cseh bibliából van fordítva, illetőleg, miután a cseh nyelv a lengyel nyelvvel igen közeli rokonságban van, átírva. Ezt *Hanka* állapította meg. Nézetét *Malecki* s mások is osztják.

³ A följegyzés szerzője (Turnovius, mint később látni fogjuk) itt helyreigazítja az első följegyzés ama téves adatát, mintha Zsófia Albrecht császár leánya lett volna.

⁴ A *Malecki* által közölt lengyel szöveg alapján készült fordításban e kifejezés így hangzik: «minekutána két esztendővel van átírva a biblia». Én itt *Mészáros György* úrnak az eredeti kézírás alapján Sárospatakon 1907-ben készített fordítását közlöm.

E második följegyzés betűi kisebbek, tintája pedig feketébb, mint az elsőé.

Az utótábla belső oldalán a következő följegyzések olvashatók:

«Folia habet 194. Nunc 185. 15. May. 1751.

Tantumdem 1a Aprilis 1760.

Tantumdem 15 Febr. 1769.

Invent. Fol. 184.¹ 6 octobr. 1778.

1856. Jul. 22. mind a 185 levél meg volt. S.(oltész)

F.(erecz.)

Megszámoltam és 185 levelet találtam. 1869. jul. 7.

Szinyei Gerzson».

1708-ban valaki kiszámította, hogy hány esztendő volt akkor a kódex, ilyen módon:

$$\begin{array}{r} 1708 \\ 1422 \\ \hline 0286 \\ \hline 1708. \end{array}$$

A kódex éveinek számát tudni akaró tehát a kódex keletkezési évül az 1422-ik évet, azaz Jagelló Ulászlónak Zsófiával való egybekelési évét jelölte meg.

Ezután még a következő följegyzések következnek:

«Ex Libris Manuscriptis. Collegii Helv. Conf. add. Sáros-Patak.

«Folia habuit 185 del. 1. Januar 1815 ergo prout aō 1751.

«Ao 1821. die 13-tia Decembr. numeravi et inveni folia 185. Joann Szombathi mpr.»

Utolsó följegyzés a *Kucharski* professzoré: «Die 19 et 20-mi decembris 1827 permissu Cl. Prof. Somosy vidi hunc codicem atque legi. Dolendum valde quod temporum iniquitate plurima desint. Est enim Codex ex vetustiori transcriptus, quod testatur ipsa lingua, quae est illi in codice Psalterii Saec. XIV. quod Lincii conservatur fere eadem orthographia solummodo recentiori. Sárospatakinii Andreas Kucharski Prof. Univ. Reg. Varsaviensis».

Mielőtt a kódex tartalmának leírására áttérnénk, állapítsuk

¹ A 184-es szám csak hibás számolás eredménye lehetett.

meg a rendelkezésünkre álló adatok alapján, hogy az előtábla belsején olvasható két följegyzésnek kik a szerzői?

Az első följegyzés kétségtelenül a Lasitzkié, a ki a maga nevét a tábla szélén megörökítette. De hát mikor és hol került Lasitzki kezébe ez a kódex? s ki volt ő maga?

Az első följegyzés csak a kódex bekötése után történhetett meg, vagyis legkorábban az 1562-ik évben. A kódex előtábláján olvasható emez évszám ugyanis bizonyosan a bekötéskor sajtoltatott a táblába. Az első följegyzés a második előtt iratott oda, mert ez a második az elsővel bizonyos vonatkozásban áll. (Lásd a Turnoviusról szóló részletet a dolgozat II. szakaszában.)

Hát a második följegyzés mikor iratott oda és ki a szerzője? Ezt is meg lehet állapítani. A második följegyzés végén az olvasható, hogy a kódex, mikor a följegyzést írták, «már másfélszáz esztendőt volt elérendőben». Ha már most az 1455-höz (mint a kódex befejezésének évéhez) hozzáadunk majd 150 (vagyis 149 körül) esztendőt, kapjuk az 1604-ik vagy 1603-ik esztendőt. E szerint tehát az első följegyzést 1562 és 1603—4 között írta oda Lasitzki, a ki *Malecki* szerint (id. m. II-ik szakasz) egy lengyel nemes volt, a kinek neve a lengyel irodalomban¹ eléggé ismeretes. Buzgó hive volt előbb a Kálvin-irányú reformációnak, majd pedig a cseh-testvérek felekezetének s állandó összeköttetésben volt Crotoscius Jánosnak (a ki szintén a cseh-testvérek felekezetéhez tartozott), az inowloclawi vajdának családjával; ott is lakott állandóan a vajda birtokán (Barcinban) s utitársa volt a vajda fiainak külföldi tanulmányútjukon (1570-ben: Heidelberg, Wittenberg; 1571-ben: Prága, Lipcse, Strassburg, Franciaország). És miután az előtáblán levő I. és C. betűk a kódex akkori tulajdonosának: *Johannes Crotosciusnak* kezdőbetűi, a ki a táblába sajtolt Leszczyc-czímernek tényleg birtokosa volt s a ki a kódexet, mint a táblájába préselt római számjegyek mutatják, 1562-ben köttette be: mi sem természetesebb, mint az, hogy a Crotoscius tulajdonát képező kódex a tulajdonos házánál gyakran lehetett Lasitzki kezei között s az első följegyzés, nevének odairásával együtt az ő keze munkája.

¹ Comenius adta ki «*Historia de origine et rebus gestis fratrum bohemicorum*» című munkájának VIII-ik könyvét 1649-ben.

Hogy a második följegyzésnek ki a szerzője, azt elfogadható indokolással először Malecki fejtette meg. Szerinte a későbbi keletű második följegyzés szerzője nem lehetett más, mint *Turnovius*, a ki «Zwierciadlo nabozenstwa chrzescianskiego» cz. munkája második javított és bővített kiadásának irásakor, a Zsófia királyné bibliájáról, ennek fordítójáról, leirójáról, a befejezés idejéről és helyéről szóló tudósítását (minden valószínűség szerint a Crotosciusok házában, a kiknek birtokában volt a kódex 1562-től az 1630 körüli időig) szóról-szóra a mi kódexünkben írta ki. (Akkor még meg volt a Lasitzki által idézett följegyzés Jób könyvének a végén.) Ugyanakkor írta az előtábla belső oldalára, a Lasitzki följegyzése alá a maga tájékoztató adatait is.

Ezek után áttérhetünk magának a kéziratnak ismertetésére. Az úgynevezett barát-gót betűkkel írott, jól konzervált kódex jelenleg 185 nagy ívrétalakú, körülbelül egyminőségű (középfinom) hártylevélből áll, a melyek közül több (1, 6, 7, 12, 13, 21, 22, 35, 41, 42 stb.) már eredetileg lyukas volt. Eredetileg sokkal terjedelmesebb volt, de a levelek egy részét barbár kezek, különböző időben, részint késsel vagy ollóval kivágták; más részét pedig, közepén és végén, füzetestől (ívestől) kitepték s némely leveleket könyvkötésre (boroszlói töredék), másokat kéziratgöngyölegül (varsói töredék), ismét másokat könyvtábladiszül (sárospataki töredék) használtak.

A kódex írói ívekre (füzetekre) írtak, fekete tussal. Az oldalakat előbb két egyenlő hasábra osztották és pedig úgy, hogy a 8·5 cm. széles és 27—28 cm. magas hasábok között 1·6—2 cm.-nyi távolság s ezenkívül belső (3·5 cm.) és külső (3·5 cm.) margo is maradjon. Majd tussal mindkét hasábot külön-külön megvonalozták s a sorokat — egy hasábra rendszeren 35, ritkán 34 vagy 36 sor került — e vonalak közé írták. A hasábok fölött, azoktól 1·5—1·7 cm. távolságban 1—1 vonal-pár húzódik, a melybe a kódex írói vörös betűkkel annak a könyvnek a címét írták be, a mely az illető hasábokon van s a megszakítva mindkét oldalra (pl. Gene|sis, Paraly|pomenon stb.) vagy megszakítás nélkül odaírt cím (Genesis, Exodus stb.) után a könyvek száma is ki van téve, szintén vörös színnel (pl. Paraly|pomenon I., II. stb.), sőt néhol az illető könyv fejezetének a számát is odaírták (pl. XXVIII Deuteronomius, XIII, XVIII

Numerus). Az egyes könyvek kezdőbetűinek a kódex írói helyet hagytak, hogy azok majd később díszesen festessenek oda, nemkülönben az egyes fejezetek kezdőbetűinek is, a melyek közül ez utóbbiak vörös szinnel, egyszerű kivitelben vannak odaírva. Ugyancsak vörös betűkkel irattak oda a fejezetek római számjegyei s a könyvek kezdetét és végződését jelölő lengyel nyelvű «Kezdődnek (pl. a Deuteronomius) könyvei» s a végén «Befejeztettek e könyvek» stb. kifejezések. Itt említem meg, hogy a kódex szövegében előfordul összes nagy betűk (tulajdonnevekéi, vagy a mondatot kezdők) halványsárga festékkel vannak bevonva s hogy a lapszéleken vagy sorok alatt a parallel helyek nincsenek feltüntetve.

A nagy gonddal s általában tisztán, szabatosan írt kódex első lapján (l. 9. oldal) a Genesis inicziáléja (W) arany, piros és kék színekkel igen díszesen ki van festve s az egész lapot arany, kék, zöld és vörös színekkel festett izléses virágfüzér övezi. A két hasáb közötti téren pedig egy 0,5 cm. széles aranyág vonul végig. Ezt a díszes első lapot, ezenkívül alul még három (vörös és arany szinnel kifestett) czímer ékesíti. És pedig balfelől¹ a koronás lengyel sas (5,5 cm. magas, 5 cm. széles); jobbfelől a litván czímer (az üldöző lóháton, fölemelt jobbában kard, pajzsán kettős kereszt² és középen az ausztriai czímer). E czímerek

¹ *Szombathi* pataki könyvtárnok *Majláthhoz* írott s a Slavinban (l. lejjebb) közölt levelében azt mondja, hogy *jobbfelől* van a «koronás ezüstsas, *balfelől* az üldöző vagyis lovag, lóháton, karddal kezében», ami heraldikai szempontból helyes.

² A pajzs kettős keresztjére nézve eltérők a vélemények, *Szombathi Majláthhoz* írott levelében a keresztről ezt írja: «Úgy látszik, hogy e kereszt Hedvignek Jagellóval való házassága után toldatott hozzá a litván czímerhez». A *Szombathi* tudósítása alapján aztán *Hanka* a *Slavin* cz. folyóiratban szintén azt írja, hogy az a kettős magyar kereszt. (Auf einem Schilde ist das ungarische doppelte Kreuz. 389. lap.) Nemkülönben *Horváth Cyrill* is (Dr. Erdős id. m. 36. lap) azt mondja, hogy «Magyarországnak kettős kereszties czímere» van az üldözőn. *Malecki* azonban kételkedik abban, hogy az a magyar czímer volna, mert szerinte az elválaszthatatlanul hozzátartozik az üldöző rendes felszereléséhez, bár nem akarja épen kereken tagadni hogy «ezt a jelvényt Jagellónak Hedviggel való házassága következtében tették hozzá a litván czímerhez». (Id. m. II. szakasz.) Szerintem a *Szombathi* álláspontja, indokánál fogva elfogadható, mert ha a kettős kereszt elválaszthatatlanul hozzátartozott volna az üldöző felszereléséhez már Jagellónak Hedviggel való házassága *előtt*, akkor *Malecki* nem habozott volna ítéletében.

közül kettő, t. i. a lengyel sas és a litván czímer, nem a hártýára odafestett czímer, hanem — mint Malecki helyesen kimutatta — mindkettő egy a XVI. század elején (1508—1512 közt) Krakkóban a Heller-féle nyomdában megjelent latin nyelvű s a trójai históriát magában foglaló nyomtatványból kivágott, a hártýára ragasztott és azután kifestett fametszet.¹ Az első lapot ékesítő festések tehát nem a kódex-szel egykorúak (vagyis sem nem Hedvig, a bibliafordíttatás megkezdője, sem nem Zsófia, a fordíttatás folytatója és befejeztetője csináltatták a diszítést), hanem később (a XVI. század elején) festettek oda a kódex tulajdonosa által, a két fametszet (sas és üldöző) odaragasztásával egy időben.

A harmadik, ma már jórészen lekopott czímer, a mely a sas és üldöző s virágdiszkek között középen áll: az ausztriai czímerpajzs (vörös mezőben aranyöv; az aranyozásból már csak kisebb-nagyobb foltok láthatók). Ez már nem fametszet, hanem közvetlenül a hártýára van festve. Malecki szerint annak, (id. m. II. szakasz), hogy az öv aranyszínnel van bevonva és nem ezüsttel, a mint lennie kellene, az az oka, hogy olyan ember festhette, a ki nem igen volt jártas a heraldikai ismeretekben.

¹ *Malecki* id. m. II. szakasz. Mikor Piekosinski 1869-ben (mint majd látni fogjuk) a kódex szövegét másolta, a litván czímer a hártýáról leválasztotta s megállapította (ma is megállapítható), hogy a hártýa a czímer alatt teljesen tiszta, tehát a fametszet odaragasztása előtt sem alatta, sem mellette nem volt még semmiféle olyan festett diszítés, a milyenek ezen a lapon ma vannak. A czímer hátsó oldalán a következő nyomtatott sorok állanak:

«ertur obuia. Erumpat dissimulatio
quod que opus sunt edocet. Aqu
ad moenia procedit. operis
unoni sacrum ingressi sunt hic:
nime sunt Aenee excitate, in
ius suis dictura consedit Tro
Regina benigne respondet De Ae
Aeneas subito coram apparet. S
cros ad se deducit. Interim
ocat. Sed venus ad officios
inmem ora obdito Li
cum Aenee ta»

Malecki a leggondosabban kutatott Lembergben, Krakkóban, Bécsben a könyv után, melyből a fametszet való, de sikertelenül.

A sárospataki lengyel biblia ezímlapja.

A kódexnek ez a szép, inicziálével diszített első lapja nagyon meg van fakulva s a címerek (különösen a középső) meglehetősen le vannak kopva, a minek az oka nem lehet más, mint az, hogy a kódex sokáig nem volt bekötve. Először 1562-ben kötötték be, mikor Crotoscius János volt a tulajdonosa. Ez kétségtelen. A bekötéskor a kódex (tábláival együtt) körülbelül 15 cm. vastagságú lehetett; ma $7\frac{1}{2}$ cm. vastag.

A Genesisnek főntebb leírt díszes inicziáléján kívül az egész kódexben nem igen volt több kezdőbetű. A meglevő könyvnek elején (Deuteronomium, 74. lev.; Josue, 89. lev.; Ruth, 98. lev.; Királyok IV-ik könyve, 115. lev.; Nehemiás, 160. lev.; Tóbiás, 173. lev.) legalább nincs a kezdőbetű kifestve, a miből egészen bátran lehet következtetni, hogy a kódexünkből ma már hiányzó többi könyvek kezdőbetűi sem voltak kifestve.

Hogy bibliánk a bekötés alkalmával (1562) hány levélből állott s mely könyveket foglalta magában, azt a rendelkezésünkre álló adatok alapján kellő bizonyossággal meg lehet állapítani.

Kódexünk jelenleg 185 levélből áll. Ennyi menekült meg a barbár kezek pusztításaitól. Nem háládatlan fáradság megvizsgálni, hogy hány olyan levélnek vagy ívnek (füzetnek) maradt meg a nyoma, vagy maradványa, a melyeket olló vagy kés segítségével kivágtak vagy kitéptek. Ennek kiszámításánál segítségünkre jön az ívek halvány tussal írt betű-jelzése (*a, b, c, d* stb., majd *aa, bb, cc* stb.) a jobboldali hasáb alatt. Minden egyes ív általában 10—10 levélből (ritkán 12-ből, pl a *b* ív stb.) állott. Több ívnek a végén (pl. *h* ív, *i* ív, *l* ív stb.) vagy elején (pl. *k* ív) ott van a római vagy arabszámmal írt sorszám.

Kódexünk a bekötéskor összesen 46 ívből állott. Ezek közül a 106-ik levél után teljesen hiányzik az *y* (22-ik), a *z* (23-ik) és az *aa* (24-ik), tehát három ív; a 185-ik levél után pedig hiányzik a 39—46 ívek, tehát nyolcz ív. Ezt kétségtelenül meg lehet állapítani, mert az egyes ívek háta a ragasztóanyagul szolgáló enybe elég mély rovátékokat nyomott be s ahány ilyen mély rováték van ma a hát belső felületén, annyi füzet hiányzik a kódexből. Ha már most az íveket 10—10 levelével, néhányat (ötöt, t. i. 1., 2., 4., 6. és 7. iverket) 12—12 levelével számítjuk (a mint Piekosinski és Malecki helyesen fölvevtek), úgy találjuk, hogy kódexünkben a levelek száma 1562-ben (a kódex bekötése-

kor) 470 volt. És miután a levelek száma 1751-től a mai napig 185, így 285 levél elveszett. Ezek közül azóta előkerült három és fél levél. A kódex kétharmad része tehát pótolhatatlanul elveszett, illetőleg lappang valahol.

Malecki kiszámította, hogy a teljesen hiányzó nyolcz utolsó iven, hozzávéve a 38-ik füzetből kivágott két utolsó levelet is, mennyi férne el a Vulgata szövegéből s arra az eredményre jutott, hogy e 82 levélen: Judit befejezése, Eszter könyve, Jób könyve és Dávid Zsoltárai (id. m. II. szakasz) férne el.

Az előtábla belsején olvasható Lasitzki-féle jegyzet (1562—1604 között) azt mondja, hogy kódexünkben már abban az időben sem voltak meg «Salamon példabeszédei, ugyanennek Predikátori könyve, Énekei és Bölcsesége, Sírak, a négy nagy és tizenkét kis próféta, a Makkabeusok könyve és Esdrás III-ik könyve». Meg voltak tehát benne a Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Josue, Bírak, Ruth, a Királyok I—IV. Könyve, a Krónikák könyve, Esdrás, Nehemiás, az ú. n. Esdrás 3-ik könyve, Tóbiás, Judit, Eszter, Jób és a Zsoltárok könyve. Ezek közül ma már, sajnos, egy könyv sincs meg a maga teljességében. Egyikből csak néhány levél, a másiktól már egy egész ív, a harmadiktól meg a legnagyobb rész hiányzik, sőt némelyik könyvből (Eszter, Jób, Zsoltárok) egy levél sem maradt meg.

A kódex tartalomjegyzéke a következő:

Genesis: I—XXIV. (vége hiányzik) fejezet; XXVII. (eleje hi.) — XXIX. (vége hi.); XXX. (eleje hi.) — XXXV. (csak eleje); XLVII. (eleje hi.) — L. (vége hi.). **Exodus**: V. (eleje hi.) — XXII. (vége hi.); XXXIII. (eleje hi.); — XXXVIII. (vége hi.). **Leviticus**: IV. (eleje hi.); V. (vége hi.); VI. (csak utolsó versei) — IX. (vége hi.) XIX. (eleje hi.) — XXVII. (vége hi.). **Numeri**: I. (eleje hi.) — IV. (vége hi.); XIII. (eleje hi.) — XX. (vége hi.); XXI. (eleje hi.) — XXXI. (csak eleje); XXXIII. (eleje hi.) — XXXVI. **Deuteronomium**: I—III. (vége hi.); XVII. (eleje hi.) — XXIV. **Josue**: I. (középe h.) — VI. (középe hi.) — VIII. (vége hi.); XXIII. (eleje hi.) — XXIV. (vége hi.). **Bírak**: VIII. (eleje hi.) — X. (vége hi.); XXI. (eleje hi.). **Ruth**: I—II. (vége hi.) **Királyok I-ső könyve** (I. Sám.): XIV. (eleje hi.) — XVII. (csak eleje); XIX. (eleje hi.) — XX. (vége hi.); XXVII. (eleje hi.) — XXX. (vége hi.). **III-ik könyve**: XIII. (eleje hi.) — XVIII. (vége hi.); XX. (eleje hi.) — XXII. **IV-ik könyve**: I. (vége hi.); X. (eleje hi.) — XVI. (iv.); XVII. (eleje hi.) — XXV. (csak az eleje). **Krónikák I-ső könyve**: V. (eleje hi.) — XXIV. (vége hi.). **II-ik könyve**: VI. (eleje hi.) — IX. (vége hi.); XXI. (eleje hi.) — XXXVI. (vége hi.). **Esdrás I-ső könyve**: VII. (2 utolsó v.) — X. **Nehemiás**: I—XI.

(vége hi.). **Esdrás II-ik könyve**: VI. (csak az utolsó v.) — IX. **Tóbiás**: I—XIII. (csak eleje). **Judit**: III. (eleje hi.) — XII. (csak az eleje).¹

A kódexből kivágott vagy kitépett levelek, illetőleg ívek jegyzéke a következő:

A	15-ik	levél	után	(<i>b</i> ív)	ki van	vágva	2	levél.
A	17-ik	«	«	«	«	«	1	«
A	21-ik	«	«	(<i>c</i> ív)	«	«	2	« ; kitépve több levél.
A	24-ik	«	«	(<i>c</i> és <i>d</i> ív)	ki van	tépve	több	levél.
A	39-ik	«	«	(<i>f</i> ív)	«	«	«	«
A	44-ik	«	«	(<i>g</i> és <i>h</i> ív)	ki van	vágva	1	lev., kitépve több lev.
A	47-ik	«	«	(<i>h</i> ív)	«	«	1	«
Az	55-ik	«	«	(<i>i</i> ív)	ki van	vágva	1	levél.
Az	58-ik	«	«	(<i>k</i> ív)	kitépve	több	(kb. 8)	levél.
A	64-ik	«	«	(<i>l</i> ív)	ki van	vágva	1	levél.
A	71-ik	«	«	(<i>m</i> ív)	ki van	vágva	2	levél.
A	76-ik	«	«	(<i>m</i> , <i>n</i> ív,	utóbbi egészen	hiányz.)	kitépve	több lev.
A	89-ik	«	«	(<i>p</i> ív)	kivágva	1	levél.	
A	92-ik	«	«	(<i>p</i> ív)	«	1	«	
A	94-ik	«	«	(<i>q</i> és <i>r</i> ív)	kivágva	3	levél,	kitépve több levél.
A	95-ik	«	«	(<i>r</i> ív)	kivágva	1	lev.,	kitépve több lev.
A	97-ik	«	«	(<i>s</i> ív)	kitépve	több	(8)	levél.
A	99-ik	«	«	(<i>t</i> ív)	kivágva	5	lev.,	kitépve több levél.
A	102-ik	«	«	(<i>t</i> ív)	«	3	«	
A	104-ik	«	«	(<i>x</i> ív)	kitépve	több	(7)	levél.
A	106-ik	«	«	(<i>az y, z, aa</i> ívek	teljesen	hiányz.)	kit. 30 l. (3 ív).	
A	111-ik	«	«	(<i>cc</i> ív)	kitépve	2	levél.	
A	115-ik	«	«	(<i>dd</i> ív)	kivágva	1	levél,	kitépve több (kb. 8) lev.
A	120-ik	«	«	(<i>ee</i> ív)	«	1	«	
A	128-ik	«	«	(<i>ff</i> ív)	kitépve	több	(kb. 4)	levél.
A	142-ik	«	«	(<i>hh</i> ív)	«	«	(« 8)	«
A	144-ik	«	«	(<i>kk</i> ív)	«	«	(« 8)	«
A	157-ik	«	«	(<i>mm</i> ív)	«	«	(« 6)	«
A	168-ik	«	«	(<i>nn, oo</i> ív)	kivágva	2	lev.,	kitépve több levél.
A	179-ik	«	«	(<i>qq</i> ív)	«	2	«	
A	185-ik	«	«	(<i>qq</i> ív)	kiv. 2	lev.,	kitépve	8 ív (<i>rr, ss, tt</i> stb.) ²

¹ A *Horváth Cyrill* (Dr. Erdős id. m. 36—37. l.) tartalomjegyzékében a következő hibák vannak: 1. A Királyok I-ső k. nem az I-ső, hanem csak a XIV. fejezettel kezdődik (eleje hi.); 2. azt mondja, hogy Eszter könyvéből meg van a 8—10. fejezet, holott Eszterből egyetlen vers sincs meg; 3. Esdrás I-ső könyvét nem említi, pedig VII. (két utolsó v.) —X. fejezete meg van; 4. azt mondja, hogy Nehemiásnak csak az eleje van meg, holott meg van az I—XI. (vége hi.) fejezet; 5. említi Jeremiást, pedig próféciájából egy vers sincs meg.

² Ide jegyzem, hogy mely levelek vannak késsel vagy ollóval meg-

Most még az a kérdés merül föl, hogy bibliánkat a fordító vagy fordítók után egy ember másolta-e, vagy többen végezték e nagy munkát? Ezt nem nehéz megállapítani. Ha ugyanis a kódex írását és pedig úgy a betűk formáját, mint az írásmodort, gondosan megfigyeljük s a lapokat egymással összehasonlítjuk, a következő eredményre jutunk:

1. Az 1—21. levél kétségtelenül egy és ugyanazon kéz írása. Ez az *első másoló* tehát elhaladt egészen a Genesis XXXV-ik fejezetéig, vagy lehet, hogy tovább is, de a 21-ik levél után, mint láttuk, két levél ki van vágva, több levél pedig ki van tépve. Lehet, hogy ezeket is az első másoló írta.

2. A 22—44. leveleket (Genesis XLVII—Exodus XXXVIII.) már más kéz írta. Ennek a *második másolónak* a betűi sokkal nagyobbak, kövérebbek (különösen az első leveleken), mint az első másoló betűi. Festéke sincs olyan fekete.

3. A 45-ik levélen már ismét más írás kezdődik. A betűk magasabbak. A festék erősen fekete. Ez írással azonban csak a 45—47. levelek (Leviticus IV—IX.) vannak írva. Ez tehát már a *harmadik másoló* munkája. E három levélen kívül minden bizonynyal többet is írt, de a Leviticus X—XIX. fejezetei hiányzanak.

4. A Leviticus XIX. fejezetétől a Jósue XXIV. fejezetéig terjedő részlet (48—95. levél) írása az előbbiektől egészen elütő. A betűk kisebbek, kerekesebbek s kissé balra dőlnek. Ez az írás már a *negyedik másoló* munkája.

5. A 96—185. levél (Bírák VIII—Judit XII.) már ismét más jellegű írás. Ez az *ötödik másoló* munkája. Írása szép, egyenletes, szabályos. Malecki szerint az öt másoló között ez írt «legformásabban és legügyesebben». Valószínű, hogy ez az ötödik másoló végigírta az egész Ó-testamentumot. Malecki ez állítását arra építi, hogy a boroszlói töredék szintén az 5-ik másoló írása (id. m. II. szakasz). Én erre nézve nem tudok ítéletet mondani, mert a boroszlói töredéket (Dánielből) sem eredetiben, sem hasonmásban nem láttam.

csonkítva. A 112-ik levél jobb felső széléből ki van vágva egy 12 cm. magas és 4 cm. széles darab; a 122-ik levél első hasábjában alól 5·5 cm. m., 8·2 sz. darab; a 145 l. első hasábjában alól 5·5 cm. m., 8·5 cm. sz. darab; a 166-ik levél 1-ső hasábjában alól 6 cm. m., 8 cm. sz. darab. (Mind szöveg nélküli részek.)

Kódexünket tehát öt másoló írta,¹ mert ötféle egymástól már első pillanatra könnyen megkülönböztethető írás van benne. Hogy kik voltak ezek a másolók névszerint, azt adatok hiányában — az ötödiket kivéve — nem lehet megállapítani.

Az ötödik másolóra nézve egészen hiteles adatot szolgáltat Turnovius és Regenvolscius följegyzése. Mindketten egyértelműleg vallják, hogy a fordítást Jassowitzi András (krakkói egyetemi tanár, korczyni paróchus), a *másolást* pedig Radositz Péter végezte be 1455-ben. Az ötödik másoló tehát szerintem Radositz Péter volt, amit különben Malecki is kétségtelennek tart (id. m. II. szakasz).

Még az a kérdés is feleletre vár, hogy ez az öt másoló egyszerre, egy időben dolgozott-e, vagy pedig egymás után, rövidebb-hosszabb időközök elteltével?

Malecki szerint a másolók a kódexen nem egyidejűleg dolgoztak. Nyelvészeti adatokkal igazolja, hogy a biblia átirásának munkája egymásutáni időközökben haladt. Ezek az időközök pedig, legalább részben, igen távol estek egymástól. Szerinte kétségtelen, hogy a negyedik másoló munkája (48—95. levél) sokkal későbbi keletű, mint három elődjéé; az ötödikről pedig úgy ítél, hogy az meg épenséggel nem igen volt negyedik kollegájának a kortársa (id. m. II. és III-ik szakasz).

Én magam is úgy vélem, hogy az öt másoló nem egyszerre dolgozott. Működésük ideje között kisebb-nagyobb időbeli távolságok lehettek. Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a kódex füzetekből áll. Ha már most a leírók többen egy időben dolgoztak volna, bizonyosan nem fordult volna elő oly gyakran az az eset, hogy egy-egy másoló a füzet közepén vagy épen végén hagyja félbe az írást s ott váltotta föl egy másik; hanem egy könyv vagy fejezet végén. Nem dolgozhattak ők egyidejűleg, hanem csak egymás után. Később ki fogom fejteni, hogy a kódex körülbelül mennyi idő alatt készülhetett el.

¹ *Szombathi* Majláth grófhhoz írt s fentebb említett levelében két másoló munkájának tartja a kódexet. «Úgy látszik — úgymond — két szerzetes volt alkalmazva a biblia átirására, mivelhogy az első lapok betűi különböznek a továbbiaktól». *Szombathi* azonban a kódex különböző jellegű írásainak tüzetes megvizsgálásával nem igen foglalkozott. Különben észrevette volna az ötféle írást, mert neki éles megfigyelő képessége volt.

Meg kell végül említenem, hogy a kódex 136-ik levele *b)* oldalának felső szélén, közepén, a bibliai könyvet jelző «Paralyp» szó előtt és után olvasható öt kezdőbetű (L. I. C. Paralyp S. P.) jelentését nem tudtam megállapítani.

2. A kódexről szóló irodalom.

A nagyhirű lengyel krónikairó: *Długoss* († 1480), Hedvigről és bibliafordításáról a következőket jegyezte föl krónikájában: «Ebben a királynőben a legnagyobb alázatosság, Istennek végtelen szeretete volt; minden világi hiábavalóságot magától elhárítva és róluk lemondva, lelkét és gondolkozását kizárólag az imádkozásra és szent könyveknek, t. i. az *ó- és új-testamentoméinak*, a négy tanító homiliáinak, az atyák életének, a szentek beszédeinek és passióinak, Bernát, szent Ambrosius elmélkedéseinek és imáinak, szent Brigitta jóslatainak és igen sok egyéb *latinból lengyelre fordított* szentiratnak olvasgatására szentelte».¹

Długoss feljegyzéséből, első pillanatra, szinte kétségtelenül azt lehet megállapítani, hogy Hedvig úgy az *ó-* mint az *új-testamentomot* lefordította latinból lengyelre. Azonban ez, mint később látni fogjuk, aligha történhetett meg. Az *új-testamentom* lefordításáról nincsenek adataink.

Miechowita Mátyás «Chronica Polonorum» czimű munkájában² szinte szószerint megismételve Długoss szavait, ugyancsak azt állítja, hogy Hedvignek meg volt lengyel fordításban az egész *ó- és új-testamentom*.

Turnowski (Turnovius) Simon Teofil lengyel protestáns lelkész egyik munkájában³ ez olvasható: «Jagelló Ulászló király Hedvig királynővel, Lengyelország örökösnejével, nagyon istenfélő aszszonynyal (*aki lefordította magának a bibliát lengyel nyelvre és azt, mint igaz evangelika, rendszeresen olvasta*) Cseh-

¹ Johannis Długossi seu Longini Historia Polonica. Tom. I—II. Lipsiae. 1711. 1712. Tom. I. lib. XII. p. 161.

² Cracoviae. 1521. pag. CCLXXV. E részletet közli Bentkowski is «Historia literatury polskiej» cz. művének I-ső kötetében a 190-ik lapon.

³ A keresztyén istentisztelet tüköre Lengyelországban stb. Lengyel ezime: Zwierciadlo nabozenstwa chrzescianskiego w Polsceze... Wilno. 1594.

országból papokat hívott Krakába». Ez adatánál Turnovius Bielski és Krómer krónikájára hivatkozik. A Turnovius füzetében foglaltak ellen *Tworzydło Márton* vilnai (lengyel) róm. kath. plébános egy cáfoló iratot adott ki,¹ a melyben Turnoviusnak minden állítását megdönteni igyekszik. A Hedvig bibliájára vonatkozólag e czáfolatban szerző ezt írja: «És a mit mondasz, hogy a királynő legegőbb fordította le a bibliát lengyel nyelvre, azt rosszul mondasz. Erről egy krónika sem szól. De ha volt is neki lengyel bibliája, azt másoktól kapta, a kiknél már meg volt fordításban. Mert már szent Hieronymus is lefordította a bibliát szláv nyelvre». *Tworzydło* tehát először is kereken tagadja, hogy Hedvig királynő a bibliát lengyel nyelvre fordította volna, de azt mégis megengedi, hogy a bibliát *fordításban* olvashatta. Hogy lengyel nyelven-é, vagy Hieronymus szláv fordításában [ez téves felfogás, mert szláv nyelvre a bibliát Cyrillus és Methodius fordították le (870 táján)]; Hieronymus fordítása *latin* fordítás volt, az ú. n. Vulgata], arra nézve maga sem tud eligazodni. *Tworzydło* czáfoló iratára *Turnovius* 1604-ben (*Tworzydło* már ekkor nem élt) előbb említett munkájának javított és bővített kiadásával felelt, a melyhez mintegy függelékül odacsatolta a maga védekezését és feleletét is. A munka javított és bővített kiadására az sarkalta Turnoviust, hogy egy nagylengyelöldi könyvtárban egy a XV. század első feléből való lengyel nyelvű, kéziratot régi bibliafordítást talált, a melyben az is föl volt jegyezve, hogy a fordítást ki készítette s a kódex eredetileg kinek a tulajdona volt. Eme javított és bővített kiadásban a Hedvig-biblia fordítására vonatkozó részlet így szól: «Jagelló Ulászló király, Hedvig királynővel, Lengyelország örökösnejével, nagyon istenfélő asszonynyal (a milyen volt utána Zsófia is, ugyanezen Jagelló felesége, a kitől származtak Jagelló utódai, a lengyel királyok s aki lefordította magának a bibliát lengyel nyelvre és azt mint igaz evangélika, rendszeresen olvasta és a kinek bibliája lengyel nyelven pergamenre írva mai napig meg van a nemzeti Krotoski urak házában) Csehországból papokat hívott Krakába». (B. l.) A védekezést és feleletet tartalmazó füzet-

¹ Pápaszem a lengyelországi keresztény istentisztelet stb. tüköréhez. Lengyel czime: Okulary na zwierciadło nabozenstwa chrzescianskiego w Polsce... W Wilnie, 1594.

ben¹ *Turnovius* így ír a vitás ügyről: «Hogy pedig Jagelló feleségeiben, Hedvigben és utána Zsófiában ugyanaz a kegyesség és az igaz evangéliomhoz való hajlandóság meg volt, az világosan kitűnik úgy a történészek által leírt egyéb cselekedeteikből, mint különösen az Úr szövetsége (t. i. a biblia) iránti szeretetökből, mely szerint a mit részökre lengyelül megírtak, azt szorgalmasan olvasták... Hamis beszédemül tudod be, hogy Zsófia (megjegyzendő, hogy az első kiadásban csak Hedvigről volt szó s nem Zsófiáról is) lefordította volna magának a bibliát, de én ime az ő pergamenre írt saját bibliájában e régi lengyel szavakat olvasom: «Elkészültek a szövetség könyvei Korczin újváros várában, a legfenségesebb fejedelemnő asszony, Zsófia, Isten kegyelméből Lengyelország királynéja, legkegyelmesebb asszonyunk parancsára és akaratóból, lefordítottak András pap, Ő Felsége káplánja, Jaszovicz örökös ura által. Leírtak pedig Radoszyci Péter által Kedden, szent János *zeszlowie* (sic!) ante Portam Latinam napján az Úr 1455-ik esztendejében». (F. levél.)

Malecki, a *Turnovius* által fölfedezett lengyel bibliáról, a *Crotosciusokról*, mint a biblia akkori birtokosairól szóló tudósítására, továbbá a fordítató, fordító és másoló nevét, sőt a fordítás befejezésének helyét és idejét is tartalmazó záradékra vonatkozó adatokat hiteleseknek és teljesen megbízhatóknak tartja, mert szerinte *Turnovius* nem írt pusztá mende-monda alapján. Nem emlékezetből idézett, «hanem csakugyan kezeiben tartotta akkor azt a kéziratot és úgy adott abból vissza mindent, a mint ott írva volt». Állítását két érveléssel igazolja. Az egyiket a záradékban előforduló és hibás olvasás miatt érthetetlen *zeszlowie* szóhoz fűzi. Szerinte ez a szó a kódexben olvashatatlan lehetett: *Turnovius* rosszul olvasta, *zaszlanie* helyett. «Nem volt ez egyéb — úgy mond — mint középkori nyelven való megjelölése *május 6-ikának*, a mely nap a mai naptárban: Olajban főtt szent János napjának van nevezve. A középkorban ezt a napot: *Joannes in captivitate*, vagy *Johannes ante portam latinam* névvel nevezték. Itt pedig meg van ezen elnevezésnek mind a két formája, csak-hogy a *captivitas* szó lengyelül van visszaadva *zaszlanie* szóval».

¹ Czime: Jasne oko Prawdy x. S. Th. Turnowskiego, sluzebnika Pana Jezusowego y Evangelii iego w Polsce, z Obrona a z Odpowiedzia Na Okulary ciemne a mylne przez x. Marcina Tworzydla w Wilnie wydane.

Szerinte a kódexben kétségtelenül így lehetett ez a szó írva. Gondosan utána nézett annak is, hogy az 1455-ik év május 6-ika csakugyan keddi napra esett-e s megállapította, hogy a följegyzés egészen helyes, mert a nevezett évben május 6-ika csakugyan keddi napra esett. És ezt a ténytet, a Turnovius által közölt följegyzés hitelességére és megbízhatóságára nézve, igen fontosnak tekinti. «Az 1455-ik évi jegyzetről szóló egész tudósítás tehát — írja — teljesen autentikus és Turnovius itt sem nem költöhetett, sem hozzá nem toldhatott semmit, már csak azért sem, mert ama kifejezést meg sem értette».

Malecki másik érve, annak bizonyítására, hogy Turnoviusnak akkor, mikor a Tworzydlo támadására felelt, csakugyan kezében volt a lengyel kódex, a melyről beszél, az, hogy a kódex előtáblájának belső oldalán olvasható második, az elsőnél feketébb tintával írott 15 sor följegyzés a Turnovius kézírása.

Malecki amaz állítását, hogy az előtábla belsején olvasható följegyzést Turnovius írta oda, nemcsak azzal indokolja, hogy a följegyzésben olyan szavakat, kifejezéseket, sőt gondolatokat is találunk, a melyek fenntebb említett (1604-iki) művében a Hedvigról, Zsófiáról és Jagelló Ulászlóról szóló följegyzésekben is előfordulnak, hanem azzal is, hogy Turnovius születésénél fogva cseh ember volt és habár jól bírta a lengyel nyelvet és csaknem lengyellé lett, mégis élete végéig szoros viszonyban volt szülőtte nemzetével. Hogy e följegyzés szerzője cseh ember volt, Malecki szerint, bizonyítják egyes lengyel szavak és betűk csehes alakú leírásai.

Megjegyzi végül Malecki, hogy állításának helyessége mellett szól még az is, hogy a följegyzés utolsó mondata: «Már másfélszáz esztendő van *elérendőben*» tartalmát tekintve, teljesen összevág azzal az időponttal — az 1455-höz majd másfélszáz (148—149) esztendő hozzáadva, épen az 1603-ik vagy 1604-ik esztendő kerül ki — a melyben Turnovius erre a lengyel kódexre rábukkant s táblájának belső oldalára ama tájékoztató sorokat följegyezte. Egy és ugyanazon időben jegyezte fel ama sorokat s készítette nyomtatás alá munkájának második kiadását.

Én Malecki amaz érveit és bizonyítékait, a melyeket a Turnovius által közölt adatok hitelessége és teljes megbízhatósága mellett felsorol, teljesen igazoltaknak és helyeseknek fogadom el

s Turnoviusnak, mint szemtanúnak kódexünkre vonatkozó tudósítását, az összes tudósítások közt én is a legfontosabbnak és egbecesebbnek tartom. A későbbi irodalom (Fischer, 1855. 17. lap; Realencycl. I-ső kiad. 12-ik k. 1860. 8. lap stb.) egészen méltán épít a Turnovius adataira.

Graet Márton protestáns lelkész 1617-ben írt narrációjában¹ ezeket jegyezte föl Hedvigről és Zsófiáról: «Különösen figyelemre méltó Hedvig, Lengyelország királynője, Jagelló Ulászló, Lengyelország és Nagy-Lithvánia stb. fejedelmének hitvese, a ki örömet olvasgatta a *lengyel nyelvre fordított ó- és új-testamentomot*». (386. lap.) Majd a következő lapon ezeket mondja Zsófiáról és bibliájáról: «Jagelló Ulászló utolsó felesége, Zsófia, a kievi fejedelem leánya (anyja Ulászlónak, Lengyel- és Magyarország királyának, a ki Várnánál esett el) a *szent bibliát magának lefordíttatta lengyel nyelvre* s erre a munkára káplánját, Jaswici (sic) Andrást alkalmazta. Ebből könnyű következtetni, hogy az ő kizárólagos foglalkozását a mennyei tudomány megismerésének vágya képezte. A mely kéziratós példánya a bibliának a mai napig (haetenus, 1617.) gondosan őriztetik a nemes és nemzeti krotoszyni Krotoski urak házában». (387. lap.) *Graet* szerint tehát Hedvig olvasgatta az ó- és új-testamentomot, de hogy tényleg meg volt-e neki mindkettő, vagy csak Dlugoss, vagy Miechowita adata után ő gondolta, hogy meg volt, — azt nem lehet biztosan megállapítani. Becses adata *Graet*nek, hogy 1617-ben kódexünk még a Crotoscius-család birtokában volt. Malecki a *Graet* munkájából csak a Zsófia bibliájára vonatkozó részletre utal.

A lengyelországi összes disszidens felekezetek által 1644-ben tartott egyetemes zsinat emlékirata,² melyet IV. Ulászló királyhoz terjesztettek, s a melyet (Malecki szerint) nem az aláíró Radziwill, hanem egy Wegierski (alias Regenvolscius) András

¹ Czime: «De prima ecclesiarum Unitatis Fratrum in Polonia origine succincta narratio». Nyomtatásban is megjelent a Lasitzki által írt: «Johannis Lasitii, nobilis Poloni Historiae de origine et rebus gestis Fratrum Bohem. Liber octavus, qui est de moribus et institutis eorum. 1649. című s Comenius Á. János által kiadott könyv végén. (355—392. lap.)

² Czime: «Sacrae Regiae Majestati . . . Vladislao IV. nomine . . . Evangelicorum ex Colloquio Orlensi per Delegatos ipsorum die 24. Aug. habito, anno Christi 1644, Humillimi responsi libellus. Helmstadii 1645.»

nevű lelkész fogalmazott, a lengyel bibliáról ezt mondja: «Ide jegyezzük azt is, hogy királyaink különösen abban az időben (egyáltalában a régebbi századokban) annyira át voltak hatva az igazság megismerésének vágyától, hogy a szent könyvek kódexe, melyet addig anyanyelvünkön senki sem látott, az 1455-ik esztendőben, *az istenfélő királyné használatára lengyel nyelvre* (patrio idiomate) fordíttatott». (Idézi ezt Ringeltaube is, Beiträge, Előszó b.l. és megjegyzi, hogy ez a kódex ment át a Krotoskiak birtokába). Ez emlékiratban, mint látszik, szó sincs a Hedvig bibliájáról, hanem csak a Zsófiáéről (1455.).

Regenvolscius (alias *Wengerscius*, *Wegierski*) *András* lengyel prot. pap 1644 vagy 1645-ben írt és 1652-ben kiadott könyvében¹ Miechovitára és Bielskire hivatkozva azt állítja (23. lap), hogy az ó- és új-testamentomot 1390 körül Hedvig fordíttatta le (latinból) a maga részére, lengyel nyelvre. Majd e tudósítás után, de még ugyanazon lapon (15 sorral lejjebb), forrásokra való hivatkozás nélkül, a következőket is mondja: «Megvan Jagelló király utolsó (negyedik) feleségének, Zsófiának is egy hártýára írt (in membrana descriptum) Szentírás-példánya, a melynek végére (ad cujus calcem) ez van odaírva: Befejeztetett ez a biblia Korczyn új város várában, Zsófiának, Lengyelország legfenségesebb királynéjának parancsára és akaratából: lefordíttatott Jassowitzi *András* által: leíratott Cadoszítzi² Péter által az 1455-ik esztendő aug. 18-án. Még Zsófia özvegy királyné életében, a mikor már fia, Jagelló Kázmér uralkodott. Ez a biblia egy bizonyos kiváló patrónusnak könyvtárában *volt*. (Fuerunt ista Biblia in Bibliotheca illustris cujusdam Patroni)».

Ha *Regenvolscius* emez utóbbi szószerint idézett adatait figyelmesen összehasonlítjuk a *Turnovius* adataival, már első pillanatra látni fogjuk, hogy a *Regenvolscius*-féle szöveg nem mindenben egyezik meg a *Turnovius*éval, a melyet ő az előtte nyitva levő kódexből szószerint idéz. Az eltérések a követke-

¹ Czime: «Systema historico chronologicum ecclesiárum slavonicarum continens historiam ecclesiasticam a Christi tempore ad annum 1650. Trajecti a Rhenum. 1652.»

² Malecki e szónál a következőket jegyzi meg: «*Radoszici* helyett, sajtóhiba a C betűnek az R-hez való hasonlatossága miatt, a mely *Regenvolscius* kéziratában bizonyosan olvashatatlanul volt írva».

zők: 1. A bibliafordítás befejezésének ideje Regenvolsciusnál: aug. 18.; Turnoviusnál: május 6. Malecki ez eltérést, vagy helyesebben ellenmondást úgy magyarázza meg igen elfogadható módon, hogy feltételezi, miszerint Regenvolscius a lengyel kódexről szóló fentebbi közleményét *csak emlékezetből* írta meg. Szerinte azelőtt lehetett, sőt bizonyosan volt is kezében a kódex, mert nagylengyelföldi ember volt, sőt ott is született (Ostrog), a hol Turnovius lakott; és mi több, rokonságban állott a Turnovius családdal. De mikor művét megírta, akkor már Kislengyelföldön: Wlodawában lakott.

És habár a bibliafordítás befejezésének dátumára nézve téved is Regenvolscius, de — és ezt Malecki is készséggel ismeri el — egyéb adatai, mint újak, igen fontosak és becsesek. Így pl. 1. hogy a Turnovius által közölt, általunk hitelesnek és megbízhatónak tekintett s a Zsófia-féle biblia fordítójáról és leírójáról szóló ama jegyzet *ad calcem* volt a kódexben, vagyis annak *végén*; 2. hogy a kódex Regenvolscius idézett munkájának írásakor (1644 körül) már nem volt a Crotoscius-család birtokában, mert Regenvolscius a *fuerrunt* szót használja. Hogy az ő idejében ki lehetett a kódex tulajdonosa, aligha tudta, mert különben bizonyosan megemlítette volna.

Kortholtus Keresztély «De variis scripturae editionibus tractatus theologico-historico-politicus, Kiloni, 1686.» czimű munkájának «De versione polonica» etc. feliratú XXX-ik fejezetében (367—368. l.) ugyancsak Hedvig királyné érdemének tudja be a biblia lengyel nyelvre fordíttatását s bizonyosságul Lasicius Jánosnak a frank nép történetéről írt könyvére hivatkozik, aki saját állítása szerint látta is a szép kéziratot.

Az itt említett Lasicius (Lasicki, Lasitzki) ugyanaz a férfiú, a ki, mint láttuk néhány sor feljegyzést is írt (1562—1604 közt) a kódex előtáblájának belső oldalára, abban az időben, a mikor a kódex a Crotoscius család birtokában volt. Kortholtus emez adata összevág *Turnovius* és *Graet* adataival s így teljesen megbízható.

Egy nagytudományú francia szerzetesnek: *Le Long Jakab*nak «Bibliotheca Sacra»¹ című híres munkájában szintén találunk feljegyzést a lengyel bibliáról. Ennek «Biblia Polonica» feliratú

¹ Lipsiae. 1709.

szakaszában (352—353. l.) szerző először Kortholtus feljegyzését közli némi kihagyással, majd pedig közli Regenvolscius feljegyzését is.

Malecki figyelmét kikerülték Le Longnak a lengyel kódexre vonatkozó feljegyzései. Nem említi Kortholtus munkáját sem, a melyből Le Long a Hedvig bibliafordítására és a Lasiciusra, mint szemtanúra való hivatkozását meríti.

A *Zedler* (*János, Henrik*)-féle «Grosses Universale Lexicon», a mely egyike a világ legnagyobb lexikonainak, a lengyel bibliáról¹ Kortholtus és Regenvolsciusra hivatkozva megjegyzi, hogy annak elkészíttetését némelyek Hedvig, mások Zsófia királynőnek tulajdonítják.

A «Preussische Zehenden» című folyóirat 1742-ik évi folyamában egy *Tschepius* nevű német lelkész «Polnische Bibel-Historie» című cikkében foglalkozott a lengyel biblia történetével s Turnovius és Regenvolscius adatait is egybevetve, ama véleményének ad kifejezést, hogy eme két író feljegyzésében a biblia két különböző példányáról van szó. Vagyis mindketten más példányt írnak le. Felfogását azzal indokolja, hogy a két író nem szóról-szóra egyezően írja le az általuk látott bibliát. *Tschepius* a legrégebb lengyel bibliafordítás után — mint mondja — sokáig kutatott és kérdezősködött Krakkóban, Varsóban és sok más városban, de eredmény nélkül. Ez időben a külföldön még nem tudták, hogy a lengyelek eme legrégebb bibliája Magyarországon van s a sárospataki ref. főiskola könyvtárában őriztetik.

Bod Péter «A szent bibliának históriája»² című munkájában a lengyel bibliáról ezt mondja: «A lengyelek' Nyelvekre fordította a' Bibliát elsőben Hedvigis, a' Lajos Magyar Király' Leánya, ki Jágellóhoz ment vólt Férjhez a' XIV-dik Százban; a' XV-dik Százban ismét a' Sofia Királyné számára fordítottatott 1455-dik Esztendőben».

Bod Péter tehát, mint látszik, külön bibliafordítást tételez föl Hedvig, és külön Zsófia részére. Hogy tudósítását a *Tschepius* féle felfogás hatása alatt írta-e, vagy máshonnan, talán Sárospatakról vette adatait, nem lehet megállapítani, mert forrásokat nem nevez meg.

¹ III-ter Band. Halle u. Leipzig. 1733. 1711-ik lap.

² Szeben, 1748.

BIBLIOGRAFIAI RENDSZEREK.

DR. GULYÁS PÁLTÓL.

(Második, befejező közlemény.)

A németek közül ez időszakból Martin *Schrettinger* rendszerét említjük meg, a ki 1829-ben megjelent Versuch eines vollständigen Lehrbuches der Bibliothekwissenschaft című munkájában a következő 18 osztályt állította föl:

1. Egyetemes enciklopédiák s vegyes tartalmú művek. 2. Nyelvtudomány. 3. Görög és latin irodalom. 4. Élő nyelveken írt szépirodalom. 5. Bölcsészet. 1. Spekulatív és gyakorlati filozofia, neveléstan, államtudomány, természeti és népjog. 6. Bölcsészet 2. Matematika; ipar, kereskedés, hadászat. 7. Bölcsészet 3. Fizika, orvostan, természettudomány és szépművészetek. 8. Oeconomia és veterinaria. 9. Föld- és népisme. 10. A történelem egyéb segédtudományai (genealogia, chronologia, heraldika, numizmatika). 11. Egyetemes történelem. 12. Európai ókori s Európán kívüli történelem. 13. Egyes európai államok története. 14. Németország általános és részleges története. 15. Bajorország története. 16. Bajor jogtudomány, politika, orvostudomány stb. 17. Általános jogtudomány és kánonjog. 18. Theologia és egyháztörténelem.

Mind e szakok három alosztályra oszlanak a szerint, a mint az összességet (allheit), a sokaságot (vielheit) vagy az egyedet (einheit) tekintik.

Végül a francziák közül André Marie *Ampère*-nek 1834-ben megjelent bölcséleti alapon megejtett tudományosztályozása említhető. *Ampère* az összes tudományokat két főcsoportra (règnes), ezek mindegyikét 2—2 alcsoportra (sousrègne), ezeket 2—2 ágra (embranchements) vagyis osztályra, ezeket ismét 2—2 mellékágra vagyis alosztályra (sousembranchement), ezeket 2—2 elsőrendű tudományra, az elsőrendűeket 2—2 másodrendű tudományra osztályozta.

mányra, ez utóbbiakat 2—2 harmadrendű tudományra, tehát összesen 128 csoportba osztja.

Az első főcsoportba tartoznak a kozmologiai tudományok, ezek két alcsoportja: a sajátképi kozmologiai tudományok és a fiziologiaiak. A sajátképi kozmologiai tudományok két ága: a matematika és fizika, amannak oldalágai a sajátképi matematika s a fizikomathematika, emezéi a sajátképi fizika és a geologia. A fiziologiai alcsoport ágai: 1. a természetes fiziologia, melynek oldalágai a növénytan s az állattan; 2. az orvosi, melynek oldalágai a fizikomediális s a szorosabb értelemben vett orvosi tudomány.

A második főcsoport a noologiai tudományoké. Ennek alcsoportjai a sajátképi noologiai tudományok s a társadalmiak. Amazok két főága: 1. filozofia, a sajátképi filozófiát s etikát tartalmazó oldalágakkal és 2. a dialegmatika, melynek oldalágai a sajátképi dialegmatika (nyelvészet és irodalom) és az eleutero-technika (pedagogia). A szocziologia két főága: 1. ethnologia, melynek oldalágai a sajátképi ethnologia és a történelem s 2. a politika, melynek oldalágai az ethnorytika (hadászat stb.) és az ethnogétika (társadalmi, gazdasági politika).

A század első felében alakult rendszerek sorát méltóképen zárja le *Comte* Ágostnak, a pozitivista filozofia megteremtőjének tudományfelosztása, mely *Cours de philosophie positive* című hatkötetes főművében 1830—1842-ig látott napvilágot. Összesen hat osztályt állít föl, még pedig oly sorrendben, a hogy az egyik tudomány a másiból mintegy kifejlődött. A legáltalánosabbal, vagyis a matematikával kezd, ezt követik a csillagászat, fizika, vegytan, élettan és a társadalomtudomány. A filozofia maga nem különálló tudományág, hanem az összes tudományok alapigazságait foglalja egységbe. Minthogy *Comte* a felosztásban csakis az absztrakt tudományokat veszi föl, ezáltal az összes leíró, konkrét tudományok kiesnek, a minők pl. a botanika, zoologia stb. Hogy az ily fölfogással készült tudománybeosztás bibliografiai célokra egyáltalán nem alkalmas, az szinte magától értetődik.

Ampère és *Comte* rendszereivel szemben, melyeket mesterségeseknek nevez, *Wundt* logikájában a tudományok természetes felosztására törekszik. E felosztásának szerinte két előnye van: egy az, hogy a tudomány minden *tényleg* létező területére

kiterjeszkedik anélkül, hogy mesterségesen állítana fel oly tudományágakat, melyek valójában nem léteznek, vagy amelyek jövő kialakulását legalább világosan megkülönböztethető problémák jelenléte nem teszi valószínűvé; a másik az, hogy a tényleg fennálló, vagy már kialakuló félben lévő tudományosztályokat logikai rendszerbe akarja foglalni, amelyet a kutatás tárgya s módszere determinál.

Mindenekelőtt két főosztályt különböztet meg, szembeállítva az egyes tudományokat a bölcelel. A két főcsoport áttekinthető sémája a következő:

I. Egyes tudományok. A) Formaiak: tiszta matematika; α) aritmetika; β) geometria s a kettő közös származéka: γ) az integrál számítás. B) Alakiak: a) természettudományok: α) fenomenologiaiak: fizika, általános vegytan, élettan; β) genetikusak: kozmologia, geologia; organikus fejlődéstan; γ) szisztématikusak: leíró asztronómia, földrajz, természetrajz; b) szellemi tudományok: α) fenomenologiaiak: lélektan, neveléstan; β) genetikusak: történelem (politikai, gazdasági, egyházi stb.); γ) Szisztématikusak: művészetek rendszere, társadalom, jog, hittudomány stb.

II. Bölcsészet: A) logika, a) általános, b) ismerettan; B) bölcsészet történet; C) metafizika: egyes tudományok bölcsélete.

Áttérve a múlt század második felében Európában keletkezett gyakorlati célú rendszerekre, azok közül is csak a legfontosabbakat, mert egy vagy más okból leginkább elterjedteket kell tüzetesebben megismernünk.

Időrendben is legelső közülök *Brunet* rendszere, mely a párisi könyvkereskedők már ismertetett rendszerének modernizálása. Végleges alakját 1865-ben, a Manuel legutóbbi kiadása alkalmával nyerte; főbb osztályai a következők:

A) Theologia. I. Szentírás: 1. szöveg és fordítások (9 alosztályl); 2. szentírásmagyarázat (4)¹; 3. szent filologia (6). II. Liturgia (7). III. Konziliák (4). IV. Egyházatyák (5). V. Theologusok (7). VI. Különös vélemények (2). VII. Zsidó vallás. VIII. Keleti népek vallásai (5). IX. Függelék a theológiához (az istenségről s a vallási kultuszról szóló bölcséleti művek) (2).

¹ A zárjelbe tett számok az alszakok mennyiségét mutatják.

B) Jogtudomány. Bevezetés, 4 alosztálylyal, általános és tan-könyveket tartalmaz. I. Természeti jog (3). II. Politikai jog. III. Polgári és büntetőjog (6). IV. Egyházjog (8).

C) Tudományok és művészetek. Bevezetés és szótárak. I. Bölceleti tudományok (6). II. Fizikai és kémiai tudományok (2). III. Természeti tudományok (8). IV. Orvosi tudomány (14). V. Matematikai tudományok (3). VI. Függelék a tudományokhoz (bűvészet, alkémia és asztrologia). VII. Művészetek (3). VIII. Mechanikus művészetek és mesterségek (4). IX. Testgyakorlás (5). X. Játék.

D) Szépirodalom. I. Nyelvészet (5). II. Rhetorika (5 + 5). III. Költészet [*a*] a költők általában (17) és *b*) drámai költészet (13)]. IV. Prózai költészet (2); függelékül (2): faczeziák és burleszk darabok. V. Filologia (5). VI. Párbeszédék. VII. Levélírók (7). VIII. Poligrafusok (9). IX. Vegyes tartalmú gyűjtemények (8).

E) Történelem. I. Történelmi prolegomenák: módszertan; földrajz (és útleírás), kronologia (3). II. Egyetemes történelem: ókori és újkori (3). III. Egyháztörténelem (2). IV. Ókori történelem (8). Függelék IV-hez (bizánczi és népvándorlaskori történelem). V. Modern történelem [Európa (15), Ázsia (12), Afrika (5), Amerika (4)]. VI. Történelmi paralipómenák (6 osztálylyal, köztük irodalomtörténet, biográfia és bibliográfia) s végül a polygrafusok és kollekcziók, továbbá hirlapok.

Brunet rendszere — írja *Mouravit Gusztáv* — egy időben synthetikus és analtikus. Synthetikus, a mennyiben legfőbb osztályaiban az emberi gondolat tevékenységének legfőbb köreit állapítja meg; analtikus pedig annyiban, hogy apróra elemzi e nagy területeket s e részeket igyekszik egymásba kapcsolni.

Az első csoport méltán van Istennek szentelve — úgymond — mert az emberiség őt látja a tények csúcsán. Isten után, a mint az ember visszatér a földre, legelőbb embertársain akad meg szeme s fölébred benne a jog és a kötelesség, az igaz és igaztalan érzése. A jogtudomány, mely a kérdéseket elmélyíti, képezi tehát a második divíziót, azután az ember önmagába tér s magamagát, de meg a külső világot is meg akarja érteni, vizsgálja a világ törvényeit, az elváltozások szabályait s azon elváltozásokat, melyeket valamely önös okból maga az ember eszközöl mestersé-

gesen; így támad a harmadik divízió, mely a tudományokat és mesterségeket foglalja magában. De az emberben nemcsak tudás utáni vágy van, hanem fölébred a szép kultusza is benne s kifejezésre kerül az irodalmi és képzőművészeti alkotásokban. Ez adja a negyedik csoportot. Végül az embernek saját neme iránt táplált érdeklődése, törekvéseinek, küzdelmeinek lefolyását, multját veszi vizsgálat alá; ez képezi az ötödik divíziót. Ezekhez függelék gyanánt, mint hatodik divíziót, a bibliográfiát s mint hetediket a polygrafusokat csatolja, de *Brunet* beéri ezeknek a történelemhez csatolásával is.

A divíziók egyes osztályait, melyeket előbb fölsoroltunk, *Brunet* római számokkal jelöli. Ez osztályok arabs számmal több-kevesebb alosztályra, ezek viszont nagy betűvel jelölt szakaszokra, sőt e szakaszok részben kis betűvel jelölt alszakaszokra is oszlanak. A történelmi divíziónak ötödik osztálya pl. a modern történelm, ennek európai része — mint már említettük — 15 alosztályra oszlik. Az általános műveket követő első alosztály természetesen Franciaország, ennek viszont 14 szakasza van, melyek az ABC nagy betűvel jelölve: *A)* régi és új földrajz, helyrajz, statisztika; *B)* kelta és gall történelm; *C)* a francia nemzet eredete, a monarchia kialakulása stb.; végül az utolsó: *O)* Franciaország régi tartományainak és városainak története. Ez utóbbi szakasz alszakai: *a)* Páris; *a₂)* királyi székhelyek; *b)* Ile-de-France, Picardie, Artois stb.

A *Brunet*-féle rendszert a legtöbb francia könyvtár magáévá tette, bár a sok alszakot a legtöbb esetben redukálták. A Bibliothèque Nationale olvasótermének katalogusa is lényegileg meg egyezik a *Brunet* rendszerével; főosztályai teljesen azonosak s az ABC magánhangzóival, *A) E) I) O) U)*-val jelöltetnek.

Brunet rendszeréből fejlődött *Lebas* szakosztályozása, mely 1840 körül lépett életbe a párisi egyetemi könyvtárban. E rendszer *Brunet*-ével szemben annyiban bír előnnyel, hogy a szakjelzésre használt betűk a szakok tudományos elnevezésének kezdőbetűjével vagy betűcsoportjával azonosak s így bizonyos szuggesztív hatással vannak. Hátránya, hogy csakis azon nyelvre — ez esetben a francziára — vonatkozhatik, mely a szakok elnevezésére fölhasználtatott.

Lebas rendszerében az öt főcsoport jegyei a következők:

B.: bibliographie (könyvészet); *T.*: théologie (hittudomány); *S.*: sciences (tudományok); *L.*: littérature (irodalom); *H.*: histoire (történelem). E csoportjegyekhez egy második nagy betűt csatolva, kapjuk az egyes szakok elnevezését, pl.: *B. G.*: bibliographie générale (általános könyvészet); *T. E.*: théologie, écriture (hittudomány, szentírás); *S. P.*: sciences philosophiques (bölcészet) stb. Ott, a hol egy betűből nem futja ki, betűcsoportok alkalmazatnak, pl.: *Eg.*: égyptologia; *Ass.*: assyrologia stb. A dőlt kis betűk az alosztályok jelzésére szolgálnak, pl.: *H. F. b.*: histoire, France, Bourbon vagy *L. E. g. p.*: littérature, étranger, germanique, poètes stb.¹

Az újabb olaszországi rendszerek közül *Bonazzi* 1890-ben Parmában megjelent kísérlete vonta magára a figyelmet. *Bonazzi* az ABC 25 betűje alapján a következő 25 főosztályt állítja föl.

A) Általános művek. *B)* Pogány vallások, mythologia, hittudomány. *C)* Keresztény hittudomány. *D)* Jogtudomány. *E)* Társadalomtudomány. *F)* Filologia. *G)* Irodalom. *H)* Bölcsészet. *I)* Fizikai és matematikai tudományok. *K)* Vegytan. *L)* Természettudomány. *M)* Orvostan. *N)* Sebészet. *O)* Gyógyszerészet. *P)* Állatgyógyászat. *Q)* Mezőgazdaság. *R)* Ipar és gyáripari technologia. *S)* Szépművészetek. *T)* Zene. *U)* Szórakozás, sport, színház. *V)* Földrajz. *W)* Utazások. *X)* Régészet. *Y)* Életleírás. *Z)* Történelem.

Az egyes osztályokat jegyük mellé tett kis betűvel alosztályokra osztja *Bonazzi*, még pedig a következő schéma szerint: *a)* bibliografiák; *b)* folyóiratok; *c)* akadémiai és társulati kiadványok; *d)* specialis enciklopédiák és szótárak; *e)* bevezető művek; *f)* tankönyvek; *g)* általános iratok; *h)* egyediratok; *y)* miscellanea; *z)* az illető discziplina története s képviselői életrajza. E fölosztás az egyes alosztályokon belül ismétlődik, míg az *i)*—*k)* betűk újabb tetszésszerinti alosztályok számára tartatnak fenn. Így például a *V)* csoport (földrajz) *h)* osztálya az ókori földrajznak van szentelve, ennek

i) alosztálya Egyptom;

k) « Numidia, Karthago, Mauritania;

¹ V. ö. Maire cikkét a «Bulletin de l'Association des Bibliothécaires». II. évf. 2. sz.

- l) alosztálya Sziria, Föniczia, Judea, Arábia ;
 m) « Kis-Ázsia ;
 n) « Assziria, Perzsia, India, Kína stb.

Az ókori görög és itáliai földrajz külön osztályt képeznek s ismét *a)–z)* alosztályokra szakadnak. Magyarország földrajza a *Vs* osztályban a szláv stb. országok csoportjába van sorozva s két alosztályt foglal el: az *o*-t Croatia és Szlavonia s a *w*-t Ungheria czimen. Az egyes alosztályok között a tárgymutató tájékoztat, a hol a betürendbe állított alosztályok nevei mellett megtaláljuk a megfelelő betűcsoportot, pl.: Algir: *Vuk*, Berlin: *Vqui*, Magyarország: *Vsw* stb.

Az angol rendszerek közül megemlítjük a következőket.

John H. *Quinn* és J. D. *Brown* közösen megállapított szakrendszere 1894-ből a következő főbb szakokra oszlik:¹

A) Hittudomány és bölcsészet. 1. Biblia [*a*] szöveg; *b*) magyarázat; *c*) történet stb.]. 2. Egyház [*a*] története; *b*) szervezete; *c*) szertartásai stb.]. 3. Theologia [*a*] természetes; *b*) keresztény; *c*) nem keresztény; *d*) mithologia; *e*) néphit]. 4. Bölcsészet. [*a*] iskolák; *b*) észtan; *c*) logika; *d*) ethika].

B) Történelem, útleírás és földrajz. *a*) Egyetemes történet és földrajz; *b*) enciklopédiák; *c*) kronologia; *d*) régészet (bele értve az érmészetet); *e*) földrajzi névtárak; *f*) térképek stb. Nemzetek története és földrajza (országok szerint, szükség szerinti alosztályozással): 1. Európa. 2. Ázsia. 3. Afrika. 4. Amerika. 5. Ausztrália. 6. Sarkövek.

C) Életrajz. Lexikonok és általános gyűjtemények [*a*] nemeségi évkönyvek; *b*) katonai; *c*) egyházi; *d*) törvényszéki sematizmusok; *e*) méltóságok; *f*) czimertan; *g*) leszármazástan és családtörténet]. Egyes osztályok [*a*] színészek (actors); *b*) művészek (artists); *c*) papok (clergy); *d*) mérnökök (engineers) stb.; mint az angol elnevezésekből látható, a foglalkozás betürendjében fölosztva].

D) Társadalomtudomány. 1. Társaság [*a*] szokások; *b*) folklore; *c*) házasság; *d*) nők; *e*) pauperizmus; *f*) büntények; *g*) szocializmus stb.]. 2. Kormányzat és politika. 3. Törvények. 4. Nemzetgazdaság és adóügy. 5. Nevelés. 6. Kereskedelem.

¹ Brown: Manual of library classification and shelf-arrangement. London, 1898. 60—61. l.

E) Tudomány. 1. Élettan. 2. Állattan. 3. Növénytan. 4. Földtan. 5. Vegytan. 6. Fiziografia. 7. Csillagászat. 8. Természettan. 9. Matematika.

F) Képző- és szórakoztató művészetek. 1. Építészet. 2. Festészet. 3. Szobrászat. 4. Diszítés. 5. Metszés. 6. Zene. 7. Szórakozás. 8. Sport.

G) Mesterségek. 1. Mérnöki tudomány. 2. Építő- és gépipar. 3. Gyáripár. 4. Mezőgazdaság. 5. Hajózás. 6. Egészségtan és orvostan. 7. Háztartástan.

H) Nyelv és irodalom. 1. Filologia. 2. Irodalomtörténet. 3. Könyvészet. 4. Könyvtárak.

I) Költészet és színműirodalom. 1. Költészet. 2. Színművek.

K) Széppróza. 1. Gyűjteményes vállalatok és egyes írók. 2. Ifjúsági irodalom.

L) Általános művek. 1. Encziklopédiák, címvtárak. 2. Miscellaneák. 3. Összes művek. 4. Más osztályokba nem illő folyóiratok.

Ugyanennek a James Duff *Brown*-nak, az Islington Public Library könyvtárnokának 1898-ban kiadott s főleg a városi közkönyvtárak részére alkotott bibliografiai rendszere amattól főleg az alosztályok elrendezésében különbözik. Szerző illeszkedő rendszernek, *adjustable classification*, nevezte el szisztemáját, miután a számokkal megjelölt szakok egymástól független osztályokba soroztatnak s szükséghez képest számuk növelhető vagy csökkenthető. Az osztályok jelölésére *Brown* kizárólag a páros számokat foglalta le, míg a páratlan számokat a tudomány fejlődése folytán keletkező új szakok részére tartotta fenn. Legteljesebben a földrajzi s történeti osztályok vannak kidolgozva. Főosztályai és szakaszai a következők.

A) osztály. Tudomány. 2—8. általános; 10—28. biologia; 30—50. zoologia, az ember; 52—68. zoologia, az állat; 70. gerincesek; 72—104. emlősök; 106—128. madarak; 130—138. hullók; 140. kételtűek; 142—148. halak; 150. gerinczelenek; 152. crustaceák; 154. pókfélék; 156. soklábúak; 158—180. rovarok; 182. puhányok stb.; 196—222. növénytan; 224—248. ásványtan; 250—262. vegytan; 264—288. természettan; 290—302. fiziografia; 304—320. asztronómia; 322—350. matematika; 352—362. okkult tudományok.

B) osztály. Hasznos mesterségek. 2—6. általános; 8—18. találmányok; 20. receptek; 22—38. földművelés; 40—58. kertészet; 60—74. építészet; 76—80. műszaki tudományok általában; 82—86. légi; 88—92. polgári; 94—102. villamossági; 104—112. mechanikai; 114—142. katonai; 144—168. hajózási; 170—190. bányászati; 190—196. vasúti mesterségek; 198—214. gőz és gáz; 216—238. metallurgia; 240—242. általános ipar; 244—272. könyv-
ipar; 274—296. vegyipar; 298. ruházat; 300—304. kocsipar; 306—312. haltenyésztés; 315—316. élelmi cikkek előállítására; 318—324. gáz előállítására; 326—328. üveg; 330—334. bőr; 336—374. fémipar; 376—378. hangszergyártás; 380—386. fazekasság; 388—402. szövészet; 404—420. faipar; 422. üzleti kézikönyvek; 424—480. orvosi tudomány; 482—486. állatgyógyászat; 488—508. háziipar.

C) osztály. Képző- és mulattató művészetek. 2—16. képző-
művészetek általában; 18—54. festészet; 56—68. rajz; 70—102. díszítőművészet; 104—140. metszetek; 142—154. fényképezés; 156—160. irás; 162—166. gyorsírás; 168—186. gyűjtés; 188—236. építészet; 238—250. szobrászat; 252—258. zene, általános; története stb.; 260—424. hangszerek; 426—434. emberi hang; 436. operák; 438—440. oratoriumok és kantaték; 442—462. egyházi zene; 464—488. dalok; 490—492. mulattató művészetek; 494—658. játék és sport.

D) osztály. Társadalomtudomány. 2—8. általános; 10—92. szokások stb.; 94—150. nemzetgazdaság; 152—272. államtudomány és politika; 274—354. jog; 356—398. kereskedelem és pénzügytan; 400—424. közlekedési eszközök; 426—484. oktatás, nevelés.

E) osztály. Bölcsészet és vallás. 2—18. általános filozofia; 20—24. logika stb.; 26—36. lélektan; 38. ethika; 42. religio általában; 44—80. általános theologia; 82—152. biblia; 154—166. egyházatyák, zsinatok stb.; 170—284. kereszténység s hitfelekezetei; 286—384. keresztény hittudomány; 386—442. nem keresztény hittudomány; 444—470. mithologia és folklore.

F) osztály. Történelem és földrajz. 2—26. általános történelem; 28—62. ókori és megsemmisült nemzetek; 64—66. újkori történelem általában; 68—86. földrajz általában; 88—196. Afrika; 198—452. Amerika; 454—558. Ázsia; 560—1258. Európa; 1260—1350. Óceánia; 1352—1360. Sarkvidék.

G) osztály. Életrajz. 2. általános; 4—28. nemzeti; 30—86. osztályéletrajz; 58. egyéni; 90—102. genealogia stb.; 104—116. heraldika.

H) osztály. Nyelvészet és irodalomtörténet. Nyelvészet: 2—16. egyetemes, 18—26. Afrika, 28—34. Amerika, 36—108. Ázsia, 110—294. Európa, 296—302. Polynézia stb.; 304—312. nevek (names); 314—324. retorika stb.; 326—362. irodalomtörténet; 364—376. bibliografia; 374—404. könyvtárak stb.

I) osztály. Költészet és dráma. 2—8. költészet általában; 10—44. nemzeti gyűjtemények; 46—60. műfaj szerinti gyűjtemények; 62. egyes szerzők; 64—76. dráma általában; 78—80. gyűjtemények; 82. egyes szerzők.

K) osztály. Prózai költészet. 2—10. története és gyűjteménytárak; 12. egyes szerzők; 14—18. ifjúsági iratok.

L) osztály. Vegyesek. 2—32. enciklopédiák, folyóiratok, tanulmányok stb.; 34. vegyes tartalmú művek (olyan könyvek, melyek három vagy több különféle tárgyról szólnak).

Brown legujabb rendszere, melyet 1906-ban adott ki *subject classification* czimen, ismét másféle beosztását adja az anyagnak s az előző kísérletekkel szemben az az előnye, hogy bizonyos logikai egymásutánra törekszik. A betűkkel jelölt főosztályoknak ugyanis ez a sorrendje: *A)* Általános művek. *B)—D)* Fizikai tudományok. *E)—F)* Biológiai tudományok. *G)—H)* Ethnológiai és orvosi tudományok. *I)—K)* Bölcsészlet és hittudomány. *L)* Társadalomtudomány és politika. *M)* Nyelvészet és irodalomtörténet. *N)* Irodalmi műfajok. *O)—X)* Történelem, földrajz, életírás.

A sorrend tehát a következő tárgykörökre oszlik: 1. Tények (matter). 2. Élet (life). 3. Értelem (mind). 4. Visszaemlékezés (record).

Az osztályok alosztályait számsorok fejezik ki. Mutatóba álljanak itt a hazánkra vonatkozó történeti szakaszok:

S) 400. Magyarország. Uralkodók: 401. Szent Istvántól Kálmánig. 402. II. Istvántól Imréig. 403. II. Lászlótól III. Andrásig. (Venczel uralkodását lásd *S)* 343. alatt.) 405. Ottó. 406. Róbert Károly. 407. Nagy Lajos. (Máriát lásd *S)* 159. alatt Lengyelországnál.) 408. Durazzói Károly. 409. Mária és Zsigmond. (Zsigmondot mint császárt lásd *S)* 650. alatt.) 410. (és 651.) Albert. 411. Erzsébet. 412. IV. László. 413. Hunyadi János kormányzó.

414. V. László. 415. Korvin Mátyás. 416. VI. László. (Sic.) 417. II. Lajos. 418. Szapolyai János. 419. I. Ferdinánd. 420—427. Habsburgi királyaink I. József haláláig. III. Károlytól kezdve Ausztriára utal *S*) 310. A helyi történet és leírás magyar szakjai: *S*) 450. Budapest (Ofen). 451. Pressburg. (Sic.) 455. Kroatia. 456. Zagrab (Agram). 457. Fiume. 460. Slavonia. 465. Transsylvania (Siebenbürgen). 466. Fejedelmek 1526—1690. 467. Klausenburg. A magyar nyelv- és irodalomnak már csak egy-egy alosztály jut, úgymint: *M*) 312. Magyar (sic) (Uigur—hungarian) language 313. Literature.

A *Brown*-féle rendszerek mellett még *J. J. Ogle*-nak, a free public library mozgalom ismert történetirójának a *Library Chronical* második évfolyamában közzétett rendszere érdemel említést, mely némi filozofiai színezettel bír s a Bacon—D'Alembert-féle osztályozással áll távoli rokonságban.

Ogle összesen tíz szakot különböztet meg ama viszony szerint, a melyben ismereteink s azok tárgyai egymással állanak. Minden egyes szak ismét három alszakra oszlik, melyek elseje az illető ismeretcsoport elméletét (treatises), másodika történetét s harmadika egyes képviselőit (biographies) tartalmazza. A főcsoportok *A*)—*K*) betűkkel jelöltetnek, mely betűkhöz az alcsoportok megjelölésére ismét *A*, *E* vagy *I* betűt függesztünk.

Az érdekes fölosztás már most a következő:

Ismereteink — úgymond — a nyelv útján terjesztetnek, ez tehát az *A*) csoport. Osztályai: *AA*) Filologia és retorika (vagyis az elmélet). *AE*) Filologia története, pl.: *Benfey*: Geschichte der Sprachwissenschaft; és *AI*) Egyes nyelvészek életrajza vagy elmélete.

Az ekként terjesztett ismeretek vonatkozhatnak:

1. Istenre: *BA*) Theologia. *BE*) Egyháztörténet. *BI*) Egyházalapítók, egyházi férfiak.

2. Az emberre, mint társas lényre: *CA*) Társadalomtudomány (politika, törvényhozás, kereskedelem), politikai földrajz és útleírás. *CE*) Kereskedelmi, jogi, nemzeti és topografiai történet. *CI*) Államférfiak, társadalmi reformátorok stb.

3. Az emberre, mint értelmes lényre: *DA*) Értelmi és erkölcsi tudomány, logika. *DE*) Bölcsészettörténet. *DI*) Egyes bölcsészek stb.

4. Az emberre, mint alkotó lényre: *EA*) Széppróza, vers, dráma. *EE*) Ezek története. *EI*) Egyes írók.

5. Az emberre, mint anyaggal alkotó lényre: *FA*) Festészet, szobrászat, zene s a többi képzőművészet. *FE*) Ezek története. *FI*) Egyes művészek.

6. Az élettelen természetre: *GA*) Matematika, asztronómia, természettan, vegytan és metallurgia. *GE*) Ezek története. *GI*) Matematikusok, vegyészek stb.

7. Az élő vagy egykor élt természetre: *HA*) Természetrájk. *HE*) Története. *HI*) Természettudósok stb.

8. Alkalmazott, gyakorlati ismeretek: *IA*) Mesterségek, ipar, orvostan. *IE*) Történetük. *II*) Föltalálók, kereskedők stb.

9. Oly művek, melyek sokkal általánosabb tartalmúak, semhogy az előbbi osztályok valamelyikébe illenének: *KA*) Enciklopédiák s osztályozhatatlan irodalmi termékek. *KE*) Hírlapok. *KI*) Ujságírók, általános biográfiai szótárak stb.

A németországi alkalmazásban levő könyvészeti rendszerek közül álljon itt a *Hinrichs*-féle, melyeket *Kleemcier* a következőkép részletez:

I. Általános művek: 1. Általános bibliografia, könyvtáran. 2. Enciklopédiák, gyűjteményes munkák. 3. Egyetemek, tudós társaságok kiadványai. 4. Összes művek.

A 2—4. szakba tartozók közül azok, melyek egyetlenegy tudományágat ölelnek föl, ott keresendők.

II. Theologia († kath. műveket jelöl): 1. Általában, enciklopédiák, a theologia története. 2. Magyarázó theologia (exegezis). 3. Egyháztörténet. 4. Rendszeres theologia (dogmatika, ethika, apologetika, vallásbölcselet, összehasonlító vallástudomány, szimbolika stb.). 5. Gyakorlati theologia: *a*) általános, liturgia, egyházi ének, homiletika, katechézis, egyházpolitika; *b*) szentbeszéd s egyháziak részére szolgáló épületes könyvek; *c*) imakönyvek s ájtatossági könyvek; *d*) bel- és külmisszió. 6. Zsidó theologia.

III. Jog- és államtudomány: 1. Általános, jogtörténet, jogbölcselet, római jog, népjog. 2. Egyházi jog, magánjog, pörök, államjog, büntetőjog. 3. Kereskedelmi jog, váltójog és szabaldalmak. 4. Törvényszöveg és magyarázat. 5. Közigazgatás: *a*) általános, pénzügy, vám, adó, biztosítási ügy, konzulátus; *b*) rendőr-

ség. 6. Nemzetgazdaság, társadalomtudomány, nőkérdés. 7. Bel- és külpolitika, napikérdések. 8. Statisztika.

IV. Gyógyászat (*-gal jelöltek népszerűek): 1. Általános, anthropologia, orvosi földrajz, orvostörténelem, orvosi természet-tudomány. 2. Anatomia, fiziologia, biologia, bakteriologia. 3. Pharmakologia, hydrologia, balneologia, fürdőhelyek. 4. Pathologia, therapia, hipnozis. 5. Szülészet és gyermekbetegségek. 6. Sebészet, gyógytorna, szem-, fül- és foggyógyászat. 7. Közegészségügy, higiene, orvosi statisztika, törv. gyógyászat, katonai egészségügy. 8. Homoeopathia, természetes gyógymód, vegetarianizmus, diete-tika. 9. Állatgyógyászat.

V. Természettudomány és mathézis: 1. Általános, történet, segédeszközök. 2. Fizika és meteorologia. 3. Geologia, minera-logia, paleontologia. 4. Növénytan. 5. Állattan. 6. Vegytan és gyógyszerészet. 7. Matematika. 8. Csillagászat.

VI. Bölésészet, theozofia: 1. Bölésészet. 2. Theozofia s titkos tudományok, okkultizmus.

VII. Nevelés és oktatás. Ifjúsági iratok († kath. műveket jelöl): 1. Általános, iskolaügy, iskolai törvények, iskolai beszédek, pályaválasztás. 2. Pedagogia. 3. Torna, gyerekjáték, óvoda. 4. Iskolai és tankönyvek: *a)* vallás, bibliai történetek; *b)* német nyelv, iro-dalom, szavalókönyvek; *c)* számtan és természettudomány; *d)* tör-ténet, földrajz: *α)* könyvek, *β)* iskolai atlaszok; *e)* ének; *f)* rajz; *g)* írás, gyorsírás; *h)* kézimunka, ügyességek; *i)* különféle. 5. Képes-könyvek, ifjúsági iratok és színművek.

VIII. Nyelv- és irodalomtörténet: 1. Általános művek, egye-temes irodalomtörténet, összehasonlító nyelvészet és irodalom-történet, retorika. 2. Görög és római: *a)* irodalomtörténet, arkeo-logia, művészet, mithologia; *b)* nyelvtan, iskolai könyvek, szótárak; *c)* írók, magyarázatok és fordítások. 3. Keleti nyelvek, irodalom és régészet. 4. Germán nyelvek és irodalom: *a)* német nyelv, beleértve az ó-németet, *b)* német irodalomtörténet, *c)* angol, *d)* a többi germán nyelvek s általános művek. 5. Román nyelvek és irodalom: *a)* francia, *b)* olasz, *c)* a többi román nyelv s közép-kori latin. 6. Szláv s egyéb modern nyelvek, polyglották.

IX. Történelem: 1. Általános művek, világtörténet. 2. Ókori történet. 3. Közép- és újkori történet. 4. Őstörténet és művelő-déstörténet. 5. Segédtudományok (kronologia, diplomatika, genea-

logia, mithologia, rendjelek, kézirat-, érem-, pecsét- és czimer-tan. 6. Biografia, emlékirók, levelezések. 7. Történeti atlaszok.

X. Földleírás, földabroszok: 1. Általános művek, helység-jegyzékek, uti kalauzok. 2. Speciális föld- és néprajz, utazások, gyarmatpolitika. 3. Földabroszok.

XI. Hadászat: 1. Általános. 2. Történet. 3. Katonaügy.

XII. Kereskedés, ipar és közlekedés: 1. Kereskedés. 2. Ipar és iparművészet. 3. Közlekedés.

XIII. Építészet és mérnöki tudomány: 1. Általános. 2. Építészet. 3. Bányászat és kohászat. 4. Vasút és hajózás, léghajózás. 5. Gépek és mechanika. 6. Elektrotechnika, távirat.

XIV. Oeconomia: 1. Háztartástan, madártenyésztés. 2. Mezőgazdaság, méhtenyésztés. 3. Kertészet, szőlőművelés. 4. Lóismeget, lovaglás. 5. Erdészet. 6. Halászat és vadászat, kutya-tenyésztés.

XV. Szépirodalom: 1. Általános művek. 2. Költemények. 3. Regények, elbeszélések, tanítóköltemények. 4. Népmesék. 5. Színköltszet.

XVI. Művészet. 1. Műtörténet, képzőművészetek. 2. Zene. 3. Színház, dramaturgia. 4. Műlapok.

XVII. Czímterek (1.); naptárak és évkönyvek (2.).

XVIII. Vegyes: 1. Általános. 2. Illem- és táncztan. 3. Artiszták. 4. Virág-, bélyeg- és jel-nyelv. 5. Leveleskönyvek. 6. Párbaj. 7. Emlékalbumok. 8. Halotthamvasztás. 9. Szabadkőművesség. 10. Tolvajnyelv. 11. Alkalmi költemények, beszédek s előadások. 12. Grafologia. 13. Humor. 14. Világi énekeskönyvek. 15. Mértékletességi mozgalom. 16. Mnemotechnika. 17. Geomancia. 18. Rejtvények. 19. Gyűjtőszenvedély. 20. Kozmetika. 21. Játékok. 22. Spiritizmus. 23. Sport. 24. Diákügy. 25. Állatvédelem. 26. Egyesületi ügy. 27. Jövendőmondás, kártyavetés, csillagjósolás. 28. Bűvészet stb.

Végezetül be kell mutatnunk azt a két magyarországi szakrendszert, mely a Hinrichs-félén alapul, de kevesebb alosztályozással bír.

Hazánkban tudományos szakrendszert *Petrik Géza* állított föl s alkalmazott Magyar könyvészet 1860—1875. czimű munkájában. E rendszer 18 főosztályból áll több alsoporttal. Nevezetesen:

I. Vallástudomány: 1. Általános theologia. 2. Történeti theologia. 3. Gyakorlati theologia. 4. Ima-, ájtatossági és énekeskönyvek. 5. Egyházjog, egyházalkotmány és politika, vitairatok. 6. Zsidó theologia. 7. Mithologia.

II. Bölcsészlet (alosztályok nélkül).

III. Történelem és segédtudományai: 1. Általános történet. 2. Európai történet. 4. Magyarország és Erdély története. 5. Életrajzok, emlékiratok, emlékbeszédek, levelezések. 6. Művelődéstörténet, népszokások, viseletek. 7. Archaeologia. 8. Érmészet. 9. Geneaologia és heraldika.

IV. Földrajz, népisme: 1. Általános földrajz. 2. Európa. 3. Ázsia, Afrika stb. 4. Magyarország. 5. Térképek.

V. Jog- és államtudomány: 1. Encziklopédia, természetjog, római jog, közjog, magánjog, közigazgatás, váltó- és kereskedelmi jog, bányajog, büntetőjog, vegyes (!). 2. Törvények és rendeletek. 3. Egyházjog. (Nb. I. 5.!). 4. Nemzetgazdaság és pénzügytan. 5. Politikai röpiratok. 6. Statisztika.

VI. Orvostudomány: 1. Kór- és gyógytan, orvosi történet, statisztika, vegyes. 2. Boncztan, sebészet. 3. Szülészeti, nő- és gyermekbetegségek. 4. Törvényszéki orvostan, közegészségügy, elmekórtan. 5. Szemészet, fogászat, fülgyógyászat. 6. Vízgyógy- és gyógyvízitan, fürdők. 7. Hasonszenvészet, villamosság. 8. Népszerű gyógytudomány. 9. Állatgyógyászat.

VII. Természettudomány: 1. Általános. 2. Állattan. 3. Növénytan. 4. Ásvány- és őslénytan. 5. Természetan, éghajlatlan. 6. Vegytan, gyógyszerian.

VIII. Nevelés és oktatástan: 1. Általános nevelés és oktatástan. 2. Kisdedovás. 3. Siketnémák és vakok oktatása. 4. Tanügy, történet, vegyes. 5. Magyar nyelv- és olvasástanítás, ABC és olvasókönyvek. 6. Vallástanítás. 7. Történeti oktatás. 8. Földrajzi oktatás. 9. Természettudományi oktatás. 10. Mennyiségtani oktatás. 11. Rajz, szépírás. 12. Gyorsírás. 13. Ének. 14. Tornászat. 15. Képes könyvek. 16. Ifjúsági iratok.

IX. Irodalomtörténet és nyelvtudomány: 1. Irodalomtörténet, széptan. 2. Könyvészet. 3. Magyar és összehasonlító nyelvészet. 4. Ókori irodalom és nyelvek. 5. Angol. 6. Finn. 7. Francia nyelv. 8. Keleti nyelvek. 9. Német. 10. Olasz. 11. Oláh nyelv. 12. Szláv nyelvek s többnyelvűek.

X. *Szépirodalom*: 1. Gyűjteményes munkák. 2. Regények és elbeszélések. 3. Költemények. 4. Színművek. 5. Mesék, népregék, mondák.

XI. *Művészet*: 1. Általános. 2. Építészet, szobrászat. 3. Festészet. 4. Zene. 5. Díszművek. 6. Színügy.

XII. *Mezőgazdaság*: 1. Általános mezőgazdaság. 2. Állattenyésztés. 3. Dohánytenyésztés. 4. Eperfa- és selyemtenyésztés. 5. Erdészet. 6. Gyümölcsfatenyésztés. 7. Háztartástan. 8. Kertészet. 9. Méhészet. 10. Szőlőművelés és pinczegazdaság.

XIII. *Vadászat. Sport, lóisme.*

XIV. *Műtan, építkezés, mérnöki tudomány, vasútügy, géptan.*

XV. *Ipar és kereskedelem*: 1. Általános. 2. Bank- és biztosításiügy. 3. Kereskedelmi könyvvitel, szám- és iránytan, áruisme. 4. Posta és távirtda. 5. Kéziipar, nyomdászat, ruhaszabástan (!). 6. Vegyipar.

XVII. *Hadi tudomány.*

XVIII. *Vegyés*: 1. Adomák, humorisztikus könyvek. 2. Dalok, 3. Játékok, bűvészkönyvek. 4. Levelezők, köszöntők, illem- és tánczkönyvek. 5. Naptárak és czímkönyvek. 6. Népirodalom, álmoskönyvek. 7. Szabadkőművesség. 8. Különfélék.

Ugyane rendszert követte *Kiszlíngstein* Sándor az 1876—85. évekről megjelent könyvészetében is.

Ettől eltér, de tudományos szempontból ép oly keveset ér a könyvkereskedősegédek, illetve könyvkereskedők egylete által 1876 óta kiadott évi bibliográfia tudományos csoportosítása, mely alosztályozás nélkül a következő 21 szakot állította föl: 1. Vegyes tudományos munkák és gyűjtemények, irodalomtörténet, könyvészet, művészet. 2. Hittudomány, ájtatossági könyvek, egyházi beszédek. 3. Jog- és államtudomány, politika és statisztika. 4. Orvosi tudomány. 5. Természettudományok. 6. Bölcsészet. 7. Nevelés és oktatástan, tanügy, tornászat, gyorsírást, ének, zenészet. 8. Ifjúsági iratok. 9. Nyelvtudomány. 10. Görög és latin remekírók. 11. Történelem, életrajzok, emlékiratok, levelezések, régészet, hitregetan. 12. Földrajz, népisme, utazások, térképek. 13. Mennyiségtan, csillagászat, műtan. 14. Hadtudomány, lóisme, sport. 15. Ipar és kereskedelem. 16. Házi és mezei gazdaság, erdészet és vadászat, állattenyésztés és állatorvostan. 17. Költemények. 18. Regények, elbeszélések, tárczák, adomák,

mesék. 19. Színművek, monologok. 20. Naptárak, évkönyvek, cím- és névjegyzékek. 21. Különfélék.

Az a nagy föllendülés, mely Északamerika könyvtárügyében a mult század második felében beköszöntött, természetesen a bibliografiai rendszerek terén is jelentkezett. Ez idő folyamán több amerikai szakrendszer keletkezett, melyek közül mi csak egy párat ismertethetünk.

A filozofiai alapon álló tudományfölosztások közt W. D. *Wilson* 1856-ban megjelent kísérletét érdemes megemlíteni. *Wilson* az összes tudományokat három főcsoportba osztja, úgymint az elméleti, a gyakorlati és a termelő tudományok csoportjába. Mindegyik csoport 2—2 alcsoportra s határozatlan számú osztályokra szakad. Áttekintése a következő:

I. Elméleti tudományok. *A*) Exakt tudományok: 1. Meteorologia. 2. Uranografia. 3. Geologia. 4. Földrajz. 5. Vegytan. 6. Ásványtan. 7. Anatomia. 8. Fiziologia. 9. Növénytan. 10. Állattan. 11. Ethnologia. 12. Pszichologia. 13. Történelem. *B*) Elvont tudományok (pure sciences): 1. Arithmetika. 2. Mértan. 3. Algebra. 4. Számítás. 5. Trigonometria. 6. Analitikai geometria. 7. Analízis. 8. Módszer. 9. Ontologia.

II. Gyakorlati tudományok. *A*) Kevert tudományok: 1. Mechanika. 2. Asztronómia. 3. Hidrosztatika. 4. Hidraulika. 5. Pneumatika. 6. Akusztika. 7. Optika. *B*) Erkölcsi tudományok: 1. Ethika. 2. Közrendészet. 3. Természetes vallás. 4. Jogtudomány. 5. Egyházi rendészet. 6. Kinyilatkoztatott vallás.

III. Termelőtudományok vagy művészetek. *A*) Képzőművészetek: 1. Kertészet. 2. Építészet. 3. Szobrászat. 4. Festészet. 5. Zene. 6. Költészet. *B*) Hasznos művészetek, mesterségek: 1. Mezőgazdaság. 2. Kohászat. 3. Technologia. 4. Nyomdászat. 5. Metszés. 6. Kereskedelem. 7. Gyógyászat. 8. Retorika. 9. Nemzetgazdaság. 10. Hadviselés.

Áttérve a gyakorlati rendszerekre, a következőket ismertetjük.

1879-ben lépett föl J. *Schwartz* newyorki könyvtáros az ő mnemotechnikai rendszerével, mely onnan vette nevét, hogy az egyes tudományszakok elnevezésük első betűjével jelöltettek, ezzel könnyítve meg az emlékezetbe vésődésüket. A gondolat nem új; ez elven alapszik — mint föntebb láttuk — *Lebas* rendszere, mely 1840 körül keletkezett.

E rendszer első kidolgozásában¹ szerző 21 főosztályt állított föl, melyek mindegyike ismét kilencz alosztályt tartalmaz. E főosztályok közül 7—7 alkot egy-egy főcsoportot, úgymint: a történelem (history), irodalom (literature) és tudomány (science) csoportját. Az osztályok betűrendben követik egymást s az alosztályok is ilyenformán vannak csoportosítva, de számok által jelölhetnek. A számok közül 1. mindig az *A*)-ra vagy *B*)-re kezdődő alszakelnevezést képviseli, a 2. a *C*) vagy *D*)-re, 3. az *E*) vagy *F*)-re, 4. a *G*) vagy *H*)-ra, 5. az *I*) *J*) vagy *K*)-ra, 6. az *L*) *M*) vagy *N*)-re, 7. az *O*) *P*) vagy *Q*)-ra, 8. az *R*) *S*) vagy *T*)-re, a 9. *U*) *V*) vagy *Z*)-re kezdődő alszakok megjelölésére van lefoglalva.

Megjegyzendő, hogy szerzőnek ez első tervezetében úgy a fő-, mint alszakok megjelölésénél egy-egy esetben le kellett térnie a kijelölt utról. Így pl. *K*)-val a nyelvészeti szakot (language) jelölte, mivel az *L*) betűt az irodalom (literature) részére lekötötte. Az *S*) szak alosztályai közül pedig az 5. és 6. egyformán *m*-re kezdődik (mathematika és mining), holott az ötös szám az *J*) *I*) vagy *K*) betűvel kezdődő alosztályok megjelölésére volna főtartandó.

Az egész osztályozást a következőkben mutatjuk be, mindenütt megtartva az angol elnevezést, miután a jelölés módja az elnevezéssel szoros kapcsolatban áll.

A) osztály. Arts, fine and useful (képző- és hasznos művészetek): 1. Agriculture and horticulture (földművelés és kertészet). 2. Carpentry and architecture (ácsmesterség és építészet). 3. Fine arts, general (képzőművészet általában). 4. Games and amusements (játék és szórakozás). 5. Household sciences (háztartástan). 6. Music (zene). 7. Painting and drawing (festészet és rajz). 8. Sculpture and pottery (szobrászat és fazekasság). 9. Useful arts (mesterségek).

B) osztály. Biography (életírás): 1—8. Individual (egyéni). 9. Collectiv (egyetemes).

C) osztály. Customs, archeology and culture (szokások, régészet és művelődés): 1. Antiquities and archeology (régiségek és régészet). 2. Costume (ruházat). 3. Ethnology (néptan). 4. Heraldry

¹ «Library Journal». IV. évf. 1. s k. II.

and genealogy (czimer- és származástan). 5. Knighthood and orders (lovasság és rendek). 6. Manners and customs (szokások). 7. Numismatics and inscriptions (éremtan és fölrattan). 8. Progress of civilisation (a civilizáció fejlődése). 9. Secret societies (titkos társulatok).

De talán elég is ennyi izlelítőül az alosztályok valóban kínos rendszertelenséggel keresztülvitt összeállításából. A továbbiakban csupán a főszakokat soroljuk föl egész röviden: *D.*: Drama and poetry (szindarabok és költészet). *E.*: Europe. History and travels (történelem és utazások). *F.*: Fiction and juveniles (regény- és ifjúsági irodalom). *G.*: Government and social sciences (társadalomtudomány). *H.*: History, general (általános történelem). *J.*: Jurisprudence (jogtudomány). *K.*: Language (nyelvészet). *L.*: Literature (irodalom). *M.*: Mental and moral sciences (észbeli és erkölcsi tudományok). *N.*: Natural history and medicine (természet- és orvostudomány). *O.*: Oriental history and travels (keleti történet és útleírás). *P.*: Periodicals (folyóiratok). *R.*: Reference and rare books (kézikönyvek és ritkaságok). *S.*: Sciences (exakt tudományok). *T.*: Theology and mythology (vallástudomány és hitregetan). *U.*: United States and America (Egyesült Államok és Amerika). *V.*: Voyage, travels and geography, general (útleírás és földrajz általában). *W.*: Works, collected (gyűjteményes munkák).

1882-ben *Schwartz*¹ újból átdolgozta rendszerét, melyet a kritika éppen nem kimélt. Az alapelvek változatlanul maradtak, de az egyes betűket részben más szakokra foglalta le. A három főosztály keretén belül most a következő szakok keletkeztek:

I. History (történelem): *A.*: American history (amerikai történelem). *B.* *E.* maradt a régi. *G.* Geography, general works (földrajz általában). *H.* és *O.* maradt a régi. *S.* Sociology (társadalomtudomány).

II. Literature (irodalom): *K.* Kalligraphy or literature (irodalomtörténet). *L.* Language (nyelvészet). *N.* Novels (regény). *P.* *R.* *W.* maradt a régi.

III. Science (tudományok): *C.* Cosmology (csillagászat). *D.* Decorative and fine arts (ipari és képzőművészet). *J.* maradt a régi. *M.* Medical science (orvostudomány). *T.* Theology and

¹ U. o. VII. évfolyam.

philosophy (hittudomány és bölcsészet). *U.*) Useful arts (mesterségek). *Z.*) Zoology (állattan). Az alszakok beosztásánál az 1—9 számok mellett a zérusnak is van szerepe, mely mindig a szak általános műveit jelöli meg. Továbbá minden alszak 3—3 alcsoportra oszlik, ezek jelölésére *a) b) és c)* jegyek szolgálnak, de minden mnemotechnikai megkötöttség nélkül.

A rendszer e javított alakjában is sok az ellentmondás és következetlenség (pl. a zoologiai főszak mellett egy botanikai s egy mineralogiai főszakot is elvárnánk stb.). Életképesebbé ezen alakjában sem lett, bár az alapul szolgáló ötlet elég szerencsésnek nevezhető.

Sokkal nagyobb hullámokat vert föl Melvil *Dewey*-nek Európában ismert deczimális rendszere, melyet tudvalegőleg a bruxellesi nemzetközi bibliografiai intézet is magáévá tett. E rendszerről e folyóirat hasábjain már többször történt említés. *Esztegár* László ismertette először tüzetesebben s e sorok írója is néhány év előtt¹ kifejtette azokat az aggodalmakat, melyek e rendszerrel szemben európszerte elhangzottak. Ezuttal tehát a tizedesrendszer taglalásába nem bocsátkozunk, hanem a hivatkozott helyre utaljuk az érdeklődőket.

E helyett inkább egy harmadik, Amerikában ugyancsak meglehetősen elterjedt osztályozási rendszert, a terjeszkedő rendszert — *expansiv classification*-t — ismertetünk röviden, melynek megalkotoja C. A. *Cutter*, a nagyhirű könyvtári szakíró volt.

Cutter rendszere a betű és számjelzés kombinációja, azzal a szigorú megszorítással, hogy a számok csakis a helyi tárgyak, pl. országok, városok stb. megjelölésére szolgálnak, míg a nem helyi tárgyak jelzése betűkkel történik. Így pl. a 45. számjegy Anglia részére van lefoglalva s bármely betűjegy mellé téve azt jelenti, hogy az az illető szaknak Angliára vonatkozó része, tehát *F) 45.* Anglia története, *G) 45.* Anglia földrajza stb.

A főszakok száma 26 s *A)–Z)*-ig terjedőleg egy-egy nagy betűvel jelöltetnek. Egy másik betű hozzáilleszkedésével ezek ismét 676 s egy harmadik betűvel ez utóbbiak 17,576 alcsoportra osztatnak, úgy hogy három betű alkalmazásánál az összes

¹ V. ö. Magyar Könyvszemle. 1896. 341—350; 1902. 504—509; 1904. 480—482. II.

szakok száma 18.278-at tesz ki, vagyis 18-szor annyit, mint a mennyit a deczimális rendszernél három számjegy alkalmazásával elérhetünk.

A főszakcsoportok: *A)* Általános művek. *B)–D)* Spirituális tudományok. *E)–G)* Történelmi tudományok. *H)–K)* Társadalmi tudományok. *L)–Q)* Természettudományok. *Q)–Z)* Művészetek (a hová angol fölfogás szerint a mesterségek is besoroltnak).

Az első alosztályozás mibenlétét a következő esettel példázzuk:

Z) Könyvművészetek (a könyvek készítése és használata). *Za)–Zk)* Előállítás. *Za)* Szerzőség. *Zb)* Retorika. *Zd)* Írás. *Zh)* Nyomtatás. *Zk)* Könyvkötés. *Zl)* Szétosztás (kiadás és elárúsítás). *Zp)* Elraktározás és használat (könyvtárak). *Zs)* Leírás. *Zu)* Bibliografia. *Zx)* Olvasmányok megválasztása. *Zy)* Irodalomtörténet. *Zz)* Nemzeti bibliografia. *Zz)* 45. Angol bibliografia stb.

A *Cutter*-féle rendszernek kétségkívül megvan az az előnye, hogy rugalmasabb a tizedesrendszernél, de azokat az aggodalmakat, melyeket a *Dewey*-féle rendszer ébreszt, neki sem sikerült teljesen eloszlatni.

Az a rendszer, mely a gyors és áttekinthető tájékozódást s a helyi viszonyokhoz alkalmazkodást lehetővé teszi, a *szótárrendszer*, a mely szintén amerikai találmány. Lényege abban áll, hogy az egyes bibliografiai adatokat bizonyos tipikus rendszők alatt szótárformában rendezzük el. Első pillantásra nagyon egyszerűnek látszik, de valójában végtelenül sok körültekintést, megfontolást igényel a leghelyesebb rendszők megállapítása, ha az értelmetlen khaoszt, zavaros kapkodást el akarjuk kerülni. Teljesen érthető tehát az az álláspont, mely a szótárkatalogus rendszavainak kidolgozását állami föladatnak tekinti s nagy gondal megvalogatott bizottságra kívánja ruházni. Ennek a fölfogásnak megvalósítása azonban a jövő álmai közé tartozik.

VIDÉKI KÖNYVTÁRAINK 1907-BEN.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége eddigi szokásához hiven 1907. évi működéséről is részletes jelentésben számolt be, hű képet nyújtva a vidéki könyvtárak mai állapota felől.

A társadalmi tényezők által fenntartott tudományos közgyűjtemények közül az 1907-ik évben 76 intézet tartozott a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének hatáskörébe.

Ez intézetek közül a késmárki ág. h. ev. lyceum könyvtára, a kiskúnfélegyházai városi múzeum, a krasznahorkavári gróf Andrassy Francziska-émlékmúzeum, a nagyszombati városi közkönyvtár és a szászvárosi ev. ref. Kún-kollégium könyvtára ez évben vétettek föl az állami felügyelet alatt álló tudományos közgyűjtemények sorába.

E gyűjtemények szükségleteire és a könyvtári és múzeumi ügy fejlesztésével járó egyéb kiadások fedezetül az 1907. évi állami költségvetésben 275.500 korona hozatott előirányzatba, mely összegből a rendes kiadásoknál az Országos Főfelügyelőség szükségleteire személyi járandóságok czimén 23.000 korona, dologi kiadások czimén 21.700 korona, összesen 44.700 korona, a tudományos közgyűjtemények szükségleteinél 117.800 korona, a rendkívüli kiadásoknál építkezési és beruházási szükségletekre 95.0000 korona volt fedezetül szánva.

Ezek a javadalmi tételek a Főfelügyelőség szükségleteinek rovatánál a személyi járandóságoknál 2700 koronával, a dologi kiadásoknál 3400 koronával, összesen 6100 koronával, a gyűjteményekénél 2000 koronával multák felül az előző évi költségvetésben megállapított javadalmat és így ez évre 8100 koronával növekedett a kiadások fedezete.

Ehhez a javadalomhoz járult az előző évben fölhasználat-

lanul maradt 11.552'98 korona, mely összegből 2507'90 korona a Főfelügyelőség központi szükségleteinek, 9045'08 korona a tudományos gyűjtemények szükségleteinek fedezetét gyarapította. Ekként 246.052'98 koronát tett ki az az összeg, a mely a múzeumi és könyvtári ügy fejlesztése terén a Főfelügyelőségre váró feladatokhoz rendelkezésre állott.

Anyagi eszközei felhasználásánál a Főfelügyelőség ez évben is az eddigi gyakorlat által igazolt eljáráshoz ragaszkodott. Pénzbeli segélyekkel és adományokkal járult a hatáskörébe tartozó tudományos gyűjtemények gyarapításához, gondoskodott fönntartási szükségleteik fedezéséről és segédkezet nyújtott nekik ama törekvésükben, hogy alkalmas helyiségben, szakszerűleg fölállítva, avatott gondozás alatt tölthessék be rendeltetésüket. E mellett pedig foglalkozott a múzeumi és könyvtári ügy rendszeres fejlesztésével, általános intézkedésekkel és elvi kérdések megoldásának előkészítésével igyekezve egységes alapot teremteni a hazai közművelődés e fontos czélokra hivatott tényezőinek fönntartása számára.

Első feladatánál, a közgyűjtemények anyagi támogatásánál, ezúttal is az a czél lebegett a Főfelügyelőség szeme előtt, hogy a rendes évi segélyek folyósításán kívül nagyobb alkotással is járuljon a múzeumi ügy fejlesztéséhez. A 25.000 koronás nagy segélyt e czélból a Vasvármegyei Kultúregyesület szombathelyi múzeuma számára eszközölte ki, hogy módot nyújtson ez ujonnan létesülő közgyűjteménynek rendeltetéséhez méltó berendezésére.

Rendes évi segélyek czimén 28.000 korona, a rendkívüliek czimén pedig 21.000 korona, összesen tehát 49.000 korona folyósítottatott a Főfelügyelőség hatáskörébe tartozó könyvtáraknak.

A könyvtárak gyarapítására szánt díszmunkák és szakkönyvek közül a «Breviarium Grimani»-n kívül a «Gróf Zichy Jenő ázsiai utazása» czimű munka tíz példánya vételára 4-ik részletének törlesztése 232'40 koronával és dr. Hampel József «Altertümer des früheren Mittelalters in Ungarn» czimű háromkötetes munkája tíz példányának vételára 745'20 koronával terhelte a Főfelügyelőség javadalmát.

Ezenkívül gyarapítási, bútorzási, berendezési és egyéb czélokra a következő tételeket utalványozta ki a Főfelügyelőség közvetlen rendelkezésére álló javadalmából:

néhai Acsády Ignác történettudós könyvtáraért, mely a nyitra vármegyei múzeumban nyert elhelyezést, 2000 koronát,

a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatóságának a Hajnik-könyvtár kettős példányaiért járó 3000 korona vételár 2-ik és utolsó részlete fejében 1500 koronát,

a szekszárdi múzeum berendezési költségeire 1049'76 koronát,

a komáromi vármegyei könyvtárnak egy könyvszekrényre 120 koronát,

a Schlick-féle vasöntödének a szekszárdi múzeumnak szállított könyvállványok árának 2-ik és utolsó részlete fejében 1048'64 koronát,

Nagyszombat város polgármesterének a városi közkönyvtár további berendezésére 1000 koronát,

a késmárki ág. h. ev. lyceum könyvtára berendezésére adandó 3496 korona rendkívüli segély 1-ső részlete fejében 1000 koronát,

Árva vármegye alispánjának az alsókubini Csaplovics-könyvtár rendezésére 400 koronát, s végül

a komáromi múzeum könyvtárának rendezésére 100 koronát.

Szétozstásra került a «Magyar Könyvszemle» 1906. évi IV. füzetének s 1907. évi I., II. és III. füzetének 50—50 példánya, a «Tiszti czím- és névtár» 1907. évi kötetének 14 példánya, a dr. Bátky Zsigmond által írt néprajzi útmutató további 25 példánya; a «Breviarium Grimani» VII., VIII., IX. kötetének 1—1 példánya pedig, miként az előző kötetek, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában nyert letétként elhelyezést.

A könyvtárak szaporulatához jelentékeny anyaggal járulnak még a nyomdatermékek sajtóügyi köteles példányai, melyek a köteles példányokról szóló törvény életbeléptetése óta az Erdélyi Múzeumegylet könyvtárán kívül a budai könyvtár, a debreczeni ev. ref. főiskola könyvtára, a győri városi könyvtár, a komáromi vármegyei könyvtár, a kassai múzeum, a biharmegyei történelmi és régészeti társulat múzeuma, a pécsi városi múzeum, a pozsonyi városi közkönyvtár, a szegedi Somogyi-könyvtár, a szombathelyi múzeum és a temesvári városi könyvtárnak anyagát gyarapítják. E köteles példányok ügyében az 1907. évben az a változás történt, hogy az igazságügyi m. kir. miniszter május hó 14-én

20.613. szám a. kelt intézkedései következtében a győri kir. főügyészség területére eső Komárom vármegyéből és Komárom városból Győrbe beérkező sajtótermékek, tudományos czélokra szolgáló köteles példányok, 1907 január hó 1-től kezdődőleg, illetve visszamenőleg, Komárom vármegye könyvtárának szolgáltatnak át.

A könyvtárak 1907. évi egyéb gyarapodásáról a gyűjtemények állapotáról szóló részben emlékezünk meg.

A gyűjtemények gyarapításának előkészítésére szolgálnak azok a rendezési munkálatok is, a melyek a Főfelügyelőség által beszerzett múzeumi és könyvtári anyag és a Magyar Nemzeti Múzeum szétosztásra szánt feles anyagának rendezése körül folynak. A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi országos könyvtárának egyik tisztviselője, *Kováts* László segédőr, negyedik éve foglalkozik a többes példányok kiválasztásával; ez év folyamán a Hajnik Imre hagyatékából származó könyvtárból kiválasztott anyag katalogizálását befejezte s az Almássy-féle könyvtár duplumanyagának kiválasztását is munkába vette.

Ugyancsak a gyarapítás kérdésével kapcsolatos a Főfelügyelőség azon törekvése, hogy a vidéki gyűjtemények állománya szakszerűen katalogizáltatván, a mutatkozó többes példányok czélszerű kicserélése eszközöltethessék. Legnagyobb vidéki könyvtáraink azonban ez idő szerint rendezés alatt állván, a kettős példányok kicserélése csak akkor lesz keresztülvihető, ha e tekintetben teljesen tájékozva leszünk.

A könyvtárak alapfölszerelését óhajtva minél tökéletesebben kiegészíteni, a Főfelügyelőség a kir. magy. természettudományi társulat tudományos becsű kiadványainak jutányos megszerezhetésére az 1909. évi költségvetésbe egy átmeneti tétel beállítását kérelmezte. A fölterjesztés sikere esetén vidéki könyvtáraink egyszerre kétségtelenül tekintélyes mennyiségű és nagy értékű gyarapításban fognak részesülni.

Az 1907. évben tartott (immár ötödik) könyvtári szaktanfolyamot a következőkben vázoljuk:

A tanfolyam a résztvevőknek az országos főfelügyelő által történt üdvözlése után dr. *Fejérvataky* László vezetése alatt a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtára olvasótermében július hó 2-án délelőtt 9 órakor kezdődött és a meg-

állapított program pontos megtartásával július 13-án ért véget. Dr. *Fejérvataky* László a szükséges paleografiai, kézirat- és levéltár-kezelési ismeretekből 16 órán át, dr. *Ferenczi* Zoltán egyetemi könyvtárigazgató a könyvtárтанból, *Varjú* Elemér múzeumi segédőr a könyvismerettanból és dr. *Gulyás* Pál múzeumi segédőr a bibliografiából egyenként 12 órai időben tartottak előadásokat.

A Széchenyi Országos Könyvtárban, a könyvtár anyagának és hivatalos személyzetének bő igénybevétele mellett tartott előadásokat kiegészítették a könyvtári látogatások, melyek a következő rendben mentek végbe: 8—9-ének délutánja a Széchenyi Országos Könyvtárnak, július 10-ének délutánja az Egyetem Könyvtárának, július 11-ike a Magyar Tudományos Akadémia és a Budapesti Könyvtár-Egyesület budai könyvtárának, július 12-ike a Kereskedelmi és Iparkamara és a képviselőház könyvtárainak, 13-ika pedig az Országos Levéltárnak volt szánva.

A tanfolyamnak 10 rendes hallgatója volt, akik egyenként 100 korona anyagi támogatásban részesültek.

Ezeken kívül e tanfolyamban való részvételre az önként jelentkezők közül ugyancsak tizen nyertek engedélyt.

A tanfolyam hallgatóinak száma együttvéve 20, kik részvételükről hivatalos bizonyítványt kaptak.

A jelentés további folyamán az állami felügyelet alatt álló tudományos közgyűjtemények állapotáról, az év folyamán az állam és társadalom részéről fejlesztésük érdekében tett intézkedésekről s azok eredményéről ad számot. Ebből a részből kivonatossan közöljük azokat az adatokat, a melyek a könyvtárak ügyeire vonatkoznak, vagy azokkal összefüggésben állanak.

Alsókubinban az Árvavármegyei Csaplovics-könyvtár, melynek a könyvtárépület emelésére és a könyvtár rendezésére különkülön kiutalt államsegélye van, a múlt évben alig haladt előre. Ennek oka egyedül abban rejlik, hogy az immár teljes egészében fönnálló — bár csekélyebb hiányok miatt még át nem vett — könyvtárépületnek belső berendezése költségek hiányában még nincs. A költségeknek államsegély útján való elnyerése végett a vármegye főispánja kérelemmel fordult a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztériumhoz, de e kérelem mindez ideig elintézhető nem volt. A könyvtárrendezés a múlt év folya-

mán csak a könyvek lajstromozására terjedt ki, a mi, tekintve, hogy az esztendőnek éppen a nyári időszakában (a mikor a raktárhelyiségekben a munka végezhető) a könyvtárnok mellé segítségül adott díjnak a munkában nem állott rendelkezésére, nem volt oly eredménydús, mint az előző években. A könyvtár 1907-ben 800 korona államsegélyt nyert. A könyvtárból 14 olvasó 38 művet 46 kötetben használt. A könyvtár állománya 120 darabbal gyarapodott, melyben 11 drb olyan foglaltatik, a melyek régebben a könyvtárnak beküldettek, de elkallódtak s csak most voltak visszaszerezhetőek.

Aradon az Aradi Kölcsey-Egyesület könyvtára 38058 daraból áll. A tavalyi kimutatáshoz képest a gyarapodás 309 darab. A már egészen kifizetett Atzél-könyvtár több könyve máris használhatatlanná vált s mentől tovább késik az ott létesíteni szándékolt kulturpalota felépítése, annál több kár esik a könyvtárban. A könyvtárban szeptember óta, a mióta hetenkint ötször áll a közönség rendelkezésére, rend és élénkség van. Az évek óta kinnlevő, elveszettnek hitt könyvek közül sok visszakerült ugyan, de a visszaszerzés munkája még egyre tart. A közönség a szépirodalmi műveket használja leginkább, mert ez a legnagyobb és használatra rendezett rész. Négy hónap alatt a szépirodalmi könyvtárt 1907-ben 102 olvasó használta; kivittek 3450, visszahoztak 3536 művet: A tudományos könyvtárból 15 olvasó 72 művet vitt ki és 122-öt hozott vissza. A régen kintlevő könyvekből december végeig 725 darab került vissza. A könyvtár 1907-ben nyert államsegélye 1800 korona volt, ebből maradvány az 1907. év végén 421 korona 58 fillér.

Aranyosmaróthon a Barsvármegyei Múzeum által 1906-ban megszerzett Dillesz-féle könyvtár rendezése és katalogizálása szakerő hiányában a múlt év folyamán még meg nem történetett. Éppen így a gyűjtemények egyéb anyagának a leltározása is elmaradt, minek következtében a múzeum és a könyvtár a nyilvánosságnak még nem volt átadható. A könyvtár törzsanyagának állománya az 1907-ik év végén 3484 drb volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 26 darab. A könyvtár az 1907. évben államsegélyben nem részesült.

A sárosmegyei *bártfai* múzeum 1907. június 23-án adatott át rendeltetésének előkelő ünnepség keretében. Könyvtára törzs-

anyagának állománya az 1907. év végén 1272 drb volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 26 darab. Könyvtári államsegélye ez évben 500 korona volt.

Besztercebányán a városi múzeum gyűjteményeinek befogadására szolgáló «Mátyás-ház» restaurálása az 1907. évben befejezést nyert, a restaurálási munkálatok várakozáson felül sikerültek s ennek folytán a város közönsége a legnagyobb bizalommal néz a jövő felé s várja azt az időpontot, hogy az új helyiségek kellően berendezve, minél előbb megnyiljanak. A múzeumi könyvtár törzsanyagának állománya az 1907. év végén 1012 drb volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 127 drb. A könyvtárnál minden héten szerdán és szombaton délután 5—6-ig volt nyitás, július és augusztus hó kivételével. A többi gyűjtemény az új múzeum megnyitásáig zárva volt. Kikölcsönöztetett 216 téritvényre könyv, hirlap, egyéb könyvtári anyag 873 drb. A múzeum könyvtárának az 1906. évi államsegély 99:57 korona maradványa s az 1907. évi 500 korona államsegély állt rendelkezésére.

Békéscsabán a múzeumegyesület könyvtára törzsanyagának állománya az 1907. év végén 1984 drb volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 349 drb. A könyvtár helyiség hiánya miatt nem volt a nyilvánosságnak átadható.

Budapesten a Budapesti Könyvtár-Egyesület központi könyvtára az előző évekhez hasonlóan az 1907. évben is saját bevételeiből fedezte fönntartási költségeit, a mennyiben a részére kiutalt 1200 korona állami segélyt teljes összegében könyvek beszerzésére fordította. Eme könyvtár a II. kerület Corvin-téri Vigadó-épület II. emeletén van elhelyezve, a hol a könyvtári helyiségen kívül egy 20 személyre berendezett nyilvános olvasóterem áll a közönség rendelkezésére. A székesfőváros áldozatkészségéből az egyesület a helyiségeket díjtalanul bírja és az adott viszonyokhoz mérten azok egyelőre megfelelőeknek is mondhatók. A könyvanyag elhelyezésére szükséges és a könyvtár méreteinek teljesen megfelelő állványokkal és egyéb szükséges fölszerelésekkel a könyvtár el van látva. A könyvtárnak évről-évre rendszeresen vezetett növedéki naplója, ezenkívül czimlap-katalógusa, szak-katalógusa és az 1896. év végéig terjedő nyomtatott czímjegyzéke van s így a könyvanyag nyilván-

tartása a követelményeknek minden irányban megfelel. A könyvtárt az 1907. évben 296 ingyenes nyitási napon 6388 egyén (1906-ban 5415) használta. Ezek részére 9229 mű, 11.533 darab (1906-ban 7809 mű — 9074 drb) lett használatra kiadva és pedig az olvasóteremben 6257 látogató használt 11.375 drbot s kikölcsönözött 131 térítvényre 158 drb. A könyvtár törzssanyagának állománya az 1907. év végén 19.755 drb volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 189 darab.

A dunamelléki ev. ref. egyházkerület Ráday-Könyvtáránál az 1907. évi is, mint már az előző, a rendezés munkájával telt el. Az év történetében a legnevezetesebb mozzanat volt, hogy a könyvtári bizottság jelentései alapján a dunamelléki ref. egyházkerület tavaszi és őszi közgyűlése foglalkozott a rendezésnél mutatkozó túlkiadások fedezése és a könyvtár további fönntartása ügyével és megbizta a könyvtári bizottságot, hogy tegyen javaslatot a könyvtárhelyiség kibővítése és a könyvtár további fönntartása és kezelése tekintetében, az egyházkerületi számszékét pedig azzal, hogy mutassa ki, mily mértékben járulhatna az egyházkerület a könyvtár fönntartásához és mily mértékben volna kérendő az állam támogatása. Az erre vonatkozó jelentések az 1908. év folyamán fognak a közgyűléshez betérjesztetni és az által letárgyaltatni. A könyvtár állománya az 1907. év folyamán csupán a rendezéshez szükséges könyvészeti művek beszerzése és dr. Kiss Áron ajándékozása folytán gyarapodott. A könyvtárnak a régi leltár szerinti törzssanyaga 13.676 mű, 21.704 kötetben, 966 füzet és földolgozás alatt álló 92 csomag, összesen 22.670 drb. Meg kell azonban jegyezni, hogy a régi törzssanyaghoz nem tartozott s ajándékozások folytán nyert újabb anyag bedolgozása folytán a tényleges törzssanyag igen jelentékenyen bővül. Az 1904-ben és 1905-ben nyert, összesen 10.000 K rendezési államsegélyből 1907-re 5254 K 08 f. maradt, a melyhez járult évi kamatként 341 K 93f., s így rendelkezésre állott összesen 5596 K 01 fillér. A rendezés költségeire fölhasználtatott 3091 K 82 f. Maradvány 1907 decz. 31-én 2504 K 19 f.

Debreczenben az ev. ref. kollegiumi nagykönyvtárban az 1907-ik év folyamán a két évvel előbb megkezdett általános könyvtárrendezés erős lépésekkel közeledett a befejezéshez. A nagy szünidő két hónapjában a két tisztviselő mellé még két

alkalmazottat állított munkába a könyvtár igazgatósága s így már elértek annyit, hogy minden könyv be van sorozva a maga szakjába, szakmájának megfelelően van elhelyezve, s így az egyetemes ezímtár elkészültének többé semmi akadályja. A könyvtár állománya e rendezés folytán felszökkenő szaporulatot mutat. A húsz szakosztályban az 1907 június 15-iki statisztikai kimutatás szerint 49.346 mű volt, 71.603 darabban; 1907 december végén ez a szám felszökkent — a rendes évi gyarapodást nem számítva — 54.544 műre, 82.756 darabra. Úgy hogy az egész könyvtár anyaga 1907 végén: 55.667 mű 84.310 darabban, az apró nyomtatványokat nem számítva. Ajándékozás útján mindössze 507 darab munkával gyarapult a könyvtáranyag. A könyvtár anyaga jelenleg öt helyiségnek hat termében van elhelyezve. A könyvtári helyiségek szűkös volta kényszeríti a könyvtár igazgatóságát arra, hogy igazán értékes kéziratgyűjteményük java részét egy kis poros, dohos, nyers kamara-féle szobában rejtegesse ma is. Az államtól nyert évi 1200 koronás segélyeket különösen gyűjteményes vállalatok megrendelésére s hiányzó szakkönyvek beszerzésére fordították és fordítják mindaddig, míg ezek a kiáltó hiányok el nem enyésznek.

A debreczeni városi múzeum könyvtára gyarapítására csak annyiban költ, a mennyiben a kezelésnél nélkülözhetetlen szak- és segédkönyveket meg kell szereznie, vagy pedig mulasztást követne el, ha debreczeni vonatkozású, esetleg a Debreczenben nyomtatott ritkább régi könyvek megszerzésére kínálkozó alkalmakat elszalasztaná. A könyvtár törzsanyagának állománya az 1907. év végén 5310 drb volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 3873 darab. A múzeumnak 1907-ben 1000 korona könyvtári államsegély állt rendelkezésére.

Deésen a Szolnokdobokamegyei Irodalmi, Történelmi és Etnografiai Társulat könyvtára az elmúlt évben 300 korona államsegélyben részesült. Állománya az 1907. év végén 1044 drb volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 35 drb. A könyvtár naponként nyitva volt s kikölesönöztetett összesen 182 drb.

Déván a Hunyadmegyei Történelmi és Régészeti Társulat könyv- és levéltára az állami főreáliskola földrajzi szertárában van elhelyezve, illetőleg elraktározva. A könyvtár a közönség

részére meg nem nyitható, mert a művek szakszerű elrendezése, leltározása e helyiség ideiglenes volta miatt keresztülvihetetlen. Az újabban érkező művek a polczokról leszorultak s a padlón találnak elhelyezést. A levéltári anyag a lehető legnagyobb összevisszaságban van elraktározva, úgyannyira, hogy azt jelen állapotában tudományos kutatásra használni teljes lehetetlenség s így az mint holt anyag hever. Törzsanyagának állománya az 1907. év végén 5555 drb volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 485 drb.

Eperjesen a tiszai ág. hitv. ev. egyházkerület kollégiuma könyvtárának rendezése csak lassan haladhatott előre. A könyvtár áthelyezésének lehetősége, illetve olvasóterem berendezhetése annnyival jutott közelebb a megvalósulhatáshoz, hogy 1907 folyamán a kollégium főgimnáziuma is szerzett telket új épület emeléséhez s erre a kormánytól építési segélyt is kért, mit a vallás- és közoktatásügyi minisztérium kilátásba helyezett. Jelenleg tehát az egyházkerület két tanintézetének van már telke az építkezéshez: a tanítóképzőnek s a főgimnáziumnak. A melyik előbb nyeri meg az államsegélyt, az fog előbb építkezni s a kollégium épületéből kivonulni, a mely esetben annyi terem mindenesetre felszabadul, hogy azokban a könyvtárt és az olvasótermet be lehet rendezni. A könyvtár állománya az 1907-ik év végén 25.000 darabból állott. Gyarapodás az előző évi állapottal szemben 297 drb; kikölesönöztetett 109 drb. A könyvtárnak az 1906-ban és 1907-ben nyert államsegélyekből 1565·21 korona állt rendelkezésre; maradvány az 1907. év végén 1019·75 korona.

Felkán a helyi Tátra-Múzeumegylet gyűjteményei közül a könyvtár törzsanyagának állománya az 1907. év végén 3530 drb volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 58 drb. A könyvtárban hetenként egyszer volt könyvosztás; anyagából 12 személynek térítvényre 77 drb kölesönöztetett ki.

Győrött a városi közkönyvtárban az 1907. év folyamán létesítették a könyvtári olvasótermet. Anyagi viszonyaikhoz képest felszerelték könyvszekrényekkel, olvasóasztallal 30 személyre, világítással és fűtéssel. A könyvtár az 1907. évben 800 korona államsegélyben részesült. A vételből beszerzett könyveket a levéltáros leltározta, úgyszintén az állami letétként átvett köteles

sajtópéldányokat, a czimtározás pedig folyamatban volt. E munkákkal a könyvtár teljesen elő van készítve a megnyitásra. A könyvtár törzsanyagának állománya az 1907. év végén 26.327 drb volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 1464 drb. A könyvtár hivatalosan megnyitva még nem volt, mindamellert az olvasóteremben 14 látogató használt 72 darabot, kikölcsönözöttet pedig 107 térítvényre 268 drb.; összesen 340 drb.

Gyulán a Békésvármegyei Közművelődési Egyesület könyvtárát új helyiségébe, a főgimnázium épületébe szállíttatta át, a hol a Közművelődési Egyesület a könyvtárnak és olvasónak egyegy termet biztosított. A könyvtár törzsanyagának állománya az 1907. év végén 4271 drb volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 50 drb.

Gyulafehérvárott az Alsófehérmegyei Történeti, Régészeti és Természettudományi Egyesület múzeumának szükségessé vált s 1906-ban eszközölt kibővítése, a gyűjtemények örvendetes gyarapodása következtében kevésnek bizonyult, miért is az egyesület az épület déli szárnyának kiépítése tárgyában újabb tervezetet s költségvetést nyújtott be a Főfelügyelőséghez. Jóllehet az újabb építkezés a múzeum elsőrendű kérdése, a 16.000 koronára tervezett kibővítést pénz hiánya s a Főfelügyelőségnek ily czimen rendelkezésre álló állami javadalom teljes s hosszabb ideig való lekötöttsége miatt néhány évre el kellett halasztani. A múzeum gyűjteményei közül, a könyvtár rendeztetett s az oda nem illő művek kiselejteztetvén, az ezáltal fölszabadult állványokon az újabban szerzett műveket állították föl szakok szerint. A könyvtár törzsanyagának állománya az 1907. év végén 3517 drb volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 422 drb. A könyvtár helyszüke miatt nem volt megnyitva. Kikölcsönözöttet 8 térítvényre 16 drb könyv. A múzeum könyvtára 1907-ben 400 korona államsegélyt élvezett, ebből az év végén 67'01 korona maradvány állott fönn.

Hódmezővásárhelyen a református főgimnázium nyilvános könyvtárának állománya az 1907. év végén 18.616 drb volt; gyarapodás az előző évi állapottal szemben 180 mű, 266 darabban. A könyvtárt a lefolyt évben is szívesen látogatták, főkép a város értelmisége köréből s az iskolák tanulói sorából. A könyvtár

nyitva volt 208 napon. Az olvasóteremben 352 látogató használt könyvet, hírlapot, egyéb könyvtári anyagot 423 darabot 517 kötetben. Kikölcsönzöttetett 94 térítvényre könyv, hírlap, egyéb könyvtári anyag 272 mű, 397 kötetben. A könyvtár által 1907-ben nyert államsegély 800 korona volt, a mihez még 1906-ról 91·34 korona maradvány járult; az idei maradvány 38·58 koronát tett ki. —

A hódmezővásárhelyi városi közkönyvtár, mely a városi székházban van elhelyezve, csak az 1907-ik év folyamán lett megnyitva s a nyilvánosságnak átadva. Anyagállománya 1907 december hó 31-én 3441 drb volt, melyből 3055 drb a házipénytár terhére szereztetett be, 386 drb ajándékozott. Az olvasóteremben 82 látogató 121 drb könyvet használt. Kikölcsönzöttetett 879 térítvényre 1678 drb könyv. A könyvtár 1907. évi bevétele volt, mint a várostól kapott évi javadalom: 1000 korona. A közkönyvtár eddigelé államsegélyt nem kapott s anyagállományát túlnyomólag az évi költségvetésbe fölvelt összegből a házipénytár terhére szerezték be.

A *kassai* múzeum könyvtárát 231 napon 2912 olvasó kereste föl 1907-ben, míg a megelőző évi látogatók száma 3324-et tett ki s így a jelen évi látogatók száma a mult évihez képes 412-vel kevesbedett. De ez a csökkenés csak látszólagos, mert fűtési akadályok miatt 15 napig épen oly időben kellett a könyvtárt zárva tartani, midőn a látogatók száma a legnagyobb szokott lenni. Az 1906. évben állandó látogató jeggyel birt 757, az 1907. évben pedig 878 egyén; tehát valósággal a könyvtárt állandóan látogatók száma 121 egyénnel növekedett. A könyvtárban a 2912 látogató az egész év alatt 3487 művet használt. E 3487 mű közt a főszerepet a szépirodalmi és irodalomtörténeti művek játszották, másodsorban a történelmi és műtörténelmi munkák szerepelnek, míg a többi szakművek csak kisebb arányban vétettek igénybe. Házi használatra térítvény mellett 84 egyén összesen 193 művet használt a múzeum könyvtárából s így az 1907. évben a Kassai Múzeum könyvtárát használók száma összesen 2996-ra emelkedik, a használt művek száma pedig 3685-öt tesz ki. A múzeum könyvtára az államsegélyből az 1907. évben összesen 114 kötetrel szaporodott 978·56 K értékben, testületek és egyesek adományaiból pedig 700 kötetrel növekedett 865·89 ko-

rona értékben. A könyvtár egész gyarapodása 814 kötetet tett ki 1844'45 korona értékben. A könyvtár összes állománya ekkép az év végén 20,539 drbra rugott.

A Kassai Múzeum életében jelentékeny változás állott be mindjárt az 1907. év elején. A múzeum szervezője, berendezője s eddigi miniszteri biztosa, majd igazgatója: *Mihalik* József a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségének előadójává hivatott meg Budapestre. Az intézet vezetésével, a város és az Orsz. Főfelügyelőség jóváhagyása mellett, *Bacsoni* Albert múzeumi őr bizatott meg mint igazgatóhelyettes 1908 április közepéig, a mikor a múzeum miniszteri biztosává *Varjú* Elemér neveztetett ki. A Kassai Múzeum államosítása ügyében Kassa városa, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium és az Orsz. Főfelügyelőség részéről a tárgyalások az 1907-ik év folyamán folytattak s az 1908. év folyamán nyertek befejezést.

A múzeum könyvtára az 1907. évben 2000 korona államsegélyt kapott, a mihez az előző esztendő 658'22 korona maradványa járult. Az évvégi maradvány 977'18 koronát tett ki.

Kecskeméten a városi törvényhatóság által 1906-ban a könyvtár részére rendelt vasállványok csak 1907 május elején voltak használatba vehetők. A könyvtárra az 1907. év folyamán a vas könyvállványokért kifizetett 6200 koronán kívül még egyéb dologi kiadásokra 445'90 koronát; könyvek beszerzésére az 500 koronás államsegélynek felhasználásával együtt 1222'96 koronát fordítottak, 194 kötetből álló 124 művet vásárolván. Ajándékba 64 művet kapott a könyvtár 89 kötetben. Így az 1907. évi gyarapodás 188 mű 283 kötetben, az összes kiadás pedig 7568'86 korona volt. A könyvtár törzsanyagának állománya az 1907. év végén 8895 drb volt.

Keszthelyen a Balatoni Múzeum könyvtára térszűke miatt rendezhető nem lévén, állománya csak az 1908-ban eszközlendő leltározás után lesz kimutatható. Gyarapítására ez évben 300 korona államsegély állt rendelkezésre, melynek terhére 114'75 korona költséggel 21 drb szereztetett be. Az évvégi maradvány 185'25 koronát tett ki.

Késmárkon a liceum nagy könyvtáránál az Országos Főfelügyelőség lehetővé tette, hogy a könyvtáros mellé több megbízható tanulót fogadhattak, kik a könyvtári napokon a könyv-

táros felügyelete mellett a könyvek kiadását és beszedését végezték és így elősegítették a gyors kiszolgálást. A könyvtári napokat 1907. évi szeptember óta heti 1 napról 2-re emelték fel, mi által a látogatás is az 1906. évvel szemben majdnem a kétszeresére emelkedett. A múlt évben kapott 800 korona segélynek nagyobb részét könyvek beszerzésére használták föl. A liceum pártfogósága által rendelkezésre bocsátott összeg, valamint az államsegélyből igénybe vett rész együttvéve megközelítette a kétezer koronát; a vett és ajándékozott művek száma 272 drb volt. Az államsegélyből fölmaradt 265 korona összeget 1908-ban fogják igénybe venni. A könyvtár állománya az 1907. év végén 41.243 drb volt. A nyitási napok száma 42 volt. Kikölesönöztetett 515 látogatónak 1145 drb. Látogatási és használati díjakból befolyt 57 korona.

Kiskínhalason a ref. főgimnázium könyvtára 1907-ben teljesen elkészült a duplumokról szóló katalogussal, míg a könyvtári anyag leltározása és a czédulakatalogus kiegészítése munkában van. A közönség érdeklődése a könyvtár iránt fokozódik, a mi abból a tényből is kitűnik, hogy az olvasóteremben 20 látogatónak 32 drb, 435 térítvényre pedig 804 drb könyv kölcsönöztetett ki. A könyvtár az államsegélyből vétel útján 74, egyéb vételből 42, ajándékból 61 kötettel és 41 térképpel gyarapodott. Az összes gyarapodás 218 drb. Vásárlásra és könyvkötésre rendelkezésre állott 617-82 korona államsegély és 222-70 korona egyházi segély. A duplumkatalogus 660 koronába került, melyet szintén a ref. egyház bocsátott a könyvtár rendelkezésére. A könyvtár törzsállománya jelenleg körülbelül 35.890 drb.

Komáromban a Komárommegyei Könyvtár vezetőségének 1907-ben egy főtörekvése volt: a könyvtár állandó otthonának biztosítása. Döntő fordulat ugyan nem történt ebben a nevezetes kérdésben, de az a különféle tárgyalások folyamán annyira megérett a kivitelre, hogy az az 1908. évben talán a megvalósulás stádiumába juthat. A könyvtárhelyiség építésének ügye az 1904. év óta húzódik; erre a célra már tekintélyes építési alap is van biztosítva: 25.000 korona államsegély, melynek két részlete, 10.000 korona, gyümölcsözőleg van elhelyezve. A legujabb fordulat ebben az ügyben Komárom szab. kir. város határozata, a melyben a könyvtár és múzeum elhelyezésére

a régi benzés gimnázium telkét és épületét följánlja. A vármegyei könyvtár az 1907. évben hatalmasan fejlődött és szinte az első szárnybontásra a vidék jelentősebb könyvtárai sorába emelkedett. Az elmúlt évben egyesült a vármegyei könyvtárral a komáromvármegyei és városi Múzeum-Egyesület könyvtára és Komárom szab. kir. város nyilvános népkönyvtára. Az évközi gyarapodás is nagy lendületet vett; tetemes része van ebben annak a nagybecsű 333 műből, 1180 darabból álló ajándéknak, melyet néhai *Pulay Géza* kuriai bíró, törvényszéki elnök örökösei adtak a könyvtárnak. A könyvtár jöltevői sorában id. *Szinnyei József*, a könyvtár e régi pártfogója vezet, a ki 1907-ben 224 mű, 468 drbjával gazdagította a könyvtárt. Az 1000 korona államsegélyből 1907. év folyamán szerzett a könyvtár 151 darabot 296·80 korona értékben, egyéb vételből 275 drbot. Ajándékol kapott a könyvtár 2248 drbot, csere útján 81 drbot. 1907. évtől a könyvtár a sajtótermékek köteles példányait megkapja a kormányhatóságilag erre utasított győri kir. ügyészségtől, mint vádhatóságtól. — A könyvtár állománya a letétbe helyezett könyvtárakkal együtt ezidőszerint a rendezés folyamán számszerűleg még ki nem mutatható, de az a 20.0000 kötethez közeledik. A múlt évben készült el az 1906. évi könyvtári gyarapodás czédula- és szakkatalógusán kívül a Múzeum-Egyesület könyvtárának czédula- és szakkatalógusa is. Az 1906. évi gyarapodás és a múzeum könyvtárának czimjegyzékeit sajtó alá is rendezte a könyvtár öre s azok közkezen forognak. A népkönyvtár czimjegyzéke 1908-ban kerül sajtó alá. A könyvtár látogatóinak száma 1907-ben 548-ra emelkedett, a kik 100 nyitási napon 7075 művet vettek kölcsön 8604 kötetben. Az olvasók száma azonban ennél jóval több, mert az olvasók családtagjai is olvassák a kikölcsönzött könyveket. A könyvtár egész éven át, még a nyári hónapok alatt is nyitva volt. Katalógusok eladásából befolyt 76·40 korona. A könyvtáralap az év végén 14.569·37 koronát tett ki, az építési alap pedig 10.318·67 koronát.

Losonczon a városi közkönyvtár államsegély czimén 400 koronában részesült. A könyvtár 360 fizetéses napon át volt nyitva. A használati díj volt: 1 óra 1 korona, negyedévre 2·50 korona, félévre 4·80 korona, egy évre 9 korona. A használati díjából befolyt 263·20 korona, katalógusok eladásából

19.20 korona. Összesen 282.40 korona. A közkönyvtár állománya az 1907. év végén 23.156 darab volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 261 darab.

Lőcsén az ág. hitv. ev. egyház közkönyvtára az ujonnan épített paplakban nyervén elhelyezést, nyitva van minden kedden délelőtt 9—12 és délután 2—5 óra közt, a mikor a könyvtárból kivett könyvek a könyvtári teremben használhatók. Hogy a Lőcsén kívül lakó közönségnek is használatára állhasson a könyvtár, a könyvtári bizottság elhatározta, hogy minden művelt ember, férfi és nő, térítvény mellett saját költségén legfeljebb két hónapra kikölcsönözhet könyvet hivatali hatóságok közvetítő jótállásával, vagy pedig egyéb erkölesi vagy pénzbeli biztosíték mellett, mely célból a könyvtári bizottsághoz kell fordulni. A könyvtár rendezett állománya 1977 mű 3237 kötetben. A könyvek nagyobb része a XVII. századra vonatkozik. Az 1711-ig hazánkban és a külföldön megjelent magyar vonatkozású, bármily nyelvű könyvek száma 626. Ebből unikum 252 (közülök 120 külföldi, 132 hazai nyomtatvány). A könyvtár összes állománya 16.964 darab, melyből 3477 könyv és 50 okmány az új helyiségben, a többi a templomban van elhelyezve. Gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 69 darab. Az olvasóteremben 7 látogató használt 19 darabot.

Magyaróváron a Mosonmegyei Történelmi és Régészeti Egylet könyvtára vétel útján egy könyvvel, részint ajándékozás, részint pedig tagsági járulék czimén 20 művel és folyóirattal gyarapodott. Törzsanyagának állománya az 1907. év végén 2474 darab volt.

Máramarosszigeten a ref. főgimnázium főkönyvtárában az 1907. év első negyedében a duplumkönyvtár lajstromozása befejeztetett, a selejtezés is kezdetét vette, de a könyvtárnok tanári elfoglaltsága miatt félbe maradt. A kéziratgyűjtemény, miután megfelelő védőtokokba került, alkalmas szekrénybe helyeztetett el. A könyvtár gyarapodását illetőleg a lefolyt év eredményes volt, a 654 kötet közül 297 szereztetett be államsegélyen és eltekintve a 200 darab iskolai értesítőől, 157 kötet ajándék-könyvet kapott a könyvtár, melynek nagy részét dr. *Munkácsy* Pál orvos adta s ez által az orvostudományi szakot jelentősen gyarapította. A főkönyvtár állománya az 1907. év végén 31.623 da-

rab volt. A könyvtár az ünnepnapok és az iskolai szünet kivételével mindennap nyitva volt. Az olvasóteremben 160 látogató 181 darabot használt, kikölcsönözött 68 téritvényre 156 drb.

Miskolcson az ág. hitv. ev. egyház nyilvános könyvtára 1903-tól rendes évi államsegélyt nem nyervén, a könyvtárnak azóta nincs más jövedelme, mint az alapítványnak évi 600 korona kamata, a melynek fele a könyvtáros tiszteletdíjára, másik fele pedig a könyvtári terem fűtésére és világítására fordítatik. A könyvtár az 1907-ik év végén 10.685 darab könyvből állott s 13 darab gyarapodást mutat az 1906. évvégi állapottal szemben. A könyvtár 75 napon át volt ingyen nyitva. Az olvasóteremben 575 látogató 684 darabot használt, 14 téritvényre kikölcsönözött 36 darab, a használt anyag tehát 720 darab volt. —

A Borsodmiskolczi Közművelődési és Múzeumegyesület könyvtárának törzsanyaga az 1907. év végén 4884 darabot tett ki; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 415 drb. A könyvtár még nem nyilvános.

Nagybányán a városi múzeum könyvtára vétel és ajándék útján 84 kötetel gyarapodott. E célra az 1906. évi maradványral együtt 430.11 korona államsegély állt rendelkezésére.

Nagyenyeden a Bethlen-Kollégium könyvtáráról a kollégium előljárósága csupán a rovatos ívek statisztikai adataival számolt be. Ezekből kitűnik, hogy a könyvtár az elmúlt évben 260 darabbal gyarapodott. Ezekből a 800 korona államsegélyből beszerezett 31 darab, egyéb vétel s csere útján 128 darab, ajándék útján pedig 101 darab. A könyvtár törzsanyaga az év végén 38.231 darabra rugott. A könyvtár hetenként három napon át volt nyitva díjtalanul. Az olvasóteremben 215 látogató használt 968 darabot; téritvényre pedig 1937 darab kölcsönözött ki. A használt anyag összesen 2905 drb.

Nagykárolyban a szatmármegyei könyvtár és múzeum működéséről részletes jelentés nem érkezőn be, a beküldött statisztikai adatokból a következők deríthetők ki: A könyvtár gyarapodott 281 darabbal. Ebből az államsegély terhére szerezett 226 drb, ajándék útján pedig 55 drb. A könyvtár törzsanyagának állománya az 1907. év végén 2913 drb volt. A könyvtár a hivatalos órák alatt díjtalanul mindennap nyitva volt. Az olvasóteremben 185 látogató 257 drbot használt.

*Nagyszombat*on a városi közkönyvtár és tört. emléktár az 1907. év folyamán még nem működhetett. A könyvtárkezelő tevékenysége a költözködés, átalakítás és új berendezés véghezvitelére irányult s a könyvtári anyagnak két szobában való új elhelyezésével már szeptemberre el is készült, azonban az olvasóteremben szükséges egyes munkálatokkal megbízottak részéről tapasztalt rendkívüli késedelmezések, különösen a gázvilágítás bevezetésének hónapokig húzódó lassúsága miatt, csak nagy nehézségek leküzdése után végre 1908 február 14-én sikerült mindent befejezésre juttatnia. Február hó 16-án már ünnepiesen megnyitották a közkönyvtárt, mely február 20-án kezdte meg aztán tulajdonképeni működését az Albertinum épületében, a hol az minden csütörtökön d. u. 3—7 óráig díjtalanul nyitva van. A kikölesönzés vasárnaponként d. e. 10—12 óra között történik. A helybeli kikölesönzők 10 korona, a vidékiek 20 korona óvadékot tartoznak letenni, a melyet azonban ki-ki visszakap, ha a könyvtárt tovább használni már nem kívánja. A város 1907. évi segélyével (400 korona) fedezte a könyvtár a régebben ajándékba kapott hiányos művek kiegészítésén és az elveszettek pótlásán kívül főleg a rongáltabb könyvek beköttetését, továbbá a kezelési és forgalmi nyomtatványok okozta kiadásokat. A nyert 1000 kor. államsegélyt a könyvtár berendezésére fordították. A közkönyvtár törzsanyagának állománya az 1907. év végén 9530 drb volt.

Nagyváradon a Biharmegyei és Nagyvárad Régorészeti és Történelmi Egylet könyvtára 96 darabbal gyarapodott. E szerint 1907. év végén a könyvtár 5557 darabból állott. A könyvtárnak olvasóterme nincsen. A könyvtár rendezése megkezdetvén, semmi sem kölesönzötetett ki.

Nyítrán a vármegyei múzeum tisztikarát elsősorban a könyvtár ügyei foglalkoztatták. Az Orsz. Főfelügyelőség rendelkezése alapján a «Matica Szlovenszka» anyagából kiválasztattak azok a könyvek és kéziratok, melyekre a Magyar Nemzeti Múzeum igényt tartott. E munkát a Főfelügyelőség intézkedése folytán dr. *Melich* János múzeumi őr, *Miklósy* Ferencz ottani könyvtárőr segédlete mellett 1907. évi szeptember hóban végezte el. A Nemzeti Múzeum számára átengedett szlavikákat és egyéb nyomtatványokat (247 drbot) a Főfelügyelőség 1907. évi október hó 22-én vette át a Nemzeti Múzeum Széchényi országos

könyvtára részére. Időközben megérkezett Nyitrára a magy. kir. közoktatásügyi minisztérium bőkezűségéből megvásárolt Acsády-féle könyvtár, mely a nyitrai múzeumnak jutott osztályrészül, mint állami letét az átengedett szlavikákért. E könyvtár rendezésével *Miklós* Ferencz könyvtárőr december hó végén teljesen elkészült és az Acsády-féle gyűjteményt meglevő anyagba beillesztette. E gyűjteménnyel a nyitrai múzeum könyvtári anyaga 2107 drb gyarapodást nyert. Az 1907. év növekvése összesen kitesz 2151, a könyvtár egész állománya pedig 13.412 darabot. Minthogy most már a magyar nyelvű kiadványok száma is eléggé felszaporodott a könyvtárban, az még az 1908. év folyamán megnyitható és a közhasználatnak átadható lesz. A könyvtár 500 korona államsegélyét a rendezési munkálatok emésztették fel.

Pápán a ref. főiskolai könyvtár forgalma az elmúlt évben jelentékenyen, az előző évihez képest csaknem kétszeresre emelkedett. Nyitva volt a könyvtár 307 napon délután 2—4 óráig s ez idő alatt 1384 látogató a könyvtár helyiségében használt 1102 drb könyvet és kéziratot, kiköleszött pedig 669 térítvényre 1900 drb könyvet és kéziratot. A könyvtár szakszerű kezelhetőségét nagy mértékben nehezítette már az utóbbi években a helyiség szűk volta. E bajon segített az, hogy a könyvtár egy részét újrendszerű Schlick-féle vasállványokkal szerelték fel 5919·24 korona költséggel, a miáltal mintegy 8—10 ezer kötettel több könyv helyezhető el ugyanazon a helyen. A vasállványok árát, mivel erre a főiskola pénztára nem volt képes, a dunántúli reform. egyházkerület pénztára előlegezte, de nagy része meg fog térülni a Főfelügyelőség által kieszközölt államsegélyből. A könyvtár az elmúlt évben 1500 korona államsegélyben részesült, melyből 185·24 korona régebbi könyvvétel törlesztésére, 200 korona a könyvtárnok tiszteletdíjára, 123·82 korona könyvkötésre, a többi pedig új könyvek vásárlására fordított. A főiskola pedig saját erejéből tisztán könyvbeszerzésre fordított 2217·51 koronát. A könyvtár összes szaporulata 848 drb, melyből államsegítségen vettek 117 kötetet, saját pénzükön 481 kötetet, ajándékba kaptak 245 darabot, állami letétként 3, egyéb letétként pedig 2 kötetet. A könyvtár törzsanyagának állománya az 1907. év végén 34.951 drb volt.

Pécsett a városi múzeum vezetőit elsősorban a múzeum állandó otthonának, a kulturpalotának ügye foglalkoztatta. A tárgyalások eredménye egyelőre az Orsz. Főfelügyelőség amaz ígérete, hogy az építkezéshez a maga részéről annak idején 200.000 korona államsegélyt fog javaslatba hozni a vallás- és közoktatásügyi minisztérium előtt. A múzeum helyiségeiben annyiban történt változás, hogy a néprajzi tárgyak elhelyezésére a város a múzeum jelenlegi épületének földszinti helyiségében 400 koronáért tágas raktárhelyiséget bérelt ki 3 mellékhelyiséggel, a könyvtár számára pedig a városi székházban jelölt ki egy kisebb-méretű szobát. Miután a könyvtár rendezetlen, csak a gyűjteményekben végzett munkálatoknál használtatott. Összesen áll 5684 darabból. Gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 677 drb. A könyvtári államsegélymaradvány 1906-ról 601·70 koronát tett ki, mely összeg 1907. év folyamán kimerítettett.

Poprádon a Magyarországi Kárpátgyesület múzeumának könyvtára a mult esztendőben tetemesen gyarapodott különösen Iglóról, a Magyarországi Kárpátgyesület székhelyéről érkezett hazai és külföldi cserepéldányokkal, melyek eddig a hely szűke miatt ott voltak elhelyezve. Törzsanyagának állománya az 1907. év végén 4775 drb volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 250 darab. A könyvtár június 1-től szeptember 1-ig ingyenesen volt nyitva. Kikölesönöztetett 250 térítvényre 250 drb. A múzeum könyvtári államsegélye, beleértve az 1906. évi 102·78 korona maradványt is, ez évben 402·78 koronát tett ki, ebből felhasználatlanul maradt 369·80 korona.

Pozsonyban az Orvos- és Természettudományi Egyesület könyvtárának állománya az 1907. év végén 11.684 drb volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 282 drb. A könyvtár bármely napon ingyenesen használható. Az olvasóteremben 93 látogató 200 drbot használt, kikölesönöztetett 21 térítvényre 43 drb könyv.

A pozsonyi *Városi Közkönyvtár* állománya a lefolyt évben 1750 drbbal gyarapodott. Ebből ajándék 1267, vétel 294, állami letét (ügyészégi kötelempéldány) 189 drb. Állami segély gyanánt 1907-ben is, miként az előző évben, 800 koronát kapott a könyvtár. Ebből 68 művet szereztek be 593·18 korona vételáron. A könyvtár feldolgozott anyaga 1907 december 31-én

15.134 drb volt, köztük 14.694 könyvkötet, folyóirat és füzet, 387 hirlapkötet és egyes hirlapszám, 35 drb apró nyomtatvány, 13 térkép és 5 kézirat.

A közkönyvtár használati statisztikájából a következő adatok emelendők ki: Az olvasóterem 1907-ben 241 egész és 47 félnapon volt nyitva a közönség számára. Ez idő alatt 3162 látogató használt 5811 darab könyvet, folyóiratot és egyéb könyvtári anyagot. A kikölcsönzött művek száma (674 térítvényre) 910 drb volt.

A ládákban és raktárakban heverő, körülbelül 6500 kötetnyi könyvtári anyag feldolgozását a kellő helyiség hiányában mind- eddig nem lehetett megkezdeni. 1907 február havában a közkönyvtár czimjegyzékének első (1906. évi) pótfüzete jelent meg nyomtatásban.

Rímaszombatban a Gömörvármegyei Múzeum könyvtárának állománya az 1907. év végén 18.489 drbot tett ki; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 3415 drb. A múzeumnak az államsegélyből könyvtári czélokra az 1907. évi 400 korona mellett még 189'90 korona tavalyi maradvány állt rendelkezésére s az egész összeg kimerítettett.

Sárospatakon a ref. kollégium nagykönyvtára az 1906. év legvégén helyzetetvéni állami felügyelet alá, annak segítyezési iránti kérvénye, tekintettel ama nagyobb támogatás összegére, melylyel a Főfelügyelőség a főiskolát könyvtári czéljai elérésében segíteni óhajítja, amely összeg azonban a Főfelügyelőség 1907. évi költségvetésébe már nem volt beilleszthető, kedvező elintézésben nem részesülhetett. Lépéseket tett azonban a Főfelügyelőség az iránt, hogy egy 10.000 koronás rendkívüli segíty az 1908. évi állami költségvetésbe fölvétessék, hogy azzal a nagymultu főiskola ősrégi, jelenleg 44.000 kötetet számláló könyvtára kiegészítettessék és folytatólagosan fejlesztessék.

Selmeczbányán a városi könyvtár az elmúlt 1907. évben is örvendetesen gyarapodott. Sajnos, hogy a könyvtár még mindig a városi róm. kath. elemi iskolában a régi helyiségben van a népkönyvtárral együtt. E helyiség könyvtári czéloknak meg nem felel és a város tanácsa a könyvtárt is az Óvárban szeretné elhelyezni, ha az építkezésnél a főtérről egyenes följáró készítettetnék, miáltal a könyvtár igen könnyen megközelíthető volna. A könyvtár

törzsanyagának állománya az 1907. év végén 2373 drb volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 84 drb. A könyvtár hetenként kétszer, volt ingyenesen nyitva. Az olvasóteremben 95 látogató használt könyvet, hirlapot, egyéb könyvtári anyagot 1107 darabot. Kikölcsönöztetett 2777 térítvényre könyv, hirlap, egyéb könyvtári anyag 3609 darab. A könyvtár 500 korona államsegélye teljes összegében kimerítettett.

Sepsiszentgyörgyön a Székely Nemzeti Múzeum könyvtárának állománya az 1907. év végén 41.110 drb volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 577 drb. A könyvtár minden alkalommal nyitva volt, megkeresés szerint. Az olvasóteremben 110 látogató 477 drbot vett igénybe. Kikölcsönöztetett 51 térítvényre 67 drb. A használt anyag összesen 544 drbot tett ki. A múzeum 1907-ben nyert könyvtári államsegélye 600 korona volt, mely teljes összegében beszerzésekre fordított.

Szabadkán a helybeli Közkönyvtár- és Múzeumegylet két évvel ezelőtt föloszlott és gyűjteményeit, melyek között egy egész tekintélyes könyvtár van, a városnak adta át. Ennek következtében Szabadkát ki kell hagyni ama városok közül, hol állami felügyelet alatt álló gyűjtemény van. Az egyesület, mely azt állami felügyelet alá bocsájtotta, már régen föloszlott, a város pedig e felügyelet kiterjesztését nem kérte.

Szatmáron a Kölcsey-Kör könyvtára az elmúlt 1907. évben vétel útján 110 drbbal, adományozás útján 463 drbbal; együtt 573 darabbal gyarapodott. Állománya az év végén 3018 drbot tett ki. A könyvtár nyitva volt 86 napon; a közönség használt 437 térítvény mellett 703 drb könyvet és 11 drb okmányt, összesen 714 drbot. A könyvtár használatáért csak azok fizetnek évenként 2—2 korona díjat, a kik nem tagjai a Körnek. A Kör tagjai a könyvtárt az évi tagsági díj ellenében használhatják. A kör 1907-ben 500 korona könyvtári államsegélyt nyert, mely összegből 30·10 korona maradt fenn az év végén.

Szászvárosban az ev. ref. Kún-kollégium könyvtára csak az 1907. év második felében vétetvén föl az állami felügyelet alatt álló intézetek sorába, a múlt évben még nem részesült államsegélyben, csak állami letétbe kapott 18 kötet munkát. Így állománya gyarapítására a korábban is szokásos évi átalány szolgált főeszközül, mely 1400·60 koronát tett ki. Ezt az összeget 173

kötet könyv és folyóirat vásárlására s bekötésre fordították. A könyvtár törzsanyagának állománya az 1907. év végén 13.371 drbot tett ki.

Szegeden a Somogyi-Könyvtár és Városi Múzeum könyvtári osztálya az 1906. évről fennmaradt államsegélyrészletet és az 1907. évi könyvtári 2000 korona államsegély egészét vásárlásra fordította. A városi 3000 koronás dotációból pedig a könyvkötésekre fordított összeget leszámítva, folyóiratok s új művek szereztettek be. A köteles példányok a szokott módon két izben vétettek át. A beosztott és könyvtári kezelésre alkalmas összes anyag czímtározva van. A kettős példányok szaporulata pedig szintén feldolgoztatott. Összes anyaga 2150 mű. Köttetett 293 műből 522 kötet 855·12 korona költségen. A könyvtári járuléknapló tételszáma az 1907. évben: 996. Az olvasóterem kézikönyvtárányaga két izben frissített fel. A könyvtár rendes napi szolgálata minden hétköznap délelőtt 10—1-ig, délután 4—7-ig, illetve szerdán és szombaton 3—7-ig. A könyvtár törzsanyagának állománya az 1907. év végén 70.420 drb volt. A könyvtár 237 napon át volt nyitva, mely idő alatt az olvasóteremben 10.851 látogató 12.682 darab könyvet, hirlapot s egyéb könyvtári anyagot használt. Térítvényre kikölesönöztetett 1 drb.

Szekszárdon a Tolnavármegyei Múzeumot mindjárt az 1907. év elején súlyos, szinte pótolhatatlan veszteség érte, az intézet alapítója s nagynevű igazgatója, *Wosinszki* Mór apátplebános elhunytával. Helyettes igazgatóvá a múzeum-bizottság *Döry* Pál alispánt nevezte ki, aki azonban egyéb hivatalos elfoglaltságára való tekintettel a tényleges vezetést *Kovách* Aladár múzeumi titkára bízta, a ki lelkiismeretesen felelt meg feladatának. A könyvtári osztály nagyobb szerzeményeire vonatkozó eljárások 1907-ben még nem voltak befejezve. Az egyik a *Wosinszki*-féle könyvtár megszerzése, melyre nézve a vallás- és közoktatásügyi minisztérium megtette ajánlatát az örökösöknek, a melynek alapján a könyvtár az 1908. évben a múzeum tulajdonába kerül. A másik az Akadémia könyvkiadó vállalatától egy nagyobb gyűjtemény megrendelése, melynek most az az akadály, hogy a lefolyt évben a vállalat katalógusa alapján megrendelt művek egy része tényleg nem volt már raktáron s a vállalat ezek helyébe olyan műveket ajánlott, melyek jó része

már a múzeum könyvtárában megvan, tehát újabb összeválogatást kellett tenni, másrészt pedig az ennek fedezetére szolgáló összeg *Wosinszki M.* hagyatékában lévén, ez még mai napig sem fejeztetett be s így a gyűjteménynek a vállalattól való átvételével a hagyatéknek most már rövid idő alatt leendő befejeztéig várakozniok kell. A rendelkezésre állott államsegélyt, melyből szintén az akadémiái kiadóvállalat kiadványait óhajtották beszerezni, annak reményében, hogy *Wosinszki* hagyatéka még a múlt 1907. évben befejezést nyer s így a vállalatnak szánt összeget visszapótolhatják, időközben más értékes forrásművek beszerzésére fordították. A könyvtár a nyilvános használatnak még nem adatott át. A könyvtár áll 3117 drbból; ezekből a lapok, apró nyomtatványok, térképek, kéziratok stb. még rendezetlenek. Gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 348 drb.

Szentesen a Csongrád megyei Történelmi és Régészeti Társulat eddigi múzeumi helyiségének szűk volta talán legjobban a könyvtárral érezte hatását. A szűk helyiségben jóformán mozogni sem lehet, asztal egyáltalában nincs benne s így sem rendezni tartani, sem használni nem lehetett a könyvtárt. Ámbar a könyvtár az 1907. év folyamán mindössze csak 10 darab könyvvel gyarapodott, mégis nagyfontosságú volt ez az év a könyvtár fejlődésére nézve. Ugyanis április 24-ike után külön helyiséget kapott s ez által lehetővé vált, hogy a könyvtár helyiségében bármikor dolgozhasson a könyvtárőr s a 10 év folyamán összegyűlt s szanaszét hevert könyvek rendezését akadály nélkül megkezdhesse. A rendezés munkáját *Molecz Béla* könyvtárőr a nyári szünet folyamán indította meg s a könyveket 20 csoportba osztotta be. Megkezdte azonkívül egy lehetőleg tökéletes cédulalajstrom készítését is. A könyvtár 20 csoportjában eddig elé 1994 mű van, összesen 3356 drbban. A könyveken kívül van a könyvtárban 237 okirat, levél s más efféle; ezeket még rendezni kell s azonkívül még 134 különféle kép, de ezeket a múzeumőr akadályoztatása miatt a könyvtárőr még nem vette át.

Szombathelyen a Vasvármegyei Kultúregyesület tevékenységét a múlt évben is két feladat irányította: a múzeumépítés és a gyűjtemények folytatólagos gyarapítása. A könyvtárnál az Országos Főfelügyelőség által kiutalt 600 korona államsegély egy részét könyvek bekötésére használták föl, a többit pedig új

könyvek beszerzésére fordították. Az egyesületi pénztár terhére néhány kisebb jelentőségű szerzemény mellett megvásárolták *Kaffebr* Béla volt igazgatóválasztmányi tag könyvtárát, a mely 1250 kötetben 950 művet tartalmaz. A könyvtár mult évi forgalma kisebb volt, mint az előző évi, mert a múzeumba való átszállítás miatt a könyvtárt szeptemberben bezárták. A rendezés munkálatait azonban csak a tavasszal kezdhették meg, mivel a hideg téli napokban a múzeumban dolgozni egyáltalán lehetetlen. A Vasvármegyei Kultur-Egyesület könyvtárának állománya, az 1907. év végén 39.683 drb volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 7895 drb. A könyvtárból kikölcsönözött 2495 térítvényre könyv, hirlap s egyéb könyvtári anyag: 2816 drb.

Temesvárt a városi nyilvános könyvtár 1907. (negyedik) évi működésének fontosabb mozzanatai általában még az intézmény alapozásának munkáját képezték, a mennyiben az év folyamán ismét több oly intézkedés történt a fenntartó városi tanács részéről, melyek a nyilvános könyvtár végleges szervezését előbbre vitték. A gyűjtemény gyarapodása nem mutatja azokat az arányokat, melyeket az előző 1906. év elért. Mindössze 1044 mű, 1210 kötetben folyt be a könyvtárba, az oknál fogva, mert az elmúlt év az 1906. évben kiutalványozott 25.000 korona államsegély felhasználási tervzetetének elkészítésével s az ajánlatok beszerzésével telt el, míg maga a könyvvásárlás csak kis mérvben történt. A gyarapodás egyik főforrása volt a temesvári Jogászegylet könyvtárának letétül való átadása, mely könyvtár 424 kötetből álló becses anyaggal gyarapította a jogi szakot. Ajándékképen körülbelül 150 kötet könyv folyt be. Az egész gyűjtemény a főtjelzett 1210 kötettel 33.228 darabra szaporodott. A könyvtár olvasóterme, július és augusztus havát kivéve, minden hétköznap délután 3–7 óráig volt nyitva, az olvasóterem szűk volta miatt azonban egyes, komolyabb tanulmányval foglalkozó olvasók részére a délelőtti órákat kellett kijelölni. Összesen 246 nyitási napon át az olvasóteremben 1014 olvasó 1129 könyvet használt. Kikölcsönözött pedig 2612 térítvényre összesen 3358 drb könyv. E szerint tehát a könyvtárlátogatók (használati esetek) száma 3626 volt, a mi napi átlagos 14 látogatónak felel meg, míg a használt könyvek száma összesen 4487. A könyvtár

az 1906. évben kiutalványozott, de még csak részben felhasználta 25.000 korona rendkívüli nagy államsegélyen felül az 1907. év folyamán 800 korona külön rendes államsegélyben is részesült. A nagy államsegély terhére az 1906. év folyamán 3394·71 korona az 1907. év folyamán pedig 587·97 korona ára könyv szereztetett be. Ennélfogva rendelkezésre áll még 21.017·33 kor. Hogy az intézet az irányában a közönség részéről támasztott nagyobb mérvű igényeket kielégíthesse, a fenntartó városi tanács annak immár nagyobb és rendszeres dotációjáról kénytelen gondoskodni, mire nézve külön költségvetést állapított meg, mely az 1908. évre 7961 korona kiadást tüntet fel.

A Délmagyarországi Természettudományi Társulat könyvtárának állománya az 1907. év végén 3688 drb volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 146 drb.

A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeumtársulat könyvtára nem nyilvános, hanem csakis a tisztviselőknek, választmányi tagoknak, legfeljebb még a rendes tagoknak állhat szolgálatára és csakis oly szakműveket tartalmaz, a milyen osztályai vannak a múzeumnak (régészet, szépművészet, néprajz). Törzsanyagának állománya az 1907. év végén 8367 drbot tett ki; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 597 drb. A könyvtárból 22 térítvényre könyv, hirlap s egyéb könyvtári anyag 42 darab, kézirat s levéltári anyag pedig 1 drb kölcsönöztetett ki. Az egyesület 1907-ben 800 korona könyvtári államsegélyben részesült, mely összeg teljes egészében kimerítettet.

A *verseczy* városi könyvtár történetében fontos esemény volt a múlt esztendőben függetlenítése és elkülönítése a községi népiskolától. A kir. tanfelügyelőség 1905. évi 1572. számú rendeletének megfelelően és a múzeumi és könyvtári bizottságnak már 1906. november 17-én hozott határozata alapján elkülönítették helyileg az ifjúsági és pedagógiai szakkönyvtárt a többi könyvanyagtól, a mit a kerületi tanfelügyelő személyesen jóváhagyott. E két elkülönített könyvtárosztályt a népiskolai igazgatóság szeptember 25-én vette át véglegesen. A megmaradt szépirodalmi és tudományos művek alkotják az önálló és az iskolától teljesen független városi nyilvános könyvtárt. Miután a pedagógiai szak- és az ifjúsági könyvtár elválasztásával a könyvtár jövedelme, mely a tanulók 50 filléres járulékából állott, megszűnt, a múzeumi

és könyvtári bizottság elhatározta, hogy a város képviselő-testületéhez azzal a kérelemmel fordul, hogy ez, az állandó múzeumi segélyhez hasonlólag, a nyilvános könyvtár fenntartására is egy 1000 koronányi állandó könyvtársegélyt szavazzon meg. A városi képviselőtestület ennek a kérelemnek október 2-án tartott ülésében helyt adott, miáltal a könyvtár ismét rendes jövedelemhez jutott. Ez új nyilvános könyvtár részére a múzeumi és könyvtári bizottság új használati szabályzatot állított össze. A könyvtárban 92-szer volt nyitás, illetve kikölcösözés (vasárnap és csütörtök d. u. 2—4 óráig). 1907-ben, a kitelepített iskolai könyvtárt leszámítva, 28 olvasóval és 432 kikölcösözött könyvvel volt több, mint az előző évben. A könyvtárban a magyar és német szépirodalmi anyag kibővítettett: a könyvek új exlibriseket kaptak s 460 könyv be lett kötve. Július 20-án megjelent az új katalógus és augusztus 4-ike óta 4300 darab volt a közönség számára hozzáférhetővé téve. A könyvtár törzsanyagának állománya az 1907. év végén 19.889 drb volt; gyarapodás az évvégi állapottal szemben 1206 darab. A könyvtár ez évben is 500 korona államsegélyt kapott.

Zomborban a Városi Könyvtáregyesület helyisége a régi. Minthogy azonban ez a fejlődés következtében egyre szűkebbnek bizonyul, kívánatos volna selejtezés és a régi kevesebb értékű német könyvek eladásával a térszükén segíteni. A könyvtár törzsanyagának állománya az 1907. év végén 31.816 drb volt; gyarapodás az előző évvégi állapottal szemben 403 darab. A könyvtár 246 napon át volt ingyenesen nyitva. Az olvasóteremben 30 látogató használt könyvet, hirlapot, kéziratot és levéltári anyagot 85 drbot. Kikölcösönzöttetett térítvényre könyv, hirlap, kézirat és egyéb levéltári anyag 14.510 drb. A könyvtár használati díja egy tag után egész évre 6 korona volt. A könyvtár által 1907-ben nyert államsegély 800 koronára rugott.

A Bácsbodrogvármegyei Történelmi Társulat zombori gyűjteményei ez idő szerint is a vármegye által átengedett három szobában vannak elhelyezve. Ebben a három szobában van összezsúfolva a régiség- és néprajzi tár s a könyvtár, sőt ezeknek egyike szolgál a titkár és múzeumőr dolgozószobáján felül még tanácskozó helyiség gyanánt is. A könyvtár rendezés alatt áll s összesen 816 drbot tartalmaz. Gyarapodás az előző évvégi állapottal

szemben 114 drb. A könyvtár 10 napon át volt ingyenesen nyitva. Térítvényre kikölcsönözött 43 drb.

A felsorolt adatokat összegezve kitűnik, hogy az állami felügyelet alatt álló intézetek közül önálló nyilvános könyvtárral bír 27, kisebb méretű nyilvános használatra szánt könyvtárral 39, szakkönyvtárral pedig 6.

Az összes könyvtári gyűjtemények száma tehát 72 volt.

T Á R C Z A.

J E L E N T É S

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRA
ÁLLAPOTÁRÓL AZ 1908. ÉV UTOLSÓ NEGYEDÉBEN.

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 2950 drb, ajándék útján 181 drb, vétel útján 74 drb, áttétel útján 78 drb, összesen 3283 drb nyomtatvánnyal gyarapodott. Ezenfölül köteles példány czimén beérkezett: alapszabály 226 drb, egyházi körlevél 54 drb, falragasz 2095 drb, gyász-jelentés 1140 drb, hivatalos irat 245 drb, műsor 324 drb, per-irat 6 drb, szinlap 1218 drb, zárszámadás 308 drb, különféle 732 drb, összesen 6348 drb apró nyomtatvány. Vételre fordított 597³⁴ korona.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a nyomtatványi osztály anyagát: A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa, Balás Károly Kassa, Bosnyák-hercegovinai orsz. kormány, Budapesti tudományegyetem bölcészeti kara (64 drb), Chyzer Kornél, Direktion der k. k. Hofbibliothek Wien, Dobján László, Dollinger Gyula, Dunamelléki ág. h. ev. püspök Pápa, Fehér Ipoly Pannonthalma, Fejérpataky László, Főrendiházi iroda, Fraknói Vilmos, Gondos Miksa, Gulyás Pál, Győri Tibor, Handelsministerium Wien, Havass Rezső, Herman Ottó, Huttkay Lipót Eger, József műegyetem rektora, Julián-egyesület, Karsch-Haack F. Berlin, Képviselőházi iroda (14 drb), Kicska Emil, Kubinyi Viktor New-Jersey, Kungl. bibliotheket Stockholm, Kuthy Zoltán, New-York, Magyar heraldikai és geneológiai társaság (3 drb), M. kir. állatorvosi főiskola, M. kir. közp. statisztikai hivatal, M. kir. orsz. meteorológiai s földm. intézet, M. kir. orsz. vízépítési igazgatóság, M. kir. posta- és távirtd. igazgatóság, Magyar mérnök- és építészegylet, Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága, Magyar Tudományos Akadémia (18 drb), Mahler Ede, Marczali Henrik, Marquart et C. Berlin, Mazuch Ede Ungvár, Nemzetközi hűtőipari kongresszus, Országos állatvédőegyesület, Petrov A. St. Peterburg, Poliklinika

igazgatósága, Popovici József (2 drb), Porcia Alfonz Porcia (5 drb), Réthy László, Sándor Imre Kolozsvár, Sepsiszentgyörgy tanácsa, Stät. Central-Commission Wien (5 drb), Szilágyi István-kör Máramarossziget, Szilassy Zoltán, Tas József, Ter- Mikaelian, Edschmiatsin, Vallás- és közokt. minisztérium (5 drb), Walter Gyula.

Nevezetesebb szerzemények: 1. Medgyesi Pál. Praxis pietatis, Lőcse, 1638. 2. Károlyi G. Szent biblia. Amsterdam, 1700. 3. Kithonich F. Directio methodica. Ed. III. Tyrnaviae, 1700. 4. Kithonich F. Centuria, 1700. 5. Index corporis juris Hungarici. Tyrnaviae, 1699. 6. Forma processus iudicii criminalis. Ed. II. Tyrnaviae, 1697. 7. Comenius J. A. Orbis sensualicem trilingui. Cibinii, 1684.

A könyvtár helyiségeiben a lefolyt évnegyedben 13.118 egyén 31.059 kötet nyomtatványt használt, kölcsönzés útján pedig 456 egyén 1022 kötetet.

A lefolyt évnegyedben 2492 munka osztályoztatott, a melyekről összesen 2997 czédula készült. Kötés alá készítettett 418 munka, 494 kötetben. A köteles példányok átvételére berendezett helyiségbe ezen idő alatt 580 csomag érkezett; ugyaninnen 671 levél expedíátatott, a miből 176 reklamálás volt.

Az 1897: XLI. t.-cz. intézkedései ellen vétő nyomdatulajdonosok ellen peres eljárás megindítása 12 esetben kéretett. A már megelőzőleg megindított peres eljárások eredményeként pénzbüntetés és kártérítés fejében az egész 1908. év folyamán befolyt 164.79 korona.

II.

A *kézirattár* az 1908. év negyedik negyedében hivatalos küldemény útján 1 újkori kézirattal, vétel útján 57 újkori kézirattal, 15 drb kódex-töredékkel, 121 irodalmi levéllel és 56 irodalmi analektával, a levéltárból való áttétel útján 4 újkori kézirattal, 22 irodalmi levéllel és 7 irodalmi analektával gyarapodott. Vételre összesen 776 koronát fordítottunk.

A szerzett anyagból különösen ki kell emelnünk gr. Széchenyi István két kötet naplótöredékét 1818-iki balkáni útjáról; gr. Keglevich Jánosné, Zichy Adél 15 kötetre terjedő napló-jegyzeteit az 1822—36. évekből, a Fáy András birtokából származó kéziratokat, melyek közt találhatók a Kisfaludy Sándor és Károly hagyatékára vonatkozó okmányok és levelek, a Nemzeti Színházat illető irományok s Fáy András két emlékkönyve, melyekben úgyszólván összes szereplő író-barátai kéziratát gyűjtötte egybe; Tompa Mihály egy halotti beszédének kézírata; továbbá Kencser (Klein) Ilona tanítónő gyűjtése, mely a kézirattár birtokában lévő, ugyancsak tőle származó népdalgyűjteményt egészíti ki. Az irodalmi levelek közül gr. Széchenyi István és Arany János egy-

egy levelét, Zichy Mihály Zichy Antalhoz írott, továbbá Szemere Bertalan és Fáy András leveleit kell kiemelniük.

Az újabb szerzemények földolgozásán kívül folytatódott a régebbi szerzeményeké; a személyzet munkásságát főleg a Nagy Iván és a Sólyom-Fekete Ferencz hagyatéka vette igénybe, melyek közül a Nagy Iván-féle végleges elintéztést nyert.

Az évnegyed folyamán 54 kutató 124 kéziratot és 491 irodalmi levelet használt. Kikölcsönöztünk 9 esetben 30 kéziratot és 12 fényképet.

III.

A *hírlapkönyvtár* a lefolyt évnegyedben köteles példányok útján 71 évfolyam 20.260 számával, ajándék (illetőleg áttétel) útján 16. évfolyam 3.812 számával, vásárlás útján 2. évfolyam 143 számával, összesen 89 évfolyam 24.215 számával gyarapodott.

Vásárlás: Záreczky Bélánétól a «Nemzeti Ujság» 1848 márczius 19-iki melléklete (2 kor.) és folytatólag amerikai magyar lapok. — Ajándék, folytatólag: a Nemzeti Kaszinótól külföldi lapok (egyelőre elkönyveltettek: Новоя Время, Neue Freie Presse, Fremdenblatt és Die Vedette 1906—8. évi számai) s a rio de janeiro-i Biblioteca Nacionaltól a Diario Official 1908. évi számai.

Az évnegyed folyamán a könyvtárban 1166 olvasó 1311 hírlap 2110 évfolyamát 2333 kötetben, házon kívül 30 olvasó 38 hírlap 77 évfolyamát 84 kötetben, összesen 1196 olvasó 1349 hírlap 2187 évfolyamát 2417 kötetben használta.

Átnézetett 89 évfolyam 18.237 szám. Czéduláztatott 441 évfolyam, közte 32 új lap.

A nyomdai kimutatással érkezett köteles példányok a gyarapodási naplóba irattak s a nyilvántartó czédulakatalógusba vezetettek és a számonként küldött hírlapokkal együtt betürendbe osztályozva elhelyeztettek. A csomagküldeményben hiányzott hírlapszámok azonnal reklamáltattak és följegyeztettek, de időnként a bekötés alá rendezéskor is történt reklamálás.

IV.

A *levéltár* a lefolyt évnegyedben vétel útján 953, ajándék útján 299, a kéziratárból való áttétel útján 240, összesen 1422 drb irattal gyarapodott.

Vételre fordítottatott 1575 korona.

A családi levéltárak száma a lefolyt évnegyedben a Rhaell-család levéltárával gyarapodott, a melyet Bujanovics Sándor udvari tanácsos letéteményezett Fest Lajos eperjesi ügyvéd útján. Ezzel a letéteményezett családi levéltárak száma 85-re emelkedett.

Ajándékaikkal Gömöry Gusztáv cs. és kir. őrnagy, Szalay László min. tan., Thallóczy Lajos osztályfőnök, idősb Szinnyei József kir. tanácsos és Wertheimer Dezső gyarapították a levéltárat.

A törzsgyűjtemény gyarapodásából az ujabbkori iratok csoportjára esik 1189, az 1848/49-es iratokéra 5, a czimereslevelekére 3, a gyászjelentések csoportjára 224 és a kisebb czéh-iratokéra 1 drb.

A czimereslevelek és nemesi iratok csoportja a következő darabokkal gyarapodott.

1. 1559 augusztus 5. Augsburg. I. Ferdinánd czimereslevele Eczeth János és Márton részére. 2. 1633 november 19. Bécs. I. Ferdinánd czimereslevele Kovik Gergely részére. 3. 1658 május 10. Pozsony. III. Ferdinánd czimereslevele Banowszki Simon részére. Azonkívül az elmúlt évnegyedben földolgozott Újházy levéltárban őriztetik a Pulszky-családnak 1741 szeptember 13-án Pozsonyban Mária Teréziától és az Újházy-családnak II. Mátyástól 1609 december 13-án Pozsonyban nyert czimereslevele, valamint a Rhaell-család levéltárában a családnak 1558 szeptember 6-án Bécsben I. Ferdinándtól nyert birodalmi és 1601 márczius 1-en Prágában II. Rudolftól nyert magyar czimereslevele.

A nevezetesebb szerzemények közé tartozik gróf Andrassy Gyulának 1849 október 8-án Stambulból Kossuthhoz írt levele, melyben a Viddinben tartózkodó emigránsok érdekében a portánál tett lépések eredménytelenségéről számol be, a mely a gróf Kreith-féle gyűjteményből vásároltatott meg, továbbá a néhai Szelinovits Bódog hagyatékából származó iratok között a Pesti Hazai Első Takarékpénztár alapítására vonatkozó iratok.

A lefolyt évnegyedben 97 kutató 42.468 drb iratot használt. Kikölcsönöztetett 4 térítvényen 36 drb irat.

A negyedévi szaporulat földolgozásán kívül földolgoztattak a III. negyedévben a Tanárky-féle hagyatékából vásárolt iratok, melyek darabszámairól már a múlt évnegyedi jelentésben történt beszámolás. Rendeztetett a Sólyom Fekete-féle gyűjtemény, melynek 1700-ig terjedő része borítékoztatott is. E gyűjtemény 5 drb XIV. századi, 25 drb XV. századi és 21 drb XVI. századi mohácsi vész előtti iratot, 29 drb középkori oklevél másolatot, 130 drb XVI. századi mohácsi vész utáni, 835 drb XVII. századi és 3238 darab XVIII—XIX. századi iratot, azonkívül 4 drb török iratot, 2 drb czéhiratot és 9 drb czirill betűs XVI. és XVII. századi iratot tartalmaz, az összes iratok száma tehát 4238 darab, ezek között 18 drb czimereslevél, melyek részletes kimutatása már a múlt évi II. negyedévi jelentésben közöltetett. Rendeztetett továbbá az Újházy-család levéltára, mely 1 drb XIII. századi, 12 drb XVII. századi, 360 drb XVIII. századi, 355 drb XIX. századi iratot, 7 drb genealógiai táblát, 4 drb iratjegyzéket és 1 drb térképet, összesen 740 darabot tartalmaz, továbbá a Rhaell-család levéltára, a mely már majdnem teljesen föl van dolgozva.

SZAKIRODALOM.

Birt Theodor. *Die Buchrolle in der Kunst. Archäologisch-antiquarische Untersuchungen zum Antiken Buchwesen.* Leipzig, 1907. B. G. Teubner. 8. r. 352 l. 190 szövegkép.

Theodor *Birt* marburgi egyetemi tanár, a ki jó huszonöt évvel ezelőtt *Das antike Buchwesen* című könyvével oly éles ellentmondást keltett maga ellen, jelen, diszesen kiállított kötetében a képzőművészeti emlékek alapján igyekszik tisztázni azt a viszonyt, melyben a klasszikus ókor a papirusztekercshez állott.

Egy rövid bevezetés után, melyben fönntartja azt az állítást, hogy az ókori könyvek anyaga a Kr. e. V. századtól a Kr. u. IV. század végéig a papirusz s formája a tekercs volt s a melyben az egyiptomi papirusz-tekercsről is megemlékezik, sorra veszi az európai múzeumok azon antik műemlékeit, a melyeken a könyvtekercs előfordul s a tekercs ábrázolásának különböző formái szerint igyekszik csoportosítani őket.

Az első s leggyakrabban előforduló motívum a balkézben tartott zárt tekercs, melynek jóval ritkább változata az, a mikor a zárt tekercs a jobbkezbe kerül. *Birt* szerint, miután a tekercset úgy olvasták, hogy a jobbkezbe vett tekercset a balkézrel gönygyölitették le, a tekercs balkézben tartása azt jelenti, hogy az ábrázolt egyén már kiolvasta a tekercset, ellenben a jobbkezben tartott tekercs annak a jele, hogy az illető épen most készül neki az olvasáshoz; az első esetben tehát reprezentatív, az utóbbiban pedig zsáner-jellegű motívummal van dolgunk. *Birt* ebből magyarázza, hogy a zárt tekercs miért fordul elő gyakrabban a bal, mintsem a jobbkezben.

Birt e magyarázatával szemben *Pfuhl*¹ kimutatja, hogy a tekercs balkézben tartása egy a tekercsnél sokkal régebbi művészi motívum érvényesülése, mely a görög ruházkodással függ össze. A görög köpeny, főleg a himation, nem oszlik el szimmetrikusan a testen s redőzetének összetartására leköti az egyik kezét: ez

¹ Jahrbuch des Kais. deutschen archaologischen Instituts XXII. köt. 117—20. l.

a kéz, melynek cselekvőképessége ily módon a minimumra redukálódott a bal, mely épen azért a könnyebb tárgyak tartására szinte természetszerűen lett lefoglalva. Ezért fordul elő álló szobroknál inkább a bal, mintsem a jobb kézben a tekeres, akár kiolvasta az illető vagy sem. Hogy az ülő alakoknál gyakrabban váltakozik a két kéz tekercestartó szerepe, azt Pfuhl onnan magyarázza, hogy ily helyzetben kevésbé kellett ügyelni a köpeny redőzetére.

Birt második motívuma: a bal marokban tartott tekeres, melynek felső peremén a jobb kéz nyugszik. Szerző ebben a motívumban az olvasmányát imént befejezett, magába mélyedt elmélkedőt akarja látni; úgy látszik figyelmét elkerülte az a nagyszámú síremlék, melyen Pfuhl szerint,¹ a gazda mellett álló szolga tartja ebben a helyzetben a tekercest, a kire pedig *Birt* jellemzése sehogysen illik.

Birt harmadik motívuma lényegileg az elsővel azonos, a melytől csupán abban különbözik, hogy a kéz kissé lazábban tartja a tekercest s azt jelentené, hogy az olvasás már réges-rég befejeztetett. Bajos elképzelni, hogy a művészek ily szigorúan kötött szimbolikával használták föl az egyes motívumokat.

A negyedik s ötödik motívum a zárt tekeresnek a festményeken való s a szobrászati műveknél jóval szabadabb s változatosabb ábrázolása.

Egy egész fejezetet szentel *Birt* a hatodik motívumnak, mely a kigöngyölt tekeresből olvasó egyének ábrázolása. E csoportban több alosztályt különböztet meg. Abból kiindulva, hogy a bal kézben tartott tekeres a befejezett s a jobb kézben tartott tekeres a kezdődő olvasást jelenti, *Birt* az olyan emlékeket, melyeken a tekeres vége legöngyölytve fordul elő, két csoportba osztja, a szerint, a mint a tekeres jobb vagy bal kézben van; a két kézzel kigöngyölytve tartott tekercest ábrázoló emlékeket szintén két csoportba oszthatjuk, a szerint, a mint az olvasó társaságban olvas föl, vagy egymagában olvas. Az olvasó rendesen térdén nyugtatja a szétgöngyölyt tekercest, de a levegőben is tarthatja; ez az utóbbi eljárás főleg falfestményeken gyakori. Az olvasásnál a rabszolga is segédkezhet, még pedig úgy, hogy fölolvasson, vagy pedig úgy, hogy a szétgöngyölyt tekercest odatartja olvasó gazdájának. Az olvasás egy másik segítő eszköze volt a pulpitus, mely főleg domborműveken fordul elő.

A hetedik s utolsó motívum végül az olvasás félbeszakítása, a mit vagy úgy ábrázolnak a művészek, hogy az egyik kézben tartott tekeres vége szabadon lelóg, vagy pedig úgy, hogy az olvasás közben keletkező kettős tekercest egy kézben tartja az

¹ U. o. 121—23. l.

olvasó. Az e motívumokat igazoló gazdag anyaggyűjtés igen tanulságos, kevésbé az szerzőnk ama nézete, mintha a ioni oszlopfő és fríz a papirusztekercs utánzata volna.

A harmadik fejezetben *Birt* azokat az emlékeket ismerteti, a melyek az ókori embert irásközben ábrázolják.

Ránk nézve legtanulságosabb a dolgozat negyedik fejezete, mely a könyvtekercsről s őrzéséről szól, a műemlékek szemléltető anyaga alapján. Itt állapítja meg *Birt*, hogy a tekercs fölgöngyölítésénél használt pálcika, az *umbilicus* rendesen nem állt ki a tekercsből s nem volt odaerősítve a tekercs végéhez, hanem kijárt belőle; a mikor aztán hozzáfogott valaki az olvasáshoz, kicsúsztatja a tekercs közepén lévő umbilicust s baljába vette, hogy arra göngyölítse föl a már kiolvasott részeket. A másik részletkérdés, melyet *Birt* az emlékek alapján tisztáz, a könyvekkel kapcsolatban ókori íróknál megemlített *cornua* szó igazi jelentése. Szerinte cornuán, nem gombok értendők, miután a tekercsek ábrázolásán ily gomboknak nincsen nyomuk, hanem a tekercset alkotó papiruszsáv erősebb anyagú két széle, mely kigöngyölített alakban félkörös hajlást mutat. *Birt* azután a könyvtárak berendezéséről is szól, de a mit mond, az mind csak föltevés, miután az emlékeken csakis a könyvek hordozására szolgáló capsák és esetták fordulnak elő, melyekben hol fektetve, hol állítva tartották a tekercseket. A tekercsek elhelyezésének módja inkább a befogadásukra szolgáló edény méreteitől, semmint szigorúan elválasztott korhatároktól függ.

Műve ötödik fejezete Traján oszlopának van szentelve, az ókori művészet e sajátos alkotásának, mely formai szempontból valóságos rejtély. *Birt* megkísérli a rejtély megoldását egy — műtörténészek szerint — igen termékeny ötlet segítségével. Ez ötlet szerint ugyanis a Traján-oszlop, melynek domborművei eredetileg ki voltak színezve, nem más, mint egy oszlopra göngyölt, kifelé fordított, hatalmas képeskönyv.

A hatodik fejezet a tekercs középkori ábrázolásáról szól, de korántsem meríti ki a fennmaradt emlékeket. Σ

Dr. Gulyás Pál. *Északnémet népkönyvtárak.* Budapest. 1908. Athenaeum r. t. 8-rét. 4, 31 l. Ára 1 kor.

E tanulmányban szerző a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa támogatásával tett népkönyvtári tanulmányútajáról számol be s tapasztalatait röviden, áttekinthetően foglalja össze. Jelentésének során megismerteti velünk Drezda, Berlin, Charlottenburg és Hamburg különféle társulati, községi népkönyvtárait s azok egyik-másik sajátos berendezését (pl. indikátorok); azután kiterjeszkedik amaz adatokra, amelyek segítségével e könyvtárak

áldásdús munkásságát mérlegelhetjük. Mert miről van szó? arról, hogy az irodalmat s tegyük hozzá, az irodalom színét-javát a legszélesebb rétegeknek hozzáférhetővé tegyék. Erre több mód kínálkozik s e módok mindegyikét — mily boldog nép — megragadják a németek. Van Lesehalle-Verein, Gemeinnütziger Verein, Patriotische Gesellschaft, ezek mind kölcsönkönyvtárakat, népkönyvtárakat, olvasócsarnokokat állítanak fel. Ez mind társadalmi munkásság; ezt a munkásságot még a községi pénzekből fenntartott városi olvasótermek, könyvtárak is támogatják.

Bármily fontosságot is tulajdonítsunk a közművelődés előmozdításában a népkönyvtárak felállításának, még nagyobb jelentőséggel bír azonban az a tény, hogy a népkönyvtárak a csupán szórakozást, az ismeretek gyarapítását kereső nagy tömeget elvonják ama tudományos nagy közkönyvtáraktól, melyeknek rendeltetése, hogy az egyes tudományágakkal foglalkozó szakemberek munkásságát mozdítsák elő.

Rendkívül hasznosak és becsesek mind ama tapasztalatok, melyeket külföldi intézmények tanulmányozásával nyerünk, de csak akkor igazán értékesek, ha azokat nem utánozzuk szolgai módon, csak azért, mert «a művelt nyugaton» így vagy úgy van, hanem magunk eszével, sajátos viszonyainknak megfelelően módosítva alkalmazzuk. d—n.

Barcza Imre. *Magyarországi kivándorlások irodalma.* (*Bibliographia emigracionis* [sic] *hungaricae*). Különlenyomat a Közgazdasági Szemle 1908. évi július havi füzetéből. Budapest, 1908. Pesti könyvny. r. t. 8. r. 12 l. Ára 1 kor.

Szerző, a ki már több speciális bibliográfiát összeállított s mindig lelkümeretesen igyekezett eleget tenni föladatának, jelen füzetkében egyik szociálpolitikusainkat leginkább érdeklő kérdés, a magyarországi kivándorlás irodalmát állította egybe. Önálló könyvek, különnyomatok s folyóirat cikkek egyaránt helyet találtak ez összeállításban, mely szerző ügyszeretetéről tesz tanúságot. Átlapozgatás közben csupán két hiány ötlött szemünkbe: az egyik súlyosabb természetű: *Hegedűs* Loránt, A «dunántúli kivándorlás» című értekezése, mely 1905-ben jelent meg; a másik egy jelentéktelenebb füzet, mely mint vidéki nyomda terméke könnyen kikerülhetett szerző figyelmét: *Tas* Ferencz, Miként reformáljuk tanügyünket, hogy a kivándorlást megakadályozzuk? Gyoma, 1907. Kner Izidor. 8. r. 15 l. 40 fill. Az ilyen apróbb hiányokat azonban a lajstrom újabb kiadása alkalmával könnyű lesz kiigazítani. —sp—

Hitchcock, Frederik H., *The building of a book. A series of practical articles written by experts in the various departments of book making and distributing.* London, (1908). T. Werner Laurie. S. r. XIII, 375. l. Ára kötve 6/—.

Ez a könyv 35, jobbara igen rövid, de élénken megírt fejezetben a nagyközönséget kívánja tájékoztatni a könyvek előállításának s forgalomba hozatalának technikai oldaláról. Mint az első fejezet írója, Theodore L. de Vinne, egyik legtekintélyesebb newyorki könyvnyomtatócég főnöke, bevezetésében joggal mondja, nincs nagyobb tévedés, mint a laikusok azon nézete, mintha egy könyv kiadásának intézése a legegyszerűbb dolgok közé tartoznék. A nagyközönség, látva azt, mily gyerekjáték a mozgó betűk egyberakása s az ekként összerótt szavak sokszorosítása, azt képzei, hogy ez a könyvnyomtatás alfája és omegája. Valójában pedig a könyv nyomtatása és forgalomba hozatala ezerféle technikai ismeretet, üzleti fogást s nagy körültekintést igénylő föladat, melynek sikeres megoldása a képzett szakemberek egész sorát foglalkoztatja. E sokféle ágazó munkásság rejtekeibe nyújt bepillantást ez az érdekes könyv, melynek értékesebb fejezeteit az alábbiakban ismertetjük.

Az első három fejezet a szerző s kiadó viszonyát tárgyalja. Különösen azok a részek érdekesek, melyek egy Amerikában kitünően bevált intézmény, az irodalmi ügynökségre vonatkozik. Az irodalmi ügynök a közvetítő a kiadó és a szerző közt. Ő tudja, milyen tudományszakba vágó műveket melyik kiadónak ajánljon be, ő köti a szerződést s indifferens állása módot nyújt neki arra is, hogy jobban megvédje a szerző érdekeit, mintha ez maga lép összeköttetésbe a kiadóval; sokkal szabadabban tárlhatja föl a mű előnyeit, sokkal nyomatékosabban hivatkozhatik a szerző eddigi sikereire. De e mellett elfogulatlanabban tekinti a művet, mint maga a szerző, figyelmeztetheti egyik-másik fogyatkozására, viszont, ha megvan győződve a mű becséről, sokkal több szívósságot, kitartást fejt ki elhelyezése érdekében, mint a jobbara túlságosan érzékeny szerző. Míg az ügynök a szerző szószólója, a kiadó érdekeit az irodalmi tanácsadó képviseli, a kinek az a föladata, hogy a céghez nagy számban beérkező kéziratok irodalmi értéke s remélhető sikere felől nyújtson tájékoztatást.

A következő fejezetek a könyv tipográfiai előállításának vannak szentelve. Bevezetésül *Walton* röviden vázolja a művezető (manufacturing man) hatáskörét, a kinek vállain nyugszik az egész nyomdai kiállítás gondja. Ő választja meg a betűket, a formát, a papírost, ő érintkezik az illusztrátorral, a kötés tervezőjével s a teljesen kész kötet az ő kezéből jut a kiadó

raktárába. E bevezetés után sorra kerülnek a betűöntés, kézi- és gépszedés, tömöntés s a korrektúra-olvasás leírása; majd a papiros-gyártás ismertetése után, könyvünk a betördelt szedés végleges kinyomatásának leírására tér át. Külön fejezet szól a könyvsajtó történeti fejlődéséről, Gutenberg kezdetleges sajtójától egész napjaink rotációs gép-szörnyetegjeig; a nyomdafesték előállításáról s fölrakásáról, az illusztrációk megrajzoltatásáról s reprodukálásának úgy mechanikai (cinkográfia, autotípia stb.), mint művészi (fa és rézmetszés, rézmaratás stb.) módjairól.

A könyv további kelléke a külső köntös, a kötés; ennek előállításáról szintén több fejezet szól. Az első a borítékra jövő dísz tervezéséről, a második a dísz átvitelére szolgáló duczok elkészítéséről, a következő kettő a kötés borító anyagáról s a két utolsó a kötés technikájáról beszél.

Az ekként elkészült könyvnek Amerikában első sorban a tulajdonjogát kell biztosítani a kiadónak: ez a copyright. Tudvalevőleg a törvény csupán oly könyveket vesz pártfogásába, a melyeknek egy példánya, még a kiadás előtt bejegyeztetik a washingtoni kongresszus-könyvtár nyilvántartási lajstromába (Register of Copyrights). 1891 előtt a copyright előnyeiben csupán amerikai polgárok művei részesedtek; de ujabban mindazon idegen nemzetek fiaira is kiterjesztették, a melyek az amerikai szerzők jogait viszont biztosítják. Megjegyzendő, hogy az idegen szerző művét is csak az esetben veszi pártfogásába az Egyesült-Államok törvénykezése, ha az az Egyesült-Államok területén nyomtatott ki. A ki a copyright kitételét jogtalanul használja, 100 dollárig terjedő bírsággal büntethető. A copyright első időtartama 28 év, mely a copyrightet kérő folyamodás keltétől számítódik. A kiadói jog egy félévvel ez idő letelte előtt megújítható, ha a mű új kiadásából ismét két példány, megfelelő kérvény kíséretében a kongresszusi könyvtárhoz beküldetik. A második időszak tizennégy évre terjed. Egy-egy könyv szerzői jogának védelme tehát az első kiadástól számított 42 év.

A még hátralévő fejezetek a könyv forgalomba hozatalát ismertetik. Sorra fölvonulnak a publicitás eszközei: a katalógus, körlevél, falragasz, a bírálati példányok szétküldése — az amerikai szerző 200 példányt számít erre a célra — s a hírlapi hirdetés. A kritikának szentelt szakaszból idézzük azt a részt, mely az amerikai könyvkiadás évszakait jellemzi:

«A könyvkiadásnak négy korszaka van: az egyik a kora tavaszi idény, melyben az elmúlt ünnepi idényről lemaradt, vagy a copyrightre való tekintettel haladéktalan kiadatást igénylő művek jelennek meg; második a késő tavaszi idény, melyben főleg a könnyed, szép- s ifjúsági irodalom kerül piacra, tekin-

tettel a nyári szünidőre; augusztus vége felé jelennek meg az első ünnepi könyvek: számuk növekvő félben van szeptember végéig, a mikor beáll a szélesend, hogy azután október közepétől november végéig a könyvek valóságos özöne szakadjon a közönség nyakába».

Ezután a könyvek eladásának különböző formái kerülnek ismertetésre: bepillantunk a könyv-utazó munkásságába, a nagyban és kicsinyben árusítás rejtélyeibe, az aláírások gyűjtésébe, az árverések izgalmi közé s az ódon könyvkereskedés titkaiba. Azt látjuk e fejtegetésekből, hogy az amerikai kiadó jóval nagyobb árengedményt nyújt a viszontelárusítóknak, mint az európai. Egykét kötet átvételénél 33—40% az engedmény; nagyobb tömegű vásárlásoknál természetesen még több. E fejtegetések közt egykét igen amerikai ízű visszaélésről is lerántják a leplet. A legtöbb visszaélést különösen az aláírások útján kiadott művekkel üzték.

A tanulságos kötet olvasását mindenkinek ajánljuk, a ki a könyv előállítására s forgalomba hozatala iránt érdeklődik.

Dr. Gulyás Pál.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Deutsche Literaturzeitung. XXIX. évfolyam, 40. szám (1908. október 3.): H. *Schöne*, Repertorium griechischer Wörterverzeichnisse und Speziallexika. — 41. szám (október 10.): R. *Thommen*, Schriftproben aus Basler Handschriften des 14—16. Jahrhunderts. 2. Aufl. (Karl Brandi.) — A. *Hortzschansky*, Die Königliche Bibliothek zu Berlin. — 43. szám (október 24.): A. *Hortzschansky*, Bibliographie des Bibliotheks- und Buchwesens. IV. (Gottfried Zedler.) — 46. szám (november 14.): W. *Herzberg* és J. *Franke*, Eine Untersuchung von 435 Papierproben. (Wilhelm Erman.) — 48. szám (november 28.): A. W. *Sithoffs*, Unternehmen des Cordices graeci et latini photographice depicti duce bibliothecae universitatis Leidensis praefecto. — 50. szám (december 12.): Halldór Hermansson, Bibliography of the Icelandic Sagas and Minor Tales. (Bernhard *Kahle*.)

La bibliofilia. X. évfolyam, 7. szám (1908. október): Lino *Sighinolfi*, I mappamondi di Taddeo Crivelli e la stampa bolognese della Cosmografia di Tolomeo. — A. *Boinet*, Courier de France. — Gardner *Teall*, American bibliographical notes. — 8. szám (november): H. *Vaganay*, Le premier essai de traduction du Roland Furieux en vers français. — Aldo *Aruch*, Il manoscritto Marciano di Novellino. — Gardner *Teall*, American notes. — Annibale *Tennesoni*, Nuovi libri di biblioteconomia, di bibliografia, di paleografia e di bibliofilia. — 9—10. szám (december—január): G. *Boffito*, D'un importantissimo codice in parte inedito del secolo XIV. — Leonardo *Olschi*, Letterati e la stampa in Germania. — U. *Dorini*, La mostra dei documenti per la storia delle scienze nell' Archivio di Stato fiorentino. — Oddo della *Camminate*, Noterelle bibliografiche. — A. *Boinet*, Courier de France. — Gardner *Teall*, American notes. — *Állandó rovatok*: Notizie. Vendite pubbliche.

Le bibliographe moderne. XII. évfolyam, 67—69. szám (1908. január—június): Gustave *Servois*, Les éditions belges des «Caractères» de La Bruyère. (1688—1697.) — Léon G. *Pélissier*, Le «La Bruyère» de la comtesse d'Albany. — Ernest *Wichersheimer*, Index chronologique des Périodiques médicaux de la France. (1674—1856.) — Gustave *Gautherot*, Archives de la Tour des Prisons, à Berne. — L. *Salembier*, Bibliographie des oeuvres du cardinal Pierre d'Ailly, évêque de Cambrai (1350—1420). — Louis *Morin*, Un imprimeur troyen apocryphe: Jean Damian (1568). — Association des Archivistes français; 5e réunion annuelle. — Henry *Omont*, Anciens cartulaires français récemment entrés à la Bibliothèque Nationale de Paris. — *Chronique des Archives*: Autriche-Hongrie. Belgique. Brésil.

France. Grande-Bretagne. Italie. — *Chroniques des Bibliothèques*: Allemagne. Belgique. Espagne. France. Grande-Bretagne. Italie. Suisse. — *Chronique bibliographique*: Supplément au Dahlmann-Waitz. Publications de la Société française de bibliographie. The bibliographical Society. Annuaire des bibliothèques et des archives. La question du dépôt légal. Répertoire des périodiques d'histoire néerlandaise. L'histoire littéraire de la Congrégation de Saint Maur. Bibliographie franciscaine L'Album belge de paléographie. Bibliographie anthropologique. Bibliographie départementale de Seine et Oise. Un essai de catalogue des périodiques du monde. Les sociétés historiques aux États-Unis. Publications de la Library of Congress. — *Comptes rendus et livres nouveaux*: Dehaisne és J. Finot, Inventaire sommaire des Archives départementales antérieures à 1790; Nord. I. 2. (H. S.) R. Knipping és Th. Ilgen, Die neuen Dienstgebäude der Staatsarchiv zu Coblenz und Düsseldorf. (H. S.) H. Beck, Bibliographie der Sozialwissenschaften (H. S.) H. Macqueron, Bibliographie du département de la Somme. II. (H. S.) G. Golubovich, Biblioteca bio-bibliografica della Terra Santa e dell' oriente francescano. I. (A. H.) L. Delisle, Recherches sur la librairie de Charles V. (H. S.) P. Lacombe, Livres d'heures imprimés au XV. et au XVI. siècle conservés dans les bibliothèques publiques de Paris. (H. S.) J. Schwarz, Die medizinischen Handschriften der kgl. Universitätsbibliothek in Würzburg. (H. S.) Katalog der Stadtbibliothek in Köln. Abt. Rh. II. (H. S.) D. Reichling, Appendices ad Hainii — Copingeri repertorium bibliographicum. fasc. II—IV. (H. S.) A. Maire, La technique du livre. (H. S.)

Revue des bibliothèques. XVIII. évfolyam, 7—9. szám (1908. július—szeptember): Giulio Bertoni, Notice sur la bibliothèque d'Hauterive aux XIIe et XIIIe siècles. — Paul Cagin, Dominicains et Teutoniques. Conflit d'attribution du «Liber choralis» No. 182 du catalogue de M. Ludwig Rosenthal. — Robert Latouche, Inventaire sommaire de la collection Arnoul conservée à la Bibliothèque Nationale. — Étienne Déville, Les manuscrits de l'ancienne bibliothèque de l'abbaye de Bonpost. (Folytatólagos közlemény.) — *Bibliographie*: (G. F. Warner), Reproductions from illuminated manuscripts, S. III. (Léon Dorez.) J. M. Hulth, Bibliographia Linnæana. (L. D.) Paul Perdrizet, Étude sur le «speculum humanae salvationis». (A. Boinet.) Stanislas Krzyzanowski, Monumenta Poloniae palaeographica. Franz Steffens, Paléographie latine. J. Van den Gheyn, Album belge de paléographie. (A. Boinet.) P. Le Verdier és E. Pelay, Additions à la bibliographie Cornélienne. (Léon Dorez.) Ludovico Frati, Alessandro Ghigi e Albano Sorbelli, Catalogo dei manoscritti di Ulisse Aldrovandi. (Léon Dorez.) Guido Traversaris Bibliografia Boccacesca I. (Léon Dorez.) — *Chronique des bibliothèques*: Allemagne. Belgique. France. Italie. — *Melléklet*: Henri Dehérain, Catalogue des manuscrits du fonds Cuvier conservés à la Bibliothèque de l'Institut de France. (Befejező közlemény.)

The library journal. XXXIII. kötet, 10. szám (1908. október): Liberty Hyde Bailey, Library work for rural communities. — Walter B. Briggs, The public library and the city government: or, what public libraries should do for municipal departments and officials. — What shall libraries do

about *bad books*. — *Reading course* for farmers and for farmers' wives. — Bergl H. *Clark*, Some unusual experiences in the work of a blind librarian. — American library *statistics*: a query. — *Book binding boycott* in New-York. — *Library week* at Sagamore. — International *congress* of tuberculosis. — National education *association*. — *Italy* — a national congress for the promotion of popular libraries. — The *institut* international de bibliographie. — *Reviews*: H. W. Wilson, Fiction catalog; a selected list cataloged by author and title, with annotations. (A. H. L.) — *11. szám* (november): William Coolidge *Lane*, A central bureau of information and loan collection for college libraries. — Frank *Carney*, Some problems of a shelf department. — Anna C. *Laws*, The real heaven. (Poem.) — Syrena *McKee*, Library work, its opportunities and development in the Philippines. — Caroline *Farley*, The new library building at Radcliff college. — Ainsworth Rand *Spofford*: In Memoriam. — The Brookline new *Library*. — *Cedric Chivers*, The other side of the bookbinding controversy. — John *Thomson*, Book stealing in Philadelphia. — Lauren W. *Ripley*, County free library extension, the Sacramento plan. — F. *Weitenkampff*, The ninth meeting of german librarians. — American library *institute*. — Michigan state teachers' *association*. — American library *association*. — *Reviews*: G. G. Griffin, Writings on American history. (V. H. Paltsits.) A. R. Hane, Index of economic material in documents [New-York, Massachusetts] (W. N. S.) N. A. Beē Katalogos tōn cheirographōn kodikōn tēs Kristianikēs Archaiologikēs Etaireias Athēnōn. (W. W. B.) C. Marvin, Small library buildings. (C. F. B.) J. I. Wyer és M. H. Phelps, Bibliography of education for 1907. — *12. szám* (december): Leon M. *Solis-Cohen*, Library work in the Brooklyn ghetto. — Marilla Waite *Freeman*, The relation of the library to the outside world. — Salome Cutler *Fairchild*, A successful librarian: Miss Sarah C. Hagar. — Le Roy *Jeffers*, Suggestions for economy in book purchasing. — Herbert *Putman*, A librarian passed: Ainsworth Rand Spofford. — A. R. S. 1825—1908, *epilogue*. — W. W. B., Meeting in memory of Dr. Spofford. — *Report* of the librarian of Congress. — *Report* of the librarian of the bureau of education. — Adam *Strohm*, The first European summer school in library science. — *Books* for the immigrants: I. Swedish. — *Bureau* of information and inter-library loans. — *Institut* international de bibliography publications. — American library *statistics*: an answer. — Proposed library *legislation* in Ohio. — *Reviews*: Catalog rules. American edition. (W. H. T.) — *Allandó rovatok*: Editorials. American library institute. National association of state libraires. American library association. State library associations. Library clubs. Library school and training classes. Library economy and history. Gifts and bequests. Librarians. Cataloging and classification. Bibliography. Notes and queries. Library calendar.

Zeitschrift für Bücherfreunde: XII. évfolyam, 7. szám (1908. október): Wilhelm *Hess*, Über einen alten Himmelsglobus. Ein Beitrag zur Bibliotheks- und Klostergeschichte Alt-Frankens. — Emanuel *Steiner*, Zur Bedeutung des Bucheinbandes als dekoratives Moment. — Hans *Koegler*, Basler Büchermarken bis zum Jahre 1550. II. — Tjard W. *Berger*, Don

Quixote in Deutschland. — Ludwig *Geiger*, Eine unbekannte Ausgabe von Börnes Schriften. — 8. *szám* (november): Paul *Wertheim*, Plakate aus der deutschen Vergangenheit. — Paul *Seliger*, Ein vergessener Faustdichter. — Hans *Koegler*, Basler Büchermarken bis zum Jahre 1550. III. — Hans *Schmidkunz*, Die Privatbibliothek. — Otmar *Schissel*, Johann Friedrich Primisser von Bissingen-Nippenburg. — 9. *szám* (dezember): Anton *Schlossar*, Georg Matthäus Vischer, der österreichische Kartograph und Topograph. — Konrad *Haebler*, Ein unbekannter Einblattdruck des Bartholomäus Gothan. — Leopold *Hirschberg*, Aus dem Archiv der Familie Brentano. II. — Hans *Koegler*, Basler Büchermarken bis zum Jahre 1550. IV. — Fr. J. *Kleemeier*, Lessing und der Buchhandel. — K. von *Rózycki*, Über eine interessante Handschrift des «*Decreta concilii Basiliensis*». — *Allandó rovat*: Chronik.

Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXV. *évfolyam*, 10. *szám* (1908. október): W. *Erman*, Allgemeine Grundsätze für die Vermehrung der preussischen Staatsbibliotheken. — August *Rosenlehner*, Ein alter Reorganisationsplan der kurpfalzbayrischen Hofbibliotheken. (1799.) — F. *Eichler*, Zentralkatalogisierung, Auskunfterteilung und Leihverkehr in Österreich. — R. *Fick*, Über den Leihverkehr zwischen deutschen Bibliotheken. — *Literaturberichte und Anzeigen*: Neue Arbeiten zur Inkunabelkunde. (E. Voulliéme.) Adalbert Hortzschansky, Die Königliche Bibliothek zu Berlin. (W. Erman.) Annuaire des bibliothèques et des archives. 1908. (A. Hortzschansky.) Catalogue de la bibliothèque de l'Université de Paris. II. (M. P.) — 11. *szám* (november): P. *Schwenke*, Friedrich Althoff†. — Das *Bibliothekswesen* auf dem internationalen Kongress für historische Wissenschaften in Berlin. — H. *Escher*, Zum schweizerischen Gesamtkatalog. — A. P. C. *Griffin*, The printed catalog cards of the Library of Congress and their distribution. — A. *Anderssohn*, Der internationale Druckschriften-Leihverkehr zwischen den Bibliotheken. — *Literaturberichte und Anzeigen*: R. Ullrich, Programmwesen und Programmbibliothek der höheren Schulen in Deutschland, Österreich und der Schweiz. (R. Klussmann.) E. Weise, Neues Verzeichnis der Kirchen-Bibliothek in Arnstadt i. Th. (K. H.) — 12. *szám* (dezember): Zur *Vollendung* des 25. Jahrganges. — K. *Haebler*, Makulatur-Forschung. — Ein preussischer *Erlass* über die Behandlung minder wichtiger Drucksachen. — Neue *Gehaltsordnungen*. — *Literaturberichte und Anzeigen*: [A. Franklin], Guide des savants, des littérateurs et des artistes dans les bibliothèques de Paris. (A. Hortzschansky.) Th. J. Scherg, Die Rulandsche Handschriftensammlung in der vatikanischen Bibliothek zu Rom. (M. Philipp.) — *Allandó rovatok*: Kleine Mitteilungen. Umschau und neue Nachrichten. Neue Bücher- und Aufsätze zum Bibliotheks- und Buchwesen. Antiquariatskataloge. Personalnachrichten.

A MAGYAR BIBLIOGRAFIAI IRODALOM AZ 1908. ÉV IV. NEGYEDÉBEN.

Összeállította: HORVÁTH IGNÁCZ.

ADOR DÁNIEL. A debreczeni főiskolai felsőbb tanulók könyvtárának könyvjegyzéke az 1908-ik évben. Debreczen, 1908. Városi kny. 8-r. 70 l.

BIBLIOGRAPHIA, társadalomgazdaságtani. III. évf. 1908. október—december, Cöthen, 1908. Dünnhaupt Pál kny. 8-r. Október 391—430 l. November 431—469 l. Deczember 470—513 l. (Melléklet a Közgazdasági Szemle 1908. október—deczemberi számaihoz.)

BÉDEKOVICS LAJOS. A «Besztercei Kör» könyvtárának betűsoros könyvjegyzéke. Beszterce, (1908.) Botschar Tivadar kny. 8-r. 34, 2 l. Ára 30 fill.

BORSOS ISTVÁN. A könyvtár címjegyzéke. Pápa, 1908. Főiskolai kny. 8-r. 1—35 l. (A pápai Casino Évkönyve. 1908.)

BORSOS ISTVÁN. Főiskolai könyvtár. Pápa, 1908. Főiskolai kny. 8-r. 216—240 l. (A dunántuli református egyházkerület pápai főiskolájának értesítője az 1907—8. iskolai évről.)

CZIMJEGYZÉKE, A kassai Kazinczy-kör könyvtárának —. Kassa, 1908. László Béla kny. 8-r. 27 l.

FERENCZI ZOLTÁN. Jelentés a budapesti magyar királyi tudományegyetem könyvtárának 1907. évi állapotáról. Budapest, 1908. Egyetemi nyomda. 8-r. 20 l.

GYÖRY TIBOR. A magyar orvosi irodalom. IV. évfolyam. Eger, 1908. Érseki lyceumi kny. 8-r. 85 l.

IRODALMI SZALON. (Kölesönkönyvtár.) Diner Dénes József vezetése alatt. A kölesönkönyvtár jegyzéke. 1908, deczember. Budapest, (1908.) Világosság kny. 8-r. VIII, 224 l.

JEGYZÉKE, A Budapesti kőfaragók szakosztályának könyvtári —. Budapest, (1908.) Világosság kny. 8-r. 20 l.

JEGYZÉKE, A miskolci kir. kath. főgimnázium ifjúsági könyvtárának —. Miskolc, 1908. Klein és Ludvig kny. 8-r. 19 l.

JEGYZÉKE, A zsidói casino-könyvtár —. Zilah, 1908. Seress Samu kny. 8-r. 30 l.

KATALOG der Offiziersbibliothek Budapest, Juni, 1908, Bpest, 1908. Bagó Márton és fia kny. 8-r. 57, 2 l. (K. u. K. Infanterieregiment Erzherzog Friedrich No. 52.)

KÖNYVJEGYZÉKE A magyar vasuti és hajózási klub szépirodalmi könyvtárának —. Gyoma, 1908. Kner Izidor kny. 8-r. 165 l. Ára 1 K.

KÖNYVJEGYZÉKE, A magyar posta-, táviró- és távbeszélő-tisztviselők kaszinója könyvtárának. — Budapest, 1908. Bagó Márton és fia kny. 8-r. 72 l.

KÖNYVTÁR-JEGYZÉKE, A budapesti aranyművesek, vésnökök és rokonszalmák szakegyletének —. Budapest, (1908.) Világosság kny. r. t. Kis 8-r. 35, 5 l.

V. NACHTRAG zum Bibliothekskatalog vom Jahre 1900. Kassa, 1908. Koczányi Béla kny. 8-r. 33 l. (Militärwissenschaftlicher und Kasinoverein in Kassa.)

NAGYKÖNYVTÁR, A kollegiumi. Székelyudvarhely, 1908. Becsek D. fia

kny. 8-r. 76—83 l. (A székelyudvarhelyi református kollegium Értesítője az 1907—1908-ik iskolai évről.)

PÓTJEGYZÉKE, A besztercebányai izr. leányegyesület könyvtári —. Besztercebánya, 1908. Havelka József kny. 8-r. 8 l. Ara 20 fill.

SUTÁK JÓZSEF. A budapesti piarista főgimnázium ifjúsági könyvtárállománjának címjegyzéke. 1908. Budapest, 1908. Stephaneum kny. 8-r. 64 l.

SZIKLA JÁNOS. A miskolci dal- és önképzőkör könyvtárának pótljegyzéke. Tartozik az 1904. évben kiadott könyvjegyzékhez. Miskolcz, 1908. Boros Benő kny. 8-r. 8 l.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Változások a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának tisztikárában. A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr m. é. december hó 21-én kelt rendeletével dr. *Hubert* Emil I. osztályú segédőr véglegesen nyugdíjaztatott. Az 1909. évi költségvetés következtében, mely a II. osztályú segédőrök intézményét a Magyar Nemzeti Múzeumnál végleg beszüntette, a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr december hó 31-én kelt rendeletével dr. bártfai *Szabó* László eddigi II. osztályú segédőrt, dr. *Fitos* Vilmos könyvtári gyakornokot a IX. fizetési osztály 3. fokozatába magyar nemzeti muzeumi segédőrré méltóztatott kinevezni.

A bajor állami könyvtárak fizetésrendezése az 1908. augusztus 16-án közzétett új köztisztviselői törvénnyel lépett életbe s általános megelégedést keltett. A fizetésrendezés legfőbb érdeme, hogy a tisztviselők az egyes rangosztályokon belül igen gyorsan s teljesen automatikusan emelkednek fizetésben addig a maximumig, amelyet az illető rangosztályban elérhetnek. Az új törvény szerint a müncheni udvari könyvtár tisztviselői a XII—V. rangosztályokba vannak besorozva a következő kezdő s végső fizetésekkel s fokonszintű többletekkel: 1. *igazgató* (V. osztály): kezdőfizetés 8400 M.; többlet öt harmadéves korpótlék a 600 M.; 2. *főkönyvtárosok* (VII. osztály): 6000 M. kezdőfizetés; többlet négy 500 és egy 400 márkás korpótlék; 15 év alatt elérhető legmagasabb fizetés 8400 M.; 3. *könyvtárosok* (IX. osztály): kezdőfizetés 4800 M.; többlet négy 500 és egy 400 márkás korpótlék; 15 év alatt elérhető legmagasabb fizetés 7200 M.; 4. *könyvtárőrök* (XII. osztály): kezdőfizetés 3000 M.; elérhető többlet hat harmadéves korpótlék a 500 M.; 18 év alatt elérhető legmagasabb fizetés 6000 M. Megjegyzendő, hogy az eddigi lakbérpótlékokat az új törvény eltörölte s a törzsfizetéshez csatolta. Ha a müncheni könyvtárosok e fizetéseivel a Széchényi-könyvtár tisztviselőinek járandóságát összevetjük, úgy legott szembeötlő, mennyivel jobban vannak fizetve a tetemesen olcsóbb München városában működő bajor kollégáink. Nálunk a *könyvtárigazgató* kezdőfizetése — a lakbért is beleértve — 8400 korona; tehát már a kezdő fokon 1680 koronával kevesebb, mint a bajor kollégáé s e kedvezőtlen viszony az idők folyamán még csak fokozódik, hiszen a müncheni könyvtárigazgató fizetése már 4-ik szolgálati évében 800 koronával túlszárnyalja a magyar könyvtárigazgató fizetésének 15 évi szolgálat alatt elérhető maximumát, maximális évi fizetése pedig évi 3880 koronával kedvezőbbben alakult. *Igazgatóőreink* kezdőfizetése — a lakbért beleértve — 6400 korona, vagyis 800 koronával kevesebb, mint a megfelelő működési körrel bíró müncheni főkönyvtárosoké,

ez utóbbiak már három év multán 200 koronával nagyobb fizetést húznak, mint amennyi a magyar nemzeti muzeumi igazgatóöröknek betöltött 10-ik szolgálati évükben elérhető legmagasabb fizetésük; a maximális fizetésük, melynek élvezetébe 15 szolgálati év multán lépnek, évi 2480 koronával kedvezőbb. A müncheni könyvtárosokkal egy sorba állítható *magyar nemzeti muzeumi örök* kezdőfizetése 4900 korona, vagyis évi 860 koronával kevesebb, úgy hogy bajor kollégáik kezdőfizetését még tíz év multán sem érik el, amikor pedig rangosztályuk legfelső fokozatába lépnek; arról pedig, hogy a müncheni könyvtárosok 15 év alatt elérhető maximális fizetését valaha is elérjék, nem is gondolhatnak, mert hiszen az évi 240 koronával kedvezőbb, mint 2 rangosztállyal magasabb osztályigazgatóink kezdőfizetése. De talán legszomorúbban esik ki az összehasonlítás a magyar nemzeti *muzeumi segédörök* s a bajor könyvtárörök fizetésviszonyai között. Itt a kezdet teljesen megegyezik: a bajorok 3000 márkájával 3600 korona állván szemben. De annál nagyobb az eltérés a következő fokozatokban: míg a muzeumi segédör csak négyévenként léphet elő 300—300 koronával, addig a bajor könyvtárör háromévenként 600 koronával kap többet, vagyis három évi szolgálat után anyagilag egyformán áll azzal a magyar társával, aki már nyolcz éve szolgál ugyane minőségben. Ezen a kedvezőtlen állapoton, melyet az is súlyosbít, hogy az egyik fizetési fokosztályból a másikba csakis a beálló üresedés folytán léphetünk át, csupán egyetlen mód segíthet: ha a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztérium visszaállítja ötödéves korpótlékainkat s ekként egyenlő bánásmódban részesíti az ország első tudományos közkönyvtárának tisztviselőit az egyetemi könyvtárak tisztikarával, melynek tagjai a Magyar Nemzeti Muzeumban fennálló fizetési fokozatokkal azonos osztályokba sorozás mellett még öt, egyenkint 400 koronás ötödéves korpótléket is kapnak s ekként ugyanazon munkáért 40 év alatt fejenként *ötvenezer koronával több* fizetést húznak az államtól. Azt hisszük, ha a Magyar Nemzeti Muzeum vezetősége ez irányban megtenné a kezdeményező lépéseket a nagyméltóságú minisztériumnál s rámutatna a jelen állapot nagy igazságtalanságaira, felszólalása aligha maradna eredmény nélkül.

Ujítások az olasz állami könyvtárak kölcsönforgalmában. Mult évi augusztus 8-iki kelettel az olasz közoktatásügyi minisztérium új kölcsönzési szabályzatot adott ki, amely az eddig érvényben állott 1886-iki szabályzattal szemben határozott haladást jelent. Így nagy örömmel fogják üdvözölni az Olaszországban tartózkodó idegenek a szabályzat ama pontját, mely megengedi, hogy megfelelő pénzbiztosíték ellenében ők is vehessenek kölcsön könyveket az állami könyvtárakból. Egy másik fontos ujítás az, hogy az olasz állami könyvtárak egymásnak közvetlenül, a minisztérium közvetítése nélkül, kölcsönözhetnek ki kéziratokat s nyomtatványokat, természetesen a czimeliák kivételével. A nemzetközi kölcsönt illetőleg a miniszter elvben az akadémiai szövetségének álláspontján van, mely egyszerűsítés szempontjából a diplomáciai út nehézkes kerülőjének eltörlése mellett izgat, de a végleges intézkedéseket a különböző államokkal folytatandó tárgyalások eredményétől teszi függővé.

A porosz katalogizálási szabályok egyszerűsítése. A rendkívül

bonyolult, aprólékosságokra is kiterjeszkedő porosz katalogizálási szabályok a porosz közoktatásügyi minisztérium múlt év végén kibocsátott rendeletével tetemesen könnyített. A kötelespéldányok útján, mint közismertes, sok oly nyomtatvány jut a közkönyvtárakba, melyek azok tudományos céljaitól távol állanak s amelyek könyvtári feldolgozása rendkívül megterheli a tisztviselőket. Arra, hogy e, ma még lomnak tetsző anyagtól, a könyvtárakat kiselejtezés útján megszabadítsuk, a mult tanulságain okulva, nem gondolhatunk: hiszen sohasem tudhatjuk, melyik megjelenésekor jelentéktelennek ítélt nyomtatvány válik idővel kora kulturtörténetének egyik legfontosabb s legritkább okmányává. Megőrzésükről tehát okvetlenül gondoskodnunk kell, de ezt egyszerűbb katalogizálás mellett is elérhetjük, mint aminő a porosz könyvtárak részére elő van írva. A jelzett miniszteri rendelet az egyszerűbb katalogizálást a következőkép csoportosított nyomtatványokra rendeli el:

- a) Iskolai s magántanításra szolgáló tankönyvek.
- b) Elemi ismeretek és ügyességek (sportok) elsajátítására szolgáló kézikönyvek és vezérfonalak.
- c) Tudományos értékkel nem bíró gazdasági művek.
- d) Népszerűsítő művek a tudományok összes mezejéről.
- e) Szolgálati utasítások katonai altisztek s legénység számára.
- f) Babona- s okkult-tartalmú népies művek.
- g) Selejtesebb szépirodalom, alkalmi versek és dalok.
- h) Ifjúsági és képeskönyvek.
- i) Ima- és ájtatossági könyvek, egyes prédikációk.
- k) Kisebb, kizárólag helyiérdekű iratok, minők pl. egyetek, részvénytársaságok jelentései, ünnepélyek leírása stb.

Ily műveknél a betűrendes czédulajegyzék elkészítésénél a következő egyszerűsítések léptek életbe:

- a) A szerző neve előre helyeztetik.
- b) A szerző nevéhez a személyére vonatkozó adat csak kivételkép járul.
- c) A főcímhez csak annyit veszünk, amennyi a megkülönböztetéshez szükséges.
- d) A mellékletek feltüntetése elmarad.
- e) Sajtóhibák egyszerűen kiigazítatnak.
- f) Alcímek nem jönnek figyelembe.
- g) Utalólapok száma a lehető legkisebbre korlátozandó.
- h) Ugyanazon könyvek különböző kiadásai egy czédulán egyesíthetők.

A rendelet ez egyszerűsítései közül főleg a g) és h) pont figyelemre méltó, miután következetes keresztülvitelük a czédulakatalogus tetemes redukálását jelentené. Megjegyezzük, hogy az Országos Széchényi-könyvtárban a népiskolai tankönyveknél ugyanazon kiadás változatlan új lenyomatait már néhány év mulva egy czédulán egyesítik, ámde e módnak a főntebb felsorolt többi irodalmi ágakra leendő kiterjesztését nem tartjuk helyénvalónak, mert az áttekinthetőség rovására van. A rövidített czímfelvétel viszont, melyet a porosz rendelet csupán a felsorolt kategóriákban enged

meg, bátran kiterjeszthető a könyvtár egyéb anyagára is, a külön kezelt s ennek megfelelően külön katalogizált nyomdászati szempontból értékeesebb könyvállomány kivételével. Σ.

Verbőczy «Opus Tripartitum juris consuetudinarii regni Hungariae» című műve Pergossich-féle fordításáról. Ismeretes dolog, hogy Verbőczy «Tripartitum»-át Pergossich Ivanus horvátra fordította s ez a fordítás a muraközi Nedelišče-i nyomdában 1574-ben meg is jelent (lásd Szabó Károly RMK III. 136). Két cseh tudós arra vállalkozott, hogy ezt a nyelvileg is, jogtörténetileg is becses emléket újból kiadja. A kiadást Kadlec Károly jogtörténész és Polivka György nyelvész rendezik sajtó alá. A mű még nem jelent meg, az egyik sajtó alá rendező azonban már is közölt néhány apróságot, amelyek bibliografiai tekintetben becsesek. Kadlec Károly a «Jagié-Festschrift» 209—211. lapján «Pergošičův p'eklad Verbőczyova Tripartita» címen a következőket állapítja meg:

1. A Pergossich-féle fordításból eddig a következő példányokról van tudomásunk: *a)* Nemzeti Múzeum, Budapest, 3 példány; *b)* Egyetemi könyvtár, Budapest, 1 példány; *c)* Egyetemi könyvtár, Zágráb, 1 példány. Teljes, ép példány az egyik nemzeti muzeumi (RMK II. 160) és a budapesti egyetemi könyvtári példány.

2. Pergossich Verbőczyt Veress Balázs magyar fordításából ültette át horvátra, de figyelembe vette itt-ott a latin eredetit is.

3. Az 1574. évi kiadásból kétféle nyomású példányok vannak. Az egyik inkább kaj-horvát, a másik inkább što-nyelvjárású (szerb) emlék. Hogy e kétféle nyelvűséget, amely a XIIIa lapig terjed, hogyan lehet magyarázni, arról ezúttal nem szól Kadlec. A kétféle nyomású kiadásban a lapszámolásban teljesen ugyanazok a hibák vannak; pl. a XIX. lap XV-nek van jelezve (hasonló hibák L—LII, LXXII—LXXIV, LXXXVIII—LXXIX. lap). A Nemzeti Múzeumnak mindkét nyomású kiadásból van példánya. (—*ch*)

Hazai rutén-oláh nyomtatványok, nyomdák történetéből. Petrov A. «Materialy dlja istoriji ugorskoj Rusi» (= Adalékok a magyar Oroszország történetéhez)¹ címen az orosz tudományos akadémia kiadásában a mi ruténeink történetére, irodalmára vonatkozó értekezéseket, történeti adatokat közöl. A vállalat 5. füzetében a 101—109. lapokon hazai rutén és szerb nyomdáról, nyomtatványokról értekezik. Minthogy a hazai cyrilletűs nyomdák termékeinek bibliografiájával Hodinka Antal értekezése óta irodalmunkban senki se foglalkozott (lásd Magy. Könyvszemle 1890. évi foly. 106—126: Erdélyben és Oláhországban megjelent régi ó-szláv nyomtatványok, közli Hodinka Antal), nem lesz tanulságnélküli Petrov ide vágó fejtegetéseinek a közlése.

A szláv bibliografiai irodalomban az a felfogás uralkodik, hogy Máramaros megyében Körtvélyesen (ruténül *Hrušovo*, Lipszky szerint *Hrušov*) az ott egykor levő görög keleti (később görög katolikus) monostorban már a XVI. század legelején volt cyrilletűs nyomda, amely szláv és oláh egyházi könyveket nyomtatott. Ez a nyomda valahogy összefügg Sweypolt *Fiol*

¹ E politikai tendenciájú címre ezúttal e helyen nem teszünk megjegyzést.

krakkói nyomdász működésével, aki 1491-ben Krakóban az első cyrill-betűs könyveket nyomtatta (*Šestodnev* és *Časoslov*). *Fiolt* valami ok miatt száműzték Krakóból (lásd bécsi Sitzungsber. 83: 437, 439) s ezután tényleg hazánkba jött. Hiteles bizonyság van róla, hogy 1511-ben *Schweypoldt Feyl* löcsei polgár s hogy 1525 után már nem él. Azt hiszik már most, hogy ez a nyomdász Körtvélyesen a XVI. század legelején következő című művet nyomtatott:

a) Тріодъ постная. Тріодъ цвѣтная (bőjti énekeskönyv; virágos énekeskönyv. Ez utóbbit azért hívják így, mert husvétől pünkösdig [virágvasárnapig?] énekelteni szokott cantusokat foglalja magában, más neve *Pentecostarion*, I. Hodinka A.).

A XVII. század folyamán a körtvélyesi monostori nyomdának Kőszeghy György 1778. évi és 1800. évi írása szerint ezek a termékei:

b) *Antimis* (helyesen *antimins* = oltárabrosz, geweihtes messtuch auf d. altar Zelechowski). Fába metszve négy evangylista, középtűt terített asztal mellett ül Jézus Krisztus az apostolokkal, oldalt pedig Mihály arkangyal áll behunyt szemmel. E fametszettel vászonra nyomtattak.

c) *Új testamentom* oláh nyelven. Rákóczi György költségén Simonovič István Simeon gyulafehérvári metropolita nyomatta.

d) *Imakönyv* (*molitvoslov*) oláh nyelven 1696-ból, ajánlva Theofil gyulafehérvári metropolitának.

E tanítás olvasható a többek közt *Szabó Eumén*: «Christomatija» (Ungvár, 1893) című műve 185. s következő lapjain is.

Petrov az a) alatt említett *Triod*-ról azt mondja, hogy betűi *nagyon hasonlítanak az 1491-ben Krakóban* megjelent *Šestodnev* és *Časoslov* betűtípusához. Petrov szerint tehát egyáltalán nincs bebizonyítva, hogy a XVI. században *Körtvélyesen nyomda lett volna*.

A b) alatt említett *Antimis* fametszet *ἑλογραφία* s nem könyvnyomdai dolog. A c) alatt említett *Új testamentom* Petrov szerint minden valószínűség szerint az 1648-ban Gyulafehérvárt nyomtatott oláh Új testamentom. Nagyon valószínűnek tartja Petrov, hogy az 1696. évi oláh *Molitvoslov*-ról szóló tudósítás is tévedésen alapul, bár ilyen évi oláh *Molitvoslov*-ot a szakirodalom másunnán nem ismer.

A a—d) alatt felsorolt könyveket tehát nem nyomtatták *Körtvélyesen* Petrov szerint s ezek nem is bizonyítanak e nyomda létezése mellett. Vanak azonban egyes papok, kanonokok stb. írásaiban olyan jegyzetek, amelyek teljes hitelt érdemelnek s amelyek a következő *körtvélyesi* termékekről szólnak:

1. *Bukvar* (ábécés könyv).
2. *Pentekostarion* (más, mint a) alatt).
3. *Molitvoslov* (más, mint d) alatt).

E három könyvből újabb időben példányt senki se látott, kétségtelennek tartja azonban Petrov, hogy ezek a *körtvélyesi nyomda XVII. századi termékei*. Hogy a nyomda a kolostorral együtt mikor pusztult el, arra Petrov azt feleli, hogy minden valószínűség szerint a XVII. század végén vagy a XVIII. elején.

Melich János.

Egy magyar főúr könyvtára a XVI. században. Tudvalevő, hogy a XVI. században Magyarországon a tudományok művelésével, könyvgyűjtéssel és hasonló békés dolgokkal nem értek rá az emberek foglalkozni azon egyszerű oknál fogva, mert «inter arma silent musae». Akárhányan főuraink közül még írni sem tudnak, mert pl. mikor valami okirat aláírásáról van szó, akárhányszor azt a megjegyzést találjuk ott, hogy «Én, X., aláírtam Y. helyett, aki nem tud írni». Annál meglepőbb tehát, hogy mégis akadtak főurak, akik úgy irodalmi működésre, mind pedig könyvtár alapítására alkalmat és módot találtak.

Ezek közé tartozik Bethlenfalvi Thurzó (II.) Szaniszló, Thurzó Kristófnak és Horgauai Rhelinger Magdolnának fia,¹ kinek életéről igen keveset tudunk. 1531-ben született. Férfikorában (1559—1583-ig) Szepesmegye főispánja volt és Nagy Iván szerint a Szepességben Luther tanainak buzgó ápolója volt. A XVI. század nyolcvanas éveinek közepe felé azonban itt hagyta Magyarországot és Auszurgba költözött.² Életének legkimagaslóbb pontja, melyről a levéltári források legtöbbet beszélnek, az a 24.000 forintos kölcsön, melyet még I. Miksának adott a bécsi polgárok kezessége mellett, amelyről szóló adólevelet (mely 1753. április 8-án kelt) halála után tényleg meg is találták íróasztalában³ és amely kölcsön esedékes kamatait az udvar évenként ki is utalványozta neki.⁴

1585. október 21-én már végét érezhette, mert végrendeletet csinált, melyet 1586. április 9-én bekövetkezett halála után (május 17-én) bontottak fel. (Nagy Iván: Magyarország családai című munkájában halálát ugyan ezen év július 6-ára teszi, pedig már a hagyaték leltározása május 22-én befejeztetett.)

Halála után négy augsburgi polgár vette föl a hagyaték leltárát, amelyben a következő könyveket találták:

Buecher in ainem Kas'en befinden worden:

Theatrum orbis terrarum in folio.	Chosmographia Munsteri in folio
Exemplaria duo	Biblia Sacra. Tomi 5 in 16mo.
Adagia Erasmi in folio	

Alle in 16mo.

Testamentum novum Erasmi	Diodori Siculi Historia
Flauii Josephi Historia Tomi 3	Herodotus
Psalterium Eobani Hessii	Appiani Alexandrini Historia
Polibii Historia	Antiquitatum variarum authores
Publius Cornelius Tacitus	Psalterium Gracae
Xenophonis opera. Tomi 2	Peccationes ad imitationem Psalterii.
Opera Liuii. Tomi 4	Exemplaria 2
Salustius. Exemplaria duo	Dominicae praecationis explanatio

¹ Wagner: Analecta Scepusii IV. 61.

² Nagy Iván: Magyarország családai. XI. 201.

³ Orsz. Levéltár: N. R. A. fasc. 436: 50.

⁴ Orsz. Levéltár: Ben. Resol. 21—26. kötetek.

Praecationes Biblicae SS. Patrum	Ausonius
Praecationes Erasmi Roterodami	Claudianus
Historiae Romanae Authores varii	Horatius. Exempla 2
Herodiani Historiae	Marcellus
Suetonius	Jacobus Sauzarius
Mores et ritus onnium gentium	Jiluius Italicus
De Turcarum moribus Epitome	Opera Quidii Tomi 3
Valerius Maximus	Juuenci Coelis Sedulii Po. 1518
Justinus	Catullus Tibullus Propertius
Chronica Carionis	Problemata Aletati
Commentaria Caesaris	Petrarcha Italico
Lucanus	Orlando Furioso. Tomi 2
Dictys Cretensis de bello Troiano	Seneca
Quintus Curtius	Terentius
Apophthegmata Erasmi Roterodami	Plautus
Colloquia Erasmi	Vergilius. Exempla 2
Flores Poetarum	Operum Ciceronis. Tomi 10
Martialis. Exempla 2	Institutiones Juris, exempla 2.
Manilius	

In 8°

Morta Erasmi Roterodami	Plutarchus
Gli Costumi le legge et vsanze de legonti	<i>Hungaria Antonii Bonfinii</i>
Sleidani Historia	Poloniae descriptio Alex. Gwagnini
Methodus Juris C. Lagi	<i>Tripartita Hungariae</i>
Orlando Furioso (másodszor)	Ptolomei chosmographia
Boccatius	<i>Articuli Hungariae</i> , manuscripti
Amadis de Garile. Tomi 11	<i>Decreta Hungariae</i> , manu scripti
Theophrasti operum. Tomi 2	Moderna Historia Belgica. ¹

A könyvtárban tehát 71 mű volt 111 kötetben. Kettős példány volt 7. Alakra nézve folio volt három munka, octáv volt 16 mű, végül tizenhatod volt 53 munka. Közülük csak négy magyar vonatkozású, ezek közül is kettő kézirat.

A könyvek után felsorolják a leltározók az elhunyt főúr íróasztalában talált okleveleket is, ezek azonban — végrendeletét kivéve — mind adós- és záloglevelek, melyeknek történeti becsük alig van.

Dr. Iványi Béla.

Széchenyi «Hitel» című művének második kiadásáról *Viszota* Gyula a Budapesti Szemle folyó évi januári füzetében érdekes fejtegetése-

¹ Eredetije ezen összeírásnak papíron, az Orsz. Levéltárban van, címe: «Inuentarium der Varnus vnd Verlassenschaft des Wolgeborenen Herrn Stanislai Turzo, Freyher zu Bethlehemfalua, Grafen auf Zips vnd Herrn auf Baymicz (Bajmócz), seligen, sou uie dessen nach Ierer gnaden todlichen Abgang in der Statt Augspurg befunden worden. Beschrieben den 17. vnd 22 tag Monats May Anno 1586. in beisein des zu end vnter schribnen Personen». Signaturája N. R. A. fasc. 436 : No. 50.

ket közöl, melyek eredményeit a következőkben foglalhatjuk össze: *Széchenyi* «Hitel» című nagy feltűnést keltett művének első kiadása, a szerző naplója szerint 1830. január 31-én jelent meg, a harmadik pedig, a mű elején levő kiadói tudósítás szerint, ugyanaz év június havában. A második kiadásból azonban, melynek megjelenési ideje pontosan meg nem állapítható, mindeddig egyetlen példány sem volt ismeretes. Mint *Viszota* kiderítette, a második kiadás, mely egyszerű lenyomata az elsőnek, azért maradt eddigelő ismeretlen, mivel címlapján nem volt megjelölve a kiadás száma. Az 1830-iki, kiadásszám megjelölése nélkül megjelent példányok ugyanis több tekintetben eltérnek egymástól; több sajtóhiba s tördelési különbség fordul elő bennük, jelölül annak, hogy a példányok nem egyszerre s nem ugyanazon szedésről készült lenyomatok. Hogy a kétféle példányok közül melyik került tényleg elsőül ki a sajtóból, azt *Viszota* a Magyar Tudományos Akadémiában levő ama példányokból állapította meg, melyek *Széchenyi* kézirati ajánlásával vannak ellátva s kétségkívül az első kiadásból valók. Ezek alapján *Viszota* megállapította, hogy a «Hitel» kiadás megjelölése nélküli 1830-as példányai közül azok, melyek 29. lapja helytelenül 82-vel van megjelölve s amelyek tartalomjegyzékének 1. sorában a *magyar* szó kis *m*-mel van nyomtatva, nem az első, hanem a második kiadásba tartoznak. Σ.

Könyvlopás Lipcsében. A Zentralblatt für Bibliothekswesen február havi füzetének borítékán a következő sokatmondó hirdetés jelent meg:

«In unserem Lesesaal ist in letzterer Zeit durch *Herausschneiden aus den Einbänden* Siebmachers Wappenbuch, Nürnberg 1772, in 6 Bänden nebst 12 Supplementen gestohlen worden. Wir bitten jeden Anbieten den zu verhaften und uns telegraphisch zu benachrichtigen. Die Direction der Universitätsbibliothek Leipzig.»

Ime, mire vezet a túlságos szabadelvűség, a mely a németországi tudományos könyvtárakban egy idő óta lábrakapott. Kívánatos volna a tettést, ha kézre kerül, a legszigorúbb büntetéssel sújtani s az ítéletet az összes németországi egyetemi könyvtárakban kifüggeszteni. Hasonlóan jártak el Párisban, a hol ilyen figyelmeztetés egészséges memento gyanánt lépten-nyomon szemébe ötlik az olvasóknak. *Observer.*

A MAGYAR KÖNYVSZEMLE ÚJ FOLYAMA.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlőnye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Elsősorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az évi gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és különleges bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi könyvészeti irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június, szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ivnyi terjedelemben több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvtárusi forgalomban 8 korona; egy-egy füzet ára 2 kor.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő címére** a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi és új folyamainak kötetei kaphatók *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében, Budapest, *IV., Ferencziek-tere 2.* A régi folyam 2—16. kötetének ára kötetenkint 4 korona, az új folyam 1—16. kötetének ára kötetenkint 8 korona. Az előfizetések ezentúl is a *Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához* küldendők.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1906-ban. I. A magyar hírlapirodalom, Zászló Jánostól. II. A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól. III. Folyóiratok, Horváth Ignácztól. Függelék: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája.* Ára 1 kor. 10 fillér. Kiegészíti: *A hazai hírlapirodalom 1907-ben. I. Hírlapok, Kereszty Istvántól. II. Folyóiratok, Horváth Ignácztól.* Ára 50 fill.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois
Directeur: M. François Kollányi.

Quatre livraisons par an; prix du volume Nouvelle série. XVII. volume. I-e
6 couronnes = 6 francs = 5 marcs. livraison. Janvier—Mars 1909.

SOMMAIRE.

Etienne Harsányi. La bible polonaise de Sárospatak et son troisième fragment nouvellement découvert. (Première partie, avec un fac-similé)	Page 1
Dr. Paul Gulyás. Systèmes bibliographiques. (Deuxième et dernière partie.)	23
Nos bibliothèques de province en 1907	44
Indicateur officiel. Rapport sur l'état de la bibliothèque Széchényi du Musée Nat. Hongrois dans le IVe trimestre de 1908	72
Littérature. Theodor Birt, Die Buchrolle in der Kunst. Par Σ . — Dr. Paul Gulyás, Les bibliothèques populaires de l'Allemagne du Nord, Par <i>d-n</i> . — Etienne Barcza, Bibliographie sur l'émigration hongroise. Par <i>-sp</i> . — Fr. H. Hichcock, The building of a book. Par le <i>dr. Paul Gulyás</i>	76
Revue des périodiques étrangers	83
Ignoco Horváth. La littérature bibliographique au IVe trimestre de 1908	87
Notices. Changements dans le personnel de la bibliothèque du Musée National Hongrois. Le nouvel ordre de traitements des bibliothécaires de Bavière. Innovations concernant le prêt dans les bibliothèques italiennes. Simplification dans la rédaction des fiches en Prussie (Σ). De la traduction de Pergosich de l'«Opus tripartitum» de Verbőczy (<i>ch</i>). De l'histoire de nos imprimeries et de nos livres ruthéno-roumaines (<i>Jean Melich</i>). La bibliothèque d'un magnat hongrois au XVIe siècle. La seconde édition du «Crédit» de Széchényi (Σ). Vol de livres à Leipzig (<i>Observer</i>)	89
Supplément. Les imprimeries hongroises en 1908	1—24

Siège de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle*,
Budapest, Musée National Hongrois.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

KOLLÁNYI FERENCZ

1909. évi folyam * II. füzet.

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA.

1909.

TARTALOM.

A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Orsz. Könyvtára az 1908. év-	Lap
ben. (Négy melléklettel.)... ..	97
Harsányi István. A sárospataki lengyel biblia s ujonnan fölfedezett har-	
madik töredéke. (Második közlemény.)	117
Dr. Gulyás Pál. Magyar vonatkozású francia népkönyv a XVI. század-	
ból. (Négy szövegképpel.)	139
Stockinger Gyula. Névtelenek irodalmi temetője	154
Tárca. Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos-Könyvtára	
állapotáról az 1909. év I. negyedében... ..	161
Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Könyvtára 1908-ban	165
Szakirodalom. (Franklin A.) Guide des savants... dans les bibliothèques	
de Paris. Ism. <i>dr. Gulyás Pál.</i> — Stauber R., Die Schedelsche Biblio-	
thek. Ism. <i>dr. Gulyás Pál.</i> — Calvi E., Bibliografia generale di Roma.	
I. Supplemento. Ism. <i>G. P.</i> — Rye R. A., The libraries of London.	
Ism. <i>S.</i> — Fröhlich O., Internat. Bibliographie der Kunstwissenschaft. V.	
Ism. <i>Gl.</i>	171
Külföldi folyóiratok szemléje. (Deutsche Literaturzeitung. XXX. 3.,	
5—9., 11—13. La bibliofília. X. 11—12. Mittheilungen des Österr.	
Vereins für Bibliothekswesen. XII. 4. Rivista delle Biblioteche e degli	
archivi. XIX. 9—11. The library Journal. XXXIV. 1—3. Zeitschrift für	
Bücherfreunde. XII. 10—12. Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXV. 1—3.	179
Horváth Ignác. A magyar bibliografiai irodalom az 1909. év I. negyedében	183
Vegyes közlemények. A berlini nemzetközi történelmi kongresszus lefo-	
lyásáról. — Az 1700 előtt nyomtatott és Svédország könyvtáraiban	
található zeneművekről. (<i>d'I. K.</i>) — Adalék a miskolci színház tör-	
tétéhez. (<i>V. J.</i>) — Mátyás királynak ajánlott ismeretlen jóskönyv	
1485-ből. (<i>S.</i>)	185
Változások a magyarországi nyomdáknál 1909 január 1-től június 30-ig	192

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRA AZ 1908. ÉVBEN.

(Négy melléklettel.)

Az elmúlt esztendő azzal a reménnyel kecsegtetett, hogy a könyvtár szűk elhelyezési bajain, a hivatali-, olvasó- és dolgozó-helyiségek elégtelen voltán az állami költségvetésbe felvett tekintélyes összeg segítségével lényeges javulás történik, vagy legalább is alapos kilátás nyílik arra, hogy a legközelebbi jövő a már tarthatatlan helyi viszonyok tekintetében kedvező megoldásra vezet. Az esztendő elmúlt a nélkül, hogy az immár közérdekűvé vált kérdés a megoldáshoz közelebb jutott volna, s így a könyvtár előreláthatólag még hosszú időn keresztül kénytelen lemondani arról, hogy tudományos és közművelődési szerepét teljes mértékben betölthesse. Addig is, míg ez a feltétlenül szükséges kiváncsóság teljességébe mehet, a könyvtár csak a legnagyobb gonddal képes fentartani a rohamos gyarapodás, a túlszűfolt és az egyre fokozódó használat által immár erősen veszélyeztetett belső rendet és biztosítani az anyag tudományos használhatóságát.

***

A könyvtár négy osztályában, néhány nagyobb mérvű levéltári gyarapodás még rendezetlen anyagát nem számítva, az évi szaporulat 210.852 darab (1907-ben 198.412 drb). Mindezen osztályokban egy év alatt 37.487 használó (1907-ben 43.964) fordult meg, kik a könyvtár állományából 179.520 drbot (1907-ben 174.427) drbot vettek igénybe.

A könyvtár hivatali személyzetében a lefolyt év alatt lényeges változások történtek, melyek között a legszomorúbb az a nagy veszteség, melyet a könyvtár s általában a hazai tudományosság és közművelődés ügye *dr. Schönherr Gyula* igazgató-örnek hosszú betegség után 1908. márczius 24-én bekövetkezett

Genet. 1717. Turcorum Imperatoris Serrag. Petencius V. V. Hungariae Bohemiae &c. Regi obsequens.

Sed numero ammirantes Ser. a. Imperatoris Reg. Christiane Resp. calamitosam fortunam hijs Temporib' nris in maximo discrimine existentem Tum propter prosperos eventus qua temporibus nuper elapsis inanimissimis evenere Turcis. tum etiam ob mentem regnandi libidine eorum animis instam. Qui re consent. Veribus & Regis tot tantisq. Jam a Christianos Principibus ablatis que maxima cum diligentia conservate fuissent. Verum etiam eorum Imperium in dies magis magisque augetur & ampliare conantur. Non mediocri fide a duobus M. hanc vestram Summo maximoq. Deo fauente adhuc Sac. Regni C. fere assumptam. Qui tum ob animi tui lineam magnitudinem & tam Principum populisq. tibi subiecti Sinceritatem solus Christiane Religions consolatio et de sensu existis Ceteris postposito communis bono inter se desidentibus. Et quis Maestatem v. potentissima fore non dubitamus. omni tamen fidelis Christianus Hinc felicissime expeditioni au. sium favoremq. impendere cogitur. Unde & ego Christi sanguine redemptus ac minimis seruior. Mac. v. maximo e. imi ardore extuans nec minus fidelis erga Religionem Christianam & ipsam Mac. v. Vna cum illa in dua pauperecula duo minuta hera ad hoc sacrum Gazophylatium oportuna alius no superentibus facultatibus de in genui nei Amariolo offerre non verbor. Et quis sapientissimam M. v. omnium rerum cogitationem habere non dubito tamen hoc opusculum per me compositum qd multis gerendarum rerum intellectum apperiet. Maestati Tue non ab te) dedicare censui ut pote que sola eorum rabie & Inimunitati resistere potest. Inueniet que M. v. hic primo othmanorum familiam que modo Dominatur de scriptam & eius originem ac ipsam Bayaziti nunc octava Imperatorem Describiturq. filii at filie eius ac eorum Dominus est qd dispositio Turie ordo ac superioritas. Tum demum de ordinario exercitu suo Europe & Asie De q. iudicib' iudicio legisperitis ac Cancellarie ordine & Sigilloz. De magnitudine Classis, & quo in loco eam parare potest. De ordine varietate nominibusq. seruior. Quantus proventus singulis annis a toto suo Dominio excipiat, quo ut illa pro maiori parte excipiet. Tunc demum de diuino cultu Cerimonisq. mandatisq. Legib' eorum. Quid ut satis ridiculose in futura vita crebitur. Postremo de modo bellandi presente Imperator & eius custodia ac bellantium ordine. Sic q. lector oia hec tamq. presentia in hoc opusculo conspiciet. Sac. q. M. v. fere. acitabitur sumere Arma contra hos atrocissimos Hostes Christiani nominis & Dei aduersione protecla non solum Victoriame asperabit et temporale. Dominium ab eis auferret. Sed & hic pre omnib' Regibus gloriosum nomen posteritati derelinquet ac summa felicitate post hac vita persequetur.

E. Sc. J. Ma. v. Seruior minimus

Felix Petencius Cancellarius Civitatis prefatus M. v. v. Seque

OTHMAN PRIMVS IMPEKATORE ET OTHMANORVM FAMILIAE AVCTOR

ORHAN SECVNDVS POST OTHMAN QVA SVCCESIT IMP.

AMORATHI IMPERATOR QVI HOC NOMINI PRIMVS TVIT ARE

MURADVS QVARTVS VTVR HORVM IMPER.

MEHIMETH NOMINE TER MVSV IMPERATOR QVIVVS

AMORATH SECVNDVS PRESEN S IMPERATORIS AVVS ET QVI EXASIA IN EVROPA MDXII YXERGV M.

AMOMETH NOMINE SECV VVEAMP. VII. QVI IMPERIT TER MIROS DELLO AVXIT.

BAYAZITHANNOX NE DVSOCTAVS IN ORDINE IMPERATOR ASIE ORECIE FM TRABE ONTE

Petencius műve a török császárokról. II. Ulászló királynak ajánlott kézirat eleje.

(2)

A Strigován
1861. nov 2-án

Tisztelt kedves Barátom!

Hogy levelekre illy későn válaszolok, ne gondold,
hogy az nagy örömet nem okozott volna. —
Akár mi tapasztalat a publicumnak (kémig
egyáltalán leszen tapaszt) sokkal jobban esik
régibb bevételek részvevő megemlékezése.
Különös értéke van ennek az ember
tragédiájának. — Valóban igaz habent
sua fata libelli. — Már több esztendő
nél, hogy keszen van. Emellett több
örömszón élött hogy intam egy kitérő
mellyben az isten, az öndög Adám, de
ker Danton, Aphrodite, bonor ényar
s dedjsten mi minden jászit, hogy ker
döclit a tevéteissel, jászit az igben
az egész földön az ürben — norolyg
far va, de olvasni nem akarta senki. —
Végre mi is tavasszal szontagh Balba.
Vasutkual fel olvasni s a sürgetes
adnem Avanynek bíráló vezett. —
Oda adam, aronban mindjárt az élő
lapon, az isten így svit.
Bevan fajeret a nagy mi, igen,
Júgy össze vég minden, hogy az kirem,
Cimilliókig szepen el forog
Mig egy kevétfogat újitni kell. —

illy frívol passus az egész műben nincs
szó, de ez ott volt, s ez is Arany esztetikai
érzete annyira megbodran kívánt, hogy le-
tette s holnapotig feléje sem nézett, míg
János báty kérésére és sürgetésére újra
készfogta, s megadta neki. — Míg mi
Besten együtt voltunk, az a látszó volt az iró,
menny Aranyt, más példányom nincs, melyet
kérőlköztem volna, annak pedig holléte
annál kevésbé volt kedvem el árulni,
mert a sórá sarká ledarálkadt a siker
nem nagy reményeivel birtatott. Inven-
van az, hogy te arról mit sem tudtal. —
Roval pedig dicsekedni, hogy ezt irom meg,
ezt irom s aztán soha sem születik meg
semmi, kiuságonat sértene. — A nemrégigi
egyben kérésretem egy beszéd, de az események
gátolat az az országgyűlésen el mondhatni:
Köröskem az Colvill s ő olly kitérőre
találta, hogy mint mondá e tárggyban jobbat
kérésretem lehet. Compéri a napokban
fogja kiadni lapjában s gondolom kitérő
népírat képen is, ajánlom barátai figyelmé-
medbe, ki olly éleiré nézvével semis ital
irántam, mityet soha feladni nem lehet
kijár. Talált majd benne több kitérő ad-
tal is. — Most strandikordum Bestre re-
dülni, de olly rekedtség fogott el, hogy nem
rekedt, a holnapután gyűlésre is csak

azért magyaráz, hogy az gondolatok
nem szabadok, hanem csak a lélek, hogy
bejuthat hozzájuk, és beszélni. - Ha én
keveslet, de az akar kényes, és az, ami
s nem örvendő, hanem beállítva a lélek.
Lásd a dal, a reményekről és a szívem.
Bogomér is aztja, de nem, hanem a paragrafus.
Kedvenc. - Kedves nőd keresi a szívem
s teged kényes, de az, ami a szívem
bevisz beállításra, és a szívem

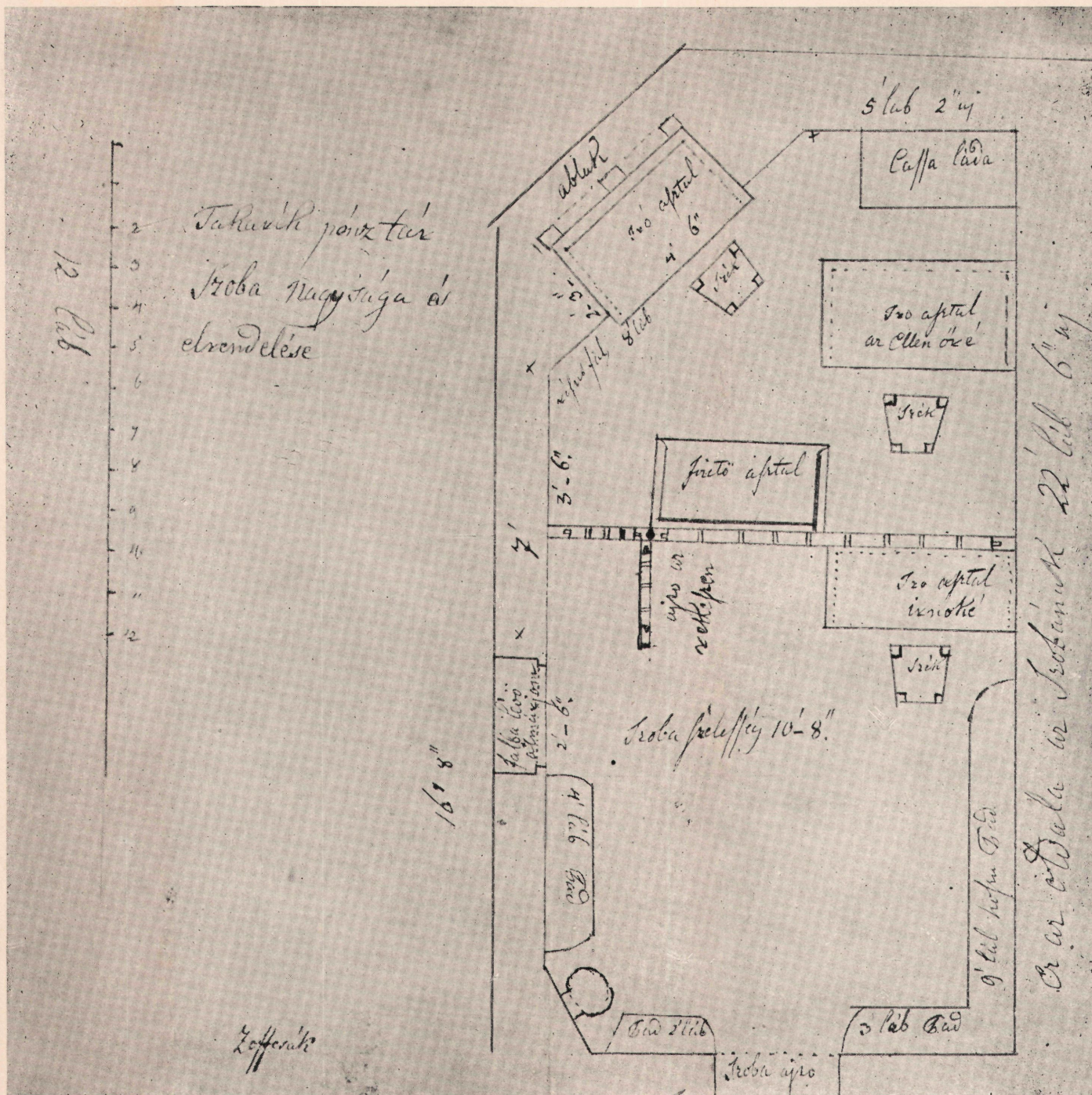
igaz beállítás
Mediálfur

5

1.

A Pesti Hazai Első Takarékpénztár szobájának első berendezése a vármegyeházán. (Fáy András irataiból.)

elhunytaival szenvedett. Felejthetetlen társunk temetésén a Nemzeti Múzeumot és könyvtárunkat *Szalay Imre* múzeumi igazgató vezetése alatt küldöttség képviselte, melynek tagjai voltak az osztályigazgatón kívül *dr. Sebestyén Gyula* igazgatóőr és *Kovács László* segédőr. A küldöttség a Nagybányán végbement gyászszertartás alkalmával a múzeum igazgatója által mondott kegyeletes szavak kíséretében tette le a múzeum és a könyvtár koszorúját a férfikor legszebb idejében elköltözött társunk ravatalára, kinek emlékét könyvtárunk hálás kegyelettel fogja megőrizni.

A *dr. Schönherr Gyula* halálával megürült tisztviselői állásra fokozatos előléptetés bekövetkezte után *dr. Bártfai Szabó László* a könyvtárnak szolgálati tartamra nézve legidősb napidíjas gyakornoka, II. osztályú segédőri minőségben neveztetett ki.

Tíz évi szolgálat után állandó nyugdíjba helyeztetett *dr. Hubert Emil* segédőr, kinek nyugdíjaztatását beteges állapota miatt hosszabb ideig tartó szabadságolás előzte meg. A *dr. Hubert Emil* eltávazása által megüresedett segédőri állásra 1908. december 31-én a könyvtárnak immár ötödik éve kiváló szolgálatot teljesítő napidíjas gyakornoka, *dr. Fitos Vilmos*, neveztetett ki.

A könyvtárnak két tisztviselője az elmúlt év folyamán külön miniszteri megbízást nyervén, az esztendő tekintélyes részében nem teljesített könyvtári szolgálatot. *Varjú Elemér* segédőr 1908. április havában eltávazott könyvtárunktól, hogy mint a kassai felsőmagyarországi múzeum miniszteri biztosa vezesse e szép jövővel biztató alkotás ügyeit és e célból a múzeumi állásával járó kötelességektől egy esztendő tartamára fölmentetett. Addig is, míg *Varjú Elemér* az állami kezelésbe átveendő kassai múzeum igazgatójává lesz kinevezhető, a Kassa városa által folyósított hozzájárulás terhére *Varjú Elemér* hivatali teendőinek ellátására *dr. Gerevich Tibor* napidíjas gyakornoki minőségben nyert alkalmazást. *Dr. Sebestyén Gyula* igazgatóőr pedig 1908. szeptember havától kezdve a Nagyméltóságú Miniszteriumtól miniszteri biztosi minőségben a Magyar Nemzeti Múzeum néprajzi osztályának vezetésére kapott megbízást.

A tisztviselői létszámban kinevezések és fokozatos előléptetések által *dr. Sebestyén Gyula* igazgatóőri czímmel és jelleggel felruházott múzeumi ör igazgatóórré, *dr. Melich János* és *Hav-*

ran Dániel I. oszt. segédőrök múzeumi örökké, *dr. Gulyás Pál* II. oszt. segédőr I. oszt. segédőrré neveztettek ki.

E változásokkal egyetemben a könyvtár személyzetének teljes létszáma az 1908. év végén a következő: 15 tisztviselő (és pedig 1 osztályigazgató, 3 igazgatóőr, 5 múzeumi őr, 6 segédőr), 8 napidíjas gyakornok, 1 írógépkészítő, 1 laboráns, 7 rendes és 2 napibéres szolgáló, 1 teremfelvigyázó és 1 ruhatáros, összesen tehát 36.

A könyvtár tisztviselői gyakran vettek részt hivatalos képviseltségben és kiküldetésekből, könyvtári anyag megbeeslése és átvétele, árverések és egyéb hivatalos ügyek céljából. A Berlinben aug. 6—12. tartott nemzetközi történelmi kongresszuson a Nemzeti Múzeum képviseletében *dr. Fejérváry László* osztályigazgató volt jelen, ki a kongresszus egyik tiszteletbeli elnökévé is választották. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének szombathelyi közgyűlésén a könyvtárat az osztályigazgató és *Kollányi Ferencz* jááki apát, igazgatóőr képviselték. Ezenkívül a Magyar Nemzeti Múzeum megfelelő költségvetési rovatából nyert támogatással *Kereszty István* múzeumi őr a velencei, bolognai és florenczi zenekönyvtárakat, *Kováts László* segédőr a bázeli, berni és zürichi könyv- és levéltárakat, *dr. Gulyás Pál* segédőr pedig a párisi, londoni és brüsszeli közkönyvtárakat és bibliografiai intézményeket tette tanulmány tárgyává, az utóbbi kiterjeszkedvén a párisi és londoni népkönyvtári ügy tanulmányozására is, mire nézve a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsától kapott megbízatást. A könyvtár igazgatója múzeumi és könyvtári orsz. felügyelői minőségében az állami felügyelet alatt álló könyvtárak és múzeumok közül különböző helyeken harmincnél többet látogatott meg, kiterjeszkedvén ezeken kívül az állami felügyelet alatt nem álló csiksomlyói szent-ferenczrendi zárda könyvtárának kézirat- és incunabulum-anyagára, melyről összefoglaló jegyzéket készített.

Kollányi Ferencz pápai prelátus, igazgatóőr, mint a hiteles helyek levéltárainak orsz. főfelügyelője, e minőségében 12 hiteles helyi levéltárat látogatott meg.

A könyvtár folyóirata a Magyar Könyvszemle, *Kollányi Ferencz* pápai prelátus, igazgatóőr szerkesztésében eddigi programjához hiven beszámolt a hazai könyvtári és bibliografiai

mozgalmakról, képet adott a könyvtár belső életéről, közzétette a köteles sajtótermékek beküldésére hivatott hazai könyvnyomdák teljes sorozatát és feltüntette az ezek körében beállott változásokat. E folyóirat füzetekben tette közzé *dr. Gulyás Pál* segédőr a könyvtár *Aldiná*-inak teljes leíró lajstromát, mely azután mint a könyvtár leíró katalógusának III. füzete különnyomatban is napvilágot látott.

A könyvtárhoz érkezett és elintézett hivatalos ügyiratok száma 672 (1907-ben 663) volt.

Az olvasóterem látogatására egy év alatt 4225 (1907-ben 3888) igazoló jegy adatott ki. A könyvtár történeti és irodalomtörténeti kiállítását 390 egyén tekintette meg, jobbára tanáraik vezetése alatt megjelent iskolai növendékek, kiknek a könyvtár tisztviselői szolgáltak tájékoztató magyarázatokkal.

* * *

A könyvtár négy osztályában a gyarapodás, használat és a végzett munka eredményeit a következő adatok mutatják:

I. *A nyomtatványi osztály gyarapodása: Köteles példányokban* 11.793 (1907-ben 12.152), *ajándék útján* 894 (1907-ben 599), *vétel útján* 1058 (1907-ben 2284), *áthelyezés útján* 83 (1907-ben 26), összesen 13.828 (1907-ben 15.422) darab.

A könyvtárilag feldolgozandó és részben már feldolgozott gyarapodáshoz járul még 30.621 (1907-ben 34.643) darab aprónyomtatvány, melyek anyaguk természete szerint 10 csoportra osztva és érkezésük ideje szerint évnegyedes csomagokban megőrizve ekkép oszlanak meg:

1. Gyászjelentések --- --- --- --- ---	6.535
2. Zárszámadások és üzleti jelentések	2.749
3. Egyházi körlevelek --- --- --- --- ---	327
4. Periratok --- --- --- --- ---	34
5. Hivatalos iratok --- --- --- --- ---	867
6. Műsorok --- --- --- --- ---	1.710
7. Alapszabályok --- --- --- --- ---	1.065
8. Szinlapok --- --- --- --- ---	7.617
9. Falragaszok --- --- --- --- ---	6.914
10. Vegyes apró nyomtatványok --- ---	2.803
Összesen ---	30.621

A nyomtatványi osztály összes gyarapodásának darabszáma tehát 44.449 (1907-ben 50.065) darab.

Nyomtatványok vásárlására 11.025·33 korona, 333·20 márka, 198·35 frank és 49·95 lira fordítottatott (1907-ben a vásárlási összeg volt: 20.103·07 korona, 1425·90 márka és 60·80 lira.)

A könyvtár nyomtatványi osztályát ajándékaikkal a következők gyarapították:

Abo városa, Áldásy Antal, Állatorvosi főiskola, Állatvédő-egyesület, gr. Andrassy Dénes (München).

Bácsbodrogvármegyei Történelmi Társulat (Zombor), Balás Károly (Kassa), Balatoni szövetség (Siófok), Bán Aladár, Bánki Donát, Barla Szabó Titusz (Lőcse), Bécsi Statistische Central-Commission, Bécsi Tudományos Akadémia, Belügyminisztérium, Boros Gyula, Bosnyák-hercegovinai országos kormány (Sarajevo), Bruckner Győző (Igló), Brüsszeli Bibliothéque Royale de Belgique, Brüsszeli Observatoire Royal de Belgique, Budapesti Kir. Orvos-egyesület, Budapesti Tudományegyetem bölcsészeti kara, Budapest székesfőváros.

Chicagai Library John Crerar, Chyzer Kornél, Czöbel István.

Deáki Lóránt (Kolozsvár), Debreczeni Városi Múzeum, Dobján László, Dollinger Gyula, Dugonics-Társaság (Szeged), Dunamelléki ref. egyházkerület, Dunántúli ág. ev. püspök (Pápa).

Egri érseki jogliceum igazgatósága, Egri főegyházmegye, Első Magyar Általános Biztosító-Társaság, Eperjesi Széchényi-kör, Erdélyi Múzeum-egylet (Kolozsvár).

Fabricius Endre, Fazekas nővérek, Fehér Ipoly (Pannonhalma), Fejérpataky László, Finály Gábor, Földtani intézet, Főrendiházi iroda, Fővárosi könyvtár, Fővárosi közmunkák tanácsa, Fraknoi Vilmos, Führer I.

Goldzieher Károly, Gondos Miksa, Gráci Histor. Verein für Steiermark, Gulyás Pál, Győry Tibor, Gyulai Ágost.

Havas Rezső, Helvey Lajos (Cleveland), Herczegprimási iroda (Esztergom), Hermann Béla, Herman Ottó, Hofbibliothek (Bécs), báró Hornig Károly (Veszprém), Horváth Géza, Huttkay Lipót (Eger), Hűtőipari kongresszus.

Iparművészeti iskola, Jedlicska Pál, József-műegyetem rektora, Julián-egyesület.

Kalocsai főegyházmegye, Karl Lajos (Győr), Karsch-Haack F. (Berlin), Kassai püspöki iroda, Képviselőházi iroda, Kereskedelmi és Iparkamara (Miskolc), Kereszty István, Kicska Emil, Kollányi Ferencz, Korsós Ferencz (Kalocsa), Kováts László, Krenner József, Kromphardt

G. Fred (New-York), Kubinyi Miklós (New-Jersey), Kún Sándor, Kuthy Zoltán (New-York).

Laendler Pál.

Magántisztviselők Országos Szövetsége, Magyar Filozófiai Társaság, Magy Heraldikai- és Genealogiai Társaság, Magyar Iparművészeti Társaság, Magyar Katonai Közlöny szerk., Magyar Tud. Akadémia, Magyarországi Kárpát-Egyesület (Igló), Mahler Ede, Mangold Lajos, Marczali Henrik, Marquart & C. (Berlin), Mazuch Ede (Ungvár), Melich János, Mérnök és Építész-Egylet, Meteorológiai- és Földmágnassági Intézet, Millecker Bódog (Versecz), Montevideoi Direccion general de estadística del Uruguay, Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Főfelügyelősége, Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa.

Nägele Ervin (Stuttgart), Némz. Múzeum régiségtára, Nyárasdy János.

Ornithológiai központ, Országos Erdészeti Egyesület, Országos Törvénytár szerk., Ortway Tivadar, Osztrák kereskedelmi Minisztérium (Bécs), Óváry Lipót.

Páger Imre, Pap József, Pataki János, Peasle John (Cincinnati), Paedagogiai Intézet (Nagyszeben), Petrov A. (Szt.-Pétervár), Pintér Jenő (Jászberény), Poliklinika igazgatósága, Popovics József, Pór Antal (Esztergom), Porcia Alfonz, Posta- és Távirada-igazgatóság.

Reclam Philipp (Lipese), Rendőrfőkapitányság, Réthy László, Richter Aladár (Kolozsvár), Rio de Janeiroi Biblioteca nacional, Rothschild-könyvtár (Frankfurt).

Sándor Imre (Kolozsvár), Sepsiszentgyörgy város tanácsa, Smithsonian Institution (Washington), Sohár László, Sólyom Jenőné, Somogyi Manó, Statisztikai hivatal, Stockholmi Kungl. Bibliothek, Stollmann Sándor, Sulyovszky István (Krasznahorka).

Szabó János, Szabó László, Szádeczky Lajos (Kolozsvár), Szalay Imre, Számvevőszék, Szatmári Széchényi-társulat, Székelyudvarhelyi unitárius lelkési hivatal, Széky Géza (Gerjen), Szendrei János, Szilágyi István-kör (Máramarossziget), Szilassy Zoltán, id. Szinnyei József.

Tas József, Thallóczy Lajos (Bécs), ifj. Toldy László, Tolna vármegye Múzeuma (Szekszárd), Tomcsek György (Bécs), Towarzystwo przyjaciót nank Poznani, Török Sándor (Beregszász), Trebitser Géza.

Ujhelyi József, Upsalai egyetem, Upsalai egyetemi könyvtár.

Vácsi Múzeum-egylet, Vajda Viktor, Vallás- és Közokt. Minisztérium, Venetianer Lajos (Ujpest), Vértesy Jenő, Veszprémi püspöki iroda, Vízépítési igazgatóság.

Walter Gyula, Washingtoni Library of Congress, Wlassics Gyula, Zágrábi főegyházmegye.

Az ajándékozók száma tehát 175 (1907-ben 167).

A nyomtatványi osztály szerzeményei közül kiemelendő a Régi Magyar Könyvtár néhány darabja, közöttük több unikum, melyek a könyvtár gyűjteményét jelentékenyen egészítik ki. Ilyenek:

1. Medgyesi Pál, Praxis pietatis. Lőcse, 1638.
2. Declarationes Nicolai III. et Clementis V. quas... Gregorius Malomfalvai demandavit, 1657. (Ismeretlen nyomtatvány).
3. Mikolai Hegedűs János, A mennyei igazságnak tüzes oszlopa Szeben, 1665.
4. Comenius I. A., Orbis sensualium trilinguis. Cibinii, 1684.
5. Halott temetéskorra való énekek. Kolozsvár, 1692. (Ujfalvi Imre énekeskönyvének ismeretlen kiadása, 300 korona).
6. Forma processus iudicii criminalis. Editio II. Tyrnaviae, 1697.
7. Index corporis iuris Hungarici. Tyrnaviae, 1699.
8. A magyar szóllásnak módgyáról. XVII. század.
9. Statuta, constitutiones et decreta provinciae S. Mariae Hungariae. XVII. század. (Ismeretlen kiadás.)
10. Károlyi G. Szent biblia. Amsterdam, 1700.
11. Kithonich F. Directio methodica. Editio III. Tyrnaviae, 1700.
12. Kithonich F. Centuria, 1700.
13. Régi uri méltósággal fénlő... Bánfi György... halotti emlékezete. Kolozsvár, 1709.

Ezekon kívül felemlítendő Miksa császár hires imádságos könyvének Karl Giehlov által közzétett facsimile kiadása, mely 600 koronán szereztetett meg. Mint rendkívül nagy ritkaság külön felemlítendő egy 1528-ban Párisban megjelent francia regény, mely a magyar királyt is szerepelteti. A könyv czime: «Hystoire et ancienne Cronique de l'excellent roy Florimont filz du noble Mataquas duc Dalbanie. En laquelle est contenu comment en sa vie mist a fin plusieurs aduétudes, et en faitz cheualeureux se maintint si vaillamment contre l'admiral de Cartage et Candobras roy de Hongrie» stb. Ennek a szerfölött ritka könyvnek, melyből könyvpiacra félszáz éven keresztül csak ez az egy példány került, a könyvtár a bécsi Gilhofer és Ranschburg czég által rendezett nyilvános árverésen 1160 koronáért jutott birtokába. A rendkívül jó állapotban fenntartott könyvészeti ritkaságnak címlapját facsimilében mutatjuk be. (l. 141. lap.)

A lefolyt évben a könyvtár olvasótermét 30.908 egyén láto-

gatta, a kik 78.043 kötetet használtak. (1907-ben az olvasók száma 36.789, 89.138 drb könyvhasználattal.)

Kikölcsönzés útján pedig 2533 egyén 4654 kötet könyvet vett igénybe. (1907-ben 2730 egyén 3979 könyvet kölcsönzött ki.)

A könyvtári feldolgozás eredménye a következő: Egy év alatt 6666 mű osztályoztatott, melyekről 8545 könyvtári címlelap készült. (1907-ben az évi eredmény 8303 mű 10.995 czédulával.) A kevesebb eredményt az a körülmény okozza, hogy a könyvtárnak egyik tisztviselője, a ki a könyvek czédulázásával foglalkozott, betegség miatt az egész éven át nem teljesített szolgálatot. Kötés alá 1499 mű került 1995 kötetben. (1907-ben 2031 mű 2535 kötetben.)

A köteles nyomdatermékek kezelését végző irodában egy év alatt 2467 nyomtatványcsomag érkezett (1907-ben 2386); az iroda pedig 3004 postai küldeményt, jobbára átvételi elismervényeket továbbított (1907-ben 1510-et); ezek között 920 be nem küldött sajtótermékek reklamálása volt (1907-ben 652). A könyvtár a lefolyt év alatt 26 esetben (1907-ben 12-szer) kereste meg a közalapítványi kir. ügyigazgatóságot, hogy az 1897. évi XLI. t.-cz. intézkedéseit megsértő nyomdatulajdonosok ellen peres eljárást indítson.

Úgy ezen, valamint korábban megindított peres eljárások eredményeül a Széchényi országos könyvtár javára 15879 kor. pénzbüntetés és kártérítés folyt be. (1907-ben 18834 kor.)

II. *Hírlapkönyvtár.* A hírlapkönyvtár gyarapodása *köteles példányokban* (a törvényben előírt módon, t. i. havi vagy évnegyedes csomagokban és szabályellenesen, t. i. egyes számonként küldve) 146.918 hírlapszám; *ajándék útján* 178 szám; *vétel útján* 1676 szám; *áthelyezés útján* a könyvtár egyéb osztályai-ból 3812 hírlapszám. Az összes gyarapodás tehát 152.583 (1907-ben 144.912) hírlapszám.

Az ajándékok közt kiemelendők a Nemzeti és Országos kaszinók által átengedett külföldi hírlapok, melyek már évek hosszú sora óta többé-kevésbé teljes példányokban gyarapítják a hírlapkönyvtár anyagát. Egyéb ajándékozók voltak még a Rio de Janeiro-i Biblioteca Nacional és Trebitser Géza.

A vásárolt anyagból kiemelendők az Amerikában megjelenő magyar hírlapok, melyek évről-évre előfizetés útján teljesebb

sorozatokban jutnak a könyvtár birtokába. E tekintetben a könyvtárnak nagy szolgálatot teljesít *Erdős Miklós*, Philadelphiában lakó hazánkfia, ki e lapok megszerzésére nézve hazafias lelkesedéssel ajánlotta föl közreműködését.

Hírlapok vásárlására 309·50 korona fordított. (1907-ben 384·35 kor.)

A hírlapkönyvtár olvasótermét 3511 olvasó látogatta, kik a könyvtárban 7281 hírlapkötetet használtak; kölcsönzés útján pedig 80 egyén 277 hírlapkötetet használt a könyvtáron kívül. Összesen tehát 3591 olvasó 7558 hírlapkötetet vett igénybe. (1907-ben 3964 egyén 7160 kötetet használt.)

Czéduláztatott 1719 évfolyam (1907-ben 752 évfolyam); átnézetett 1678 évfolyam 123.166 száma. (1907-ben 1428 évfolyam 92.197 száma.)

Könyvkötési munkálatokra 3060·79 korona fordított.

Évről-évre ijesztőbb módon fenyegeti a hírlapkönyvtár rendjét és kezelhetőségét a helyhiány, mely az újabb évfolyamok rendes fölállítását lehetetlenné teszi. Minthogy egyelőre nincs kilátás, hogy ezen az égető szükségleten alapos javítás történjék, a hírlapkönyvtár egy részének raktárszerű elhelyezéséről a Nemzeti Múzeum pinceszéjében kell megfelelő berendezéssel gondoskodni. A lefolyt évben a hírlapkönyvtár személyzetében beállott változás nagymérvű revíziót s a fölszaporodott hátralékoknak sürgős földolgozását tette szükségessé, a mely munkálat a hivatali erőket a hivatalos időn túl is igénybe vette. Zavarja a rendes munkát az a körülmény is, hogy a nyomdatulajdonosok és kiadók egyrésze a hírlapokat még mindig nem a törvényben előírt módon, hanem egyes számonként küldi be. A lefolyt évben is 19.700 hírlapszám érkezett ily módon (1907-ben 13.293.).

III. *Kézirattár*. A gyarapodás *ajándékozás* útján 2 kézirat, 3 irodalmi levél; *vétel útján* 143 kézirat, 2490 irodalmi levél, 74 irodalmi analecta, 22 drb codex-töredék és 1 drb fénykép; *áthelyezés* útján 13 kézirat, 22 irodalmi levél, 6 irodalmi analecta. Az évi gyarapodás darabszáma tehát 2776 (1907-ben 610).

Kéziratok vásárlására 3642·45 korona, 4250 márka és 17 shilling 6 pence fordított (1907-ben 2390·70 korona és 104·50 márka).

Kéziratokat ajándékoztak: Fazekas nővérek, Rexa Rezső és egy ismeretlen egyén.

A szerzemények között minden tekintetben kiválik Petancius Felix, Zengg városa kancellárja «Genealogia Turcorum imperatorum» című munkájának rendkívüli díszszel kiállított XV. századi kézírata. Szerzőjének neve mint II. Ulászló törökországi követée ismeretes, a ki a XV. század 90-es éveiben többször megfordult Törökországban, mint írónak pedig különösen a törökökről és a törökök elleni védekezésekről írt munkái tartották fenn nevét. A Múzeum által megszerzett munkájának kézírata azonban eddig ismeretlen volt. A kézirat a II. Ulászló királynak ajánlott eredeti példány, melyet úgy szépen megfestett miniatűrjei, valamint külső alakja, mely a rendes könyvalak helyett rotulus (tekeres) formát mutat, elsőrendű darabbá avatnak. A kézirat négy össze-ragasztott hártya-lapra van írva. Hossza 215, szélessége 39 centiméter. A miniatűrök török császárok, hivatal- és méltóságviselők arcsképeit ábrázolják 8 nagyobb és 35 kisebb képben. E hecses középkori kéziratot a könyvtár Jacques Rosenthal müncheni antiquáriustól 4250 márkáért szerezte. Mellékletben látható mutaványunk a rotulus kezdetét ábrázolja, a hol nyolcz egymásután uralkodó török császár képe van megfestve (1. melléklet).

Szintén vétel útján jutott a könyvtár néhai Nagy Iván és Súlyom-Fekete Ferencz nagy mennyiségű kézirati hagyatékának tulajdonába.

Az első különösen értékes nagy szabású családtörténeti gyűjteménye által, mely kiegészíti és újabb adatokkal pótolja «Magyarország családai» című művét. A hagyatékban százakra menő levél található, melyeket Nagy Iván hazánk legkiválóbb jeleseivel váltott. Ezek között nagyobb számmal vannak Madách Imre levelei, melyek részint családtörténeti, részint irodalmi tartalmúak. Ez utóbbiak közül a legérdekesebbet, a Nagy Ivánhoz 1861. november 2-ikán írott levelet, melyben a költő «Az ember tragédiájáról» és különösen annak Arany Jánosra tett hatásáról szól, a mikor nagy alkotása nyomtatásban még nem jelent meg, egész terjedelmében mellékletképen bemutatjuk. (2. melléklet.)

Súlyom-Fekete Ferencz gyűjteménye, eltekintve a szintén százakra menő s gyakran érdekes tudományos és politikai ügyeket érintő levelektől, különösen a Hunyad megyére vonatkozó

oklevélmásolatok és egyéb jegyzetek nagy mennyisége miatt nevezetes.

Néhai Szelinovits Bódog hagyatékával a többi közt Fáy Andrásnak értékes irodalmi följegyzései jutottak a kéziratárba. Ezenkívül Kisfaludy Károly hagyatékára vonatkozólag egész csomag irás található a gyűjteményben Kisfaludy Sándor több levelével egyetemben. Gróf Széchényi István török- és görögországi útjáról írott jegyzetek s egy általa kijegyzett gallicizmusokat tartalmazó füzet is van a hagyatékban, mely változatosságánál fogva nem közönséges érdekű.

Kortörténeti szempontból kiválóan érdekesek gr. Keglevich Jánosné 1822—37. közötti naplói, melyek több más a Keglevichekre vonatkozó följegyzésekkel egyetemben Lánczy Ilka hagyatékából kerültek a gyűjteménybe.

A kéziratárba kerültek szintén vétel útján, az Amerikában elhalt szepesi származású Molitor (Müller) Ágost irodalmi munkálatai, melyeknek jelentősebb darabjai: II. Rákóczi Ferencz fejedelemtől szóló művének két kötete, ezenkívül Petőfi Sándor és más magyar költők egyes műveinek angol és német nyelvű fordításai.

Egyéb szerzemények sorából kiemelendők: Kemény János fejedelem önéletrajzának 20 levélnyi töredéke a fejedelem sajátkezű irásában, továbbá Kecskeméthy Aurélnak sajátkezűleg írott naplója. Az irodalmi levelek gyűjteménye a már fölsorolt nagy terjedelmű levelezéseken kívül Arany János, Liszt Ferencz, Rummy György, Széchényi István, Tompa Mihály, Vörösmarty Mihály stb. egyes nagyérdekű leveleivel is gazdagodott.

A kéziratárát a lefolyt évben 155 kutató kereste föl, kik annak állományából 463 kéziratot és 807 irodalmi levelet használtak. Hivatalos megkeresésre 21 esetben 43 kézirat, 2 irodalmi levél és 12 fénykép kölcsönöztetett ki. A használók száma tehát együttvéve 176, a használt daraboké pedig 1327 (1907-ben 251 kutató 1458 darabot használt).

A kéziratár munkásságát az újabb, kisebb terjedelmű szerzemények földolgozásán kívül főleg a három nagy gyűjteménynek, ú. m. a Nagy Iván, Súlyom-Fekete Ferencz és Szelinovits Bódog-félenek rendezése vette igénybe.

IV. *Levéltár.* A gyarapodás *ajándék* útján 1742 drb; *vétel*

útján 7229 drb; *áthelyezés* útján (a könyvtár egyéb osztályaiából) 241 drb; *letétemény* útján 1832 drb; összesen tehát 11.044 drb.

Levéltári darabokat ajándékoztak a következők:

Bányász Lajos, Dóry Ferencz, Fabritius Endre, Gömör Gyusztáv, Halaváts Gyula, Irinyi Csaba, Iványi Béla, hg. Odescalchi Arthur, Pálinkás Gyula, Schlöger József, Szabó József, Szalay Imre, Szalay László, id. Szinnyi József, Tabódy József, Thallóczy Lajos, Todorescu Gyula, Wertheimer Dezső.

A levéltár gyarapítására 16.976 korona, 1600 márka, 3·05 frank fordított.

A múzeumi törzsanyag gyarapodásából 145 drb az eredeti középkori oklevelek, 6574 drb az újkori iratok, 830 drb a szabadságharc és emigráció-kori gyűjtemény és 99 drb a nemesi iratok és czimeres levelek csoportjára esik.

A megszerzett oklevélgyűjtemények közül kiemelendők a Nagy Iván és Sólyom-Fekete félek úgy mennyiségükre, mint pedig tartalmuk érdekességére nézve. Nagy Iván gyűjteménye 2687 drb iratot foglal magában és egyes magyar nemesi családok történetére tartalmaz rendkívül érdekes anyagot a XIV—XIX. századokból, úgyszintén saját személyére és családjá történetére nézve is. Nem éreketlen fölemlíteni, hogy ez utóbbiak között rendkívül ügyesen készült újkori oklevél-hamisításoknak egész sorozatával találkozunk.

Néhai Sólyom-Fekete Ferencz gyűjteménye 4238 drb iratból áll s annak az a nevezetessége, hogy az iratok legnagyobb részt Erdélyre s főleg Hunyad vármegyére vonatkoznak. Elsőrangú darabjai a gyűjteménynek azok, melyek a Hunyadi-házra és vele rokon családokra nézve tartalmaznak érdekes genealogiai adatokat. Ez oklevelek között a legrégebbek 1366., 1380. és 1414. évekből valók. Ezek közül facsimilében bemutatjuk Nadábi László erdélyi alvajdának Hunyadi János atyjához, Vajkhoz intézett parancsát, melyben meghagyja neki, hogy a Hátszeg vidékén birtokos Zalasdiakat birtokaikban és jogaikban ne háborgassa (*3. melléklet*). Úgy ebben a gyűjteményben, mint Nagy Ivánban nagy számmal voltak találhatók czimeres levelek és nemesi iratok, melyekről alább számolunk be.

Az újkori iratok között kiemelendők I. Lipót császárnak Caprara Eneához 1674 és 1696 évek között intézett sajátkezű

levelei, számszerint 43 drb, melyek tartalmuknál fogva kiválóan becsesek. E gyűjteményt a könyvtár egy berlini könyvkereskedőtől szerezte meg. Hasonlóképen értékes egy 74 darabból álló gyűjtemény, mely legnagyobbbrészt a császári haditanácsnak Rabatta Rudolf grófhhoz intézett rendeleteit és utasításait tartalmazza az 1670–1686 közti időből; ez iratok a Rabatta-féle hadi műveletekre vetnek világot. Kardos Samutól egy 370 drbból álló gyűjtemény vásároltatott meg, melynek XVII—XVIII. századi anyagában a kuruczorszaknak Máramaros vármegyére vonatkozó iratai bírnak érdekekkel.

A legújabb kor iratai közül külön főlemlítésre méltók a Fáy András közgazdasági működésére vonatkozók. Ezek között kiválóan érdekesek a Pesti Hazai Első Takarékpénztár (akkor Pestmegyei Takarékpénztár) alapításáról, szervezéséről, első üzletveinek eredményeiről stb. szólnak. Ez iratok között megvan annak a vármegyeházi egyetlen szobának berendezését és butorzatát feltűntető vázlatos rajz, a hol ezen nagyhirű pénzügyintézetünk megkezdte működését. Ezen kuriózum számba menő érdekességnek képét mellékelten közöljük (*4. melléklet*).

Gazdag gyarapodása volt az 1848/49-es szabadságharczra vonatkozó iratgyűjteménynek, mely legeslegelső rangú darabokkal gazdagodott. Ilyen például Görgei Arthurnak 1848. aug. 21-én Kiss Sándor ezredeshez, Pétervárad parancsnokához, intézett levele, melyben a világosi fegyverletétel körülményeiről és az akkori helyzetről leplezetlen őszinteséggel szól.

Rendkívül nagy volt a czimeres nemeslevelek gyűjteményének szaporodása. Ezekből 2 drb eredeti armalis Zsigmond korára esik, 1 drb pedig II. Ulászlótól való, ú. m. 1421-ből a Pércsi-, 1422-ből a Lesztéméri- és 1506-ból a Baasi-család részére szóló. Mint nagy ritkaság főlemlítést érdemel János királynak 1540. évi czimereslevele Gávai Lukács részére. A nagy arányú gyarapodást különösen az teszi nevezetessé, hogy az anyagban 40 drb olyan armalis található, melyeknek kiállítói erdélyi fejedelmek, kiknek czimereslevelei tudvalévöleg sokkal ritkábbak a magyarországiaknál.

A letéteményezett családi levéltárak száma a lefolyt év alatt kettővel növekedett és egy korábban letéteményezett levéltár kiegészítésben részesült. Új letétemények, melyekkel együtt a családi levéltárak száma *85-re* emelkedett, a következők:

1. Az *Ujházy*-családé, melyet Ujházy Iván országgyűlési képviselő helyezett letétbe. E levéltár 1 drb Árpádkori oklevelen és a családnak 1609. évi armálisán kívül 738 drb XVII—XIX. századi iratot tartalmaz.

2. A *Rhaell*- (máskép Rolly) családé, melyet Bujanovics Sándor udvari tanácsos Fest Lajos útján adott át, 941 drb újkori irattal. Ezek között van a családnak 1558. évi birodalmi és 1601. évi magyar czimeres nemeslevele.

3. Kiegészítést nyert az Ágcsernyői *Szerdahelgyi*-család levéltára 151 drb újabkori irattal.

A levéltárat a lefolyt évben 279 kutató kereste föl, kik annak állományából 87.947 drbot használtak (1907-ben a használat 351 egyén részéről 72.591 drb).

A levéltár munkásságát elsősorban az újabb magyarányú szerzemények földolgozása vette igénybe, minek eredményéről a föntebbiekben beszámoltunk.

***

A könyvtári tisztviselők és alkalmazottak irodalmi munkásságát a következő összeállítás mutatja:

Dr. Fejérpataky László

m. kir. udvari tanácsos, osztályigazgató, egyetemi ny. r. tanár, múzeumi és könyvtári orsz. felügyelő, a M. Tudományos Akadémia rendes tagja, az Akadémia történelmi bizottságának előadója és a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság másodelnöke.

1. Jelentés a Széchényi orsz. könyvtár állapotáról az 1907. évben. (Magyar Könyvszemle 1908. évf.)

2. A harmadik festett armális. (Turul 1908. évf.)

Id. Szinnyei József

kir. tanácsos, múzeumi igazgató-őr, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.

1. Magyar Irók élete és munkái. 108—113. füzet (XII. kötet 8., 9. XIII. köt. 1—3.) Simplicianus-Szebenyi.

2. Bach-korszak. (Naplójegyzetek.) I—III. 1850—51. (Komáromi Lapok 3., 4., 11., 12., 28., 29. sz. Átvette a M. Állam 32., 34., 81., 177. sz., részben a Budapesti Hirlap 30., 90. sz. és A budapesti Ujság-írók Almanachja 1909-re 83—90. l.)

3. Hogyan készülnek a «Magyar Irók». (A budapesti Ujságírók Almanachja 1908-ra 222—236. l.)

Kollányi Ferencz

pápai praelatus, jaáki apát, múzeumi igazgató-őr, a hiteles helyi levéltárak országos főfelügyelője, a Magyar Tudományos Akadémia I. tagja.

1. A párbér jogi természetéhez. (Különlenyomat a Religio 1908. évfolyamából.) Budapest, 115 l.
2. Az udvari zsinat. (Alkotmány, 1908. évf. 99. szám.)
3. Schönherr Gyula. Nekrolog. (Magyar Könyvszemle 1908. évf.)
4. Szerkesztette a Magyar Könyvszemlét.

Dr. Sebestyén Gyula

igazgató-őr, a Néprajzi Osztály I. osztályvezető miniszteri biztosa, a Magyar Tud. Akadémia I. tagja, a Magyar Néprajzi Társaság főtákará.

1. Árpád a hagyományban. Az «Árpád és az Árpádok» című díszműben, 163. l.
2. Árpád emléke a középkori mondákban. Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum 1907. évi állapotáról, 203. l.
3. Jelentése a hazai szent-ferenczrendi zárdák könyvtárainak tanulmányozásáról. U. o. 139. l.
4. «Batthyány Boldizsár misekönyve». Emlékkönyv Beöthy Zsolt születésének hatvanadik évfordulójára, 199. l.
5. Dr. Schönherr Gyula. Nekrolog. (Múzeumi és Könyvtári Értesítő 1908. évi foly. 2—3. sz.)
6. Főtákarai jelentés a Magyar Néprajzi Társaság 1908. évi rendes közgyűlésén. (Ethnographia, 1908. évfoly. 182. l.)
7. Az Ethnographiát szerkesztette dr. Munkácsi Bernáttal.
8. Gyűjtötte a hazai bányászok régi misztériumait és népi színjatekait.
9. A magyarországi bányászok ismeretlen népi színjatekai. Magyar Nemzeti Múzeumi ismeretterjesztő előadás 1908. decz. 12-én.

Horváth Ignác

muzeumi őr.

1. Az 1907-ik évben keletkezett és megszűnt folyóiratok. (Melléklet a Magyar Könyvszemle 1908. évf. 3-ik füzetéhez.)
2. Történeti repertorium. (Századok, 1908. évfolyam.)
3. A magyar bibliografiai irodalom repertoriuma az 1907. év utolsó s az 1908. év első három negyedében. (Magyar Könyvszemle 1908.)

Kereszty István

múzeumi őr.

1. Az 1907. évi hazai hírlapirodalom bibliográfiája. (Magyar Könyvszemle, 1908. 3. szám.)
2. A zene irodalma a könyvtárban. (U. o. 4. sz.)
3. Fabó Bertalan: A magyar népdal zenei fejlődése. (Századok, 6. szám.)
4. A jövő zenéje. (Művészeti Almanach 1909-re; lenyomat az Egyetértés aug. 29-iki számából.)
5. A hírlaptárról. (A Budapesti Ujságírók Egyesületének Almanachja 1909-re.)
6. Wagner Richard és első neje. (Vasárnapi Ujság 34. sz.)
7. Takáts Mihály jubileuma. (U. o. 39. sz.) Ezenkívül operajondóságok ismertetése. (U. o. 8., 19., 22., 47. sz.)
8. Egy kellemetlen téma. (Zeneközlöny, 22. sz.) És majd minden számban: A M. Kir. Opera krónikája.
9. Treuga Dei. (Zenelap, 2. sz.)
10. Ezer magyar népdal. (U. o. 5. sz.)
11. Kezdeményezés. (U. o. 9. sz.)
12. Az opera körül. (U. o. 14. sz.)
13. Nemzeti zeneművészet. (U. o. 15. sz.)
14. Filharmónia. (U. o. 16. sz.)
15. Két ideál. (U. o. 21. sz.)
16. Egy bírálat bírálata. (U. o. 22. sz.) És számos zenei előadás vagy zenemű bírálata.
17. Világlap — magyar zenei eseményről. («Eliana»: gr. Apponyi Albert cikkének fordítása a lipcei Illustrirte Zeitungból. Zenevilág, 11. sz.)
18. A középosztály. (U. o. 25. sz.)
19. Uj dalirodalmunk. (Euterpe, 1. sz.)
20. Vasárnaponként Zenei Heti Szemle, továbbá újévi, husvétii, évadzáró stb. alkalmi cikkek, valamint operaelőadások és hangversenyek kritikája június elejéig. (Független Magyarország.)
21. Ez is jubileum. (Egyetértés 2., 50. sz.)

Dr. Áldásy Antal

múzeumi őr, a Magyar Tudományos Akadémia I. tagja, egyet. m. tanár.

1. A Pérczy család czimereslevele 1421-ből. (Turul 1908. évf.)
2. A Marsovszky család czimereslevele 1430-ból. Ugyanott.

3. Egy női rendjel tervezete II. Ferencz korában. Ugyanott.
4. Könyvismertetések és bírálatok a Turulban és a Századokban.
5. Szerkesztette a «Turul»-t, a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság közlönyét.

Dr. Melich János

múzeumi ör, egyet. m. tanár, akad. l. tag, a helsingforszi Finn-Ugor társaság és a várnai Régészeti társaság l. tagja.

1. Révai Miklós nyelvtudománya. (Értekezések a nyelv és széptudom. köréből. XX. 4.)
2. Az «Orthographia Vngarica» és a magyar helyesírás. (Különlenyomat a Magyar Könyvszemléből, megjelent a Magyar Nyelvtud. Társaság kiadványai 8. számaként.)
3. Újabb adalékok a hazai vend (szlovén) nyelvű irodalom bibliografijához. (Különlenyomat a Magyar Könyvszemléből.)
4. Über die Namen der Wochentage im Slawischen. (Megjelent a Jagic-Festschrift-ben és különlenyomatban is.)
5. Révai első magyarázata a Halotti Beszédről. (Megjelent a Magyar Nyelv cz. folyóiratban.)
6. Trubar Primož in Kuzmics Stevan. (Megjelent a laibachi «Slovan» folyóirat VII. 3. számában.)
7. Nem magyar keresztnevek jegyzéke. (Átdolgozás, Magyar Tud. Akadémia.)
8. Kisebb értekezések, czikkek: *a)* Megjegyzések a király szóhoz. *b)* Orbáncz; *c)* Gessner Mithridateséről. *d)* Ágybér, párbér. *e)* Excerpta linguae Hungaricae (az *a—e*) alattiak a Magyar Nyelvben láttak napvilágot). *f)* Karácsony (Magyar Nyelvőr). *g)* Vramecz Antal krónikája (Magyar Könyvszemle). *h)* A Magyarország eredetéről és nyelvéről (Századok). *i)* A khazar nemzet nevééről (Századok).
9. Jelentés bolgárországi régészeti tanulmányútról (Keleti Szemle 1908. évfolyam).

Kováts László

múzeumi segédőr.

1. Adalékok a XVI. századi török-magyar harcok idejéből. I. Schwendi Lázár emlékirata a magyar határ védelméről. (Magyar Katonai Közlöny. 1908. évf.)
2. Képek a magyar szabadságharczból. (Felolvasás az Erzsébet-Népakadémiában.)

Varjú Elemér

múzeumi segédőr, a kassai Felsőmagyarországi Múzeum miniszteri biztosa.

1. Két corvin-kézirat (Magyar Könyvszemle 1908. évf. 1. füzet.)
2. A Tomaj nemzetségbeli Losonczi Bánffy család története. I. k. Budapest 1908.

Dr. Vértessy Jenő

múzeumi segédőr.

1. Teleki László és a «Kegyencz». («Egyetemes Philologiai Köz-
löny» VI—VII. füzet.)
2. Arany János heraldikája. (Felolvasás a Magyar Heraldikai és
Genealogiai Társaság februári ülésén. Megjelent «Turul» II. füzet.)
3. A Fáncsi-féle szinlapgyűjtemény a Magyar Nemzeti Múzeum
könyvtárában. («Magyar Könyvszemle» III. füzet.)
4. Shakespeare egy kétes drámája. («Uránia» III. füzet.)
5. Az «Odysseia» XX. éneke. Fordítás. (Felolvasás a Budapesti
Philologiai Társulat áprilisi ülésén.)
6. Az asszony. Költemény. («Katholikus Szemle» VII. füzet.)
7. Kisebb közlemények az «Egyetemes Philologiai Köz-
löny»-ben, az «Irodalomtörténeti Közlemények»-ben és a «Magyar Shakespeare-
Tár»-ban.

Dr. Gulyás Pál

múzeumi segédőr, a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének jegyzője, az országos főfelügyelőség népkönyvtári szakmegbízottja, a Magyar Könyvszemle segéd-
szerkesztője.

1. A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának címjegyzéke III. köt.
Aldinák. Budapest, 1908.
2. Észak-német népkönyvtárak. Budapest, 1908.
3. A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsa elé terjesztett
összefoglaló jelentés a dr. Ferenczi Zoltán népkönyvtári szakcikkei
alapján megvalósítandó intézkedések tárgyában.
4. A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi orsz. könyvtárában lévő
Aldinák leíró jegyzéke. V—VI. közlemény. (Magyar Könyvszemle 1908.)
5. Vidéki könyvtáraink 1906-ban. U. o.
6. Ujabb külföldi tanulmányok Mátyás király könyvtáráról. U. o.
7. Egy tudományos kölcsönkönyvtár: a «London library» U. o.
8. Bibliográfiai rendszerek. I. közlemény. U. o.
9. A berlini és charlottenburgi népkönyvtárak. (Múzeumi és Könyv-
tári Értesítő 1908. évf.)
10. A bibliofil természetrajza. (Uránia. 1908. évf.)

11. A könyvgyűjtés főbb irányai. Három közlemény. U. o.
 12. Jelentés 1907. évi népkönyvtári tanulmányútjáról. A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Tanácsának 1907. évi jelentésében.
 13. Budapesti Bibliotheksmisere. (Pester Lloyd. 1908. okt.)
 14. Ungarns Mitwirkung am Weltkataloge der Inkunabeln. (Zentralblatt für Bibliothekswesen. 1908. évf.)
 15. Könyvismertetések: *A) Az Egyetemes Philologiai Közlönyben:*
a) Haumant E. Ivan Tourgénief; b) Thime P. H. Guide Bibliographique de la littérature française. B) A Magyar Könyvszemlében: a) Albert A. Medicinische Literatur u. Schriftsteller-Vademecum; b) Briquet, Les filigranes; c) British Museum, Reproductions from illuminated manuscripts III.; d) Brown J. D., The small library; e) Bürger K., Buchhändleranzeigen; f) Cockerell, The Gorleston psalter; g) Davenport, The book; h) Dorez, Les manuscrits du lord Leicester; i) Essai de bibliographie pratique; j) Greve, Das Problem der Bücher und Lesehallen; k) Hinneberg, Kultur der Gegenwart I. 1.; l) Leidinger, Die Teigdrucke; m) Morócz, Huszonöt esztendő; n) Petrik, Magyar könyvészet 1886--1900. I.; o) Rejtő. A papíros tartóságának megállapítása; p) Thieme, Guide bibl. de la littérature française de 1800 à 1906.; r) Weinberger, Beiträge zur Handschriftenkunde. I. C) A Múzeumi és Könyvtári Értesítőben: Szalay Imre, Az Erzsébet királyné emlékmúzeum. D) A Turul-ban: Kervyn de Lettenhove: La Toison d'or.
 16. Huszonegy apróság a Magyar Könyvszemlében.

Dr. Bártfai Szabó László

múzeumi segédőr, a Heraldikai és Genealogiai Társaság jegyzője.

Könyvismertetések, kisebb közlemények a Turulban.

Jakubovich Emil

gyakornok.

1. Régi magyar breviáriumi mutató-tábla. (Magyar Nyelv 1908. X. füzetében.)
 2. Könyvismertetések: Báró Waldbott-Bassenheim Frigyes: Wolkenstein Oswald gróf atyai és anyai ágon való egyenes leszármazása a Rákóczi és Hohenzollern hercegi családoktól. (Turul 1908. II. füz.)
 Dr. Bruckner Győző: Késmárk szabad kir. város műemlékei. (Turul 1908. II. füz.)
 3. Dr. Melich János örrel folytatta Calepinus: Dictionarium decem linguarum 1585. lyoni kiadása latin-magyar részének sajtó alá rendezését. (Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia; kinyomatva az első 8 iv.)

Dr. Bajza József

gyakornok.

1. Petőfi István (Felolvasás a Petőfi Társaságban).
2. Petőfi Zoltán (Előadás a Budai Közművelődési Körben).
3. Egy ismeretlen magyar Katalin-legenda (Irod. tört. Közl.).
4. Bajza József költői nyelvéről (Magyar Nyelvőr I. f. és különlenyomatban is).
5. Bajza József emlékezete (Emlékezés a Phil. Társ.-ban, E. Phil. Közl. és különlenyomatban is).
6. Bajza József mint történetíró (Felolvasás a Magyar Tört. Társ.-ban, Századok és különlenyomatban is).
7. Bajza József mint nyelvújító (Felolvasás a Magyar Nyelvtud. Társ.-ban, Magyar Nyelv és különlenyomatban is).
8. Bajza József és szülőföldje (Előadás Gyöngyös város Bajza-ünnepén, Mátravidék 10—14. sz.).
9. Bajza József lyrája (Uránia).
10. Bajza József családi levelezése (Irodalomtört. Közlemények).

Dr. Gerevich Tibor

gyakornok.

1. Francesco Francia nell'evoluzione della pittura bolognese. «Rassegna d'Arte», Milano 1908.)
2. Tracce di Michelangelo nella scuola di Francesco Francia («L'Archiginassio», Bologna 1908. és különlenyomatban is).
3. L'antica arte decorativa umbra («L'Italia Industriale Artistica», Roma 1908.).
4. Donatello és az újabb művészettörténeti kutatás. («Athenaeum», 1908. év.)
5. A régi umbriai iparművészet a perugiai kiállításon. («Múzeumi és Könyvtári Értesítő», 1908.)
6. A fénykép a múzeum szolgálatában. U. o.
7. Külföldi Szemle. U. o.
8. Wollanka I.: Raffael. Birálat. («Budapesti Szemle».)

A SÁROSPATAKI LENGYEL BIBLIA S UJONNAN FÖLFEDEZETT HARMADIK TÖREDÉKE.

HARSÁNYI ISTVÁNTÓL.

(Második közlemény.)

Ringeltaube, bár már 1745-ben «Von den poln. Bibeln» című könyvében megdöntötte a Tschepius-féle két példány elméletet, de azért, Regenvolsciusra, meg Dlugossra hivatkozva, mintegy kiegészítésül ismét foglalkozik azzal s tagadja annak életrevalóságát «Beiträge zu der Weltlichen, Kirchen- und Gelahrten-geschichte» (II-ter Theil) című 1764-ben Danzigban megjelent (szerző neve nincs a címlapon) munkájának előbeszédében.

Friese Gottlieb Keresztély 1786-ban¹ azt mondja, hogy nem Zsófia, hanem Hedvig fordította le magának ama bibliát 1390-ben latinból lengyelre, s hogy Jaszowici András pap, e fordítás szerzője, Hedvignek (és nem Zsófiának) volt káplánja és hogy a *valdensesk* szektájához tartozott.

Friese ez adatokat *Rieger Konrád Györgynek* egy 1734-ben megjelent munkájából² vette, amelyre a 15. lap jegyzetében hivatkozik is és amelyben először nyilvánult Jaszowici András papról ez a felfogás. Malecki szerint lehetetlen, hogy az oly kegyes és igaz hitű Hedvignek udvarában egy valdens pap lett volna. Különben az sem érthető, hogy Jaszowici András 1390-ben való szereplését honnan veszi Friese, mikor az «ad calcem» írt feljegyzésből egészen világos, hogy Jaszowici András Zsófia idejében (1455) működött mint bibliafordító, s nem 65 esztendővel korábban (1390.)!

¹ Beiträge zu der Reformationsgeschichte in Polen und Lithauen. Breslau. 1786. II. B. I. Hälfte. 14—15. lap.

² Die alten und neuen böhmischen Brüder. Züllichau, 1734. Az erre vonatkozó adat így szól: «1390 körül a Szentírás Jassowitz András, egy valdens által, latin nyelvből lengyel nyelvre fordíttatott». I. B. 34. lap.

A Friese téves felfogását magáévá tette *Czacki Tadeus*, «A litván és lengyel jogokról» című munkája 264. sz. jegyzetében. Megjegyzéseit e fontos kijelentéssel zárja be: «*Nálam megvan e bibliának egy töredéke*». (V. ö. Bentkowski: *Historya* I. 189. lap.) Malecki azt hiszi, hogy Czacki a töredéken azt a XV-ik századbéli zsoltárt értette, melynek kézirata tényleg birtokában volt, s a melyet ő Hedvig királyné zsoltárjának tartott. Később is voltak még — folytatja Malecki — a kik úgy vélekedtek, hogy a szóban levő zsoltár az eredetileg Hedvig vagy Zsófia királyné tulajdonát képezett *sárospataki kódex* kitépott része volt. Ezt a véleményt képviselte pl. *Kucharski András*, varsói egyetemi tanár is.¹ E vélemény azonban Malecki szerint, merőben téves, mert a hajdan Czacki, most Czartoriski Wlad. herceg birtokában (Sieniaw-ban) levő s pergamenre (ép úgy, mint a sárospataki kódex) írt zsoltár, *alakjára nézve kis 4-edrét*, míg a sárospataki kódex nagy ívrét (fol. maxima) alakú s így a kettőnek egymáshoz semmi köze nem lehetett. Különben, hangsulyozza Malecki, ama zsoltár nyelvezete és írásmódora szintén jóval későbbi eredetre mutat.

A maga korában igen híres *Broughthon*-féle vallástörténeti lexikon,² a melyet *Mindszenti Sámuel* révkomáromi ref. lelkész fordított magyarra, a lengyel bibliáról ezt írja: «Már a XIV. Században, Jagelónak felesége, Hedvigis Királyné fordította a Bibliát Lengyel nyelvre; mások ezt a Jagelló utolsó feleségének, Sophiának tulajdonítják». (302. lap.) E szöveg teljesen megegyezik a Zedler-féle lexikon szövegével. Ezen általános felfogás megemlítése után a magyar bibliákról szóló s Mindszenti által bővített cikkben még egyszer szó van a lengyel bibliafordításról, cképen: «bizonyos az, hogy *Hedvig*, I. Lajos Királynak leánya, a' ki Magyar Ország' kebelében neveltettetett — fel, az *Ó- és Új-Testamentomnak minden könyveit*, a' Lengyeleknek

¹ Kucharski András, nyelvész, 1827 december 19-én és 20-án járt is Sárospatakon és Somossy János könyvtárnok vezetése mellett megnézte és át is olvasta főiskolánk könyvtárában a lengyel kódexet, a mint erről a kódex utótáblájának belső oldalára írt feljegyzése is tanúskodik.

² Broughthonnak a' religióról való históriai Lexicona. Magyar nyelvre ford. Mindszenti Sámuel. I. Darab. Komárom, 1792.

hasznokra, azoknak nyelvekre fordította». (302—303. lap.) Emez állításának igazolásánál szerző Kortholtust és Le Longot hívja bizonyosággul, a kiknek adatai alapján bizonyosnak tartja, hogy a teljes bibliát Hedvig fordította lengyel nyelvre.

Érdekes, hogy az eddig említett írók írtak ugyan a lengyelek legrégebb bibliafordításáról, a fordítató királynékról, a fordítóról, a másolóról, a fordítás befejezésének helyéről és idejéről stb., de arról mit sem tudtak, hogy a régmúltnak eme nagybecsű nyelvelméke a sárospataki ref. főiskola könyvtárában őriztetik, pedig közülök egyik-másik (pl. Tschepius is, mint láttuk) sokáig és sok helyen kutatott és tudakozódott utána.

A fiatal gróf *Teleki Domokos* († 1798-ban, 25 éves korában) volt az, a ki «Egynehány hazai utazások le-írása» című 1796-ban Bécsben megjelent munkájában egészen váratlanul azzal a hírrel lepte meg a külföldet, hogy a legrégebb lengyel bibliafordítást tartalmazó pergamen-kódex Magyarországon, a sárospataki református kollégium könyvtárában őriztetik. Teleki gróf természetesen nem is sejtette, hogy könyvének a kódexre vonatkozó néhány egyszerű — és már itt jegyezzük meg, hogy tévedésekkel teljes — sorát a külföldi tudósok milyen nagyjelentőségű s a kódex történetében korszakalkotó felfedezésnek fogják majd nyilvánítani.

A fiatal gróf 1793-ban utazta be Magyarországot s a Sárospatakról szóló leírásában (jelen volt a juniusi exameneken, megtekintette a várat s a főiskolai könyvtárt) a lengyel bibliáról a következőket írja: «Ezen a napon (dátum hiányzik) a' Collegium Bibliothecájában voltam. Ebben egy nevezetes könyvet találtam, t. i. egy Bibliát Lengyel nyelven Kéz-írásban, igen szépen Pergamentre írva; ezt a' Bibliát Hedvigis az I. Lajos M. Király Leánya *fordította magyarból*. (lásd Bod Péter M. Athenássát) 1390-ik Eszt. irattatott, de tsonka, mivel egy része ki vagyon szakasztva». (6. lap.)

Azonban a lengyel kódexnek e leírása hibákkal teljes. Már Szombathi János, a főiskola érdemes könyvtárnoka (1783—1823) észrevette azokat s a főiskolai könyvtár példányában a kódex leírása mellé és a lap alsó szélére a következő helyreigazításokat jegyezte föl: A «*fordította magyarból*» szavakra vonatkozólag ezt mondja: «olvasd: a maga költségén *fordította*; ezt pedig, hogy

magyarból, töröld el». Az Athenásra való téves hivatkozást pedig így igazítja helyre: «Bod Péter Magy. Athenásában Hedvigisről egy szó sintsen; hanem leírták a' Szent Biblia Historiájában».

Mikor gróf Teleki 1793-ban Patakon járt, Szombathi János volt a könyvtárnok, a kiről lehetetlen föltenni, hogy a lengyel biblia megtekintésekor olyan téves adatokat közölt volna arról a fiatal gróffal; annyival kevésbbé, mert ime a gróf téves adatait siet gondosan helyreigazítani. A téves adatok valószínűleg úgy kerülhettek be a gróf leírásába, hogy a kódex megtekintése alkalmával nem jegyezte jól meg a könyvtárnok tájékoztató magyarázatát s az emlékezetében megőrzött adatokat a leíráskor (a könyv az utazás után 3 év múlva jelent meg) összezavarta. Az sem lehetetlen azonban, a mit Malecki gondol (s Szombathinak gróf Majláthhoz intézett később tárgyalandó leveléből is ez tűnik ki), hogy t. i. a kódex előtáblájának belső oldalán levő lengyel nyelvű följegyzések olvasása alkalmával megakadt a gróf szeme a Jadwiga (Hedvig) néven és az 1390 évszámon s ezek alapján (nem tudván lengyelül) a nevet és évszámot kapcsolatba hozva egymással, azt hitte, hogy Hedvig 1390-ben maga fordította le a bibliát.

Azonban gróf Teleki munkájának nem magyar nyelvű (1796) kiadása alapján terjedt el külföldön annak a hire, hogy a főiskola könyvtárában őriztetik a lengyelek hires bibliája, hanem a munkának 1805-ben, Pesten «Reisen durch Ungern» etc. czimen megjelent *német kiadása* alapján. (Fordította: *Németh László* győri luth. gimn. tanár.) A német kiadás idevonatkozó szövege így hangzik: «In der Bibliothek des Kollegiums fand ich eine pohlische, auf schönen Pergament zierlich geschriebene Bibel, als eine grosse Seltenheit. Diese Übersetzung verfertigte Hedvig die Tochter Ludwigs des I-ten aus dem Ungarischen (v. Bods ungarisches Athen). Die hiesige Abschrift wurde 1390 verfertigt, ist aber nicht ganz». (30. lap.)

Ennek a német szövegű meglepő hiradásnak alapján már 1806-ban egy *Dobrowski József* nevű prágai tudós, *Bandkie György Sámuelnek*, a krakkói Jagelló-egyetem könyvtárnokának latin nyelvű levelet ír, a melyben a gróf Teleki tudósítását latin nyelvre fordítva közli vele s a fordítást a következő megjegyzéssel kíséri: «Alig hiszem, hogy abban az időben már teljes lengyel biblia

lett volna, mert abból a korból egy szláv nép sem dicsekedhetik a legkevésbé sem teljes bibliával». A magyarból szlávra való fordítás szerinte nem lehet magáé Hedvig királynéé. Dobrowskinak ugyanis az volt a nézete, hogy az a biblia nem magyarból, hanem latinból fordított lengyelre. Bandkie a Dobrowski levelében foglalt Teleki-féle h iradásnak, tekintve annak hihetetlen állítását (t. i. hogy a bibliát maga Hedvig fordította magyarból lengyelre), nem nagy jelentőséget tulajdonított, valamint nem tulajdonított a levélíró sem (ez kitűnik különben a levélnek idézett részletéből is), mert eszük ágában sem volt, hogy itt a Hedvig, vagy Zsófia-féle biblia-fordításra komolyan gondolni lehetne.

Bentkowski Felix «A lengyel irodalom története»¹ című művének a lengyel nyelvemlékekről szóló részletében hivatkozik *Dlugosznak* Hedvigről írt följegyzésére, majd *Miechowita* krónikájára, a mely megerősíti Dlugoss följegyzését s miután megemlíti, hogy a Czacki birtokában levő lengyel bibliafordítás nem más, mint Hedvig királyné zsoltárja, áttér *Regenvolsciusnak* a Zsófia királyné bibliájából vett záró-soraira s Regenvolscius szavaiból hajlandó azt következtetni, hogy Jaszowici András ezt a fordítást, Zsófia királyné rendeletére, *maga készítette*. Végül nem hagyja figyelmen kívül, ezzel kapcsolatban, *Ringeltaube* fölfogását sem, a ki, ama vélemény felé hajlik, hogy az csak a Hedvig idejében készült fordításnak másolata volt. *Friese* fölfogását azonban nem méltányolja, mert Friese a maga fölfogásának alapját (a forrást) nem közli.

Az 1814-ik évben már a «Miscellanea Cracoviensia» című folyóirat, a melynek épen az imént említett Bandkie volt a szerkesztője, egy cikket közölt a lengyel bibliákról *Kossicki Lajos* krakkói egyetemi hallgatótól,² a ki e cikkének bevezetésében, miután Dlugosznak Hedvigre s Regenvolsciusnak Zsófiára vonatkozó följegyzéseit, továbbá Turnoviuséit stb. méltatta, megemlíti Dobrowskinak Bandkiehez 1806-ban írt, főnntebb tárgyalt levelét s közli belőle Telekinek a sárospataki lengyel bibliára

¹ *Historya literatury Polskiej*. Warszawie i Wilnie 1814. Tom I. (189—191. lap.)

² Czime: «Brevis bibliorum polonicorum per editionem familias conspectus». 83—113. lap. Itt közölve van a Dobrowski levelének tartalma is.

vonatkozó leírását, a levélíró megjegyzéseivel együtt, de a nélkül, hogy ez emléket a Dlugoss említette bibliával kapcsolatba hozná.

Kossicki cikkének gróf Teleki fölfedezéséről szóló híre nemcsak a lengyel szakköröket, hanem a nagyközönséget is mihamar befutotta. Azonban nagyobb és melegebb érdeklődés ez időben még alig mutatkozott. A kódex megtekintésének, nyelvészeti s más tekintetben való átvizsgálásának, beható tanulmányozásának s leírásának, esetleg lemásolásának és kiadásának vágya a tudósok lelkét még nem foglalkoztatta.¹

De nemsokára jelentkezett ez is és mihamar a legélénkebb érdeklődés tárgya lett a sárospataki lengyel kódex. A tudós világ megtudta, hogy a sárospataki kollégium könyvtára a lengyel kódexben egy igen becses nyelvemléket, egy nagy kincset őriz, különösen a lengyelekre nézve.

Mikor 1821-ben *Bzewuska Rozália*, szül. Lubomirska hercegnő, a kit a lengyelek tudományáért is nagyrabecsültek, megtudta, hogy Magyarországon a sárospataki ref. kollégium könyvtárában egy, lengyelre fordított biblia van: levélben fölkereste Mailáth János grófot (a híres költőt, történetírót és publiczistát, a kinek német nyelven írt munkáit külföldön is jól ismerték), hogy lenne szives részére e bibliáról a sárospataki kollégiumtól pontos tudósítást kérni s azt neki megküldeni. Mailáth gróf szivesen teljesítette a grófnő kérését. Levelet intézett ez ügyben a sárospataki kollégium igazgatóságához. Mailáth gróf levelére a kollégium akkori könyvtárnoka: *Szombathi János*

¹ Hogy a Kossicki cikkének megjelenése után sem érdeklődtek melegebben a lengyelek a Hedvig névvel kapcsolatos sárospataki biblia iránt, annak okát Malecki így adja elő: «Azon időben nálunk még egyáltalán nem fogták föl a régi írásmaradványoknak fontosságát, mai nyelvünk vizsgálatára nézve. Bandkie kivételesen értett ugyan ehhez egy kicsit, de a nagyközönség, ha tulajdonított is azoknak valamelyes fontosságot, annak más okai voltak. Az ilyen tárgyakban érzelmileg megbecsülték a kedves nemzeti emléket, megbecsülték az anyagi oldalt, de semmi egyebet. Még Mrozinski tábornok, az első igazán tehetséges lengyel grammatikus is ostobaságnak tartotta a grammatikai búvárlatokban a Zsigmondok idejebeli nyelvészetre, régi kéziratokra, avagy más szláv nyelvekre való hivatkozást. Olyan régiséget pedig, mint pl. Parkosz tractatuma a helyesírásról, holmi makulaturának nevezett».

írta meg a választ,¹ a melyet Mailáth gróf 1822 január 30-án kapott meg és sietett is azt még aznap közölni Rzewuska grófnővel. «Azon helyzetben vagyok — írja — hogy megküldhetem Méltóságos Asszonyomnak a Hedvig királynő bibliájára vonatkozólag kért fölvilágosítást. Ebben a pillanatban (1822 jan. 30.) veszem a sárospataki református kollégium válaszát azon kérdésemre, melyet Méltóságodnak parancsára ahhoz intéztem. A levél magyarul van írva s hiteles szövege így hangzik: «Azon téves vélemény, mintha a szóban forgó bibliát Hedvig királynő fordította volna le, az ifjú Teleki Domokos gróftól ered, a ki ebben a bibliában meglátván a Hedvig nevét, azt következtette, hogy azt maga a királynő fordította és eme véleményét magyarországi utazásai közben elterjesztette. Hedvig sohasem fordította a Szentírást, hanem fordítani rendelte az 1390-ik esztendőben a latin Vulgatából, mit a lengyel szerzők bizonyítanak (cura et impensis reginae Hedvigis). A sárospataki biblia Zsófia királyné, Jagelló Ulászló feleségének parancsából az 1455-ik évben fordítottatott le. Ezt bizonyítja egy, a biblia táblájára ragasztott lengyel irat, a következő szavakkal». (Itt következik az a két följegyzés, a melyeket már a kódex leírásánál közöltünk.) Majd így folytatja a Szombathi levelének idézését: «E biblia pergamenre van írva, in folio; fatáblákba van kötve és sárgabőrrel fedve. Fedelébe az MDLXII. évszám van bevésve, sarkain rézlemezek vannak, kapcsa szintén fémből való volt. Az első lap ki van festve különféle színekkel. Az első nagy betű arany, a kezdőbetűk vörösek. A sorok alatt huzott vonalak látszanak. Úgy látszik, két szerzetes volt alkalmazva a biblia átírására, minthogy az első lapok betűi különböznek a továbbiakétól. E biblia nem tartalmaz többet 185 levélnél, a többi ki van vágva. Az újtestamentom egyáltalán nincs meg. Az első oldalon ki van festve a lengyel és litván czimer. Jobbkézfelől a koronás ezüst sas, balfelől az «üldöző», vagyis lovag, loháton, karddal kezében. A pajzson látható a kettős magyar kereszt. Úgy látszik, hogy e kereszt Hedvignek Jagellóval való

¹ Dr. Horváth Cyrill adata szerint (közölve dr. Erdős id. munkájának 37. l.) Szombathi 1821 december 15-én már elkészült a felelettel. Két nappal előbb (december 13-án), tehát bizonyosan a Mailáth levelének hatása alatt, megszámlolta Szombathi a kódex leveleit, a mint erről az utótábla belsején olvasható följegyzése tanuskodik.

házassága után todatott hozzá a litván czimerhez. Látni, hogy volt egy harmadik pajzs is, de azt már nem lehet fölismerni. E biblia a sárospataki református kollégium tulajdonává lett, még pedig két Rákóczi-fejedelem, az 1648-ik évben elhalt erdélyi I. György és annak 1652-ben elhalt Zsigmond nevű fia hagyatékából. E két fejedelem a főntnevezett kollégiumnak hagyományozta gazdag könyvtárát. Honnan került e biblia a Rákócziakhoz, azt nem tudni. Budán, 1822 január 30. Gróf Mailáth János». ¹

Rzewuska grófnő, Mailáth gróf levelét nyomban elküldte a híres *Niemcewicz Juliánnak*, a ki azt örömmel fogadta s nagybecsű adatainál fogva sietett is azt a szerkesztésében megjelenő:

¹ *Malecki* szerint gróf Mailáth «a maga föltevését, hogy a biblia az 1652-ben elhalt Rákóczi Zsigmond ajándéka», a sárospataki főiskola kézirat-tárában levő «Historia Scholae Ref. Sáros-patakinae. Opera et studio Georgii Király de Szathmár» című kéziratának ama följegyzéséből vette, hogy Rákóczi Zsigmond a saját könyveit még életében az iskolának ajándékozta, a melyek közt volt a «Biblia Polyglotta Parisiensia», melyet nagy költséggel Amsterdamból rendelt meg; továbbá Szombathi Jánosnak 1860-ban S. Patakon megjelent «Monumenta. Pars prima»-jából, a melyben Szombathi Szathmári K. Györgynek a polyglott bibliára vonatkozó adatát átveszi s jegyzetben hozzáteszi: «a melyből ma csak egy példány van meg a kollégium könyvtárában». És *Malecki* ezek alapján így okoskodik: «Ebből látható, hogy az a biblia, melyet a sárospataki könyvtár 1651-ben vagy 1652-ben Rákóczi Zsigmondtól ajándékba kapott, soknyelvű, tehát más volt s nem a mienk, továbbá, hogy az néhány kötetből (10) állott s ha már Szombathi megjegyzi, hogy ma már csak egy kötetét őrzik s hogy végül mindennek daczára akár Mailáth maga, akár pedig azok a tanárok, a kik neki 1821 körül a mi kódexünkről adatokat szolgáltatottak, nyilván összezavarták egyiket a másikkal (?!) és úgy vélik, hogy Szathmári K. György erről az omlékról (lengyel kódex) mondja, hogy Rákóczi Zsigmond kezéből származik». (id. m. III. szakasz.)

Malecki eme «fölvilágosító» soraiban a következő tévedések vannak: 1. Mailáth a maga föltevését az 1822-ik évben (Rzewuska grófnőhöz írt levelében) nem vehette Szombathi 1860-ban, tehát egy 38 évvel később megjelent munkából. 2. Az a «föltevés», voltaképen nem a Mailáth föltevése, mert ő a levelében foglalt adatokat mind Szombathi leveléből vette át, a melyre hivatkozik is. (E pillanatban veszem a sárospataki kollégium választát). És nem pusztá föltevés volt az, hanem a hagyomány útján fennmaradt (bár tényleg téves) adat. 3. Mailáth maga nem volt Patakon, hogy a kódexet megvizsgálja. Ezt igazolja az, hogy levelében kérdezősködik a kódex felől. Levelére, mint láttuk, Szombathi válaszolt. 4. Azok a tanárok, a kik Mailáthnak a kódexről adatokat szolgáltatottak (csak Szombathi lehetett, mert akkor ő volt a könyvtárnok), semmiképen sem zavarták össze a párisi

«A régi Lengyelországról szóló történeti emlékek gyűjteménye»¹ című munkának 1822-ben megjelent II-ik kötetében «Helyreigazító adatok Hedvig királynő bibliájáról» cím alatt (5. s köv. lap) néhány bevezető sor és egy pár megjegyzés (Ringeltaube-ra, Dlugoss-ra és Bentkowski-ra hivatkozva) kíséretében közölni a Szombathi által Mailáthnak s ő általa Rzewuska grófnőnek a levéllel egyidejűleg megküldött s a biblia kezdő sorairól (Mózes I. könyve) készített faximilével² együtt; sőt — a régi irások olvasásában járatlanok részére — közölte a faximile szövegét latin betűkkel is.

A Szombathi János által lelkiismeretes pontossággal készített ismertetésnek (az előtábla belsején levő lengyel följegyzéseket vagy maga fordította le magyarra, bár ez nem valószínű, mert akkor a gróf Teleki D. látogatása alkalmával (1793), mint a gróft kalauzoló könyvtárnok a tájékoztató följegyzéseket lefordította volna a gróf számára, vagy mással fordíttatta le magyarra) a Niemcewicz gyűjteményében történt közlése ismét új forduló-pont a kódex történetében. Az ennek nyomában támadt érdeklődés aztán a tudósok körében egyre fokozódott s így történt, hogy 1827 deczember hó 19-én és 20-án Kucharski András, varsói egyetemi nyelvész-tanár, a ki az ottani egyetem megbízásából és költségén a szláv nyelvű országokat utazta be, tanulmányútja közben eljött Sárospatakra, hogy a kódexet megvizsgálja s a róla addig közölt téves és hiteles adatok szövevényében a közvetlen szemlélet és maga által szerzett tapasztalatok és benyomások alapján eligazodjék és hiteles és teljesen megbízható adatokat vigyen magával hazájába, a lengyel tudományos világ és a már élénken érdeklődő nagyközönség számára. Kucharski két nap tanulmányozta a kódexet Somossy János tanár és könyvtárnok vezetése mellett, s látogatásáról a kódex utó-

polygott biblia ma meglevő (III-ik) kötetét a lengyel bibliával (igazán balgatagság lenne egy sokkal nagyobb méretű (a legnagyobb folio) négy nyelvű *nyomatott* bibliát összezavarni a kisebb méretű *kézírtos* hártyakódex-szel) s eszük ágában sem volt azt hinni, hogy «Király ez emlékről (lengyel-kódex) mondja, hogy Rákóczi Zsigmond kezéből származnék», hanem igenis *Malecki zavarta össze-vissza* a maga képzeletében a dolgokat.

¹ Lengyel czime: «Zbior pamietnikow o dawney Polsceze w Warszawie. 1822. T. II.» ² Ezt a faximilét sem Malecki (id. m.), sem Hanka (Slavin című folyóirat, 1834-ik évfolyam, 388. lap) nem tartja hűnek.

táblájának belső oldalára a már ismert sorokat jegyezte föl. A följegyzés magyar fordításban így hangzik: «Ezt a kódexet 1827 december 19-én és 20-án nagyérdemű Somosy tanár engedelmével láttam és olvastam. Nagyon sajnálatos, hogy az idők mostohasága miatt igen sok hiányzik belőle. Mert ez a kódex egy régebbiből van átírva (transcriptus), mit bizonyít maga a nyelvi, mely csaknem ugyanaz, mint annak a XIV-ik századbéli zsoldár-kódexnek (ez alatt Kucharski bizonyosan az 1380 körüli «Margit királyné» zsoldárját értette) a nyelve, melyet Linczben őriznek, csupán csak a helyesírása újabb».

Kucharski véleménye szerint tehát a sárospataki lengyel biblia az 1455-ik évnél régebbi időből való nyelvemlék, még pedig egy régiebb fordítás átírása. Szerinte a Czacki birtokában volt zsoldár a sárospataki kódex kitépelt része, de ezt a véleményt, mint fönntebb láttuk, Malecki nem fogadta el.

A *Dobrowsky*-féle «Slavin. Bothschaft aus Böhmen an alle Slawischen Völker» című munka 1834-ben Prágában megjelent második javított és bővített kiadásában *Hanka Venczel*, a cseh nemzeti múzeum könyvtárnoka egy fölfedezésről szóló közleménnyel lepte meg a tudományos világot. E közleményében Hanka előbb közli a sárospataki kódexnek a Niemcewicz gyűjteményében megjelent (Szombathi-féle) leírását s a kötet végén mellékeli a *Kálmiczky Benedek* sárospataki tanár által az ő kérésére készített és részére megküldött s a kódex kezdetét (21^{1/2} sor) ábrázoló «szépen és tisztán írt» faximilét, a melyet, mint az alatta levő aláírás mutatja *Jászay Pál*, a későbbi híres történetíró, mint sárospataki joghallgató készített.¹ E jobb és hivebb faximile közlését Hanka azzal indokolja meg, hogy a Niemcewicz által közölt rosszul volt készítve. Majd idézi Niemcewicznek a kódexre vonatkozó jegyzetét, a kinek fölfogása szerint «bizonyosra vehető, hogy azt a Lengyelországba való betörés idején János Kázmér alatt valamelyik Rákóczi rabolta el». Közli a kódex előtábláján levő lengyel följegyzéseket, nemkülönben a Kucharski 1827-iki latin nyelvű, már ismeretes följegyzését is.

¹ Az eredetit hűen visszatükröztető facsimile alsó jobb szegletén a következő jegyzet olvasható «de originali manuscripto transcripsit: Paul: Jászay. S. Patakini 1829. m. p.».

Ezután szól a fölfedezésről. «Miután — úgymond — az említett könyvek (t. i. az újtestamentomiak, Salamon példabeszédei, Prédikátor, Énekek éneke, Sirák bölcsessége, négy nagyobb és tizenkét kisebb próféta, Makkabeus és Esdrás III. könyvei) ebből a bibliából (t. i. a sárospatakiából) már akkor (t. i. a Lasitzki följegyzések) hiányzottak: valószínű, hogy az én Dánielből való töredékem, a melyet Hoffmann von Fallersleben tanár Boroszlóban egy nyolczadrét alakú kötet tábláiból kiszabadított és nekem ajándékozott, épen ebből a bibliából való. Ennek a töredéknek eme biblia elejével való összehasonlítása céljából néhány sor facsimilét csináltattam». Azután összehasonlítja a sárospataki biblia szövegét Genesis I. Dániel II. 37—44. III. 1—10-ből (a töredék szövege 48 sor 8°, a melyet Hanka itt közölt először a 392—394. lapon) vett szemelvények] a drezdai könyvtárban őrzött, eddig ismert legrégebb (a XIV. század második feléből való) cseh fordítás (teljes szláv biblia ez s leskowiecki bibliának neveztetik) szövegével. (392—395. lap). Vizsgálódása folyamán a következő eredményre jut: «*Hogy a lengyel fordítás (t. i. a sárospataki biblia), a Vulgata használata nélkül, közvetlenül a csehből készítettett, arról az összehasonlításnál mindenki meggyőződhetik*».¹ (391. lap).

Hanka eme fölfedezésével s ama jól megokolt állításával hogy a sárospataki lengyel biblia nem a Vulgatából, mint egyes források beszélték, hanem a legrégebb cseh bibliából van fordítva: széles körökben nagy feltűnést keltett és váratlan meglepetést okozott, úgy, hogy a külföldi szaktudósok érdeklődése, e fölfedezések után, kódexünk iránt még intenzívebbé lett.

Wisniewski 1840-ben (Literatura című művének I-ső kötetében) azt írta a sárospataki kódex táblájáról közölt jegyzetekről, hogy azok szerzője tót ember volt. A följegyzéseket közölte is a Niemcewicz által készítettett, de rosszul sikerült faximilével együtt — mint Malecki megjegyzi (id. m. I. szakasz) — «számtalan hibával és a kifejezések önkényes elcsavarásával, úgy, hogy az nem lengyel nyelvnek, hanem valami tót dialektusnak látszik».

¹ Dobrowski «Slavin»-jának második kiadását megküldte főiskolánknak is, a címlapon olvasható eme följegyzéssel: «Indyto Collegio Saros-Patakinio. Editor».

Wiszniewski az előtte ismeretes adatok között sehogy sem tudott eligazodni s habozott, hogy a sárospataki bibliát Hedvigének vagy Zsófiának tartsa-e? Előbb ugyanis azt mondja, hogy az a Hedvig példányáról Zsófia részére 1455-ben befejezett másolat; majd meg azt állítja, hogy a sárospataki kódex *«kétségtelenül a XIV. századból való»*. Végül hozzászegődik Niemcewiczhez s minden bővebb indokolás nélkül hirdeti, hogy a sárospataki kódexet János Kázmér idejében Rákóczi (II. György) hozta Magyarországra és később az 1650-ik év körül ajándékozták a kollégiumnak. Malecki (id. m. I. szakasz) Wiszniewski emez álláspontját méltán tartja *«meggondolás nélkülinek»*, mert a Rákóczi Lengyelországba való betörése csak az 1656–1657. években történt.

Stanislaus eques de Przylek Przylecki lengyel történetíró Lembergől 1844 szeptember 24-én latin nyelven a következő levelet¹ intézte a sárospataki református kollégium előljáróságához: *«Főtisztelendő Uram! Teleki gróf úrnak útleírásából és Mailáth grófnak Rzewuska grófnőhöz 1822-ben intézett leveléből és a hajdan igen híres Niemcewicz Juliánus által a lengyel régiségekből összeállított munka II-ik kötetének 1 s köv. lapjairól tudjuk, hogy a Szent Bibliának legrégebb kéziratos kódexe — a dicső emlékezetű Rákóczi fejedelem ajándékából a sárospataki tiszteletes református kollégium birtokában van. Ámbár, úgy mondják, hogy ez a kódex csonka — mert csupán csak az ó-testamentomot foglalja magában, mindazáltal Lengyelország királynéja, Zsófia segítségével jöven napvilágra, ki anyja volt annak az Ulászlónak, ki Lengyel- és Magyarországnak királya volt s 1444-ben Várnánál török kéz által öletett meg, azzal a jeles tulajdonsággal bir, hogy a legrégebb lengyel fordítás egyik példánya után fordíttatott Jaszowiczzi András krakkói akadémiai teológus s korezini parókus által az ecclesia részére az új városban és Radosiczi Péter ugyanazon város várbeli jegyzője által 1455-ben nagy pergamen lapokra irattatott. Minthogy ez a mi nyelvünknek legrégebb emléke, ránk nézve igen nagy jelentőségű ez az emlék s ez okból elhatároztuk, hogy okvetlenül*

¹ Megvan a sárospataki főiskola levéltárában. Maleckinek e levélről nincs tudomása.

kinyomatjuk; igen szívesen és hathatósan kérjük tehát főtisztelendő uraságotat, hogy bennünket minél előbb értesíteni méltóztassék, vajjon a fönntebb említett kódex a sárospataki könyvtárban van-e még? s vajjon megengednék-e nekünk, hogy a lengyel irodalom hasznára kiadjuk? Igen nagy szíveséget tenne főtisztelendő uram, ha ezt a kéziratos kódexet, mely úgymondják 185 oldalból (vagy levélből, nem tudom) áll, szóról-szóra a legpontosabban lemásoltatná, vagy (a mi még óhajtabb volna) viaszos hártýára (Strohpapier) rányomatná s bennünket ezen munkáért járó díjról értesíteni szíves volna. Megkapván főtisztelendő úr válaszát, nem fogunk késni a mondott kódex másolója számára megállapított összegnek a jelzendő uton való haladéktalan elküldésével és e régi nyelvemlék kiadásának előszavában az egész nemzet hálájának nyilvánításával nem fogunk fukarkodni».

Hogy a lembergi történetíró eme levelére ki (az akkori rektor professzor *Majoros András* volt, a ki a levelet átvette) és mit válaszolt, erre nézve nem tudtam adatokat találni. Annyi tény, hogy a lemásoltatás ez időtájban nem történt meg, mert a kódexet csak 1869-ben másoltatták le s kiadása 1871-ben következett be. Valószínűnek tartom, hogy a nagyon nehéz másolási munkára vagy nem akadt alkalmas vállalkozó, vagy a kollégium nem egyezett bele a kiadásába.

Hanka Venczel, a prágai múzeum könyvtárnoka 1847-ben egy, a XIV-ik század második felében pergamenre írt, igen csinosan festett s aranyozott kezdőbetűkkel ékes, jól conservált Corvin-kódexet (Scholasticus Sz. János synai hegyi apát élete és munkái latin nyelven, 189 lap) adott át *István főherczeg, királyi helytartónak* azzal a kéréssel, hogy e kódexet, melynek első lapján Mátyás király czimere festve látható s mely Mátyás király híres könyvtárából való, — régi szláv iratokért, különösen a pergamenre írott *lengyel bibliáért*, mely a sárospataki kollégium könyvtárában őriztetik, cserébe átengedné. — István főherczeg, királyi helytartó a csere közvetítése ügyében 1847. április 3-án levélben¹ kereste fel Zemplén vármegye főispáni

¹ A levél hiteles másolata a sárospataki ref. főiskola levéltárában. (B. LXX. 31,656. (173.) sz. a.

helyettesét, kérvén őt, hogy ez ajánlatot közölje a sárospataki kollégiummal s az eredményt vele tudassa, hogy azon esetre, «ha a sárospataki könyvtár a mondott csere elfogadására hajlandó volna, a szóban levő codex átküldése, vagy egyéb intézkedések megtétele iránt rendelkezni lehessen.» E levél kapcsán *Szögyény Imre*, Zemplénmegye másodalispánja, a főispáni helytartó megbízásából előbb az «oskolai székhez», majd, miután értesült, hogy a csere ügye nem az oskolai székhez, hanem az egyházkerülethez tartozik, 1847. április 18-án egy folyamodványt¹ írt az Egyházkerületi Közgyűléshez «mint az anyaoskola javával rendelkező főhatósághoz, hogy, ha az anyaoskola érdekei megengedik, a kívánt csere létesítéséhez megegyezést nyújtani s ez által Ő Fenségének (t. i. István főherczegnek) magas közbenjárását sikeresíteni méltóztassék.»

Az 1847. április hó 21. s következő napjain Miskolczon tartott egyházkerületi közgyűlés, tekintettel arra, hogy a lengyel bibliáért «cserébe ajánlott könyv, anyaiskolánk könyvtárába használható nem lévén és az inkább a Nemzeti Múzeum számára lenne megszerzendő, mint olyan könyv, melly Mátyás király hajdani könyvtárából származhatott» — a kívánt cseréhez nem járult hozzá; — mindazáltal értesítette Szögyény másodalispánt, hogy «a lengyel bibliától, bár melly betses kints gyanánt tekinti is azt ritkaságáért, mind ő fő Hertzegsége magas közbenjárása iránti tiszteletből, mind pedig azért: mivel annak árán használhatóbb könyv szereztetvén, abból nagyobb szellemi haszon hárul» a főiskolára, — ha a prágai múzeum könyvtárára annak az egyházkerület által megszabandó illendő árát megadja, megválni nem idegenkedik.²

Hogy aztán a prágai múzeum hajlandó volt-e a kódexet pénzért átvenni s hogy az egyházkerület mely összegben állapította meg annak árát, arra nézve adatokat nem találtam.

A varsói «*Valláserkölcsei Almanach*» 1848-iki évfolyama hírül adja, hogy a sárospataki lengyel bibliának újabb töredékeit

¹ Eredetije a sárospataki ref. főiskola levéltárában (B. LXX. 31,655. 172. sz. a.)

² Egyházkerületi jegyzőkönyv 1847-ből. 105-ik pont (Sárospataki főiskolai levéltár.) Itt jegyzem meg, hogy ez adatokra *Szinyei Gerzson* nyug. főisk. tanár úr hívta fel figyelmemet.

találták meg Varsóban. A cikk írója: Maciejowski W. A. elmondja, hogy a töredékek Königsbergből kerültek Varsóba. Egy, különféle régiségeket gyűjtő ember hagyatékából, a ki 1848 előtt néhány évvel Lomzában, a Lengyel Király-földön halt meg, elküldték Maciejowskinak a két folióalakú pergamenlevelet, a melyeknek egyik oldala erősen meg volt fakulva és be volt piszkolva. A levelek egyébként épek és egészek voltak, mindkét oldalon teleírva két-két hasáb lengyel szöveggel; még pedig olyan írással, a milyennel a sárospataki kódex van írva. A Királyok I-ső (Septuaginta szerint) könyvének (= I. Sám)¹ egy töredéke volt ez, a mely, mint ez Malecki szerint is kézzelfoghatólag kiderült, a sárospataki kódexből épen hiányzik «és a mely oly szorosán illik hozzá amaz egészhez, hogy míg a kódexben megmaradt levél utolsó mondata a *Jona*... betűkkel végződik (ez ma a 104-ik levélen a XX-ik fejezet 38-ik verse), addig Maciejowski töredéke a *tas* betűkkel kezdődik és így kiegészíti a Jonatas szót, Saul fiának nevét». A töredék szövegéből az Almanachban mutatványt is közölt Maciejowski, hasonmással együtt. Majd pedig «Dodatki do Pismiennictwa Polskiego» cz. művében (Warszawie) tájékoztató bevezetés után közölte a töredék egész szövegét, a pergamenen olvasható XVIII-ik századbéli latin és lengyel nyelvű följegyzésekkel együtt. A töredék szövegét a mai olvasás szerint is lenyomatta s magyarázó jegyzetekkel látta el. Ezzel együtt közölte a hamburgi (helyesen *boroszlói*, jelenleg Prágában levő) töredék szövegét is, szintén jegyzetesen és a mai olvasás szerint. (11—30 lap.) A varsói töredék a következő részleteket tartalmazza: I. Királyok (= I. Sám) XX 38—43. XXXI. 1—15. XXII. 1—23. XXVII. 1—5.) Ezt a két pergamenlevelet valami díszesen bekötött, a sárospataki kódex lapjainál kisebb alakú kézirat göngyölegéül használták. Ez a kézirat állítólag a Radziwill hercegeknek a XVII. század végén és a XVIII. század elején írt leveleit tartalmazta és pergamengöngyölegével együtt Königsbergből való. Malecki levélben kérdezte meg Maciejowskít, hogy milyen könyvtárból, kinek kezeiből került a pergamengöngyölegű kézirat a lomzai régiséggyűjtő birtokába; mi

¹ Malecki id. m. I. szakaszában azt mondja, hogy a Paralipomenon I-ből való a töredék, de ez tévedés.

történt az állítólagos levélgyűjteménnyel és mely Radziwillek voltak azok, a kiknek leveleit tartalmazta, — de Maciejowski e kérdésekre semmi bizonyosat nem tudott felelni. (Malecki id. m. I. szakasz.) Maciejowski különben erősen harczol ama fölfogás mellett, hogy a sárospataki kódex egy Hedvig királyné részére írt biblia s ha volt is Zsófia királynénak más bibliája, az elveszett és nem lehetett más, csupán csak ennek a fordításnak a másolata.

Az 1849-ik évi «Valláserkölcsi Almanach»-ban egy «K» jegyű író¹ a lengyel bibliafordításnak két teljesen különálló példányát tételezi föl. Egyik volt az, a mely a Krotowskiak birtokában volt s a mely szerző véleménye szerint elveszett; a másik pedig az 1455-ik évi, a mely Sárospatakon őriztetik. Szerinte ez utóbbinak semmi köze sincs a Szentírás ama töredékeihez, a melyeket Hedvig birhatott és állítólag olvasgatott. Nem hiszi, hogy Hedvig birtokában már az egész biblia meg lett volna lengyel nyelven. Mert szerinte Dlugosznak ama följegyzéséből, hogy Hedvig «*az ó- és új-testamentom könyveit szerette olvasgatni*» egyáltalán nem lehet azt következtetni, hogy megvoltak neki a Szentírás összes könyvei és ha Miechowita megengedte magának Dlugoss ezen szavait oda bővíteni, hogy *meg voltak neki «az ó- és az újtestamentom lengyel fordításban»*, akkor tovább ment a paraphrasisban, mint illett.²

Fischer György Vilmos Tódor «Versuch einer Geschichte der Reformation in Polen» cz. 1855-ben (Grätz) megjelent munkájának I-ső részében foglalkozik e bibliával s keletkezését Dlugossra, Regenvolsciusra, Ringeltaubera hivatkozva, a huszita mozgalmakkal hozza kapcsolatba.

Dzialyński Titus gróf 1857-ben kiadott «A régi lengyel nyelv emléke»³ cz. művében van egy «A sárospataki biblia» cz. cikk is, melyben közölve van a kötet végéhez mellékelte s a Parali-

¹ Az Almanach «A Szentírás szláv nyelvű fordításairól» cz. cikkének «K» jegyű szerzője, Maciejowski szerint (Írástudomány I. k. 2921.) Kucharski volt. Malecki azonban ezt kétségbe vonja (id. m. I. szakasz), mert Kucharskinak 1827-ben, a sárospataki kódex táblájára írt följegyzéséből világos, hogy ő is abban a véleményben volt, mint Wiszniewszki és Maciejowski, t. i., hogy a sárospataki kódex a Hedvig részére írt biblia, kivéve, ha utóbb Kucharski megváltoztatta előbbi fölfogását.

² Malecki id. m. I. szakasz.

³ Czime: «Zabytek Dawnej Mowy Polskiej» Poznaniu (Pozen).

pomenon I. 16-ik fejezetének szövegéről készített igen szép (bár Malecki szerint «nem egészen hű») hasonmás ($3\frac{3}{4}$ hasáb. Kódexünkben a 137 és 138 leveleken van.) alapján a fejezet egész szövege (59—63 lap) s párhuzamosan közli ezzel a drezdai ú. n. leskowiecki cseh biblia megfelelő szövegét, nyilván abból a célból, hogy Hanka ama megfigyelésének helyességéről, mely szerint a sárospataki biblia a cseh bibliából van fordítva, a Vulgata használata nélkül, a Paralipomenon alapján is bárki meggyőződhessek s több versnél (összesen 4) közli a Szent-Flórián (Margit királyné zsoldára az 1380 körüli időből) zsoldár szövegét is, bizonyosan szintén nyelvészeti összehasonlítások céljából. Azután pedig hivatkozik Turnoviusra és Tworzydłóra, Regenvolsciusra és Hankára; közli a kódexben látható (Lasicius-, Turnovius- és Kucharski-féle) följegyzéseket. Gróf Dzialynski, Hanka közbenjárására, *Zsarnay Lajos* sárospataki professzortól tudta meg, hogy a kódex 185 levélből áll s hogy e levelek mely könyveket foglalják magukban, habár töredékesen is. (64 lap). Valószínű, hogy a munka végén a Paralipomenon I. 16-ik fejezetének szép hasonmását *Zsarnay Lajos* készítette el Dzialynski kérésére és számára. Végül megemlíti Maciejowski ama mér ismeretes fölfogását, hogy a sárospataki kódex Hedvig királyné részére készítettett és hogy a fordító látszólag ismeretlen maradt mert az újabb fordítás, a mely Zsófia számára készült, elveszett, míg a régibb fordítás (a Hedvigé) meg lett mentve.

A *Meyer-féle* «Neues Konversations-Lexikon» (I-ső kiadás) III-ik kötetének Bibel cz. terjedelmes czikke is megemlékezik a lengyel bibliáról. de a forrást, melyből adatait vette, nem említi.

A *Herzog-féle* «Real-Encyclopädie für prot. Theologie und Kirche» (I-ső kiadás) XII-ik kötete (Gotha 1860) szintén tárgyalja e kérdést Fischer nyomán. A II-ik kiadás XIV-ik kötetében (Leipzig 1884) dr. Hurban a 3. kiad. III. k.-ben pedig Leskien ír róla Malecki könyve alapján.

Nem hagyhatom említés nélkül, hogy 1861-ben már egyik sárospataki gimnáziumi vallástani tankönyv is tanítja «A bibliának több idegen nyelvre való fordítása» czimű (7-ik) szakaszában, hogy: «Lengyel nyelvre Hedvigis, Nagy Lajos leánya, ki Jagello litvániai fejedelemhez ment férjhez, 1386-dik év táján fordíttatta; hihető, hogy ennek másolata *vagy épen töredéke* azon lengyel

biblia, mely a sárospataki főiskola könyvtárában szemlélhető». (13 lap.) E tankönyv a Zsarnay Lajos: «Bibliai Bevezetés. Sárospatak, 1861» cz. munkája, melynek újólaj átnézett és javított 1891-iki kiadásában a fentebb idézett részlet azon csekély változtatással jelent meg, hogy a «*vagy épen töredéke*» szavakat az átnéző és javító kihagyta, pedig a fentebbi sorokban épen ezek a kihagyott szavak jártak legközelebb az igazsághoz.

Tankönyvekről lévén szó, itt említem meg, hogy *H. Kiss Kálmán* «A biblia könyvek története és Szimbolika» cz. vallástani tankönyve is tanítja (III-ik átdolgozott kiadás, Budapest, 1892. 52-ik lap), — de hibásan — hogy «Lengyelre (t. i. a bibliát) Hedvig királyné, Nagy Lajos király leánya *fordította* (!) 1386 körül».

Sarnicki a Wetzer-Welte-féle Kirchenlexiconban (II-ik kiadás, II-ik kötet. Freiburg im Breisgau 1883) a lengyel bibliafordításokról szóló cikkében a kódexről csak annyiban mond ujat, hogy az *1627-ben került Lesznórol a sárospataki kollégium könyvtárába, Felsőmagyarországba*.

Sarnicki a forrást, melyből ez adatot vette, külön nem nevezi meg, hitelességéhez azonban, miután azt, mint biztos, vita tárgyát nem képező tényt említi, szerintem, szó sem férhet. Az adat kétségkívül még értékesebb lenne, ha tudnánk, hogy ki hozta vagy küldte Lesznórol a kódexet a sárospataki kollégiumnak, vagy hogy vette-e azt a kollégium, vagy pedig ajándékba, vagy cserébe kapta-e?

Kódexünk, mint fentebb láttuk, a gróf Teleki D. hiradása utáni időkben, már annyira felköltötte a lengyel tudósok, szakemberek és a nagy közönség érdeklődését, hogy elhatározták a kódex szövegének kinyomatását is. Azt azonban nagyon csodálom, hogy a lengyelek ilyen élénk érdeklődés mellett sem jöttek el Sárospatakra, hogy ezt a rájuk nézve fölötte becses nyelvemléket az őrzés helyén megnézzék, szakszerűen részletesen leírják. Mint láttuk 1827-ben Kurehorski volt az első, a ki a kódex megvizsgálása céljából Sárospatakra utazott.

Malecki azt mondja, hogy 1858 körül «a sárospataki kollégium saját jóindulatából (azt hiszem, hogy az 1844-iki [Przylecki-féle] levélre való válaszul, mert már akadt alkalmas vállalkozó a kódex lemásolására) lépést tett a lembergi egyetemnél és azt

javasolta, adassék a sárospataki rajztanárnak (Szücs István volt ekkor a rajztanár) megbízás az egész kézirat lemásolására, vagy bizonyos hasonmások készítésére». E fölhívásnak azonban — mint Malecki megjegyzi — semmiképen sem lehetett eleget tenni, mert teljesen hiányzott minden garancia arra nézve, hogy a lengyel nyelvet nem ismerő másoló munkája megfelelt volna-e amaz igényeknek, a melyek az emlék közzétételét tudományos szempontból lehetővé tették volna.¹

Ha a sárospataki kollégium — folytatja Malecki — kikölesönözhetne volna a kódexet lemásolás végett, akkor minden rendben lett volna. De midőn a kikölesönzés ügyében legyőzhetetlen akadályok merültek föl (t. i. a kollégium, szabályai értelmében, nem engedhette meg, hogy a kódexet a kollégiumból kivigyék): csak egy célhoz vezető út maradt, t. i. elutazni Sárospatakra és a kódexet itt lemásolni. Maleckinek határozott szándéka volt eljönni Sárospatakra, de a körülmények úgy alakultak, hogy a kódex lemásoltatása és kiadása csak egy évtized eltelte után történhetett meg.

Nagy lökést adott a kiadás tervének megvalósításához Lubomirski György lengyel herczeg, a lemergi Ossolinskiak nevével intézet gondnoka, a ki elhatározta, hogy működésének emlékét azzal akarja megörökíteni, hogy kiad a saját költségén olyan dolgot, a melynek a lengyel irodalomban emlékmű jelentősége lesz. Dr. Malecki megpendítette előtte a sárospataki biblia kiadásának eszméjét. A tervet a herczeg helyesléssel fogadta s megígérte, hogy minden lépést megtesz arra, hogy a sárospataki kollégium a maga részéről megkönnyítse a terv megvalósítását. Igéretét be is váltotta, mert a kódex lemásolásának megengedése ügyében levélben kereste föl a kollégium igazgatóságát. Ez az 1869-ik év elején történhetett, mert az 1869 december hó 11-én tartott kollégiumi köziskolai széki gyűlés jegyzőkönyvének tanúsága szerint az 1869. évi tavaszi egyházkerületi közgyűlés már megengedte a lengyel kódex lemásolását. Sőt nemcsak Lubomirski herczeg, hanem Römer Flóris és Szapieha herczeg is fölkérték levélben a kollégium igazgatóságát a kódex ügyében s a lemásolás munkájának eszközlésére kiküldött dr. Piekosinski nevű

¹ Malecki id. m. II. szakasz.

lengyelt (Lubomirski hercege megbizottját) ajánlották kollégiu- munk igazgatóságának szivességébe.¹

Dr. Piekosinski krakkói paleografust azzal a megbizással küldték Lubomirski hercege és Malecki Sárospatakra, hogy készítse el az egész kézirat pontos faximiléjét s majd aztán arról, otthon, Lembergben készítik el rendes írással a szöveg végleges másolatát. (II. szakasz.)

De a mikor Piekosinski Maleckiékkel levélben tudatta, hogy a kézirat nem 185 oldalból, hanem ugyanennyi levélből áll s megírta azt is, hogy ennek a 185 levélből álló nagy kódex faximiléjének elkészítése nem 2—3 (mint elindulásakor tervezte), egy levél hasonmásának elkészítésére átlag egy napot számítva), hanem 8 hónapot, vagy talán még többet is igénybe fog venni, megbizói az óriási költségekre való tekintettel kénytelenek voltak eredeti elhatározásukat megváltoztatni s meghagyták Piekosinskinak, hogy írja le az egész kéziratot rendes módon a lehető leggondosabban s faximiléket csakis olyan helyekről készítsen, a melycken akár a szöveg olvasása volna kétséges, akár bármely más ok tenné kívánatosná a kézirat külső képeének hasonmását.

Malecki azt mondja, hogy Piekosinski eme nehéz föladatát «úgy a diplomatikus pontossággal végzett másolás, valamint a nagy tudományossággal és művésziesen készített számtalan hasonmás tekintetében aránylag rövid idő alatt oldotta meg és mindent, a mivel csak megbizták, nagy gonddal, lelkiismeretességgel és szakismerettel végzett el».²

A lemásoltatással ismét egy új korszak kezdődik e nagy-

¹ Az 1869 decz. 11-én tartott köziskolai széki gyűlés jegyzőkönyvének idevonatkozó 2-ik pontja így szól: «Olvastattak Rómer Flóris, Hercege Szapiéha és hg. Lubomirszki leveleik, melyek az iskolánk birtokában levő lengyel régi bibliának lemásolására kiküldött dr. Rekosinszkit (Piekosinskit helyett) ajánlják iskolánk igazgatóságának szivességébe. E levelek fölolvása után igazgató előadta, hogy mielőtt köziskolai széket tarthatott volna, több tanártársával való véleménycsere után az egyh. ker. tavaszi közgyűlés utasítása szerint az említett bibliát a paradicsomsoron levő 3-ik sz. szobában másolás végett kiadta s a szükséges intézkedéseket megtette». «A levelek — így szól a határozat — úgyszintén az igazgató előterjesztése is tudomásul vétettek.» (Sárospataki főiskolai levéltár).

² Lásd ezt és a másoltatás történetére vonatkozó adatokat Maleck id. m. II. szakaszában.

becsú lengyel nyelvemlék történetében. Hozzáférhetővé lesz a tudományos világ számára s a dicsőségből, mely a kódexet körülveszi: a fölötte féltő gonddal őrködő sárospataki református kollégiumra is esik egy fénysugár.

Dr. Malecki, Piekosinski hazaérkezése után hozzáfogott a szöveg és a kódex történetének beható tanulmányozásához s Piekosinski előszóbeli fölvilágosításait is fölhasználva, 1871-ben Lubomirski herceg költségén kiadta a sárospataki lengyel bibliát. A könyv teljes czime: **Biblia Królowej Zofii** Zony Jagielly z kodexu Szarospatackiego Nakladem Ksiecica Jerzego Henrika Lubomirskiego wydana Przez *Antoniego Maleckiego*. We Lwowie, 1871.

Magyarul: «Zsófia királynénak, Jagelló feleségének bibliája a sárospataki kódexből. Kiadta Lubomirski György Henrik herceg költségén Malecki Antal. Lemberg, 1871».

A könyv 4° alakú. I—L lapjain egy becses értekezésből (I—III. szakasz) álló előszó van, a melyben Malecki a kódex kiadásának történetén kívül magával a kódexszel is behatóan foglalkozik. Ezután van közölve szakszerű jegyzetek kíséretében 1—349 lapon a kódex teljes szövege. A könyvhöz 7 szépen sikerült hasonmás van mellékelve. Ezek: 1. a kódex első lapjáról; 2. a kódex 22-ik; 3. a 30-ik; 4. a 47-ik; 5. a 48-ik; 6. a 116-ik levelekről s végül 7. az előtábla belső oldaláról. Kár, hogy maga Malecki, a ki a kódex leírását, külső és belső mivoltára vonatkozó adatait Piekosinskitől vette, magát a kódexet nem látta.

Itt jegyzem föl, hogy a krakkói Jagelló-egyetem könyvtárnoka: Dr. Kuntze főiskolánk könyvtári hivatalához 1908 aug. hó 15-én intézett levelében arra kérte a könyvtári hivatalt, hogy tudósítsuk arról, vajjon meg van-e még az a kódex főiskolánk könyvtárában, a melyet Malecki kiadott s ha igen, küldjük el azt a krakkói egyetem könyvtárának a kiadással való összehasonlítás czéljaira. A kódexet azonban, miután szabályaink szerint a kéziratokat a kollégiumból kivinni nem lehet, nem küldhettük el.

A sárospataki kódexről magyar nyelven csak 1906-ban jelent meg az első résztetesebb leírás *dr. Erdős József* debreczeni theol. tanárnak «Az újszövetségi kánon fordításairól. Budapest 1906» cz. tanulmányában (a 36—37 lapokon). Dr. Erdős a kódexre vonatkozó adatokat dr. Horváth Cyrill, volt sárospataki tanár és

könyvtárnoktól kapta. Közli a kódex leírását, a benne levő könyvek neveit és tartalomjegyzékét (ez utóbbit, mint láttuk, hibásan); a kódex előtábláján olvasható első följegyzést magyar fordításban. Majd azt mondja *dr. Horváth Cyrill*, hogy: «A kódex 1627-ben Lesznóról került Sárospatakra. Ki hozta el s mikép, bizonytalan, annyi tény, hogy a sárospataki könyvtár I. Rákóczi György és fia: Zsigmond könyvtárával együtt a Rákóczi-családtól örökölte a XVII-ik század közepén». (37. lap.) Dr. Horváth Cyrill azt az adatot, hogy a kódex Lesznóról került Sárospatakra, a Wetzter-Welte-féle Kirchenlexicon II-ik kötetének 733-ik lapjáról vette, a Sarnicki czikkéből. Horváth amaz adatának azonban, hogy a kódex a Rákóczi-könyvtárral került a főiskola birtokába, ellentmond Sarnicki czikkének amaz adata, mely szerint «*a kódex Lesznóról a sárospataki kollégium könyvtárába került*», — tehát nem a Rákóczi könyvtárral kapta azt az iskola, hanem Lesznóról 1627-ben egyenesen a kollégium könyvtárába került.

MAGYAR VONATKOZÁSÚ FRANCZIA NÉPKÖNYV A XVI. SZÁZADBÓL.

DR. GULYÁS PÁLTÓL.

(Négy szöveggéppel.)

A Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Orsz. Könyvtára a mult év folyamán egy igen értékes bibliográfiai ritkasággal gyarapodott: egy XVI. századi francia népkönyvvel, mely czimében is kifejezett magyar vonatkozásaival keltette föl a könyvtár-igazgatóság figyelmét. Aimon de Varennes műve ez, a *Hystoire et ancienne chronique de l'excellent roy Florimont*, 1528-ból, mely Z. v. *Lachnit* könyvtárának Bécsben május hó 15. és 16. napjain tartott árverésén került ismét a könyvpiacra s erős küzdelem után 1160 koronáért ment át Múzeumunk birtokába; látszólag magas ár, a melyet azonban teljesen igazol a példány ritka volta és kitünő állapota. *Brunet*¹ csupán két példányt ismer belőle, ezek egyike a mi példányunkkal azonos s 1834-ben került föl először az árveréseken, hogy a *de Bure*, *Moral de Vindé*, *Yemeniz*, *Firmin-Didot* és *Lachnit*-féle könyvtárakban sorra vándorolva, végre a Széchényi-könyvtár cimaeliái között hihetőleg örökre megpihenjen. Hánytatott sorsáról s főleg vételárának ingadozásáról hiányzanak a közelebbi adatok; csupán annyi ismeretes — *Brunet* kézikönyvéből — hogy már a *de Bure*-féle árverésen 455 frankot adtak érte, a mi a mult század első felében igen jelentős összegnek tartatott. Ritkaságának illusztrálására azt is felhozhatjuk, hogy e kiadás a *Bibliothèque Nationale* gazdag gyűjteményéből is hiányzik, a hol csupán az 1555-iki lyoni kiadás van meg, mely jóval csekélyebb értékű.

A kötet ritkasága s magyar vonatkozásai, azt hiszem, kellőkép igazolják a vele való bővebb foglalkozást. A következőkben

¹ *Manuel du libraire*. 186. I. II. köt. 1307. hasáb.

egyrészt kimerítő bibliográfiai leírását, másrészt irodalomtörténeti méltatását, tartalmi ismertetését s magyar vonatkozásának értékelését veszi az olvasó.

I.

A kötet részletes leírása a következő:

1^a czimlap: **C** *Hystoire & ancienne* || *Cronique de l'excellent roy Florimōt filz du noble Ma||taquas duc Dalbanie, En laquelle est contenu comment||en sa vie mist a fin plusieurs adventures||et en faitz che-||valeureux se maintint si baillammēt contre l'admiral de||Cartage et Candobras roy de Hongrie|| que denant sa||mort se trouva roy couronne de cinq royaumes. Et com-||mēt pour lamour de la domoïsselle de liste celee par trois ||ans mena vie si douloureuse quil fut appelle poure pdu. || [Nyolcz sornyi üres tér.] **C** *On les vend au palais en la pmiere galerie par ou on||va a la chancellerie en la boutique de Jehan longis. ||* [Három sornyi üres tér.] **Avec privilege.** (l. 1. képet.) 1^b l. a kiváltságlevél: **[A]**¹ *Tous ceulx qui ces p̄sentes lettres verront||stb.* 2^a l. 4. sor közepén: *Ce fut fait le, xviiie. iour||d'auril lan mil cinq cens xviii.* || [két sornyi üres tér, a harmadik közepén:] **Signe Moifait.** 2^b l. az előszó: **[P]**¹ *Ortant que les cueurs humains et mes-||ment etc.* 3^a l. kezdődik az elbeszélés: **C** *Commēt le royaume de Macedoyne fut par||lez rommains en province conuertiy apres la mort||de Macenius: qui fut roy de Grece denāt la reedi-||fication de Rome.* [86×78 mm. nagyságú fametszet, mely trónoló királyt ábrázol, jobbján három, balján két álló alakkal.] **[C]**¹ *Elle braye & ancienne hystoire racompte: que||stb.* 77^a l. végződik a prózában írt elbeszélés. 77^b l. kezdődik a verses zárszó: **C** *Gentilz esprit: vous qui nestes pas las||stb.* 78^a l. az impressum: **C** *Cy fine ceste presente hystoire et ancienne cronique de||l'excellent roy Florimont: nouvellement imprimee pour Jehan longis libraire demourant au palais a Paris: et||fut acheuee dimprimer le vingtiesme iour Dauril; Lan||mil cinq cens vingthuyt.* 78^b l. [nyomatatójegy] (l. 2. képet).*

4-rét. Lapnagyság: 165 × 116 mm. Ivek jelzése: egy jeltelen, B—Tiiii. Lapok száma: 78 számozatlan levél (156 oldal). A sorok átlagos száma oldalankint 29. Az egész kötet kövér

¹ 19 mm. magas levéldiszes kezdőbetű, fehér, pontozott fekete alapon.

of sub a anteo nullis nolo Jabitam delyon

Hystoire & ancienne

Tronique de le excellent roy florimont filz du noble Da
taquas duc Dalbanie. En laquelle est contenu comment
en sa vie mist a fin plusieurs aduétudes/ et en faitz che-
ualeureux se maintint si baillammēt contre l'admiral de
Cartage et Candobrias roy de Hongrie/ que deuant sa
mort se trouua roy couronne de cinq royaumes. Et com-
mēt pour lamour de la damoiselle de Lisse celee par trois
ans mena vie si douloureuse quil fut appelle poure pdu.

On les vend au palais en la pmiere galerie par ou on
va a la chancellerie en la boutique de Jehan longis.

Avec privilege

fraktur-betűkkel van nyomatva. Az összes fejezetek nagy iniciáléval kezdődnek. Összesen 48 kezdőbetű van a könyvecsékében; ezek közül harminchár 19 mm. magas, fekete alaphoz fehéren kiemelkedő, virágokkal díszített iniciálé; nyolcz 12 mm. magas, fehér alapról feketén kitűnő díszbetű, jobbra figurális díszszel s végül négy 28 mm. magas, fekete alapról fehéren kiemelkedő kezdőbetű, melynek ékítésmódja az első csoporttal rokon.

A kötet ezenkívül hét fametszetet tartalmaz. Ezek:

2. Jehan Longis nyomtatójegye.

3^a lapon; méreteit és rövid leírását l. föntebb.

13^b (Di-vel jelzett) lapon egy 78×60 mm. nagyságú fametszet, melynek (heraldikai értelemben vett) bal oldalán Florimont áll, kivont karddal készülve lesújtani a jobb oldalt álló, szűrő tüskékkel borított szörnyetegre.

24^b lapon egy 76×59 mm. nagyságú fametszet a hullámos tengert ábrázolja: a háttérben egy árbozós hajó áll, melyben két alak foglal helyet, elől csónak két evezőssel, a mint a hajóra szállítják Florimont-t s tanítómesterét Floquant-t, a kik

Philippes királyhoz igyekeznek, hogy megsegítsék őt Candobras magyar király ellen.

53^a (Oi jelzésű) lapon egy 53×52 mm. nagyságú fametszet, mely Florimont s lándzsás vitézeinek kivonulását ábrázolja Candobras soktornyú tábora ellen (l. 3. képet).

55^a (Oiii jelzésű) lapon egy 54×52 mm. nagyságú fametszet Florimont és Candobras csapatainak összetűzését ábrázolja, a háttérben Andrenople soktornyú látképével (l. 4. képet).

66^a (Rii jelzésű) lapon egy 86×66 mm. nagyságú fametszet, mely Florimont s Cauergis őrségének lovas ütközetét jeleníti meg.

78^b lapon egy 67×50 mm. nagyságú fametszet. Jehan Longis nyomtatójegye. (l. 2. képet.)

Kitűnő karban fenmaradt példány, gesztenyeszínű simított szattyán bőrkötésben, címnyomással a háton és sávozóval alakított vonaldíszszel a háton és födeleken. A táblák pereme s a belső tükör kerete kis vasakkal van aranyozva. Rendkívül gondos, párisi munka. Az elülső őrlap második oldalán e bejegyzés: *collationné. Complet. Le 12 Mars 1834 || J. J. de Bure l'ainé.* Ez alatt látható *Yemeniz* aczélmetszetű ex librise s még lentebb Ambr. Firmin *Didot* könyvtárjegye 1850-ből. A címlapon XVI. száadi kézzel e bejegyzés: *Te suis à Antoine Milliet notre habitant de Lyon.* Ugyane név szerepel még a címlapon lejjebb, a 9. sor után kezdődő úron, a 78^a lap alján, a 78^b lapon a nyomtatójegy fölött és alatt.

II.

Ez a népkönyv prózai átdolgozása a középkori francia epika egyik verses termékének, mely tárgyanál fogva a görög-byzáncki csoportba tartozik.

Jobbára fantasztikus, mese-szerű történetek teszik a csoportot, melyek erős keleti hatás alatt honosultak meg a görög irodalomban, annak hellenisztikus korszakában s egy új műfaj, a regény képviselői gyanánt virágoztak a byzáncki periodusban is. E műfaj legrégebb termékei, minők az ál Callisthenes, Dares és Dycytis, továbbá Apollonius, Hippocrates, szent Katalin története már jókor lefordítottak latin nyelvre s az olasz félszigeten át egész Nyugat-Európában elterjedtek. A görög eredeti a legtöbb esetben nem maradt reánk.

Vannak viszont a francia epikának olyan görög eredetű termékei, melyek latin közvetítés nélkül, közvetlen görög forrásból meríttettek: ezek rendszerint a keresztesháborúk révén, szájhagyománykép terjedtek el a francia lovagok s a kíséretükben volt énekesek között. A görög eredeti e csoport nagy részéről sem maradt az utókorra, de származásukat tartalmi sajátos-

3. Florimont kivonulása.

ságaikból elég valószínűséggel állapíthatjuk meg. E csoportba tartozik pl. *Éracle, Floire et Blanchefleur, Athis et Porphirias* s a bennünket ezúttal legközelebből érdeklő Florimont is.

A görög-byzáneci csoport egyik, Franciaországban kivált-kép népszerű terméke az ál Callisthenes krónikája volt, melyet valamennyi közül talán legkorábban dolgoztak fel a francia epikusok. Nagy Sándor élettörténetét beszéli el ez a krónika, melyet legelőbb *Albéric de Besançon* ültetett át dauphinéi nyelvjárásba, még pedig nyolczszótagú verses éposz alakjában. Munkája, mely csak töredékben maradt reánk, a XII. század

4. Küzdelem Andrenople előtt.

lelelején, esetleg a XI. század végén keletkezett. Nem lehetetlen, hogy a monda ez első feldolgozásához I. Fülöp francia király meseszerű család-fája szolgált indítékul, mely az uralkodót anyai ágon Fülöp makedon királytól vezette le.

Legjelentősebb feldolgozása a Nagy Sándor-mondának, mely persze egyre bővült idegen mesés elemekkel s mindjobban fölvetta a középkori lovagvilág színezetét, *Alexandre de Bernai* tollából való, a ki a

nyolcz szótagos versformát is tizenkettőssel cserélte föl, mely épen e költemény nagy népszerűsége következtében kapta később az alexandrin nevet. *Alexandre de Bernai* munkája, melyet alighanem *Pierre de Saint-Cloud* fejezett be, annyira népszerűvé tette a nagy király élettörténetét, hogy egyes epizódjait külön is feldolgozták és újabb elemekkel bővítve még jobban kiszínezték (pl. a *Voeux du Paon*, a *Restor du Paon* című költemények a XIV. századból), újabb folytatást költöttek hozzá (ilyen a *Vengeance d'Alexandre* még a XII. századból, mely a fejedelem halálának megboszulását tárgyalja), vagy végül egyéb eredetileg egészen távol álló hősökkel s kalandokkal hozták kapcsolatba az epikai ciklusok megalkotásánál igen kedvelt módon: genealogiai szálak segélyével. Ez úton függ össze a Nagy Sándor-

mondával Florimont története, melyben az énekes Nagy Sándor nagyatyját dicsőíti.

Florimont verses feldolgozása 1188-ból való s rendkívüli népszerűségéről a fenmaradt kézirati másolatok nagy száma tanuskodik. *Psichari*¹ tizenöt kéziratot sorol föl, melyek közül nyolcz — verses és prózai vegyesen — a Bibliothèque Nationale tulajdona.

A stilisztikai szempontokból igen figyelemre méltó verses feldolgozás szerzőjéről csupán annyit tudunk, amennyit maga árult el az elbeszélés folyamán. Ezek szerint *Aimons de Varennesnek* hívták, hosszabb időt töltött Gallipoliban, Thráckiában s Philippopolisban is megfordult, a hol Florimont történetével megismerkedett s azt előbb görögből latinra, majd latinból francziára fordította. Paulin *Paris*,² a ki még vakon hitte a szerző nevében tett kijelentéseket, azt hiszi, hogy *Aimon* görög származású volt s csak azután jött Franciaországba, miután huzamosabb időt hazájában töltött. A verses elbeszélésbe szúrt néhány görög kifejezés és szövegtöredék szorgosabb vizsgálata azonban újabbán megdöntötte ezt az álláspontot. *Psichari*³ s utána *Risop*⁴ meggyőzően kimutatták, hogy a szerző, a ki e töredékekkel görög tudását akarta fitogtatni, épen az ellenkezőről tesz tanúságot. Abban mindkét tudós megegyezik, hogy *Aimon* görög nyelvismerete annyira fogyatékos, hogy az a nagyhangú állítása, mintha a görög eredetét maga fordította volna le latinra s azután francziára, nem egyéb jámbor esalásnál, melylyel szavahihetőségéről akarta meggyőzni naiv közönségét. Csak ott tér el a két tudós felfogása egymástól, a mint a görög foszlányok eredetét magyarázzák.

Psichari ugyanis abból a tényből kiindulva, hogy a Florimontban előforduló görög szavak — a mennyiben nincsenek egészen kiforgatva eredeti mivoltukból — részben betűszerinti, részben fonetikus átírásban olvashatók, azt következteti, hogy *Aimon* oly latin szöveg alapján dolgozott, melyben a görög foszlányok meg voltak s ő azokat onnan vette át.

¹ Études dédiées à Gaston Paris. Paris 1901.

² Les manuscrits français de la bibliothèque du Roi. III. köt. 9—53. l.

³ I. h.

⁴ Abhandlungen Herrn Prof. Adolf Tobler ... dargebracht. 430—463. l.

Risop ellenben azon a véleményen van, hogy a költő elbeszélésének csupán magvát szedte föl keleti útján, latin vagy francia tolmács segélyével s egész önállóan dolgozta föl több más, részben hazájában is ismert monda vagy elbeszélés epizódjaival kitöltve annak kereteit. A görög kifejezéseket illetőleg pedig *Risopnak* az a véleménye, hogy azokat *Aimon* maga illesztette bele elbeszélésébe, ezzel is fokozva látszólagos hitelét. Az ehhez szükséges minimális nyelvtudást *Aimon* valószínűleg keleti útjára készülve szerezte meg, olyanfajta görög szószedetek segélyével, a minők az auxerresi és avranches-i glosszáriumokban mai napig is fennmaradtak.

Mindkét nézet csak föltevés, melyet pozitív adat nem támogat. Szerintünk *Risop* nézete a valószínűbb, miután a Brutus-, Nagy Sándor-, Cligès-, Flore et Blancheflore- és Parthonopeus-mondák egyes számai Florimont cselekményének szövedékében tagadhatatlanul felcsillannak s miután sem az állítólagos görög eredeti, sem pedig latin fordítása tényleg ki nem mutatható. A kérdés végleges tisztázása különben csak akkorra remélhető, ha Florimont kritikai kiadása, melyet *Risop* rendez sajtó alá, végre napvilágot lát s ekként a romanisták szélesebb körei számára is könnyen hozzáférhetővé lesz.

A verses Florimont-regény, a középkori epika többi népszerű termékéhez hasonlóan, a XV. század folyamán prózai alakot öltött s amazokkal együtt kedves olvasmányává lett az előkelő világnak. E prózai felújításoknak alig van valamelyes belső értékük s irodalmi jelentőségük legföljebb abban áll, hogy — mint *Becker* mondja¹ — gyakorló iskolául szolgáltak a prózai elbeszélő stílus kialakulásához.

A könyvnyomtatás elterjedésével a század végén s a XVI. század elején az eredetileg főúri köröknek szánt prózai átdolgozások népkönyvekké vedlenek át és rövidebb-hosszabb időn a ponyvára kerülnek. A kéziratok finom pergamenjét felváltja a durva rongypapír s a burgundi mesterek szindús miniaturáit az otromba fametszetek...

¹ Grundriss der altfranzösischen Literatur. I. Heidelberg, 1907. 136. l.

III.

A Florimont monda tartalmi foglalata e népies formájában a következő:

Abban az időben, a mikor a mai Rómát még Palentecnek nevezték s Romulus és Remus, a város újjáépítői még a világon sem voltak, élt Görögországban két királyleány; az idősebbik Bruthus felesége lett, a kiról Bretagnet nevezték el, a másik pedig Madian babyloniai királyhoz ment férjhez. Ez utóbbi frigyből két fiú született; Selec,¹ az idősebbik és Phelippes, az ifjabbik. Mindketten erkölcsökben gazdag nevelésben részesültek s még atyjuk által lovaggá üttettek. A mikor Madian érezte halála közeledtét, felosztotta fiai közt birodalmát. Selec kapta Egyiptomot, Nubiát és Babyloniát, míg Phelippes osztályrésze Görögország s nagy kincs volt. A fivérek csak nehezen válnak meg egymástól: Selec, csak-hogy ott maraszsa öcscsét, saját osztályrészéből is részt ajánl neki, de eredménytelenül. A búcsuzás színhelye Damietes városa, a hol még egy epizód is lejátszódik. Egy Meleons nevű úr ugyanis ifjabbik fiát, Damyanst, beajánlja Phelippes kíséretébe, a ki az ifjút lovaggá üti. Ezen Damyans testvérbátyja, Elyeades, igen elkeseredik s úgy atyjának, mint a királynak heves jelenetet csinál.

Phelippes és kísérete tengerre szállva, egy darabig csöndes időben közeledik a görög partok felé, de úgy három nap múltán óriási vihar kerekedik s szétszórja a tizenkét hajóból álló rajt. A király két hétig hanyódik a tengeren, végre a tizenötödik nap hét hajójával szerencsésen bejut Eneclon kikötőjébe, a hol egy hónapig pihent. Azután lovas kíséretével városról-városra bejárja az országot. Egy szép nap, kalandozás közben, Magyarország határához ért «ou gecta sa veue en une plaine qui estoit grande trois iournees, sans y auoir autre chose que pasture et apparence de manoir». A király igen elcsodálkozik a vidék lakatlan-ságán, mire felvilágosítják, hogy a vidéket egy iszonyú oroslán tartja rettegésben. A király nemes fölbuzdulásában elhatározza, hogy megmenti az országot a fenevadtól s tényleg meg is küzd vele. Diadalt aratván, elhatározza, hogy a küzdelem szinterén várost épített. Így keletkezett Phelipope városa, mely egy, a görögök által Podamen-nek nevezett folyó mellett fekszik.

¹ Első említésnél Solac van szedve.

A városalapítás után a király országnagyjainak sürgetésére megnősül s Damyans tanácsára a szép Amordaillet, Meneusnek, Cecille és Barbarie királyának leányát veszi feleségül. Frigyükből egy kis leány született: Romanadaple (Plena d'amor anagramja), a ki fölserdülve oly széppé lett, hogy a király elrejti a férfiak szeme elől s kihirdeti, hogy csak az láthatja meg színről-szinre s kaphat csókot tőle, a ki három évig szolgálatába szegődik.

A hir hallatára idegen királyok, hercegek, grófok s bárók seregestől Phelippes király udvarába özönlének s jelentkeznek a három évi próbaszolgálatra. De a királyleány szépségének hire, a sok megtiszteltetés mellett komoly veszélyt is hoz Phelippes feje fölé. Candobras magyar király, «homme cruel et plein diniquite» szintén a szép leányzó kezére vágyik s követeket küld Phelippes udvarába, felszólítva őt, hogy hódoljon meg neki s adja hozzá feleségül leányát. A követség, melyet Meleans nevű lovag vezetett, elutasító válaszzal tér meg Marionba, Candobras székelyére. A magyar király éktelen haragra lobban s hatalmas sereggel betör Görögországba, sorra meghódítva Phelippes városait.

Ezen hosszadalmas expozíció után a népkönyv szerzője végre belekezd Florimont tulajdonképeni történetébe. Florimont¹ atyja Mataquas, Duras ura és Albanie hercege, anyja pedig Edozie Fragus perzsa király leánya s Medon, Esclavonie fejedelmének huga volt. A szép gyermek lovagi erényekben gazdagon nőtt fel s alig hogy lovaggá lett, már is kivonul a leopárd fejű, darú testű szörnyeteg ellen, a ki a szomszédos Garganeus országot tartja rettegésben. A szörnyeteget két napi heves küzdelem után saját barlangjában legyőzi s már épen jelt akar adni kürtjével földre vonult kíséretének, a mikor egy csodaszép tündér, a rejtett sziget (isle celee) hölgye jelenik meg előtte, a ki jutalmul csodatevő kardot s gyűrűt ad neki, fölfedi előtte a szörny zsira-

¹ E név görögül elbeszélésünk szerint *Elencos*, a verses redakció szerint *Elencos*. Risop *Helenu*s trójai királyfi nevének elferdítését látja benne, a kit a monda szerint Achilles fia, Neoptolemus Albániába, tehát a mi hő-sünk hazájába hurcolt s a ki új hazájában nagy tekintélyre, sőt Vergilius szerint uralkodói polezra is került. Hogy e név francia fordításába mint került a virág fogalma, azt Risop a Helena királynő mondkörével magyarázza, mely a szép asszonynek a régiek által Heleniumnak nevezett növény (Inula Helenium L.) keletkezésénél döntő szerepet juttat.

dékának sebgyógyító erejét s végül szívével is megajándékozta, mélységes titoktartás kötelezettsége mellett.

Alig tér haza Florimont, Garganeus, a hálátlan óriás követői is beállítanak a királyi udvarba s Mataquast adófizetésre szölkítják fel. Mataquas ismerve az óriás hatalmát, nem zárkózik el mereven a parancs elöl, de fia tudni sem akar róla s kész párbajba szállni a henczegő óriással. A párbaj Florimontra nézve sikerrel végződik s az ifjú hős az óriás fejével tér meg Durasba. Hőstettei mellett Florimont a tündérasszony szerelmes öleléséről sem feledkezik meg s titkon gyakran találkozik vele, sőt szenvedélye annyira elhatalmasodik, hogy még a hőstettekről is lemond. Hiába jó hire Phelippes és Candobras háborúskodásának, hiába akarná atyja, hogy ő is részt vegyen a küzdelemben, Florimont csak nem mozdul titokzatos kedvese mellől.

Ekkor Flocard, a királyfi nevelője, varázsló hatalmával földeríti Florimont kedvesének a kilétét s azt a körülményt is, hogy az asszonynak válnia kell Florimonttól, ha emberi szem meglesi találkozásukat. Tanácsára a kém szerepét maga a királynő vállalja magára és sikerül kémkedésével egymástól örökre elszakítani a szerelmeseket.

A tündérasszony visszatér hazájába s három évig gyászolja kedvesét. De azután ismét megvigasztalódik s nőül megy Veufas-hoz, Candobras unokaöcscséhez. E frigyből született Nactabus, a sziget későbbi királya s oly híres varázsló, hogy tetszésszerint vihart támasztott a tengeren.¹

Florimont nem tud megvigasztalódni, saját s atyja vagonát eltékozzolja s régi fényes nevét is levette, ezentúl povre perdu-nek nevezi magát. Tétlenül nézi, mint ront atyja birodalmára a kartágói tengernagy, a ki unokaöcscse, Garganeus halálát megboszulandó, egyre-másra fölégeti Albanie városait. Végre fölrázza apathiájából Risus herczeg, Calabre urának megérkezése, a ki nagy sereggel jó Phelippes király segélyére. A povre perdu azon

¹ Paulin Paris szerint a verses elbeszélésben Nectanebus a neve ennek fejedelemnek, a ki később Florimont fia, Philippes udvarába kerül, miután országát elvesztette. A versíró megjegyzi, hogy a rossz nyelvek szerint Nectanebus Olimpias királynőnek tette a szépet s igen közeli viszonyban áll Nagy Sándorral, de ezt a pletykát alaptalannak mondja. A népkönyv ezt a szöveget egészen elejti.

rongyosan elébe járul s Risus, bár fogalma sincs kilétéről, rááll, hogy az ő vezetése alatt folytassa az utat. A jó öreg Flocard, nem akarva magára hagyni neveltjét, szintén a kísérethez szegődik s Cacopédiere változtatja nevét, a mi görögül annyit tesz, mint «mauvais garson».

Több napi szárazföldi út után a sereg három napra megpihen Eseopleban, egy magyarországi «moult noble» városban. A povre perdu, Risus engedelmével, Cacopediet küldi előre Phelipopleba, hogy elszállásolásukról gondoskodják. Cacopedie feladatának a varázsgyűrű segítségével, melynek az az ereje, hogy viselője minden óhajtását teljesítik, fényesen megfelel. A város egyik legmódosabb kereskedője, Delphins szállásolja el a povre perdut s kellő ruházatról is gondoskodik. A sereg megérkezte után a povre perdu Risus négy lovagját azzal az üzenettel küldi Phelippes király elé, hogy csak az esetben segíti meg Candobras ellen, ha bemutatja neki leányát, Romanadaplet. A király, egy korábbi álma hatása alatt, beleegyezik a merész kívánságba s fényes lakomát rendez vendégei tiszteletére, melyen a királyleány is megjelen. A fiatalok, természetesen, első látásra kölesönös szerelemre gyúlnak. Lakoma után a férfiak egyedül maradnak s az uralkodó feltárja előttük a háború mai állását. Candobras és Phelippes között két éve folyik a háború, körülbelül egyforma szerencsével. Kémei jelentése szerint, a magyar király most újabb támadásra készül s Phelippes a povre perdut bizza meg serege vezetésével.

Candobras csakugyan már másnap oly heves ostromot intéz Phelipople ellen, hogy a város az idegenek segítsége nélkül biztos meghódolna. A povre perdu s lovagjai azonban szétverik a portyázó magyarokat, a kiknek sorából Inidian, Dans, Gelfus német herczeg és Sarrus neveit említi az elbeszélés, és nagy pusztítást visz közöttük véghez. Vesztesége láttára Candobras megtizedelt seregével kénytelen Calocastre várába visszavonulni. A povre perdu a várat is megakarja ostromolni, de Damyans lebeszéli erről, miután tudomására jutott, hogy sok magyar lovag jó királya segítségére.

Florimont számos fogolylyal s nagy zsákmánnyal vonul vissza Phelipopleba s az egész szerzeményt kiosztja vendéglátó gazdájá, meg a lovagok között. Risust igen meglepi a povre

perdu nemes viselkedése, ismételten kérleli, földné fel előtte kilétét. A lovag a kérésnek eleget is tesz, azon föltétel alatt, hogy Risus nem árulja el titkát addig, a míg Candobrason végleges diadalt nem arat.

A győzelem hírére rendezett udvari lakomán Florimont és a királyleány ismét találkoznak; szenvedélyük új tápot nyerve, elhatározzák, hogy titokban találkozni fognak. A találkát Romanadaple udvarhölgye, Cypriane s a povre perdu szállásadó gazdája, Delphins is elősegíti s Florimont kereskedőségédnek öltözve bejut kedvese szobájába.

E közben Phelippes tanácskozásra hívja egybe az udvaránál időző fejedelmi személyeket s Risustól értesülve a povre perdu kilétéről, fölfedezi Florimont származását lovagjai előtt s lakomát rendez a tiszteletére. A lakoma kellős közepén érkeznek meg Andrinople herczegének követei, segítséget kérve Candobras ellen, a ki országukba behatolt s már Andrinoplet ostromolja. Candobras haderejét a követek egyike így írja le: «ils sont quatre roys tenans le siege dont le moindre tient quinze mille hommes sus sa conduite sans maints autres advantcoureurs qui ont mis tout le pays a honte».

Az egybegyűlt lovagok elhatározzák a küzdelmet s 30.000 főnyi csapatot állítanak ki, Florimont vezérlete alatt. A csapat Candobras 80.000 főre rugó seregével Andrenople közelében tűz össze. Eleinte Florimontnak kedvez a szerencse, majd Candobras javára hajlik, míg végre Florimont segédcapatokkal megerősödvé, véglegesen legyőzi és foglyul is ejti ellenfelét.

A győzelmes háború jutalmául Phelippes vejévé teszi Florimont-t s társuralkodóvá koronáztatja. E frigyból született Phelippes, Nagy Sándor édesatyja.

Candobras, a kit a fogság igen megtört, följánlja Florimontnak hűbérül országát, de Florimont nem óhajtja vagyonát, csupán barátságát s visszaadja Candobrasnak szabadságát.

Alig kötik meg a magyar királylyal a békét, újabb háború vár Florimontra. Atyja országának feldulását kell megboszulnia a kartágói admirálison. A bosszú sikerül, a kartágóiak sziklás erődje, Clavergis hatalmába kerül s miután az admirális életét veszti a küzdelemben, özvegye a magyar király felesége lesz.

IV.

A magyarság szereplése a francia epikában épen nem ritka dolog. *Karl* Lajos¹ *Langlois* nyomán megállapította, hogy csupán a kinyomatott *chanson de geste*-ekben hazánk s nemzetünk neve mintegy háromszázszor fordul elő, a mely tekintélyes szám ötven éposz közt oszlik meg. Már a *Chanson de Roland*-ban (1081.) megjelennek eleink, mint a keresztény francziák pogány ellenei s e szerepükben egész a XIII. századba mélyen benyúló epikai termékekben föl-föltűnnek. Ez ellenséges viszony, részint a magyarok X. századi nyugati portyázásában, részint a garázdálkodó kereszties csapatok ellen folytatott küzdelmekben leli magyarázatát. A francia-magyar érintkezés kellemes emlékei pedig, minők az uralkodó s főúri házak családi összeköttetése, a francia szerzetes- és lovagi rendek (ciszterciek, templáriusok stb.) betelepítése, vagy alkalmaztatása, indítékul szolgálhatnak arra, hogy a nemzeti éposz kései s jobbára tudakos termékeiben francia-barát szerepében tűnjék föl hazánk s fejedelmei geneologiai kapcsolatba hozassanak a francia uralkodó házzal. Így lesz maga Nagy Károly anyja, a méltatlanul üldözött Berta királyné is egy magyar király, Flore leányává.

A magyarok ez epikai szerepét *Karl*² a következő jellemzésben foglalja össze: «A magyarok, mint harcosok, hirnökök szerepelnek; eleinte ellenségei a francziáknak és pogányok, később szövetségeseik. Névszerint Antelme, Glorian, Otthon, Guiteclin, Esmeré, Philippe királyokat s Milon herceget ismerjük. Az ország nagyon távol esik Franciaországtól; Magyarországba menni, a legnagyobb távolságot jelenti. Rendesen tengeren jutnak oda, mert nagy kikötője van. Az út tehát Itálián, de később gyakran Németországon át is vezet. Az ország termékei közül főleg lovat, öszvért, szamarat exportálnak Franciaországba, de a magyarországi arany és íjj sem ismeretlen. Magyarországnak sok városa van, de csak Esztergom (Strigun) van megnevezve. A magyarok szláv népek (szlavonok, bulgárok, oroszok) közt

¹ La Hongrie et les hongrois dans les chansons de geste, *Revue des langues romanes* LI. köt. 1908. jan.—febr. Szorgalmas tanulmány, melyet csak helyenkint torzít el egy-két elavult állítás, mint «les Bulgares étaient des finnois» (II. l.) vagy «Les Hongrois... apprirent des prêtres italiens à lire et à écrire» (16. l.).

² I. h. 35, 36. l.

élnék s a pogány korszak után a törökökkel és kúnokkal viselnek háborút».

A magyarságnak gyakori szerepeltetése a francia nemzeti époszban, természetesen maga után vonta, hogy neve az epika többi ágában is föl-föltünedezzek. Szerepe itt még kevésbé hozzátartozó konkrét történelmi tényekkel kapcsolatba, mint a chamson de gesteknél. A fogalom népszerűsége talán az egyetlen pozitív indítók, mely a Hongrie, Hongrois kitétel szereplését magyarázza.

Ez áll különösen a jelen esetben, Florimont eredeti verses redakciója, mely mindaddig nem jelent meg nyomtatásban, sajnos, nem állott rendelkezésemre; de az a gondos elemzése, melyet Paulin *Paris* hivatkozott művében a Bibliothèque nationale kéziratai nyomán találhatunk, elég támpontot nyújt ahhoz, hogy a magyarok szereplését későbbi változtatásnak, esetleg a másoló félreértésének tartsuk.

Ez elemzésben ugyanis Candiobras, a ki a mi Candobrasunkkal teljesen azonos, nem magyar, hanem bolgár király, a mi az események színhelyét tekintve, geográfiailag sokkal megfelelőbb. A mi szövegünk szerint például a povre perdu s Risus hadserege, mely az albán tengerpartról vonul Filippopolisz felé egy magyar városban tart pihenőt, a mi geográfiai képtelenség. *Aimon*, a kinek azon állítását, hogy ott járt a Balkánon, épen földrajzi tájékozottsága alapján hiszi el a mai kritika, nem is állít ilyent. Szerinte a város Bulgáriában fekszik s helyesen; hiszen Filippopoliszba az út tényleg erre vezet keresztül.

Miként lett a prózai népkönyvben Bolgárországból Magyarország, arra kétféleképen felelhetünk. Lehet, hogy a XV. században élt ismeretlen prózai áldolgozó tudatosan cserélte fel a neveket; de talán még valószínűbb, hogy hibás olvasásból eredő változással van dolgunk. Bolgárország neve az énekekben Bougrie s gót minuszkulákkal írva, könnyen olvashatta szerzőnk *h*-nak a *b* betűt s *n*-nek a *u*-t. Ilyen formán könyvünk magyar vonatkozása egyszerű félreértésnek volna köszönhető.

Bármint álljon is a dolog, annyi tény, hogy e népkönyv útján a magyarság fogalma terjedt el a közönség szélesebb rétegeiben s vált népszerűbbé nemzetünk. Hungarikum volta tehát kétségtelen s a szerfölött ritka könyvecske méltón foglal helyet az ország első magyar vonatkozású gyűjteményében, melynek egyik marandó becsü ritkasága.

NÉVTELENEK IRODALMI TEMETŐJE.

STOCKINGER GYULÁTÓL.

Közmondások nem mindig igazmondások. Közmondásos és sokszor gúny tárgya az emberek hiúsága, különösen az íróké. Hogy e gúnyolódás csak nagyon is részben indokolt, annak talán legjobb bizonyítéka egy munka, melyet írói nemrég fejeztek be és a mely mintegy feltámadása a német irodalom azon íróinak (1501—1850.), kik — semmiesetre sem hiúságból — a névtelenségbe temetkeztek. Czime: Deutsches Anonymen Lexikon 1501—1850. Aus den Quellen bearbeitet von Dr. Michael Holzmann und Dr. Hans Bohatta, Scriptorum der k. k. Universitätsbibliothek in Wien. Weimar, Gesellschaft der Bibliophilen, 1902., 1903., 1905., 1907. I. köt. A—D, 12.295. sz. 422 l. II. köt. E—K, 12.734. sz. 381 l. III. köt. L—R, 12.822. sz. 400 l. IV. köt. S—Z, 13.892. sz. 446 l. Összesen tehát 51.743. szám 1649 nyolczadrétű kéthasábos oldalon. Ez annyit jelent, hogy a szorgalmas írók 51.743 névtelenül megjelent könyvet láttak el szerzője nevével. Nagy munka még akkor is, ha meggondoljuk, hogy a szerzők által kilátásba helyezett két kiegészítő kötet megjelenése után is talán még akkora a száma azoknak a könyveknek, melyeket a legnagyobb szorgalom és a legszakavatottabb kutatás sem fog az említett értelemben feltámasztani soha! Az egyik kiegészítő kötet az említett 350 évi időszak hézagait fogja pótolni, a másik folytatja a vállalatot a XIX. századig.

Hogy fogalmunk legyen a munka terjedelméről, álljanak itt a következők. A negyedik kötet pl.

43 oldalon	520	«Über»	czimű, illetve	kezdetű	könyvet	sorol	fel
14	«	400	«Sammlung»	«	«	«	«
9	«	220	«Sendschreiben»	«	«	«	«
3	«	55	«Tagebuch»	«	«	«	«
5	«	139	«Taschenbuch»	«	«	«	«

3	oldal	90	«Unterhaltung»	czímü, illetve kezdetü könyvet sorol fel					
7	«	200	«Unterricht»	«	«	«	«	«	«
5	«	143	«Untersuchung»	«	«	«	«	«	«
8	«	123	«Verzeichnis»	«	«	«	«	«	«
13	«	456	«Vom» vagy «Von»	«	«	«	«	«	«
4	«	98	«Vorschlag(-e)»	«	«	«	«	«	«
6	«	188	«Zu» vagy «Zur»	«	«	«	«	«	«
2	«	27	«Zustand»	«	«	«	«	«	«
2	«	16	«Zweifel»	«	«	«	«	«	«

Csak a «gerechte und gute Sache» szerepel egy-egy, a «gute Sache» maga három és az «Unschuld» öt példányban. Mindezeknek a névtelenül megjelent könyveknek szerzőit nevezi meg a Deutsches Anonymen-Lexikon hivatkozva egyszersmind a forrásokra, melyekből merített. Sőt a variánsokról sem felelkezik meg.

Ha e különben száraz adatok, nevek és czimek tömkelegébe mélyebben belepillantunk, a bibliografikus földerítéseken kívül az irodalomtörténetileg és művelődéstörténetileg érdekes leleplezéseknek egész halmazát találjuk benne. Lássunk erre nézve is egy-két példát.

«Seufzer aus Österreich und seinen Provinzen. Leipzig, 1834.» Szerzője Sealsfield Charles = Postl Károly. A könyv czime maga egész tragédia. Az 1864 május 26-án Solothurnban elhalt német regényíró Sealsfield, a «Dichter beider Hemisphären», a hogy magát nevezi végrendeletében egy poppitzai paraszt fiának Postl Károly Antalnak bizonyul, a ki mint fiatal kereszties lovag Prágából nyomtalanul eltűnt. Eddig Kertbenyből annyit tudtunk fölöle, hogy eltűnése után egy névtelen angol nagyon Ausztria-ellenes röpiratot adott ki Londonban. Czime: «Austria as it is, London, 1828». Több nyelvre lefordították. A mi könyvünk e röpirat sokáig ismeretlen és az irodalomtörténetirők által már Kertbeny kohlmányának nevezett német kiadását tartalmazza. Még érdekesebb és a hirhedt röpirat keletkezésére sajátságos világot vet a következő tény.

A bécsi cs. és k. Udvari és Állami Levéltár tudós igazgatója, dr. Winter Gusztáv a «Gesellschaft für neuere österreichische Geschichte» által kiadott «Beiträge für neuere Geschichte» 1907. májusi füzetében nyomtatásban meg nem jelent akták alapján bebizonyítja, hogy Sealsfield Charles hivatkozva

Cottanál álnév alatt megjelent iratára: «Die Vereinigten Staaten von Nord-Amerika von C. Sidons, Bürger der Vereinigten Staaten. Stuttgart, 1826», akkori tartózkodási helyéről, Frankfurthból (1826 aug.—nov.) hasztalan bár, de arra törekedett, hogy Ausztria külügyi vezetőségével összeköttetésbe lépjen. Ausztria ügyvivője az angol udvarnál, báró Neumann, a ki akkor véletlenül Metternich herceg környezetében tartózkodott, bizatott meg az alkudozásokkal, a melyek úgylátszik egyedül a mindenható birodalmi kanczellár alapos gyanakodása miatt szenvedtek hajótörést. A legnagyobb szükségben élő író tehát az osztrák rendőrség meghitt jelöltje volt. E vállalkozásának sikertelensége iratta vele a föntemlített könyvet. E könyv német kiadásának fölfedezése, mint láttuk, Kertbeny írói rehabilitálását involválja.

Lássunk egy másik példát.

1842-ben egy kis füzet jelent meg, a mely osztrák írói körökben kinos feltűnést keltett és a melynek tartalma olyan vásári volt, mint a czime: «Österreichischer Parnass bestiegen von einem heruntergekommenen Antiquar. Freysing, bei Athanasius & Comp». Negyvenöt keskeny oldalon kilenczvenegy írótól szól meg a legszemélyesebb módon. Külsejüket kevéssé ajánlóan írja le, magánviszonyaikat esűf czélzásokkal leleplezi, műveiket többnyire széljegyzetekkel ellátva sorolja föl. Az irodalmi jellemzésnek ez a módja Ausztriában sem volt egészen új.

Ugyanilyen hirtelen odavetett képekkel már a hirhedt Gross-Hoffinger jellemezte a főváros hiresebb költőit. (Munkája: «Wien wie es ist, 1833.») Ugyanilyen eszközöket használt Seidlitz Gyula i. e. Jeiteles Ignác három évvel később «Die Poesie und Poeten Österreichs» című munkájában. De új volt a támadások alávalósága. E támadások féligazságokból merítették anyagukat és ezt sem irodalmi vita céljából, hanem hogy magánszemélyeket megsértsenek.

Vogel Nep. Jánosról pl. ezeket mondja: Goromba, durva külső, piszkos, elhanyagolt öltözet, durva mészáros-modor. Nagy bajusza van, lebukban kószál, kevéssé becsülik és sehol jó társaságban nem található. Meglehetősen epikai és lírikus talentum, nagyon termékeny, en gros-balladagyártó; az osztrák közönség meglehetősen ismeri és olvassa, minden évben litografáltatja magát; nőtlen.

Beck Károly: Kis, csinos, korán érett költő, több szakáll, mint erő. Erőltetett temperamentum, tagadhatatlan tehetség, csakhogy nagyon is erőltetett, azért jövőt nem ígér, dicséretekkel elkényeztetett, arrogáns; nőtlen, Lipcsében él.

Báró Hammer-Purgstall, sz. 1774 (gróf akar lenni). Éles kifejezésteljes arcz, sasorr, szórakozott, óriási emlékezőtehetség, kevesebb elme, cziklóp-öklökkel ír, a miből nem minden fog az utókorra maradni, valamennyi akadémia tagja, nagy képzettség, még nagyobb becsvágy, mindenfelől dicsérik, de ezzel sincs még megelegedve! Mint orientálista érdemtelen, mint historikus közepes, mint költő, türehetlen; leköszönt udvari tolmács és az örökös tartományok kiszabója és ezért ellenzékét csináló tudós; házas, kóbor egoista.

Valamivel jobban járnak Lenau és Mailáth. Az utóbbiról ezeket írja: Kicsiny, eleven, igazi magyar arcz, sokat rikácsol és nevet, lírikus, epikus és drámai költő, egykor historikus, mindenben közepes, nagy bajusza és nagy emlékezőtehetsége van, nagy a jószívúsége és kevés a jövedelme; valószínűleg nőtlen.

Lenau Miklós, szül. 1802. Kicsiny, szélesvállú magyar ember, haja fekete, szeme lángoló, fekete, bajusza meglehetősen nagy, nagyon visszavonultan él, egyszerű és szerény, nagyon kedves és előzékeny, arczkifejezése kissé melankólikus, liberális, misztikus a nélkül, hogy bevallaná, nagy lírikus talentum, egész Németországban elismerik, szeretik és tisztelik; nőtlen.

E csúf pamflet kiadója Hoffmann és Campe volt Hamburgban, a kik csak úgy, mint a könyvkereskedők Reclam és Wiegand Lipcsében (az utóbbi előbb Pozsonyban volt) különös előszere-tettel adtak ki vitázó iratokat az osztrák rendszer ellen. Az iro-dalomtörténet állandóan arra törekedett, hogy a szerzőt kiderítse találgatva és válogatva Seidlitz Gyula, Hirsch Rezső és Horn Uffo között. A szerző minden konok tagadása daczára nem volt más, mint a magát majd német nemzetinek, majd csehnek kiadó Trautenauban, 1817 május 18-án született és ugyanott 1860 május 23-án elhalt osztrák író: Horn Uffo Dániel. Azóta még annyit tudunk felőle, hogy munkájában egy különben ismeretlen Schmida nevű írónak segítette. Hogy minden nyomot eltörüljön, saját magát elég jellemzően ekképen karakterizálta: «Hosszú, atlétikus, durva vonások, modern frizura, mindenütt

észrevehetővé teszi magát, szenvedélyes mazurtánczos, tombol és dühöng az életben csak úgy, mint a költészetben, még forrásban levő költői természet, a melyből talán szép forma fog lerakódni, kevés föltalálás, gyors verscsináló, az érintkezésben kellemes, a mire büszke, sok a szerencséje, különösen az asszonyoknál; folyton színészkedik, gyakran idéz, zenei hallás nélkül énekel (borzasztóan), szeret sört inni, pajkos és cseh. Olykor büszke és elbizakodott. Virtusból perpatvarcsináló. Hamburgban él).

Érthető, mily örömet keltett volna íróársai között, ha saját idejében hurokra kerül. Ma e végre valahára sikerült leleplezésnek már csak irodalmi jelentősége van. És ez utóbbi jelentősége annyiban kiváló, a mennyiben kortársról van szó, ki — föltéve, hogy őszintén jellemez, a mit már azért is föltehetünk, mert ugyancsak bujkált, míg közel ötven évvel halála után leleplezték — kortársait könyörtelen szókimondással jellemzi és a ki valószínűleg azért akart névtelen maradni, hogy annál kiméletlenebbül és tiszteletlenebbül elmondhasson mindent, a mit kortársairól tud. Magyar vonatkozású (Mailáth, Lenau) jellemzése kétségtelenül találók. Az Anonymen-Lexikon fölfedezése után most már legalább annyit biztosan tudunk, hogy a könyv szerzője az az ember, ki íróársaival a legélénkebb érintkezésben állott és őket saját tapasztalásából alaposan ismerte. Az utálatos hangú pamflet ime a szerzők érdeméből az illető kor jellemrajzi forrásává lett.

1839-ben három névtelen könyv jelent meg. Az első: «*Leben und Thaten Emerich Thökoly's und seiner Streitgenossen. Ein historisches Drama von A. Z. Leipzig, 1839*». A könyvet Ausztriában megtiltották, mert Magyarország harcát a protestantizmus érdekében egyfelől és az udvari párt fortélyait másfelől elevenen ecsetelte. A szerzőt mindenfelé keresték, a kézirat után házkutatásokat tartottak, utóljára az igazi szerző anyjánál is.

A másodikat: «*Die heilige Dorothea. Dichtung und Wahrheit aus dem Kirchenleben in Ungarn. Leipzig, 1839*» a könyv czime által megtévesztett osztrák cenzura eleinte zavartalan hagyta, hogy utóbb annál erőlyesebben konfiskálja.

A harmadik könyv miatt: «*Über Erziehung und Unterricht in Ungarn in Briefen an den Grafen Stefan Széchenyi, Leipzig,*

1839», Wiegand K. Frigyes könyvkereskedőt keményen vallatóra fogták, nevezze meg a könyv szerzőjét. Wiegand vonakodott és kivándorlással fenyegetődött. Mikor József nádor előtt tévesen mást neveztek meg, mint a könyv szerzőjét, a főherceg ezt választotta fia nevelőjéül.

E három könyv szerzője az 1791 június 14-én Pozsonyban született és 1850 május 2-án ugyanott elhalt evangel.-liceumi tanár, a pozsonyi kerület tanfelügyelője az ismert historikus és író Schröer Tóbiás Godfried, a kinek Öser Christian név alatt megjelent tankönyveiből a női fiataltság napjainkig bölcsességét merítette. Az «Ungars» és «Ungarn» cím alatt felsorolt könyvek közül csak egyet-kettőt említünk meg: «Der Ungar an die Ungarn, Wien, 1796». Szerzője: Birkenstock Menyhért. «Ein Ungar beim Tode seiner Königin an sein Vaterland. Wien, 1780». Szerzője: Schmidt H. A. «Ungaria semper libera, suique Juris et nunquam... obnoxia. Viennae, 1764». Szerzője: Benczur József. «Ungarn als Quelle der Befürchtungen und Hoffnungen für Österreich's Zukunft... Leipzig, 1845». Szerzője a neves politikus és publiczista Schuselka Ferencz. «Ungarn, das Reich, Land und Volk, wie es ist. Leipzig. 1833». Szerzője a főntemlített hirhedt röpirat-gyártó Gross-Hoffinger Antal János.

Néhány évvel ezelőtt nagy megbotránkozást keltett és a válasziratoknak egész áradatát okozta egy nagyon fiatal hölgy Vera név alatt megjelent «Eine für Viele» című könyve. A hölgy neve Betty Kris, ki azóta minden emancipációja daczára maga is — boldog házasságban él. A női emancipáció kérdése, úgylátszik, már száz esztendővel ezelőtt is ugyancsak virágzott. Erről tanuskodik legalább az Anonymen-lexikon meglehetősen gazdag «Elisa» című rovata. Csak egy példát említsünk: «Elisa, das Weib wie es sein sollte allen deutschen Mädchen und Weibern gewidmet. Leipzig, 1795» hat kiadást ért és több ellenirata volt. Szerzője: Wilhelmine Caroline Wobeser von Rebeux.

Ime, mennyi művelődéstörténeti kérdést ölel föl a névtelen irodalom, mennyi történeti és irodalomtörténeti forrást tartalmaz, melyeknek értékét eddig az a körülmény tette kétségessé, hogy nem vállalt értük felelősséget senki. Most, miután tudjuk, kik a könyvek szerzői, magunk ítélhetünk értékükről.

De még kuriózumokban sem szükölködik könyvünk. Ilyenek:

«Abhandlung von der vortrefflichen Natureigenschaft und Wirkung des ungarischen Weins. Wien, 1802.» Szerzője: Rumpelt, György Lajos.

«Zeitgemässe Abhandlung über das Pferdeschlachten aus dem Jahre 1818 (!) Kempten.» Szerzője: Kreutzer M.

«Das Buch ohne Titel in Versen. Scherzfeld (= Hamburg), 1765.» Szerzője a hírhedt skribler Kritzingner Frigyes Adolf.

«Was ist die Schwiegermutter? O. O. 1782.» Szerzője: Rosenbusch, Antal Vilmos.

«Vom Hosenteufel. Frankfurt a. O. 1556.» Szerzője: Musculus (= Mensel), András.

Végül említsünk meg egy könyvet, melynek — semmi czime sincsen. 1746-ban jelent meg. (A legrégebb cím nélküli könyv.) Szerzői az id. Schlegel, János Illés és János Adolf.

Az Anonymen-Lexikon nagyszámú német- és latinnyelvű magyarországi könyvet tartalmaz, sőt tudomásom szerint a szerzők különös tekintettel voltak a magyarországi könyvekre és pedig e könyvek osztrák vonatkozásai miatt. Épen azért beszerzése minden hungarikák gyűjtésére berendezett könyvtár mulhatatlan kötelessége.

TÁR CZA.

JELENTÉS

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRA

ÁLLAPOTÁRÓL AZ 1909 ÉV I. NEGYEDÉBEN.

I.

A *nyomtatványi osztály* anyaga a lefolyt évnegyedben köteles példányokban 2827 drb, ajándék útján 192 drb, vétel útján 620 drb, áttétel útján 14 drb, összesen 3653 drb nyomtatvánnyal gyarapodott. Ezen felül köteles példány czimén beérkezett: alapszabály 173 drb, egyházi körlevél 56 drb, falragasz 1837 drb, gyászjelentés 1374 drb, hivatalos irat 237 drb, műsor 491 drb, pörirat 13 drb, szinlap 1964 drb, zárszámadás 234 drb, különféle 575 drb, összesen 6954 drb apró nyomtatvány. Vételre fordított 5969·76 korona, 804·80 márka, 12·50 frank és 2 dollár.

Ajándékaikkal a következők szaporították a nyomtatványi osztály anyagát: Alsófehérmegyei tört. és régészeti egyesület Gyulafehérvár, A múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelősege (2 drb), Bábakalauz szerkesztősége, Beregmegyei magyar közművelődési egyesület Beregszász, Biblioteca National Habana (7 drb), Rio de Janeiro (4 drb), Budapesti statisztikai hivatal (2 drb), Csánki Dezső, Dunamelléki ref. egyházkerület (2 drb), Engel Lajos Szeged, Erményi Lajos. Érseki iroda Eger, Ev. gyámintézet Pápa, Fejérpataky László, Felsőmagyarországi Rákóczi-Múzeum Kassa, Fraknoi Vilmos (2 drb), Gadeau de Kerville H. Bouen, Gazdasági akad. hallgatók egyesülete Magyaróvár, Gerevich Tibor, Gerő Károly, Glasgowi egyetem, Gondos Miksa, Herczegprimási iroda Esztergom, Hist. Verein für Steiermark Graz, Izr. magyar irodalmi társaság (2 drb), Kaiser Nándor (2 drb), Kais. Akademie der Wissenschaften Wien, Krakó, Karlovitz László, Képviselőházi iroda (9 drb), Keszthelyi Hirlap kiadóhivatala, Kováts László, Közgazdasági Közlemények szerkesztősége, Kungl. universitets bibliotek Uppsala (7 drb), özv. gróf Kuun Gézané Lovrana, Magy. kir. állami hidak igazgató-

sága, Magy. kir. állami számvevőszék elnöke, M. kir. igazságügy-miniszterium, M. kir. Konkoly-alap csillagvizsgáló Ógyalla, M. kir. közg. statisztikai hivatal, M. kir. orsz. meteorológiai s földm. intézet (3 drb), M. kir. technológiai iparmúzeum, Magyar Könyvszemle szerkesztősége, M. Nemzeti Múzeum irodája, M. N. Múzeum néprajzi osztálya, M. ornithológiai központ, M. Tud. Akadémia (12 drb), gr. Mailáth József Perbenyik, Mattyasovszky Kasszián Győr, Mitics Oszkár Wien, Mohl Adolf Tata (3 drb), Országos orvosszövetség, Óvári Lipót Ujpest, Österr. ung. Revue szerkesztősége Wien (3 drb), Péchy Jenő, Pénzügyi Hirlap szerkesztősége, Preisz Hugó, Püspöki iroda Győr, Sági János Keszthely (2 drb), Smithsonian Institution Washington (9 drb), Statist. Central-Commission Wien (7 drb), Szabadság szerkesztősége Cleveland, Szalay Imre, özv. Szege Istvánné Nagyszöllős, Szemere Miklós, özv. Szentirmay Elemérné (25 drb), Tauszk Ferencz, Timon Ákos, Toldy László (23 drb), Varju Elemér, Wlassics Gyula, gr. Zichy János, Zsilinszky Mihály (2 drb).

Nevezetesebb szerzemények: 1. Az iol és boldogul való meghalásnak tudományáról. Sárvár, 1600 (270 kor. 75 f). 2. Pálházi Göncz Miklós. Az úr vacsorájáról. Keresztur, 1613 (180 kor. 50 f). 3. Pázmány Péter. Csepregi szegényvallás. Prága, 1616 (180 kor. 50 f). 4. Czeglédi István. A szó Jákob szava, Kassa. XVII. század (270 kor. 75 f). 5. Eszterházi Miklósnak Rákóczi Györgyhöz írt intő leveleinek igaz páriája. Bécs, 1645 (90 kor. 25 f). 6. Eszterházi Miklósnak Lónyai Zsigmondhoz írt leveleinek igaz páriája. Bécs, 1645 (90 kor. 25 f). 7. Tolvaj Menyői Ferencz. Az arithmetikának mestersége. Kolozsvár, 1703 (30 kor.). 8. Compilatae constitutiones. Kolozsvár, 1669 (76 kor.). 9. Illyés András. Megrövidített ige. III. rész. Bécs, 1692 (28 kor. 50 f). 10. Otokocsi Foris Ferencz. Eltévelyedett juhnak fölkeresése. Nagyszombat, 1692 (332 kor. 50 f). 11. Polgári Gáspár. Mérges golyóbis. 1707 (237 kor. 50 f). 12. Új Kalendarium. Lőcse, 1705 (40 kor.). 13. Új Kalendarium. Komárom, 1707 (40 kor.).

A könyvtár helyiségeiben a lefolyt évnegyedben 11.596 egyén 25.244 kötet nyomtatványt használt; kölcsönzés útján pedig 460 egyén 1127 kötetet.

A lefolyt évnegyedben 2391 munka osztályosított, a melyről 3619 cédula készült. Kötés alá készítettett 802 munka 1049 kötetben. A köteles példányok átvételére berendezett helyiségbe ezen idő alatt 580 csomag érkezett; ugyaninnen 576 levél expediatott, a miből 241 reklamálas volt.

Az 1897: XLI. t.-czikk intézkedései ellen vétő nyomdajajdonosokkal szemben peres eljárás megindítása 17 esetben kéretett.

II.

A *kézirattár* az 1909. év első negyedében ajándék útján 7 kötet újkori kézirattal és 1 irodalmi levéllel, vétel útján 1 középkori kódexszel, 18 Petőfi-ereklyével, 49 kötet újkori kézirattal, 82 drb irodalmi levéllel és 5 drb irodalmi analektával, összesen 170 darabbal gyarapodott. Vételre összesen 1771 koronát fordítottunk.

Ajándékozók voltak dr. Frenkel Bertalan, ki gróf Fáy István Simonffy Kálmánhoz írt leveleinek másolatát, Hieronymi Károlyné, ki Leővei Klára hozzája intézett levelét, dr. Hodinka Antal, ki egy XVII. századi ó-szláv szerkönyvet, Kósa Lajos, ki költeményei kéziratát, Novák Sámuel, ki egy csehnyelvű vallásos iratot és özv. Szentirmay Elemérné, ki két Liszt-ereklyét — egyik a mester egy sajátkezű szerzeménye — ajándékozott a kézirattárnak.

A szerzett anyag legbecsesebb darabja a Schöppf Henriktől 1000 márkán vásárolt XV. századi kódex, mely az akkori ötvös-társaság szerkönyve volt s melynek magyarországi vonatkozása is van a réven, hogy remek képeit János mester, a váci püspök illuminátora festette. Azonkívül ki kell emelnünk a Petőfi-ereklyék gyarapodását: Petőfi István egy levelét s Karacs Teréz egy Petőfi Zoltánt illető följegyzését kivéve, Petőfi Zoltán sajátkezű kézírata valamennyi, a korán elhunyt költő irodalmi kísérletei; továbbá Haan Lajos ág. ev. lelkész sajátkezűleg írott naplóját. Az irodalmi levelek közül Bezerédj István, Eötvös József, Mészöly Géza, Mindszenty Gedeon levelezését, Pyrker László, Szemere Bertalan, valamint Brachvogel, Liszt, Wieniawski és Willmers leveleit kell kiemelnünk. Az irodalmi analekták közt van Arany János egy versének sajátkezű kézírata, Szemere Bertalan sajátkezű fogalmazványa és gróf Dessewffy József jelentése a magyar színjátszó társaság dolgában.

A gyarapodás földolgozásán kívül befejezést nyert a Súlyom-Fekete Ferencz-féle hagyaték földolgozása; a személyzet munkásságát azonkívül a Petőfi-ereklyék új katalógusa és az irodalmi levelestár megkezdett revíziója vette igénybe.

Az évnegyed folyamán 53 kutató 140 kéziratot és 104 irodalmi levelet használt. Kikölcsönöztünk 7 esetben 18 kéziratot.

III.

A *hírlapkönyvtár* a lefolyt évnegyedben köteles példányok útján 191 évfolyam 21.185 számával, ajándék útján 8 évf. 6703 számával, vásárlás útján 21 évf. 551 számával — összesen 220 évfolyam 28.439 számával gyarapodott.

Vásárlás: Erdős Miklóstól 1908. évi amerikai lapok és Körmeny Józsefnétől az 1848. évi Erdélyi Hiradó melléklete (2 K). Ajándék Horvát Lajostól a Szépirodalmi Figyelő 1861. évi 48—49. számai, Grósz Károlytól Ingatlanok Vására és Arena 1904—8. évi 59 száma és a Nemzeti Casinótól (folytatólag) a Journal Des Débats, Le Temps, Kölnische Zeitung, The Daily News 1906—8. évi folyamai.

Az évnegyed folyamán a könyvtárban 986 olvasó 1396 hirlap 1728 évfolyamát 1872 kötetben, házon kívül 16 olvasó 19 hirlap 41 évfolyamát 48 kötetben, összesen 1002 olvasó 1415 hirlap 1769 évfolyamát 1920 kötetben használta.

Czéduláztatott 11 évfolyam. — Átnézetett 220 évfolyam, 23.334 szám.

A nyomdai kimutatással érkezett köteles példányok a gyarapodási naplóba irattak s a nyilvántartási naplóba vezettettek; a számonkent beérkezett hirlapok a betürendbe osztályozva elhelyeztettek. A csomagküldeményben hiányzott hirlapszámok azonnal reklamáltattak és följegyeztettek, de időnként a bekötés alá rendezéskor is történt reklamálás.

IV.

A *levéltár* a lefolyt évnegyedben vétel útján 476 drb, ajándék útján 45 drb, a kéziratárból áttétel útján 7 drb és letét útján 1 drb irattal, összesen tehát 529 drbbal gyarapodott.

A letéteményezett családi levéltárak közül gróf Forgách-család levéltára gyarapodott 157 drbbal, melyeket gróf Forgách Béla letéteményezett, továbbá a Görgey-család levéltára gyarapodott egy nagy láda irattal, melyet Görgey Albert földbirtokos küldött be.

Ajándékaikkal gróf Forgách Béla, özv. Szentirmay Elemérné, Schöppl Henrik és a M. N. Múzeum régiségtára gyarapították a levéltárat.

Vételre fordított: 764280 korona és 17840 márka.

A törzsgyűjtemény gyarapodásából a középkori iratok csoportjára esik 3 drb, az ujjabkori iratokéra 140 drb, az 1848/49-es iratok csoportjára 119 drb, a czimereslevelek csoportjára 3 drb, a gyászjelentésekére 263 drb és a pecsétlenyomatok csoportjára 1 drb.

Az évnegyed szerzeményei közül kiemelendők gróf Kreith Bélától szerzett 1848/49-es iratok, melyek főleg a szabadságharcz befejezte utáni első hónapok történetére, Kossuth Lajos törökországi tartózkodásának első hónapjaira, de az emigráció későbbi történetére is becses adatokat tartalmaznak, kiemelendők továbbá még Vetter Antal emlékiratai, melyek a szabadság-

harcz fontosabb hadi eseményeit véve alapul, a szabadságharczot katonai szempontból tárgyalják.

A czimereslevelek gyűjteménye a következő darabokkal gyarapodott: 1. 1517 október 6. Buda. II. Lajos czimereslevele Engel Péter részére. A szöveg és czimerképnek egyszerű, XX. századi másolata. 2. 1659 május 1. Bécs. III. Ferdinánd czimereslevele Thaisz Gergely részére. Eredeti. 3. 1681 jan. 13. Linz. I. Lipót czimereslevele Weisz Mátyás részére.

A lefolyt évnegyedben 63 kutató 11.648 darab iratot használt. Kikölcsönözöttet 3 térítvényre 131 darab.

A lefolyt évnegyed szerzeményei földolgozásán kívül befejeztetett végleg a Sólyom-Fekete gyűjtemény borítókozása és földolgozása. Befejeztével a végleges szerzeménykönyv is tovább volt folytatható, az 1908. évi szerzemények majdnem teljesen be vannak írva a végleges növendéknaplóba. Rendeztetett teljesen a Rholly-család levéltára, a mely 3 drb középkori oklevélmásolatot, 2 drb XVI., 51 drb XVII., 635 drb XVIII., 249 drb XIX. századi iratot és 1 drb térképet, összesen 941 drb iratot tartalmaz, köztük a családnak 1558. évi birodalmi és 1601. évi magyar czimereslevelét is. Folyamatban van jelenleg a Szunyogh levéltár és a Görgey-levéltár újabb anyagának rendezése.

AZ ERDÉLYI NEMZETI MÚZEUM KÖNYVTÁRA 1908-BAN.

Dr. *Erdélyi* Pál 1908. évi jelentéséből a következőkben mutatjuk be az Erdélyi Múzeum-Egyesület könyvtára mult évi működésének képét:

Az 1908. évről szóló jelentésemhez csatolt táblázatok és kimutatások arról tesznek tanuságot, hogy a könyvtár munkája ez év folyamán is zavar-talanul és megszakítás nélkül folyt s hogy a gyarapodási statisztika nemcsak kedvező, hanem egyben emelkedő eredménnyel zárult. Ezt a körülményt azért óhajtom különösen kiemelni, hogy könyvtárunk működését még az a nagy munka sem zökkenthette ki a rendes kerékvágásból, mely a forgalomnak július elsejétől kezdődő megszüntetését kívánta. Hgy a könyvtár 1908 július elsejétől zárva volt, a könyvtár költözésével természetesen okolható meg s az viszont, hogy a könyvtár rendes munkája mind a mellett fönnakadás nélkül ment, bizonyítja nemcsak a közönség érdeklődését, hanem azt is, hogy a könyvtár munkateljesítő képességét még ez a soron kívüli nagy megmozdulás sem zavarta meg.

Gyarapodásunk statisztikája első pillanatban talán kedvezőtlenebbnek

tünhet föl, mint a tavalyi évé. Azonban ne feledjük el, hogy az 1898—1906. évi köteles nyomtatványok nagy tömegével egyszerre számoltunk el, holott az idei kimutatásban az 1907. évi sajtótermékek még nem szerepelnek. Az így kimaradó tétel pótlására szolgál néhai gróf Kuun Géza könyvtárából bennünket illető gyűjtemény anyaga, mely számra ugyan nem, de értékre nagyon is meghaladja amazokat. Tekintetbe véve tehát az elszámolásnak ezt a most megvilágított két tételét, a végső eredmény a rendes gyarapodás emelkedését, tehát a könyvtárnak is fokozottabb térfoglalását igazolja.

Ez a jelentés volna arra hivatva, hogy az új könyvtári épületet is leírja, ismertesse. Mivel azonban az épület fölszerelése még nem teljes, mivel az új intézmény leírása még korai volna, mivel végül annak részletes és minden tekintetben kimerítő és szakszerű ismertetése külön kiadandó munkában úgy is tervben van: legyen szabad röviden csak annyit mondani, hogy a könyvtár új épületében oly mintaszerű elhelyezést nyert, a milyenben hazánkban ma egyetlen testvér-intézmény nem részesült s kint is kevés van így elhelyezve.

Anyagunk gyarapodásáról, a gyarapodás természetéről és forrásairól a mellékelt kimutatások számolnak be. Nyomtatványi osztályunkban dr. gróf Kuun Géza könyvtárának ide vágó gyűjteményét kell első helyen kiemelni. A nemes gróf könyvtára immár ugyanazt a nagy czélt szolgálja, mely néhai jótevőnkét egész életében lelkesítette. Az erdélyi író- és tudós mágnások sorát gazdagítja, ama nagy kor hagyományainak hű letéteményese, mely fiatalságában eszmélkedésre, agyát munkára, szivét a tudomány és a nemzet szeretetére tanította. Hóry Béla, Kazinczy erdélyi barátai egyikének unokája, adományát is hálásan vettük. Ez a gyűjtemény nem nagy, de részben olyan természetű anyagból áll, mely hamarabb kallódik, de megmentvén, nagyobb jelentőségű s melynek gondozására inkább az amatőr kedve hajlik. A nemes hagyományok tiszteletben tartása volt forrása De Gerando Félix adományának, ki Antóninának, a kedves emlékü irónőnek, külföldön megjelent magyar műveit adta ajándékol. Jenei Aladár ajándékának megemlékezésével lezárjuk e nagyobb adományok fölsorolását. Támogatóinknak kifejezett hálával és köszönettel emlékezünk meg róluk és mindazokról, kiknek szeretetében, támogatásában az év folyamán kedves részünk volt.

Az egyesületi életben beálló változás kedvező hatását látjuk a csereanyagunk pontos megérkezésében. Az összefoglaló kimutatásban szereplő 76 műnek 197 kötetéhez hozzá kell számítani az «Erdélyi Múzeum» szerkesztősége részéről kimutatott csereanyag 21 mű 27 kötetét, úgy hogy e czímen 97 műnek 224 kötetét kell megállapítanunk. A csereviszony ápolását különös gondban részesítendő, a szakosztályokkal egyetértésben járunk el. Mivel a választmány határozata következtében a csere expedálását ezután a könyvtár fogja ellátni, e munkának még nagyobb sikerét remélhetjük.

Régi Magyar Könyvtárunk két darabja különös figyelmet érdemel. Az egyik: Reilich Geistlich-musikalischer Blum- und Rosen-Wald, II. Szeben

1677, melyet könyvészetünk ezideig csak egy példányban tart nyilván; a másik: szent Szelentez, Szeben, 1664. 4-r., mely könyvészetünk szerint eddig ismeretlen volt. Brassói vándorgyűlésünk alkalmával jutottak ezek szemünk elé s volt tulajdonosuk előzékenységből vétel útján gyűjteményünkbe.

Hirlapgyűjteményünk új föllállítása alkalmával meglepően alakult ki a második nagy hirlaptár, melynek kivált 1849-ig terjedő anyaga rendkívül értékes. Csak megemlítem, hogy szerencsés véletlenek közbejárása által az idén a legkorábbi hirlapoknak több kötetével és egyes kötetek teljessé tételével sikerült ezt a sorozatot szerencsésen kiegészíteni. Legnagyobb és állandó gazdagodását a nyomdai termékek sajtóügyi példányából nyeri, e czimen az év folyamán 53 hirlapnak 498 kötetét jegyeztük föl. A két erdélyi főügyészség területén gyűjtött sajtótermékek a kolozsvári és marosvásárhelyi királyi ügyészség részéről s az 1907-ben gyűjtött budapestiek a budapesti ügyészség részéről az idén is pontosan átadattak. Ez utóbbiak anyagából a Budapesti Könyvtár Egyesület részére 1284 darabot adtunk át, miről az országos főfelügyelőségnek is jelentést tettünk.

Kézirattárunk gyarapodásában örökös letéteink az első hely. A Rettegicsalád levéltárából 40 mű 52 köteté és füzeté, a marosvásárhelyi ref. kollégium letéteiből 5 mű 32 köteté jutott hozzánk. Az előbbiben vegyesen vannak ima- és daloskönyvek, akadémiai és iskolai följegyzések. Külön érdekességű több tréfás kuriózum. A marosvásárhelyi ref. kollégium letétéből Jenei Dániel egykori pénztárnoknak 1826 tájától 1850-ig naplószerűleg írott érdekes, néha költői szépségű, gyakran filozófiai mélységű *Gondolatait* emelhetjük ki. Ajándékaink közül ifj. Biás István XVII. század első felében összeírott daloskönyve válik ki. Musnai Ūrmössy Lajos, ismert írónk, összegyűjtött hirlapi dolgozatainak sajátkezűleg javított s jegyzetekkel ellátott három kötetét adja ajándéknak. Vételeinkből legértékesebb Vadai Hegedűs Andrásnak a XVIII. század közepéről való kéziratköteté, mely többek közt eddig ismeretlen históriás énekeket tartalmaz. Becses Gyalai Sámuel pap 1617—1626 közötti könyörgés-könyve s említést érdemel az unitárius Tordai János énekes könyvének egy XVII. századi másolata is.

Levéltárunkban a Rettegi- és Berzenczey-családok levéltárain kívül Baranyai József, Gál Ignác, Pásztóhi Ferencz, Székely János és özv. Magyarai Józsefné, Szakács Mária levelesládái, a kolozsvári német szabó-czéh iratai helyeztetek el. Az erdélyi róm. kath. Státus följánlotta a kolozsmonostori uradalom gazdasági iratait, számviteli könyveit (1800—1868), a könyvvizsgáló-bizottság, a lyceumi nyomda irományait és könyveit, továbbá egy iromány-csomót, mely Csáky grófi családra vonatkozik. Ez ajánlatot a Múzeum választmánya elfogadta, de a költözködésre való tekintettel átvételét elnapolta, hogy egyenesen az új épületbe lehessen azt szállítani.

A kolozsvári Ferencz József Tudomány-Egyetem és az Erdélyi Nemzeti Múzeum Könyvtára gyarapodása az 1908-ik évben.

	Egyetem				Múzeum			
	mű	kötet	füzet	drb	mű	kötet	füzet	drb
Nyomtatvány... ..	2019	3156	—	—	2206	3170	—	—
Ösnyomtatvány... ..	—	—	—	—	—	—	—	—
Régi Magyar Könyvtár... ..	—	—	—	—	12	12	—	—
Folyóirat... ..	24	901	—	—	10	298	—	—
Hírlap... ..	—	—	—	—	55	509	—	—
Egyetemi nyomtatvány	50	—	296	—	—	—	—	—
Disszertáció... ..	1143	—	1143	—	—	—	—	—
Értesítő... ..	—	—	—	262	—	—	—	—
Vegyes nyomtatvány... ..	1	—	—	1	133	—	—	160
Térkép... ..	—	—	—	—	—	—	—	—
Kézirat... ..	—	—	—	—	94	138	—	—
Szinlap... ..	—	—	—	—	—	—	—	189
Proklamáció... ..	—	—	—	—	—	—	—	5
Egyleveles... ..	—	—	—	—	—	—	—	32
Gyászjelentés... ..	—	—	—	—	—	—	—	2457
Oklevél... ..	—	—	—	—	—	—	—	4452
Facsimile... ..	—	—	—	—	—	—	—	70
	3237	4057	1439	263	2510	4127	—	7365
					3237	4057	1439	263
					5747	8184	1439	7628

azaz **5747** mű, **17.251** darab.

Az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtáranak gyarapodása forrásuk szerint az 1908-ik évben.

A) A nyomtatványi osztályban :

	Nyomtatvány		R. M. K.		Folyóirat		Hírlap		Vegyes nyomtatvány		Szinlap	Proklamáció	Egyleveles	Gyászjelentés
	mű	köt.	mű	köt.	mű	köt.	mű	köt.	mű	köt.	darab			
Vétel útján	317	420	11	11	4	107	—	4	65	67	—	—	14	—
Ajándékkul	1643	2449	1	1	6	76	2	7	68	93	25	5	18	985
Cserében	76	86	—	—	—	111	—	—	—	—	—	—	—	—
Kötél. pld.	170	215	—	—	—	4	53	498	—	—	164	—	—	1472
	2206	3170	12	12	10	298	55	509	133	160	189	5	32	2457

Az Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtára 1908. évi jövedelmeiről és azok felhasználásáról.

A) *Bevételek:*

1. Rendes javadalom	3120 kor. — fill.
2. Rendkívüli bevételek	13 « — «
3. Állami segély	6500 « — «
4. Kézpénz 1907-ről	1424 « 05 «
	<hr/>
	11057 kor. 05 fill.

B) *Kiadások:*

1. Gyűjtemények gyarapításáért	5016 kor. 87 fill.
2. Könyvkötő munkákért	3522 « 30 «
3. Szállításért és úti számlákért	460 « 57 «
4. Rendkívüli munkákért	280 « — «
5. Az 1907. évi kölcsön törlesztéseért és kamataiért ...	876 « — «
6. Vegyes kiadásokért	573 « 84 «
	<hr/>
	10729 kor. 58 fill.
Kézpénz	327 « 47 «
	<hr/>
	11057 kor. 05 fill.

A Tudomány-Egyetem és Erdélyi Nemzeti Múzeum könyvtárának használata az 1908-ik évben.

H ó n a p	Házi használatra kivett művek		Az olvasóteremben használt művek	
	Hány mű?	Hány darab?	Hány mű?	Hány darab?
Január	790	900	1312	2649
Február	983	1341	3037	3438
Márczius	1018	1153	2094	3523
Április... ..	851	919	1809	2226
Május	662	845	1868	2081
Június... ..	93	122	943	1127
Július	A könyvtár zárva volt.			
Augusztus ...				
Szeptember ...				
Október				
November				
Deczember ...	A könyvtár zárva volt.			
Összesen				

SZAKIRODALOM.

(Franklin, Alfred) *Guide des savants, des littérateurs et des artistes dans les bibliothèques de Paris.* Paris, Leipzig. 1908. H. Welter. (ny. L. Danel Lille-ben) 8-r.VIII, 219 l. Ára 5 fr.

A. Franklin, a Bibliothèque Mazarine nyugalmazott könyvtárosa, ebben a hasznos kalauzban mindazon közkönyvtárak betürendes lajstromát adja, melyek legalább 1500 kötetből állnak. Minden egyes könyvtárt szerző a helyszínén fölkeresett és személyes benyomásai nyomán számol be néhány sorban a gyűjtemények terjedelméről és nyilvánossági fokáról, egyben történetük főbb adataira is kiterjeszkedve. Ott, a hol az intézet elnevezése a speciális gyűjtemény természetét már egymagában is kellőképp magyarázza, bővebben nem jellemzi a könyvtár összetételét; oly intézeteknél pedig, melyek többféle tudományágakat is művelnek, fölsorolja e szakokat, s ekként ad útmutatást a benne található anyagról.

Az intézetek közül ugyan csak egy pár nyilvános a szó szoros értelmében. A legtöbb — mondja a szerkesztő, a ki még a régi iskola hive — lemondott erről a nagylelkű rendelkezésről, melynek előnye távolról sem érik föl a benne rejlő veszélyt. «Le premier loqueteux qui passe ne peut venir s'y installer comme dans un banal chauffoir, et s'y endormir sur un volume qu'il dégrade; mais dans toutes, dans celles même qui, par leur nature ou leur destination, sembleraient devoir être le moins accessibles, toute personne sérieuse, poursuivant un but sérieux sera accueillie sans aucune difficulté, et le plus souvent avec un véritable empressement.»

A munka függelékében a könyvtárak következő öt csoportja van még fölsorolva: 1. a felsőbb községi iskolák; 2. a községi szakiskolák; 3. a kórházak; 4. az állami középiskolák könyvtárai s végül 5. a községi népkönyvtárak.

Ez utóbbiakról kiegészítésül s részben helyesbítésül ama dolgozatomhoz, melyet a párisi népkönyvtári intézményekről a Múzeumi és Könyvtári Értesítő III. évf. I. füzetében írtam, a következő adatokat sorolom föl.

A legrégebbi községi népkönyvtár a XI. kerületé s 1865-ben vetették meg alapját; 1878-ban már 11 ú. n. bibliothèque de mairie volt, összesen 32.237 kötetel, 1906-ban pedig 82 együttesen 475.346 kötetel. A látogatók száma 1906-ban 1,549.713-at tett ki. Tizennégyezernél több látogatója volt 57 könyvtárnak; a legtöbben, 41.731-en fordultak meg a XIV. kerület mairiején elhelyezett könyvtárban. A kikölcsönzések száma nyolczban haladta meg a 30.000 kötetet, 25-ben pedig a 20.000-et.

A kötetet pontos tárgy- és névmutató rekeszti be, mely néhány pillanat alatt útbaigazítja a használókat.

Bevezetése néhány találó vonással jellemzi a könyvtárügy fejlődését a francia metropolisban.

Dr. Gulyás Pál.

Stauber, Richard, *Die Schedelsche Bibliothek. Ein Beitrag zur Geschichte der Ausbreitung der italienischen Renaissance, des deutschen Humanismus und der medizinischen Literatur. Herausgegeben v. Otto Hartwig.* (Hermann Grauert: Studien und Darstellungen aus dem Gebiete der Geschichte. VI. 2—3.) Freiburg i. Br. 1908. Herder (ny. C. A. Wagner) 8-r. XVI. 277 l. Ára 8 M.

A férfikor küszöbén, 28 éves korában elhunyt szerző e munkájában a reneszánsz korszak egyik legjelentősebb kézirat-és könyvgyűjteményét teszi vizsgálat tárgyává. Szerző nemcsak a könyvtár nagynevű megalapítójának, Hartmann Schedel (1440—1514) nürnbergi orvosnak életére s tudományos jelentőségére derít új fényt, hanem a könyvtár kialakulásának s a birtokos halála utáni sorsának történetét is pontosabban, ha nem is véglegesnek mondható formában foglalja össze.

Együttal azt is kimutatja, hogy a Schedel-féle gyűjteményt a müncheni königliche Hof- und Staatsbibliothek megalapítója V. Albrecht herceg (1550—1570) nem — miként eddig hittük — közvetlenül H. Schedel örököseitől szerezte meg, hanem mint a Fugger-könyvtár tartozékát. A Fuggerek birtokába Hans Jakob Fugger útján került a könyvtár, a ki 1551-ben vásárolta meg 500 forinton Hartmann gyűjteményét egyik unokájától, Melchiortól. Valószínű, hogy a könyvtár már ez időben sem volt érintetlen; az örökösök 1514-től 1552-ig szorultságukban hihetőleg többször is megdézsmálták a gyűjteményt, a mint ezt több, jóval később, közvetett úton a müncheni udvari könyvtárba került kötet igazolja.

A könyvgyűjtés a Schedel-családban szinte tradícióvá vált. Már Hermann Schedel (szül. 1411.), Hartmann unokabátyja s nem mint eddig hittük nagybátyja, kitűnt bibliofil hajlamaival. Hermann szintén orvos volt, a ki Lipszéban és Padovában

tanulta ki mesterségét, a negyvenes évek közepén Brandenburgba ment, mint II. Frigyes választófejedelem udvari orvosa, de 1452/53-ban már ismét visszatért szülővárosába, Nürnbergbe, majd többszöri hivatalváltoztatás után 1456-ban Augsburgban lesz városi orvos s hogy itt egész 1767-ig kitartotta, az nem annyira fényes praxisának, mint az öreg polgármester, Sigismund Gossenbrot körül kialakult humanista körnek tulajdonítható. A mondott év juniusában ismét visszatért szülővárosába, a hol övéi igen szívesen fogadták s a hol, egy évi ingolstadti tartózkodását nem tekintve, egész élete végéig (1483) kitartott. Míg augsburgi tartózkodása alatt a humanista törekvések foglalták el legfőbb idejét, a Nürnbergben töltött másfél évtized — receptkönyvei tanúsága szerint — elsősorban orvosi munkásságban telt el. Jobbára sajátkezűleg készített kéziratokból álló könyvtárát végrendeletileg részben különböző rendházaknak s magánosoknak, részben pedig nála is nagyobb könyvgyűjtő unokaöccsének, Hartmannak hagyományozta.

Hartmann, mint lipcei egyetemi hallgató kezdte meg a könyvgyűjtést, alig 16 éves korában, Alanus ab Insulis cziszterczita szerzetes «Parabola metricae» cz. művének lemásolásával. Huszonhárom éves korában, miként bátyja, ő is Padovába megy, magát az orvosi tudományokban kiképezni. De az orvosi ismeretek mellett a humanista tudományokkal is szívesen foglalkozott s nemcsak olaszul, de görögül is tanult. Itáliai tartózkodása alatt fejlődött ki benne teljesen rajongó szeretete a tudományok, művészetek iránt, mely azóta egy pillanatra sem lankadt. A hol csak megfordult, mindenütt szorgalmasan másolatott a magánosok és szerzetek könyvtári anyagából, sőt élete vége felé nyomtatott könyveket is szívesen beszerzett.

Könyvtáráról 1481 körül készítette az első katalogust. Nem kevesebb mint 481 művet sorol föl ebben a jegyzékben. Az azóta felgyűlemllett anyagot 1507 körül foglalta jegyzékbe. A pótlék 142 műre terjed s kevés kivétellel ugyanoly szakcsoportosításban adja a címeket, mint a főjegyzék.

E szakcsoportok — a főjegyzék szerint — a következők: Libri grammaticales in utraque lingua. — De logica libri. — Libri rhetorice. — Libri astronomie, astrologie et mathematici. — In philosophia libri. In naturali. — In morali philosophia. — In arte humanitatis libri. — Poete et oratores. — Historici greci. — Latini veteres. — Moderniores historici. — Cosmographi et geographi. — Libri medicinales et ad sacram medicinam utiles. — In Chirurgia. — Iterum libri medicinales. — Libri iuris. — Sacri codices historie sancte theologice veritatis. — Libri qui non subsunt ordini premissis. Orationalia. — Libri a paucis legendi. — Libri naturales et mathe-

matici. — Libri alchimie et distillationum. — Libri usuales de liberaria inferiori. — Libri vulgares: in lingua theotonica.

Stauber e jegyzék alapján igyekezett megállapítani, hogy mi van még meg a könyvtár anyagából, a mi tekintettel arra, hogy Schedel igen tökéletlenül, gyakran a szerző megnevezése nélkül, adta vissza a címeket, nem volt épen könnyű feladat. A munkát még az is megnehezítette, hogy a kolligátumok tetemes részét még a mult század közepe táján szétszedték. Innen van, hogy habár igen sok mű nem volt már megállapítható, a jegyzék s a meglevő művek számszerű adatai lényegileg nem különböznek egymástól.

A kötetek származását a következő kritériumok alapján lehet megállapítani: 1. eredeti kötésükben lévő daraboknál az előtáblán rendszeren olvasható: «Liber doctoris Hartmanni Schedel Nurembergensis»; 2. oly műveknél, melyek átkötettek a vörös tintával irt lapszámozás, vagy ennek híjján igen gyakran a Schedel-család czimere (szerecsenfő) igazította útba.

Az ekként megállapított gyűjtemény alapján Schedelt a szerző a következőkép jellemzi: «Bibliofilünk könyveinek, kéziratainak tömegéből kiderül, hogy épen nem volt termékeny elme, de rendkívül sokoldalú tudós. Schedel sohasem dolgozta föl az összegyűjtött irodalmat; hiszen — a mit kiváltkép sajnosan nélkülözünk — alig találkozunk bíráló ítéletével. Ezzel szemben az egész irodalmi hegy példátlan szorgalommal és sokszor csodálatraméltó találékonysággal van összehordva. — Hogy könyvtárában az orvosi szak, mint hivatásának területe, jól van képviselve, azt nem kell csodálnunk. Azonban a theologiai, nemkülönben a történeti, földrajzi és természettudományi irodalom is gazdagon van képviselve. De gyűjteménye elrendezéséből legjobban humanista törekvéseit ismerhetjük föl. Nemcsak a klasszikusoknak, hanem a római íróknak általában nagy a becsületük Schedel előtt, az archaikus kortól kezdve, föl az egyházatyáig és egyházi írókig... A korábbi századok termékei mellett főleg az olasz reneszánsz s a német humanizmus termékeit gyűjtötte a nürnbergi orvos különös előszeretettel. De nemcsak e korszak legjelentősebb képviselőit vette föl könyvtárába, hanem azon volt, hogy a humanista divattermékeket is lehető teljes aronzatban szerezze meg gyűjteménye számára, a mi a humanistákra nézve különösen jellegzetes vonás».

Ime, röviden összefoglalva Stauber könyvének főbb eredményei. A reneszánsz egyik legérdekesebb korszakába kapunk e munka útján bepillantást s teljesen osztjuk Grauert tanár őszinte bánatát, hogy a nagy tudású szerzőnek oly korán kellett sírba szállania.

Dr. Gulyás Pál.

Calvi, Emilio. *Bibliografia generale di Roma. Vol. I. Bibliographia di Roma nel medio evo (476—1499). Supplemento I. Con Appendice sulle catacombe e sulle chiese di Roma.* Roma. 1908. E. Loescher et Co. 8-r. XXXIV. 162 l. Ára 15 l.

Calvi római bibliográfiája első kötetéhez, melyet megjelenésekor mi is ismertettünk,¹ az elhangzott bírálatok hatása alatt adta ki jelen pótfüzetét, mely két részre oszlik. Az egyik a főmunka hiányait egészíti ki az időközben megjelent irodalommal s az 1900 óta megjelent, de *Calvi* előtt munkája kiadásakor ismeretlen művek czimével. A czimleírások valamivel pontosabbak, mint az első kötetben található adalékoké s a kiadó vagy nyomtató neve majd minden esetben kitétetett.

A dolgozat második része a katakombákra és az örök város középkori templomaira vonatkozó irodalmat dolgozza föl, sajnos, ép oly ingadozó elvek alapján, mint a minöket az első kötet megjelenésénél már megróttunk.

Az anyag beosztása ezen új részben a következő: 1. Bibliográfiai források. 2. A keresztény archeológiára és hagiográfiára vonatkozó általános iratok. 3. A katakombákról s keresztény temetőkről szóló általános irodalom. 4. Ugyan e tárgyról szóló részletes irodalom (helyek szerint csoportosítva). 5. A templomokról szóló általános irodalom. 6. A templomokról szóló részletes irodalom (helyek szerint csoportosítva). E hat csoportban nem kevesebb, mint 2620 czím van felsorolva, míg az első kötet tulajdonképeni pótlékai 347-re rúgnak.

A pótfüzet összes adalékai tehát közeljárnak a 3000-hez, a mi nemcsak a pótfüzet kiadását, de a munka megindításakor elhangzott kritikát is teljesen igazolja. Reméljük, hogy szerző, okulva e tapasztalaton, a reneszánsz kori Rómát tárgyaló második kötetet több gondnal és körültekintéssel fogja megszerkeszteni.

G. P.

Rye Reginald Arthur. *The libraries of London: a guide for students.* London. 1908. University of London. 8-r. 90 l. Ára 6/—

Rye R. A. e könyve hasznos kalauz az angol metropolis nagyszámú, többé-kevésbé nyilvános könyvtárainak útvesztőjében. Teljesen gyakorlati czélt szolgál: tájékoztatást kíván nyújtani arról, hogy egyik-másik tudományágat London melyik nyilvános könyvgyűjteményében találjuk legteljesebben képviselve. London nyilvános, közigazgatási, társulati és intézeti könyvtáiraiban mintegy 8,000.000 kötet van főlhalmozva; a 7,113.561 főből álló

¹ V. ö. Magyar Könyvszemle. 1907. évf. 271—273. l.

lakosság minden fejére tehát körülbelül egy-egy kötet jut. Berlin harmadfél milliónyi lakosával szemben 5.000.000 kötet áll, tehát fejenként két kötet, a félmillió lakossal bíró Drezdában pedig egy-egy főre három kötet jut. Ez azonban korántsem jelenti azt, mintha London lakossága e városok lakóinál kevésbé jól volna ellátva olvasni valóval, miután erre a kötetszám mellett a használati módozatok is befolyással vannak. E módozatok pedig, hála a nagyszámú városi közkönyvtárak szabadelvűségének, az európai nagy városok egyikében sem oly kedvezőek, mint éppen Londonban.

Rye a könyvtárakat három csoportba osztja: az első csoportban vannak az enciklopédikus jellegű könyvtárak, melyek az irodalmi termelés összes ágaira kiterjeszkednek — persze igen különböző méretekben. Miután az ily általános jellegű könyvtárak használhatóságánál a kötetek száma döntő. *Rye* a könyvtárakat e csoportban az állomány számszerű terjedelme alapján sorakoztatja egymás mellé. E csoportban a vezető hely természetesen a British Museum könyvtárát illeti meg, melynek kötetszámát a hivatalos becslés két és három millió közé teszi. *Rye* azonban megjegyzi, hogy az esetben, ha a British Museum a számítást ugyanoly szempontból végezné, mint a párisi Bibliothèque Nationale, a kötetek száma négy és öt millió közt ingadoznék. 100.000 kötetnél nagyobb könyvállománynyal e csoportban még a következő könyvtárak rendelkeznek: a London library (240.000 kötet), a községi adókból főtartott Lambeth-i népkönyvtárak (együttesen 152.875 kötet), a London Institution könyvtára (150.000 kötet), a Guildhall library (134.712 kötet), a Westminsteri városi népkönyvtárak (együttesen 112.000 kötet) s a Sion College könyvtára (110.000 kötet); a legkisebb általános jellegű közkönyvtár az Union of Ethical Societies gyűjteménye, mely mindössze 2500 kötetet számlál.

A könyvtárak második csoportját a szakjellegű, speciális könyvtárak teszik, melyek igen praktikusán, a képviselt szakok elnevezésének betürendjében követik egymást. E speciális könyvtárak legjelentősebbike a Victoria and Albert Museum képzőművészeti könyvtára, mely 115.000 kötetből, 160.000 műlaphól és 175.000 fényképből áll. Hogy az egyes szakok mily mértékben vannak képviselve a többi könyvtárakban, arról *Rye* következő összeállítására ad némi fogalmat. Első helyen állanak a műszaki és természettudományok 750.000 kötetrel; ezt követik a theologia, jog- és orvostan, mindegyik közel 275.000 kötetrel s utolsó helyen áll a nemzetgazdaság körülbelül 250.000 kötetrel.

A harmadik csoportba tartoznak a tanintézetekkel kapcsolatos könyvtárak, melyek ismét kötetszámuk szerint vannak

csoportosítva. Legterjedelmesebb közöttük az University College gyűjteménye, mely 108.000 kötetből és 16.000 füzetből áll s a legkisebb az Association for the Oral Instruction of the Deaf and Dumb, mely mintegy 200 kötetből áll.

Rye az egyes könyvtárak pontos czimét, rövid történetét s használatuk föltételeit is közli, a bennük található anyag rövid jellemzése kapcsán.

Pontos név- és tárgymutató zárja be a hasznos kötetet, mely a London könyvtáraiban kutatók nélkülözhetetlen segédeszköze. Σ.

Fröhlich Otto. *Internationale Bibliographie der Kunstwissenschaft. Fünfter Band. Jahr 1906.* Berlin, 1909. B. Behr's Verlag. (Ny. Naumburg, Lippert & Co.) 8-r. VIII, 399 l. Ára 18 M.

A *Jellinek* által megindított nemzetközi műtörténeti könyvészet legújabb kötete *Otto Fröhlich* szerkesztésében látott napvilágot s az 1906. év irodalmi termelését tartalmazza. Még pedig, ha a hazai részből szabad az egészre következtetnem, igen tökéletlenül. Ez annál sajnálatosabb, miután a szerkesztő ezúttal is választott maga mellé magyar munkatársat, *Supka Géza* személyében.

Supka a rábizott részt igen hiányosan s épen nem következetesen dolgozta föl. Egyszer-kétszer a heti söt napilapokra is kiterjeszkedik, de egészen ötletszerűen, találomra válogat a bennük megjelent s e könyvészeti összeállítás kereteibe illő dolgozatokból. Máskor viszont a komolyabb igényű folyóiratok, sőt külön könyvalakban megjelent dolgozatok is kikerülnek a figyelmét. Így pl. hiányoznak összeállításából — már a mennyire a szerzőkről s tárgyakról készült s mint többször tapasztaltam nem egészen megbízható mutatók (*Wollanka J.* pl. kimaradt az *Autorenregisterből*) alapján megállapíthattam — a következő cikkek és kötetek czimei:

Alexander Bernát, A finnek. Vasárnapi Ujság. 47. sz. — *B. M.*, Az impresszionista festészet elvei. Budapesti Szemle CXXVII: 452—460. — *Fónagy Béla*, Bihari Sándor. Művészet: 353—366. — *Divald Kornél*, Gundelfinger Gyula festőművész. Művészet: 232—242. — *Falk Zsigmond*, Hein József. Magyar Szalon: 471—474. — *Fenyő Miksa*, Vincent van Gogh levelei. Szerda: 336—338. — *Schöpflin Aladár*, Az első magyar szobrász. [Ferenczy István.] Vasárnapi Ujság: 25. sz. — *Fieber Henrik*, A Szent István-templom művészi méltatása. Katholikus Szemle: 41—53. — *Fieber Henrik*, Művészeti szemle. Katholikus Szemle: 532—543. — *Gróh István*, Nemzeti törekvések építő

művészetünkben. Népművelés I.: 506—510. — *Györgyi Kálmán*, Az iparművészet a milánói kiállításon. Magyar Iparművészet: 163—219. — *Hekler Antal*, A nő a görög művészetben. Uránia: 49—55. — *Henszlmann Imre*, A képzőművészetek fejlődése. (Olesó Könyvtár: 1423—1426. sz.) Budapest, 1906. Franklin-társ. 144 l. — *Hülll Dezső*, Bernini. Művészettörténeti tanulmány. Budapest, 1906. Hornyánszky V. ny. 124 l. — *Janicsek József*, Régi építészeti maradványokról Eperjesen. Archaeologiai Értesítő: 437—439. *Kriesch Aladár*, A magyar nép művészetének jövője. Népművelés I.: 159—165. — *Kriesch Aladár*, W. Morris és reformtörekvései. Magyar Iparművészet: 15—20. — *Lakatos Artur*, Művészet a szövő-iparban. Magyar Iparművészet: 262—264. — *Malonyay Dezső*, A népművészetéről. Népművelés II.: 149—162. — *Fromentin Jenő*, Rembrandt (1606—1906). Ford. Berki Miklós. Budapesti Szemle. CXXVIII.: 18—29. — *Térey Gábor*, A szépművészeti múzeum régi képtárának leiró lajstroma. Régi mesterek. Budapest, 1906. Hornyánszky V. ny. VIII, 431 l. — *Van der Velde E.*, A művészet a polgári társadalomban. XX. század XIII.: 93—108.

Megjegyzem, ez a lajstrom korántsem teljes, a miről ki-ki könnyen meggyőződhetik, ha az Internationale Bibliographie V. kötetét *Hellebrant* Árpádnak az Egyetemes Philologiai Közöny 1907. évi folyamában megjelent A magyar philologiai irodalom 1906-ban cz. gondos összeállításával (II. 2. képzőművészetek. 274—593. sz. 635—646 l.) összeveti. Miután az Internationale Bibliographie két évvel később jelenik meg, mint Hellebrant könyvészete, Supka jól tette volna, ha anyaga összeállításánál ezt a derék munkát figyelembe veszi s csak melegen ajánlhatjuk, hogy a jövőben, ha már maga csak ily tökéletlenül jár utána a hazai művészeti irodalomnak, legalább ezt a kínálkozó segédeszközt igyekezzék kiaknázni.

Míg e hiányokért első sorban Supka Gézát terheli a felelőség, addig a magyar czimek lenyomatásánál lépten-nyomon előforduló sajtóhibák a szerkesztő rovására irandók. Ugyancsak a szerkesztőnek köszönhetünk egy új nevet a műtörténeti irodalomban: az *Irták S. G.* nevet, a minek persze áldozatul esett *Sebestyén Gyula*, a Beöthy-féle műtörténet munkatársa, a kit hiában keresünk a mutatóban. Gl.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Deutsche Literaturzeitung. XXX. évfolyam 3. szám (1909 jan. 16.)
W. M. Lindsay, Contractions in early latin minuscule manuscripts. (Charles U. Clark.) — *Report of the librarian of Congress for the fiscal year ending June 30, 1908.* — 5. szám (január 30.): R. Stauber, Die Schedelsche Bibliothek. Herausgegeben von O. Hartig. (Paul Lehmann.) — 6. szám (február 6.): A. W. Pollard, Catalogue of books printed in the XVth century now in the British Museum. P. I. (Konrad Haebler.) — 7. szám (február 13.): *Library of Congress.* A list of books (with references to periodicals) on Immigration, comp. under the direction of A. P. Cl. Griffin. — 8. szám (febr. 20.): *Königliche Bibliothek zu Berlin.* Systematisches Verzeichnis der laufenden Zeitschriften, Juli 1908. (Wilhelm Ehrman.) — R. L. Prager, Antiquariat und Antiquare. — 9. szám (február 27.): H. A. L. Degener, Wer ist's? IV. Ausg. — Qui êtes-vous? Annuaire des contemporains. (Theodor Lorenz.) — 10. szám (márczius 6.): *Literarischer Ratgeber für die Katholiken Deutschlands.* VII. Jg. — J. Strobl, Kaiser Maximilians I. Anteil am Teuerdank. (Ernst Martin.) — P. Thomsen, Systematische Bibliographie der Palästina-Literatur. I. Bd. (G. Wildeboer.) — 11. szám (márczius 13.): J. Collijn y E. Staaff, Evangelios e epistolas con ous exposiciones en romance segun la version castellana del siglo XV. (Konrad Haebler.) — 12. szám (márczius 20.): K. Uhlirz, Ein Archiv für Urkundenforschung I. A. Schwarz un A. Seeman, Verstecknis von plattdütsche Böcker. — 13. szám (márcz. 17.): K. Uhlirz, Ein Archiv für Urkundenforschung. II. — R. Prager, Bücher, Menschen, Dinge. N. F.

La bibliofilia. X. évfolyam, 11—12. szám (1909. február-márczius): Charles Gérard, Quelques livres curieux de la Bibliothèque Nationale St Marc, de Venise. — G. Boffito, Saggio di Bibliografia Egidiana. (Folytatólagos közlemény.) — A. Boinet, Courrier de France. — Gardner C. Teall, American notes. — *Allandó rovatok:* Notizie. — Pubblicazioni di carattere bibliografico e intorno alla storia dell'arte tipografica. — Vendite pubbliche. — Annibale Tenneroni, Nuovi libri di biblioteconomia, di bibliografia, di paleografia, e di bibliofilia. — Necrologio.

Mitteilungen des Österr. Vereins für Bibliothekswesen. XII. évfolyam 4. szám (1908 november-december): A. Hübl, Die österreichischen Klosterbibliotheken in den Jahren 1848—1908. — S. Frankfurter, Eine Jubiläums-Stiftung für die Wiener Universitäts-Bibliothek. — E. Kuntze,

Dr. Karl v. Estreicher-Rozbierski †. — O. v. *Sterneck*, Zur Frage einer Reform des Bibliothekswesens. — G. *Leiblinger*, Domenico Vallarsis Hieronymus-Ausgaben. (Befejező közlemény) — *Rangliste* der Beamten der österreichischen Bibliotheken. — *Rezensionen und Anzeigen*: Veröffentlichungen der Gutenberg-Gesellschaft. V—VII. (Hübl.) Zur Literatur über Volksbibliotheken. (J. Himmelbaur.) Struve, Katalog der Bücherei des Instituts für Gärungsgewerbe. (O. v. *Sterneck*.) Josef v. Karabacek, Die arabischen Papyrusprotokolle. Katalog der Handbibliotheken der K. K. Universitäts-Bibliothek in Wien.² (Grolig.) R. A. Peddie, Printing at Brescia in the XV. century. (Hübl.) F. A. Mayer, Aus den Papieren eines Wiener Verlegers. (Stephan Hock.) Zdeňek v. Tobolka, Česká bibliografie. Sr. IV. za rok 1905. (Sutnon.) Wilhelm Weinberger, Erstes Supplement zum Catalogus Catalogorum. (Frankfurter.) Moritz Grolig, Die Klosterdruckerei im Prämonstratenserstifte Bruck a. d. Thaya, (C—ll.) — *Állandó rovatok*: Aus österreichischen Bibliotheken. Vereinsnachrichten. Personalmeldungen. Vermischte Nachrichten.

Rivista delle Biblioteche e degli archivi. XIX. évfolyam. 9—11. szám (1908 szeptember—november). Guido *Valensin*, Le biblioteche pubbliche in Inghilterra. — Giovanni *Livi*, Ancora su Piero di Dante e il Petrarca allo studio di Bologna. — Guido *Biagi*, Le carte dell'inquisizione fiorentina a Bruxelles. — H. *Nyhuus*, Le biblioteche popolari in Norvegia. — Guido *Biagi*, I libri dei soppressi conventi e le biblioteche popolari. — J. G. *Robertson*, La fama del Milton nel Continente. — Ludovico *Frati*, Il poema *de origine urbis* di Giovanni de Dominici. — *Állandó rovat*: Notizie.

The library Journal. XXXIV. kötet 1. szám (1909 január): Charles Knowles *Bolton*, The librarian's future. — Joseph F. *Daniels*, The empty heart. — Eliza E. *Townsend*, Apprentice work in the small public library. — *Carnegie* library gifts, 1908. — *International* conference of bibliography and documentation. — *Institut* international de bibliographie. — *Resolution* with regard to the proposed tariff in books. — *School* libraries in New-York City. — *Notes* on pictures for schoolrooms and the bibliotheca paedagogica. — *Illumination* in the New-York public library. — *Atlantic* city meeting. — *New England* college librarians. — *Bibliographical* Society of America. — *Reviews*: Berlin kgl. Bibliothek. Systematisches Verzeichnis der laufenden Zeitschriften. (F. W.) Anna M. *Beckley*, Picture list. (H. E. H.) J. C. *Dana*, Modern american library economy as illustrated by the Newark, N. J. free public library. (T. H.) A. B. *Keep*, History of New-York Society Library. (J. H. C.) A. B. *Croeger*, Guide to the study and use of reference books. (George *Iles*.) R. A. *Rye*, The libraries of London. (T. W. *Koch*.) — *2. szám* (február): William L. *Post*, Centralisation a needed reform in public document distribution. — Arthur E. *Bostwick*, Some economic features of libraries. — Samuel H. *Ranke*, How to make the library of greater service to the student of school age. — Mary Elizabeth *Wood*, Boone College library Wuchang China. — Aksel G. S. *Josephson*, Gleanings from the library press of 1908. — George Haven *Putnam*, Copyright in its relation to libraries. — *American* association of law libraries. — *Southern*

education association: department of libraries. — *Commissioner* of education's report. — *Scottish* library association. — *Atlantic* city meeting. — *American* library institute. — *Reviews*: O. Buyse, Les bibliothèques pour enfants. (M. G. Wyer.) W. R. Eastman. Library buildings. (H. M. L.) A. Kildal, Selected list of norwegian and danish books, recommended for a small public library. (J. D.) — *3. szám* (márczius); Edward F. Stevens, Industrial literature and the industrial public at the Pratt institute free library. — George Hill *Evans*, Aids to the technical and industrial worker — a beginning. — William B. *Morningstern*, Technical department of free public library of Newark N. J. — W. R. *Eastman*, Library legislation in 1908. — *Caution* with regard to illumination of libraries. — *British* medical library association. — *As* others see us. — A *questioned* criticism. — A *german-american* collection. — *Importation* of books under the new copyright law. — *Germany's* largest library. — The *Litteraturarchiv*-Gesellschaft in Berlin. — *Proposed* new building for the New Haven free public library. — *Royal* library of Berlin regulations as to printed cards. — *California* stake library for the blinds. — *Library* week at Lake George. — *Index* to professional periodical literature. — *Ontario* library association. — *Reviews*: Stieler, Atlas of modern geography. — *Allandó rovatok*: Editorials. — American library association. — State library commissions. — State library associations. — Library clubs. — Library school and training classes. — Library economy and history. — Gifts and bequests. — Librarians. — Cataloging and classification. — Bibliography. — Notes and queries. — Library calendar.

Zeitschrift für Bücherfreunde. XII. évfolyam 1908/1909. 10. füzet (1909 január): Gustav *Gugitz*, Eine josephinische Verordnung von 1782. Ein Beitrag zur Geschichte der Kuriositätenliteratur. — Karl *Schottenloher*, Schicksale von Büchern und Bibliotheken im Bauernkrieg. — Jean *Loubier*, Die Herstellung der mittelalterlichen Bücher nach einer Miniatur des XII. Jahrhunderts. — A. M. *Cramer*, Weiteres von und zu J. P. T. Lyser. — 11. füzet (február): Fritz *Hoeber*, Die Buchkunst der Sammlung Wilhelm Metzler zu Frankfurt a. M. I. — Hans *Koegler*, Basler Büchermarken bis zum Jahre 1550. II. Die Künstler. — Leopold *Hirschberg*, Goethe-Übersetzungen vor hundert Jahren. — Paul *Hennig*, Die Handschrift des Wertema von Plurs und die Rechenkunst vergangener Zeiten. — Konrad *Haebler*, Der neueste Katalog des British Museum. — 12. füzet (márczius): Fritz *Hoeber*, Die Buchkunst der Sammlung Wilhelm Metzler zu Frankfurt a. M. II. — Ernst *Weissbrodt*, Die ältesten Bestände der Lemgoer Gymnasialbibliothek. — Hans *Koegler*, Basler Büchermarken. Nachträge und Berichtigungen. — H. *Ludendorff*, Die Kometen-Flugschriften des XVI. und XVII. Jahrhunderts. — *Allandó rovat*: Chronik.

Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXVI. évfolyam 1. füzet (1909 január): P. *Schwenke*, Der Zetteldruck der Berliner Königlichen Bibliothek. — R. *Kaiser*, Die neue Instruktion für die alphabetischen Kataloge. — J. *Franke*, Bemerkungen zu dem Ermannschen Entwurf, «Allgemeine Grund-

sätze für die Vermehrung der preussischen Staatsbibliotheken». — Fr. *Behrend*, Für die Seminarbibliotheken. — C. *Haeberlin*, Josephus Stellatus. — *Literaturberichte und Anzeigen*: A. Laugie, Les bibliothèques publiques dans l'ancienne Rome et dans l'empire Romain. (E. Jacobs.) A. P. C. Griffin. Bibliography of American historical societies. (Felix Neumann.) — 2. füzet (február): H. *Füchsel*, Geschäftsgang und Arbeitsteilung an den wissenschaftlichen Bibliotheken. — B. *Kruitwagen*, Vattanos und Littles lateinische Initien. — E. *Doroch*, Karl Schaarschmidt †, — *Literaturberichte und Anzeigen*: Theodor Birt. Die Buchrolle in der Kunst. (E. Jacobs.) Minerva 1909/1910. F. Dietrich, Beilage zur Bibliographie der deutschen Zeitschriften-Literatur. (P. S.) — 3. füzet (márczius): W. *Ermann*, Erläuterung und Begründung der allgemeinen Grundsätze für die Vermehrung der preussischen Staatsbibliotheken. — M. C. *Caputo*, Il salvataggio della R. biblioteca universitaria di Messina. — *Literaturberichte und Anzeigen*: Sijthoff's Codices graeci et latini. Zum Buchdruck und Buchhandel Österreichs. Victor Loewe, Bibliographie der Hannoverschen und Braunschweigischen Geschichte. (M. Perlbach.) Königliche Bibliothek zu Berlin, Alphabetisches Verzeichnis der laufenden Zeitschriften. (A. Götze.) *Allandó rovatok*: Kleine Mitteilungen. Umschau und neue Nachrichten. Antiquariatskataloge. Neue Bücher und Aufsätze zum Bibliotheks- und Buchwesen. Personalnachrichten.

A MAGYAR BIBLIOGRAFIAI IRODALOM AZ 1909. ÉV I. NEGYEDÉBEN.

Összeállította: HORVÁTH IGNÁC.

BARNA BALÁZS. A magyaróvári m. kir. gazdasági akadémia könyvtár-jegyzékének (megjelent 1904-ben) kiegészítő jegyzéke 1897—1908. Magyaróvár, 1908. Ligeti István kny. 8-r. 106, 2 l.

BIBLIOGRAPHIA (Társadalomtudományi —). IV. évf. 1909. január. Cöthen, 1909. Dünnhaupt Pál kny. 8-r. 39 l. (Melléklet a «Közgazdasági Szemle» 1909. XXXIII. évf. február havi füzetéhez.)

CZIMJEGYZÉK, Könyvtári. A magyar kir. államvasutak istvántelki főműhely «Testvériség» dal- és önképzőköre Budapest-Istvántelek. Gyoma, 1909. Kner Izidor kny. 8-r. 48 l. Ára 20 fill.

CZIMJEGYZÉKE, A magyar kir. igazságügyminiszterium könyvtárának —. Közzéteszi a magyar kir. igazságügyminiszterium. Budapest, 1909. Wodianer F. és fiai kny. 8-r. IX, 346 l.

ÉVKÖNYVE, Magyar nyomdászok, 1909. XXIV. évf. Szerkesztette Novák László. Kiadja a Könyvnyomdászok szakköre. Budapest, 1909. Pesti kny. Nagy 8-r. 194 l.

JEGYZÉKE, A szeghalmi kaszinóegylet könyvtárának —. Gyoma, 1909. Kner Izidor kny. 4-r. 26 l.

JEGYZÉKE, A jászberényi Casinó egyesület könyvtárának — 1909. Jászberény, 1909. Pesti Péter kny. 8-r. 20 l.

JEGYZÉKE, A magyar posta- és távirdaaltisztek és szolgák országos egyesülete könyvtárának — 1909. Budapest, 1909. Anglo-nyomda. 8-r. 39 l. Ára 20 fill.

JEGYZÉKE, A peekskilli magyar társalgó- és olvasókör népkönyvtárának —. A múzeumok és könyvtárak országos tanácsának adománya. Budapest, 1909. Athenaeum kny. 8-r. 11 l.

JEGYZÉKE, Az Orsz. Paedagogiai Könyvtárba járó folyóiratok —. Budapest, 1909. Franklin-társulat kny. 8-r. 8 l.

JEGYZÉKE Az állami gépgyárak algyógyi szanatóriuma népkönyvtárának —. A múzeumok és könyvtárak országos tanácsának adománya. Budapest, 1909. Athenaeum kny. 8-r. 18 l.

JEGYZÉKE, A dési kaszinó könyvtárának —. Közzéteszi a választmány. Dés, 1909. Demeter és Kiss kny. 8-r. 49 l.

KADOCSA GYULA. A magyaróvári Széchenyi-kör könyvtárának könyvjegyzéke. 1908. Összeállította — a kör könyvtárosa. Magyaróvár, 1908. Ligeti István kny. 8-r. 70, 2 l. Ára 20 fill.

KISS LÁSZLÓ. A Békésvármegyei casino könyvtárának könyvjegyzéke. 1908. Összeállította — könyvtárnok. Gyula, 1908. Dobay János könyvny. 8-r. 31 l.

KOHN ILLES. A kisvárdai kereskedelmi kör kölcsön- és kézi-könyvtárának jegyzéke. Összeállította — könyvtáros. Kisvárdá, 1908. Berger Ignác és társa kny. 8-r. 62 l. Ára 40 fill.

KÖNYVJEGYZÉKE, A magyar szent korona országai vasutas szövetségének miskolczi kerülete könyvtárának —. Miskolcz, 1909. Stamberger Bernát kny. 8-r. 31 l. Ára 30 fill.

KÖNYVTÁRJEGYZÉK, Ifjúsági. 29. sz. márczius hó. Szerkeszti és kiadja dr. Szemák István. Budapest, 1909. Neuwald Illés utódai kny. 8-r. 9 l.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, Szent Ferencz III-ik rendjének —. Budapest, 1909. Bagó M. és fia kny. 8-r. 8 l.

MOLNÁR ISTVÁN. Pótczimjegyzék a Budapest székesfővárosi X. kerületi Maglódi-úti iskolai és népkönyvtár részére. Budapest, 1908. Goldschmied A. Első kőbányai kny. 8-r. 15 l.

VI. NACHTRAG zum Catalog der Bibliothek des militärwissenschaftlichen und Casino-Vereines in Budapest. Berichtigt vom 1. Oktober 1907 bis 30. September 1908. Budapest, 1908. Kertész József kny. 8-r. 24 l.

RÉTHY PÁL. Pótczimjegyzék a magyar tisztviselők országos egyesülete könyveiről. Összeállította — könyvtárnok. Budapest, 1908. Műszaki irodalmi és nyomdai r. t. 8-r. 53 l.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

A berlini nemzetközi történelmi kongresszus lefolyásáról *Fejérpataky* László osztályigazgató, a ki könyvtárunkat e kongresszuson képviselte, részletesen beszámolt a Magyar Nemzeti Múzeum 1908. évi jelentésében. A beszámoló alapján a következőkben ismertjük az 1908. évi augusztus 6–12. napján lefolyt történelmi kongresszuson elhangzott könyvtárügyi előadásokat, melyek közlönyünket első sorban érdeklik. Mindez előadások a történelmi segédtudományokkal foglalkozó VIII. szakosztály ülésein hangzottak el, melynek keretébe a levéltári és könyvtári ügyön kívül a kronologia, paleografia, diplomatika, fölirattan, genealogia, történeti földrajz, éremtan és czimertan tartoztak.

Az első, minket közelebbről érdeklő előadást dr. *Bailieu*, a berlini állami levéltár igazgatója tartotta az állami levéltár történetéről, behatóan ismertetve azt az anyagot, a melyből annak állaga létrejött. Ez az előadás előzetes tájékoztató volt azon látogatáshoz, melyet a szakosztály tagjai a levéltári épület és az állami levéltárban rendezett alkalmi kiállítás megismerése céljából tettek. A berlini állami levéltár régies helyiségei levéltári czélokra teljesen alkalmatlanok s így azoknak megtekintése a kongresszus tagjaira nézve tanulságos nem volt; annál érdekesebb volt azonban az az ideiglenes kiállítás, melyben a levéltár legrégebb okleveleit és anyagának sokoldalúságát igyekeztek bemutatni. A sorozatban különösen Nagy Frigyes kora volt gazdagon képviselve, nemcsak az uralkodótól, hanem egykorú államférfiaktól, katonai kiválóságoktól és a királlyal összeköttetésben álló íróktól eredő nagyérdekű iratok közszemlére tétele által.

Az augusztus 10-iki szakosztályülés kizárólag a könyvtárügygel foglalkozott s azon dr. *Escher* zürichi, dr. *Eichler* gráci és dr. *Fick* berlini könyvtárnokok együttes jelentést tettek a svájci, ausztriai és németországi könyvtárakban folyó katalogizálás, fölvilágosításadás és kölesönforgalom előmunkálatairól, illetőleg mostani állapotáról. Ugyanezen az ülésen dr. *Andersson*, uppsalai könyvtárnok tartott előadást a közönséges (nem ritka) nyomtatványok nemzetközi kölesönforgalmáról. Az előadások folyamán kifejlődött élénk vita eredményeit a következő megállapodás foglalja össze, melyet a nemzetközi könyvkölesönzés ügyére nézve a szakosztály egyértelmű határozattá emelt:

«A történelmi tudományok Berlinben 1908-ban egybegyűlt nemzetközi kongresszusának VIII. szakosztálya meleg köszönetet mond az Akadémiák

nemzetközi szövetségének a könyvtárak nemzetközi közvetlen kölcsön-forgalmának kiterjesztése érdekében tett eredményes fáradozásaiért.

A szakosztály azonban a tudományos munkálkodás megkönnyébbítése érdekében kívánatosnak tartja, hogy az Akadémiák által elfogadott kölcsönzési szabályzat kizárólag csak kéziratokra és oly nyomtatványokra szorítkozzék, a melyek értékes voltak miatt a kéziratokkal egyenlő elbánásban részesülnek; ezért egyéb nyomtatványok nemzetközi kölcsönforgalmára nézve külön szabályzat megállapítását véli szükségesnek.

E szabályzat irányelvei a következők legyenek:

a) A nemzetközi kikölcsönzési forgalomból kizárandók a gyakran használt munkákon kívül mindazon könyvek, a melyek könyvtárusi uton könnyen megszerezhetők. A könyvtáraknak azonkívül fönn van tartva az a jog, hogy minden egyes kölcsönzésről szabadon határozzanak, vagy a kért nyomtatványt a kézirati kölcsönforgalom szabályai szerint kezeljék.

b) A kölcsönküldeményt gondosan be kell csomagolni; ugyanúgy csomagolandó be az a visszaküldésnél is s legalább is ugyanolyan értékbevallással s biztosítással kell ellátni, mint a küldésnél.

c) A szállítás költségeit a kölcsönadó könyvtár viseli.

d) A kölcsönvevő könyvtár csak az értéknylvánítás vagy a piaczi érték összegéig vállal szavatosságot.

e) A nemzetközi kölcsönforgalommal egybekötött levelezést kizárólag a könyvtárvezetőségek végzik. A megkereső könyvtár felelősséget vállal arra nézve, hogy a könyvet komoly célokból kérik és hogy a könyv az illető ország nagyobb könyvtáraiban nincs meg.

f) A nyomtatványok kikölcsönzésére illetékes könyvtárak száma nagyobb legyen, mint a kéziratok kikölcsönzésére hivatottaké.

Ez a határozat az Akadémiák Szövetsége könyvtár-bizottságának és a porosz könyvtári tanácsnak tudomására hozandó».

Meg kell jegyeznünk, hogy ezen liberális szellemtől áthatott kölcsönzési szabályzat a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi országos könyvtárára nézve semmi újat sem tartalmaz, mert e könyvtár eddig is teljes készséggel felelt meg a könyvtárak részéről kölcsönzésre irányuló kéréseknek, ha a megkereső könyvtártól a múzeumi könyvek és kéziratok épségére és hibátlan visszaszolgáltatására nézve kellő biztosítékot nyert.

Egyéb előadások közül kiemelendő *Caetani* teanói herczegé egy olasz bio-bibliografikus lexikon szerkesztése érdekében, mire nézve a szakosztály azt a kívánságát juttatta kifejezésre, hogy annak létrejöttében ne csak az olasz Società Bibliographica Italiana, hanem az ország minden történelmi társulata és intézete vállalva működjek közre.

Az inkunabulumok kitünő ismerője, dr. *Haebler* jelentést tett az inkunabulumok új, teljes jegyzékbe foglalásának előmunkálatairól.

Nagyérdekű volt a királyi és vele kapcsolatosan az egyetemi könyvtár befogadására szolgáló új épületnek, illetőleg a folyamatban levő építkezésnek és berendezésnek bemutatása a szakosztály tagjai részére. Az óriási méretű épület, mely a két könyvtáron kívül a Tudományos Akadémia

helyiségeit is magában fogja foglalni, a modern könyvtári technika legújabb vívmányainak fölhasználásával készült és abban a közelálló befejezés után hosszú időre követendő példát fogunk látni nagyforgalmú és nagyanyagú könyvtárak berendezésére. A szemlét különösen tanulságossá tette az a körülmény, hogy a látogatásnál az épület tervezője és *Schwenke*, a kir. könyvtár igazgatója szolgáltak fölvilágosító magyarázatokkal.

Az 1700 előtt nyomtatott és Svédország könyvtáraiban található zeneművekről érdekes összeállítást mutat be *Norlind* Tóbiás a *Sammelbände der Internationalen Musikgesellschaft* IX. évfolyamában (197—231. l.). E tanulmány meggyőzhet mindenkit arról, hogy a még oly száraznak látszó adathalmazban is rejlik élet, csak figyelmes szemmel kell az adatokat vizsgálni. *Norlind* harminczegy lapra terjedő tanulmányának vagy húszsoros bevezetésében rövidre fogva oly tényeket sorol fel, melyek bennünket magyarakat a rokonvonásoknál fogva, közelebből érdekelnek. Kijelenti mindenekelőtt, hogy tudatában van annak, mily nehéz feladatot vállalt magára, a mikor a Svédországban lévő régi zeneművek bibliográfiájának összeállításához fogott. Azt is tudja, hogy olyan országban, a mely zenetörténeti kiindulási pontok nélkül szűkölködik, a zenei bibliográfia okvetlenül hiányos lesz. «Ha azonban mégis megindítja, ezt csupán azért teszi, mert teljesen lehetetlen a nemzet zenetörténetét tárgyalni anélkül, hogy a meglévő zenei művek előzőleg kellően lajstromozva ne lennének». Megszívlelendő kijelentés. — Zenei könyvtáraik keletkezésének idejét a svédek általában a harminczéves háború korára tették. E meghatározás pontatlanságát kimutatja *Norlind* s bebizonyítja, hogy sok zenekönyvtár már jóval korábban keletkezett. Kimutatása tizenhárom könyvtár anyagát öleli fel. Ezek között első helyen áll az Uppsalai Egyetemi Könyvtár. Ennek anyaga feltétlenül ama könyvtárak állományából származik, melyeket a svéd seregek a XVII-ik század huszas éveiben a lengyelországi háborúk alkalmával prédaként magukkal vittek. A gyűjteményt vásárlásokkal egészítették ki. A gyarapítás körül különös érdemei vannak *Rudbeck Olaf* hírneves tudósnek és a zeneművészet pártolójának. E vásárlásoknak fenmaradt két jegyzéke közül a részletesebbet közli *Norlind*. Az uppsalai könyvtár anyaga gazdagság tekintetében messze felülmúlja a többi könyvtárakét. A stockholmi német templom könyvtárában nagyon kevés mű található a régi udvari zenekar hangjegyanyagából. De egy régi, 1568-ból való lajstrom több XIV. Erik király udvari könyvtárában volt s azóta elveszett zeneművet sorol fel. Míg Upsalában 421, addig Stokholmban csak 93 zenemű található. Két más stockholmi templomnak is voltak a fenmaradt lajstromok tanúsága szerint régi hangjegyei, de ezeket nem számítja, mert ma már nem találhatók. Azt hisszük: kár volt, mert hiszen a bibliográfiákba oly műveket is fel kell vennünk, a melyek esetleg már nincsenek meg, de a melyek létezéséről hitelt érdemlő feljegyzésekből biztos tudomásunk van. — A XVII-ik században *Rudbeckius János* püspök nagy zenebarátnak hathatós pártfogása alatt a Wösterås-i gimnázium, mint olyan, a hol a zenét igen eredményesen művelik, kitűnő hírnévnek örvendett s a század huszas éveiben Svédország-

ban a legnagyobb tekintélyben állott. A zeneművek egynegyed részének szövege svédre le volt fordítva. A Finspång-i hangjeggyűjtemény, mely 1904 óta Norrköping város tulajdona, specifikus főúri gyűjtemény s összeállításában francia izlés nyilvánul meg. A Wäxiö-i gimnáziumnak értékes hangjeggyűjteménye volt, míg a Lund-i Egyetemi Könyvtárban csak elméleti művek, számszerint 13 található. Régi feljegyzések szerint a Kalmar-i gimnáziumnak már 1602-ben, az Örebo-inak pedig már 1615-ben voltak zeneművei. Még a Strängnäs-, Karlstad- és Skara-i gimnáziumokban, valamint két gyűjtő könyvtárában (Malmö, Skottorp) található hangjegyeket veszi jegyzékbe.

Számítása szerint az 1514—1700 között nyomtatott művekből Svédországban összesen 694 darab van. Ezek számszerint így oszlanak meg: 1. Uppsalai Egyet. Knytár 421; 2. Uppsalai német templom 93; 3. Wästerås 66; 4. Finspång 38; 5. Wäxiö 34; 6. Lund 13; 7. Kalmar 10; 8. Örebo 6; 9. Strängnäs 5; 10. Karlstad 4; 11. Skara 2; 12. Malmö (szerzőnk e helyütt s később is következetesen a város helyett a tulajdonos «Claudius» nevét írja) 1; 13. Skottorp 1; — összesen 694 példány. 1514—49 közti időből való legrégebb nyomtatványokat csak négy helyen találunk ú. m. Uppsalai Egyet. Knytár 20, Uppsalai német templom 3, Wäxiö 3, Lund 3 darabot. A XVI-ik század második felére esik 257, a XVII. század első felére 228, a második felére 167 mű. Évnélküli van 13.

E számszerű — de részletesebb — összeállítás után az összes művek címét, nyomtatási helyét és az évszámot, valamint azt, hogy hol található, két csoportban a szerzők betűrendjében közli. Az első csoportban a Svédországban nyomtatott műveket találjuk, a másodikban a külföldieket. A rendkívül érdekes és tanulságos lajstromba azonban 10 oly mű czime csúszott be, melyek 1701 és 1710-ben nyomattak. Hasonlóképen nem találjuk magyarzatát annak, miért sorolja a XV-ik századi Lübeck-et Svédországba, a XVI-ik századit nem. Miért teszi meg a Bázelen megjelent Missale Upsalense-t svédországi nyomatnak? De nem akarunk statisztikai aprólékoskodásba bocsátkozni, hanem a dolgozat lényegéről megemlékezni. Célja e kimutatásnak s lajstromnak — a mint arról fentebb is már megemlékeztünk — az, hogy a zenetörténésznek anyagot szolgáltatson egy kor zenei műveltsége megértéséhez és megírásához. Ebből a szempontból azonban nézetünk szerint nem az a főkérdés, hogy az illető zeneművek ma megvannak-e vagy sem, hanem az, hogy biztos feljegyzésünk legyen arról, hogy hol, mikor, mily műveket használtak. A napjainkig fenmaradt XVI—XVII. századi zeneművek száma — azt hisszük — felette szerény lesz, ezért kétszeres fontosságúak azok a feljegyzések, melyek hiteles formában őrizték meg számunkra valamely szerzemény használatát. Eddig ilyenmő kimutatásunk alig van s Norlind nagy szorgalommal összeállított lajstroma követendő például áll előttünk. De ha azt látjuk, hogy a leghíresebb zeneművelő iskola a Nästerlås-i gimnázium Lassus, Dressler, Hammerschmied azon szerzeményeit is előadta, a melyet egyik felsőmagyarországi iskolánk nemcsak ugyanazon időben, hanem már korábban használt, bátorítást nyerhetünk ilyenmő kutatásokra. *d' I. K.*

Adalék a miskolczi színház történetéhez. A Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárának legújabb szerzeményei között található Szemere Bertalan egy érdekes levele, mely a miskolczi színház történetéhez némi adalékkal szolgál. Miskolcznak jelentékeny szerep jutott színészetünk első korában. Már 1827-ben állandó színházzal bírt s egyideig ez is volt az egyetlen állandó színházi épület az országban.

Jelen levél 1836-ban kelt, midőn a borsodvármegyei színi bizottság a színház felszerelését egészíti ki. Szemere egyideig jegyzője volt e bizottságnak, később lemondott, de állandó érdeklődéssel kíséri az ügyet. Épen ekkor külföldi úttjáról visszatérve, Bécsben tartózkodik, a hol a Burg-színház festője fest a miskolcziak számára függönyöket (tulajdonképen tájképeket). Szemere a bizottság elnökéhez a következő sorokat intézi:

Bécs, máj. 18-án, 1836.

Elnök úr!

Mint már nem jegyzője a' színi küldöttségnek, némileg felelek arra, mit még mint jegyző írtam. A' mi válasz a küldöttség nevében általam irt s Barkassy udvari ügyvivő úrhoz intézett levelre kívántatik, azt a' tisztelt ur megadja, én más felé terjeszkedem.

A' leküldött költségablát készített Hofburgszínház' festőjéhez e napokban magam is elmenvén, kérdém: valljon az általa adott *A* és *B* alatt látható vászon elég tartós lesz-e? — továbbá, nem lenne-e jobb otthonról hozatni fel vásznat? Amarra azt felelte: oly tartós, hogy husz évig is használtathatik, 's a' Hofburgszínházba is az *A*-bul készítettnek a' függönyök. A' másodikra pedig válaszolá: hogy ő kétli, hogy a hozatalbérrel együtt ennél olcsóbbá kerülne a' vászon, azonban nem is jön-ki jól 's szépen mindenféle kócos vásznon a' festés 's könnyen lepereg az egyenetlenről. Ugyan ekkor elmentem azon épületbe, hol a' függönyöket festik a' két udvari színház számára 's a *A* alatt látható vászondarabot vevém kézhez 's küldöm, melly valamivel az *A*-nál is erősb, tömöttebb. Épen ekkor festett a' karinthiai kapu melletti udv. színház' festője négy új függönyt, öt legény festvén még kívülötte.

Mondá a' fen érintett festő azt is, hogy ha vele akarjuk készíttetni, ne késnénk soká, mert meleg idő kívántatik; azonban az udv. színház' részére sokszor kell dolgoznia. Ez, Depian a neve, és Jancsár(?) egykor vele együtt szintén az udv. színház' festője, készítették a' pesti nagy színházba a' legelső függönyöket, kivéven az előfüggönyt; ez festette a kolosvári színházbelieket is. Szóltunk arról is, hogy a' könnyebb 's bátorságosb hazaszállítás végett a' színfalak sem varattatnának rára itt, mind ezen munkára, mester, otthon is találattván.

Néztem könyvét, mellyben tájképek, tömlőczök, romok, chinai épületek, teremek 'stb. osztályozata szerint igen sokféle rajzok találattnak, leginkább az udv. színház 's wieni játékszin' részére készült függönyöknek szolgálván előképül. Legnehezb leendő a' választás ennyi sok közül, és kivált mi nekünk, kik nem birhatván kellő sokfélével, kizárólag egyet ábrázoló füg-

gönyt nem készíthetünk, hanem úgy kell intéznünk a' választást, hogy egy a' phantazia' megerőltetése nélkül, több rokon-helyet ábrázolhasson, po. a' tömlőcz, kripta', titkoshelynek (vehmgericht' stb.) is használtathassék ; a' paraszt szoba ivóház, műhely, polgárház is lehessen. Ha az illető különdtségi ülés' irati közt lévő 's a Bécsben és Pestre czimzett levelekhez magyarázatul mellékelt lapon lévőek nem szolgálnának kimerítő utasításul ; méltóztassék Elnök úr a' szükségesekről értesíteni, — ha t. i. a' függönyök' Bécsben készítése elhatározatnék. Az ugyanott lévő mérték Czelesztin' felügyelése alatti mérés' resultatuma ; nagyobb biztosság okaért vagy próbát tenni, vagy újra fölméretni nem lenne tanácsstalan.

Én igen nagy örömet érzendek, ha a' színészi ügynek, mellynek otthon olly igen akarván használni érette vajmi parányit tehettem, itt, kívül édes hazámkámon, de lobogva felé, szerencsés lehetek, ha nem áldozattal, legalább szerencsés választással használhatni.

Különös tiszteletemet mutatva be, vagyok Elnök urnak

alázatos szolgálja
Szemere Bertalan.
V. J.

Mátyás királynak ajánlott ismeretlen jóskönyv 1485-ből. A M. N. Múzeum orsz. Széchényi-könyvtára Jacques Rosenthal müncheni antikvárius-tól 600 márkáért egy elsőrangú ritkaságot szerzett meg : *Candidus* Eusztách bolognai kanonoknak az 1486. évre szóló jóslatait, mely Mátyás királynak ajánlva *Planck* István római nyomdász sajtójából került ki 1485 deczemberében. *Planck*, passauai származású nyomdász, egyike volt az örök város legtevékenyebb nyomtatóinak, a ki 1479-től 1500-ig nem kevesebb mint 243 kiadványt bocsátott közre, köztük több ma már elsőrangú ritkaságot : a *Mirabilia Urbis Romae* cz. könyvecskéket s *Kolumbus* Kristófnak Sanchezhez intézett latin leveleit. E ritkaságok közé sorakozik *Candidus* említett levele, melyet sem Hain, sem Coopinger, sem pedig az ujjabb inkunábulum-irodalom nem ismer.

A 137 mm. széles, 193 mm. magas nyomtatvány 4 számozatlan levélből (8 oldal) áll, melynek utolsó (4²) oldala üres. A fraktur betűkkel nyomtatott füzetkéből közöljük a bekezdést és ajánlást, a magyar királyra vonatkozó szakaszt és az impressumot :

1^a l. Eustachii Candidi bononiensis Canonici regularis Judicium || Anni. Mccccclxxxvi. Ad sereniffimum ac inuictiffimum Mathiam || Ungarie Bohemiequae etc Regem. || (C)Onfideranti mihi Sereniffime ac inuictiffime Rex ne- || minem fato nefcio quo huius nofri temporis astronomorum || extitiffe : qui maieftati tue haectenus sui ingenii monumentum || vilum dicauerit ; et fi huiusmodi fcientie studio mirifice te oble- || ctari : et omni virtutis genere peditum effe nemo ignoret. quod || tui nominis immortalis ac perennis gloria affuerat : Statui in- || genioli nofri primitias : ac lucubracionulas nonnullas ad ma- || iefatem tuam mittere : Non quia illas facras manus fubire di- || gnas pütem : quas tumultuarie ac pro tenuis ingenii facultate || compofitas :

rudes et incultas esse non sum nescius. Sed ut et || animi: meęquae erga
maiestatem tuam perpetuę obseruantię testes || aliqua in parte esse pos-
sent: eas qualescunque destinare visum est || et potius temeritatis ac igno-
rantię vitio abste accusari: quae filen- || tio pretereundo non meę constantif-
sime seruitutis erga maiesta || tem tuam suosquae omnes immortalem animi
affectum apertum iri. || Sed ne longiora ac inculta oratione aures tue
serenissime ma- || iestatis offendam: ad rem ipsam descendam.

2^a l. 24. sor: De serenissimo Ungarie Rege. || Rex mi in eternum viue.
Tu rex regnum in bellum victor eris et || fortunatus. dominium magnum habebis
propter mortem impera- || toris ob coniunctionem iouis et saturni et martis
in prima capri- || cornii. Dubium est de filio ne aliquod impedimentum
patiatur || propter quadratura martis et coniunctionem solis et saturni.
Ca- || ueat serenissima maiestas tua a veneno propter mulierem nunc no- ||
bilem: que non erat nobilis propter incarcerationum: quod si eua- || ferit
tua serenissima maiestas: damnum consequetur ob tripli || citatem solis et
martis: et quadraturam saturni et veneris circa || terciundecimum iulii
et primum augusti.

Kolofon: 4^a l. 4. sor: Impressum Romę per Honorabilem virum Magistrum
Steffa- || num Plannek de Patonia die. xv. Decembris. Mccccxxxv. An- || no
secundo Pontificatus Sanctissimi domini nostri Innocentini || Pape Octavi. Σ.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1909 január 1-től június 30-ig.

Az egy csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve. A két csillaggal jelöltek megszűntek.

Főváros.

- Adler Ármin.
VII., Dohány-u. 84.
- Beller Ignác.
VI., Levente-u. 6.
- Engelman Mór.
II., Margit-körút 5/B.
- Fuchs Ármin és Pfeifer Emil.
VII., Alpár-u. 8.
- **Gelléri és Székely.
VII., Rákóczi-út 34.
- Hermann Benjamin.
VII., Dob-u. 83.
- Klopót Győző.
VI., Király-u. 51.
- **Klopót Győző.
VI., Király-u. 54.
- **Krausz S. és társa.
V., Bathory-u. 16.
- **Marjasch József és Hirschné sz.
Dorman Hermin.
VI., Király u. 44.
- Patay János és Szombathelyi György.
VI., Hajós-u. 31.
- Rákos Farkas és Steiner Kálmán.
VI., Podmaniczky u. 27.
- Özv. Rosenberg Ignáczné és Berger Adolfné.
VI., Aradi-u. 40.
- **Rózsa Izidor.
VI., Ó-utca 2.
- Schwartz Ignác és Rózsa Jenő.
VI., Ó-utca 2.
- Stern Péterné, Hofmann Kati.
VII., Kazinczy-u. 35.
- Stern Péterné és Stadler János.
VII., Kazinczy-u. 35.
- Vég Szimaj Zsigmond.
II., Fő-u. 60.
- **Wagner Ferencz.
IX., Tompa-u. 14.
- Wilhelm Zsigmond.
VI., Király-n. 16.

Vidék.

- Jászberény.**
Balázs Ferencz.
**Balázs Arnoldné.
Panyik Sándor.
- Losonc.**
Werner Ernő.
- Lugos.**
Auspitz Adolf, könyvkereskedés és könyvnyomda.
(Tulajdonosok: Schlinger Zsigmondné, Stern Jozefin és Schlinger József.)
**Özv. Traunfellner Károlyné.
- Nagyvárad.**
Béres Károly.
Béres Károly és Held Pál.
**Béres Károly.
Béres és Held.
*«Nagyvárad»-ny.
- Szered.**
Grósz Lipót.

A MAGYAR KÖNYVSZEMLE ÚJ FOLYAMA.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlönye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Elsősorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az évi gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és különleges bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi könyvészeti irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június, szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvtárusi forgalomban 8 korona; egy-egy füzet ára 2 kor.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő czímére** a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi és új folyamainak kötetei kaphatók *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében, Budapest, *IV., Ferencziek-tere 2.* A régi folyam 2—16. kötetének ára kötetenkint 4 korona, az új folyam 1—16. kötetének ára kötetenkint 8 korona. Az előfizetések ezentúl is a *Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához* küldendők.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1906-ban. I. A magyar hírlapirodalom, Zászló Jánostól. II. A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól. III. Folyóiratok, Horváth Ignácztól. Független: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája. Ára 1 kor. 10 fillér. Kiegészítő: A hazai hírlapirodalom 1907-ben. I. Hírlapok, Kereszty Istvántól. II. Folyóiratok, Horváth Ignácztól. Ára 50 fill.*

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois.

Directeur: M. François Kollányi.

Quatre livraisons par an ; prix du volume Nouvelle série. XVII. volume. II-e

6 couronnes = 6 francs = 5 marcs.

livraison. Avril—Juin 1909.

SOMMAIRE.

La Bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois Page	
en 1908. (Avec quatre planches.)	97
Etienne Harsányi. La bible polonaise de Sárospatak et son troisième fragment nouvellement découvert. (Deuxième partie.)	117
Dr. Paul Gulyás. Un livre populaire français du XVI. siècle, touchant la Hongrie. (Avec quatre vignettes)	139
Jules Stockinger. Cimetière littéraire des anonymes	154
Indicateur officiel. Rapport sur l'état de la Bibliothèque Széchényi du Musée Nat. Hongrois dans le 1 ^{er} trimestre de 1909	161
La bibliothèque du Musée National de Transsylvanie en 1908	165
Littérature. (A. Franklin) Guide des savants... dans les bibliothèques de Paris. Par le <i>dr. Paul Gulyás.</i> — R. Stauber, Die Schedelsche Bibliothek. Par le <i>dr. Paul Gulyás.</i> — E. Calvi, Bibliografia generale di Roma. I. Supplemento. Par <i>G. P.</i> — Rye R. A. The libraries of London. Par Σ . — O. Fröhlich, Internat. Bibliographie der Kunstwissenschaft. V. Par <i>Gl.</i>	171
Revue des périodiques étrangers	179
Ignace Horváth. La littérature bibliographique au 1 ^{er} trimestre de 1909	183
Notices Du congrès international historique à Berlin. Les Livres de musique imprimés avant 1700 dans les bibliothèques de la Suède (<i>d'I. K.</i>) A l'histoire du théâtre de Miskolcz. (<i>V. J.</i>) Un livre d'oracle inconnu de 1485, dédié au roi Mathias. (Σ).	185
Changements dans l'état des imprimeries hongroises du 1. janvier au 30. juin 1909	192

Siège de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle, Budapest, Musée National Hongrois.*

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

KOLLÁNYI FERENCZ

1909. évi folyam * III. füzet.

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA.

1909.

TARTALOM.

Harsányi István. A sárospataki lengyel biblia s ujonnan fölfedezett harmadik töredéke. (Harmadik, befejező közlemény, két melléklettel.) ...	Lap 193
Dr. Vértessy Jenő. A Magyar Nemzeti Múzeum sugókönyvei ...	211
Zsák I. Adolf. A római Ottoboni-könyvtár hazai vonatkozásai. (Első közlemény.) ...	244
Tárca. Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtára állapotáról az 1909. év II. negyedében... A budapesti m. kir. tud. egyetem könyvtára 1907-ben ...	252 255
Szakirodalom. Szalay Imre. Tájékoztató múzeumok és könyvtárak építésére s berendezésére. Ism. 2. — E. Morel, Bibliothèques. Ism. dr. Gulyás Pál... Külföldi folyóiratok szemléje. (Deutsche Literaturzeitung. XXX. 14—16., 18., 19., 21., 24—26. La bibliofília. XI. 1—2., 3—4. Le bibliographie moderne. XII. 70—72. Revue des bibliothèques. XVIII. 10—12. XIX. 1—4., 5—6. The library journal. XXXIV. 4., 5., 6. Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXVI. 4., 5., 6... Horváth Ignác. A magyar bibliografiai irodalom az 1909. év II. negyedében Vegyes közlemények. Laubmann György †. (Σ.) — Válasz. (Supka Géza.) — Viszónválás. (Gl.) — A felsőmagyarországi Rákóczi-Múzeum új igazgatója. — A VI. könyvtári szaktanfolyam ... Változások a magyarországi nyomdáknál 1909. július-augusztus ... Melléklet. A hazai hírlapirodalom 1908-ban ...	272 277 282 284 288 1—20

A SÁROSPATAKI LENGYEL BIBLIA S UJONNAN FÖLFEDEZETT HARMADIK TÖREDEKE.

HARSÁNYI ISTVÁNTÓL.

(Harmadik, befejező közlemény, két hasonmás-melléklettel.)

3. A kódex története iratásától a mai napig.

A sárospataki lengyel bibliát Hedvig, Nagy Lajos magyar király († 1382) leánya, II. Jagelló Ulászló lengyel király (1386—1434) első felesége kezdte fordíttatni 1390-ben († 1399) s ugyan-ezen Jagello Ulászló negyedik felesége: Zsófia folytatta a fordíttatást s alatta végezték azt be 1455 május 6-án.

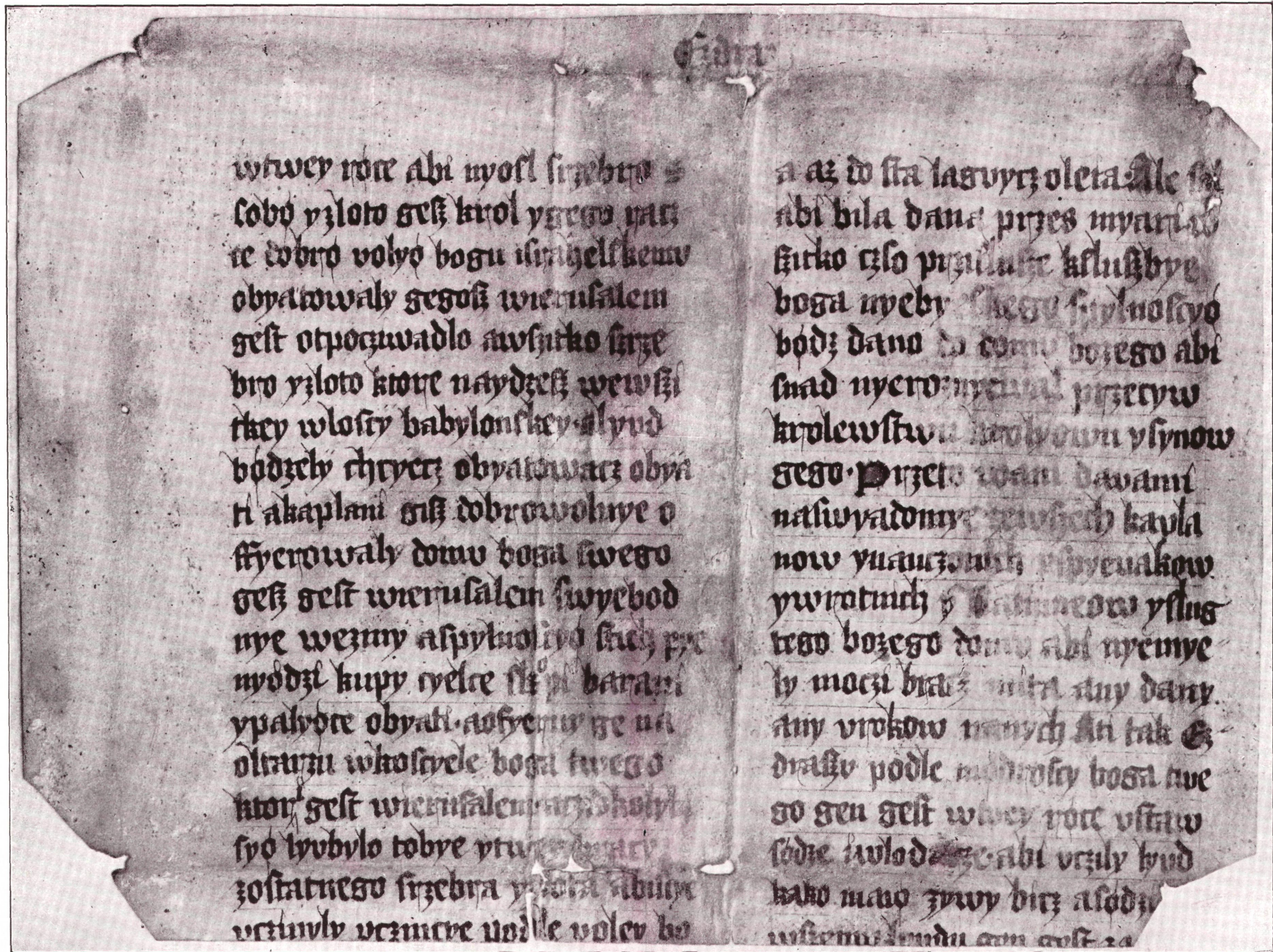
Hedvig, mint magyar király-leány, vallásos szellemben neveltetett s mikor szívvel, lélekkel lengyel királynévá lett, a pogány litvánok közt a kereszténység apostolává lett. A történetírók, mint láttuk, följegyezték róla, hogy kívánságára a Csehországból (1394-ben) Krakkóba vitetett papok nemzeti (lengyel) nyelven tartották az istentiszteletet.

Dlugoss († 1480), a legrégebb lengyel krónikairó, a kinek kéziratosa munkáját a későbbi történetírók (Miechowita, Turnovius, Regenvolscius stb.) forrásul használták, azt mondja Hedvigről, hogy ez a mélységes alázatosságú, Istent végtelenül szerető s a földi hiábavalóságokat kerülő királyné, lelkét és gondolkozását kizárólag az imáknak és szentkönyveknek, t. i. az ó- és új-testamentomnak és más latinból lengyelre fordított szentiratoknak olvasgatására szentelte.

Dlugoss följegyzését azonban a későbbi írók nem egyenlőképen fogták föl és magyarázták. Voltak olyanok, a kik az «ó- és új-testamentom könyvei» kifejezést úgy értették, hogy az ó- és új-testamentomnak csak *egyes könyveit* fordíttatta le és nem az egész bibliát, s azokat olvasgatta. (Dobrowski; az 1849-iki Vallás-erkölcsei Almanach «K» jegyű írója, Malecki stb.) Mások meg

A sárospataki lengyel biblia újonnan fölfedezett töredékének b lapja.

úgy magyarázták Dlugoss adatát, hogy Hedvig a *teljes bibliát*, az ó- és új-testamentomot egészen lefordította. (Miechowita, Kortholtus, Turnovius, Regenvolscius, Broughthon, Wiszniewski.)

Most már az a kérdés, hogy melyik magyarázat a helyes? Mert Dlugoss adatát — miután nem mondja meg világosan, hogy az egész bibliát, az ó- és új-testamentomot lengyelre fordította — tényleg mindkétféleképen lehet magyarázni.

Szerintem az első a helyes. Mert tényleg igazolt magyarázat az, a mely szerint lehetetlen feltenni, hogy Hedvignek már úgy az ó- mint az új-testamentom összes könyvei meg lettek volna lengyel fordításban. Azt történeti tényként állapíthatjuk meg, hogy 1390-ben a bibliának lengyel nyelvre való fordítását elrendelte s a fordításhoz azonnal hozzá is foghatott a megbízott egyén s egyes könyvek lefordítottak: de, hogy Hedvignek oly hirtelen és oly korán (1399 július 17.) bekövetkezett haláláig a Szentírás a maga egészében, teljesen le lett volna fordítva lengyel nyelvre, azt a következő okok miatt nem lehet feltételezni:

1. a XIV. századból nemcsak a szláv népek, de a többiek sem tudnak a teljes bibliai szöveget felölelő nemzeti nyelvű fordítást felmutatni. (Dobrowski.) Nem igen lehetett tehát lengyelre sem lefordítva az egész biblia.

2. Az ilyen terjedelmes és nagy gondot igénylő nehéz munka keresztülvitelét (mint a régi bibliafordítások története, s így például a magyaroké is bizonyítja) rendesen a legbecsesebb, legkedveltebb és legszebb részletek vagy egyes könyvek lefordítása szokta megelőzni. (Malecki.)

3. Ha már Hedvig az egész Szentírást tényleg lefordította volna lengyel nyelvre, akkor miért rendelte volna el annak újból való lefordítását Zsófia királyné, ugyanazon Jagelló Ulászló negyedik és utolsó felesége? Hiszen Hedvig után (a kinek sem leánya, sem nőrokona nem maradt) a fordítás a királyi család birtokában maradt és bizonyosan Zsófiáé lett. (Malecki.)

A kódex előtáblájának belső oldalán olvasható s már ismeretes feljegyzések egybehangzólag állítják, hogy a Zsófia részére készült bibliafordítás 1455-ben fejeztetett be. Zsófia 1422-ben lett Jagelló Ulászló felesége s igen valószínű, hogy a Hedvig által megkezdett, de korai halála (1399.) miatt be nem fejezett

munkát Zsófia, a ki a történetírók feljegyzései szerint szintén igen vallásos nő volt, folytattatta és azt 1455-ben be is fejezték. Hogy az ó-testamentomot fejezték-e be akkor, vagy az újat is, azt nem lehet biztosan megállapítani, mert Turnovius nem mondja meg munkájában, hogy melyik helyről írta ki az általa közölt jegyzetet. Hogy egy ilyen jegyzet eredetileg a Jób könyvének a végén (Lasitzki) lett volna, azt nem tartom valószínűnek; hanem igen valószínű, hogy a zsoltárok végéről (az 1562-ik évben ez volt az utolsó könyv, mely a kötési táblákba befért) való. Lehet különben, hogy oda is az ó- vagy épen az újszövetség végéről került. Én igen valószínűnek tartom, hogy Zsófia idejében 1455-ben az újszövetséget is befejezték. (Befejeztettek a szövetség könyvei...) Erről azonban írásos emlékeink nincsenek.

Kétségtelen tényként lehet megállapítani, hogy Zsófia idejében, mikor a fordítást 1455-ben május 6-án befejezték, a fordító: *Jaszowici András* (krakkói egyetemi tanár, korczyni parochus); a másoló pedig *Radoszyei Péter* korczyni jegyző volt, a ki a munka befejezésekor az utolsó lapra odaírta a fordítató királyné, a fordító és a saját nevét az év, hó és nap megemlékezésével.

Hogy a biblia fordításával az első tervező: Hedvig kit bízott meg, ki volt a leíró, s melyik könyvig haladt, azt adatok hiányában nem lehet megállapítani. Voltak ugyan tudósok, (Friese, Riger K. Gy.), a kik azt állították, hogy Jaszowici András Hedvig idejében fordította a bibliát, de ez mint indokolás nélküli pusztá feltevés, nem fogadható el. Lasitzki, Turnovius, Regenvolscius egybehangzóan állítják, hogy Jaszowici András Zsófia meghagyása folytán fordított s adatuk teljesen megbízhatónak bizonyult.

Hogy a sárospataki biblia fordításában több fordító vett részt és pedig nem egyszerre, egyidejűleg, hanem egymásután, bizonyos időközök elmúltával, az bizonyosra vehető. A másolást sem egy ember végezte, hanem (mint láttuk) többen írták, de nem egyszerre, hanem bizonyos időközökben, egymásután.

Malecki szerint a sárospataki kódex 96-ik levelétől a végéig terjedő részt az ötödik író írta, a ki nem más, mint Radoszyei Péter. Az azelőtt levő rész pedig (1—95. levél) már régebbi idő munkája. Ő ugyanis az első három írónak és különösen az első-

nek munkáját a kódex utolsó részénél (96—185. l.) *néhány évtizeddel korábbinak tartja*. Visszamegy az szerinte egész Hedvig korába. Én Malecki e nézetét helyesnek találom. Neki az a meggyőződése, hogy nemcsak az írás változott, de a fordítók is változtak. A biblia első részének más volt a fordítója, illetőleg mások voltak a fordítói, mint Jaszowici András, a ki intelligencia és szerzői avatottság dolgában hasonlíthatatlanul felette áll az első fordítónak.

Ama kérdés eldöntésére nézve különben, hogy a kódex első fele a Hedvig korából való-e, kétségtelenül igen fontos Hankának ama fölfedezése, hogy a sárospataki biblia annak a cseh bibliának fordítása (mondhatnánk úgy is, hogy átírása), a melyet «leskowici biblia» név alatt a drezdai kir. könyvtárban őriznek. Ezt Malecki is hangsúlyozza, a ki nyelvészeti összehasonlítások és egybevetések alapján meggyőződött, hogy a sárospataki kódex eleje ama cseh biblia szólásformáinak és fordulatainak annyira szószerinti és szolgálai — nem fordítása, hanem inkább *lengyelesítése* (polonizálása), hogy a lengyel szövegben imitt-amott előforduló értelmetlenségeket csak úgy tudta megfejtetni, ha azokat a cseh fordítás szövegével összehasonlította.¹

A Dzialynski-féle Nyelvemlékben magam is összehasonlítottam s összeolvastam a sárospataki kódex (Paralipomenon I. 16. fejezet) szövegét a vele párhuzamosan nyomtatott leskowici kódex megfelelő szövegével, s néhány vers gondos összehasonlítása után — a lengyel nyelv ismerete nélkül is — pusztán szemléletileg (némelyik szónál csak 1—2 betű eltérés van a leírásban) meggyőződést szereztem, hogy kódexünk tényleg a cseh bibliából van fordítva, helyesebben, miután a lengyel nyelv a cseh nyelvvel közeli rokonságban áll, annak átírása, lengyelesítése. Kétségtelen tény tehát, hogy kódexünk a cseh bibliától függ.

Sőt bizonyos az is, Malecki szerint is, hogy az utolsó, t. i. az ötödik íróra eső rész (96—185. levél) szintén eme cseh biblia alapján készült lengyel fordítás. Azt azonban már beismeri Malecki, hogy az utolsó résznél a szavak és kifejezések

¹ Malecki id. m. III. szakasz. Állításának igazolására egy sereg példát hoz föl, a melyek kétségtelenül igazolják, hogy igen sok cseh szó egyszerűen lengyelesen van átírva.

megválasztásában már bizonyos függetlenség található; bizonyos szabad mozgás az anyanyelven (lengyel) való fogalmazásban; de azért számtalan bizonyítékot sorolhatna fel arra, hogy a sárospataki lengyel kódex szerzői ezeket a részeket is vagy egyenesen a *csehből* és nem a latinból (Vulgata) fordították le, vagy pedig fordíthatták ugyan a latinból is, de a cseh szöveget folytonosan segítségül hívták.¹

Malecki azt mondja, hogy ama cseh bibliából való fordítás a Prágában levő (első) töredék is, a mely már az 1562-ben bekötött rész tartalmán túl esik, de e töredéknél a fordítás szó szerintiése már korántsem oly nagy, hogy benne eredeti cseh szavak fordulnának elő, vagy a fordítás hűsége, mint ez a kódex elejénck ismeretlen fordítójánál történt, az értelem rovására esnék.

Vizsgálódásunk eredményeül tehát megállapíthatjuk, hogy nem lehet külön a Hedvig és külön a Zsófia királyné bibliájáról beszélni, mint más-más példányokról (a mint Tschepius gondolta), s hogy tehát Zsófia ugyanannak a bibliának a továbbfordítását rendelte el, a melynek fordítását Hedvig kezdette meg; vagyis csak egy *közös* bibliáról lehet szó, a mely nem más, mint a sárospataki kódex.

E lengyel biblia fordítását tehát megkezdték 1390-ben (Kortholtus, Broughon, Regenvolscius, Miechowita: 1390 körül) a Hedvig királyné parancsára és költségén; azonban a fordítás nehéz munkája az ő korán bekövetkezett halála (1399.) miatt félbeszakadt. Jagelló Ulászlónak második felesége, Cilley Anna grófnő (Nagy Kázmér unokája; feleségül vette 1401-ben, † 1416-ban) elnémetesedett nő volt s nem is volt hercegnőhöz illő neveltetése; ő tehát nem gondolt a Hedvig által megkezdett bibliafordítás folytatására; harmadik felesége pedig: Erzsébet (von Pileza, Grabowska özvegye; feleségül vette 1417-ben, † 1420-ban) már élemedett koránál fogva sem gondolt a Hedvig tervének megvalósítására.² Jagelló Ulászló negyedik és utolsó felesége, a Hedvighez hasonló, szintén kegyes és vallásos lelkü-

¹ Malecki erre példakul a cseh hónap-neveket hozza föl, a melyeket a fordító meghagyott változtatás nélkül úgy, a hogy azok a cseh bibliában voltak.

² Allgemeine Encyclopädie (Gruber-Hoffmann). Leipzig. 1837. 17. Theil 145. lap. V. ö. Malecki id. m. III. szakasz.

letű Zsófia (kiewi orosz hercegnő, a ki a schismatikus egyházhoz tartozott, de Ulászlóval való egybekelésekor (1422.) elhagyta felekezetét s római katholikussá lett, újra megkereszteltetvén magát; egyidejűleg Sonka nevét Zsófiára változtatta)¹ azonban már megbizta Jaszowici András krakkói hittudóst (hogy mindjárt 1422-ben-e vagy később, bizonytalan), hogy a bibliának lengyel nyelvre való fordítását, a mit már Hedvig megkezdett, folytassa és végezze be,² ami 1455-ben Korezyn várában meg is történt. De hogy a teljes Szentírást csakugyan befejezte-e ez a Jaszowici András, azt a tudósok nem tudják megállapítani, mert Lasitzki, Turnovius és Regenvolscius záradékfeljegyzései erre nézve nem szolgáltatnak biztos adatokat. Csak sejteni lehet, hogy az új-testamentom is meg volt. Annyi mindenestre bizonyosra vehető, hogy — miután a Prágában levő Dániel-töredék világosan igazolja, hogy a negyedik nagy próféta könyve is meg volt — az *ő-testamentom készen volt egészen*.

A kódex tehát Zsófia királyné birtokában volt, egészen 1461-ben bekövetkezett haláláig.³ Az ő halála után, az ő hagra-

¹ Dlugoss: Hist. Polonica. Tom. I. p. 446. Malecki id. m. III. szakasz.

² Malecki szerint a kódexet (közelebről annak két első részét, vagyis az 1—44. leveleket) Hedvig idejében kezdték írni, tehát már 1399 előtt, a mely évben ez a királyné élete virágában elhalt. További részeit később írták; nevezetesen közepét [a 4-ik (48—95. lev.), vagy talán a 3-ik (45—47. lev.) író részét] mindjárt az 1422-ik év, azaz Jagellónak Zsófiával való egybekelése után kezdték meg, épen az akkor fiatal asszony számára; és midőn ez a munka előttünk ismeretlen okok miatt ezuttal ismét megakadt, a mű befejezésére már csak Zsófiának özvegy korában kerülhetett a sor, t. i. 1450—1455. évek közötti időben. Malecki, tekintettel arra, hogy a kódex befejezése a Zsófia nevéhez fűződik, bár az eleje szerinte is viszszaanyulik a Hedvig korába, elnevezte *Zsófia királyné bibliájának*, (ld. m. III. szakasz.) Szerintem ez az elnevezés nem hű és így nem helyes, mert nemcsak a Zsófia királyné bibliája volt ez [maga Malecki az első részett (1—44. levél) Hedvigének tartja], hanem a Hedvigé is. Igazi, helyes elnevezése tehát: *A Hedvig és Zsófia királynék bibliája* lenne.

³ Malecki szerint még az a körülmény sem értéktelen, hogy a kódexet Korezynban írták. Ugyanis Dlugossra hivatkozva, megállapítja, hogy Zsófia, férje halála után épen Korezyn várában tartózkodott legtöbbit. 1446-ban a zászlós urak, a király választás ügyében gyűlést is hirdettek Korezyn újvárosba *ut in praesentia reginae facilius decretum in Kolo (gyűlés) coeptum stabilatur*. Id. m. III. szakasz.

tékával együtt a következő királynénak: Erzsébet ausztriai főhercegnőnek, Albrecht császár leányának, Jagelló Kázmér feleségének birtokába mehetett át, a ki 1454-ben ment férjhez a lengyel királyhoz; Erzsébet halála után (1505.) pedig a *királyi család ereklyéihez*, vagy a *királyi könyvtárhoz* tartozhatott az 1512-ik évig, a mikor I. Zsigmond királynak Zápolya Borbálával való egybekelése (1512.) után a *Zápolya Borbála* († 1515.) birtokába juthatott.

Malecki úgy ítél, hogy a kódex első lapjának kezdőbetűje az 1508—1512. évek között festetett ki s ugyanakkor festették emez első lap aljára az ausztriai czimert is, nyilván azért, mert a kódex közvetlenül az ausztriai házból való Erzsébet királyné emlékeül maradt meg. A kódex első lapját, ha a festés 1512 után történt, Zápolya Borbála eszközölte, mint annak tulajdonosa, ha pedig előbb történt a kifestés, akkor a királyi család valamelyik tagja gondoskodhatott arról.

Borbála korai halála (1515.) után Zsigmond 1518-ban Bona Sforzat (milanói hercegnő) vette feleségül s a biblia így valószínűleg Bona († 1558.) birtokába jutott.¹

Hogy a Jagelló királyi család birtokából hogy jutott ez a nagybecsű családi ereklye idegen kezekre, s hogy 1562-ben mikép került a *Crotoscius* lengyel mágnás család birtokába, azt biztosan maga Malecki sem volt képes kideríteni, pedig a kódex ezen korbeli sorsára vonatkozó adatok után szorgalmasan kutatott. Adatait azonban, a melyek szerinte az igazsághoz közel járhatnak, röviden a következőkben sorolom fel:

Bona királyné (I. Zsigmond özvegye, Zsigmond Ágost anyja), mikor 1556-ban kiszökött Lengyelországból, titkon magával vitte a varsói kastély összes kincseit és drágaságait (még a függönyöket is letépette) azokkal a családi ereklyékkal együtt, melyeket mint királyné birt, természetesen oly feltétel alatt, hogy azok ő utána a későbbi uralkodók feleségeire szálljanak át. Ezek között az ereklyék között kétségtelenül ősrégi írásos emlékek is voltak, melyeket a Jagelló-ház becses kincsekül őrzött; így pl. az a latin, lengyel és német nyelvű zsoltár, a mely hajdan a Hedvig királynéé volt (1396.) s a melyet jelenleg a szent Flórián

¹ Malecki id. m. III. szakasz.

apátság (Linz mellett) könyvtárában őriznek és bizonyára azok közt volt *a mi sárospataki lengyel bibliánk is*. A Hedvig zsoldárjának e korbeli sorsa már ismeretes, mert Bona (vagy valamilyik hü udvaroncza) eladta azt potom áron valamelyik honfitársának, a ki ilyen régiségekkel kereskedett. Ez bizonyosan még 1556 folyamán történhetett, mert ama régiségkereskedő 1557-ben már eladja hét soldóért egy Siess Bertalan nevű embernek.¹ A szent Flórián-kolostor tehát vagy ettől a Siess B. nevű egyéntől, vagy másvalakitől kapta, a kié t. i. Siess után volt. *Ugyanez történhetett a Hedvig-Zsófia lengyel bibliájával is*. Ezt azonban már nem Siess vásárolta meg, hanem *Szarffenberger Miklós* krakkói nyomdász, talán épen ugyanattól a lengyel régiségkereskedőtől, a kitől Siess B. a Hedvig zsoldárját megvette. Ez a nyomdász aztán, miután a kódex szövegét egy Leopolda János nevű krakkói lelkésszel átjavíttatta, 1561-ben kinyomatta. Ez volt a lengyelek legelső nyomtatott bibliája.

Malecki, eme nézetének igazolására a következőket sorolja fel: Az 1561-ben megjelent Leopolda-féle bibliának az elején, a Zsigmond Ágost lengyel királynak szóló dedikációban ezek olvashatók: «De az, a ki e bibliát fordította, épen ellentéte volt annak, a ki felgyujtotta az efezusi Diana templomát, mert ez gonosz dologból akart hirnevet szerezni, amaz pedig üdvösből sem akarta azt, mert nem örökítette meg nevét a bibliában, a miért is annak immár ismeretlenül kell maradnia. És bárhogy is a maga neve nélkül hagyta, én mégis, *mikor kezemhez került*, tudván azt, hogy az emberek mennyire szomjuhozták azt, valamint óhajtván is (a mint ez kötelességem is), hogy Királyi Felséged uralma alatt lengyel biblia legyen a világon: gondoskodtam arról, hogy azt valakivel átjavíttassam és ráakadtam Leopolda János papra, a krakkói iskola mesterére, a ki e munkát magára vállalván, úgy hajtotta azt végre, hogy buzgósága és szorgalma Királyi Felségednél dicséretet nyerend»...

Majd hivatkozik Malecki ugyane bibliának I. C. L. (Jan Ksiadz Leopolda = Leopolda János pap) által írt előszavára, melyben a következők is olvashatók: «A mi ennek a Szentírás-

¹ Ezt bizonyítja a zsoldárkódex első lapján olvasható eme feljegyzés: «Bartholomaeus Siess me possidet anno 1557. Emptus ab Italico septem solid. Psalterium istud 16 psalmis excedit reliqua exemplaria».

nak a mi lengyel nyelvünkre való fordítását illeti, arról bizonyára tudhatod és gondolhatod, hogy nem csekély szorgalommal és nem kis idő alatt fordítottatott. Mondjam, hogy a zsidó biblia szerint van fordítva? Tudd meg, hogy nem... Mivelhogy szent Hieronymus (a ki a teljes bibliát lefordította) annyira jártas volt a zsidó nyelvben, hogy ha zsidónak születik sem lehetett volna jártasabb; már megadtuk szent Hieronymus fordításának azt a hitelt, hogy ő a zsidó szerint híven fordította le latin nyelvre, mi pedig *e szerint fordítottuk le*, a mennyire a lengyel nyelv elbirta»... stb. Ez idézetekre Malecki ezt jegyzi meg: «Látjuk, hogy Leopolda korántsem tulajdonítja magának az egész munkát, hanem mint *társfordító* szólal meg, mindig többes számban (fordítottuk!) vagy szenvedő alakban (fordítottatott) fejezvé ki magát. Hogy kicsoda volt az a másik? azt Leopolda nem jelzi, de Szarffenberger szavaiból következik: először is az, hogy ama fordító kiletét nem tudta: másodsor pedig az, hogy az a valaki (a társfordító) *a távol multté volt* (mi már tudjuk, hogy Jaszwici András és fordító elődje Hedvig idejében) *nem pedig kortárs.*¹

És Malecki, bár elismeri, hogy különös az, miszerint nem látták volna meg Szarffenbergerék kódexünkben a fordítóról: Jaszwici András papról szóló jegyzetet (az korántsem dönti meg a dolgot, mert hiszen a nyomdász, különféle okokból egyet-mást szándékosan is elhallgathatott), de mégis legkevésbé sem kétkli, *hogy mindazt*, a mit Szarffenbergerék az idézett helyeken mondanak: *a mi ereklyénkre, a sárospataki kódexre, a Hedvig-Zsófia bibliájára kell vonatkoztatni.*² Megerősítette Maleckit eme felfogásában az is, hogy a Leopolda-féle biblia a sárospataki lengyel kódexszel közeli rokonságban van, a mit ő bizonyított be először.³

¹ Malecki id. m. III. szakasz.

² U. o.

³ Erre úgy jött rá Malecki, hogy a sárospataki biblia szövegét összehasonlította az összes lengyel bibliák szövegével s kiderült, hogy a sárospataki kódex szövegével a bibliafordításoknak nincs semmi közös vonása: kivéve egyetlenegyét, a mely viszont oly csodálatosan hasonlít hozzá, hogy az nem lehet csupán a véletlen műve. Ez pedig éppen Szarffenberger, illetőleg Leopolda bibliája, a melynek első kiadása 1561-ben jelent meg. Azt nem lehet, Malecki szerint sem állítani, hogy Leopolda szövege nem egyéb, mint a Zsófia bibliájának simított, modernizált és helyesbített.

Én a kódexre vonatkozó adatok gyűjtésében oly fáradságtalan Maleckinek álláspontját kellően indokoltak s adatait az igazsághoz igen közel járóknak tartom, a melyek szerint tehát *kódexünk az 1561-ik évben Szarffenberger krakkói nyomdász birtokában volt.*

1562-ben pedig már a kódex (előtábláján tulajdonosának nevével és a bekötés évszámával) *Crotoscius János* lengyel mágnás birtokában van s adataink (Turnovius 1603—4; Graet Márton 1617.) szerint még 1617-ben is e hirnevcs család könyvtárának gondosan őrzött ereklyéje.

Hogy jutott a kódex a Crotoscius-család birtokába, azt nem lehetett kideríteni. Valószínű, hogy Szarffenberger nyomdásztól vásárolták meg. Bármiként történt is a dolog, tény az, hogy 1562-ben a krotoszyni Crotoscius Jánosé, a Leszczyc-czimert viselő, szenátori méltóságra emelkedett lengyel mágnásé volt, a kit Zsigmond Ágost király követséggel is megbízott. Crotoscius Jánosnak a második feleségétől egy fia született, de ez fiatalon elhalt. Harmadik nejétől (Ostrorog leány) született *Jakab és András* fia, a kikkel utazgatott külföldre Lasitzki János, a Crotoscius-család bizalmas barátja, a ki nevét, néhány sor kíséretében, kódexünk előtáblájának belső oldalára feljegyezte. Az egész család a cseh testvérek felekezetéhez tartozott 1553 óta. János a reformáció elveit a wittenbergi egyetemen ismerte meg 1534 körül, a hol Luthert és Melanchtont hallgatta. Meghalt 1572 körül.

Szerinte Leopolda összehasonlítgatott, latolgatott, egyesített. A mit a csehben a legjobbnak látott, azt magáévá tette: a mi a régi lengyel fordításban (sárospataki kódex) nehézkes, elavult vagy hibás és értelmetlen volt, azt kijavította és kerekded formába öntötte. De a lengyel fordításnak magvas, jellegzetes és szerencsés fordulatait nagyobbára megtartotta. Ennélfogva egyik fejezetben inkább a cseh fordításhoz, a másikban meg inkább a sárospataki kódex szövegéhez közeledik. Függsége itt kétfelé oszlik, de befolyásolhatta a latin eredeti (Vulgata) is, a melynek bizony csak annyira vehette hasznát, a mennyire értette. Szerinte a milyen viszonyban vannak a nyomtatott cseh bibliák (1506-iki velencei, 1549-iki, 1556—7-iki prágai kiadások) az ősforrással (drezdai Leskowici kódex): olyan viszonyban van a Leopolda biblia a sárospataki kódexszel, mely szintén a drezdai ősforrásból való. Ép ezért hangsúlyozza, hogy nagy és felette szemebetűnő az említett nyomtatott cseh bibliák szövegének hasonlatossága a sárospataki kódex szövegéhez. (Id. m. III. szakasz.)

Halála után fiaira: Jakabra és Andrásra szállt a lengyel kódex is. Rájok illik teljesen az, a mit 1603—4-ben jegyzett fel Turnovius a mi bibliánkra vonatkozólag, hogy t. i. az «a nemzetes Crotosci urak házában van». Ez időben ugyanis e két Crotosciuson kívül több nem volt életben. A két testvér közül Jakab 1600 után halhatott meg. Öccse: András, nagy tiszteletben álló férfiú volt, a kinek számos protestáns művet ajánlottak az akorbeli írók s összeköttetésben állott a külföldi prot. theologusaival is. Ebben a Crotoscius Andrásban 1630 (szerintem 1626) körül teljesen kihalt a család.¹

Regenvolscius, a Crotoscius-család hitsorsosa és barátja, a ki 1645 körül írta meg fentebb idézett művét, már csak annyit mond a lengyel bibliáról, hogy *ez a biblia egy bizonyos kiváló patrónusnak* (t. i. Crotosciusnak) *a könyvtárában volt*, de arról nem szól semmit, hogy mi lett a sorsa ennek az ereklyének.

Hogy mi történt vele a Crotoscius-család kihalása után 1630 (1626) körül, azt Malecki nem tudta biztosan megállapítani. De valószínűnek tartja, hogy a felekezetéhez buzgón ragaszkodó Crotoscius András nem hagyta, kétségtelenül nagyobbára prot. művekből álló könyvtárát vejére (a buzgó katolikus Sieniawskira, a ki azokat bizonyosan elégette volna), hanem követve rokonainak (az Ostrorog-család, régi könyvgyűjteményét a cseh testvérek felekezetének hagyta) példáját: könyvtárát a cseh testvérek könyvtárának (Ostrorog mezőváros templomában volt a könyvtár elhelyezve) hagyta. Így tehát Malecki szerint a könyvtárral a lengyel biblia is a cseh testvérek felekezetének birtokába jutott.

Most már az a kérdés: hogy került a kódex főiskolánk birtokába?

Malecki szerint «erőltetés nélkül kínálkozik az a hipotézis, hogy bibliánkat nem más, mint Comenius Ámos János hozta (1650-ben) Lesznóról Magyarországra és hagyta itt akár Rákóczinak, akár a sárospataki iskolának, a melynek tanára volt, vagy tulajdonul, vagy pedig csak ideiglenes letétképen».²

A cseh-morva testvérek ostrorogi könyvtára, sok hányatta-

¹ A Crotoscius család története részletesen le van írva Maleckinél. Id. m. III. szakaszában, a honnan az itt felsorolt adatokat vettem.

² Malecki id. m. III. szakasz.

tás után (az ostrorogi templomot, a melyben a könyvtár volt, elvették tőlük a katolikusok s a könyvtárt előbb Obrzycekebe, majd Skokiba vitték, a hol hosszú ideig hevert a kastélyban rendetlenül, halomra hányva) végre az egész szövetség határozata alapján (1640 körül) a *lesznói* iskola könyvtárába osztatott be. (Malecki úgy véli, hogy a kódex leveleinek elkallódását 470-ről 194-re annak az időnek a rovására kell írni, a mely a bibliának a Crotoscius-család elhagyása és a lesznói iskola könyvtárába való beosztása között folyt le. A «folio habet 194» jegyzet az utótábla belsején szerinte ez időből való.¹ Malecki eme feltevése közel jár az igazsághoz.) A lesznói iskola Lesznó városával meg az egész Leszczynszki-házzal együtt kitartóan megmaradt a felekezeten és a kozmineki iskolának — intézeteik közül a XVI. századon végig a legelső rangúnak — lehanyaglása után, most pedagógiai életök legfőbb pontját képezte.

A lesznói iskola igazgatása ebben az időben Comenius Ámos Jánosra volt bízva, a kinek ügyis, mint tudósnak, ügyis mint pedagógusnak hírneve már Európaszerte annyira elterjedt, hogy külföldi városok és szomszédos országok tanácsát, sőt nem egyszer közbenjárását kérték, valahányszor nevelőintézeteiknek a hitújítók szellemében való reformálásáról volt szó.

Comeniust 1650-ben I. Rákóczi György özvegye: Lorántffi Zsuzsánna és fia III. Rákóczi Zsigmond Lesznóról meghívták Sárospatakra, hogy az iskolában a tanügyet reformálja. A meghívást Comenius elfogadta s 1650 november 24-én már megkezdte a tanítást.

Malecki szerint Comenius Sárospatakra való jövetelekor (1650) hozta magával a lengyel bibliát.

Megemlíti még Malecki, hogy Comeniusnak Lesznón olyan volt az állása, hogy bátran vehetett kölcsön az ottani könyvtárból, amit akart. Hogy pedig a lesznói könyvtár útján Comenius olyan dolgokhoz jutott, a melyek kétségtelenül a Crotosciusok hajdani könyvtárából valók voltak, az kitűnik abból, hogy ő egy másik olyan kéziratnak is volt a birtokában, a mely annak idején szintén a Crotoscius-család könyvtárához tartozott, t. i. Lasitzki-nek «A cseh testvérek históriája» című munka, a melynek

¹ Id. m. III. szakasz.

utolsó, azaz VIII-ik könyvét épen Comenius adta ki 1649-ben, az előbbi hét kötetnek általa készített kivonatával együtt.

A Malecki hipotézise kétségenkívül tetszetős és alaposan meg is van indokolva. Igaz is belőle annyi, hogy a kódex *Lesznóról került Sárospatakra*, de már az a feltevés, mintha a kódexet Comenius hozta volna magával 1650-ben: nem fogadható el, mert Sarnicki adata szerint¹ *a kódex 1627-ben került Lesznóról a sárospataki kollégium könyvtárába.*² Nemkülönbben szintén megdől a Sarnicki adatával Niemezevicz és Wiszniewski ama felfogása is, mely szerint «bizonyosra vehető, hogy (a kódexet) a Lengyelországba való betörés idején, János Kázmér alatt, egy Rákóczi rabolta el».

Én valószínűnek tartom, hogy a kollégium vehette azt meg 1627-ben valamely Morvából kiüzött prédikátortól; vagy pedig ajándékba kapta valakitől s így került egyenesen a kollégium könyvtárába.³

Szombathi János és dr. Horváth Cyrill ama véleményüket, hogy a kódex a Rákócziak hagyományából került a kollégium könyvtárába, tényszerű adattal nem igazolják. Ezt az adatot, a szóbeli hagyományon kívül, más forrásból bizonyosan nem meríthették. Ez idő szerint legalább írott feljegyzés sem a főiskolai levéltárban, sem a könyvtárban nem bizonyítja, hogy a kódex a Rákóczi-család könyvtárával együtt került volna főiskolánk könyvtárába.

A Rákóczi-könyvtár lajstromában, a melynek csak töredéke van meg könyvtárunkban, nem fordul elő. Pedig ez lehetne az eredeti forrás arra nézve, hogy a kódex a Rákóczi-könyvtárral szállott a főiskolára. Nem találok az 1635-iki könyvtári katalógusban (első iskolai anyakönyv) sem, pedig 1627 óta, mint látuk, már a kollégium könyvtárában volt. Valószínű, hogy mint kéziratot nem vették fel a nyomtatott könyvek közé.

A kollégium bujdosása idejében (*Előszőr* Báthori Zsófia,

¹ Wetzer-Welte-féle Kirchenlexikon.

² V. ö. Dr. Erdős: Az újszöv. kánon. ford. Bpest. 1906. 37. lap.

³ Főiskolánk könyvtárában több olyan könyv van, a melyen l. Rákóczi Györgynek eme feljegyzése olvasható: «Anno 1629. vetettem Lednicen egy szegen Marvából kiüzettett predikátortól». Nem lehetetlen, hogy a lengyel kódex is ilyen uton jutott kollégiumi könyvtárunkba.

II. Rákóczi György özvegye üzte el 1671 október 20-án a kollégiumot, mikor Debreczenbe, Gyulafehérvárra s majd onnan Marosvásárhelyre vándorolt. A *második* kiüzetés 1687 április 20-án történt. Ekkor Gönczre, onnan 1695 márczius 25-án Kassára költöztek, honnan csak 1704 de czember 13-án tértek vissza) a lengyel biblia együtt bujdosott a felette hiven örökdő kollégiumi tanárokkal és tanulókkal. S míg a magukkal hurczolt könyvek legnagyobb része tőlük részint elvétellett, részint a bujdosás viszontagságai között elkallódott úgy hogy az 1671 előtti könyvtárnak, — a mely a Rákóczi-könyvtárral olyan gazdaggá lett, hogy a XVII. század közepén egész Magyar- és Erdélyországban a legelső helyet foglalta el — csak igen kis töredéke került vissza a főiskolába, de a lengyel bibliát sok, előttük is igen becses ereklyével [I. Rákóczi György Újtestámentoma (a fejedelemnek számos sajátkezű bejegyzésével) Melanchton munkának II—IV. kötete stb. stb.] sikerült megmenteniök s az ősi fészekbe visszahozniök.

A kódex neve a könyvtári katalógusok között a Kispataki János szénior és Tsétsy Imre könyvtárnok idejében 1726-ban készült «Nomina ac Ordo librorum» etc. czimű katalógusban fordul elő először, a «Theca D» czím 3-ik száma alatt eképen: «Biblia Polonica Manuscripta in Pergam». Majd a két évvel később 1728-ben Szerencsi István által készített betűsoros czímjegyzékben aztán ismét előfordul «Biblia Polonica» címen. A későbbi katalógusokban aztán mindenütt szerepel.

Kollégiumunk könyvtára eleitől fogva mindig a legnagyobb gonddal és kegyelettel őrzi a magyar származású és nevelésű királyleánynak, majd lengyel királynőnek: Hedvignek gondoskodásából és költségén fordítani kezdett nagybecsű kódexet, de nagy jelentőségét, igazi becsét és értékét csak akkor ismerte fel, mikor kiderült, hogy ez a biblia, a régi időkben velünk oly közeli viszonyban és barátságban élő lengyel nemzetnek egyik legrégebb és megbecsülhetetlen elsőrangú nyelvemléke.¹

¹ Malecki így nyilatkozik róla: «E nyelvemlék csak akkor és annak részére válik fontossá, érdekessé és valósággal megbecsülhetetlenné, a ki a középkori lengyel nyelv eddig felfedezett egyéb emlékeivel kapcsolatban vizsgálja. Ezek között *elsőrangú helyet foglal el*. Még pedig régiség dolgá-

Könyvtárunk régi idő óta (1726, sőt talán azelőtt is) a nyomtatott könyvek között kezelte s nem a kéziratok között. Ez az oka, hogy a főiskolánk kéziratáráról a Magyar Könyvszemle 1881-ik évfolyamában Csontos János által közölt, különben is hiányos címjegyzék e lengyel kódexet nem említi. Ma még szintén a nyomtatott könyvek közé van beosztva. Jelenlegi könyvtári jegye: «O. 916».

A kódex birtokosainak névsorát a fenti adatok alapján így állíthatjuk össze:

Hedvig királyné (a kódex első részét, 1—95. l.) 1390—1399.

A királyi család birtokában (ez az első rész) 1399—1422.

Zsófia királyné (a kódex első és második része) 1422—1461.

Erzsébet királyné 1461—1505.

A királyi család birtokában 1505—1512.

Zápolya Borbála (I. Zsigmond felesége) 1512—1515.

Királyi család 1515—1518.

Bona Sforza (I. Zsigmond felesége) 1518—1558.

Szaftenberger krakkói nyomdász 1558—1562.

Crotoscius (Krotowski) János és fiai 1562—1626 körül.

Lesznói iskola könyvtára 1626—1627.

Sárospataki ref. kollégium 1627-től a mai napig.¹

ban második, anyagi terjedelem tekintetében pedig a legelső helyen áll». Majd így folytatja: «Rögtön a második helyre (t. i. a szent Flórián zsolttár után, a mely az 1380 körüli időből való) kell soroznunk Zsófia királyné bibliáját, mint az 1422—1455. évek közti lengyel nyelv képét, a mely a maga elejével (1—95. levél) talán még régibb időbe nyulik vissza. Ezen emlék fontossága annál nagyobb, mert kitölti a századnak eddigelé kitöltetlen részét. A XV-ik század egész első feléből ugyanis egyetlen más írásos emlékünksincsen, mint csupán futólagosan, gondatlanul papírra vetett apróbb dolgok, vagy elveszett nagyobb művek apró töredékei, mely művekről még ki sem derült különben világosan, hogy csakugyan ilyen régiek». (ld. m. IV. szakasz.)

¹ E dolgozat három első szakaszához forrásmunkákul a következő szerzők műveit használtam: Dobrowski «Slavin»-ja, II-ik kiadás; Rieger, Le Long, Telesi D., Dlugoss, Broughthon, dr. Erdős műveit (főiskolai könyvtárból); Bentkowski, Miechowita, Dzialynski műveit (lembergi egyetemi könyvtárból); Ringeltaube, Regenvolscius, Lasitius, Graet, Fischer, Friese, Miscellanea cz. folyóiratot, dr. Niemezevicz műveit (krakkói egyetemi könyvtárból); Kortholtus, Maciejowski műveit (bécsi császári könyvtárból). A forrásművek között

4. A kódex újonnan fölfedezett harmadik töredéke.

A kódex *első töredékét* (mint fentebb láttuk) 1834-ben *Hofmann von Fallersleben* tanár fedezte föl Boroszlóban egy könyv táblájában. Ez a töredék a *Dániel* könyvéből való (II. 37—44. III. 1—10) s egy levél. Jelenleg Prágában őrzik.

A *második töredék* Varsóban van. Ez Königsbergből került oda. Magában foglalja I. Királyok (= I. Sám.) XX. 38—43. XXI. 1—15. XXII. 1—23. és XXVII. 1—5. verseit. E töredéket (2 levél), mely kéziratgöngyölegül szolgált, *Maciejowski W. A.* fedezte föl, illetőleg ismertette 1848-ban.

A *harmadik töredéket* e sorok írója találta meg 1908 szeptember 6-án a *sárospataki ref. főiskolai könyvtár kézírattárában*.

A nagybecsű kódexnek egy megesonkított levele ez, melyet valaki ifj. *Csécsi János* sárospataki tanár «*Memoria Rerum Quarundam Belli Hungarici Adversus Domum Austriacam Anno MDCCIII Suscepti*» című 12° alakú kézíratos krónikájának bekötésére használt föl; és pedig úgy, hogy a beírt pergamenlevél a kemény bibulátáblák külső boritékaül, diszeül szolgált.

A pergamen szövegében először az *Esdras* név vonta magára figyelmemet s azonnal eszembe jutott, hogy a mi kódexünkben Esdrás könyve csak töredékesen van meg. Hátha a lengyel kódex töredéke lesz ez a boriték? — gondolám. Mindjárt le is fejtettem óvatosan a kézíratos könyv tábláiról. Belső oldalát a ráragadt papírrétegtől megtisztítottam s nedves ruhával gondosan megtörülgettem. Rövid vizsgálat után aztán megállapítottam, hogy a pergamen, az írás, a tinta, a hasábok szélessége, egymástól való távolsága mind-mind ugyanaz, mint a lengyel kódexben. Megállapítottam azt is, hogy e töredék Esdrás I-ső könyvének VI. 20—22. VII. 1. 7—11. 15—18. 22 (vége) — 25. verseit (összesen 17 vers) foglalja magában.

a legtöbb hasznát vettem Malecki többször idézett nagybecsű munkájának, a melyből, valamint Niemezevicz, Bentkowski és Maciejowski műveiből a szükséges részleteket *Mészáros György* boryslawi bányaigazgató úr volt szíves részemre lengyelből magyarra lefordítani, a kinek nagy fáradságáért e helyen is a leghálásabb köszönetemet nyilvánítom! Azon szerzők felfogására nézve, a kiknek műveit gondos utánjárás mellett sem lehetett megkeríteni, forrásul a Malecki teljesen megbízható munkáját használtam.

A szöveg megállapításánál segítségemre volt az, hogy a pergamen felső szélén, az egyik oldalon (a belsőn) középen az «**Ezdra**» (2-ik melléklet), a másikon (a külsőn) pedig a «**sowi I**» (1. melléklet) szavak, illetve szótagok olvashatók; nemkülönben a VII-ik fejezetet (1. melléklet első hasábján alul) kezdő vörös tintával írt nagybetű s a fejezet római számjegye, a melyek azonban már oly halványak, hogy szabad szemmel csak épen hogy láthatók.

A töredék tehát egy, az Esdrás I-ső könyvéből kitépelt levél nagyobbik (a beírt részt értem) fele (a felső), a mely körül van nyírva úgy, hogy az említett kéziratok krónika tábláinak beborítására alkalmas legyen. Szélessége 23·3 cm. (sértetlen állapotban 26); magassága 17·3 cm. (sértetlen állapotban 37). Egy-egy hasázból 19—19 sor szöveg maradt meg; de úgy, hogy a 19-ik sor (mint a hasonmásokon is látható) épen a közepén van végignyírva. A sorok száma összesen 76. A pergamen belső oldalán levő szöveg sokkal tisztább s könnyebben olvasható, mint a külsőn levő, a mely a gyakori surlódás és fogdosás folytán oly erősen megbarnult és megkopott, hogy majdnem egészen fekete-színűvé lett.

A töredék pontos másolata, latin betűkkel, a következő:

a) lap. I-ső hasáb. Esdrás VI. 20—22. VII. 1a v. cziseceny kaplany ynavezeny ge | den iako drugiz mōsz ywsziti | soz czisecy ku obyatowanyv ba | ranka wyelykonocznego wszi | tkim sinom iōczstwa ygych bra | tolom ykaplanom ysobye. ygedly | sinowye israhelsci gisz syō bily | wrocly zioczstwa ywsziti kto | rzi syō iōczily otpokalenya naro | dow zemskich knym abi szuka | ly pana Boga israhelskego. y czinyly swioto przesnycz zasyedm | dny wyesyelyv. bo bil ge bog | otratowal abil obrotyl syerce Asyerowo knym abi gym poma | gal dzalacz domv pana boga | Gych Eloim israhelskego | (.) wyech wkrolewstwye (Arta) xersa krolya perskego Ez |

a) lap. II-ik hasáb. Esdrás VII. 7—11. v. israhelskich yssinow kaplanski | ch yssinow nauczonich yspyeva | kow yzwrotnich y zNatinueycz | skich lyata syodnego krolya | Artaxerse aprzisy do ierusale | ma myesyocza pyōtego to gest | lyata syodnego krolyowanya | gego. bo pyrwi dzen myesyōcza | pyrwego poczōly gydż zbabylo | na apyrwego dnya myesyōcza | pyōtego przisy do ierusalema | przes volyō dobrō boga swego | nad sobō | Tedi Ezdras przipra | wyl syerce swe abi seygal za | kon bozi abi vezil israhela przī | kaziliwv bozemv ysōdom. aten | prz(epis li)stu wyrzeczenya | gisz dal(k)rol Artaxerses Ezdra | sowy kaplanowy amystrzowy |

b) lap. I-ső hasáb. Esdrás VII. 15—18. v. wtwey rōce abi nyosl szrebro s | sobō y zloto gesz krol ygego racz- | ce dobrō volyō bogu israhelskemv | obyatowały gegosz wierusalem | gest otpocziwadlo awszytko szrze | bro

yzloto ktore naydziesz wewszu | tkey wloscy babylonskey. alyvd | bódzely
 cheyecz obywatowacz obya | ti akaplani gisz dobrowólnye o | ffyerowaly
 domv boga swego | gesz gest wierusalem swyebod | nye wezmy aspylnos-
 cyó stich pye | nyódzi kupy cyelece skópi barani | ypalyóce obyati. aofyeruy
 ge na | oltarzu wkoscyele boga twego | ktori gest wierusalem aczsokolybi |
 syó lyvbylo tobye ytwey bracy | zostatnego szrebra yzlota abiseye | vezinyly
 vezineye podle volcy bo |

b) *lap. II-ik hasáb. Esdrás VII. 22—25. vers.* a az do sta lagvyecz
 oleia. Ale sol | sibi bila dana przez myari. to | szitko czso przislusze
 ksluszbye | boga nyebyeskego splynoscyó | bódz dano do domv bozego
 abi | snad nyeroznyewal przecyw | krolewstwu krolyowu ysynow | gego.
 Przeto wam davami | naswyadomye zewszech kapla | now ynauczonych
 yspyeuakow | ywrotnich y Natiuneow yslug | tego bozego domv abi nye-
 mye- | ly moczi bracz mita any dany | any vrokow nanych Ati Ez- | draszv
 podle módroscy boga twe- | go gen gest wtwey róce vstaw | sódze iwlo-
 darze. abi vezily lyvd | kako maió zywy bicz asódzi . . | niszemv lyvdu gen
 gest za . . . | ¹

Ezt a pergamenlevelet, a mely kódexünk mai terjedelmében közvetlenül a 158-ik levél elibe való, az 1709. és 1751-ik évek között téphette ki valaki a kódexből. Ifj. Csécsi János ugyanis 1709-ben fejezte be a kurucz háborúról írt havi krónikáját s a kódex leveleinek 1751-ben eszközölt megszámlálásakor talált 185 levél ma is mind megvan. Így bizonyos, hogy ama kéziratot az 1709. és 1751. évek közt köttették be. A kézirat beköttetője bizonyosan nem ismerte a lengyel kódex becsét és értékét, mert különben nem tépett volna ki abból egy, esetleg több levelet. Ama helyről ugyanis több levél hiányzik. Hogy ki köttette be ama kétségtelenül becses kéziratot (a Kovachich Márton által készített másolat után közölte *Thaly Kálmán* a *Monumenta Hung. Hist. II. oszt. Irók. XXVII. kötet 257—396. lapjain* 1875-ben), nem lehet teljes bizonyossággal megállapítani. Valószínűleg az említett időközben (1709—1751) működött könyvtárnokok valamelyike. Töredékünk a Zsófia idejében készült fordításból való s az ötödik másoló munkája.

A kódex többi kitépelt és kivágott részei különböző helyeken lappanganak. Hogy ezek, legalább részben, valamikor elő fognak-e kerülni, az a jövő titka.

¹ A szöveg leolvasásánál nagy segítségemre volt *Mészáros György* boryslawi bányagazgató úr.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SÚGÓKÖNYVEI.

DR. VÉRTESY JENŐTŐL.

A Magyar Nemzeti Múzeum 1904-ben kezdte gyűjteni a sűgőkűnyveket. Valamint a nyomtatványi osztály czélja ősze-gyűjteni mindazt, a mi magyar nyelven íródott vagy magyar-oroszági sajtó alól került ki, a kéziratár is őszeszedi mindama darabok kéziratát, melyek magyar szinpadon kerültek szinre s nyomtatásban nem jelentek meg. E szempont eleinte nem érvényesült teljesen s az első vételbe több olyan darab sűgőkűnyve is belekerült, melyek nyomtatásban is napvilágot láttak. Ilyeneknek csak a kézírás vagy a bejegyzések adhatnak némi értéket. Eltekintve az általános szemponttól, igen sok sűgőkűpéldány képviselet értéket irodalmi tekintetben és végűl jellemző valamennyi, mert ősze-gyűjtve a szini irodalom teljes képét adja.

Nem túlzunk, mikor a kéziratós szindarab jelentőséget egy polczra helyezűk a kűnyvével. Igaz, hogy a kézírás meghalván-nyűl, a kűlönbözű szinházak példányai kűzűl sok elkallódik, tartalmuk kűtörűdik az emlékezetbűl, míg a nyomtatott kűnyv jobban kérkedhetik maradandű voltával; de a szindarab élete jelentűsebb volt. Akárhány, nem is értéktelen kűnyvet alig néhány olvasű lapozott át, míg a leggyűngébb szinműnek is megvolt a maga kűzűnsége, a maga élete: szinészek adtak lelket alakjainak, nézűk hallgatták s a lámpák fénye mellett áradt szét a hatása, mely elűl — ha jű, ha rossz — nem zárhatták el fűlűket az emberek. Fűlűsleges volna a szinház kulturális jelentűségérűl beszélni, kűlönösen nálunk Magyarországon, a hol a hosszú elnyomás más világítást vetett jűformán minden irodalmi munkára. Akárhány rossz szinmű jű hazafias tett volt.

A szépirodalomnak a történetirű is hasznát veszi. Ha végűg-nézi egy-egy kor irodalmát s fűleg a szinre került darabokat, mert hiszen azoknak a legnagyobb, a legérezhetűbb a hatásuk, azokbűl rajzolhatja meg a kor világnézetét, műveltségét, erkűl-

cseit. S ilyenkor nincs tekintet a munkák irodalmi értékére, sőt az átlag, a közepes inkább ad megbízható képet, mint a kiváló, mely gyakran megelőzi korát.

Nálunk azonban jól meg kell vizsgálni az ösvényt, a melyen haladunk. Egyszerre fakadt a kultúra, mint eső után a tavaszi vetés. Szaporodó színházainkat nem tudták elég eredeti kézirat-tal ellátni, tömérdek a fordítás és igen sok a külföldi mintára szabott, melyben csak a nevek magyarok. Ám az egészen eredeti darabok is inkább az írókat, mint a társadalmat jellemzik. A legujabb ideig uralkodik a hazafias szempont, a magyarság eszméje. Ez sugalmazza a történeti drámákat, a melyekben festik a hősöket fejjel nagyobbak a valóságnál, mindenki örökké a hazát hordja ajkán és szívében egyaránt s a hazafiság még a tragikus eseményeket is aranyos glóriába vonja. A magyar társadalom igazi képét se kapjuk meg voltaképen. Telve vannak e darabok nemesindulatú öreg urakkal, kik fiaikban látják és buzditják a nemzet reményét; fiatal emberekkel, kik még fölül is haladják az apák reményeit, ifjú lányokkal, kik háromszinű kokárdákat hímeznek szerelmesük kalapjára; főúr és iparos kezét fognak, nemzeti, faji és vallási ellentétek simulnak el s minden jó mederbe tér meg. Mondom, nem igazi képe ez a magyar társadalomnak, de jellemző, mert íróink így képzeltek vagy így akarták. Érdekes csoportot képeznek azon színművek, melyek tárgyukat a 48—49-iki szabadságharcból merítik. Minő idealizálás, mennyi lelkesedés! Ezek a 70-es, 80-as évek termékei, mikor a békés viszonyok között versben és prózában dicsőítették a harcot, a melyből végre is áldás fakadott.

Jellemzők — s ezekből is jó rész van — a színész-darabok. A színésznek, a ki a deszkákon él s állandóan szemmel kísérheti a közönséget, könnyebb a dolga a mesterséget illetőleg. Csodás könnyűséggel ütik kaptára a mesét; alakjaik úgy hasonlítanak egymáshoz, mint egyik tojás a másikhoz; szerepek ezek és nem jellemek: a hősszerelmes, a bouvivant, az intrikus, a burleszk-komikus, a hősnő, a naiva és a többi.

Irodalmi értéket képviselő dolog kevés akad gyűjteményünkben, a mi érthető is, hiszen a színi termés java mégis csak megjelenik könyvnek is. De érdekes akad bőven. Van több igen régi kézirat, a 30—40-es évekből, megsárgult papíron, gyermekes

megjegyzésekkel a kellékeket illetőleg, mint a hogy a «Ludas Matyi» utolsó oldalán olvassuk: «hat eleven lúd» is kell az előadáshoz. Becsesek nevesebb színműírók olyan munkái, melyek nem jelentek meg. Itt vannak a Vahot Imre, Degré Alajos stb. darabjai, Szigeti Józseftől hat színmű. A magyar színészvilág ez egyik legelső tehetsége, a mély jellemző és aranyoskedélyű színész, mint író is nyomot hagyott s elég sikere volt, hogy az irodalomtörténetbe is belekerüljön. Jóformán alig jelent meg tőle nyomtatásban valami. A szinpad volt egész világa, darabjai értéke is jóformán egy-egy pompás szerepből áll. E művek mellett itt találjuk Tóth Kálmán, Dóczy Lajos, Rákosi Jenő egy-egy darabját, a melyekre ugyan régen feledés borult, de melyek az író fejlődéséhez szolgáltattak egy-egy adatot.

Minden lépten-nyomon egy-egy népszínmű akad a kezünkbe: idealizált parasztok világa, tele a sok szép magyar nótával és csárdással a végén. Szinte szemmel látható, hogy sekélyesedik el a Szigligeti nagy szerencsével kezdette műfaj. Tóth Ede három ifjúkori kísérlete is megmenekül köztük az elkallódástól. Reszketni látjuk még a «Falu rossza» szerzőjének hatalmas kezét és dadogni halljuk a később oly ékesen szóló ajkat, de az irodalomtörténetirőt érdeklik az első, ingadozó léptek is.

Shakespeare-fordítás is van itt négy, melyeket azóta jobbal váltottak föl, de a melyek a régi Shakespeare-fordítások sorában tisztességes helyet foglalnak el s a magyar Shakespeare-irodalom érdekes darabjai.

Midőn e sugókönyvek leírását adom, azt hiszem, nem végezek értéktelen munkát. Tükördarabokat adok a magyar drámairás történetéhez s megkönnyítem néhány adattal annak a munkáját, a ki majd elkészítheti a múzeumi kéziratár teljes leíró katalógusát.¹

1. *Abday Sándor*: Erdélyi hősök vagy A' bajnok hű-nő. Eredeti nemzeti honni hőstörténet 3 felvonásban. Irta — színész társaság igazgató Maros-Vásárhelyen. 1839. márc. 10. Jelzete: 1890. Quart. Hung. fol. 31.

¹ Adataimhoz használtam a Szimneyi József «Magyar írók»-ját és Bayer József két nagy munkáját («A nemzeti játékszin története» és «A magyar drámairadalom története»). Továbbá jó szolgálatot tett a Múzeum birtokában levő Fánesy-féle színlapgyűjtemény. (Ismertettem a Magyar Könyvszemle 1908-iki évfolyamában.)

Az íróra és korára a címmlap szolgáltat adatot. Színnyei nem ismeri. Egyike a legrégebb kéziratoknak; a darab maga is a legrégebb stílusú vitézjátékok közül való, csupa pathetikus, hazafias áradozás.

2. *Abonyi Árpád*: A mikolai biró. Népszínmű 3 felvonásban. Zenéjét Barna Izsó. Jelzete: 1899. Quart. Hung. fol. 35.

A történelmi népies színmű kevésbé művelt fajából való. A chablonos dolgozás igen érzik rajta, de mint ilyen, a jobbak közül való. A főalak igazi kemény magyar típus a javából.

3. *Aesop*: Egy képviselő és a közös ügyek. Tréfa 1 felvonásban. Jelzete: 1701. Quart. Hung. fol. 14.

Teljesen jelentéktelen. Az álnevű szerző kiléte ismeretlen.

4. *Albini*: A veszedelmes nagynéne. Vigjáték 4 felvonásban, előjátékkal 1 felvonásban. Fordította Szigligeti Ede. Jelzete: 1892. Quart. Hung. fol. 47.

5. *Anicet-Bourgeois*: Brávó és a velencei nő. Dráma 5 felvonásban. Francziából fordította Egressy Benjámín. Jelzete: 1703. Quart. Hung. fol. 41.

6. *U. a. és Decourcelle*: A család öröme. Vigjáték 3 felvonásban. Fordította Feleki Miklós. Jelzete: 1670. Quart. Hung. fol. 43.

7. *U. a. és Masson*: A koldusnő. Dráma 5 felvonásban. Ford. Csepreghy Lajos. Jelzete: 1705. Quart. Hung. fol. 66.

8. *Ara, Az* — Vigjáték 1 felvonásban. Németből fordította Kahle Tivadar. Jelzetét l. Vahot Sándor alatt.

9. *Balázs Frigyes és Almási Tihamér*: A' honvéd huszárok vagy A' nagysarlói győzelem. Eredeti népszínmű 3 felvonásban, dalokkal és tánczczal. Zenéjét szerző Erkel Gyula. Jelzete: 1627. Quart. Hung. fol. 57.

A szerzők 1861-ben írták, mikor az alkotmányos élet derengésével szabadabb hangon lehetett írni. Tele van hazafias lelkesedéssel, irodalmi értéke különben semmi. A kéziratot érdekessé teszi, hogy Tóth Ede másolta szegény vándorszínész korában.

10. *Balázs Sándor*: Az égben. Eredeti vigjáték 2 felvonásban. A M. T. Akadémiánál 40 aranyat nyert pályamű. Jelzete: 1672. Quart. Hung. fol. 30.

A Nemzeti Színházban 1864-ben került színre.

11. *Balog István*: Ludas Matyi. Tünelményes énekes bohó-

zat 3 felvonásban. Zenéjét Szerdahelyi József. Jelzete: 1673. Quart. Hung. fol. 29.

A legrégebb magyar színművek közül való, a Nemzeti Színház első darabjai közül. Teljesen kezdetleges, de nyelve szokatlanul jól folyó és egyszerű. A kézirat is igen régi, a 30-as évekből való.

12. *Br. Bánffy Farkas*: Ő ártatlan. Vigjáték 1 felvonásban. Jelzete: 1709. Quart. Hung. fol. 21.

13. *Banloo Albert és Leterrier S.*: Girofle-Girofla. Vig operette 3 felvonásban. Zenéje Lecocq Károlytól. Jelzete 1710. Quart. Hung. fol. 77.

14. *Barrière és Tiboust*: Márvány hölgyek. Dráma 3 felvonásban. Fordította francziából Csepregi (Lajos). Jelzete: 1889. Quart. Hung. fol. 72.

15. (*Bayard és Dumanoir*): Charlotte kapitány. Udvari fényes vigjáték 3 felvonásban. Francziából fordította Egressy Béni. Jelzete: 1725. Quart. Hung. fol. 59.

16. (*Bayard és Saint-Georges*): Marcsa, az ezred leánya. Énekes vigjáték 3 felvonásban. Magyarította Szerdahelyi József. Jelzete: 1788. Quart. Hung. fol. 31.

Ugyanaz, a mely Donizettinek operaszövegül szolgált.

17. *U. a. és Vanderburch*: A párisi naplopó. Vigjáték 2 felvonásban. Dunkel Tódor után fordította Szigligeti Ede. 1837. Jelzete: 1885. Quart. Hung. fol. 46.

18. *Ugyanaz*. Ford. Kovacsóczy (Mihály). Kassán. 1838. Jelzete: 1711. Quart. Hung. fol. 51.

A mint e két fordítás mutatja, a Dumas père iskolájából való francia szerzők munkája oly kapós volt, hogy rövid idő alatt két fordításban is megjelent a színpadon.

19. *Belot A.*: A negyvenhetedik czikk. Dráma 4 felvonásban, előjátékkal. Fordította R. J. Jelzete: 1714. Quart. Hung. fol. 35.

20. *Benedek József*: A szegedi boszorkányok. Eredeti dráma 5 szakaszban, előjátékkal. Báró Jósika Miklós hasonnevű regénye után. Jelzete: 1696. Quart. Hung. fol. 62.

A színész-írók közül való. Hosszabb vándorlás után a Nemzeti Színház tagja lett. E művében igen kevés az eredetiség, egyszerűen jelenetetzte Jósika vadromantikus regényét, de a szerencsétlen tárgy és vázlatos kidolgozás mellett is megérzik a jellemeken a Jósika erős keze.

21. *Benedix*: A gyöngéd rokonok. Vigjáték 2 felvonásban. Fordította Radnótfáy Sámuel. Jelzete: 1712. Quart. Hung. fol. 69.

22. *Beniczkyné-Bajza Lenke*: Jávor Mártha. Népszínmű 3 felvonásban. Zenéjét szerző Dankó Pista. Jelzete: 1309. Fol. Hung. fol. 81.

23. *U. a.*: Ne légy féltékeny. Vigjáték 1 felvonásban. Jelzete: 1920. Quart. Hung. fol. 47.

Az előbbi a Népszínház, az utóbbi a Nemzeti Színház darabja; semmivel se jobbak, mint a nagy népszerűségnek örvendett író egyéb munkái. A népszínmű különösen gyöngé; látszik, hogy az írója csak városból ismerte a népet.

24. (*Benkő Kálmán*.) Bukow, a székelyek hóhéra, vagy A mádэфalvi veszedelem. Történeti színmű 4 felvonásban, kardalokkal és csángó tánczzal. Több kútfő után írta Székelyfi. Jelzete: 1689. Quart. Hung. fol. 39.

25. *U. a.*: Mikulás. Eredeti népszínmű 4 szakaszban, dalokkal és tánczzal. Zenéjét szerezte Sárközy Ferencz. Jelzete: 1866. Quart. Hung. fol. 41.

26. *U. a.*: Ubryk Borbála, a krakkói apácza gyásztörténete. Dráma 3 felvonásban és 6 képben, gyászkarral. Jelzete: 1647. Quart. Hung. fol. 69.

A szerző sajátkezű bejegyzése szerint 18 forintért adta el. Benkő szintén a színész írók közül való, darabjai népszerűek voltak a vidéken, «Bukowot» talán még ma is adják itt-ott. A «Mikulás» 1852-ben a Nemzeti Színházban is színre került. Irodalmi értékük nincs semmi, a hazafias lelkesedés támogatta hatásukat. 1848-ban Jellasicsról írt darabot, melyet épen akkor adtak elő Esztergomban, mikor az osztrákok oda bevonultak. Benkő a forradalmat végigküzdötte különben s a főhadnagysáig vitte.

27. *Bereioux E*: A dajka. Vig dalmű 1 felvonásban. Fordította Tarnay Pál. Zenéjét írta Offenbach J. Jelzete: 1715. Quart. Hung. fol. 35.

28. *Berényi Antal*: Vak Béla király. Történeti dráma 5 felvonásban. Jelzete: 1877. Quart. Hung. fol. 61.

A Nemzeti Színházban 1855-ben került színre. A vak királyból drámái központot teremteni oly feladat, a mi a legerősebb tehetséget is próbára teszi. E darab teljesen száraz és élettelen.

29. *Berzsenyi Károly*: Két huszár és egy baka. Eredeti

népszínmű 3 szakaszban, dalokkal. Jelzete: 1645. Quart. Hung. fol. 50.

Színnyei nem ismeri.

30. *Bényei István*: Az egérfogó. 50 aranyat nyert¹ népszínmű 3 szakaszban. Jelzete: 1633. Quart. Hung. fol. 51.

31. *U. a.*: Kozákok Magyarhonban. Tábori életrajz 1849-ből, 3 szakaszban. Jelzete: 1632. Quart. Hung. fol. 36.

A szerző — szintén színész, családnévén Máriássy — sajátkezü bejegyzése szerint 15 forintért adta el. Úgy látszik, ez volt a rendes ár egy színtársulat részére a 60—70-es években vidéken. A gyöngye darab különben tipikusan érdekes hazafias declamációjával s deus ex machinájával, a mit Damjanich képvisel. A pályanyertes darab becsületes igyekezet munkája, bár végtelenül naiv. Történelmi népszínmű a mohácsi vész idejéből; nyelve az emelkedettebb helyeken szabatos jambusokba szedve, míg a vidámabb részek prózája igen jóízű.

32. (*Birch-Pfeifer Charlotte*:) A boldogasszony-templom harangozója és Esmeralda, a szép cigányleány. Regényes dráma 6 szakaszban. Hugo Victor után Pály Elek. Jelzete: 1760. Quart. Hung. fol. 48.

33. *U. a.*: A halottrabló. Nézőjáték 3 felvonásban. Magyarra fordította Pály Elek. Jelzete 1716. Quart. Hung. fol. 42.

34. *U. a.*: Bársony cipő. Vitézi színjáték 5 felvonásban, «Zulima» előjátékkal. Pichler Karolina regénye után. Fordította Pály Elek. Jelzete: 1881. Quart. Hung. fol. 40.

35. *U. a.*: Gróf Szápári Péter vagy Buda ostroma. Fordította Komlóssy Ferencz színész. Jelzete: 1887. Quart. Hung. fol. 31.

36. *U. a.*: Rózsa és Rózsika. Vigjáték 4 felvonásban. Magyar színre alkalmazva fordította Fánecsy Lajos. Jelzete: 1717. Quart. Hung. fol. 72.

Magyaritva van.

37. *U. a.*: Valburg éjszakája vagy A' Szent Gellérthegyi bűbájós tulipán. Tünelmes játék 4 felvonásban. — után Kis János. Jelzete: 1676. Quart. Hung. fol. 41.

A számok beszélnek. Nem kevesebb, mint hat darab mutatja Birch-Pfeifer népszerűségét, mely vetekedett Kotzebue-éval s nálunk csodálatosan túl is élte.

¹ A Népszínháznál 1863.

38. *Bittner Alajos*: Egy könnyelmű leány. Bohózat dalokkal, 3 szakaszban, 7 képpel. Zenéjét szerző Hopp Gyula. Fordította Lászi Vilmos. Jelzete: 1718. Quart. Hung. fol. 64.

A bejegyzés szerint a fordító 10 forint tiszteletdíjért végezte munkáját.

39. *Blum Károly*: A' moori vásár. Vigjáték 3 felvonásban. — után Kis János. (Der Markt zu Ellenborn.) Jelzete: 1719. Quart. Hung. fol. 67.

Magyarítva van.

40. *Blumenthal Oszkár*: Egy csepp méreg. Színmű 4 felvonásban. Fordította Paulay Ede. Jelzete: 1720. Quart. Hung. fol. 54.

41. *Ifj. Bokor József*: A kis alamuszi. Operette 3 felvonásban. Irta és zenéjét szerzette —. Jelzete: 1906. Quart. Hung. fol. 56.

U. a.: A mulatnó bosszúja. Színmű 4 felvonásban. N. után. Jelzete: 1652. Quart. Hung. fol. 35.

Idegen tárgy, valószínűleg fordításnál nem sokkal több.

42. *U. a.*: Az almafa. Pályanyertes vigjáték 1 felvonásban. A Vigszínház által 500 korona pályadíjat nyert vigjáték. Jelzete: 1903. Quart. Hung. fol. 21.

Annak idején (1901-ben) nagy port vert föl, mert plágiummal vádolták. Sokkal kisebb irodalmi jelentősége van, hogysen érdemes volna a kérdést tisztázni. Elméletileg véve, az ilyen vád gyakran problematikus. A színműírást mesterségszerűleg üző írók önkéntelenül plagizálnak. Annyi chablon, reminiscencia, divatos motívum, kedvencz szerep lebeg a színházak levegőjében, hogy mi sem könnyebb a kölcsönzésnél. A mi szerény sűgőkönyvgyűjteményünk nem egy példával szolgál.

43. *Bolond Miska*. Eredeti vigjáték 4 felvonásban. Irta N. N. Történehely Pest. Jelzete: 1721. Quart. Hung. fol. 40.

Szerző kiléte ismeretlen.

44. *Boucharđi M. J.*: Lázár, a pásztor. Dráma 4 felvonásban. «Szent Máriai csapszék» cz. előjátékkal. Francziából fordította Sarlay Ferencz, a m. academia költségén. Jelzete: 1723. Quart. Hung. fol. 41.

45. (*Börnstein Karolin.*) Zsigmond király álma és a siklósi leányok. Vitézi énekes játék 4 felvonásban, fegyvertánczczal és néma képezettel. (Fordította Komlóssy Ferencz.) Jelzete: 1802. Quart. Hung. fol. 20.

46. *Bräun Gusztáv*: A vándor dalnok. (A hammelni patkányfogó.) Regényes, látványos operette dalokkal, 3 felvonásban, 8 képben. Zenéjét Hübner-Traums, fordította Tátray Gyula és Báthory R. Mihály. Jelzete: 1872. Quart. Hung. fol. 36.

47. *Buckstone*: Szökő év, vagy A nők szabadalma. Vigjáték 3 felvonásban. Angolból fordította Csepregi Lajos. Jelzete: 1724. Quart. Hung. fol. 54.

48. *Chicard Edmond*: A rejtélyes Páris. Látványos szinmű zenével, 7 képben. Fordította Haray Sándor. Zenéjét Serly Lajos. Jelzete: 1726. Quart. Hung. fol. 46.

49. *Claretie J.*: Zilah herczeg. Szinmű 4 felvonásban. Jelzete: 1727. Quart. Hung. fol. 74.

50. *Cremieux Jakab*: Orpheus a pokolban. Operette 4 felvonásban. Zenéjét Offenbach Jakab. Ford. Havy Mihály és Nikolics Sándor. Jelzete: 1871. Quart. Hung. fol. 33.

A kézirat teljesen új, de a fordítás régi. A népszerű operetteet a Latabár Endre fordításában szokták játszani.

51. *Császár Ferencz*: A titok. Vigjáték 1 felvonásban. Jelzete: 1865. Quart. Hung. fol. 11.

Ráírva: ára 40 frt. váltó. Szinnyei mint lappangó kéziratot említi. Az egész darab különben oly esetlen és mesterkélt, mint az egykor tekintélyes kritikus egész iránya.

52. *Decourcelle Pierre*: Két tacsó. Fordította Komor Gyula. Jelzete: 1897. Quart. Hung. fol. 103.

53. *Degré Alajos*: Bál előtt és bál után. Eredeti vigjáték 2 felvonásban. Jelzete: 1621. Quart. Hung. fol. 35.

A Nemzeti Színházban 1851-ben került színre. Mint munka, nem sokat ér, de jellemző terméke egy írónak, ki hosszú pályáján keresztül megőrizte gyermekesen naiv és optimista gondolkodásmódját.

54. *Deinharstein*: Garrick Bristolban. Vigjáték 4 felvonásban. — után szabadon Csató Pál. Jelzete: 1729. Quart. Hung. fol. 73.

55. *Delacour M. A.*: A fekete rendőrség. Dráma 5 felvonásban és 6 képben. Francziából fordította Mártonffy Frigyes. Jelzete: 1730. Quart. Hung. fol. 34.

56. *U. a. és Thiboust*: Az ördög és a párisi vak leány. Dráma 5 felvonásban, fordította Follinusné. Jelzete: 1731. Quart. Hung. fol. 42.

57. *Delavigne Kázmér*: XI. Lajos. Szomorújáték 5 felvonásban. Fordította Katona Imre. Jelzete: 1909. Quart. Hung. fol. 87. Prózai fordítás.

58. *D'Ennery*: Marsan hercegnő. Dráma 6 felvonásban. Fordította Csepregi Lajos. Jelzete: 1735. Quart. Hung. fol. 63.

59. *U. a. és Anicet-Bourgeois*: Saint-Trapezi úrnő vagy A méregkeverő. Francziából fordította Szilágyi Sándor. Jelzete: 1734. Quart. Hung. fol. 39.

60. *U. a. és Cormon*: A két árva. Színmű 4 felvonásban, 8 kép-pel. Fordította Follinus (János). Jelzete: 1888. Quart. Hung. fol. 59.

61. *Ugyanazok*: Egy katona története. Fordította Csepreghy Ferencz. Jelzete: 1732. Quart. Hung. fol. 70.

62. *U. a. és Emond Károly*: A nagyanya. Dráma 5 felvonásban. Fordította Szerdahelyi Kálmán. Jelzete: 1733. Quart. Hung. fol. 61.

63. *U. a. és Mailan*: Mari, egy anya a népből. Dráma 5 felvonásban és 1 előjátékkal. Fordította Czako Zsigmond. Jelzete: 1737. Quart. Hung. fol. 55.

E legutolsó mű nyomtatásban is megjelent, Czako összes munkái között (Ferenczy József kjadásában). D'Ennery az öreg Dumas-iskolából való író volt. A gyöngébb tanítvány itt is túlélte a mestert. A sok sűgőkönny is bizonyítja népszerűségét. Egyik-másik darabja ma is előkerül vidéken.

64. *Des Arnould és Fournier*: Vasálordta. Színjáték 5 felvonásban. Magyar előadásra alkalmazta Garay Nepomuk. Budapest, 1835. Jelzete: 1707. Quart. Hung. fol. 86.

Említést érdemel a beleírott jegyzet, hogy a magyar fordító keze meg lévén kötve, nem nevezi magát fordítónak, csak színre alkalmazónak; de így is elvégzi a dolgot, hogy e jeles darab magyar színen is adathassék. Valószínű, hogy politikai vonatkozásait kellett kihagyni a censura miatt. Hogy a magyar színpad megélt volna e rémdráma nélkül is, azt a romantika korában hiába magyarázták volna.

65. *Des Valiers Maurice*: A kölcsönkért feleség. Vígjáték 2 felvonásban. Jelzete: 1800. Quart. Hung. fol. 43.

66. *Dianna, Don Manuel Juan* —: Hasznos gyógyszer az anyósok ellen. Vígjáték 1 vagy 2 felvonásban.¹ Ford. Vezéri Ödön. Jelzete: 1736. Quart. Hung. fol. 32.

¹ A mennyiben egyfolytában is végig lehet játszani.

67. *Dinaux és Lemoín*: Az árva fiú és a londoni koldusok. Dráma 5 felvonásban. Boz-Dickens angol regénye után. Francziából fordította Egressy Béni. Jelzete: 1722. Quart. Hung. fol. 89.

68. *Dobsa Lajos*: V. László és Ronov Ágnes. Eredeti történeti tragédia 5 felvonásban. Jelzete: 1674. Quart. Hung. fol. 43.

A Nemzeti Színházban 1858-ban került színre. A maga korában se volt nagy hatása; a történelem van benne egyszerűen dialogusba szedve s romantikus motívumokkal fölczifrázva.

69. *Dorn Ede*: A bécsi krach, vagy Börze és munka. Szatirikus életkép énekekkel, 5 képbén. Zenéjét szerzé Roth Ferencz, fordította Pál Péter. Jelzete: 1728. Quart. Hung. fol. 36.

70. *Dobesányi Gyula*: A miskolczy kiházásító-egylet bukása. Látványos színmű a magyar népi élet jelenkorából, énekekkel, 3 felvonásban. Zenéjét összeállította Szabados Géza. Jelzete: 1636. Quart. Hung. fol. 40.

Színyei nem ismeri.

71. *Doktor Snüldifadifidifix* vagy A choleras vendégek. Mulattató vígjáték (bohózat) 2 felvonásban. Jelzete: 1917. Quart. Hung. fol. 19.

72. *Don Juan*. Tragoedia et comedia 3 felvonásban. Jelzete: 1640. Quart. Hung. fol. 32.

Minden valószínűség szerint azonos a 30-as évek színlapjain többször szereplő névtelen darabbal, melyet Láng Ádám fordított, hihetőleg németből. A mondának teljesen kezdetleges, durva földolgozása; egyes motívumai közösek a Molière darabjával, mások a Mozart operája librettojával.

73. *Dumanoir*: A csacska nők. Vígjáték 3 felvonásban. Ford. Feleki Miklós. Jelzete: 1642. Quart. Hung. fol. 84.

74. *U. a.*: A szegény marquis. Színmű 2 felvonásban. Ford. Feleki Miklós. Jelzete: 1742. Quart. Hung. fol. 36.

75. *U. a.*: Gyermektelen ház. Vígjáték 3 felvonásban. Francziából ford. Tarnay Pál. Jelzete: 1641. Quart. Hung. fol. 31.

76. *U. a. és Clairville*: 33333 forint 33 krajczár naponként. Vígjáték 3 felvonásban. Francziából Márton Frigyes. Jelzete: 1643. Quart. Hung. fol. 48.

77. *U. a. és D'Ennery*: Don Caesar de Bazau. Dráma (?) 5 felvonásban. Fordította Diósy. Jelzete: 1743. Quart. Hung. fol. 47.

A végén be van jegyezve: «Sügtam E. Kovács Gyula úr vendég bucsúfelleptén. 1877. jul. 30. Miskolczi Berta». A cím-szerep igen hálás s E. Kovács kedvencz szerepei közé tartozott. Megjelent nyomtatásban is a «Nemzeti Színház Könyvtárában».

78. *Ugyanazok*: Tamás bátya kunyhója. Dráma 3 felvonásban. Ford. Országh Antal. Jelzete: 1900. Quart. Hung. fol. 88.

79. *Dumas Sándor*: A sirkő faragó. Jelzete: 1883. Quart. Hung. fol. 46.

80. *U. a.*: Houvard Katalin vagy Korona és vérpad. Dráma 5 felvonásban. Fordította Jakab István. Jelzete: 1893. Quart. Hung. fol. 38.

81. *Ifj. Dumas Sándor*: Alfonz úr. Vigjáték 3 felvonásban. Ford. Paulay Ede. Jelzete: 1740. Quart. Hung. fol. 37.

82. *U. a.*: Szerelem gyermeke. Színmű 5 felvonásban. Francziából fordította Feleki. Jelzete: 1759. Quart. Hung. fol. 92.

83. *U. a. és Girardin Emil*: Egy nő vétke. Ford. Nagy Sándor. Jelzete: 1741. Quart. Hung. fol. 32.

84. *U. a.* (Le supplice d'une femme.) Dráma 3 felvonásban, Ford. Vezéri Ödön. Jelzete: 1910. Quart. Hung. fol. 32.

85. *Duvert Xavier és Lauzanne*: Egy úr és asszony. Vigjáték 1 felvonásban. Francziából fordította Egressy Benjámín. Jelzete: 1744. Quart. Hung. fol. 24.

86. *Dux Lajos*: Az utolsó próféta, vagy Jeruzsálem pusztulása. Tragoedia 5 felvonásban. Jelzete: 1895. Quart. Hung. fol. 41.

Dóczi Lajos legelső színre került munkája, 1869-ben adták Molnár György budai népszínházában. Az író azóta elfordult a zord és tragikus tárgyaktól, melyek nem vágtak össze tehetségével. E fiatalkori munka igen gyöngye: rémséges dolgok halmozása, csupa értelmetlenség, sötétség a színpadon s a személyek agyában egyaránt. A történelemmel is teljesen önkényesen bánik. Versben van írva, de példányunk a sorokat egymásba írja, mintha próza volna. Katona hasontárgyú és című darabja még mindig sikerültebb.

87. *Egy millió*. Vigjáték 4 felvonásban. Irta: —, fordította Szerdahelyi Kálmán. Jelzete: 1789. Quart. Hung. fol. 49.

88. *Éjszaky Károly*: A szomszédság delejzete. Vigjáték 3 felvonásban. Jelzete: 1745. Quart. Hung. fol. 33.

89. *U. a.*: Az utolsó lengyel követ Budán. Udvari vigjáték 4 felvonásban. Jelzete: 1655. Quart. Hung. fol. 29.

Az első rendkívül naiv dolog, a második vígjáték hibái mellett is irodalmi színvonalon áll. Benne vannak ugyan a mi történelmi vígjátékaink rendes gyöngéi: az udvari ármány, mely igen együgyű, valószínűtlen félreértések és a valódi korrajz hiánya, de alakjai ügyesen jellemezvők, mint a lengyel követ, a parlagi, nyers, esetlen, de férfias kismemes s a léha és gavalléros Zsigmond herceg. Versben van írva, de a másoló talán egy sort se hagyott épen.

90. *Elmár Károly*: Az ördög házassági utazása. Tüneményes varázsjáték ének-, táncz- és némaképletekkel, 3 felvonásban. Zenéjét Suppé, fordította Follinus J. Jelzete: 1746. Quart. Hung. fol. 36.

91. *Fehérváry Adolf*: Kétélű kard. Szomorújáték 5 felvonásban. Jelzete: 1905. Quart. Hung. fol. 60.

Szinnyei nem ismeri.

92. *Feld I.*: A két tündér. Tündérrege, énekkel s tüneményes változatokkal, 3 szakaszban, 6 képpel. Fordította Síp Ignác. Jelzete: 1747. Quart. Hung. fol. 46.

93. *Feleki Miklós*: Angyal Bandi, a puszták fia. Eredeti énekes népszimű 4 felvonásban. Jelzete: 1677. Quart. Hung. fol. 55.

1859-ben adták a Nemzeti Színházban. Jókai «A népdalok hőse» cz. elbeszélésével azonos a tárgya s egyes motívumokat át is vesz belőle. Meseje a szokott betyár-romantika, eredetiség se sok van benne, de csárdajeleneteiben igazi élet van s a kérészeletű népsziművek közt a jobbak közé tartozik.

94. *Fels Roderich és Schnitzler Alajos*: Az utolsó zsidó. Kor- és jellemrajz, dal- és tánczokkal, 4 szakaszban, 6 képpel. Szabadon magyar színre alkalmazta Lászi Vilmos. Jelzete: 1668. Quart. Hung. fol. 42.

95. *Férj és vőlegény*. Eredeti vígjáték 2 felvonásban. Irta: ... Jelzete: 1750. Quart. Hung. fol. 27.

Szerzője ismeretlen, különben teljesen jelentéktelen.

96. *Feuillet Octave*: Egy szegény ifjú története. Szimű 5 felvonásban (7 képpen). Francziából fordította Feleki Miklós és Hegedüs Lajos. Jelzete: 1749. Quart. Hung. fol. 52.

97. *Follinus Aurél*: Náni. Eredeti népszimű dalokkal és tánczczal, 3 felvonásban. Zenéjét szerzé Erkel Elek. Jelzete 1878. Quart. Hung. fol. 65.

A népszínház 1886-iki pályázatán 100 arany díjat nyert. Ez időben már nagyon látszik, hogy a népszínmű régi formája elavult. Nincs meg már a Szigligeti mesemondó készsége vagy az az erős jellemzés, a mi «A falu rosszát» becessé teszi. Új motívumot keresnek az írók: beleviszik az ethnographiát. E népszínmű a sváb fajt próbálja jellemezni, de nem ad sokkal többet a dialectusnál.

98. *Gaál Gyula (Dálnoki)*: Görgei és a világosvári gyásznapok. Eredeti történeti dráma 5 felvonásban. Jelzete: 1634. Quart. Hung. fol. 41.

99. *U. a.*: Itt van Kossuth! Eredeti népszínmű 3 felvonásban. Jelzete: 1682. Quart. Hung. fol. 23.

Színész-író művei, a ki a legszélsőbb hazafiság legyezésével akart hatni. Az első darabot Komáromban írta 1861-ben. Görgei árulóvá lesz benne, mert veszettnek tartja a magyarok küzdelmét. A kormány ugyanez évben betiltotta előadását. A másik darab együgyű tréfa: ismeretlen úriember érkezik a faluba, a kit Kossuthnak hisznek. Azt akarja jelezni a darab, hogy mekkora hatást képes előidézni Kossuthnak csak a neve is! Példányunkra rá van jegyezve, hogy Jászberényben játszották először, Kossuth huszonöt éves száműzetésének emlékére 1874-ben, Lajos napján.

100. *Gabriel és Duperty*: Szamártelj. Vígjáték 1 felvonásban. Fordította Csepregi (Lajos), zenéjét szerezte Huber Károly. Jelzete: 1752. Quart. Hung. fol. 32.

Magyarítva van.

101. *Gailardet és Dumas*: A neszei vártorony vagy A bűn és büntetése. Szomorújáték 5 felvonásban. Dunkel Tivadar német fordítása szerint magyarra tette Csató Pál. 1835. Jelzete: 1753. Quart. Hung. fol. 78.

102. *Gautier és Lopez Bernard*: Ne nyúlj a királynéhoz! Vígjáték 3 felvonásban. Fordította Bulyovszkyné. Jelzete: 1678. Quart. Hung. fol. 43.

103. *Gold*: Varázsfátyol vagy A trieri tündértó. Regényes tündérajáték dal- és tánczokkal, 3 felvonásban. Scribe operaszövege után. Zenéjét Till Emil. Fordította Szerdahelyi J. Jelzete: 1795. Quart. Hung. fol. 34.

104. *Grünwald József*: A gyűrűs-zsidó leánya. Eredeti népszínmű 3 felvonásban. Jelzete: 1690. Quart. Hung. fol. 44.

105. *Gutzkov*: Tartuffe mintaképe. Vígjáték 5 felvonásban. Szabadon fordította Szigeti József. Jelzete: 1754. Quart. Hung. fol. 61.

106. *Halm Fridrik*: Griseldis. Dráma 5 felvonásban. Fordította Fánecs Lajos. Jelzete: 1755. Quart. Hung. fol. 25.

Megjelent a Nagy Ignác szerkesztette Szinmútarban.

107. *Haray Viktor*: Bánfi Dénes. Eredeti dráma 5 felvonásban. Jókai Mór «Erdély aranykora» cz. regénye után. Szorosan szem előtt tartva Cserei Mihály, Bethlen Miklós, Mikes Kelemen történeti adataikat. A nagyobb betűkkel írottak szóról-szóra történelmi adatok. Jelzete: 1698. Quart. Hung. fol. 55.

108. *U. a.*: Leányvásár Debreczenben. Eredeti népszinmű kardalokkal, 3 szakaszban. Zenéjét Káldy Gyula karnagy. Jelzete: 1667. Quart. Hung. fol. 44.

109. *U. a.*: Makó György. Eredeti dráma a székely történetből, 5 felvonásban. Jelzete: 1756. Quart. Hung. fol. 49.

110. *U. a.*: Türelem rózsát terem. Eredeti vígjáték 3 felvonásban. Jelzete: 1697. Quart. Hung. fol. 68.

Az írónak hányt-vetett élete volt. Színészkedett, a szabadságharcban tiszt volt s Bem mellett kiűntette magát. A forradalom leverése után egy ideig bujdosott. Sokat írt, de nem maradandó értékieket. Sűgőkőnyveink közt a «Makó György» ér még a legtöbbet, mert legalább elég hatásosan van elrendezve. «Bánfi Dénese» szorosan ragaszkodik a forrásokhoz, de nem is ad hozzá a magáéból semmit. Csak a katasztrófát dramatizálja s még Beldiné s az a végzetes csók is kimarad belőle.

111. *Harris J. L. és Zaisz J. V.*: Matrózok a földézetben. Vig operetté 1 felvonásban. Fordította Latabár Endre. Jelzete: 1758. Quart. Hung. fol. 24.

112. *Hegedűs Lajos*: Bibor és gyász. Eredeti történelmi dráma 5 felvonásban. Jelzete: 1758. Quart. Hung. fol. 55.

113. *U. a.*: A hazatértek. Eredeti dráma 4 felvonásban. Jelzete: 1626. Quart. Hung. fol. 42.

114. *U. a.*: Rózsakirályné. Eredeti népies dráma 4 felvonásban. Jelzete: 1625. Quart. Hung. fol. 66.

E darabok az 50-es években rendre színre kerültek a Nemzeti Színházban, A közönség megtapsolta a darabokat, a hogy megtapsolta írójukat is a szinpadon. A «Bibor és gyász» a Tomori Anasztáz kítüzte pályázaton nyertes lett s jó történelmi tragédiának tartották. Kétségtelenül jobb, mint a Berényi hasonlatgyú szinműve, de csak a kor izlése magyarázza hatását, mikor a könnyfacsaró érzelgest igazi szenvedélyszámba vették.

115. *Hetényi Béla*: Csicsóné. Eredeti népszinmű 3 felvo-

násban. Zenéjét Szabados Béla. Jelzete: 1873. Quart. Hung. fol. 44.

116. *Hiador*: Corvin János, a törvénytelen vér, vagy Magyarhon csillaga. Eredeti dráma 5 felvonásban. Jelzete: 1759. Quart. Hung. fol. 31.

Nyomatásban is megjelent. A sűgőkönyv majdnem azonos vele, némi jelentéktelen rövidítés teszi a különbséget.

117. (*Hirschfeld*.) Rokkant huszár. Énekes vígjáték 3 felvonásban. Jelzete: 1914. Quart. Hung. fol. 23.

118. (*U. a.*) Tündéerkert. Vígjáték 3 felvonásban, énekkel és tánczczal. Szarvadi után írta Szentpéteri Zsigmond. Jelzete: 1657. Quart. Hung. fol. 21.

A két darab ugyanaz. E régimódi vígjáték igen népszerű volt, hiszen néhanap ma is színre kerül. Több czím alatt szerepel, leginkább «Tündérlak Magyarhonban» czímmel. Az első példány névtelen, a második Szarvadi nevet visel, a mit a Hirschfeld névből magyarítottak. Az elsőre későbbi kéz ráírta, hogy Szentpéteri átdolgozása, de az nem lehet, mert szövege az utóbbival nem egyezik. Talán a Láng Ádám-féle átdolgozás. Az utóbbiban egyikét csekélyebb rövidítés van.

119. (*Holbein Fr. G.*) Frigyesi Elek vagy A vashámorba való bejárás. Dráma 5 felvonásban. Schiller költeményeiből (így) játékszinre alkalmazva. Jelzete: 1751. Quart. Hung. fol. 48.

A fordítás azaz magyarítás Láng Ádám munkája.

120. *Holtei Károly*: Babérfa és koldusbot. Szomorújáték 4 felvonásban. — után Szigligeti. Jelzete: 1867. Quart. Hung. fol. 45.

121. *Howwald*: Bartholomeo Caraimanno, a tengeri rablók fejedelme, vagy A kuczolai (így) tűz lakodalom. Nagy históriai tragoedia 5 felvonásban. Fordította Komlóssy Ferencz. Jelzete: 1704. Quart. Hung. fol. 95.

122. *E. Illés László*: Hófehérke és a törpék. Látványos tündérrege 5 képben. Görner K. A. regéje után írta és magyar szinpadra alkalmazta —. Jelzete: 1891. Quart. Hung. fol. 83.

123. *Jacobi V. és Laufs K.*: Bolondok háza. Bohózat 3 felvonásban. Magyarította Fái I. Béla. Jelzete: 1901. Quart. Hung. fol. 36.

124. (*Jókai Mór*.) Könyves király. Eredeti históriai dráma 5 felvonásban. Jelzete: 1699. Quart. Hung. fol. 46.

E névtelen színmű a Jókai «Könyves Kálmánja». Teljesen azonos a nyomtatásban megjelent szöveggel.

125. *Jósa János*: Zsidó követ. Vigjáték 3 felvonásban. Jelzete: 1692. Quart. Hung. fol. 58.

Az író a székesfehérvári szintársulat sűgőja volt. Az ambí-tiosus sűgő 1869-ben írta e rendkívül együgyű darabot, mely csak politikai tendenciája miatt érdemel említést. A zsidókérdést tárgyalja ugyanis és a liberális, hazafias zsidót szembeállítja az orthodox maradiakkal.

126. *Karsa György*: A házaselet sőtartója. Eredeti vigjáték 1 felvonásban. Jelzete: 1700. Quart. Hung. fol. 15.

Színyei nem ismeri.

127. *Katona József*: Lucza széke Karátson éjtszakáján. Eredeti mulatságos vigjáték 3 felvonásban. Irta —, a «Bánk bán» írója. Leírta Gönczy Sz. Sámuel 1838. márcz. 27. Jelzete: 1870. Quart. Hung. fol. 26.

Példányunkban a szöveg itt-ott rövidítve van, de nagyon jelentéktelenül. Érdekes, hogy Katonát máris mint a «Bánk bán» íróját említi s még érdekesebb, hogy a Lázár kriptai monológjában a censor törülte részek is benne vannak.

128. *Kempelen Győző*: A két drótostót. Énekes népszínmű 4 szakaszban. Zenéjét Allaga Géza. Jelzete: 1681. Quart. Hung. fol. 46.

129. *Kisfaludy Károly*: Kemény Simon. Dráma 2 felvonásban. Jelzete: 1807. Quart. Hung. fol. 33.

Teljesen megegyezik a nyomtatott szöveggel.

130. *Kotzebue*: Babonás szekrény, vagy A lepetsételt polgármester. Mulatságos vig tréfa játék 2 felvonásban. Fordította Megyeri Károly, Nemzeti Szín-Jázdó Kassán. 1830. Jelzete: 1679. Quart. Hung. fol. 27.

131. *U. a.*: Legjobb az egyenes út. Vigjáték 1 felvonásban. Németből fordította Fekete Soma. Jelzete: 1808. Quart. Hung. fol. 21.

132. *U. a.*: Pajkos pesti jurista. Vigjáték 5 felvonásban. Magyarosította Baranyi Péter színész. Jelzete: 1694. Quart. Hung. fol. 54.

133. *Kőmíves Imre*: Zűrzavar a x—i színházban, vagy A színpadi constitucio (így). Regényes, merényes, erényes, teker-

vényes, fényes tragikai, komikai, drámával közvetített, elegyített szomorú-víg bohózáti színmű; humoristikus, satyrikus énekekkel és egyveleg tánczczal, 3 szakaszban. 100 darab sült krumplit nyert pályamű. Jelzete: 1665. Quart. Hung. fol. 28.

Tartalmára a czimből következtetni lehet.

134. *Körner Tivadar*: Az éjjeli őr. Vigjáték 1 felvonásban. Németből fordította Kähle Tivadar. Jelzete: 1649. Quart. Hung. fol. 9.

135. *Krausz Károly*: Babos kötény. Eredeti népszínmű 3 felvonásban, dalokkal. Jelzete: 1761. Quart. Hung. fol. 42.

Szinnyei nem ismeri.

136. *Ladomérszky Gyula*: A véres pénz. Látványos színmű 4 felvonásban, melodramái zenerészletekkel. William Cobb világhírű regénye után szabadon. Zenéjét szerzé ifj. Bokor József. Jelzete: 1651. Quart. Hung. fol. 53.

137. *Láng Móricz*: A szerelem vadrózsái. Eredeti bohózat 3 felvonásban. Jelzete: 1691. Quart. Hung. fol. 55.

Szinnyei nem ismeri.

138. *Langer Antal*: Az utolsó jezsuita. Színmű a népeletből, 3 felvonásban. Fordította Pál Péter. Jelzete: 1639. Quart. Hung. fol. 34.

139. *U. a.*: Elsikkasztott s ime megkerült. Vigjáték 1 felvonásban. Németből fordította s magyar színre alkalmaztatta Lászi Vilmos. Jelzete: 1638. Quart. Hung. fol. 22.

140. *Langle Aulic és Deslandes Rajmond*: Mirabeau ifjúsága. Színmű 4 felvonásban. Fordította Paulai Eduárd. Jelzete: 1762. Quart. Hung. fol. 49.

141. *Laube Henrik*: Essex gróf. Szomorújáték 5 felvonásban. Fordította Szigligeti Eduárd. Jelzete: 1763. Quart. Hung. fol. 46.

142. *Laurencin és Clairville*: Szerelmes pap. Vigjáték 2 felvonásban. Francziából fordította Csepreghy Lajos. Jelzete: 1764. Quart. Hung. fol. 37.

143. *Ifj. Lendvay Márton*: Nem türöm a háznál. Eredeti vígjáték 3 felvonásban. Jelzete: 1765. Quart. Hung. fol. 54.

A Nemzeti Színházban 1850-ben adták elő. A népszerű szerelmes-színész, mint író, nem sok tehetséget mutatott.

144. *Leuven és Brunsvick*: Házasság dobszónál. Vigjáték dalokkal, 3 felvonásban. Jelzete: 1766. Quart. Hung. fol. 34.

145. *Levis*: Egy óra. Melodráma 3 felvonásban, karénekekkel és tánczczal, ábrázolatokkal. Írta angol nyelven —, magyarra fordította Pály Elek. Zenéjét szerzette br. Lannoy. Jelzete: 1635. Quart. Hung. fol. 29.

146. *Lockvoy*: A rendőrkapitány. Vigjáték 2 felvonásban. Németre Rose T., magyarra Kecskés Károly. Jelzete: 1637. Quart. Hung. fol. 46.

147. *Lukácsy Sándor*: A karácsonyi angyal vagy A hit, remény, szeretet hatalma. Eredeti tüneményes, látványos színmű, énekkel és csoportozatokkal egy előjátékban és négy képletben, Zenéjét szerzé eörsi Csekeő Gusztáv. Jelzete: 1629. Quart. Hung. fol. 26.

148. *U. a.*: Divatos menyecskék. Eredeti vigjáték 4 felvonásban. Jelzete: 1630. Quart. Hung. fol. 56.

149. *U. a.*: Egy magyar plébános. Eredeti énekes népszínmű 3 szakaszban, 7 képletben. Jelzete: 1880. Quart. Hung. fol. 53.

150. *U. a.*: Pók vagy a szegedi menyecske. Népszínmű 3 felvonásban. Zenéjét részint szerzé és alkalmazta Káldy Gyula. Jelzete: 1687. Quart. Hung. fol. 66.

151. *U. a.*: Zsidó apáca és József császár vagy Capucinus és ursulitanó. Regényes korrajz 3 felvonásban, 5 képben. Zenéjét Káldy Gyula. Jelzete: 1631. Quart. Hung. fol. 46.

152. *U. a. és Balla Kálmán*: A zsandár. Eredeti népszínmű 4 felvonásban, dalokkal és tánczczal. Jelzete: 1680. Quart. Hung. fol. 59.

Egyike legtermékenyebb színműíróinknak, a ki főképen a a budapesti Népszínház műsorának dolgozott a víg és komoly genre minden nemében. A színész-írók szokásos formáját mutatja ő is: chablonos helyzetek és a rendes szerepek, csak körvonalak a színész számára, hús, vér nincs bennük. Mélyebben fekvő összeütközéseket szinte naívs könnyűséggel old meg, a katolikus lelkész s a zsidó kocsmáros egyforma nemes alakok. Jellemző történeti drámájában József császár idealizált szerepe, a ki a deus ex machinát képviseli. Bár a magyar történelem nem ronszenvezik a kalapos királylyal, az irodalom kedvtelve lépteti föl a liberális császárt, ki gyakran álöltözetben vegyül népe közé. Így a Benkő-féle «Bukowban» is, csaknem mint valami Mátyás király.

153. *Lutheránusok*. Történelmi dráma 5 szakaszban. Pályamű

a Teodorovits (Tomori) Anasztáz által kitűzött 100 darab arany jutalomdíjra. Jelzete: 1869. Quart. Hung. fol. 44.

Tudvalévő, hogy Tomori, a nagy Maecenas, drámai pályadíjakat is tűzött ki. Ilyen pályamű e darab is, melynek szerzőjét nem ismerjük. Értéke elég közepes, csak a nevek történetiek, a hang, a levegő teljesen modern. Példányunkban a magyar darab — nem tudni, miért — német földre van átplántálva s a nevek is e szerint németre vannak fölcserélve.

154. *Mathézer Márton*: Az ispión. Énekes népszínmű 4 felvonásban. Jelzete: 1656. Quart. Hung. fol. 61.

A sok kaptafára ütött népszínmű között ez teljesen eredetinek látszik. Igaz ugyan, hogy egy diágyerek gondolkozásmódjával van megalkotva, de nem hiányzik belőle az érzék se a humor, se a valódi magyaros nyelvezet iránt.

155. *Medve István*: Hunyadi László fővétele. Szomorújáték 4 felvonásban. Jelzete: 1867. Quart. Hung. fol. 50.

A kézírás — úgy látszik — még a múlt század 30-as éveiből való. A darab is teljesen kezdetleges, a történelem durva dialógizálása. Színyei nem ismeri.

156. *Megerle J.*: A francia és porosz háború. Népies színmű dalokkal, táborigényes és harci jelenetekkel, 3 szakaszban, 12 képpel. Magyarra fordítva színre alkalmazta Lászi Vilmos. Zenéjét szerző Barbierre Károly. Jelzete: 1768. Quart. Hung. fol. 37.

157. *Meilhac Henrik*: Zsuzsánna és a két öreg. Francia vígjáték 1 felvonásban. Fordította Babos György. Jelzete: 1646. Quart. Hung. fol. 36.

158. *U. a. és Halévy*: Froufrou. Dráma 5 felvonásban. Fordította Mártonffy Frigyes. Jelzete: 1882. Quart. Hung. fol. 68.

Régebbi fordítás. A Nemzeti Színházban Fái I. Béla fordításában adták.

159. *Mellesville*: A házi kereszt. Francia vígjáték 1 felvonásban. Fordította Vezéry Ödön. Jelzete: 1654. Quart. Hung. fol. 42.

160. *U. a.*: A király és minisztere (A puritán család). Szomorújáték 5 felvonásban. Fordította Egressy Béni. Jelzete: 1669. Quart. Hung. fol. 35.

161. *U. a.*: Rögeszme és örültség. Dráma 3 felvonásban. Fordította Remellay Gusztáv. Jelzete: 1624. Quart. Hung. fol. 40.

162. *U. a. és Artiguez*: Fehérek. Dráma 5 felvonásban.

Francziából fordította Egressy Benjámín. Jelzete: 1622. Quart. Hung. fol. 54.

163. *U. a. és Duveyrier*: Senneterre marquisé. Vigjáték 3 felvonásban. Francziából fordította Egressy Benjámín. Jelzete: 1623. Quart. Hung. fol. 46.

Szintén a Dumas père iskolájabeli kedvelt író, kiből különösen Egressy Benjámín fordított sokat. A név néhol hibásan van írva: Melleffille-nek, sőt Mallesville-nek vagy Malleffille-nek.

164. *Mirani H. János*: A zsidó család. Drámai jellemrajz 4 szakaszban. Fordította Ozoray Árpád. Jelzete: 1879. Quart. Hung. fol. 58.

165. *Moldován Gergely*: A falu ládája. Eredeti népszinmű 3 felvonásban. Jelzete: 1769. Quart. Hung. fol. 32.

166. *U. a.*: Flóríka szerelme. Népszinmű 4 felvonásban, énekekkel és tánczczal. Jelzete: 1911. Quart. Hung. fol. 42.

Az első semmitmondó, a második elég érdekes. Ez is az újabb iskolabeli ethnographikus népszinművek közül való. Itt látszik az író alapossága, a ki ismeri az oláh fajt s erős jellemző-képességgel viszi színre a havasi pásztorok életét, szokásait, gondolkozásmódját. Nagyon idealizálva van különben. 1901-ben játszották a budapesti Népszínházban.

167. *Molière*: Botsinálta doktor. Énekes bohózat 3 felvonásban. — után írta Balog István. Jelzete: 1902. Quart. Hung. fol. 30.

Ugy látszik, Balog nem is látta az eredetit, csak a Kazinczy átdolgozását (mely meglehetősen hű, jelenetről-jelenetre követi az eredetit s a szöveghez is eléggé ragaszkodik) vette elő s tette színszerűbbé — a maga módja szerint. Énekeket toldott belé egész operette-szerűen, a szerelmi jeleneteket megtoldotta, kibővítette, a Kazinczy népies szólamait pedig megrövidítette. A szövegét is többnyire megváltoztatja, de nincs egy valamirevaló ötlete sem. A Nemzeti Színház első éveiben még játszották e gyatra fordítást. Színyei nem ismeri.

168. *Mosenthal*: Deborah. Népdráma 4 felvonásban, 4 képpel. Szabadon fordította Somolnok. Jelzete: 1770. Quart. Hung. fol. 26.

169. *Munkácsy János*: Garabonciás diák. Tüneményes vigjáték 3 szakaszban, dalokkal, énekekkel és tánczczal. Jelzete: 1683. Quart. Hung. fol. 35.

Ez a múlt évszáz 30-as éveinek kedvencz darabja, az «első eredeti magyar paródia», mint az egykorú szinlapok nevezik. Nagyon sokat játszották, bár esetlen allegóriája, unalmas párbeszédei, zagyva meséje nem igen magyarazzák népszerűségét a színi-világ első korában, mikor a fényes kiállítás is hiányzott, a mi az ilyen látványosságokat élte.

170. *Murger*: A nyolczadik pont. Vigjáték 1 felvonásban. — után Valezzel és Szerdahelyi. Jelzete: 1771. Quart. Hung. fol. 25.

171. *Murphy Arthur*: Féltekenység vigjátéka. Vigjáték 3 felvonásban. — ötfelvonásos «All in the Wrong» cz. vigjátéka után angolból magyarosította Tóth József. Jelzete: 1772. Quart. Hung. fol. 37.

172. *Müller Hugó*: Fokról-fokra. Népszínmű 5 képben, zenével és tánczczal. Zenéjét Tóth Ferencz. Fordította F. G. Jelzete: 1773. Quart. Hung. fol. 44.

173. *Némethy György*: A gályarab. Színmű 5 szakaszban. Hugo Viktor «Nyomorúltak» cz. regénye után színre alkalmazva. Jelzete: 1863. Quart. Hung. fol. 57.

174. *U. a.*: Vén darázs. Énekes vigjáték 3 felvonásban. Jelzete: 1654. Quart. Hung. fol. 45.

Színész-író, később a Nemzeti Színház tagja. A dramatizált Hugo-regény a szokásos sorsra jut: a hatalmas alkotásból csak a vad romantika marad meg, a rengeteg regényből csak szemelvények férnek belé.

175. *Nwitter Károly*: A fecsegők. Vig operette 2 felvonásban. Zenéjét Offenbach Jakab, fordította Tarnay Pál. Jelzete: 1913. Quart. Hung. fol. 28.

176. *Obernyik Károly*: Örökség. Eredeti dráma 5 felvonásban. Jelzete: 1778. Quart. Hung. fol. 51.

Azonos a nyomtatásban megjelent munkával.

177. *Ordonneau M. és Valabrègue A.*: Durand és Durand. Bohózat 3 felvonásban. Fordította Kürthy Emil. Jelzete: 1912. Quart. Hung. fol. 33.

178. *Palotás Faustín*: Táltos. Eredeti népszínmű dalokkal és tánczczal, 3 felvonásban. Jelzete: 1803. Quart. Hung. fol. 53.

179. *Párisi adós*. Vigjáték 1 felvonásban. N. után fordította Szemere Pál. Jelzete: 1915. Quart. Hung. fol. 36.

180. *Párisi rongyszedő*. Dráma 5 felvonásban, előjátékkal. Jelzete: 1918. Quart. Hung. fol. 71.

181. (*Pergő*) *Celestin*: Toldi Miklós és a kőszegi magyar amazonok vagy A lisztes vitézek. Vígággal vegyes nemzeti hőstörténet 3 felvonásban. Jelzete: 1620. Quart. Hung. fol. 54.

Se a magyar drámairodalomhoz, se a Toldi-mondáéhoz voltaképen nincs több köze, mint Dugonics hasonló című darabjának. Gleich Josef Alois «Albert der Bär» cz. darabjának átdolgozása. Meglehetősen gyöngye ritterdráma, párhuzamos komoly és víg cselekvénnyel. Celestin Mátyás korába teszi át. Toldi gyakran van a színen, de csak mellékalak, ki a cselekvényt semmivel se viszi előbbre. De legalább a vitéz lovag mintaképe s nem oly szárnalmas alak markába nyomja a Toldi buzogányát, mint Dugonics teszi. 1835. november 8-án adták Budán először. A «Honművész» egykorú bírálata igen gáncsolja, de a közönségnek tetszett a darab és Celestin, a ki Toldit játszotta, s műsoron maradt.¹

182. *Putlitz G.*: Nem jó a tüzzel játszani. Vígjáték 3 felvonásban. Fordította H. Béla. Jelzete: 1805. Quart. Hung. fol. 39.

183. *Raimund Ferdinánd*: A havasi rémkirály és az embergyűlölő. Tündéri vígjáték 3 felvonásban. Fordította Telepi György. Jelzete: 1775. Quart. Hung. fol. 30.

184. *U. a.*: Tékozló. Tündérrege 3 szakaszban. Fordította Jakab István. Jelzete: 1774. Quart. Hung. fol. 54.

185. *Rajkay F. I.*: Miatyánk Isten. Színmű a nép életéből, 4 felvonásban. Idegen eszme után. Jelzete: 1666. Quart. Hung. fol. 44.

Friebeisz István műve, ki nemesi előnevét használta írói névül.

186. *Raupach*: Molnár és leánya. Dráma 5 felvonásban. Fordította Szerdahelyi József. Jelzete: 1907. Quart. Hung. fol. 27.

187. *Rákosi Jenő*: Ripacsos Pista dolmánya. Népszínmű 3 felvonásban. Jelzete: 1876. Quart. Hung. fol. 51.

Rákosi fiatalkori munkája, 1868-ban adták a Nemzeti Színházban. A kiváló színműirót még csak az irodalmi nyelvezet s a folyékony dialogusok sejtetik. Nyomtatásban nem jelent meg, összegyűjtött színműveiből az író kihagyta.

188. *Rónai Gyula és Csörgei Dávid*: A kalandor. Eredeti dráma 4 felvonásban. Jelzete: 1653. Quart. Hung. fol. 42.

¹ Heinrich Gusztáv ismerteti a Dugonics «Toldi Miklósa» elé írt bevezetésében. («Olcsó Könyvtár» 326. sz.)

Rónai színész írta a 60—70-es években. Ha kortársai túlzott dicséreteit le is szállítjuk, úgy látszik, hatalmas színész tehetség volt. E darabja lapos utánezata a Dumas père, D'Ennery-féle drámáknak, tárgya is francia. Szinnyei nem ismeri. A darab a szerző kezeirása.

189. *Rónaszéki Gusztáv*: Méltóságos csizmadia. Énekes bohózat 3 felvonásban. Pölcz eszméje után. Zenéjét összeállította Orbán Árpád. Jelzete: 1896. Quart. Hung. fol. 31.

Nem irodalmi értéke, hanem tárgya miatt érdekes. Az álmban nagyúrrá öltöztetett szegény ember története újul meg benne, melyet a régi keleti meseiróktól kezdve Hauptmann Gerhardig annyian dolgoztak föl. E darab — mint czimlapja is mutatja — nem is követeli magának az eredetiséget s csak egy estére való bolondságnak készült.

190. *Rosen Gyula*: Ágyútöltelék vagy A tisztakezü pénzügyminiszteri számvivő. Vigjáték 3 felvonásban. Jelzete: 1777. Quart. Hung. fol. 49.

191. *U. a.*: Ó azok a férfiak. Vigjáték 4 felvonásban. Fordította Follinusz János. Jelzete: 1776. Quart. Hung. fol. 44.

192. *Sardou*: A haza. Történelmi dráma 5 felvonásban. Fordította Paulay Ede és Szerdahelyi Kálmán. Jelzete: 1708. Quart. Hung. fol. 70.

Kissé hevenyében készült fordítás, a mivel pedig a Paulay fordításait általában nem lehet vádolni. Itt a verses formát is prózára változtatta.

193. *U. a. és Tiboust L.*: Egy férj vétke. Vigjáték 3 felvonásban. Fordította Tar Csatár és Marczel Géza. Jelzete: 1300. Fol. Hung. fol. 32.

194. *Schiller*: Ármány és szerelem. Szomorújáték 5 felvonásban. Németből fordította Szenvey (József). Jelzete: 1779. Quart. Hung. fol. 131.

Azonos a Nagy Ignác-féle «Szinmútarban» megjelent szöveggel, csak a harmadik felvonás negyedik jelenete marad ki, minden érthető ok nélkül.

195. *Schönthan Pál és Ferencz*: A sabin nők elrablása. Bohózat 4 felvonásban. Magyarította Benedek Gyula. Jelzete: 1904. Quart. Hung. fol. 77.

196. *Schusztér Antal*: Szentgelérthegyi boszorkány vagy 100 éves vándorlélek szabadulása napja. Énekes bohózat táncz-

czal, szavalattal s néma képezettel 5 felvonásban. Fordította Szaploneczai Mihály, muzsikáját szerzetté Arnold György. Jelzete: 1875. Quart. Hung. fol. 34.

A kézirat a 30-as évekből való lehet. A darab különféle címek alatt szerepelt, Gotthárdhegyre vagy Endorba is helyezik a boszorkány tanyáját. A darabnak érdeket az Arnold — fájdalom, elveszett — zenéje ad, a ki a régebbi magyar zene érdemes alakja.¹ Mulatságos a darab requisitumainak összeállítása: kell hozzá a többi között görögtűz, dörgő pléh, csúnya lárva stb.

197. *Scribe*: A míg a férj távol van. Dráma 3 felvonásban. —. után fordította Feleki Miklós. Jelzete: 1628. Quart. Hung. fol. 39.

198. *U. a.*: Fiatalkeresztanya. Vigjáték 1 felvonásban. Fordította Jakab (István). Jelzete: 1684. Quart. Hung. fol. 29.

199. *U. a.*: Örökké. Vigjáték 2 felvonásban. Fordította Csató Pál. Jelzete: 1675. Quart. Hung. fol. 45.

Rá van jegyezve a Magyar Tudós Társaság elfogadó határozata 1834. decz. 25. Döbrentei aláírásával.

200. *U. a.*: Próféta. Szomorújáték 4 felvonásban. —. operaszövege után írta Tóth Ferencz. Jelzete: 1695. Quart. Hung. fol. 29.

Az operaszöveg Meyerbeer zenéjéhez készült.

201. *U. a.* és *Legouvé*: Női harc vagy Párbaja szerelemben. Vigjáték 3 felvonásban. Fordította Csepregi (Lajos). Jelzete: 1780. Quart. Hung. fol. 60.

202. *U. azok*: Tündérújjak. Színmű 5 felvonásban. Fordította Feleki Miklós. Jelzete: 1781. Quart. Hung. fol. 65.

203. *Sejour Viktor*: A kártyavetőnő. Dráma 5 felvonásban, előjátékkal 1 felvonásban. Fordította Feleki Miklós. Jelzete: 1782. Quart. Hung. fol. 54.

204. *Shakespeare*: Harmadik Richárd király. Dráma 5 felvonásban. Angolból fordították Vajda Péter és Egressy Gábor. Jelzete: 1619. Quart. Hung. fol. 50.

Ez és a következő Shakespeare-fordítások elsősorban színpadi munkák s mint ilyeneket kell megbirálni. Azért van bennök

¹ Isoz Kálmán: Arnold György. Budapest, 1908. Isoz abban téved, hogy Schuszttert tartja a mű magyarítójának.

a sok kihagyás, összevonás és azért van jelenetekre osztva. Az I. felvonás 1. és 2. színe egymásba csatolva. (Itt néhány sornyi lényegtelen betoldás is van, a mire voltaképen semmi szükség.) A 4. színnel a II. felvonást kezdi meg. E szín Clarence herceg meggyilkolását adja elő, de épen a lényeges rész: a gyilkosság maga hiányzik. A II. felvonás első két színe össze van kapcsolva, a 3. és 4. elmarad. A III. felvonásból hiányzik a 2., 3., 5. és 6. szín, a 4. színből a vérpadra lépő Hastings megható búcsúszavai. A 7. színben Richárd két püspök között mutatja magát a népnek; példányunk kissé vidéki ízű változtatást tesz: «Heródesebb lesz Heródesnél» Hamlet szerint s a két püspök itt két kámzsába bújt katona. A IV. felvonás a 2. színnel kezdődik, minek közvetlen folytatása a 3. szín. Itt a gyilkos Tyrrel monológja fogy el, mi által a jellem érdekes volta teljesen elvész. A 4. színben a királynék fenséges jelenete nagyon meg rövidül, az 5. szín egészen elmarad. Az V. felvonásból hiányzik az 1. és 2. szín s a 3-ban Richárd nagy beszéde szenved lényegesebb rövidülést.

E kisebb hibák ellenére is a színre alkalmazás elég megfelelő, csak az utolsó felvonás kihagyásai bántók, mert a hős utolsó küzdelme rövidül meg s a győztes Richmond ragyogó alakja csaknem elvész. A fordítás prózai, a nyelv egyszerű, magyaros, de nem emelkedett s kissé laza, pongyola mondatai még jobban éreztetik a verses forma mellőzését. Csak az utolsó sorokat szedi gyöngén rimelt alexandrinusokba. Álljon itt ize-litőül:

«Ne hagyj élni a' hon kárára azokat,
Kik visszavonásra hintenek magvakat!
A' sebek hegednek, a' béke itt vagyon.
Adjad Isten, hogy az mindig itt maradjon».

Szigligeti fordítása, mely e fordítást a Nemzeti Színháznál fölváltotta, bár sok helyen nehézkes, sokkalta jobb nála.

205. U. a.: Lear király. Szomorújáték 5 felvonásban. Angolból fordították Vajda Péter és Egressy Gábor. Jelzete: 1618. Quart. Hung. fol. 45.

Szintén jelenetезve van. Ebben általában kevés a kihagyás. Peldányunkból a személyek jegyzéke hiányzik. Az I. felvonásból el van hagyva az 5. szín, a II-ből a 3. szín. A III. felvonás 1. és 2. színe össze van csatolva, a 3. elmarad, valamint az 5. is. A 6. színből hiányzik Edgar szép monológja, a 7-ben Gloster megvakítása a színen kívül történik, a mit a technikai nehézségek miatt ma is úgy játszanak. A IV. felvonástól kezdve bővülnek a kihagyások, a mint a tragédia szállni kezd a lejtőn. Különben régi tapasztalat, hogy a közönség türelme is fogy az

utolsó felvonásnál. Itt az érdek Lear alakja köré fonódik s a Gloster-család történetéből csak annyi marad meg, a mennyi okvetlen szükséges a cselekvény megértésére. Természetesen nagyon sok szép hely áldozatul esik, de színszerűség szempontjából e kihagyások érthetők. Így elmarad a IV. felvonás 1—5. színe s az V. 1. és 2. színe.

Ez már verses fordítás, elég jól folyó, szabatos versek, a mi méltóságot ad a beszédnek, mely különben nem emelkedettebb a «III. Richárdnál» és teljesen színtelenné válik, ha az ezt követő Vörösmarty-féle fordítással hasonlítjuk össze, melyben még mindig sok a szín és erő, pedig a költő betegsége, hanyatló ereje megérzik már benne.

206. *U. a.*: Macbeth. Szomorújáték 5 felvonásban. Németből fordította Egressy Gábor. Jelzete: 1783. Quart. Hung. fol. 32.

Ez már egészen színpadai munka, igen sok benne a kihagyás, a mellékszemélyek közül is néhány egybe van vonva. Az I. felvonásból hiányzik a 2. és 4. szám. Az 5.—7. színek össze vannak kapcsolva. A II. felvonás 3. színéből kimarad a kapus monológja, az egyetlen derült hely a sötét tragédiában, a 4. elmarad egészen. A III. felvonás 1. színéből hiányzik a gyilkosok jelenete, a 2. színnek folytatása a 4. szín, a 3., 5. és 6. elmarad. A IV.-ből a 3. szín marad el, a mi költői és színpadai tekintetből egyformán hiba, mert ez az oly szép és annyira fontos angliai jelenet. Az V. felvonásból nincs meg a 2. és a 4. szín. A darab Macbeth elestével be is végződik. Macduff két sorban üdvözli a bevonuló Malcolmot.

Egressy dolgozótársa, Vajda Péter nem élt már s ez az oka, hogy már e darabot németből ülteti át. Példányunkban a verses szöveg folyó beszédben van írva. A nyelv itt szebb, mint az előző kettőben, van benne valami erő, a mi amott hiányzik. Mikor Szász Károly 1864-ben újra fordította «Macbeth»-et, Egressytől elkérte a fordítást s írja, hogy hasznát is vette, egy-két sikerülten fordított sort fölhasználva belőle.¹

207. *U. a.*: Romeo és Julia. Szomorújáték 5 felvonásban. Fordította Gondol Dániel. Jelzete: 1784. Quart. Hung. fol. 31.

E példány vidéki színpadok számára való átdolgozás. Jóformán csak a pusztá cselekvény marad meg, a legjobb helyek irgalom nélkül kitörülve. Az I. felvonásból kihagyták a 4. színt Mercutio bájos Mab királynéjával együtt. A II.-ből hiányzik az 1. szín, a 2.-ban az erkélyjelenetben záradékol az az együgyű

¹ Egressy Gábor és kortársai. Sajtó alá rendezte Molnár László. Budapest, 1908. Szász Károly két levele közölve van benne. 1864. jan. 21. és febr. 15.

betoldás szerepel, hogy Julia ledobja fátyolát, melyet Romeo megcsókol és visszadob. A 3. szín kimarad (Romeo és Lőrincz barát!), valamint az 5. is. A III. felvonásban nincs meg a 3. szín, melyben Romeo a baráttól bucsúzik, nemkülönben a 4. szín. A IV. felvonás 1. színéből hiányzik Paris jelenete s a szín az előbbi felvonás 5. színét folytatja. A 2. elmarad, a 3-ból csak Julia monológja marad meg, a 4. és 5-ből semmi. Az V-ben nincs meg az 1. szín (Romeo megtudja Julia halálát!), a 2. a sírboltban történik s a 3. folytatólagosan hozzacsatolódik.

E barbár munka nem az eredeti Gondol-féle szöveg. A Nemzeti Színház régi sugópéldányában a kihagyott fontosabb és szebb helyek megvannak az I. felvonásbeli Mercutio-jelenet kivételével.

Nem érteni, hogy a Nemzeti Színház miért használta e prózai és lapos fordítást 1871-ig, mikor már 1839-ben megvolt a Nyáray Antal nehézkes, de legalább verses fordítása s csak a Szász Károlyéval váltották föl.

208. *Soulié*: Az örült nő gyermeke. Dráma 5 felvonásban. Fordította Nagy Elek. Jelzete: 1868. Quart. Hung. fol. 52.

209. *Souvestre Emil és Bourgeois*: Evangéliumi és családi élet. Dráma 5 felvonásban, 6 képben. Fordította Csepregi (Lajos) és Egressy Béni. Jelzete: 1785. Quart. Hung. fol. 62.

210. *Sue Eugène*: A kápolna titkai. Régényes rajz 3 felvonásban. Fordította dr. Fésüs György. Jelzete: 1786. Quart. Hung. fol. 42.

211. *P. Szathmáry Károly*: Egy arczkép vagy a bankóhamisító. Eredeti népszinmű 3 felvonásban. Jelzete: 1648. Quart. Hung. fol. 43.

Oly író munkája, ki elég népszerű volt s meglehetősen tekintélyre tett szert, pedig jóformán hijjával volt minden igazi tehetségnek. Jellemzi e népszinmű, melyben még az sincs meg, a mi legtöbb társában megvan: a népies nyelv.

212. *Szemere Attila*: Hozomány nélkül. Vígjáték 3 felvonásban. Jelzete: 1897. Quart. Hung. fol. 54.

213. *Szentpéteri Zsigmond*: Parlagi Jancsi. Víg énekes színmű 3 felvonásban. Újonnan színre alkalmazta - . Zenéje Bognár Ignácztól. Jelzete: 1878. Quart. Hung. fol. 61.

Voltaképen német vígjáték, ismeretlen szerzőtől. A régebbi átdolgozás a Kovacsóczy Mihály műve. Tulajdonképen meglehetősen naiv história, de jó előadásban elég mulatságos. Érdekes, hogy míg a II. felvonásban a nótás magyar öreg úr alakját az

átdolgozó magyarossá tudta tenni, addig Parlagi Jancsi, a jóindulatú, de faragatlan, betyáros nemes ember csak általános típus marad, minden nemzeti sajátság nélkül.

214. *Szépbaludi Ferencz*: Szükség törvényt bont. 20 arany pályadíjat nyert eredeti vígjáték 1 felvonásban. Jelzete: 1693. Quart. Hung. fol. 19.

215. *Szerelmi varázsital*. Operette 1 felvonásban. Francia eredeti után németből fordította Bercsényi Károly. Zenéjét írta Müller Adolf. Jelzete: 1809. Quart. Hung. fol. 15.

216. *Szigeti József*: A csókon szerzett vőlegény. Énekes vígjáték 3 felvonásban. Jelzete: 1908. Quart. Hung. fol. 53.

217. *U. a.*: Becsületszó. 40 aranyat nyert pályamű. Vígjáték 1 felvonásban. Jelzete: 1660. Quart. Hung. fol. 36.

218. *U. a.*: Egy jó madár. Vígjáték énekkel, 3 felvonásban. Jelzete: 1790. Quart. Hung. fol. 38.

219. *U. a.*: Jegygyűrű. Eredeti színmű népdalokkal 3 szakaszban. Jelzete: 1884. Quart. Hung. fol. 46.

220. *U. a.*: Kisértet. Népszínmű 3 felvonásban. Jelzete: 1661. Quart. Hung. fol. 27.

221. *U. a.*: Szép juhász. Eredeti népszínmű dalokkal, 3 felvonásban. Jelzete: 1792. Quart. Hung. fol. 31.

Gyűjteményünk legérdekesebb darabjai közül valók. Ime egy igazi színpadi író, ki nem is tartotta érdemesnek, hogy műveit kinyomassa. A darab addig él, a míg színen van. A sok vándorló sugókönyv mutatja, hogy még élnek. Itt van a «Jegygyűrű» is, Szigeti legelső darabja a Nemzeti Színházban, az még telivér vadromantika, csak a humoros mellékalakok sejtetik a vígjáték-író, a mint akkor az írója is a fiatal szerelmeseket és hősöket játszotta, a ki később oly pompás Falstaff és Polonius volt. A kompozíció nem erős oldala, történetei naivak, de nem a mese kedves naivitása ez, hanem a művészibb kigondolás teljes hiánya. A mi igazi érték van ezekben, az a vérbeli színpadi íróra vall: ezek a szerepek, kivált a kedélyes alakok. A «Szép juhásznak» az obsitos katona nagyszerűen megalkotott szerepe maga biztosítja a sikert, mint a «Jó madárnak» a tekintetes asszonyé. Nem csak figurák ezek, gazdagon buzog bennük a humor, a kedély forrása. Legjobb köztük a «Kisértet», ebben párosával lépnek föl: a csizmadia mester meg az inasa, főleg ez az utóbbi; a darab legelső jelenete, a csizmadiainas naiv udvarlása, névnapi köszöntője olyan jelenet, mely soh'se maradhat hatás nélkül, a nézőnek kacagnia kell rajta. Felsőbb komi-

kumról itt szó sem lehet, mélyebb szatiráról, finomabb szellemről; egy régi világból való magyar úr anekdotái ezek. Leggyöngébb «A csókon szerzett völegény», a legújabb fölelevenítés sikere ellenére is. A főszemély hatféle alakban való megjelenése lehet hatásos, mint szinpadai mutatvány, de mint ilyen is teljesen alsóbbrendű virtuozitás. Kár, hogy «A vén bakancsos és fia a huszár», meg a «Rang és mód» hiányzanak sugókönyveinkből, a mi teljessé tenné a Szigeti-gyűjteményt.

222. *Szigligeti Ede*: Nagypó. Eredeti vígjáték dalokkal, 3 felvonásban. Jelzete: 1886. Quart. Hung. fol. 72.

Szigligeti gyöngébb dolgai közül való, bár a nagypó kedélyes alakja s az ügyes elrendezés a gyakorlott íróra vall. A sugókönyv voltaképen másodpéldány, mert a darab megvan a Múzeum kéziratai között a szerző eredeti kézírásában.

223. *Szuter*: Ilona, a havasi bolond. Népdráma 5 felvonásban. Szinre alkalmazta Tóth József. Jelzete: Quart. Hung. 1793. fol. 46.

224. *Telepi György*: Borsszem Jankó. Tüneményes rege 2 felvonásban, énekkel. Jelzete: 1688. Quart. Hung. fol. 33.

Szinre alkalmazott gyermekmese. Úgy látszik, német eredeti után van átmagyarítva.

225. *Tenellé*: A zarándokok vagy Kaland egy apácza-kolostorban. Francia vígjáték 3 felvonásban. Fordította Vezéry Ödön. Jelzete: 1794. Quart. Hung. fol. 34.

226. *Tóth Ede*: A toloncz. 100 arany pályadíjat nyert énekes népszinmű 3 felvonásban. Zenéjét szerzé Erkel Gyula. Jelzete: 1798. Quart. Hung. fol. 36.

Azonos a nyomtatott kiadással.

227. *U. a.*: Az önkéntes tűzoltók. Eredeti szinmű dalokkal, 3 szakaszban. Jelzete: 1797. Quart. Hung. fol. 34.

228. *U. a.*: Kerkes András és szeretője Piros Panna. Énekes népszinmű 3 szakaszban, tánczczal, néma képlettel. Jelzete: 1663. Quart. Hung. fol. 37.

229. *U. a.*: Schneider Fáni. Eredeti népszinmű dalokkal, tánczczal, 4 szakaszban. Jelzete: 1662. Quart. Hung. fol. 43.

Tóth Ede működésében «A falu rossza» egyedül áll. «A toloncz» csak helylyel-közzel emlékeztet reá, «A kintornás család» pedig nagyon gyöngé. Most itt az ifjúkori kísérleteket is szemre vehetjük, de a legszeretőbb lapozás sem képes ezekben

fölfedezni a szunnyadó tehetséget. Mellőzve «Az önkéntes tűzoltókat», a másik kettőben azonban a dolgozási mód érdekes jelenségére bukkanunk. Nagy költők néha egy-egy régi dalt vagy daltörödéket vesznek elő, mely valahogy képzeletükbe hat s mintegy a romokból előbukkant kéz- vagy lábtörödékekhez megalkotják az egész szobrot. Így tett Goethe és így Arany János is, kinek egyik legérdekesebb ilyen műve a «Vörös Rébék», a hol két sor balladatörödékhöz írta az egész balladát. Tóth Ede e két darabjában egy-egy népdalt dolgozott föl. Népszínműnél valóban nem rossz ötlet: a nóta úgysis a fülében zsong a hallgatónak s egyszerre ismerős alakokul lépnek a színpadra a darab főszemélyei. Fájdalom, itt csak a gondolat marad érdekes, a két színmű teljesen értéktelen, olyannyira, hogy lehetetlen volna beható kritika alá venni.

230. *Tóth Kálmán*: Dobó Katicza vagy Az egri szép napok. Énekes népszínmű 3 felvonásban. Zenéjét szerzette Allaga Géza. Jelzete: 1671. Quart. Hung. fol. 45.

1861-ben adták a Nemzeti Színházban s bár sikere volt, mégis gyöngé munkája a népszerű költőnek. Mintha csak a II. felvonásbeli lantos-jelenet kedvéért írta volna. Voltaképen történelmi vígjáték, de a történelmet jóformán csak a nevek képviselik.

231. *Töpfer*: Világ divatja (A' Nagyvilág Tonusa). Fordította Komlóssy Ferencz. Jelzete: 1685. Quart. Hung. fol. 40.

232. *Törteli Tihamér*: Nyomorúság a korszóban. Bohózat 5 képben. Zenéjét szerzé Allaga Géza. Jelzete: 1702. Quart. Hung. fol. 36.

233. *Tücsök, A — leánya*. Németből fordította Csepregi (Lajos). Jelzete: 1728. Quart Hung fol. 72.

234. *Tündérhaj*. Énekes bohózat 3 felvonásban, francziából magyarosította Toldy István. Zenéjét szerzette Erkel Elek. Jelzete: 1796. Quart. Hung. fol. 38.

235. *Tűz a zárdában*, Vígjáték 1 felvonásban. Fordította Feleki Miklós. Jelzete: 1748. Quart. Hung. fol. 27.

236. *Vahot Imre*: A falu szépe vagy Egy magyar zsidócsalád. Eredeti népszínmű 5 felvonásban, dalokkal és tánczczal. Zenéjét szerzette Erkel Elek. 1878. Jelzete: 1956. Quart. Hung. fol. 77.

237. *U. a.*: Álmos és Árpád vagy A hét magyar vezér. Nagy látványos eredeti hősdráma 3 felvonásban, nagyszerű kar-

dalokkal, áldozó- és fegyvertánczczal. Jelzete: 1955. Quart. Hung. fol. 48.

238. *U. a.*: Bányarém. Hajdankori néprege. Dalokkal és tánczczal 3 felvonásban. Zenéjét szerzette Szerdahelyi. Az előforduló tündértánczokat betanította Campelli. Jelzete: 1795. Quart. Hung. fol. 44.

239. *U. a.*: Egy magyar iparos vagy Az iparosszövetség diadala. Eredeti népszinmű 3 szakaszban és 5 képletben, dalokkal és tánczczal. Zenéjét szerző Káldy Gyula. Jelzete: 1658. Quart. Hung. fol. 33.

240. *U. a.*: Huszárcsiny. Eredeti vígjáték dalokkal, 3 felvonásban. Zenéjét szerző Böhm Gusztáv. Jelzete: 1686. Quart. Hung. fol. 45.

A «Magyar iparos» az 1847-ben előadott «Kézműves» cz. darab átdolgozása. Ahhoz akkor Egressy Béni írta a zenét. A kritika megtámadta a darab ellentmondásait, izetlenségét. Az újabb átdolgozás a hibákon jelentékenyen segített, de igazi érdekes cselekvényt, megkapó jellemrajzot, szellemet nem adott belé. Vahot is szinpadi író, de nem olyan ügyes, mint Szigligeti, vagy olyan rokonszenves, mint Szigeti. A «Magyar iparos» a kézi munka dicsérete, de igen együgyű s a jó nevelés, jó modor prédikálása furcsán illik a Vahot Imre ajkára, a ki mindig kötekedő, hetvenkedő ember volt. A «Huszárcsiny» nem több deákos ötletnél, a «népregének» keresztelt «Bányarém» unalmas történeti vígjáték Mátyás királylyal, a ki a deus ex machinát képviseli. A másik két darab a szerző sajátkezű bejegyzése szerint még sehol sem került színre. Az «Álmos és Árpád» Szabó József debreczeni színigazgató nevével van ellátva. Vahot fölvilágosító jegyzetet ír hozzá: hogy a darabot 1855-ben, midőn műve pályázaton dicséretet nyert, küldte Szabónak, hogy adja elő, de a színigazgató csak húzta-halasztotta az előadást, a nagy kiállítási költséggel mentegetvén magát. Bátran hivatkozhatott volna a dráma értéktelenségére is, a pályázat dicsérete ellenére is. «A falu szépe» a budapesti Népszínház sugókönyve, de színre nem került. Iránydarab a zsidó-emancipatio mellett; együgyűségét csak izléstelensége mulja felül s a gazdag zsidó földesúr elhibázott alakja nem sok barátot szerezhetett volna a szerző szándékának. Utolsó kísérletei közül való ez Petőfi egykori barátjának, a kit lassanként mindenki elfeledett, csak ő maga hitt nagyságában.

241. *Vahot Sándor*: A szerencse fia. Vígjáték 1 felvonásban. Jelzete: 1659. Quart. Hung. fol. 19.

Nagyon igénytelen dolog. A gyöngéd lyrai költőnek — a ki testvére teljes ellentéte volt — nem igen volt a színműírássra tehetsége.

242. *Vanderburch Laurancin és Clairville*: Szamárbőr. Tünetményes bohózat 4 felvonásban, 15 képben. Fordította Tarnay Pál, zenéjét írta Gossey. Jelzete: 1801. Quart. Hung. fol. 58.

243 *Véesei Leo*: Hamupipőke, vagy Az arany papucs és a gonosz mostoha. Varázsrege 6 képben, dalokkal és tánczczal, magyar színre alkalmazta —. Jelzetét I. E. Illés László alatt.

244. *Wespe, Dr.* — vagy Hogyan kell a nőket emancipálni. Vigjáték 5 felvonásban. Fordította Berndorfer Miksa. Jelzete: 1713. Quart. Hung. fol. 60.

245. (*Wolff Pius A.* :) *Preciosa*. Énekes színmű 4 felvonásban. Jelzete: 1804. Quart. Hung. fol. 33.

Zenéjét Weber írta.

246. *Zell F. és Genée R.*: *Fatinitza*. Bohózos nagy operette 3 felvonásban. Zenéjét Suppée Ferencz. Fordították E. Illés László és Bánfalvi Lajos. Jelzete: 1787. Quart. Hung. fol. 61.

A RÓMAI OTTOBONI-KÖNYVTÁR HAZAI VONATKOZÁSAI.

ZSÁK I. ADOLFTÓL.

(Első közlemény.)

A «habent sua fata» szólam, melyet a közhasználat rendszerint csak egyes könyvekre alkalmaz, a Vatikán «Ottoboni» nevű könyvtárának *egészére* is teljes joggal vonatkoztatható.

Nem igen van ugyanis könyvtár, mely több viszontagságon ment keresztül, többször cserélt gazdát s melyet a széthullás veszedelme állandóbban és gyakrabban fenyegetett volna.

Eredete visszamegy a könyvgyűjtő szenvedélyéről már fiatal korában általánosan ismert *II. Marczel* (1555) pápáig, ki gazdag és nagyértékű könyvtárát titkárára: *Sirletto* bíborosra hagyta; mit ez számos keletről származó görög kézirattal, különösen pedig az ezidőben felosztott calabriai kolostorok könyvtáranyagával szaporított. *Sirletto* örökösei a könyvtárt árverésre bocsátották (1585), mely, hacsak *Ascanio Colonna* bíboros túl nem licitálja *II. Fülöp* királyt, csaknem Spanyolországba került. Az a 12.000 scudi azonban, amennyit *Colonna* a könyvtárért lefizetett, az ő örököseit rendkívül vonzotta. Ennélfogva a bíboros halála után iziben ők is árverést tűztek ki a könyvtárra (1611 aug. 6.), mely ezúttal az *Ambrosiana*-könyvtár megalkotójával: *Borromeo* milanói érsekkel szemben (13.000 scudiért) *Altemps János* római herceg tulajdonába ment át.

Az *Altempsek* gyors anyagi bukása csakhamar újra bizonytalan jövő elé állította a könyvtárt. Ez a körülmény arra indította *V. Pál* pápát, hogy hivatkozva egyrészt a könyvtárnak ezen bizonytalan sorsára, másrészt meg szuverén hatalmára, annak száz darab legbecsesebb kéziratkötetét «*regia manu*» átszállítsa és beolvaszsza a vatikáni anyakönyvtárba. Ez az önkényességnek látszó intézkedés nemsokára teljes indokolást nyert. Ugyanis

a megszorult Altempsek a mai Sciara-téren, a híres heti antiquitász-vásárokon nemsokára a könyvtárnak nyomtatványosztályát lassanként eladták.

A teljes széthullást VIII. Sándor (*Ottoboni*) pápa (1689—1691) akadályozta meg, ki rövid uralkodását azzal örököltette meg, hogy egyszerre két könyvtárt mentett meg Rómának és a tudománynak; ezek: a *Krisztina svéd királyné* s az *Altempse*-féle. Az előbbit száz duplum codex kivételével a Vatikán könyvtárához csatolta; az *Altempse*-féleből pedig, melyhez a már fent említett száz duplumot s a maga korábbi gyűjteményét csatolta, római székhelyvel és «*Bibliotheca Ottoboniana*» czimen — hogy az elkallódást lehetetlenné tegye — *családi hitbizományt* alkotott. A pápa már említett saját gyűjteménye Piombino János herceg, a kihalt Amaltei-család, Corrado biboros, Ercole Ronconi nevű ügyvéd s egy Simone nevű könyvárústól származott.

VIII. Sándortól a könyvtárt unokafivére, Ottoboni Péter biboros örökölte; kinek örököseitől 1749-ben a híres jogász-pápa: XIV. Benedek vette meg s a Vatikánnak ajándékozta; melyben napjainkban is «*Ottoboni*» néven önállóan kezeltek s jelenleg Mons. *Cosimo Stornaiuolo* könyvtárőr vezetése mellett éppen rendezés alatt áll.

A könyvtárról számos katalógus maradt reánk. Ezek közül legrégebb az, mely még Sirletto biboros korában: 1585-ben készült. Történetét egykori könyvtárnoka, *Cons. Ruggeri* írta meg (1749).

Az Ottoboni-könyvtár a hazai vonatkozásoknak valóságos *kincsesháza*. Ezért időztünk multja ismertetésénél is huzamosabban. A provenienczia megállapítása könnyebbül meg ugyanis ezáltal. Az összes magyar vonatkozású kódexeket természetesen nem nézhattük át tüzetesen s következésképpen nem is ismerethetjük őket részletesen. Erre különben időnk sem volt. Szándékunk és feladatunk kizárólag az, hogy *mindent*, mi magyar vonatkozással bír, bemutassunk, habár legnagyobbrészt — önként érthetőleg — csak kaleidoszkopszerűleg.

***

Ezek után a katalógus számainak sorrendje szerint az ismertetést megkezdjük:

1. (13. sz.) Membr. 4°. Saec. XIV.

Fol. 37^b—51^a «*Revelationes dne nre fcte bte helisabeth filie regis ungarie*». Incipit: «Die quadam... Finit... quia in te Maria confidimus amen».

Rövid tartalma: Miközben szent Erzsébet azon okokról gondolkozott, melyek szent Józsefet és családját az Egyiptomba való futásra készítették, egyszerre megjelent előtte a Boldogságos Szűz és különböző kijelentéseket tesz neki.

2. (26. sz.) Chart. 4°. Saec. XV.

Fol. 1^a—79^b. *De historia sacra eiusque partibus*. Inc.: «ystoria sacre legis non sine aliqua pronunciatione futurorum gesta atque conscripta est... Finit.: «Et sic est finis per fratrem andream nicolai de ungaria de conventu cassoviensi in conventu florentino anno dni M^oCCCC^oLXXIII».

Ujabban restaurálva lett. Laponként 46, félgömbölyded betűkkel írt sort tartalmaz. Minden disztítés nélkül.

3. (65. sz.) Membr. 4°. Saec. XV.

«*Abbatiae ord. alf. earum taxae et nomina episcopatum orbis.*»

Ennek részben egykorú hű másolatai, részben pedig a XV. sz. folyamán csekély módosítással készült variánsai a 448, 688, 762, 910 és 1893-mal jelzett hártakódexek. Mint a cím is jelzi, a világ összes püspökségeinek s a legtöbb apátságnak névsorát tartalmazzák; felsorolják ezenkívül az összes keresztény fejedelemségeket és királyságokat s ezek kapcsán azt is, hogy az egyes uralkodók mily időközökben tartoztak Rómába ad limina menni. (A magyar király minden második évben.)

4. (279. sz.) Chart. 8°. Saec. XV.

Fol. 113—122. Olasz nyelvű anonim szerzőtől származó buzdító beszéd a pápához, hogy a Magyarországot elárasztó török ellen keresztes hadat indítson. Kezd.: «Io ho detto suo comandamento».

5. (348. sz.) Chart. 4°. Saec. XV.

Fol. 1—72°. *Joannis de Ragusio ord. Praed.: Disputatio ad Patres concilii Basil. de non comunicandis utraque specie laicis*».

Fol. 112—181. *Idem. «Replicatio contra Hussitas*».

6. (479.) Membr. Folio. Saec. XV.

Fol. 1—43^b. *Joannis de Utino chronica romanor. pontif. imperatorum regumque*.

Ez a munka tüzetesebb vizsgálódásunkat érdemli meg és pedig nemcsak azért, mert egy új variáns van benne azon magyar királyok krónikájából, melyet más forrás alapján *Mátyás Florián Historiae Hungariae Fontes Domestici* cz. munkája III. kötetének 266—276. lapjain, ő előtte pedig egy töredéket *Toldy F.* adott ki *Analectájában*, hanem azért is, mert e kódex eredetileg magyar ember tulajdona volt. A boríték belső lapján ugyanis e szavak olvashatók: *liber Thomae de Dragh.* (Nem tévesztendő össze *Drágffy Tamással!*) Úgy látszik ugyanaz, kinek *Turoczy* is ajánlotta a maga krónikáját s aki *Mátyás* király követeként (*Monumenta Hung. Vat. I. sor. VI. k. 243 l.*) Rómában is megfordult. A kódex 1458-ban készülhetett; az események legalább eddig vannak benne levezetve s mint mondtuk, 43 folió-alaku pergamenlevélből áll. Három részre oszlik: az *első*, a 2—22. oldalokon, az ószövetségi történetet foglalja magában; a *második* részben, a 22^b—40^a oldalokon, a pápák és császárok története (II. Pius, illetőleg III. Frigyes az utolsók) van elmondva s végül a *harmadik* rész a 41^a—43^b-ig terjedő lapokon a *magyar királyok* krónikáját adja az 1458. évig történt eseményekig. Ez utóbbi az a rész, mely történetirodalmunkban — *igen helytelenül* — «*Utino krónikája*» néven ismeretes. Mindezt kétségtelenné teszi az előszó, melyben Utino önmaga mondja: «*compilavi libros historicales totius bibliae ab adamo usque ad Christum*»; tehát csak az első rész az övé; de különben is ő a XIV. század folyamán meghalt; fenti munkáját is még *1344 januárjában* fejezte be s ajánlotta az aquileji érseknek, mint ugyancsak az előszóban önmaga mondja. Hát hogy kerültek mégis össze a különböző szerzőktől származó munkák? Igen egyszerű a felelet. Szakemberek ismerni fogják pl. *Martinus Oppaviensis*-nek, vagy másként *Martinus Polonus*-nak hasonló munkáját, mely a középkor elején az iskolában kézikönyvként szerepelt. Felfogásunk szerint ez az úgynevezett Utino-krónika is a hazai iskolákban hasonló feladatot töltött be. Erre mutat egyebeken kívül az a körülmény is, hogy ahány variánsa csak ismeretes (a Toldy-féle, müncheni s klosterneuburgi), mind-egyikben ugyanaz az összetétel fordul elő: Utino ókori egyháztörténete s egy másik szerzőtől a római pápák és császárok, illetőleg a magyar királyok története; az utóbbiak stílusa ugyanis

egy. — Még csak annyit, hogy a munka több mint hatszáz illusztrációval bir, ezek között valamennyi magyar király képe.

7. (489. sz.) Chart. 4°. Saec. XVI.

Fol. 29^a—35^b. «*Informazioni e qualita del Regno di Ungaria*».

Incip.: «Il corpo principale...»

Tartalma: az ország harcászati leírása.

8. (501. sz.) Membr. Fol. Saec. XV.

Fol. 1—420. *Pontificale*.

Janus Pannoniusnak egy gyönyörűen diszített s gazdagon illusztrált misekönyve. Illusztrációi Peruginótól, Raffael mesterétől származnak.

9. (850. sz.) Chart. 4°. Saec. XVI.

Fol. 97—139. «*Informazione dell' Impresa da farsi contro i Turchi*».

10. (857. sz.) Chart. 4°. Saec. XVI.

Fol. 7—100. «*Notandae ex libro primo, secundo et tertio rosarij Pelbarti*».

Tartalma: anyaggyűjtés s jegyzetek szentbeszédék készítésére.

11. (905. sz.) Chart. 4°. Saec. XV.

Fol. 5. «*Oratio habita per Reverendum in Xristo patrem dnum Albertum de Angach episcopum Cenadiensem serenissimi regis Ungariae oratorem in ecclesia cathedrali in consistorio publico statim post Cardinalem Bessarionem*». Incip.: «Longo belli onere fatigatus et pene iam desperatos de salute».

12. (1064—5. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.

«*Propositiones ecclesiarum et monasteriorum consistorialium ordine alfabetico disposita*».

Tartalmazza az 1610—20 évek között az egész világon történt érseki és püspöki kinevezéseket, az illetők életrajzával s püspökségük vázlatos leírásával. A mi püspökségeink és érsekségeink közül a következők szerepelnek benne: Esztergom (Pázmány), Győr, Bács, Eger, Kalocsa, Nyitra, Pécs, Veszprém, Csánád, Várad, Zágráb, Bosznia.

13. (1091. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.

Fol. 174., 236. et 240. Tartalmazza Miksa és III. Ferdinánd leveleit.

14. (1100. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.

Fol. 227. «*De Michaele Vojvoda Transilvaniae Dominio Consultatio*».

Fol. 263. *II. Ferdinánd levele a pápához (1624-ből).*

15. (1114. sz.) Chart. 4°. Saec. XVI.

«*Germaniae et Hungariae Ecclesiarum Historia et Status.*»

Szerzője: Cardinalis Lega seu de Placentia.

16. (1121.) Chart. Folio. Saec. XVII.

Fol. 256. *La Mina sventata ossia della guerra che era farsi o si faceva da i Pollachi in Ungheria ad instigazione dei Francesi.*

1682-ből származik. Tökölyi Imre összeköttetéseit világítja meg. Közölve van benne többek közt Du Vermay Buconak 1682 szept. 22-én Tökölyihez írt levele s ennek 1682 szept. 18-án Fülekből, nemkülönben a kassai parancsnoknak 1682 szept. 22-én írt levelei.

17. (1153. sz.) Membr. Fol. Saec. XV.

Fol. XVI. *Hieronimi Guarini ad Nicolaum V. contra Turcas oratio.*

Fol. 47. *Pii secundi Exhortatio ad principes Christianos ad bellum suscipiendum contra Turcas et indictio comitorum pro ejusdem belli deliberatione.*

Fol. 50. *Leonelli Estensis ad Sigismundum Imperatorem cum hic Ferrariam adventasset.*

18. (1163. sz.) Chart. 8°. Saec. XVI.

Fol. 79. *Bulla constitutionum collegii Germani Hungarici.*

19. (1183. sz.) Chart. 8°. Saec. XV.

Fol. 112. *Janus Pannonius «Missisti» kezdetű költeménye.*

20. (1271—2. sz.) Chart. Fol. Saec. XVII.

Fol. 120. *Illustrium virorum simbola per Octavium de Strada.* Rudolf császár-királynak ajánlva. Igen sok magyar (nemzeti) király, fejedelem s más ismertebb egyéniségek (Báthoryak, Verancsics, Busbek, Bánffy, Mágocsy, Tahy, Török, Zay stb.) jelmondatai, szimbolumai és czimerei vannak benne.

21. (1287. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.

Fol. 119^a. *Sonetto per l'ambasciatore Turca venuto a Vienna per trattar la pace.*

Fol. 120. *Patris Emerici Kiss epistola ad Principissam.*

Fol. 122^a. *Névtelen levél, mely Thököly fölkeléséről szól.*

Fol. 125°—141^b. Bittusi Flaminio jelentése a velencei respublikához: *Relazione dell' assedio di Buda.*

Fol. 155^b. 1685 jul. 14. *Bécsből írt névtelen levél, mely Buda közeli ostromáról tudósít.*

Fol. 165°. *Cavalleria che s'attorna sotto Buda 1686. aug. 19.*

Fol. 170^b. Nella caduta di Buda. Sonetto.

Fol. 182^b. *Bittusi Flaminio ezredes két levele Belgrád alól 1688. szept. 13. és okt. 1-ről.*

22. (1288. sz.) Chart. 4°. Saec. XVIII.

Fol. 1. *Lettera di Imperatore Leopoldo.*

Fol. 41. *Scrittura presentata all'Imperatore Leopoldo.*

Fol. 67. *Leopoldo imperatore, sua morte e funerale.*

23. (1289. sz.) Chart. 4°. Saec. XVIII.

Fol. 151. *Viaggio dell'Eccmo. F. Silvestro Valier Ambasciatore Straordinario incontrare l'Imperatrice Margherita d'Austria regina d'Ungheria.*

24. (1345.) Membr. 8°. Saec. XV.

Fol. 38. *Jani Pannonii Carmina in Divam Feroniam nonis junii 1458. Incip.: «Sacri fontis . . .»*

25. (1389. sz.) Chart. 8°. Saec. XV. (Ann. 1414.)

Summa artis Geometrie valde bona edita a magistro Petro de Dacia, que quidem fuit abstracta a Geometria Euclidis pro maiori parte.

Bod Pétertől Szinnyeiig s legújabbán Békesi Emil Petrus de Daciá-t magyarnak tartják. Az általuk idézett eddig ismert művek között a fenti nem szerepel. (L. «Katholikus Szemle» 1899. 573. stb. oldal.) Mi nem titkoljuk abbéli meggyőződésünket, hogy Petrus de Daciá-nak semmi köze sincs Magyarországhoz, mert ezen munka előszavában világosan és félremagyarázhatatlanul fel van tüntetve, hogy *dániai* származású, aminthogy köztudomású tény, hogy Dániának latin neve az egész közép-koron át *Dacia* volt.

26. (1396. sz.) Chart. Folio. Pag. 339. Saec. XVI.

De veri in ecclesia Dei Regis officio ac potestate ad Rudolpum Romanorum imperatorem Hungariae regem. Praecedit epistola auctoris ad Gregorium XIII. Petrus. Illicinus protonotarius apostolicus.

E munka szerzője tudvalevőleg Verbóczy mellett a század

legnagyobb magyar jogásza volt. Magyaros érzése kirí minden sorából. A munkát Rudolfnak magyar királylyá való koronázására írta s akkor nyújtotta át neki kéziratban. Minthogy pedig barátai arra unszolták, hogy ki is adja, ezért előbb a Szent-szék bírálata alá bocsátja azt. Még csak azt jegyezzük meg, hogy Illicini eddigi életírói nem ismerik e munkát.

27. (1538—40. sz.) Chart. Folio. Saec. XV.

Johannis de Capistrano opus in tres tomos divisum de officio iudicis, consultoris, advocatis.

28. (1661.) Chart. 8°. Saec. XV.

Fol. 54. *Egy 40 sorból álló, «Arbiter» kezdetű, Janus Pannoniushoz írt dicsőítő vers.*

Fol. CLIV. *Oratio coram Frederico Imperatore et Maximiliano ejus filio et Matthia Pannonio Regibus invictissimis in conventu Basiliensi habenda (!).*

Fol. CLVI. *Epitaphium pro Matthia Rege Pannonie.*

29. (1677. sz.) Chart. 4°. Saec. XV.

Fol. 405. *Ambrosii monachi Camaldulensis oratio Albae ad Sigismundum imperatorem habita VII. Cal. Jan. 1435.*

30. (1728 et 1730. sz.) Chart. Folio. Saec. XVII. Authore: Bartolomeo Tortoletti.

Fol. 289—312. *Strigoniae recens ammissae deploratio.*

Fol. 433—451. *1607 decz. — 1629 febr. 20. között az esztergomi érseknek (Forgách) és prépostnak, Bornemissza, az erdélyi fejedelem aulikusának és Pázmány Péternek írt levelei.*

Fol. 309—406. *Matrona Budensis című regényes elbeszélés, melyben a mohácsi vész letrása kapcsán egy budai magyar asszony hősiességét írja le élénk színekkel.*

Szerző neve eddig ismeretlen volt történetünkben, pedig igaz, önzetlen barátja volt hazánknak s nemzetünknek. A magyar főpapok tudvalevőleg mindig tartottak maguknak közösen egy egyházi ágenszt, magasbrangú, befolyásos kuriális papot Rómában, kívül a pápánál érdekeiket előmozdították. Ilyen magyar egyházi ágens volt ez időben Tortoletti is.

TÁRCZA.

JELENTÉS

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHENYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRA
ÁLLAPOTÁRÓL AZ 1909. ÉV II. NEGYEDÉBEN.

I.

A *nyomtatványi* osztály anyaga köteles példányokban 2373 darab ajándék útján 226 drb. vétel útján 321 drb, összesen 2920 darab nyomtatvánnyal gyarapodott. Ezenfelül köteles példány czimén beérkezett: alapszabály 238 drb, egyházi körlevél 38 darab, falragasz 1661 drb, gyászjelentés 1504 drb, hivatalos irat 125 drb, műsor 538 drb, pörirat 6 drb, szinlap 2007 drb, zárszámadás 1435 drb, különféle 472 drb, összesen 8024 drb, apró nyomtatvány. Vételre fordítottatott 1850-20korona, 677-50 márka. Ajándékaikkal a következők szaporították a nyomtatványi osztály anyagát:

Abo stads historiska museum. Ábrányiné Katona Clementin, Alapi Gyula Komárom, Bibliothèque Royale de Belgique Bruxelles, Bihármegyei Régészeti s Történelmi Társulat Nagyvárad, Borszéký Soma (3 drb), Budapesti kir. Orvosegyesület, Budapesti szünidei gyermektelep elnöke, Burgstaller Aranka Diósberény, J. Crerar library Chicago, Chyzer Kornél, Diószegi Gyózó, Direction der k. bayerischen Hof-u. Staats-bibliothek München, Dugonics-Társaság Szeged, Dunántuli ág. h. ev. püspök Pápa, Érseki iroda Kalocsa, Érseki iroda Zágráb, Fejérpataky László (5 drb), Fraknoi Vilmos (14 drb), Fränkel Bertalan, Gömöry Gusztáv Wien (7 drb), Gulyás Pál (2 drb), Györy Tibor, Gyulai Ágost, Havass Rezső, Hegedüs István, Herman Ottó, Hist. Society of Wisconsin Madison, Horváth Géza, Kadlec Károly Prága, Kais. Akademie der Wissenschaften Bécs (7 drb), Kazinczy Kör Kassa, Keményffy Dániel Esztergom, Kereskedelemügyi miniszterium, Kondor József, Kunstindustrie Museum Christiania, M. kir. orsz. meteorológiai s földm. intézet, Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósági irodája, Magyar Szőlősgazdák Egyesülete, Magyar Tudományos Akadémia

(6 drb), Magyarországi Kárpát-Egyesület Igló, Mahler Ede, Nagy Gézáné, Országos Magyar Gazdasági Egyesület, Örs Rezső Mezőberény (2 drb), Péchy Zsigmond Péchújfalva, Petrov A. Szentpétervár, Public library of Cincinnati, Püspöki iroda Szombathely, Rakodczay Pál Pásztó, Rendőrfőkapitányság, Hg. Robert's von Parma Erben Bécs, Statist. Central-Kommission Bécs (2 drb), Stefánia Egyesület, Szádeczky Lajos Kolozsvár, Szalay Imre, gróf Teleki Pál, gróf Teleki Sándor (105 drb), Timon Vilma Tószeg, Vadász Ede, Vallás- és közoktatásügyi minisztérium (2 drb), Weisz Ernő, Wichmann György Helsingfors, Zsoldos Benő Zombor (2 drb).

Nevezetesebb szerzemények: 1. Arithmeticae vulgaris nucleus. Leutschovia 1689. (80 kor.); 2. Thuransky Thomas A. Encomium Posonii. Posonii 1670. (25 márka); 3. Fegyverneki: Thesaurus S. Scripturae. Genevae 1613. (40 kor.); 4. A prospect of Hungary and Transylvania. London 1664.; 5. A short relation of the rise and progress of the turkish Wars in Hungary etc. London 1664.; 6. Cambine Andrews: Two very notable commentaries. Translated out of Italian into english by John Shute. London 1562.

A könyvtár olvasó helyiségében a lefolyt évnegyedben 6636 egyén 16.120 kötet nyomtatványt használt; kölcsönzés útján pedig 439 egyén 1167 kötetet.

A lefolyt évnegyedben 1196 munka osztályoztatott, a melyről 1587 czédula készült. Kötés alá készítettett 682 mű 822 kötetben. A köteles példányok átvételére berendezett helyiségbe ezen idő alatt 594 csomag érkezett; ugyaninnen 644 levél expediatott, a miből 252 reklamálás volt. Az 1897. évi XLI. törvény-cikk intézkedései ellen vétő nyomdatulajdonosokkal szemben peres eljárás egy esetben sem kéretett.

II.

A *kézirattár* az 1909. év második negyedében ajándékozás útján 4 kötet, vétel útján 47 kötet újkori kézirattal, összesen 51 darabbal gyarapodott. Vételre összesen 423 koronát és 25'60 márkát fordítottunk.

Ajándékozók voltak Örs Rezső, ki a Meskó családra vonatkozó kéziratoskat és Sötér Kálmán, ki egy XVIII. századi jogtudományi kéziratot ajándékozott a múzeumnak.

Nevezetesebb szerzemények: Steinhübl György könyvkötősegéd 1660-ból kelt jegyzőkönyve, egy németnyelvű magyar lovassági szabályzat a XVI. század végéről, két Liszt rhapsodia, a mester sajátkezű korrekurájával, Frankenburg Adolf német és magyar verseinek kézirata, továbbá Ipolyi «Magyar Mythológiájá»-

nak egy nyomtatott példánya, melyben a javítások és jegyzetek részben a szerző kezétől erednek.

A gyarapodás földolgozásán kívül folytatódott az irodalmi levelestár revíziója, továbbá megkezdődött a zenei szak már kiválogatott anyagának végleges földolgozása.

Kikölcsönöztünk 8 esetben 12 kéziratot. A kéziratár helyiségében 53 kutató 122 kéziratot és 77 irodalmi levelet használt.

III.

A hírlapkönyvtár gyarapodása: Köteles példányokban 708 évfolyam 20.629. szám (ezek közül számonként jött 5487 szám); ajándék 2. évfolyam 1059 szám; vásárlás 159 szám (7 korona értékben) — összesen 710 évfolyam, 21.847 szám.

Ajándékozók: a Nemzeti Kaszinó, gróf Teleky Sándor, Csudáky Bertalan, Vadász Ede. Vásároltattak: «Társulati Értesítő» 1867. évi 1—6. számok, 1869. évi 24. szám, Der Ungar 1861. 149., 264., 266., 300 sz., A M. Orsz. Izr. Tanítók Egyesületének Értesítője 1884. évi 12. szám.

A könyvtárban 967 olvasó 2076 kötetet, a könyvtáron kívül 15 olvasó 31 kötetet, összesen 982 olvasó 2107 kötetet használt.

Czéduláztatott 63 évfolyam, közte 3 új lap. Átnézetett 670 évfolyam, 16.360 szám. Bekötetett 499 kötet.

A köteles példányok, melyek kimutatással (csomagokban) érkeztek, a gyarapodási könyvbe irattak, illetőleg a nyilvántartási lapokra vezettettek; ezeken kívül a számonként érkezett hírlapok is összegezve, betürendben osztályoztattak és elhelyeztettek. A csomagküldeményekben hiányzó hírlapszámok azonnal reklamáltattak; ez is följegyeztetett.

IV.

A levéltár az elmúlt negyedévben vétel útján 135 darab, ajándék útján 45 drb, letét útján 555 drb, más osztályból való áttétel útján 50 drb, összesen 785 drbbal gyarapodott.

A letéteményezett családi levéltárak közül a Luka család levéltára gyarapodott 555 drbbal, melyet Luka László főhadnagy Páparól küldött be.

Ajándékokkal báró Hornig Károly v. b. t. t., veszprémi megyés püspök, özv. Noszticzi Thurzó Alajosné, Schöppl Henrik Regensburghól és Szöllösy Kálmán gyarapították a levéltár anyagát.

Vételre fordított 1190 korona és 288.40 márka.

A törzsgyűjtemény gyarapodásából a középkori iratok csoportjára esik 20 drb, az újabbkori iratokéra 95 drb, az 1848/49-es iratok csoportjára 107 drb, a czimereslevelek csoportjára 4 drb, a gyászjelentések csoportjára 5 drb.

A czimereslevelek gyűjteménye a következő darabokkal gyarapodott: 1. 1417. április 4. Konstanz. Zsigmond király czimereslevele a Farnosi család részére. A czimerkép színes hasonmása az oklevél szövegével együtt. 2. 1637. december 29. III. Ferdinánd czimereslevele Nagy János részére. 3. 1675. márczius 6. Bécs. I. Lipót czimereslevele Szőlősy Mátvás részére. 4. 1796. február 4. Bécs. II. Ferencz czimereslevele Hornig Jakab Lajos részére.

A lefolyt évnegyedben 45 kutató 14.367 drb iratot használt. Kikölesönöztetett 2 térítvényen 5 darab.

A negyedévi szerzemények földolgozásán kívül a lefolyt évnegyedben befejeztetett az 1908. évi és 1909. évi eddigi gyarapodásnak bevezetése a végleges növendéknaplóba. Ezzel kapcsolatban úgy az 1908. évi, mint az idei végleg földolgozott szerzemények a maguk helyére beosztattak. A Szunyogh-levéltár rendezése tovább folytattatott és a boritékozás megkezdett. Folyamatban van jelenleg a Görgey és Kapuváry levéltárak rendezése.

A BUDAPESTI M. KIR. TUDOMÁNYEGYETEM KÖNYVTÁRA 1907-BEN.

A budapesti m. kir. tudományegyetem könyvtárának 1907. évi működéséről és állapotáról szóló jelentését *Ferenczi Zoltán* igazgató a következőkben terjesztette a magas vallás- és közoktatásügyi minisztérium elé:

Mint évi jelentéseimben s egyes felterjesztéseimben már többször érintettem, a budapesti egyetemi könyvtárt az utóbbi években egyes lapokban gyakrabban tették szóvá. A felszólalások legnagyobb része vagy általános észrevételekre szorítkozott (pl. hogy kevés a hely, kevés új könyvet veszünk), vagy egyes esetekből folyó panaszokat hangoztatott; de csak csekély részük tartalmazott objektív s némileg szakszerű észrevételeket. A kritika jogosságát természetesen mindig elismerve, mégis ki kell emelnem, hogy többnyire indokolatlan, mert az egyetemi könyvtár ügyvitelében a legteljesebb liberalizmus érvényesül: senkít jogos panaszával, indokolt kérelmével el nem utasítunk; a könyvmegrendelésekre, könyvkölcsönzésekre vonatkozó kérelmeket a lehetőség határain belül készségesen és gyorsan elintézzük.

A könyvtár maga is igazgatásom ideje alatt minden irányban fejlődött, sok hiányát pótoltuk, sok baján segítettünk. Ennek igazolására a következő vázlatos kimutatást bátorkodom közölni:

A) a könyvtáráruháron és az épületen belül történt átalakítások:

a) Az épületre villámhárító és tűzjelző-készülék alkalmaztatott.

b) A lépcsőkről, folyosókról a helyiségekbe vezető ajtók, melyek üvegek voltak, átalakítottak.

c) A hírlaposztály még egy szobája könyvteremnek berendeztetett.

d) A pinczehelyiségek a duplum-könyvtár és részben hírlapkönyvtár czélgaira berendezettek.

e) Az I. emeleti könyvtermekből a II. emeletre feljáró és felhúzó készült, hogy az ott elhelyezett könyvek könnyebben és gyorsabban megközelíthetők legyenek (időmegtakarítás 3—4 percz).

f) Az olvasóteremben a helyek számát 102-ről 124-re szaporítottuk.

g) A lívatalos helyiségben a kutatók részére külön asztalt tartunk.

B) Új beszerzések:

a) 3 Wertheim-szekrény részint pénzkészletek, részint kódexeink és könyvkincseink őrzésére.

b) 1 térítvény-szekrény.

c) 2 szekrény a régi magyar nyomtatványok részére.

d) 1 írógép, 1 bélyegzőgép.

e) Íróasztalok és az új beszerzések számára könyvvállványok.

C) Intézkedések a rend és tisztaság fenntartására:

a) Új eljárás a tisztogatásra (a gazdasági hivatallal egyetértőleg történt megállapodás).

b) Az egész könyvvállomány alaposabb kiporoltatása (évenként nyáron).

c) A szolgazemélyzet beosztása a tisztogatás szempontjából és felelőssé tétele.

D) Belső ügykezelésben:

a) A házon kívüli kölcsön-osztály rendezése és kiterjesztése (index letétele melletti kölcsönzés).

b) Olvasótermi kívánalmi és panaszkönyv.

c) Megrendelések címztára.

d) Telefon bevezetése és azon kívánalmak elfogadása.

A folyó munkákon kívül a következő nagyobb rendezési munkálatok nyertek befejezést:

a) Katalógusok:

A hírlapok és folyóiratok új címjegyzéke (czédula-katalógus és kinyomatva).

Az olvasóterem új címjegyzéke és berendezése.

A segédkönyvtár új címjegyzéke.

Kézirati címjegyzék III. és befejező része (megjelenő).

Inkunabulum-katalógus (kinyomatásra készen).

b) Rendezés, egyesítés:

A czédula-katalógus folytonos rendezése, kiegészítése, átdolgozása.

Együvé tartozó könyvek egyesítése.

Metszetszoba rendezése.

c) Könyv-felvételek:

R. M. K. mindkét részének rendszeres feldolgozása.

Inkunabulumok felvétele.

1501—1525-ig megjelent nyomtatványok felvétele.

Doktori disszertációk (kb. 30.000 db s külön 250 köt., kb. 5000 db-bal), régi disszertációk.

Egyetemi iratok.

Duplumok egész állományának átnézése, könyvanyagunkkal összevetése és czímtározása.

Régi térképek.

Könyvészeti ritkaságok.

Még feldolgozatlan volt könyvtárak.

Gyűjtemények:

Department of agriculture.

Migne, Patrologia Latina, Graeca (részben).

Lemerre, Bibliotheca classica latina.

Bibliotheca Teubneriana.

Uebersetzungs-Bibliothek.

Országgyűlési nyomtatványaink új felvétele és rendezése s más könyvsorozatok új, pontos feldolgozása.

Továbbá a következő rendkívüli gyarapodások:

Szilágyi S. könyvtára.

Télfy-könyvtár.

Schwarez Gyula-könyvtár.

Krayzell Aurél-könyvtár.

Horváth Dezső adománya.

Bp. francia kör könyvtára.

Fischer Adolf adománya.

Blaskovics-könyvtár.

Sármay József adománya.

Raoul de la Grasserie küldeménye.

Pauler Gyula-könyvtár.

Károlyiné Pauler Gizella adománya.

Radó-könyvtár, Rosner-könyvtár.

Hóman Bálint, Nékám Lajos, Ruszt József, Nagy Miklós adományai.

Lunkányi-könyvtár.

Barbul-könyvtár.

Modern philol. Seminarium adománya.

Szent-István-Társulat kiadványai.

Reiner-könyvtár.

Cebrian-könyvtár s a még feldolgozás alatti

Almási Balogh Tihamér-könyvtár.

A könyvtár ügykezeléséről új ügyviteli szabályzat készült s lépett hatályba; egy új szervezeti szabálytervezet régóta tárgyalás alatt van.

A könyvmegrendelések tekintetében a rendelkezésemre álló csekély átalmányt a legnagyobb körültekintéssel úgy használom fel, hogy azon legalább 20—30 0/0-kal több értékű könyveket veszünk évenként, mint azelőtt. Ezt úgy sikerült elérnem, hogy a gyűjteményes munkákat, folyóiratokat,

drágább vagy ritka műveket közvetlenül külföldi antiquáriusoktól szerzem be, 30—50 % árleengedéssel. E célból a külföld minden nagyobb államában (német, francia, angol, olasz, spanyol) néhány könyvkereskedő cézeggel összeköttetést tartok fenn.

Ily módon számos csonkaságot, nagyobb és nevezetesebb folyóiratokat és gyűjteményes kiadványokat egészítettem ki s az egyes szaktanárok által kívánt terjedelmes folyóiratsorozatokat szereztem be.

A könyvhasználati és könyvkölcsönzési forgalmat illetőleg ki kell emelnem, hogy úgy az olvasótermi, mint a belső helyiségek (tanári szoba, kutatók helyisége) forgalma egyre emelkedőben van. Még nagyobb emelkedést mutat e belső forgalommal szemben a házon kívüli kölcsönzés forgalma.

Jelenleg már a belföldi intézetek (könyvtárak és iskolák) kb. 50 %-a veszi igénybe a könyvkölcsönzés (könyvküldés) kedvezményét s az eziránti megkeresések előzékeny és gyors elintézésével az egyetemi könyvtár kulturális missziójának fontos részét tölti be.

A belföldi intézeteken kívül újabban külföldi könyvtárak is mind gyakrabban kérnek könyveket (Ausztriából, Németországból, néha Franciaországból is) s az ilyen megkereséseket annál szivesebben intézzük el, mert mi viszont és sokkal nagyobb mértékben vesszük igénybe a külföldi könyvtárakat. Ugyanis az egyetemi tanárok, neves írók, kutatók sokszor kívánnak használni oly folyóiratokat, drága vagy ritka műveket, régi nyomtatványokat vagy kéziratokat, melyek nálunk nincsenek meg. Ilyenkor azokat az illető külföldi könyvtárakból hozatjuk kölcsön s így elégítjük ki a kívánalmakat.

A mi a személyzeti állapotokat illeti, igazgatásom alatt ebben a tekintetben is fejlesztett a könyvtár.

A tisztviselői személyzet egy rendes és egy fizetéstelen tiszttel, egy fizetéstelen segéd-tiszttel és 3 napidíjassal szaporodott, a szolgaszemélyzet 3 kiegészítőszolgával s azonfelül a régi szolgaszemélyzethez kettő (a kapus és egy szolgáló) az altiszti létszámba neveztetett ki.

A személyzetszaporítás eddigi mértéke még távolról sem kielégítő, azonban az eddigi hiányokat egyelőre mindenestre orvosolta.

E rövid áttekintéssel bátorkodtam Nagyméltóságodat egyetemi könyvtárunknak a legutóbbi években történt fejlődéséről tájékoztatni s egyben bemutatni azt, hogy a lehetőség határai közt mindent megteszünk a kívánalmaknak kielégítésére, s a mit nem teszünk meg, abban eszközeink csekélyisége gátol meg. Ezek a hiányok egyébiránt kettőben fejezhetők ki: helyiségeink elégtelensége és átalányunknak aránytalan csekély összege.

Közelebbről könyvtárunk 1907. évi működéséről és állapotáról szóló igazgatói jelentésemet mély tisztelettel a következőkben teszem meg:

I. Az egyetemi könyvtár 1907. évi történetének fontos mozzanata volt a könyvtárárpület kérdésének felvetése, mely ugyan már évek óta megoldásra vár, de beható és alapos tárgyalás alá még eddig nem került.

Most az egyetemi állandó könyvtárbizottság részletesen és körülményesen foglalkozott e kérdéssel. A Tekintetes Egyetemi Tanács is magáévé

telvé annak határozatait és a könyvtárépület kérdésének megoldásáról részletes memorandumot terjesztett fel Nagyméltóságodhoz.

A könyvtár nyitvatartásának új rendjéhez a nagyközönség már hozzászokott s ahhoz szívesen alkalmazkodik; a könyvtár tisztántartása s a könyvek rendes visszahelyezése szempontjából az új rend magára az intézetre kedvezőbbnek mondható.

Az új olvasótermi címjegyzéket megjelenésekor alapos kritika tárgyává tették. A kritikáknak főleg az orvosi szakra vonatkozó része volt figyelemreméltó. Magunk is tudtuk és sajnáltuk, hogy amint általában a legtöbb szakból, úgy kivált az orvosi irodalomnak nem mindenből legújabb és legjobb kézikönyveit lehetett beállítanunk; de nekünk a meglévő könyvállományból kellett válogatnunk, nagyobb új beszerzésekre a csekélyre mért évi átalányból egyelőre nem gondolhattunk, kivált nem tömeges könyvvásárlásra. Ezért egyfelől tervem az volt, hogy az olvasóterem könyvállományát évenként és fokozatosan egészítem ki új beszerzésekkel, mint ez folyamatban is van s eddig körülbelül 200 új munkát soroztunk be az olvasóterembe, másfelől pedig a könyvállományt szakonként revízió alá vesszük s a nem megfelelő vagy elavult műveket az új szakmunkák behelyezésével folytonosan kicseréljük, ennek kapasan pedig az olvasótermi címjegyzéket kiigazítjuk s új kiadását előkészítjük.

Főleg kötelességemmé tettem pontosan megállapíttatni az olvasótermi könyvállomány orvostudományi részének hiányait s különösen az egyetemi tanulóifjúság szükséglete szempontjából beszerzendő kézikönyvek és forrásművek sorozatát. E célra az egyetemi tanártestület tagjainak szóló köriratot nyomattam, melyben felkértem a tanár urakat, hogy az általuk képviselt tudományszak legújabb irodalmából azon könyvek jegyzékét, melyek az olvasóteremben a tanulóifjúság részére feltétlenül szükségesek, velem közölni szíveskedjenek. Ez eljárásomat az állandó könyvtárbizottság is tárgyalta s helyeslő tudomásul véve, az orvosi szakkönyvek ezirányú kiegészítése iránt külön fölterjesztést javasolt Nagyméltóságodhoz, melyben e célra külön összeget is kért s a Tekintetes Tanács e fölterjesztést a maga részéről is elfogadta és felküldte.

E felhívást elküldtem 77 orvoskari tanárnak s arra 52 tanártól válasz is érkezett. A beküldött jegyzékeket az év folyamán feldolgoztatom s ezekből a legszükségesebbeknek jelzett műveket anyagi eszközeinkhez mérten be fogom szerezni addig is, míg a főtebb jelzett külön összegből az összeszt megvehetném.

Ugyanezen a módon időről-időre ki fogom egészíteni és cserélni a többi tudományszakok irodalmát is.

Az olvasótermi könyvállomány hiányainak pótlásáról s az olvasók kívánalmairól egyébként más módon is gondoskodtam. Az olvasóteremben ugyanis az olvasóközönség rendelkezésére bocsátottam egy «Kívánatkönyv»-et, melyben a jogos panaszokon kívül a könyvmegrendelésre vonatkozó kívánásoknak is helyük van. A megrendelések a szükséges felülbírálat után azonnal foganatosíttatnak. Ezekről a könyvtár rendes czédulajegyzéket vezet.

Az olvasótermi czimjegyzéket a hazai könyvtárakon és hasonló jellegű intézeteken kívül megküldtem eddigelé a következő külföldi könyvtáraknak:

Bécs: K. k. Hofbibliothek, K. k. Univers.-Bibliothek, Bibliothek des k. k. Oesterr. Museums für Kunst u. Industrie, Bibliothek des k. k. Patentamtes; Berlin: Königl. Bibliothek, Univers.-Bibliothek, Bibliothek der königl. Akademie der Künste; Bonn: Univers.-Bibliothek; Breslau: Universitäts-Bibliothek; Bruxelles: Bibliothèque de l'université; Czernowitz: K. k. Universitäts-Bibliothek; Erlangen: Universitäts-Bibliothek; Frankfurt a. M.: Rothschild'sche Bibliothek; Freiburg i. Br.: Univers.-Bibliothek; Giessen: Univers.-Bibliothek; Göttingen: Univers.-Bibliothek; Graz: K. k. Univers.-Bibliothek; Greifswald: Univers.-Bibliothek; Grenoble: Bibliothèque de l'université; Halle: Univers.-Bibliothek; Heidelberg: Univers.-Bibliothek; Innsbruck: K. k. Univers.-Bibliothek; Jena: Univers.-Bibliothek; Königsberg i. Pr.: Univers.-Bibliothek; Krakau: K. k. Univers.-Bibliothek; Leipzig: Univers.-Bibliothek; Lemberg: K. k. Univers.-Bibliothek; Lille: Bibliothèque de l'université; Lyon: Bibliothèque de l'université; Marburg: Univers.-Bibliothek; München: K. B. Hof- u. Staatsbibliothek, Univers.-Bibliothek; Prag: K. k. Univers.-Bibliothek; Strassburg: K. Universitäts- u. Landesbibliothek; Würzburg: Universitäts-Bibliothek.

Az olvasótermi czimjegyzéket különben annyi példányban nyomattam, hogy abból egy bizonyos példányszám az érdeklődő egyetemi ifjúságnak is rendelkezésére álljon.

Mint már a megelőző évben jelentettem, a még 1881-ben megjelent «Codexek czimjegyzéke» a nagy kereslet következtében elfogyott, ebből már csak a könyvtár saját céljaira szükséges néhány példány áll rendelkezésre. Mivel egy bizonyos példányszámra a külföldi intézetekkel való csereviszony fenntartása érdekében szükség van, ennek díjtalan újranyomtatását kértem; ez Nagyméltóságodnak 117.260/906. sz. rendeletével az egyetemi nyomtatványátalány terhére el is rendeltetett. Ugyancsak kértem a már sajtó alá rendezett «Ősnyomtatványok jegyzéké»-nek kinyomtatását is.

A gyarapodási czimjegyzékre vonatkozólag a múlt évben egyelőre az állami könyvtárak együttes gyarapodási czimjegyzékének eszméjét vetettem fel, a mit pl. a svéd állami könyvtárakra nézve már régóta megvalósítottak s a mi ott nagyon bevált. Nálunk ép úgy lehetne a nagyobb állami könyvtárak évi gyarapodásait együttesen kiadni s ezzel az olvasó- és kutatóközönségnek egy áttekinthető, mindenről tájékoztató czimjegyzéket nyújtani.

A Dohnál Béla utóda, Pausz Gyula könyvkötővel fennállott könyvkötői szerződés lejárván, az újabb szerződés ugyanazon tartalommal 1907 június 1-től 1910 május 31-ig szóló érvénnyel megerősítettelt, 55.719/1907. vkm. sz. alatt.

Az évi rendes könyvmegrendelések tudvalevőleg a karok kívánalmi jegyzékei alapján a régi gyakorlat szerint négy könyvkereskedő-czégnél történnek, kiknek mindegyike egy-egy kar megrendeléseit kapja. Az elmúlt év folyamán a Szent-István-Társulat folyamodványt nyújtott be, hogy telje-

sen fölszerelt és modernül berendezett könyvkereskedését is bízunk meg megrendelések teljesítésével. Ezt az eddigi gyakorlat fenntartása mellett egyes esetekre, illetőleg egyes megrendelésekre, amennyiben theológiai művekre vonatkoznak, kilátásba helyeztük.

A müncheni Rosenthal-czég által megvásárolni óhajtott duplumokat Nagyméltóságod rendelkezéséhez képest a kolozsvári egyetemi könyvtárnak átszolgáltattam. Ezzel kapcsolatban indítványt tettem, hogy a két egyetem könyvtárai között a duplumok kicserélése tekintetében állandó csereviszony létesíttessék, mely indítványomhoz a kolozsvári egyetemi könyvtár is hozzáárult. A csereviszony módozatai még tüzetesebben megállapítva nincsenek. Miután duplumaink a jövőre így lekötötték, a Szegedi Tisztviselők Otthonának azon kérelmét, hogy könyvtára részére engedjük át duplumainkat, nem teljesíthettük. Különben duplumaink legnagyobb része olyan természetű, hogy tisztviselők könyvtárába nem való.

Azon körülményre való tekintettel, hogy a könyvtár olvasótermének megnyitása és bezárása, a látogatójegyek kiadása, a hivatalos helyiségek és a hirdapterem nyitvatartása meghatározott időponthoz van kötve, kívánatos lenne, ha az időjelzésre az egész intézetben egységes szerkezetű időjelző alkalmaztatnék. Ezzel indokoltam a múlt évben villanyóraszerkezet berendezését kérelmező fölterjesztésemet, mely azonban az ily berendezések költséges volta miatt, fedezet hiányában nem volt teljesíthető.

II. A könyvtári rendes (folyó) munkákon kívül befejezést nyert a Schwarz Gyula-könyvtár felvétele, megkezdtük a Reiner Zsigmond könyvtárának feldolgozását, mely folyamatban van, befejeztük a Szent-István-Társulat kiadványainak felvételét s az egyéb nagyobb adományokét. A kézirati katalógus III. része a nyomtatás alól kikerült, megjelenése a hozzácsatolandó név- és tárgymutató kinyomatásáig felfüggesztetett. A könyvtár foglalkozott az elmúlt évben a Czövek-féle könyvtár megbecslésével is, mely megvételre felajánlatott, de megvásárlásáról fedezet hiányában le kellett mondani. Az olvasótermi új berendezés befejezéséről már megemlékeztem, csak azt jegyzem meg, hogy az orvosi szak revíziója folyamatban van.

A mi a hazai és külföldi intézetekkel való könyvkölcsönzési forgalmat illeti, itt közlöm azok jegyzékét, még pedig: *a)* alatt azon hazai intézetekét és hatóságokét, melyek az egyetemi könyvtártól könyvek kölcsönküldését kérték; *b)* alatt külföldi intézetekét; *c)* alatt pedig azon külföldi intézetekét, melyektől magunk kölcsönöztünk könyveket:

a) Arad (áll. főreáliskola), Besztercebányai tankerületi kir. főigazgatóság, Brassó (kir. állami főreáliskola), Czegléd (állami főgymnasium), Debreczen (ev. ref. kollégium és könyvtára, m. á. v. üzletvezetősége), Dés (m. k. állami főgymnasium), Eger (érseki papnevelő-intézet könyvtára, kath. főgymnasium, állami főreáliskola), Erzsébetváros (állami gymnasium), Esztergom (főgyházmegyei könyvtár, katolikus főgymnasium), Fiume m. kir. állami főgymnasium), Gyöngyös (állami főgymnasium), Győr (állami főreáliskola), Hajduböszörmény (ev. ref. gymnasium), Jászberény (állami főgym-

nasium), Kaposvár (állami főgymnasium), Kassa (kir. jogakadémia, premontrai főgymnasium), Kecskemét (ev. ref. főgymnasium), Késmárk (ág. ev. lyceum), Keszthely (premontrai főgymnasium), Kiszécsa (róm. kath. plébániahivatal), Kiskúnhalas (ev. ref. főgymnasium), Kistűjszállás (ev. ref. főgymnasium), Kolozsvár (egyetemi könyvtár), Lőcse (állami főgymnasium), Lugos (állami főgymnasium), Makó (állami főgymnasium), Mezőtúr (ev. ref. főgymnasium), Munkács (állami főgymnasium), Nagykálló (állami főgymnasium), Nagyikinda (állami főgymnasium), Nagyszombat (érseki főgymnasium), Nagyvárád (kir. jogakadémia), Pannonhalma (szentbenedekrendi központi főkönyvtár), Pápa (ev. ref. főgymnasium), Pozsony (kir. jogakadémia, sz. kir. város könyvtára, járási főszolgabírói hivatal), Sárospatak (ev. ref. jogakadémia, ev. ref. főgymnasium [főiskola], főiskola könyvtára), Sepsiszentgyörgy (ev. ref. székely Mikó-kollégium), somogyvármegyei alispáni hivatal, Szeged (állami főreáliskola), Székelyudvarhely (róm. kath. főgymnasium), Szombathely (felső kereskedelmi iskola), Ujvidék (róm. kath. főgymnasium), Ungvár (róm. kath. főgymnasium), Váczi Múzeum-Egyesület, Vágújhely (izr. reáliskola), Zágráb (egyetemi könyvtár, felsővárosi főgymnasium), Zombor (áll. főgymnasium).

b) Angers (Université catholique de l'Ouest), Bécs (udvari és állami levéltár, udvari és egyetemi könyvtárak, szabadalmi hivatal könyvtára), Czernowitz (egyetemi könyvtár), Graz (egyetemi könyvtár), Krakó (egyetemi könyvtár), Lemberg (egyetemi könyvtár), Prága (egyetemi könyvtár).

c) Bécs (udvari és egyetemi könyvtár), Berlin (kir. könyvtár), Graz (egyetemi könyvtár), Hannover (városi könyvtár), Krakó (egyet. könyvtár), Leiden (egyet. könyvtár), London (Royal Asiatic Society).

III. A könyvtár hivatalos, tudományos, kulturális szereplése tekintetében megemlítendő, hogy az igazgató a nagykőrösi ev. ref. főgymnasium érettségi vizsgálatához mint kormányképviselő, a nagybecskereki és temesvári felső kereskedelmi iskolákéhoz mint miniszteri biztos nyert kiküldetést. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének 1907 június 24-én Pécsen tartott közgyűlésén ugyancsak ő képviselte az egyetemi könyvtárt; ezenkívül résztvett Pécsen a szabadtanítás magyar országos kongresszusának 1907 október 4—6-ig tartott ülésén. A kassai múzeum megnyitásán az egyetemi könyvtár képviselőjében Dedek Cr. Lajos könyvtárőr volt jelen.

IV. Könyvtárunk személyzeti ügyeiben a következő változások történtek:

a) Dr. Lukcsics József fizetéstelen könyvtártiszt a dr. Dézsi Lajos távozásával megüresedett rendes könyvtártiszt állásra neveztetett ki (3976—1907. vm. sz. a.; fizetése 10,316/1907. vkm. sz. a. utalványoztatott). Dr. Czeke Marianne fizetéstelen könyvtártisztnek 79.943/1907. vkm. sz. a. 3 kor. napi-díj engedélyeztetett. Dr. Hóman Bálint fizetéstelen kisegítő-tiszt fizetése ügyében felterjesztés ment fel Nagyméltóságodhoz, mely még eddigelé el nem intéztetett. Fiáth Károly István tiszteletdíj mellett alkalmazott kisegítő-tiszt tiszteletdíja évi 2400 koronára emeltetett fel 79,979/1907. vkm. sz. a. Ascher Kálmán napidíjas gyakornok részére az 1897:XXIV. t.-cikkből körülírt «Értesítés» állított ki.

b) Deim István kapus, altiszt részére 300 kor. személyi pótlék folyósított 55,606/1907. vkm. sz. a. Gelecsics Ignác könyvtárszolga 3335—1906/7. rectori sz. a. altisztté neveztetett ki, fizetése 103,798/1907. vkm. sz. a. utalványoztatott. Ferenczy József könyvtárszolga 100 kor. rendkívüli segélyben részesült 31,821/1907. vkm. sz. a. Zsinka József ruhatári napszamos napidíja 2 kor. 40 fillérre egészített ki 21,829/1907. vkm. sz. a. A segédzolgák (Lőrincz Endre, Szabó András) ruhapénze (50—50 kor.) 18,713/1907. vkm. sz. a. engedélyeztetett. A napidíjas gyakornokok és kiegészítőzolgák az 1907: XIX. t.-cz. szerint a munkásbiztosító-pénztár tagjai sorába beléptek (89,397/1907. vkm. sz. alapján). A két rendkívüli díjnak napidíja és két kiegészítőszolga napszáma 96,872/1906. vkm. sz. a. 1907-re is engedélyeztetett. Indokolt felterjesztés történt a szolgaszemélyzetnek két kiegészítőszolgával leendő szaporítása érdekében, melynek alapján Nagyméltóságod — most 1908-ra — méltóztatott egy új kiegészítőszolga felfogadását engedélyezni.

V. A könyvtári bevételei tettek 1907-ben: a) 33,000 kor. évi átalány, 5407 kor. 50 fill. a beiktatási díjnak a könyvtárra eső része, valamint könyvtári illeték czimén, végül 14 kor. előfizetési díj visszatérítése czimén, összesen 38,421 kor. 50 fill.; a kiadás ezzel szemben 33,716 kor. 8 fillér volt, a túlköltés tehát 294 kor. 58 fillér. b) Rendkívüli átalány czimén 15,675 kor. 8 fillér utalványoztatott, melylyel a Kilián-czegnél fennállott számlatarozás törlesztetett.

A könyvtári átalány elégtelenségét már többször hangsúlyoztam, mert a könyvtár évi könyvszükségletét, hogy a karok, az egyetemi ifjúság és az olvasóközönség jogos kívánalmait kielégíthessem, abból kellőleg fedezni nem lehet; különben sem áll arányban a külföldi hasonló nagyságú s jelentőségű egyetemi könyvtárak dotációjával. Ezek a körülmények okozták, hogy már megboldogult nagynevű elődömtől a Kilián-czegnél és egyebütt fennállott kb. 38,000 koronányi adósságot vettem át, melyet, daczára a legnagyobb körültekintésnek, jelentékenyebben leszállítani nem tudtam. Azért hálás köszönettel fogadtam Nagyméltóságod kegyes intézkedését, melylyel a Kilián-czeg még meglevő 15,675 kor. követelését rk. átalány engedélyezésével egyszerre törleszteni méltóztatott (105,970/1906. vkm. sz.).

A díjnoki és napszámelőleg mérlege 7433 kor. bevétellel és ugyanannyi kiadással zárult.

VI. A lefolyt évben könyvtárunk vétel útján szaporodott	2157
kötet művel, ajándék útján pedig	3205
kötettel és füzetel, mely utóbbiak között volt 687 drb doktori dissertatio, 69 drb egyetemi nyomtatvány és 264 drb iskolai értesítő. A rendes évi gyarapodás tehát együttvéve	5362
kötet és füzet.	

VII. A rendes évi gyarapodáson kívül elsősorban két nagyobb könyvadományról kell megemlékezni: a) Almási Balogh Lóránd budapesti építésztanár, atyja, dr. Almási Balogh Tihamér hagyatékából két láda könyvet küldött be, melyben értesítése szerint kb. 462 kötet és 241 füzet, összesen

703 db, többnyire orvosi könyv van. A könyvtár nagyobb része, kb. 2000 kötet, a Bud. kir. Orvosegyesületnek adományoztatott, de azon feltétel mellett, hogy ha az Orvosegyesületnek vagy annak könyvtára valaha megszűnne, e könyvtárt köteles lesz az egyetemi könyvtárnak kiszolgáltatni. Almási Balogh Lóránd úr azonkívül kilátásba helyezte, hogy atyja könyvtárának legértékesebb művei, kéziratai és történelmi értékű iratai, melyek birtokában maradtak, egykor szintén könyvtárunknak fognak felajánlatni; végül megígérte, hogy a mostani adományról rendes adományozólevelet (hivatalos alakban) fog kiállítani. Ez azonban még eddig meg nem történt s a könyvek még csomagolva, felbontatlanul vannak a könyvtárban. A mostani és a kilátásba helyezett adomány egy korábbi adománynak kiegészítése, mikor ugyanis adományozó nagyatyja, Almási Balogh Pál könyvtárát örökölte az egyetemi könyvtár. b) A másik nagyobb adomány a Reiner Zsigmond könyvtára, melyet az elhunytnak megbízásából testvére, dr. Reiner János egyetemi rk. tanár, előbb az Akadémiának ajánlott fel válogatás végett, majd az ott meg nem tartott műveket könyvtárunknak küldte meg, ugyanazon czélből. A könyvtár feldolgozása folyamatban van s belőle már eddig is igen nagy és értékes anyaggal gyarapodott könyvállományunk. Nagyobb adományok érkeztek ezeken kívül a m. kir. miniszerelnökségtől (magyarországi régibb hirlapok), a m. kir. földmívelési ministerium könyvtárától (a ministerium hivatalos kiadványai), egyetemünk modern filológiai szemináriumától két izben, a Szent-István-Társulattól (mindazon kiadványai, melyekből eddig nem volt példányunk), végül Ruszt József udvari tanácsostól, ki G. Saige-nek, monakói fejedelem levéltárosának könyvtárából több értékes művet szerzett meg s könyvtárunknak adományozta.

Könyveket ajándékoztak még:

1) **Hatóságok, intézetek, egyesületek és szerkesztőségek.** a) Magyar országgyűlés képviselőháza: M. kir. kormány (miniszerelnökség, belügy-, földmívelési-, honvédelmi-, igazságügy-, kereskedelmi-, pénzügy-, vallás- és közokt. ministerium); Horvátországi orsz. kormány; Cs. és kir. közös kormány (külügy- és pénzügyministerium); Osztrák cs. és kir. kormány (földm. és keresk. ministerium); alsó- és felsőausztriai, boszniai, cseh, dalmát, galicizai, morva, sziléziai tartományi kormányok; továbbá az Amerikai Egyesült Államok, Angol, Francia, Indiai angol, Japán, Olasz, Svéd és Uruguay kormányok. — Békés, Háromszék, Lika-Krbava és Modrus-Fiumé vármegyék; Budapest székesfőváros, székesfővárosi m. kir. állami rendőrség főkapitánysága, továbbá Hódmező-Vásárhely, Kolozsvár, Pozsony, Temesvár, Ungvár, Varasd és Zágráb városok; New-York city (Health department). — M. kir. közp. statiszt. hivatal, Budapest székesfőváros statisztikai hivatala, horvát kir. statiszt. hivatal (Zágráb), K. k. Oesterr. statistische Central-Commission (Bécs), Direzione generale della Statistica del Regno d'Italia (Róma), Institut International de Statistique (London). — M. kir. állományomda, Debreczen és Szeben városok nyomdái, Franklin Társulat nyomdája, Róth Dezső nyomdája (Szolnok). — Esztergomi érseki főegyházmegye, Lembergi érseki egyházmegye, Pannonhalmi főapátság, Zirczi cisztercita-

rend főnöksége. — Magyar Tudományos Akadémia, Kaiserliche Akademie der Wissenschaften (Wien), Academia Romana (Bukarest), Académie royale de Belgique (Bruxelles), Accademia dei Lincei (Róma), Stockholmi tud. akadémia. — Carnegie-Institution of Washington, Smithsonian-Institution (Washington), U. S. A. Department of Agriculture (Washington), U. S. A. Department of Commerce and Labor (Washington), India, Department of Agriculture. — M. kir. földtani intézet, Geological Survey of Canada, Föld-rengési observatorium, Association internationale de Sismologie, Société portugaise de sciences naturelles (Lisbonne), Orsz. m. kir. kémiai intézet, Royal Botanic Garden (Calcutta), K. u. k. Militär-Geographisches Institut (Wien), M. kir. orsz. Vízépítési Igazgatóság, K. u. k. Hydrographisches Amt (Póla), Observatoire royale de Belgique, M. kir. orsz. Meteorologiai és földmágnassági intézet, Bureau international des poids et mesures (Paris), Magyar jogászegylet, Budapesti kereskedelmi és iparkamara, Budapesti k. orvosegyesület, Deutsche Anthropologische Gesellschaft, Fogorvosok országos egyesülete, Orsz. elmeorvosi értekezlet, «Stefánia» szegénygyermek-kórház, John Hopkins Hospital (Baltimore), Orsz. Állatvédő Egyesület, Állatorvosi kongresszus, Magyar Gazdaszövetség, American Philosophical Society (New-York), Bács-Bodrog vármegyei történelmi társulat, Hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat, Izr. magyar irodalmi társulat, dr. Fayer László-bizottság, Szilágyi I.-kör (M.-Sziget), Trustees of Gibb Memorial (London), The Open Court Company (Chicago).

b) *Szerkesztőségek*: Aradi Közlöny, Bolond Istók, Borsszem Jankó, Budapesti Tagblatt, Budapesti Közlöny, Büntetőjog tára, Corvina, Döntvénytár, Erdély, Gyógyászat, Gyógyszerészeti Hetilap, Gyógyszerészeti Közlöny, Jézus Szentséges Szívének Hírnöke és Szűz Mária Virágos Kertje, Jogtudományi Közlöny, Kakas Márton, Magyar Ipar, Magyar Nemzetgazda, Magyar Paedagógia, Magyar Pénzügy, A Magyar Szabadtanítás Orsz. Kongresszusának Értesítője, Magyar Zsidó Szemle, Ország Világ, Országos Középiskolai Tanár-egyesületi Közlöny, Pénzügyi Közlöny, Pester Lloyd, Pesti Hírlap, Pesti Napló, Religio, Tiszántúl, Turul, Üstökös, Vasárnapi Ujság.

c) *Múzeumok és könyvtárak*: Múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelősége, Műemlékek, orsz. bizottsága, Magyar Nemzeti Múzeum, Szépművészeti Múzeum, Magyar Iparművészeti Múzeum, Budapest székesfőváros múzeuma, Székely Nemzeti Múzeum (Sepsiszentgyörgy), Váczi Múzeum-egyesület, Dél-magyarországi Múzeum-társulat (Temesvár). Berlin: Königl. Bibliothek, Budapest: Székesfővárosi könyvtár, Kereskedelmi és iparkamara könyvtára, Chicago: John Crerar Library, Coimbrai egyetemi könyvtár, Frankfurt a. M.: Stadt-Bibliothek, New-York: Public Library, Oxford: Bodleian Library, Stockholm: Sveriges offentliga Bibliotek, Verseczi városi könyvtár, Washington: Library of Congress.

d) *Magyar egyetemek és iskolák*: Budapesti egyetem, Budapesti egyetem rectori hivatala, bölcsészeti kara, modern és classica-philologiai seminariumi, növénytanintézet és növénykertje, Budapesti József-műegyetem, Budapesti állatorvosi főiskola, Kolozsvári egyetem, Orsz. m. kir. zeneakadémia

(Budapest), Budapesti kereskedelmi akadémia, Egri érseki joglyceum, Kassai kir. jogakadémia, Kecskeméti ev. ref. jogakadémia, Eperjesi ág. ev. lyceum, Homonnai izr. elemi népiskola.

e) *Külföldi egyetemek és iskolák:* Aberdeen : University, Ann Arbor : University of Michigan, Berlin : Universität, Bern : Universität, Bonn : Universität, Coimbra : Universidade, Czernowitz : Universität, Edinburgh : University, Göttingen : Universität, Greifswald : Universität, Habana : Universidad, Halle a. S. : Leopoldinisch-Carolinische Akademie, Houghton : Michigan College of Mines, Jurjev (Dorpat) : Universität, Karlsruhe : Technische Hochschule, Kopenhága : Universität, Lausanne : Université, Lemberg : Universität, London : University, Michigan (University, College of Mines. Ld. Ann Arbor, Houghton), Milano : Università commerciale Luigi Bocconi, Nápoly : Università, New-York : Columbia University, Academy of Medicine, Oxford : University, Paris : Université, Porto : Akademia Polytechnica, Prag : Universität, Princeton : University (New Jersey, U. S. A.), Recife (Brazília) : Faculdade de Direito, St. Andrew : University, Strassburg : Universität, Tokyo : University, Toronto : University, Tübingen : Universität, Utrecht : Rijks-Universiteit, Wien : Universität, Gewerbschul-Kommission, Würzburg : Universität.

B) *Magánosok:* Dr. Alleram Gyula (Budapest), Dr. Antal János (Budapest), Gr. Apponyi Sándor (Lengyel), Dr. Árkövy József (Budapest), Dr. Asbóth Oszkár (Budapest), Balch Edwin Swift és Balch T. W. (Philadelphia), Dr. Ballagi Aladár (Budapest), Balogh Ferencz (Budapest), Barcza Imre (Budapest), Bashforth Francis (Cambridge), Beck Ferencz (Budapest), Dr. Békésy Károly (Kolozsvár), Boterno (Di) Vincenzo (Modica), Carter C. J. (New-York), Chabaneau Camille (Toulouse), Chobot Ferencz (Rákospalota), Coutts John (London), Crugnola Gaetano (Zürich), Dr. Czimer Károly (Szeged), Dr. Dénes István (Budapest), Deubler Ferencz (Budapest), Diószegi Győző (Budapest), Dobrogaev S. M. (Kiev), Dömötör László (Szegszárd), Enyvvári Jenő (Budapest), Érdujhelyi Menyhért (Zenta), Falconieri Franc. (Róma), Fenyves Ferencz (Paris), Ferenczi György (Budapest), Dr. Ferenczi Zoltán (Budapest), Dr. Fiók Károly (Debreczen), Fodor D. (Budapest), Gr. Forgách László és István (Budapest), Abbé E. Fourrière (Amiens), Friedmann Arthur (Wien), Gárdonyi Géza (Eger), Gibb E. J. W. családja (Leiden, Hollandia), Glück Kálmán (Budapest), Gohl Ö. (Budapest), Dr. Goldzieher Ignác (Budapest), Dr. Gopcsa László (Budapest), Goppelsroeder Friedrich (Basel), Dr. Grolig Moriz (Wien), Dr. Hanuy Ferencz (Budapest), Dr. Havass Rezső (Budapest), Dr. Hóman Bálint (Budapest), Ilosvai (Kollár) Vilmos (Budapest), Iványi István (Szabadka), Kanazawa S. (Tokio), Dr. Karátsony Zsigmond (Késmárk), Kardos Árpád (Budapest), Dr. Kérészy Zoltán (Kassa), Knuth Károly (Budapest), Kuncz Aladár (Budapest), Kuzskó István (Kolozsvár), Dr. Kuzmik Pál (Budapest), Lengyel Miklós (Budapest), Dr. Lévay József (Budapest), Br. Lévay Lajos (Budapest), Lukács Géza (Budapest), Macmillan & Co. (London), Malagola Carlo (Venezia), Mancini Diocleziano (Terni, Italia), Mándoky Lajos (Budapest), Dr. Márffy Ede (Budapest), Marr B. (Dux, Csehország), Dr. Máté Sándor (Budapest), Mátyus Arisztid (Budapest), Dr. Mayr Aurél (Budapest),

Merck E. (Darmstadt), Dr. Millecker Bódog (Budapest), Moore John Basset (Washington), Nagy Endre (Budapest), K. Nagy Sándor (Budapest), Nemes Győző (Kolozsvár), Neufeld Sándor (Budapest), Nijhoff Martinus könyvkiadó-czég (Haag, Hollandia), Nostrand J. J. van (Chicago), Obermayer Albert Edler v. (Wien), Obláth Richárd (Ungvár), Petrov A. (Szent-Pétervár), Dr. Popovics József (Budapest), Pór Antal (Esztergom), Rodeffer J. D. (Sewanee, Tennessee), Rodenberg Julius (Weimar), Dr. Rott Nándor (Wien), Römer F. (Jena), Ruszt József (Budapest), Sárközy Imre (Budapest), Dr. Schiller Zsigmond (Budapest), Dombovári Schulhof Géza (Budapest), Seni Valér (Budapest), Sirola Francesco (Fiume), Solymossy Sándor (Budapest), Sörös Pongrácz (Pannonhalma), Stock Norbert (Wien), Dr. Stuebe R. (München), Sundbärg Gustav (Stockholm), Dr. Szádeczky Lajos (Kolozsvár), Dr. Szalay Imre (Budapest), Dr. Székely István (Budapest), Szentgyörgyi György Gusztáv (Eperjes), Szűry Dénes (Budapest), Trommesdorff H. (Aachen), Tuzson János (Budapest), Ujhelyi Géza (Budapest), Ürmössy Lajos (Kolozsvár), Dr. Vajda Károly (Budapest), Dr. Vámbéry Rusztem (Budapest), Várdai Béla (Budapest), Végh Kálmán Mátyás (Budapest), Dr. Veres Endre (Kolozsvár), Víg Albert (Budapest), Dr. Walter Gyula (Esztergom), Dr. Wekerle László (Budapest).

VIII. A külföldi könyvtárakkal és tudományos intézetekkel való érintkezésünkről a következő jegyzék szól: Angers: Université catholique de l'Ouest; Bécs: Cs. k. udvari könyvtár, Cs. k. udvari és állami levéltár, Cs. k. egyetemi könyvtár, Cs. k. szabadalmi hivatal könyvtára; Berlin: Kir. könyvtár, Tud. Akadémia; Czernovitz: Cs. k. egyetemi könyvtár; Grác: Cs. k. egyetemi könyvtár; Hannover: Városi könyvtár; Krakó: Cs. k. Jagelló-egetemi könyvtár; La Plata (Republ. Argentina): Biblioteca de la Universidad Nacional; Leiden: Egyetemi könyvtár; Lemberg: Cs. k. egyetemi könyvtár; Leipzig: Egyetemi könyvtár; London: Royal Asiatic Society; Prága: Cs. kir. egyetemi könyvtár.

I. TÁBLÁZAT.

Az egyetemi könyvtár olvasótermét látogatók foglalkozási ág szerinti kimutatása az 1907. évben.

	Január	Február	Márczius	Április	Május	Junius	Szeptember	Október	November	Deczember	Össze- sen
Jog- és államtud.-hallgató	71	63	28	28	20	7	500	178	187	75	1157
Orvostanhallgató	36	26	14	8	—	2	157	73	66	25	407
Bölcsészettanhallgató	44	41	18	30	7	4	362	112	99	20	737
Gyógyszerészettanhallgató	—	—	—	—	—	—	3	—	1	—	4
Hittanhallgató	—	1	—	1	—	—	—	1	—	1	4
Műegyetemi hallgató	12	3	1	4	4	3	58	20	14	4	123
Közép- és szakisk. tanuló	1	—	—	1	—	—	4	4	5	3	18
Állatorvostanhallgató	—	1	—	—	—	—	7	2	5	1	16
Jog- és államtud. szigorló	2	1	3	3	3	—	5	5	4	1	27
Orvostani szigorló	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Bölcsészeti szigorló	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Ügyvédjelölt és joggyakor- nok	10	6	10	18	3	2	31	29	13	9	131
Tanár- és tanítójelölt	—	—	2	1	1	1	7	8	—	2	22
Magánzó	—	—	—	—	—	—	2	1	—	1	4
Hivatalnok	6	4	3	4	2	1	25	10	4	7	66
Hírlapíró és író	—	1	—	—	—	—	5	3	1	—	10
Tanár és tanító	3	4	3	3	2	—	16	8	7	6	52
Ügyvéd	3	2	—	—	—	1	2	3	1	—	12
Orvos	1	—	—	—	—	—	1	3	—	—	5
Lelkész	1	—	—	—	—	—	3	—	1	—	5
Katonatiszt	1	—	—	1	—	—	1	1	—	—	4
Kereskedő	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Mérnök	2	—	1	—	—	—	5	2	2	1	13
Művész	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	2
Vegyész	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Műiparos	—	1	1	—	—	—	2	—	—	—	4
Gazdász	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Közigazg. tanf. hallg.	—	1	—	—	—	—	2	—	—	—	3
Gyógyszerész	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Állatorvos	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	194	156	84	103	42	22	1199	463	410	156	2829

A 2829 látogatási jogosultsággal bíró olvasó 60,625 ízben vette igénybe az olvasótermet és itt 65,387 művet használt. Az erre vonatkozó részletes kimutatás a II. táblázatban foglaltatik.

II. TÁBLÁZAT.

Az egyetemi könyvtár nagy olvasótermének forgalma az 1907. évben.

Hónap	Olvasók összege	A használt művek szakok szerint									A használt művek összege
		A	B	C	D	E	F	G	H	I	
		Hittudom.	Jogtudom.	Államtud.	Orvostud.	Mathematika és term.-tud.	Bölcsészet-és nevelés-tud.	Történelmi és földrajzi tud.	Nyelvészet és irodalom	Egyet. encycl. és vegyesek	
Január	10381	32	4187	732	1139	772	342	1970	823	467	10464
Február	8268	10	2462	849	1066	719	311	926	1014	466	7823
Márczius	5127	15	1877	707	680	528	224	616	731	335	5713
Április	5808	15	2178	835	638	607	237	709	953	301	6473
Május	4087	4	1512	746	396	432	125	496	652	220	4583
Június	1764	9	608	252	174	237	58	297	313	107	2055
Szeptember	3115	9	886	445	261	455	155	480	557	235	3483
Október	6154	14	2020	721	563	756	213	939	1171	404	6801
November	7915	9	3046	890	904	791	299	905	1391	522	8757
December	8006	17	2937	1005	1065	849	375	1068	1321	598	9235
Összesen	60625	134	21713	7182	6886	6146	2339	8406	8926	3655	65387

Az olvasóterem július és augusztus hónapban zárva volt.

III. TÁBLÁZAT.

A budapesti egyetemi könyvtár tanári dolgozó- és folyóirati termében a használati forgalom az 1907. évben.

H ó n a p	Az olvasók száma	A használt művek száma
Január	433	612
Február	448	641
Márczius	364	526
Április	424	609
Május	357	509
Június	289	430
Július	—	—
Augusztus	—	—
Szeptember	343	527
Október	479	697
November	584	926
Deczember	486	776
Összeg	4207	6253

Az olvasóterem július és augusztus hónapban zárva volt.

IV. TÁBLÁZAT.

A budapesti egyetemi könyvtár könyvkölcsönzési forgalma az 1907. évben.

Hónap	A kölcsönzők száma	A kölcsönvett művek száma
Január	179	393
Február	249	551
Márczius	274	461
Április... ..	260	513
Május	214	410
Június... ..	256	631
Július }	398	682
Augusztus }		
Szeptember	174	352
Október	296	716
November	419	814
Deczember	330	652
Összeg	3049	6175

SZAKIRODALOM.

Szalay Imre. *Tájékoztató múzeumok és könyvtárak építésére és berendezésére.* — *Múzeumi és Könyvtári Kézikönyvek. III.*, Budapest, 1909. Athenaeum ny. r. t. Haránt ivrét. 18 hasáb és 35 tábla. Ára 10 K.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége Múzeumi és Könyvtári Kézikönyvek czimen megindított vállalatának ez a legújabb, immár harmadik kötete a múzeumok építkezésénél s berendezésénél szemmel tartandó kívánalmakat kodifikálja a modern múzeológia alapelvei szerint. Hogy ily kézikönyv kiadására főleg nálunk, ahol az erősen föllendülő vidéki múzeumok és könyvtárak közvetlen vezetése a legtöbb esetben laikusokra van bízva, akiknek nem nyílt alkalmuk a rokon intézetek berendezésénél leszűrt tanulságokról tudomást szerezni, égető szükség volt, azt mindenkinek be kell látnia, aki ilyenmű közintézeteinktől megkívánja, hogy minél jobban megfeleljenek nemzetmívelő hivatásuknak.

Szalay Imre e munkájában összesen 35 táblán gyűjtötte össze azokat a normál-terveket, melyekre az építkezésnél s berendezésnél szükség lehet. Az épületeknél csak alaprajzokat közöl, miután az épület külső megjelenésének megalkotásánál nem akarja lelketlen sablonokhoz kötni a tervező építész kezét. Ehelyett néhány műemlékszámba menő s múzeumi czélokra átalakított épület s épületrészlet képét mutatja be mintegy kiinduló pontul a művész alkotó fantáziájához.

Az épület-alaprajzok 5, 8, 12, 15 és 21 termes múzeumok számára készültek, olykép, hogy azok toldalékszárnyak hozzáépítésével bármikor bővíthetők anélkül, hogy ez akár a termek megvilágításának, akár a czirkuláció rovására történék. Tiszta könyvtári czélokot szolgáló épület tervrajzát nem adja szerző, hihetőleg azért, mivel *Ferenczi Zoltán* könyvtártani kézikönyvében, mely épen e vállalat legelső darabja, úgyis bőven kiterjeszkedik a könyvtárépítkezés kérdésére.

Ugyancsak ebben a körülményben látjuk annak okát, hogy a butor-tervek közt is csupán három táblával van képviselve a könyvtárügy. Az egyik az Erdélyi-féle vasállványokkal fölszerelt

könyvtármagazin távlati képe, a másik atlaszok, nagyalakú könyvek elhelyezésére szolgáló szekrény terve, a harmadik pedig fából készült nyitott könyvvállványt ábrázol, melynek polezait fogaslécbe ékelt fapántok tartják. A fogasléc helyett praktikusabbak az állvány oldalfalain alkalmazott lyukakba illő poleztartó szögek (stift); a munka egy újabb kiadásában a könyvvállvány ez utóbbi szerkezetét is föl lehetne venni.

Költségvetés az egyes tervekhez nem járul, miután az áralakulások a helyi viszonyoktól függenek s erős ingadozásnak vannak kitéve.

A szöveg rövid, de tömörségében is mindig közérthető magyarázattal egészíti ki a közölt rajzokat s az anyag, szín megválasztásáról, egyes gyűjteménytárgyak elhelyezési módjáról ad sok tapasztalásra, előkelő izlésre valló tanácsokat.

A fényes kiállítású kötet ára, félvászon portfeuilleben 10 K. Σ.

Morel, Eugène. *Bibliothèques. Essai sur le développement des bibliothèques publiques et de la librairie dans les deux mondes.* Két kötet. Páris, 1908. Mercure de France. (Ny. Poitiers, Blais et Roy.) Sr. 4, XIII., 390; 4, 475 l. Ára 15 fr.

Eugène Morel a párisi Bibliothèque nationale tisztviselője e két kötetes röpiratában nagy szóbőséggel, sok ismétléssel s nem ritkán önmagának ellentmondva tárgyalja a franciaországi könyvtári viszonyokat s állítja szembe a külföld, elsősorban Németország és Anglia közkönyvtáraival. Támadásaiban nem egyszer igazságtalan, javasolt reformjai közt sok a megvalósíthatatlan fantazmagória (pl. toronyszerű könyvraktárak, forgó falakkal ellátott olvasótermek s más eféle csodabogarak) s gyakorlatiasságra törekvésében nem egyszer elveti a súlykot, így a mikor az olvasótermek legfőbb kellékeinek a czímtárakat, lakjegyzékeket, árjegyzékeket stb. tekinti. De megjegyzései közt sok talpraesett, igaz megfigyelést is találunk, melyeket röviden összefoglalnunk már csak azért is helyén való, mert nem egy tekintetben a mi viszonyainkra is ráillenek.

Igy egészen a magunk nagy bajára ismerünk, a mikor Morel fölpanaszolja, hogy a *Bibliothèque Nationale* dolgozótermét egészen előzőnlík az oda nem való elemek s ennek okát abban látja, hogy a *Nationale*-nak kell teljesíteni mindazt, a mit másutt a községi, kerületi, egyetemi s tudományos szakkönyvtárak végeznek el. Ez ellen csak egy orvosság van: londoni mintára megalkotni külön könyvtári adóval a községi *free public library*-ket. A közönség egyik legkedvesebb olvasmánya a D'Hozier-féle genealogiai gyűjtemény; jelölül annak, hogy a demokrata Franciaországban még mindig erős a nemesség utáni vágy. Sokan a

Paris-Sport, a Turf évkönyvei, a monacoi szerencsejátékokról kiadott kézikönyvek iránt érdeklődnek. Az olvasókat csoportosítva, 200 olvasó közül *Morel* szerint mintegy húszról kérőlapja alapján nem lehet eldönteni, hogy mely csoporthoz tartozik; mintegy ötvenegyen valamely alkalmi cikkhez keresnek adatokat s az újságírók sorából kerülnek ki; 30—40 egyén a diákság körébe tartozik s itt tanulgatja a kézikönyveket; 60—70 olvasó pedig tisztán szórakozás vagy takarékoság szempontjából keresi föl a Nationale dolgozó termét, hogy a kurrens-irodalom legközönségesebb termékeivel elégítse ki szellemi szükségleteit. Persze a regények iránt legerősebb az érdeklődés: *V. Hugo*-t 1904-ben 255-ször kérték, *Maupassant*-t 128-szor, *Claretie*-t 120-szor, *Bourget*-t 68-szor s *Zola*-t csupán 22-szer! A tudományos könyvek rendszeres olvasása meglehetősen ritka: *Schopenhauer* főművét a *Welt als Wille und Vorstellung*ot pl. tizenkétszer kérték s mindig más és más egyén; *Helmholtz* akusztikai munkáját alig 2-szer keresték. *Marx* Károlyt ellenben már 45-ször kérték ki, de a 45 eset 18 egyén közt oszlik meg s felületes olvasásra vall.

Egy másik figyelemre méltó részlet az, a melyben a *Nationale* köteteinek nagy számát szembehelyezi tulajdonképeni szegénységével. A kötelepéldány intézménye igen sok esetben csak fölös terhet jelent, a midőn egy és ugyanazon munkának különböző, változatlan új kiadásai vagy lenyomataival rakja meg a könyvtárakat, melyek sem tudományos jelentőséggel, sem könyvészeti értékkel nem bírnak. Állítását néhány jó példával igazolja. *Coret* páter még a XVIII. században írt egy *Ange conducteur dans la dévotion chrétienne* című épületes könyvet, mely szerző életében négyszer, halála után pedig részben teljesen változatlanul, részben némi változtatással szinte évről-évre megjelent. A *Bibliothèque nationale*nak a változatlan lenyomathól 199 féle, a változtatott kiadás lenyomataiból 211 féle van meg. *Balzac* összesen 99 művet írt; e művek különböző kiadásai, melyek közt sok az értéktelen, *Morel* műve irásakor közel 2000 kötetet tettek ki s azóta, hogy *Balzac* szerzői joga fölszabadult, talán máris megkétszereződött. *Boileau* összes művei egy kötetben kényelmesen elférnek s a *Nationale* katalógusában 609 cikykelyt szentel nekik; köztük pl. az egyik ifjúsági kiadás egy maga 26 új lenyomatot foglal össze, úgy hogy ez a 609 cikykely méltán 1000 kötetre becsülhető.

Valóságos rémei a *Nationale*-nak a nagysikerű regények; *Daudet*, *Zola*, *Maupassant* egyik-másik munkájából 150—200 teljesen azonos példányt kell őriznie csak azért, mert ennyi ezer példányban láttak napvilágot s mert minden ezer tesz egy-egy kiadást. Ily körülmények között igazat kell adnunk *Morel*-nek, amikor azt tanácsolja, hogy az ilyen tudományos és könyvészeti

szempontból egyaránt jelentéktelen új lenyomatokat, mint a *Bibliothèque Nationale* letétjeit el kellene helyezni a vidéki könyvtárakban, a melyek sokszor a legkeresettebb írók műveit is csak igen hiányosan bírják. Ezzel jót tennének az illető könyvtárakkal, de jót tennének a *Nationale*-lal is, mert megszabadítanák hosszú időre a helyszüke fenyegető rémétől.

A mellett, hogy a könyvtárt sok értéktelen anyaggal megterheli, a kötelespéldány intézményének jelenlegi alakjában még egy hátránya van: az ellenőrzés lehetetlensége s a küldemények hiányossága, fogyatékosága. Ha egy-egy munka 2—3 nyomdában készül, szinte kizártnak tekintendő, hogy teljes példány kerüljön a *Bibliothèque Nationale*-ba. Francia kiadóknak külföldön nyomtatott kiadványai pedig egyáltalán nem hajthatók be a törvény mai rendelkezései szerint. *Morel*-nek az a véleménye, hogy e hiányokon segíthetünk azzal, ha nem a könyvnyomatót, hanem a kiadót kötelezzük a kötelespéldányok beszolgáltatására s a példány beszolgáltatásához fűzzük, amerikai mintára, a kiadvány tulajdonjogának védelmét.

Ez az újítás, szerinte egy másik anomáliát is orvosolna, amely főleg a kiadókat és szerzőket érinti kellemetlenül. Nem egy mű — különösen zenemű — csak másfél, két évvel kinyomatása után kerül a könyvpiacra, minthogy azonban a nyomtató közvetlenül a kinyomatás után küldi be a köteles példányokat, e művek publicitásuk előtt már nyilvánosságra kerülnek.

Hogy a francia kötelespéldány-ügy reformra szorul, azt mindenki beismeri, de a reform végrehajtásának illetően módját csak az oszthatja, aki, mint *Morel*, kevés súlyt helyez, sőt egyenesen megveti a könyvtárusi forgalomba nem kerülő kiadványokat, első sorban a különlenyomatokat. Való igaz, hogy ez utóbbiak földolgozása nagy tömegüknél fogva komoly gondokat okoz, különösen, ha — miként a *Bibliothèque Nationale*ban s a mi Nemzeti Múzeumunk könyvtárában is — úgy tekintetnek, mint önálló kötetek. De ha kezelésük egyszerűsítették, jelenlétük épen nem fölösleges. A folyóirat-köteteknek, épúgy mint a kolligátumoknak, az a hátrányuk, hogy egyszerre csak egy kézbe adhatók, jóllehet az olvasónak csupán a kötet bizonyos részére, cikkére van szüksége. Ha már most egy másik olvasó az elsővel egyidejűleg jelentkezik, akinek ugyanazon kötet egy másik cikkére volna szüksége, ami épen nem ritka eset, igen jó kisegítő eszköz a különlenyomat, melyet ilyenkor jó elővenni. Épen ezért a különlenyomat lebecsülése könyvtárgyakorlati szempontból nem helyeselhető, csak kezelési módját kell megkönnyíteni.

A *Bibliothèque Nationale* ellen szórt támadásai közül legtöbb figyelmet a nyomtatott katalógus ellen intézett támadás érdemel. A betűrendes katalógust szerencsétlen gondolatnak

tartja, mert épen arról nem nyújt felvilágosítást, amire a legtöbb olvasónak leginkább szüksége van: hogy erről vagy amarról a tárgyról miféle könyvek olvashatók. Eszerint a *Nationale* új betűrendes katalógusa nem egyéb, mint költséges új kiadása annak, ami már benne van *Brunet*-ben, *Quérard*-ban, *Lorenz*-ben épúgy, mint a kétheti *Bulletin* kétötöd részében, nem más, mint a *Journal de librairie* új kiadása. A különbség csak a címek fölösleges részletességében s a könyvtári jelzet kitételében áll, úgy hogy az utóbbit már nem lehet többé megváltoztatni. «C'est la perpétuité des méthodes surannées qu'on assure là. Il s'agit d'empêcher tout remaniement futur, surtout celui qui fut le premier acte de l'administrateur de 1875: changer les cotes». Szemükre veti a katalógus szerkesztőinek a túlságos helypazarlást, mely a cikkeket elválasztó széles sorközökben s a szerző nevének örökös ismétlésében nyilvánul; a sok utalást az álnévű szerzők igazi nevére, az előszók szerzőire stb. Végül kifogásolja a nagy mű lassú előrehaladását s kimutatja, hogy a katalógus, habár 6 év alatt 23 kötete látott napvilágot, a teljes gyarapodással szemben 1 kötettel hátra van. Csak egy orvosságot tud, a címek rövidítését, a pontos bibliografiai aprólékosság mellőzését.

A két vaskos kötet többi részében a francia könyvtárak egyéb bajait szellőzteti, melyek kevésbé egyetemes érdekűek s állítja szembe a német, angol, amerikai viszonyokkal, melyeknek ép oly föltétlen tisztelője, a mily éles támadója a hazájabeli viszonyoknak.

Dr. Gulyás Pál.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Deutsche Literaturzeitung. XXX. évfolyam 14. szám (1909. ápr. 3.): *Bibliothek* Knaake. Katalog der Sammlung von Reformationsschriften des Begründers der Weimarer Lutherausgabe J. K. F. Knaake. (G. Kaverau.) — 15. szám (április 10.): R. *Eckart*, Paul Gerhardt-Bibliographie. — 16. szám (április 17.): W. L. *Schreiber* und P. *Heitz*, Die deutschen «Accipies» und Magister cum Discipulis-Holzschnitte als Hilfsmittel zur Inkunabel-Bestimmung. (K. Haebler.) — 18. szám (május 1.): E. *Steiger*, Urheberrecht und Nachdruck in Nord-Amerika. (C. Nörrenberg.) — 19. szám (május 8.): E. *Guarini*, Catalogue international des principales publications périodiques du monde. — 21. szám (május 22.) A. E. *Burn*, Facsimiles of the creeds from early manuscripts. L. *Traube*, Paläographische Bemerkungen. (Wallace Martin Lindsay.) — 24. szám (junius 12.): *Proceedings* and papers of the bibliographical society of America. 1907—1908. — 25. szám. (junius 19.): R. L. *Prager*, Bibliographie und Bibliophilie. — 26. szám (junius 26.): E. *Weise*, Neues Verzeichnis der Kirchenbibliothek in Arnstadt i. Th. (O. Clemens). — G. *Hennig*, Zehn Jahre Bibliotheksarbeit. Geschichte einer Arbeiterbibliothek.

La bibliofilia. XI. évfolyam. 1—2. szám. (1909 április—május): Rafael *Mitjana*, Una visita bibliográfica a la Sección de Música de la Real Biblioteca Universitaria de Uppsala. — Ign. *Schwarz*, Sopra un esemplare della prima edizione xilografica delle *Mirabilia urbis Romae*. — Eugenia *Levi*, Dell' unica e rarissima edizione degli Strambotti alla Villanesca di M. Pietro Aretino. — Luigi *Andreani*, I manoscritti di Galileo e della sua scuola nella Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze. Ricordi della mostra che ne fu fatta nell' ottobre 1908. — A. *Boinet*, Courrier de France. — Gardner C. *Teall*, American notes. — *Notizie*: La Biblioteca dello Scià di Persia. Scoperta di manoscritti autografi di Martino Luther. Le Università in Europa. Un papiro assai interessante. Per le nostre biblioteche. Biblioteca Universitaria di Padova. Il bacio alla Biblia. Jean Foucquet. In favore delle biblioteche. Carte Leopardine. Carteggio di Eugenio Camerini. Un manoscritto di G. G. Rousseau. I papiri di Ercolano. Come si faceva un libro nel Medio Evo. L' «immortale adorata» di Beethoven. Una strana raccolta nella Biblioteca Provinciale di Chieta. Esposizione Dantesca a Manchester. Scoperta di preziosi documenti tizianeschi. Dove è il manoscritto della «Gerusalemme liberata?» — 3—4. szám (junius—julius): Eugenia *Levi*, I «Saggi sul Pet-

rarca» di Ugo Foscolo. — D. M. Faloci *Pulignani*, Le antiche cartiere di Foligno. — Arnaldo *Bonaventura*, Nuovi ricordi di Niccolò Paganini. — G. *Boffito*, Saggio di bibliografia Egidiana (Egidio Colonna o Romano). — Carlo *Frati*, Bollettino bibliografico Marciano. — A. *Boinet*, Courrier de France. — *Notizie*: I libri rari e cari. I fonografi nelle biblioteche. Un'opera intorno a Gabriele d'Annunzio. Un papiro imponente. Catalogo dei Codici Marciani Italiani. — Állandó rovatok: Pubblicazioni di carattere bibliografico e intorno alla storia dell'arte tipografica. Vendite pubbliche.

Le bibliographe moderne. *XII. évfolyam* 70—72. szám (1908 július — deczember): Henri *Stein*, Henri de Saxe et son traité de médecine. — Léon *Lecestre*, Les appendices des «Mémoires de Saint-Simon». — G. *Lepreur*, Les imprimeurs de l'Académie française; notes additionnelles et documents inédits. — P. *Lorber*, L'incendie des archives des Basses-Pyrénées. — P. *Arnauldet*, Inventaire de la librairie du château de Blois en 1518. (Folytatólagos közlemény.) — Léon G. *Pélissier*, Note sur une correspondance perdue du cardinal Consalvi. — *Chronique des Archives*: Allemagne, Autriche-Hongrie, Espagne, France, Grande-Bretagne, Islande, Italie, Luxembourg, Norvège, Pays-Bas, Portugal, Russie, Suisse. — *Chronique des bibliothèques*: Bibliothèques de Paris et de Londres. Allemagne, France, Grande-Bretagne, Italie, Turquie. — *Chronique bibliographique*: Bibliographie anthropologique. Nouveaux périodiques bibliographiques. Les annuaires du royaume de Prusse. Bibliographie du Coran. Bibliographie musulmane. Livres liturgiques. Littérature comparée. Une édition inexistante de la Divine Comédie. Sur la censure. Librairie et imprimerie. Bibliographie bourbonnaise. L'Edinburgh Bibliographical Society. La Bibliographical Society. — *Comptes rendus et livres nouveaux*: C. F. Müller, Inventare des grossherzoglich Badischen General-Landesarchiv. III. (H. S.) Alfred Leroux, Les sources de l'histoire de la Haute-Vienne pendant la révolution. (H. S.) Berthold Bretholz, Das Mährische Landesarchiv, seine Geschichte, seine Bestände. (H. S.) V. Verlaque, Bibliographie raisonnée des oeuvres de Bossuet. (H. S.) Joh. Ax. Alnquist, Sveriges bibliografiska litteratur. II. (H. S.) Marius Barroux, Essai de Bibliographie critique des généralités de l'histoire de Paris. (H. S.) Antonio Manno, Bibliografia storica degli Stati della Monarchia di Savoia. VIII. (H. S.) Gustav Binz, Die deutschen Handschriften der öffentlichen Bibliothek der Universität Basel. I. (H. S.) Karl Sudhoff, Deutsche medizinische Inkunabeln. (A. R.) Alfred Wolquenne, Conservatoire royal de musique de Bruxelles. Catalogue de la bibliothèque. (H. de Curzon.) François Pazdírek, Manuel universel de la littérature musicale. XIII—XIV. (H. de C.) Bibliografia zaragozana del siglo XV. Juan M. Sanchez, Impresores y libros impresos en Aragón en el siglo XVI. (H. S.) Bandrier, Bibliographie lyonnaise: Recherches sur les imprimeurs, libraires, relieurs et fondeurs de lettres de Lyon au XVIIe siècle. (H. S.) — *Table* du tome XII.

Revue des bibliothèques. *XVIII. évfolyam.* 10—12. szám. (1908. október—deczember): Léopold *Delisle*, Instructions élémentaires et techniques pour la mise et le maintien en ordre des livres d'une bibliothèque. —

Juan M. Sanchez, Note sur deux éditions espagnoles des Economiques et Politiques au XVe siècle. — *Bibliographie*: Ch. de Le Roncière, Bibliothèque nationale. Catalogue de la collection des cinq cents de Colbert. (A. B.) Léon Vallée, Catalogue des plans de Paris... conservés à la Section des cartes et plans de la Bibliothèque Nationale. (A. B.) — Jean Cordey, Inventaire des archives des ducs de Crillon, conservées chez M. le marquis de Grammont. (A. Boinet.) L. Delisle, Le livre de Jean de Stavelot sur saint Benoît. (A. B.) Ch. V. Langlois, Les papiers de Guillaume de Nogaret et de Guillaume de Plaisians au Trésor des Chartes. (A. B.) Antonio Ive, Canti popolari Velletrani. Albert Maire, La technique du livre. Typographie, illustration, reliure, hygiène. (A. B.) — *XIX. évfolyam. 1—4. szám.* (1909. január—április): Charles Beaulieu, Catalogue des ouvrages de la Réserve, XVIe siècle (1501—1540.) de la Bibliothèque de l'Université de Paris. — *Bibliographie*: Annuaire des Bibliothèques et des Archives. (Emil Chatelain.) Ph. Renonard, Bibliographie des impressions et des oeuvres de Josse Badius Ascensius imprimeur et humaniste. (Ch. Beaulieu.) André Langie, Les bibliothèques publiques dans l'ancienne Rome et dans l'Empire romain. (A. Boinet.) H. Omont, Anciens inventaires et catalogues de la Bibliothèque nationale. (A. B.) Gustave Lanson, Manuel bibliographique de la littérature française moderne. I. (A. B.) Henry-André, Les ex-libris de médecins et de pharmaciens. (A. B.) — *5—6. szám.* (május—június): Louis Léger, Georges d'Esclavonie, chanoine pénitencier de la cathédrale de Tours. — H. Chamnard, Un ancien exemplaire de Joachim du Bellay. — Jacques Madelaine, Un exemplaire des oeuvres françaises, de Joachim du Bellay. — H. O., Rapport de Dom Poirier sur le réunion à Paris des Cartulaires. — Etienne Deville, Les manuscrits de l'ancienne bibliothèque de l'abbaye de Bonport. (Folytatolagos közlemény.) — *Bibliographie*: Eugène Morel, Bibliothèques 2 vols. (Émile Chatelain.) — Alfred Franklin, Guide des savants, des littérateurs et des artistes dans les bibliothèques de Paris. (Émile Chatelain.) Th. Simar, Etude sur Erycius Puteanus. (Henri Lemaitre.) — Eug. Capet, Catalogue du fonds scandinave de la Bibliothèque Sainte-Geneviève. (A. B.) I. Van den Gheyn, Chroniques et conquêtes de Charlemagne. (A. B.) Pierre Champion, Le prisonnier desconforté du château de Loches. (A. B.) — *Chronique des bibliothèques*: Allemagne, Angleterre, France, Italie. — Melléklet: M. Prevost, Inventaire sommaire des documents manuscrits contenus dans la collection Châtre de Cange au Département des imprimés de la Bibliothèque nationale.

The library journal. XXXIV. kötet, 4. szám (1909. április): Arthur E. Bostwick, William H. Maxwell, Nicholas Murray Butler, Jame Hulme Canfield. — *Public libraries and libraries in schools.* — Mary E. Hall, What the librarian may do for the high school. — Ada F. Liveright, How may the use of books and library catalogs be made a subject of study in normal schools. — Iva M. Butlin, Honor system in college libraries. — Alice Wemott Clark, The story hour. — Miss Hewins in New-York. — A. C. M., Cleveland public library's children's work. — Ara Don Dickinson,

The encouragement of literature in libraries. — *H. E. H.*, Library legislation in California. — *Be-state* library meeting at Atlantic City, March 18—20. — *A. C. M.*, New-York public library children's books in foreign languages. — *Order* from the french minister of public instruction. — *Reviews*: Valfrid Palmgren, Bibliotek och Folkuppsöstran; anteckningar från en studieresa i Amerikas förenta Stater. (Adam Strohm.) — *5. szám* (május): Clara W. *Herbert*, Establishing relations between the children's library and other civic agencies. — Frederick C. Hicks, The public library in political theory and in practice. — Ernest Cushing *Richardson*, Book matters at home and abroad. — John *Hay* library of Brown university. — Jessie F. Hume, The queen's borough public Library. — *Librarianship* of Chicago public library. — The *librarian* situation in Chicago. — *Public* library statistics for ten American cities. — Theodore W. *Koch*, The registration of English librarians. — *American* library institute. — *Ontario* library association. — Josephine Morris *Rowan*, Reading rooms and libraries for the blind. — *A. L. A.*, Membership. — *Reviews*: Albano Sorbelli, I primondi della stampa in Bologna, Baldassare Azzogni. (William Werner Bishop.) George M. Wrong and H. H. Langton, Review of historical publications relating to Canada. XIII. (L. J. B.) — *6. szám* (junius): Montrose J. *Moves*, The experimental temptation; or the attractive power of books versus the librarians method. — Mary Emogene *Hazeltine*, Methods of training in one library school. — Sophie H. *Hulsizer*, How to make a library useful to a small town. — *Reports* from New Zeland on book disinfection. — *C. Recht*, Active library membership: a suggestion. — William Alanson *Borden*, On classifying fiction. — John Adams *Lowe*, Personal contact through the catalog. — *Libraries* in bookstores. — A. S. *Graver*, Samuel Swett Green, an appreciation. — *From* the library copyright league. — *American* library institute. — *Reviews*: John Collon Dana, Modern american library economy as illustrated by the Newark (N. J.) free public library. (Frederick C. Hicks.) *Rivista de la bibliotheca nacional*. I. 1. (Frederic C. Hicks.) — *Állandó rovatok*: Editorials. American library association. State library commission. State library associations. Library clubs. Library schools and training classes. Library economy and history. Gifts and bequests. Librarians. Cataloging and classification. Bibliography. Notes and queries.

Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXVI. évfolyam, 4. szám (1909. április) Konrad *Haebler*, Zur ältesten Geschichte des Buchdrucks in Spanien. Nachträge zur Bibliografia Iberica. — Paul *Schwenke*, Der Umzug der Königlichen Bibliothek. — *5. szám* (május): A. *Hiller*, Über die Infektionsgefahr durch Bücher und die Desinfektion von Büchern. — Valfrid *Palmgren*, Der Ferienkurs für Schulbibliothekare im Sommer 1908 zu Stockholm. — H. *Simonsfeld*, Zur Geschichte der Münchner Hof- und Staatsbibliothek. — *Literaturberichte und Anzeigen*: I. F. von Someren, De Utrechtsche Universiteitsbibliotheek, paar geschiedenes en Kunstschaten vor 1880. (A. Hortzschansky.) Ch. G. Hollinger, Tituli librorum e bibliotheca

sua electorum. (Hy.) Proceedings and papers of the bibliographical Society of America. Der Münchener Boccaccio. Catalogue of books printed in the XV. = th. Century now in the British Museum. I. W. L. Schreiber u. Paul Heitz, Die deutschen «Accipies» und Magister cum discipulis-Holzschnitte als Hilfsmittel zur Inkunabel-Bestimmung. Isak Collijm, Lübecker Frühdrucke in der Stadtbibliothek zu Lübeck. (E. Voulliéme.) Ulrich Bones, Der Edelstein. (P. S.) Jahresverzeichnis der Schweizerischen Universitätschriften. 1907—1908. Karl Goedecke, Grundriss zur Geschichte der deutschen Dichtung, 2. Aufl. (W. Sch.) Felix Müller, Führer durch die mathematische Literatur. (G. Valentin.) — 6. szám (junius): Franz Ehrle, In Sachen der Internationalen Konferenz von St. Gallen. — W. Ermann, Bestand und Vermehrungsfonds der öffentlichen wissenschaftlichen Bibliotheken des Deutschen Reiches. — Entwurf eines Reglements für den direkten Leihverkehr mit Bibliotheken anderer deutschen Bundesstaaten und des Auslandes. — Literaturberichte und Anzeigen: Ch. Enschedé, Fonderies de caractères et leur matériel dans les Pays-Bas du XV. au XIX. s. (P. S.) Max Schneider, Von wem ist's doch? (Hans Daffis.) — Allandó rovatok: Umschau und neue Nachrichten. Kleine Mitteilungen. Neue Bücher und Aufsätze zum Bibliotheks- und Buchwesen. Antiquariatskataloge. Personalmeldungen.

A MAGYAR BIBLIOGRAFIAI IRODALOM AZ 1909. ÉV II. NEGYEDEBEN.

Összeállította: HORVÁTH IGNÁCZ.

ALAPSZABÁLYAI ÉS KÖNYVJEGYZÉKE, A gyalári olvasókör —. Déva, Kroll Gyula. 1909. 8-r. 32 l.

CATALOGUL cărților din biblioteca societății de lectură Andreiu Șaguna. A elevilor din secț. pedagogică, până la 30 iunie 1909. Nagyszeben, 1909. Egyházmegyei kny. 8-r. 52 l.

CATALOGUL cărților din biblioteca societății de lectură Andreiu Șaguna. A elevilor din secț. teologică până la 31 iunie 1909. Nagyszeben, 1909. Egyházmegyei kny. 8-r. 103 l.

CZIMJEGYZÉKE, A magyarországi könyvkötők és rokonszakmabeli munkások és munkásnők szakegyesületének könyvtári —. Budapest, 1909. Világosság ny. r.-t. 8-r. 47 l. Ára 20 fill.

CSONTOSI JÁNOS. Újabb adatok Attavantestől festett Corvin-codexekről. (Archaeologiai Értesítő. 1909. 221—232. l.)

CZIMJEGYZÉKE, A budapesti magyar királyi tudományegyetem könyvtárának —. XXXII. 1907. évi gyarapodás. Budapest, 1909. M. kir. tud. egyetemi ny. 8-r. XXX, 215 l.

CZIMJEGYZÉKE, A magyar kir. országos meteorológiai és földmágnességi intézet könyvtárába 1908. évben ajándék és vétel útján szerzett könyvek 7-ik — (egyszermind a könyvtár név- és tárgymutatójának folytatása.) — 7-tes Verzeichniss der für die Bibliothek der königl. ung. Reichsanstalt für Meteorologie und Erdmagnetismus im Jahre 1908 als Geschenk erhaltenen und durch Ankauf erworbenen Bücher (zugleich Fortsetzung des Namen- und Sachregisters der Bibliothek). Budapest, 1909. Heisler és Közöl. 8-r. 51 l.

ÉVKÖNYVE, Magyar könyvkereskedők. XIX. évfolyam. L. Magyar Könyvészet.

FERENCZI SÁRI. Ráday Pál Lelki Hódolás című imádságos könyvének első kézírata. Budapest, 1909. Franklin-társ. kny. 8-r. 23 l. (Különlenyomat az Egyetemes Philologiai Közöny XXXIII. évfolyamából.)

GULYÁS PÁL. Magyar vonatkozású francia népkönyv a XVI. századból. Budapest, 1909. Stephaneum kny. 8-r. 15 l. Négy szöveggéppel.

HELLEBRANT ÁRPÁD. A magyar philológiai irodalom 1908-ban. Budapest, 1909. Franklin-társ. kny. 8-r. 114 l.

HELLEBRANT ÁRPÁD. Diplomatariumok és monumenták a M. Tud. Akadémia könyvtárában. Budapest, 1909. Hornyánszky Viktor. 8-r. 172 l.

JEGYZÉK, Krasznai olvasó-egylet könyvtári —. 1907. Zilah, 1908. «Szövetség» kny. 8-r. 24 l. Ára 40 fill.

JEGYZÉKE, A soproni Szent Benedek-rendi főgimnázium tanári könyvtárának —. Második rész. Sopron, 1909. Röttig Gusztáv és fia kny. 8-r. 113 l. (A pannonthalmi Szent Benedek-rend soproni katolikus főgimnáziumának Értesítője az 1908—1909. iskolai évről.)

JEGYZÉKE, A besztercebányai kaszinó könyvtárának —. 1909. Ezen jegyzék az 1908. év végéig beszerzett műveket tartalmazza. Besztercebánya, 1909. Havelka József kny. 8-r. 72 l. Ára 50 fill.

JEGYZÉKE, Az erdélyi nemzeti múzeum könyvtára feles számú könyveinek —. Második füzet. Kolozsvár, 1908. Stief Jenő és társa kny. 4-r. 70 l.

JEGYZÉKE, A szentgotthárdi m. kir. áll. főgimnázium ifjúsági könyvtárának — 1909. Szentgotthárd, 1909. Wellisch Béla kny. 16-r. 56 l.

KAÁN GÉZA. Könyvtári pótgjegyzék 1909. évben. Összeállította albesti — könyvtárnok. Budapest, 1909. Szent László kny. 8-r. 8 l.

KATALOGUSA, A győri kath. főgimnázium ifjúsági könyvtárának —. Győr, 1909. Győregyházmegye kny. 8-r. 1—52 l. (Értesítő a pannonhalmi Szent Benedek-rend győri főgimnáziumáról az 1908/9. isk. év végén.)

KLEEMEIER J. FR. A könyvek gyűjtéséről. Ford.: *Steinhofér Károly*. Budapest, 1909. Rózsa Kálmán és neje. 8-r. 32 l. (Különlenyomat a Csak szorosán 1907—1909. évfolyamából.)

KOZMA LAJOS ex librisei. Kiadja a «Ház». Budapest, 1909. Világosság-nyomda r.-t. 8-r. 32 szílan levél.

KÖNYVEK, Uj magyar —. (Budapesti Szemle. 1909. június. 480 l.)

KÖNYVÉSZET, I. Magyar. 1908. II. Könyvkereskedelmi üzletcímzár. III. Közhasznú üzleti tudnivalók. A Magyar Könyvkereskedők Egylete megbízásából szerkesztette: *Steinhofér Károly*. Budapest, 1909. Pallas r.-t. kny. 8-r. LXXXV., 468 l. (Magyar könyvkereskedők *évkönyve*. XIX. évf.)

KÖNYVÉSZET, Külföldi. II. Classicaphilológia. (Egyetemes Philologiai Közlöny. 1909. 397—400 l.)

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A magyar szent korona országainak vasutas szövetsége székesfehérvári kerületének —. Székesfehérvár, 1909. Singer Ede. 8-r. 10 l. Ára 20 fill.

KUMLIK EMIL. Pozsony szab. kir. város közkönyvtárának címjegyzéke. Harmadik (1908. évi) pótfüzet. Pozsony, 1909. Kath. irod. r.-t. könyvnyomdája. 8-r. VI, 102, 2 l.

MÁNDOKY SÁNDOR (Alfalvi). A m. kir. pécsi honvéd hadapródiskola tisztii és tanári nagykönyvtárának címjegyzéke. Pécs, 1909. Taizs József. 8-r. 234, 2 l.

SMIDA ISTVÁN. A besztercebányai kir. kath. főgimnázium tanári könyvtárának alapultára az 1907/8. isk. év végén. (Folytatás). Besztercebánya, 1909. Havelka József kny. 8-r. 86 l. (Megjelent a besztercebányai kir. kath. főgimnázium Értesítőjében az 1908—1909. iskolai évről.)

STEINHOFFER KÁROLY. I. Magyar Könyvészet. 1908. L. Magyar Könyvészet.

TARTALOMJEGYZÉKE, A pécsi kath. kör könyvtárának —. Pécs, 1908. Taizs József. 8-r. 24 l. Ára 20 fill.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Laubmann György †. A müncheni K. Hof- und Staatsbibliothek nagy-nevű igazgatója, dr. *Laubmann* György, titkos tanácsos, f. évi június hó 5-én életének 66-ik esztendejében egész váratlanul jobblétre szenderült. Szívszélhűdés érte a központi pályaudvaron, épen abban a pillanatban, amikor jegyet akart váltani, hogy nyaralóhelyére, Bernriedbe utazhasson. Vele a könyvtárügy egyik legkiválóbb képviselője szállt sírba. *Laubmann*, alighogy filológiai tanulmányait Münchenben és Bonnban elvégezte, tehát nem egészen 23 éves korában, mint asszisztens a müncheni udvari könyvtár szolgálatába szegődött s három évi megszakítással itt élte le egész munkás életét. E három évet (1875—78) a würzburgi egyetemi könyvtár élén töltötte, ahonnan *Halm* hívására mint főkönyvtáros tért vissza Münchenbe. A könyvtár élére 1882-ben került s 26 évig vezette ezt a fényes intézetet. Az ő igazgatása alatt emelkedett a könyvtár beszerzési javadalma évi 100.000 márkára, bővült ki az olvasóterem 84 helyett 200 olvasó számára s emelkedett a nyitási idő heti 29 órától 55-re. Irodalmi munkásságának súlypontja a germán és latin filológiára esik, de a müncheni könyvtár kéziratári jegyzéke kiadása körül is érdemeket szerzett. A német könyvtárosok egyesületének megalakulásában is élénk részt vett s kartársai bizalmából 1900-tól 1906-ig az alelnöki tisztet töltötte be. Kedves egyénisége, udvarias előzékenysége felejthetetlenül bevették alakját mindazok emlékezetébe, a kik akár mint könyvtári szakemberek, akár mint kutatók, a Hof- u. Staatsbibliothekban az utolsó emberöltőn át megfordultak. Σ.

Válasz. *Gl.* jelzéssel a M. Ksz. ezidei 177—8. oldalán az Otto Fröhlich szerkesztésében megjelenő Internationale Bibliographie der Kunstwissenschaft ötödik, 1906-ról szóló kötetéről ismertetés jelent meg, a mely az alulirotnak szerkesztésében megjelent magyar részt bírálja.

Hangjukban kevésbé objektív bírálatok rendszerint nem tarthatnak arra számot, hogy komolyabb figyelemben részesüljenek; ezúttal azonban a dologgal járó elvi kérdések teszik szükségessé, hogy ama bírálatnak megfeleljek.

1. Az I. B. d. Kw. minden kötete elején olvasható a szerkesztői utasítás a vállalat irányelveit illetőleg: «*Vollständigkeit* ist hiebei nur insoweit angestrebt, als es sich nicht um ephemere und vollständig unbedeutende Publikationen handelt, deren Verzeichnung den *Ballast* jeder Wissenschaft bildet.

2. Az e szakasz által diszkrécziómra bízott anyagkiválasztás tervszerű volt. *Elvem* az volt, hogy minden a művészettanba vágó eredeti hazai jelenség, vagy külföldi mozgalmaknak nálunk való letükröződése *képviselve* legyen és pedig a lejjebb tárgyalandó praktikus körülmények adta legopor-

tunusabb módon; valamint hogy a külföldi szakirodalom hazai recenziói regisztráltassanak. Kerültem minden igénytelen fordításnak, vagy átültetésnek, elévült hazai művek esetleges (indokolatlan) újra kiadásának; végül a teljesen népszerű, a legkisebb tudományos eredmény hijján szűkölködő, minden pretenzió nélkül való cikkek publikálását. S e tekintetben *Gl.* úr, a láthatóan laikus, a kritériumot nyugodtan rám bízhatja, a ki művészet-történeti erudícióval felszerelve, benne is élek mindama movimentumok világában, a melyeket röviden művészettani kutatásoknak neveznek.

3. *Hazai* bibliográfiától *Gl.* úr helyesen megkövetelhetné a lehető teljességet; *nemzetközi* praktiko-tudományos célra készülő bibliográfiánál ez a teljesség csak káros lehet. Rendszeresen-*eklektikus* bibliografia jobban útbaigazítja a kutatót, mint a címek tömege; a mely címek mögött rejlő cikktömeget a rendszerint idegen kutató amúgy sem érti s így fölvilágosításért magához a szerzőhöz fordul; ha tehát számtalan különböző értékű cikk közül *egy*, eléggé alapos és hozzáférhető (tehát nem chiffre-es) szerzőre utalom, nagyobb szolgálatot tettem a nemzetközi kutatásnak, mint az összes magyar címek elsorolásával.

4. Nem tudom, *Gl.* úr miért esett épen ezen kötetnél ilyen kritikai fölbuzdulásba, ehhez sokkal több alkalma lett volna az előző kötetek egyikénél-másikánál, a melyeknél megesett, hogy távolról sem követtek ilyen elv- és tervszerűséget, vagy mondjuk, sokkal szabadabban éltek az 1. alatt említett diszkrecziós joggal, mint én. Így pl. az 1904. évi elődöm: Gulyás Pál, a ki hogy csak hozzám és hozzá is elég közel fekvő példákat említsek (Hellebrant-ot nem veszem elő), a művészet-történeti tekintetben egyik legfontosabb folyóiratunkat, az *Archaeologiai Értesítőt* sem találta szükségesnek kellően kiaknázni, de annyi fáradságot sem vett, hogy pl. az asztalon fekvő nemzeti múzeumi évi jelentésben nézett volna utána az idegvágó irodalmi munkásságoknak. S hogy az önálló műveket sem vette tekintetbe, arra legjobb példa, hogy Meller Simonnak abban az évben megjelent Michelangeloja kimaradt az az évi bibliográfiából.

5. Ha *Gl.* úrnak tetszett részletesen kidőltetüzni a Hellebrant bibliográfiáját, kénytelen vagyok az ottan abc-sorban közlöttek közül legalább az elejéről néhányat sorra venni, hogy a «hiányok» tervszerű voltát ezzel is igazoljam; teszem pedig ezt a nélkül, hogy az ott felsorolt cikkekről való esetleges magánvéleményemnek indokolását adjam: állandóan csak a szerkesztői utasítás «Ballast» szavára utalok.

Alexander Bernátnak a «Vasárnapi Ujság»-ban a finnekről írott cikkével szemben, Lyka Károlynak ugyane tárgyú a «Művészet»-ben megjelent cikkét idézem; B. M.-nek «Az impresszionista festészet elvei» című cikke a Budapesti Szemlében, kevésbé aktuális (1906-ban való) átültetése — ha emlékezetem nem csal — Maclair könyve egyik fejezetének, vagy hozzá hasonló műnek, a mely azon alkalomból jelent meg, hogy a Caillebotte-gyűjtemény 1904-ben a Louxembourg-ba került — s hogy tényleg minden nagyobb pretenzió nélkül készült cikk, az mutatja, hogy szerzője megelégedett kezdőbetűinek aláírásával (s e tekintetben lásd a 3. pontot);

Bihari Sándor övr-jét a «Szerdák»-ban megjelent és nálam idézett cikk igen jól ismerteti; Divaldnak Gundelfinger cikke valamely technikai tévedés folytán maradhatott ki, mert hiszen a «Művészet» cikkeit majdnem kivétel nélkül fölvettem összeállításomba; Fenyő Miksa Vincent von Gogh cikkével szemben Hevesi Lajos cikkét idézem; Schöpflinnek a «Vasárnapi Ujság»-ban Ferenczy Istvánról a nagy közönség számára, teljesen népszerűen írott cikke fölöslegessé válik ott, a hol magát az eredeti munkát, Meller könyvét idézem; a Szent István-templom felszentelése alkalmából megjelent cikközönből a legalaposabbat, Éber Lászlónak a «Művészet»-ben historiai áttekintéssel, tervkülönbözetekkel megjelent tanulmányát idézem s ezzel teljesen eleget teszek annak a külföldi kutatónak, a ki p. o. ezen épületünkkel akar foglalkozni. És így tovább. Egyáltalán messzire vezetne, ha minden egyes nem idézett cikkre vagy műre vonatkozólag, diszkrétziós jogomnál fogva fölállított véleményemet elmondanám: *én nem vagyok kritikus* («Hauet ihn nieder, den Hund», ahogy Goethe mondja).

6. Hogy *Gl.* úr bírálata nem bir jogos alappal, erre legjellemzőbb példa *Gl.* úrnak egy engem közelebből csak annyiban érdeklő sora, a mennyiben úgy van megszerkesztve, hogy ezt az *állítólagos* hibát is az én zseembe tolja. *Gl.* úr így szól: «Így pl. hiányoznak összeállításából — már a mennyire a szerzőkről és tárgyakról készült s mint többször tapasztaltam nem egészen megbízható mutatók (Wollanka I. pl. kimaradt az Autorenregisterből) alapján megállapíthattam...» stb. Nos ha *Gl.* úr *többször* tapasztalta ezt a nem egészen megbízhatóságot, kár volt el nem sorolni az eseteket, mert a felhozott példa nem talál: a Wollanka I. neve ott van épen az *Autoren*-register betűsoros helyén, a kötet 367. oldalán, a harmadik hasáb I. sz. 7. sorában, ezt azért irom ennyire részletesen, nehogy *Gl.* úr esetleg újra a *Sach*-registerben keresse. Ezzel szemben most már követelem, hogy *Gl.* úr az *összes többszöri* tapasztalásait publikálja; e nélkül kijelentését a *valóságnak meg nem felelőnek* vagyok kénytelen tartani s összes többi «megállapításait» az ennek megfelelő értékre leszállítani.

7. A mi végül *Gl.* úr *tónusát* illeti: *Le style c'est l'homme!*

A Hellebrant-féle bibliografia használatát illető tanácsáért egyébként valóban mély lekötelezettséggel mondok hálás köszönetet; de *Gl.* úr tőlem is, meg pl. Gulyás Pál úrtól is megtudhatta volna egy kevés jóakarattal, hogy az I. B. d. Kw. anyagát minden év első három hónapjában kell beküldeni, a mikor a Hellebrant érdemes összeállítása még nem jelent meg; s azontúl se korrekurát, se korrektet, se egyéb hírt a kötet megjelenéseig nem kapni.

Budapest, 1909 július 5.

Supka Géza.

Viszonzv́alas. Supka Géza fenti válaszára a következőket jegyzem meg:

1. Supka azon tanácsát, hogy a fölveendő cikkek megválogatásánál, mint «láthatóan laikus, a kritériumokat nyugodtan rábizhatom, a ki művészettörténeti erudícióval fölszerelve, benne is él mindama movimentumok világában, a melyeket röviden művészettani kutatásnak neveznek» (??) épen «laikus» voltomnál fogva bajos követnem s azt hiszem nincs ellenére, ha ezen önmagáról táplált véleményét illetőleg a döntést a *hivatott szak-*

emberekre hagyom. Azt azonban konstatálnom kell, hogy a pontosság, a mely talán ép olyan fontos kellék egy bibliográfia összeállításánál, mint a movimentumokban élő erudíció, sem megbírált munkájában, sem válaszában nincs meg abban a mértékben, mely egy elfogadható bibliográfia *sine qua nonja*. Egy-egy példa támogassa állításomat: az Internat. Bibliographie V. kötetében Supka egész idevágó irodalmi munkássága két kis czikk s maga a szerző még ezek egyikét is teljesen hamis czímen repertorizálja: Műemlékvédelem czímen veszi föl, holott tényleges czime Műemlékek lajstromozása s a «Budapesti Hirlap» július 17-iki számát idézi, holott a július 16-iki számban jelent meg. Honnan eredt e hiba, bajos elképzelni, mert hiszen a M. N. Múzeum 1906. évi jelentésében, melyet pedig Supka mint segédeszközt másoknak nem győz eléggé figyelmébe ajánlani — a helyes czímen van fölvéve. A másik példát fenti válaszából vesszük. Szoros személyi kapcsolatot látva a *Gl.* jegyű bíráló s az Internat. Bibliographie 1904. évi magyar munkatársa, dr. Gulyás Pál között, ez utóbbit megrója, a miért «Meller Simonnak abban az évben megjelent Michelangelója kimaradt az az évi bibliografiából». Hogy kimaradt az igaz, de az is igaz, hogy *joggal* maradt ki, miután a szóban forgó, különben évjelzés nélküli kötet 1903-ban jelent meg s így az 1904. évi bibliográfiában nem lehet helye. Hogy ez így van, azt, évszám nem lévén a köteten, bizonyítom a könyv nyomtatójának Hornyánszky Viktornak az 1903. évi október-december negyedévi nyomdai kimutatásával, mely 1904 január 14-én kelt s 1423/1903 sz. a. van elkönyvelve a M. N. Múzeum kötelepéldányt nyilvántartó irodájában. A kérdéses mű e kimutatás II. részének 25. tétele alatt van fölemlítve. S hogy nem csak 1903-ban nyomtatott, de 1903-ban jelent is meg, azt bizonyítja a Lampel-czégnek a «Budapesti Hirlap» 1903. évi 354. számában a 60. lapon közzétett hirdetése. Ha tehát az 1904. évi összeállítás hiányosságára ez a «legjobb példa», akkor ugyancsak jók lehetnek a többi, kevésbé jó példák!

2. Supka amaz állítása ellen, mintha a register fogatkozásait is az ő «zsebébe tolnám», csak azt jegyzem meg, hogy ilyen inszinuáció részemről képtelenség, mert hiszen a ki egy könyv szerkesztésének technikai részével tisztában van, az igen jól tudja, hogy a mutatókért a felelősség kizárólag a szerkesztőt, de nem a különböző munkatársakat terheli. Különb. Wollankára nézve neki, Irták urra nézve pedig nekem van igazam. Ez utóbbi a szerkesztőre nézve ép oly jellemző, mint az, hogy munkatársa czimével nincs tisztában — mert hisz az előszóban dr. G. Supka-t emleget!

3. A Hellebrant-féle könyvészet használatát épen dr. Gulyás Pál tapasztalásából kiindulva ajánlhattam, a ki arról semmit sem tud, hogy az *Internationale Bibliographie* «anyagát minden év első három hónapjában kell beküldeni», miután dr. Gulyás Pál-t néhai Jellinek Arthur az 1904. évi adatok beszoigáltatására 1905 június 30-án kelt levelében kérte föl s a válasz vétele után, ugyanez év július hó 3-án bízta meg, kérve hogy még e hó folyamán küldje be az adatokat. Így tehát dr. Gulyás Pál-nak módjában állott Hellebrant összeállításából kiindulni. Azóta mint változtak a

viszonyok: nem tudom, de épen Supka válaszából kitetszik, hogy az a három havi határidő ha meg is van, csak papiroson van meg. Különbösen Supka nem ajánlaná a M. N. Múzeum évi jelentésének értékesítését, a mely tudvalevőleg Hellebrant könyvészetével körülbelül egyidejűleg szokott megjelenni. Ezt Supkának, a ki évek óta áll a M. N. Múzeum szolgálatában, illenék tudnia.

4. A tónusra tett megjegyzést elfogadom és Supka fenti válaszára teljes mértékben alkalmazom. *Gl.*

A felsőmagyarországi Rákóczi-Múzeum új igazgatója. A kassai múzeum államosítása ez év folyamán megvalósulván, a nmélt. vallás- és közoktatásügyi minisztérium *Varju Elemér* m. n. múzeumi segédőrt, a ki miniszteri biztosként már több mint egy év óta vezette a múzeum ügyeit, az intézet igazgatójává nevezte ki.

A VI. könyvtári szaktanfolyam. A Múzeumok és Könyvtárak orsz. főfelügyelősége 1909. július 5—17. napjain tartotta meg VI. könyvtári szaktanfolyamát dr. *Fejérfataky* László vezetésével s teljesen az V. tanfolyamhoz hasonló beosztással. Előadók voltak a tanfolyam vezetőjén kívül dr. *Ferenczi* Zoltán, dr. *Gulyás* Pál és *Varju* Elemér. A könyvtári tanfolyam rendes hallgatói a következők voltak: *Ifj. Biás* István Marosvásárhelyről, *Brósz* Károly Miskolcraól, *Harsányi* István Sárospatakról, *Juhász* Ferencz Aradról, *Kauffmann* Aurél Lőcséről, *Maróthy* Ernő Győrről, dr. *Rónaky* Kálmán Pécsről, *Székely* János Hódmezővásárhelyről, *Tankó* Béla Szászvárosról, dr. *Vass* Antal Bártfáról. Az önként jelentkezők közül résztvettek: *Danielisz* Sándor, *Gaberdeen* Rezső Lajos, *H. Fekete* Péter, *Kemény* György, *Kiss* Béla, dr. *Órvényi* Béla, *Raj* Ferencz, *Semsey* Gyula, *Szász* Ferencz, dr. *Tóth* Zsigmond és *Varga* Antal. — A tanfolyam hallgatóinak egy része Fejérfataky László igazgató vezetésével Kolozsvárra is lerándult, az ottani egyetemi könyvtár új épületének megtekintésére.

Változások a magyarországi nyomdáknál 1909. július és augusztus hónapokban.

Bruckner Gyula. I., Attila-u. 13.	Főváros.	Schwartz István. VI., Izabella-u. 78.
** Domanek István Pál és Hauptmann Béla. VI., Aradi-u. 31.	** Leitersdorfer József né Litzmann Róza. VII., Rombach-u. 4.	** Vég Szmaj Zsigmond. II., Fő-u. 60.
** Dózsa Izidor és Müller József. VIII., Rökk Szilárd-u. 20.	** Müller Károly. II., Albrecht-út 3.	Vég Szmaj Zsigmond. II., Margit-körút 7.
Dus Márton. V., Árpád-u. 6.	* Rákosi Vilmos. I., Attila-u. 75.	Weber Károly Lajos. VIII., Baross-u. 4.
	Róza Jenő. VI., Ó-u. 2.	
	Vidék.	
Bekés. Papp József.	Zala hirlapkiadó és ny. r.-t.	Oraviczabánya. ** Boldurean Miklós. Progresul kny. rt.-t.
Losoncz. * Kredens Béla.	Nagykároly. Petőfi ny. r.-t. ** Sarkady N. Zsigmond.	Szokolca. Dr. Bayer és társa.
Nagykanizsa. ** Fischel Fülöp fia. Goldberger Vilmos.	Nagyvárad. Ifj. Csávásy Gyula. Sebő Izsák Imre.	Vinga. Heinrich Károly.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois.

Directeur: M. François Kollányi.

Quatre livraisons par an; prix du volume Nouvelle série. XVII. volume. III-e
6 couronnes = 6 francs = 5 marcs. livraison. Juillet-Septembre 1909.

SOMMAIRE.

Etienne Harsányi. La bible polonaise de Sárospatak et son troisième fragment nouvellement découvert. (Troisième et dernière partie, avec deux planches.)	Page 193
Dr. Eugène Vértesy. Les livres de souffleur du Musée national hongrois	211
I. Adolf Zsák. La bibliothèque Ottoboni de Rome par rapport à la Hongrie. (Première partie.)	244
Indicateur officiel. Rapport sur l'état de la Bibliothèque Széchényi du Musée Nat. Hongrois dans le II. trimestre de 1909 ...	252
La bibliothèque de l'université de Budapest en 1907	255
Littérature. Emeric de Szalay. Manuel pour la construction et l'ameublement des musées et des bibliothèques. Par Σ . — E. Morel, Bibliothèques. Par le <i>dr. Paul Gulyás</i>	272
Revue des périodiques étrangers	277
Ignace Horváth. La littérature bibliographique au II. trimestre de 1909	282
Notices. George Laubmann †. (Σ). — Réplique. (<i>Géza Supka</i>). — Duplique. (<i>Gl.</i>) — Le nouveau directeur du Musée Rákóczi. Le VI ^e cours de bibliothèque	284
Changements dans l'état des imprimeries hongroises pendant les mois de juillet et d'août de 1909	288
Supplément. Les périodiques hongrois en 1909... ..	1-20

Siège de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle*,
Budapest, Musée National Hongrois.

A MAGYAR KÖNYVSZEMLE ÚJ FOLYAMA.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliografia egyedüli szakközlőnye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Elsősorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az évi gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és különleges bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi könyvészeti irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június, szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvtárusi forgalomban 8 korona; egy-egy füzet ára 2 kor.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő czimére** a **Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi és új folyamainak kötetei kaphatók *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében, Budapest, *IV., Ferenczick-tere 2.* A régi folyam 2—16. kötetének ára kötetenkint 4 korona, az új folyam 1—16. kötetének ára kötetenkint 8 korona. Az előfizetések ezentúl is a *Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához* küldendők.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1906-ban. I. A magyar hírlapirodalom, Zászló Jánostól. II. A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól. III. Folyóiratok, Horváth Ignácztól. Függelék: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája.* Ára 1 kor. 10 fillér. Kiegészítik: *A hazai hírlapirodalom 1907-ben, illetve 1908-ban. I. Hírlapok, Kereszty Istvántól. II. Folyóiratok, Horváth Ignácztól.* Egy-egy füzet ára 50 fill.

MAGYAR KÖNYVSZEMLE

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRÁNAK
KÖZLÖNYE

A NM. VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

KOLLÁNYI FERENCZ

1909. évi folyam * IV. füzet.

BUDAPEST

KIADJA A M. N. MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZ. KÖNYVTÁRA.

1909.

TARTALOM.

Jablonkay Gábor S. J. Egy újabb magyar nyelvemléktöredék. (Három hasonmás melléklettel)	289
Dr. Gulyás Pál. Páris tudományos közkönyvtárai. (Első közlemény) ...	293
Zoványi Jenő. Könyvészeti és irodalomtörténeti apróságok	315
Dr. Gulyás Pál. Irodalmi hamisítványok	322
Zsák I. Adolf. A római Ottoboni-könyvtár hazai vonatkozásai. (Második, befejező közlemény)	335
Tárca. Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum Széchényi Országos Könyvtára állapotáról az 1909. év III. negyedében	347
A Magyar Tudományos Akadémia könyvtára 1908-ban	352
Szakirodalom. Catalogue of books printed in the XV th century now in the British Museum. I. Ism. <i>dr. Gulyás Pál.</i> — G. Binz, Die Handschriften der öff. Bibliothek der Universität Basel. I. 1. Ism. Σ. — W. L. Schreiber u. Paul Heitz, Die deutschen «Accipies» und «Magister cum Discipulis»-Holzschnitte. Ism. <i>Gl.</i> — M. Pellechet, Catalogue général des incunables. III. Ism. <i>dr. Gulyás Pál.</i> — J. Herbert Slater, Handbuch für Büchersammler u. Bücherfreunde. Ism. <i>Bibliofil.</i> — Catalogus codicum manuscriptorum Bibliothecae Reg. Monacensis. I. 5. Ism. Σ. — Ch. Enschedé, Fonderies de caractères et leur matériel dans les Pays-Bas. Ism. <i>dr. Gulyás Pál.</i> — Kun S. Kéziratok és autogrammok jegyzéke. Ism. — <i>s. — l.</i>	354
Külföldi folyóiratok szemléje. Deutsche Literaturzeitung. XXX. 28., 35., 39. La bibliofilia. XI. 5—6. Le bibliographe moderne. XIII. 73. Mitteilungen der österr. Vereins für Bibliothekswesen. XIII. 1. Revue des bibliothèques. XIX. 7—9. The library Journal. XXXIV. 7., 8., 9. Zeitschrift für Bücherfreunde. Uj f. 1., 2., 3., 4., 5., 6. Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXVI. 7., 8—9.	368
Horváth Ignác. A magyar bibliografiai irodalom az 1909. év. III. negyedében... ..	372
Vegyes közlemények. Mgr Pietro Wenzel †. — A Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Szövetsége 1909. közgyűlése. — A Ludovika Akadémia könyvtáráról. (<i>Melich János.</i>) — Egy meg nem jelent folyóiratról. (<i>V. J.</i>) — A bolognai közs. könyvtár 1908-ban. (<i>Gch.</i>) — Breuer Lőrincz életéhez. (<i>Kemény Lajos.</i>) — A kassai könyvsajtó történetéhez. (<i>Kemény Lajos.</i>) — Irodalmi leletek	373
Változások a magyarországi nyomdáknál 1909 szeptember—november hónapokban	384
Név- és tárgymutató	385

EGY UJABB MAGYAR NYELVEMLEKTÖREDÉK.

JABLONKAY GÁBOR S. J.-TÓL.

(Három hasonmás melléklettel.)

Folyó év július havában a jézustársasági nagyszombati rendház könyvtárában kutatván, egy pergamenkötésű könyv kötésének hátlapján régi magyar írást vettem észre, a melyet e sorokban szándékom az érdeklődők előtt is ismertetni. A könyv a «Magnum Speculum Exemplorum»-nak Major János S. J. által bővített 1611-iki nyolczadrétű kiadása; és a nagyszombati rendház könyvtárában II. 1310. jelzéssel van beiktatva. Zölde pergamenbe van kötve, de minthogy a kötés hátlapja valamikor levált, a szóban forgó nyelvemléktöredék hárttyája szolgált pótlására. A ház előjárója, Hippich István S. J., engedélyével óvatosan lefejtettem a hárttyalapot; s ekkor kiderült, hogy két darabból állt, úgy hogy a jelenlegi két töredék részben két írott sornyi szélességben egybe volt ragasztva. A kisebbik töredék e sorainak betűi részben át is ragadtak a nagyobbik töredékre s így az olvasást némiképp megnehezítik.

A nagyobbik töredék 14·3 cm. hosszú és 9·3 cm. széles, a kisebbik 7·2 cm. hosszú és 9·4 cm. széles pergamenszelet. Mindkettőn az írás 8 cm.-nyi sorokat tölt ki; s így 1·3 (1·4) cm.-nyi oldalszegély marad üresen, a nagyobbik szeleten a sorok fölött is még 1·2 cm.-nyi szegély van. A sorokat egymástól 6—7 mm.-nyire álló vörös vonalak választják el. Tizenkilenc ilyen írott sor áll a nagyobb szöveg mindkét oldalán; tíz a kisebbikén.

A pergamen simább, kidolgozottabb oldala a kötéskor befelé került s így jobban megőrizte a festék színét (*a*) és *c*) oldal); a durvább fele a pergamennek kifelé volt fordítva, ennek következtében jobban ki volt téve az idő viszontagságainak. Több sora nem is olvasható. Több más sorát csak azon szerencsés körülménynél fogva tudtuk elolvasni, hogy a betűk mélyen bevésődtek a hárttyába s így oldalvilágítással vagy átbocsátott

fénynyel még kitalálhatók. A kötésnek kidomborodó keresztzsinórijait fedő sorok azonban csaknem az olvashatatlanságig elmosódtak. Megkísérlettük fényképezés útján segíteni a nehézségen, hogy mily sikerrel, a mellékelt ábrák mutatják. Kémiai uton nem mertük az írást felfrissíteni, mert féltünk, hogy a hártya szenved miatta.

Három ok teszi valószínűvé, hogy e töredékek a szent Ferencz-rendi nyelvemlékek közé tartoznak. Az egyik, hogy a könyv, a melyről lefejtettük, valamikor (1765-ben) a besnyői kapuczinus kolostoré volt. A másik, a mely a dömés eredetet kizárja, az, hogy világos szó van benne szűz Mária szeplőtelen fogantatásáról: «kit meg tarta meegh az eredet binnek zepleietl es». Végre a helyesírásnak némely sajátosságai, főképp a *cs* betűnek *ℒ* jeggyel való írása, amellyel éppen ferenczes nyelvemlékeinkben találkozunk.

Tartalma szerint a szöveg Krisztus Urunk kínszenvedéséről szól. Valószínűleg az Olajfák hegyén lefolyt haláltusának egy részlete, talán az angyalok vagy az angyal erősítő, vigasztaló beszéde van benne körülírva. Némiképp hasonló hozzá a Weszprémi Codex ugyanezen tárgyú elmékedése; de csakis némiképp. (Nyelvemléktár II. 18., 19. lap.)

A szöveg a következő:

Az *a*) oldalon (1. melléklet):¹

1. a pokol telik meg wellok · de
2. meñorzag úgán puztan ma
3. rad. maga oda terõmtõtted
4. uala õket. *En*² edes uram ief
5. uf uai kõnyorul immar awağ
6. *ℒak*³ atte zentfegõs anñadon ki(t)⁴
7. meg tarta meegh az eredet bin
8. nek zepleietl es. teken.ℒed meg
9. atte zeretõ tanetuanidat kiket

¹ Áttekinthetés kedvéért neveztük el így az oldalokat; a tárgyi összefüggést csak az *a*) és *b*) oldal közt lehet megállapítani.

² A dõlt betűk és sorok vörös betűkkel vannak írva a nyelvemlékben.

³ A *cs* betű az *ℒ*-hez hasonló jellel van írva. Az *õ*, *õ* pedig így: *o*.

⁴ A *t-t* a hasábszegélyző vonal fedni látszik.

10. uğan tarttottad mint edes fi
11. aiat. *O* en edes uram iefus
12. ha te maftan meg voniandod
13. magadat a halaltul (?)¹ hatt (?) mind
14. kinokra (?) mennek zegenok. de
15. nem alkalmas en edes terom (?)
16. tom hog a pokolbeli erdog ura
17. lkogek atte ziledon. mert iften
18. nek ania. es meiorzagnak ke
19. ralne azzonia. annak okaert

A *b*) oldalon (2. melléklet):

1. en edes iduezetem *Lak* keueffe
2. lezon a kennak zenuedeffe. de
3. mind orok (vagy: oroke?) meg marad a
4. uigaffag es iduoffeg. *ffelele*
5. *erre az kegelmes iefus mon*
6. *duan.* uay (?) s igon keuanom az
7. embernek (?) . . . . .
8. laztom magamnak . . . . . lt . .
9. me . . . . . az en mehei zent atam (?)
10. teromtote onnon zomefere es
11. hafonlatoffagara. *O* meg gon
12. dolhatatlan nag zeretet. im
13. az iftennek (?) zent fia inkab a
14. kara (?) maganak (?) ualasztani a
15. halalt hog *Lak* ember iduzo
16. *lne. kuuetkozik azyz maria*
17. *nak kofserufege. mert mikor*
18. *on² vronk iefus ekeppen ima*
19. *dkozneiek. kezde az zyz maria*

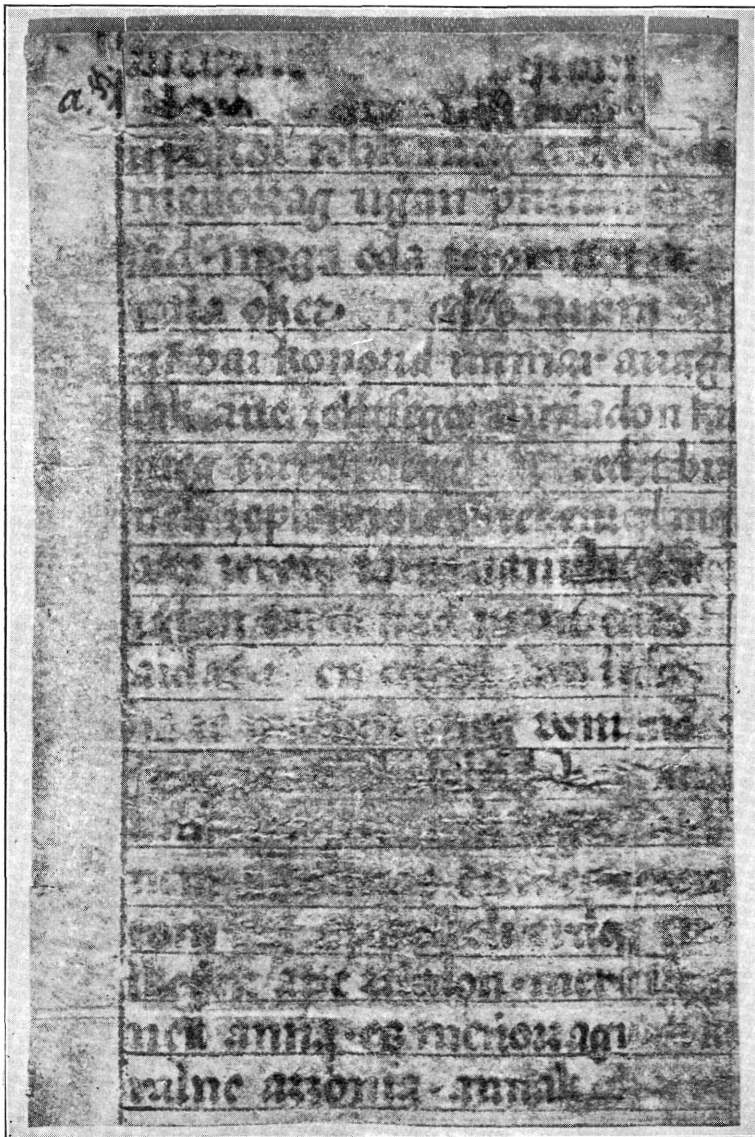
A *c*) oldalon (3. melléklet):

1. marada az iftennek paran*Lola*
2. taban. kyert az emberi nemze(t?)

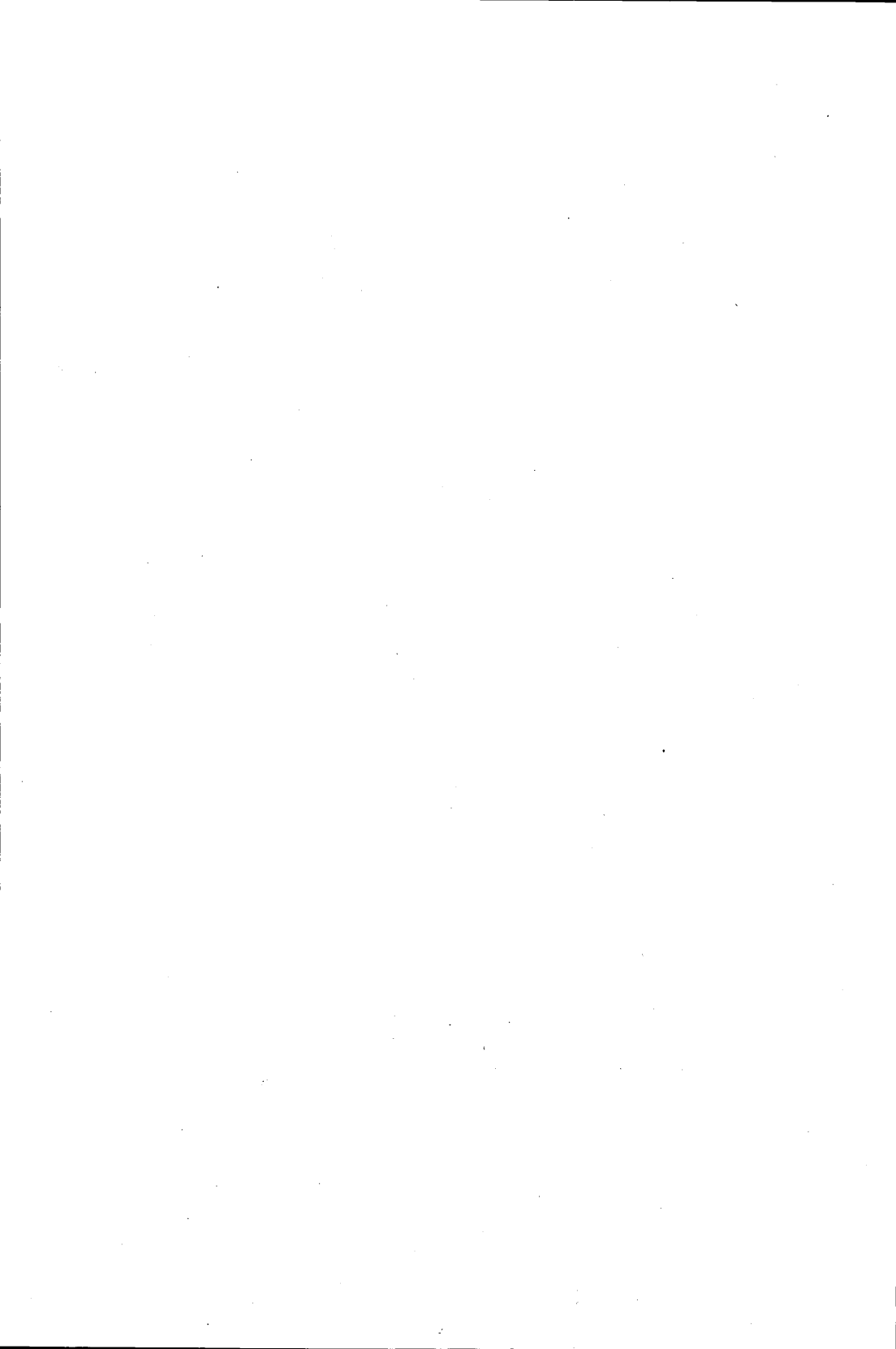
¹ A biztosan meg nem állapítható szók mellé kérdőjelet tettünk.

² A két következő sorra átragadt a *c*) oldal 9. és 10. sora.

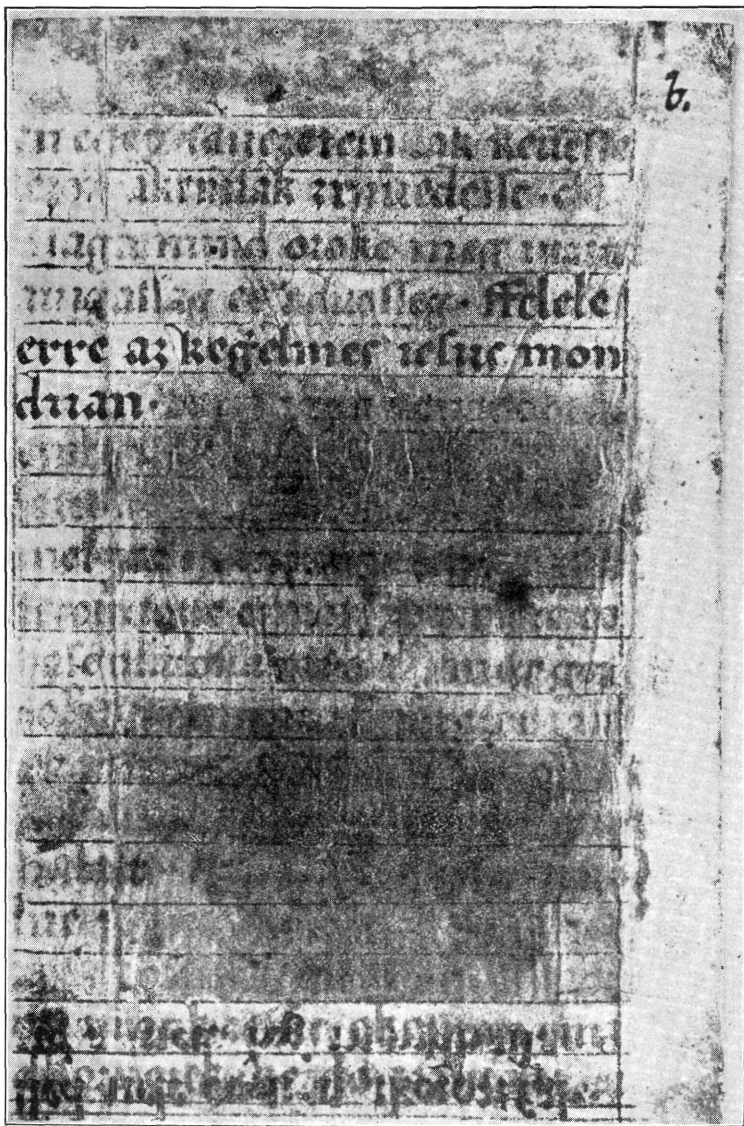

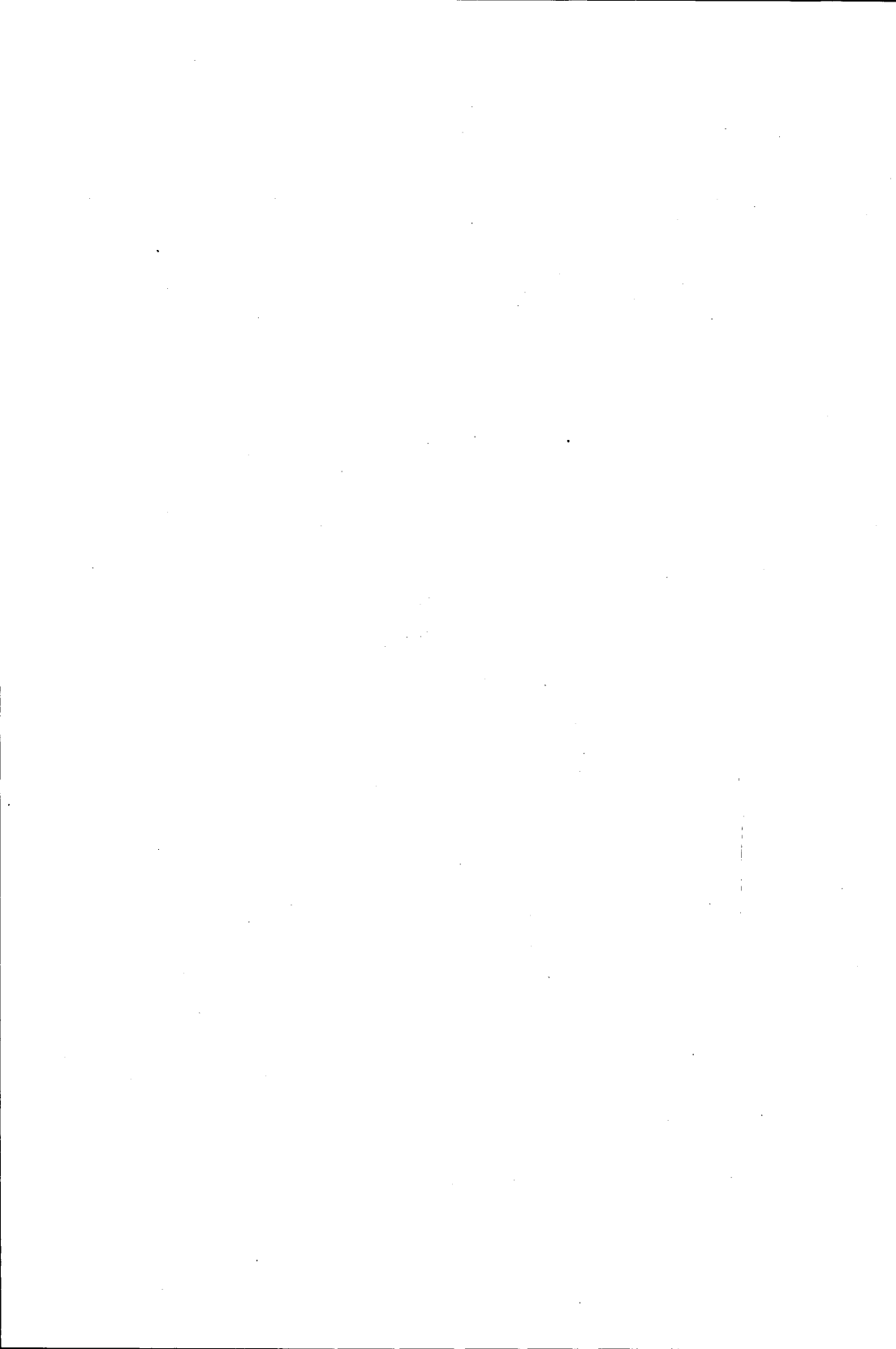
A Nagyszombaton talált nyelvemlék a lapja.

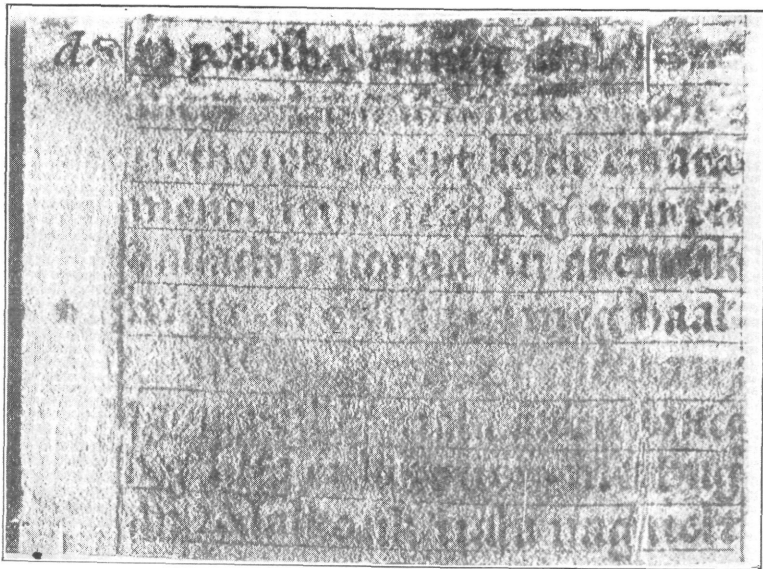
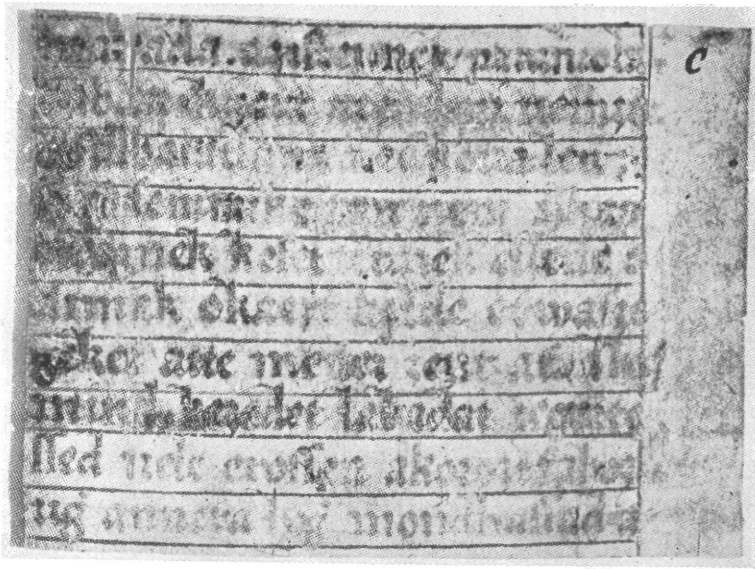

A Nagyszombaton talált nyelvemlék b lapja.

A Nagyszombaton talált nyelvemlék c és d lapja.

PÁRIS TUDOMÁNYOS KÖZKÖNYVTÁRAL.

DR. GULYÁS PÁLTÓL.

(Első közlemény.)

Alig van közintézményünk, melyet sűrűbben érne támadás, mint könyvtárainkat. Napilapjainkban — főleg kánikula idején — gyakran találkozunk fölszólamlásokkal, telve panaszszal könyvtáraink iránt. Az anyag hiányossága, a kiszolgálás lassúsága, a kölcsönzés korlátozása, a helyiségek szűk volta: ime, a legfőbb vádpontok, melyeket a könyvtárainkat látogató, s nem ritkán a könyvtárainkat *nem* látogató közönség hangoztatni szokott s a melyekkel a «művelt nyugaton», elsősorban Párisban uralkodó állapotokat szeretik szembeállítani. Az e fajta támadások hatása alatt érlelődött meg bennem a vágy, hogy Páris, a «modern Athén», sokat dicsért könyvtári állapotairól személyes meggyőződést szerezzek. Hogy e vágyam testet ölthetett, azt a M. N. Múzeum igazgatóságának köszönhetem, mely anyagi támogatással mozdította elő tanulmányútam. A következőkben ez útam tapasztalatairól számolok be a «Magyar Könyvszemle» olvasóinak, megjegyezvén, hogy e helyen csakis a tudományos rendeltetésű, encziklopedikus jellegű könyvtárakra fogok kiterjeszkedni.¹

I.

A Bibliothèque Nationale.

Ismertetésemet a legnagyobb párisi közkönyvtárral kezdem meg, a mely az igazságtalan összehasonlításoknál a zúgolódóknak rendesen szemük előtt lebeg: a *Bibliothèque Nationale*-lal.

A Bibliothèque Nationale, mely eredetileg a francia uralkodók magánkönyvtárából alakult ki, jelenleg négy osztályból

¹ Páris érdekes népkönyvtáiról, l. szerzőnek Népkönyvtári intézmények Párisban és Londonban cz. a. külön is megjelent tanulmányát.

áll: a nyomtatványok, kéziratok, érmek és metszetek osztályából. A térképek 1829—1838. külön osztályt tettek ki; de 1839-ben a metszetek osztályába, majd 1858-ban a nyomtatványok osztályába kebelezték be, melynek most is egyik alosztályát teszi.

A gyűjtemény legrégibb része, a dolog természetéből kifolyólag, a kézirtattár, mely néhány. Nagy Károly tulajdonában volt kéziratot is tartalmaz. Jámbor Lajos és Kopasz Károly egykori könyvtárából szintén van még egy-két kézirat a Bibliothèque Nationale birtokában; de ezzel a láncz megszakad: az utolsó Karolingok nem birtak bibliofil hajlamokkal. E nemes szenvedély a Capeting szent Lajosban éled ismét föl, a ki a Sainte-Chapelleben egész könyvtárt hozott össze. De gyűjteménye nem maradt fönm s létezését a Nationale-ban csakis kiváltkép díszes zsoltárkönyve hirdeti. A királyi könyvtár tulajdonképeni megalapítója V. Károly volt (1364—1380), a ki mintegy 1200 kötetes kézirat-gyűjteményt hozott össze, a Louvre-ban külön helyiségben állíttatta föl s katalógust is készíttetett róla. E gyűjteménynek ma már alig egy tizede van meg a Bibliothèque Nationaleban, a mi elsősorban V. Károly közvetlen utódai nemtörődömségének tudható be. Végre XII. Lajos uralkodásával új korszak nyílik meg a királyi könyvtár történetében s mindinkább gyökeret ver a gondolat, hogy a könyvtár nem az egyes uralkodók szeszélyének gyümölcse, hanem nemzedékről-nemzedékre szálló nyilvános intézmény. Bloisi könyvtára, mely VIII. Károlytól örökölt kódexeken kívül a Viscontiak és Sforzák páviai gyűjteményét s Lajos brüggei herczeg beceses kézirateit is magában foglalta, a bolognai követ nyilatkozata szerint 1508-ban a világ legelső ilyenmü gyűjteménye volt. A tudományt kedvelő I. Ferencz a bloisi gyűjteményt 1544-ben egyesítette saját fontainebleaui könyvtárával s az ekként megnövekedett gyűjteményt, melyben a kéziratok mellett már vagy ezer kötet nyomtatvány is helyet foglalt, csupán IX. Károly idejében szállították Párisba. Itt előbb a collège de Clermont, majd a ferenczes-klastrom épületében helyezték el s végül, többszöri helyváltoztatás után, 1721-ben a Mazarin-palotában állíttották föl, ahol mindmáig fönmaradt.

A Bourbonok trónralépte óta a könyvtár minden része rendszeresen gyarapíttott akár vétel vagy csere, akár hagyományok útján. Az anyag ekként annyira fölszaporodott, hogy

XV. Lajos idejében, a könyvtár «aranykorában», a nyomtatványokat elkülönítették a kéziratoktól s külön igazgatás alá állították. A forradalom, mely oly sok közművelődési alkotásra végromlást hozott, a Bibliothèque Nationalera nézve nagy előnyökkel járt. A szerzetesi könyvtárak gazdag könyv- és kéziratgyűjteményének, oklevélkészletének a nemzeti raktárban összehordott tömkelegéből u. i. szabadon választhatott a Nationale vezetősége s hogy e sürgősen végrehajtandó választás minden tekintetben kielégítő volt, azt a könyvtár akkori jeles vezetőjének, *Van Praetnak* a tudását, tapintatát dicséri. A következő évtizedek legsúlyosabb gondját nem is a nagyobb arányú továbbfejlesztés, hanem a hirtelen fölszaporodott anyag földolgozása okozta. Ennek szentelte javarészét a könyvtár *Naudet*, majd *Taschereau* igazgatása alatt. A fölhalmozott könyveket szakok szerint osztályozzák s ez osztályokon belül betűrendben fölláttják, majd az ötvenes évek közepén megindítják a rendszeres katalógus kinyomatását. A methodikus katalógus teljes elkészülte épen nem járt messze a megvalósulástól, a mikor 1874-ben *Delisle* került az intézet élére, a kinek legelső dolga volt e munkálatokat beszüntetni s az általános czédulakatalógust elkészíttetni s ennek alapján a betűrendes katalógus kinyomatását is megindítani.

E futólagos történeti visszapillantás után, melyet a könyvtár vezető férfiai által a *Les grandes Institutions de la France* cz. vállalatban írt kötetből merítettünk, lássuk már most a gyűjtemények jelenlegi elhelyezésének, kezelésének s működésének módozatait.

A Bibliothèque Nationale palotája a Richelieu-, Colbert-, Viviane- és Petits-Champs-utczák által határolt hosszúkás, négyszög alakú, mintegy 16.500 m² kiterjedésű területen áll s különböző korszakokban épült. A legrégebbi rész az 1633-ban épült Hôtel Tutebeuf, mely az intézet adminisztrátorának s titkárának lakását, a tanácstermet s a térképgyűjteményt foglalja magában. Valamivel újabb keletű az ú. n. Mazarin-folyosó, melylyel a nagynevű kardinális a Tutebeuf-palotát magánlakosztályával 1650-ben összekötötte. Ez a folyosó ma is fönnáll s a cziméliák kiállítási terméül szolgál. A területen állott többi régi épület teljesen áldozatául esett a mult század átalakító s ujjáépítő munkálatainak. A Petits-Champs- és Richelieu-utczák által hatá-

rott részen jelenleg álló épület, mely a főkönyvraktárat, az éremgyűjteményt s az 1868-ban megnyitott nagy dolgozótermet foglalják magukban, Henri Labrouste alkotása. A Colbert- és Viviane-utcák szögletén jelenleg épülő nyilvános olvasóterem pedig a Bibliothèque Nationale mostani építésének, Pascalnak a tervei alapján készül.

Az ezen épülettömben elhelyezett gyűjtemények legterjedelmesebb része a nyomtatványi osztály, melynek kötetszáma manár meghaladja a három milliót. Gyarapodásának három forrása van: vásárlás, adomány (és csere) s a köteles példányok intézménye. Mindháromfajta szerzeményről külön-külön növedéknaplót vezetnek.

A vásárolt kötetek száma 1907-ben 10.161 kötetre rugott, a mihez még 72.473 folyóiratszám járult; e célra csak 80.000 fr. állván évenként rendelkezésre, nagyon meg kell válogatni a megvásárlandó köteteket s a tisztviselők egy jelentékeny részének ez az egyetlen föladata.

Az adományok, különösen a mióta a katalógus kinyomatása olyamatban van, szintén igen jelentékeny számot tesznek. 1907-ben pl. 3416 kötetel gyarapodott ez úton a könyvtár. Ennek oka főleg abban rejlik, hogy a könyvtár, ha egy-egy nevezetesebb élő szerző sorra kerül a kinyomatott katalógusban, megküldi neki művei jegyzékének kefelevonatát, kérve, hogy a hiányzó műveket engedje át a könyvtárnak. E fölszólítás a legtöbb esetben nem marad eredménytelenül, sőt akadnak oly szerzők is, a kik fölszólítás nélkül beküldik hiányzó műveiket.

De a legbővebben ömlő forrás a köteles példányok intézménye. 1907-ben ez uton 20.729 önálló kötet és füzet, 10.220 zenemű s 506.260 folyóirat és ujságszám érkezett a könyvtárba. E rengeteg anyagot a könyvnyomtatók nem közvetlenül szállítják be a könyvtárba, hanem a belügyminisztérium közvetítésével. A köteles példányokról szóló 1881. júl. 29-iki törvényzikk u. i. elrendeli, hogy a nyomdászok minden sajtótermékükből 2—2 példányt Párisban közvetlenül a belügyminisztériumba, a vidéken pedig a prefekturákba tartoznak szállítani. A prefekturák azután hétről-hétre felküldik a példányokat az igazságügyminisztériumba, a honnan úgy a párisi, mint a vidéki sajtótermékek egyik példányát a Bibliothèque Nationaleba, a

másikat pedig a közoktatásügyi minisztériumba továbbítják. Az átszállítás minden hét péntekjén történik. A szállítmány a könyvtáráépület Richelieu-utczai főbejárója alól nyíló iroda-helyiségbe kerül, a hol az összes szerzeményeket beiktatják. A köteles példányoknak egész különleges, mozgó lapokból álló növedéki naplójuk van. Minden egyes nyomdász egy-egy számozott napló-lapot vagy füzetet kap, a melybe a hétről-hétre beérkező nyomtatványok tételenként bevezettetnek. A bevezetés alkalmával a termékeket legott kollaczionálják s ha hiányra akadnak, azonnal megírják a reklamációt. A reklamálás a belügyminisztérium hivatalos papirosán s a belügyminisztérium nevében történik, a hová a reklamációkat rövid úton átteszi a könyvtár igazgatósága aláírás s továbbítás végett. A reklamálás csupán három hónapon belül valósítható meg a törvény értelmében. Innen van, hogy igen sok a csonkaság, mert a reklamálás végrehajtására nem futja a szükre szabott időből. Az egyes nyomdák naplószáma nem állandó, hanem évről-évre változik s attól függ, hogy mikor kerül az évben először az illető nyomdász egy terméke az iktatást végző tisztviselő kezei közé. Ha a nyomtatványok az úton megrongálódtak vagy bekötésük kívánatos, az iktatóból a könyvtár házi könyvkötő-műhelyébe kerülnek, a hol újra füzetnek, kijavíttatnak, esetleg be is köttetnek.

Kötésre elenyészően csekély összeg — évi 30.000 fr. — állván a Nationale rendelkezésére, csakis a legfontosabb művek láthatók el tartósabb kötéssel. Úgyszintén a napilapok közül is csupán a párisiakat köttetik be, igaz, rendkívül tartósan: szép fekete maroquin-félbörkötésbe. A vidéki napi és heti sajtó termékeit azonban évfolyamonként összegyűjtve, tartós csomagoló papirosba burkolják, zsineggel átkötik s így helyezik el a raktárakban.

Az ekként előkészített kötetek a katalogizáló helyiségbe jutnak, a hol a könyveket bibliografaiilag földolgozzák s a megfelelő könyvtári szakba beosztják. A Bibliothéque Nationale szakrendszere a következő:

Hittudomány.

A. Szentírás; *B.* Liturgia és Zsinatok; *C.* Egyházatyák. *D.* Katholikus theológia; *D*² Akatholikus theológia.

Jogtudomány.

E. Kánonjog; *E** Természetes jog; *F.* Polgári jog.

Történelem.

G. Egyetemes történet; *H.* Egyháztörténet; *J.* Ókori történet stb.; *K.* Olaszország története; *L.* Franciaország története; *M.* Németország története stb.; *N.* Anglia története; *O.* Spanyolország és Portugália története; *O*². Ázsia története; *O*³. Afrika története; *P.* Amerika története; *P*² Ausztrália története; *G.* Könyvészet.

Tudományok és művészetek.

R. Bölselet; *S.* Természettudományok; *T.* Orvosi tudományok; *V.* Matematikai tudományok; Szépművészetek stb.; *V*^m Zene.

Szépirodalom.

X. Nyelvészet és szónoklattan; *Y.* Költészet; *Y*². Regények; *Z.* Poligrafia és vegyes.

A könyvek helyrajzi jegyét a szakok megjelölésére szolgáló betű s a melléje helyezett sorszám adja. E jegyet úgy a könyvről készített czédulára, mint a könyvekre magukra is rávezetik.

A könyvekről készített czédulák nyomdába adatnak s a könyvtár Bulletin mensuel-jában látnak napvilágot. A Bulletin 1875-ben indult meg s első évfolyamaiban csupán a külföldi, tehát vásárolt művek czimei közöltettek. 1882 óta az új és régi francia irodalom termékei is belekerülnek a Bulletinbe. Ezenkívül, mint ismeretes, munkába vétetett az egyetemes, betűrendes katalógus kinyomatása is. E munka jelenleg, noha már 37 kötet látott napvilágot, a *D.* betűnél tart s előreláthatólag csak évtizedek multán készül el. A kéziratos könyvtári czédulákat, a nyomtatásban már megjelent részről, megsemmisítik s magával a kinyomatott katalógussal helyettesítik. A közönség a czédulakatalógusnak még közzé nem tett részeihez sem férhet hozzá s a bizalmatlanság akkora, hogy még e sorok írójának sem mutatták meg, a mikor körülvezették a könyvtár helyiségeiben, jöllehet többször is szóba hozta kalauza előtt. Maire szerint¹

¹ Manuel pratique des bibliothécaires. 68. l.

6×9 cm. nagyságú kartonlapokból áll, melyek ezerkétszázankint vannak a redőnynyel elzárható katalogus szekrény fiókaiba besosztva. A czédulák nincsenek megrögzítve s ebben rejlik annak az oka, hogy miért nem férhet hozzá az idegen.

A kellően megpajzskázott kötetek azután a könyvraktárba kerülnek, mely több részből áll. A raktár főrésze a dolgozó terem folytatását képező központi magazin, melyet hatalmas üvegajtó választ el a közönségtől. E központi raktár 40 m. hosszú s 30 m. széles, üvegterőzettel ellátott csarnok, melynek középső hajójától jobbra és balra eső részei egy alagsorra s négy emeletre oszlanak. Ez emeletek mindegyike 2'30 m. magas s áttört vasfödémrel bír. Minden egyes emeleten 13—13 kettős állvány nyert elhelyezést, melyek fából valók. Az emeleteket egymással lépcsők, a hajó két részét pedig hidak kötik össze. Az egész raktár, a souterraint kivéve, jól, sőt nagyon is jól van megvilágítva; nyáron a hőség — főleg a felső emeleteken — szinte tűrhetetlen, daczára, hogy vízsugarakkal hűtik kívülről az ablaktáblákat. Ma már a közlekedésre fönntartott középső hajó földszintjén is nagy pótállványok állanak a folyton emelkedő szaporulat egy részének befogadására.

Mindazonáltal a terület nincs elég gazdaságosan kihasználva. A rekeszfallak közti távolság 3 m. A pittsburgi Carnegie-könyvtárban a távolság csupán másfél méter, a washingtoni kongresszusi könyvtárban pedig 1'75 m.¹

A főrepozitóriumban a következő szakok nyertek elhelyezést: az alagsorban a theológia, mint a könyvtárnak egyik leg-ritkábban használt része, a földszinten s az emeleteken a franciaországi történelem (ide tartoznak a hírlapok is!),² a nyelvészet, bibliografia, vegyesek, a költészet, szinműirodalom (nemzetek szerint csoportosítva), az orvostan, a tudományok és művészetek. A többi szak mellékraktárakban van elhelyezve: jobbra a földalatti mansardokban, melyek az épületnek a rue de Richelieu, rue des Petits-Champs s a rue Colbert menti részein vonulnak végig. A jog, a földrajz, a történelmi szakok

¹ V. ö. Morel. Bibliothèques. II:134.

² A vidéki lapok újabb időben kivétettek a szakból s külön kilencz teremből álló raktárban helyeztettek el.

zöme s a regényirodalom nyert ebben a szinte véget nem érő teremsorozatban helyet; itt vannak továbbá a duplumok is, melyeket elsősorban a házonkívüli használatnál értékesítenek. A pótmagazinok berendezése régi faállványokból áll.

A külön raktárak közül kétségkívül legértékesebb a vasrácsos kapuval elzárható *réserve*, mely a rotundából nyílik. A rotundában van elhelyezve Voltaire szive. Maga a *réserve* kétemeletes, hatalmas terem, melyben mintegy 100.000 kötet ritkaság van elhelyezve. Itt vannak az ősnymtatványok, pergamenre készült lenyomatok, kisméretű könyvek, híres könyvkötések, művészi becsű illusztrált könyvek s általában mindama kötetek, melyekből csupán 100 példány készült (a különlenyomatok kivételével). *Morel*¹ szerint a *réserve*-ben a többi közt 5300 francia verses kötet, 4000 francia szindarab, 3800 regény, 2620 hártványomat, 583 törpe kötet, 51 xilographika stb. van. Érdekes a terem mélyén elhelyezett üveges vasszekrény, melyet a könyvtár *poklának* neveznek. E pokolban, melyhez a kulcsot maga az administrateur général őrzi, mintegy 900 többé-kevésbé hirhedt pornografikus mű van elhelyezve. Használatához általános engedély nem nyerhető; hanem csak jól indokolt folyamodványra adnak ki belőle, erős kivételkép, tudományos használatra egy-egy, a kutató által kijelölt kötetet.

A *réserve* legszebb s legértékesebb darabjai, a kéziratár több értékes darabjával közösen, ki vannak emelve a raktárakból s a Galérie Mazarine ragyogó helyiségében állandó kiállítás keretében gyönyörködtetik a közönséget. Ez a helyiség tulajdonképpen két teremből áll, egy kisebb előcsarnokfeléből, melyben néhány pompás kötés van kiállítva, az egykori uralkodók magánkönyvtáraiból, továbbá több olyan kötet, melyek becsét híres francia írók, Montaigne, Rabelais, Racine kéziratossá bejegyzései fokozzák. A második terem a tulajdonképeni Mazarin-csarnok, melynek mennyezetét Romanelli eredeti festményei, oldalfalait a könyvtár legnagyobb pártfogóinak mellszobrai ékesítik. De legszebb ékessége e pazar fényű teremnek az oldalfalak mentén fölállított üvegszekrényekben s a terem közepén szabadon álló vitrinákban elhelyezett irodalmi kincsek. A csarnok első fele a

¹ I. m. II: 150.

könyvnyomatás fejlődését mutatja be az első xilographicáktól a jelenkorig, pompás, ritkánál-ritkébb példányokban, bibliofil fejedelmek és fejedelmi bibliofilek remek kötéseiben. Együtt láthatni egy szekrényben az ú. n. 1451-iki Donatust, Gutenberg hihetőleg legrégebb nyomtatványát, a Mazarin-biblia két, egy papirosra s egy hártýára nyomtatott példányát, Fust és Schoeffler 1457-iki, s 1459-iki zsoltároskönyvét, oly látvány, melylyel a föld kerekiségének egyetlen más könyvtára sem kedveskedhetik a szemlélőnek!...

A csarnok második felét a kéziratok töltik meg. A flamand, francia s olasz festett zsoltáros evangéliumi könyvek, breviáriumok és horák hosszú sorát, melyek fejedelmek, vérbeli hercegek s egyéb egyházi és világi kitünőségek tulajdonából kerültek a francia nemzet birtokába, Nagy Károly evangéliuma nyitja meg. A színekben dúskáló illuminátorokkal a drágakövet, aranyat, ezüstöt, művészi elefántesontfaragványokat pazar kézzel fölhasználó ligátorok keltek versenyre e hártýa-kódexek előállításában, melyek káprázatos fényét a kissé szűken beszűremlő világosság tompítja.

A világi emlékek, ha külső megjelenésük fényében nem is vetekedhetnek mindig az egyházi szerkönyvekkel, művelődéstörténeti és irodalmi szempontból egyformán fontosak. Itt van a hazánkat is megjárt XIII. századbéli nagy építőmester, Villard de Honnecourt vázlatkönyve, VI. Károly könyvtárának leltári jegyzéke, az V. századból való Livius-kézirat, Bossuet, Fénelon, Molière, Racine, Voltaire s a francia irodalom számos jelesének eredeti levelei, fogalmazványai, a történeti személyek autogrammjai, a keleti könyvek hosszú sora, a laikus előtt bizarrnak tetsző mexikói s északamerikai indián kéziratok. Ime néhány adat, mely csak halvány fogalmat nyujthat a kiállítás gazdagságáról, tanulságos voltáról.

Miként a nyomtatványi osztály anyagából, úgy a kézirat-táreból is csupán egy elenyésző töredék került kiállításra, a többi a kézirat-tár emeleti dolgozótermébe torkolló hatalmas raktárhelyiségben van elhelyezve. A kézirat-tár mintegy 110.000 kötetre tehető. Megjegyzendő, hogy a levéltári anyag nincs különválasztva a szorosabb értelemben vett kéziratoktól s nincs darabonként borítékozva, mint nálunk, hanem többszázanként kötetekben egyesítve. A kéziratok fölállításánál nyelvük szolgál

alapul. Az anyag hét főcsoportba van osztva, ezek: 1. keleti csoport (kb. 25.000 kötet); 2. görög csoport (4960 kötet); 3. latin csoport (21.544 kötet), mely ismét két alcsoportra, ú. m. a törzsgyűjtemény s az újabb szerzemények csoportjára szakad; 4. francia csoport (44.913 kötet), mely a latinnak megfelelően szintén két alcsoportra oszlik; 5. modern nyelvek, 14 alcsoporttal (3649 kötet, ebből 2163 olasz); 6. különböző provinciákra vonatkozó okmánytárak (2593 kötet); 7. egyéb gyűjtemények (8269 kötet). Hogy a könyvtár e részének egy évi gyarapodásáról fogalmat adjunk, közöljük az 1907. évi szaporulat számadatait H. Martin hivatalos jelentése nyomán.¹ E szerint letét útján 158, vétel útján 281 és ajándék útján 73 kötetrel gyarapodott a Bibliothéque Nationale kéziratári osztálya.

A nyomtatványi és kéziratári osztálynak közös könyvkötő műhelye van magában az épületben. A műhely tevékenységéről a következő adatok nyújtanak némi fogalmat. 1907-ben házilag 3360 egész- és félbörkötés, 13.998 újrafűzés, cartonnage és javítás s 2817 bekötésre nem kerülő folyóirat-csomag készült. Egy művezető s tizenkét segéd dolgozik e házi műhelyben. Házon kívül pedig 9997 egész- és félkötés s 10.747 cartonnage és javítás készült.

A könyv- és kéziratári anyag földolgozása s a közönség kiszolgálása a következő személyzetet foglalkoztatja. Úgy a nyomtatványi, mint a kéziratári osztály élén egy conservateur en chef áll. A nyomtatványi osztályban három és a kéziratárban egy conservateur adjoint, továbbá az osztályok jelentőségével arányos számú könyvtáros, alkönyvtáros, évdijas (stagiaire), napidijas, altiszt és szolga tesz szolgálatot. Legnépesebb — a dolog természetéből kifolyólag — a nyomtatványi osztály, melynek tisztikara 28 könyvtárosból és alkönyvtárosból, 6 évdijásból s a szükséghez képest váltakozó számú (5—10) napidijásból áll. A felügyelet s közvetlen kiszolgálás munkája a nyomtatványi osztályban egymagában 9 altiszt, mintegy 40 szolga és őr közt oszlik meg.

A fölvételi föltételek a következők. A ki stagiaireségre pályázik a Bibliothéque Nationaleban, annak akár az École des

¹ Journal officiel 1908. márcz. 2. 1571. 1.

Chartes, akár az École des Langues orientales vizsgát tett növendékének kell lennie. Ennek híján érettségi bizonyítvány s egy az administrateur général elnöklete alatt álló bizottság előtt letett szakvizsga kívántatik meg a jelölttől.

A szakvizsga tárgyai a nyomtatványi osztályban:

I. A stagiairek részére.

1. Mintegy húsz kötet, vagy darab katalógizálása, köztük ősnymtatványok, görög-, latin- s idegennyelvű, főleg német könyvek.

2. Megállapítandók e művek cziméből a legjellegzetesebb szavak, melyek alatt egy tárgyi repertórium betürendjébe sorolhatók. A mutató azon elvek alapján készül, melyek a könyvtár által havonként kinyomatott *Bulletin des publications françaises* tárgymutatójánál irányadók.

3. Egy latin vagy élő idegen nyelven írt előszó taglalása a végből, hogy röviden összegeztessenek azok a körülmények, melyek az előszó szerint a mű megírására s kiadására vonatkoznak.

4. Írásbeli feleletek a régi és modern, francia meg külföldi legfontosabb könyvészeti munkák beosztására s használatára vonatkozó kérdésekre.

II. Az alkönyvtárosok részére:

1. Mintegy tíz mű, vagy darab katalógizálása, köztük ősnymtatványok, görög, latin és idegen, főként német nyelvű művek. Megjelölendő az a bibliográfiai osztály, melybe e tételek mindegyike sorolandó a könyvtárnál divó gyakorlat szerint.

2. Bibliográfiai munkák s a nyomtatványi osztály különböző jegyzékei segélyével megkeresendő tíz olyan munka, melyet az olvasóterem látogatói több-kevesebb pontossággal kértek.

3. Írásbeli válasz azon kérdésekre, melyek hivatva vannak megállapítani, hogy a jelölt ismeri a Bibliothèque nationaleban divó szakosztályozást, a fontosabb bibliográfiai műveket, jártas a könyvnyomtatás történetében, föl tudja ismerni egy-egy példány fontos sajátosságait (kötés, ex libris, széljegyzetek stb.).

A kéziratári osztályban a vizsgálat tárgyai a dolog természetéből kifolyólag módosulnak.

I. A stagiairek részéről a következők kívántatnak meg:

1. Néhány kézirat czimének lemásolása.

2. Négy vagy öt kézirat leírásának megszerkesztése.
3. Feleletek a kronológiából s diplomatikából vett kérdésekre.
4. Egy paleografiai vagy irodalomtörténeti kérdésre vonatkozó latinul vagy idegen nyelven írt értekezés kivonatolása.

II. Alkönyvtárosi fokozat elnyerésénél ezek a követelmények:

1. Négy vagy öt kézirat leírásának megszerkesztése.
2. Írásbeli feleletek a paleografia, a kéziratok bibliografiája s a könyvtárak története köréből vett kérdésekre.

3. Beigazolása annak, hogy a jelölt járatos a könyvtárban s a könyvtárral egyesített egyéb fontosabb gyűjteményekben a XVII. század óta alkalmazott szakrendszerekben és katalógusokban.

Az altisztektől és szolgáktól, mint nálunk is, a pályázatok kiírásánál elsősorban azt kívánják meg, hogy igazolványos altisztek legyenek a folyamodók. De mint Morel már idézett munkájában megjegyzi,¹ az altisztek ritkán élnek a törvény biztosította ezen előjogukkal. Majd mind visszalépnek, a mikor megtudják, hogy — söpörniök is kell.

De most már lássuk, mily föltételek mellett állnak a Nationale milliókra menő kötetei s kéziratok kincsei a közönség rendelkezésére.

A használat túlnyomóan helybeli, miután az igazgatóság csupán a külön fölállított kettős példányokat, továbbá a ritkaságokat és kéziratokat kölcsönzi ki szoros kivételkép egyes intézetek czimére és felelősségére.

A helybeli használat lebonyolítására négy különböző nagyságú s különböző rendeltetésű olvasóterem szolgál.

Első helyen említjük a nyilvános olvasótermet (*salle publique de lecture*), mely amolyan állam az államban. A nyilvános olvasóterem az épületnek a rue Colbert felé eső szárnyán, az első emeleten van elhelyezve; bejáróul az épület egyik, a rue de Richelieu-ről nyíló mellékkapuja szolgál. Hétköznapokon télen d. e. 10-től d. u. 4-ig, nyáron d. e. 9-től d. u. 6-ig van nyitva, vasárnapokon pedig télen-nyáron egyformán d. e. 9-től d. u. 4-ig. Száztíz olvasó fér el e teremben, a hová a belépés teljesen szabad. A falai mentén elhelyezett 40.000 kötet a tudományszakok és szépirodalom java terméséből van összeválogatva s a terem közönsége csakis ezt a válogatott könyvanyagot használhatja.

¹ Bibliothèques. I.; 283.

A könyvkészletről kéziratos katalogus tájékoztatja az olvasót, a ki kéri lap útján adhatja ki magának a kívánt köteteket. A kívánt kötetéről szalmasárga színű kéri lapot állít ki, melynek mintája a következő:

BIBLIOTHÈQUE NATIONALE	BULLETIN DE DEMANDE.	Dép. des imprimés. SALLE PUBLIQUE.
<i>Indiquer aussi exactement et aussi lisiblement que possible dans la colonne ci-contre :</i>		
1° Le nom de l'auteur :	-----	
2° Le titre de l'ouvrage demandé :	-----	
3° Le nom et le domicile du demandeur :	-----	
VISA :	-----	
	PLACE N°-----	

Ha valaki egy oly művet szeretne olvasni, mely nincsen meg e teremben, fölhatalmazást kap, mely a dolgozó-terembe való egyszeri belépésre jogosít.

E nyilvános terem, mint a mondottakból látható, arra készült, hogy elkülönítse a pusztán szórakozni, esetleg télvíz idején melegedni vágyó közönséget a komoly czélokot követő kutatóktól. Párisban, a hol a községi népkönyvtárak túlnyomó része nincs olvasóteremmel ellátva s az a néhány is, mely a helybeli olvasásra is be van rendezve csupán két-három esti órában áll nyitva, ez az intézkedés ép oly üdvös, mint szükséges. Mi lehet tehát annak az oka, hogy a terem látogatottsága az utóbbi esztendőekben mégis csökkent? Az első ok, maga a terem elég-

telensége. Mint Morel írja, eleinte télvíz idején órákig álltak az utczán a kintrekedtek, lesve, mikor kerül rájuk a sor s épen nem lehetetlen, hogy sokakat a hiábavaló ácsorgás gondolata tartóztat vissza. A másik ok, hogy a teremben nemcsak hogy napilapok, de még folyóiratok sincsenek, már pedig az átlag-olvasót elsősorban az aktuális irodalom vonzza. E bajokon mihamarabb segíteni fog a jeienleg épülő új nyilvános olvasóterem, mely 100.000 kötet s 360 olvasó befogadására van tervezve s az esti órákban is nyitva fog állani.

E nyilvános olvasóteremről megemlékezve, nem fojthatom magamba azt az óhajtást, vajha nálunk is követésre akadna, valamely közkönyvtárunkkal kapcsolatban. A berendezés minden esetre nagyobb összeget igényelne, mert e nyilvános olvasóterembe csakis többes példányokat volna szabad beállítani. Igaz, ily természetű könyvtár fölállítása, egészséges viszonyok között, nem tekinthető állami feladatnak, de ha valamiben, úgy abban teljesen megegyezik a magyar a francziával, hogy ilyfajta szükségletei kielégítését is az államtól várja.

A nyomtatványi osztály tulajdonképeni olvasóterme a *salle de travail*, mely 1868 júniusában adatott át a közönségnek.¹ Ez egy félkörű záródással bíró négyszögletű terem, melynek területe 1156 m². Tizenhat, egyenként 10 m. magas, öntöttvas-oszlop tartja a mennyezetet, mely kilencz egymáshoz közel álló kerek kupolával van ellátva. A kupolák ablakai világítják meg a termet. A terem két hosszanti oldalfalát s félkör alakú záródását mellmagasságig érő könyvtartók különítik el az olvasók részére fönntartott belső területtől. Az így elkülönített oldalfalak hármaz karzattal ellátott könyvraktárukat szolgálnak, melyet jelenleg az angol és spanyol történelemre vonatkozó, mintegy 40.000 kötet tölt meg. A félkör alakú terület kissé emelkedettebb; közepén elől a terem felügyeletével megbízott s a közönséggel közvetlen érintkezésbe lépő négy tisztviselő foglal helyet, mélyén pedig mintegy tíz íróasztal van fölállítva, részben a tisztviselők, részben kiváltságos tudósok számára fönntartva. Ugyanitt van egy álló asztalra kitéve a *livre de présence*, melybe az olvasóteremben szolgálatot tevő tisztviselők nap-nap után bejegyzik,

¹ V. ö. Petzholds neuer Anzeiger, 1882: 273—74.

hogy mikor kezdték meg s mikor hagyták abba a szolgálatot. A terem közepén széles járda vonul végig a kettős üvegajtótól a felügyelő tisztviselők emelvényéig. E járdától jobbra és balra 16 különböző hosszúságú kettős asztal van elhelyezve, melyet közepütt keskeny lécz oszt ketté. Egy-egy személyre mintegy 1 m.-nyi hely van számítva s minden helyhez bemélyített tinta-tartó is járul. Kivétel az emelvényhez legközelebb eső két asztal, melyen tinta használata nincs megengedve. Ez asztalok egyike mellett külön felügyelő ül s itt az ór állandó ellenőrzése mellett használhatók a *réserve* kötetei. A másik asztalon főleg irodalmi s általános jellegű folyóiratok legújabb számai vannak kitéve. Van továbbá 4 nagyobb méretű külön asztal, melyeket a a foliánsok használóinak tartanak fönn. A tinta használata ezen helyeken is tilos. Az ülőhelyek összes száma 344 s folyószámozással vannak ellátva; de a kézikönyvtár befogadására szolgáló polczok teteje is fölhasználható olvasóasztal gyanánt, úgy hogy még 70 állóhely is van a könyvtárban. A terem fűtésére meleg víz szolgál, melyet az asztalok alatt elvonuló csövek s a teremben elszórtan fölállított embermagasságú fűtőtestek továbbítanak. A már említett alacsony könyvtartók, melyek a dolgozóterem két hosszanti oldalát s a középső járdát is beszegik, száma 40 és *A—Z*, *BC—BP* jelzéssel vannak ellátva. E tartókban nyert elhelyezést a mintegy 10.000 kötetből álló kézikönyvtár, mely öt főszakon belül a folyószámok szerint balról jobbra s alulról fölfelé haladó irányban van fölállítva. A tartók pulpitusán sűrűn ki van téve e könyvek nyomtatott jegyzéke: *Répertoire alphabétique des livres mis à la disposition des lecteurs dans la salle de travail*. E kézikönyvtár anyagát minden 10—12 évben felülvizsgálják, az elavult műveket kiselejtezik, újabb vagy keresettebb kézikönyvekkel s forrásművekkel pótolják. A kézikönyvtár a legszükségesebb kompendiumokon, szótáron és lexikonokon kívül a nagy történeti kiadványsorozatokat, pl. a *Monumenta Germaniae*, a *Corpus inscriptionum*, a *Gallia Christiana*, a görög, latin, francia, angol és német remekírók kiadását stb. foglalja magában.

A terem mélyén, a félkörös emelvény előtt álló két *M* és *N* jelzetű tartókban a közönség használatára bocsátott nyomtatott és kézíratos katalógusok helyeztetek el. Ezek: a könyvtár XVIII. szá-

zadi 6 kötetes egyetemes katalógusa, mely a theológia, jog és irodalom szakmáit dolgozza föl; a Catalogue de l'histoire de France 12 negyedretű kötetben (1855—1895), 6 autografált pótkötettel; az egyetemes történetről készített hétkötetes autografált jegyzék; az olasz történetről szóló 5 kötetben, az angolról készült 2 kötetben, a Pyrenaei félsziget, Ázsia s Afrika történetéről készült 1—1 kötetben; az 1857—1889-ig hat kötetben kinyomatott *Catalogue des sciences médicales*; az 1875, illetve 1882 óta megjelenő Bulletin mensuel-ből alakított czédulakatalógus, mely szerzők s rendszók betürendjében tájékoztat a könyvtár újabb gyarapodásáról; végül az 1897-ben megindított Catalogue général des livres imprimés eddig megjelent kötetei.

Míg a nyilvános olvasóterembe a járókelők minden alaki-ság nélkül beléphetnek, addig a dolgozóterem használata külön engedélyhez van kötve. A ki a dolgozótermet igénybeveszi, rövid folyamodványt nyújt be az igazgatóságához, melyben nevé-ről, polgári foglalkozásáról s lakásáról, valamint a könyvtárban végzendő kutatások céljáról nyújt részletes fölvilágosítást. Kül-földiektől rendszerint nagykövetségük ajánló sorait is megkíván-ják. A folyamodonak a kérvény alapján az intézet titkára olvasó-jegyvet állít ki, a mely lejárát után megújítandó. Középiszkolai tanulók egyáltalán nem, főiskolai hallgatók pedig csak szoros kivételkép s egy meghatározott munkálat érdekében nyernek bebocsáttatást. Az olvasójegygyel ekként fölszerelt kutatók a rue de Richelieure nyíló főkapun át jutnak az épület dísz-udvarába s innen jobboldalt a dolgozóterem előcsarnokába. Az előcsarnok baloldalán van elhelyezve a ruhatár, melybe csakis a botok, esernyők s *csomagok* leadása kötelező. Jobboldalt van a *buvette*, a hol olcsó áron frissítőket s ételeket vehetnek magukhoz a naphosszant a könyvtárban dolgozó olvasók.

Az előcsarnokból kettős üvegajtón át jutunk a dolgozó-terembe s a bejárónál ülő őrnek fölmutatjuk belépőjegyünket, mire egy fehér lapot, ú. n. *bulletin personnel*-t kapunk. E fehér lapra fölírjuk nevünket, állásunkat, lakásunkat s ülőhelyünk szá-mát, melyet tetszés szerint választhatunk ki magunknak. A kézi-könyvtár köteteit magunk keressük ki s állítjuk ismét vissza a polczokra, ha pedig a raktárakból kívánunk könyvet, úgy az *M* és *N* tartók mellett lévő álló íróasztalokra kitett kéréslapok

útján közöljük óhajtásunkat az emelvényen ülő tisztviselők egyikével. E kéréslap mintája a következő:

Előlap.

PLACE OCCUPÉE PAR LE LECTEUR: N°	
NOM ET ADRESSE du LECTEUR.	{ M..... Rue.....
OUVRAGE DEMANDÉ.	AUTEUR: .....
	TITRE: .....
	Lieu de publication: .....
	Date de publication. } ..... Format: .....
POUR ACCÉLÉRER LA RECHERCHE, indiquer autant que possible <i>la cote d'inventaire ou de catalogue.</i> }	

A kéréslap kétféle színben készül. A fehér a terem (11—164) bal, a zöld a terem jobb (165—328) részében ülők részére szolgál.

A kéréslap kitöltésének módját az adott hasonmás rovatainak fölírása eléggé megmagyarázza. Minthogy a könyvtár anyaga csak részben van az előbb fölsorolt katalógusokban földolgozva, az olvasó igen gyakran általános bibliográfiai művekből, vagy emlékezetéből írja le a kívánt czimeket s a könyvtár tisztviselői állapítják meg, hogy a kért mű megvan-e a könyvtárban vagy sem. A hátlap rovatait a személyzet tölti ki, ha az olvasó által adott adatok nem elégségesek ahhoz, hogy a kért könyveket föltalálják.

A kiállított kéréslapot a bulletin personnel kíséretében átadjuk a szolgálatot tévő tisztviselőnek, a ki a begyűlő lapokat gyorsan

szortirozza s kiosztja a rendelkezésére álló szolgák között. Ezek a lapokat beviszik a raktárakba, kikerestetik a kért könyveket s

Hátlap.

RECHERCHES FAITES.	OBSERVATIONS
Au Catalogue :	
En place :	
A la réserve :	

az olvasó asztalához hozzák. Ha a könyv nincs meg, vagy kézben van, a kéréslap visszakerül a kiállítóhoz. Egy-egy kötetre egy fél, sőt háromnegyed óráig is elvárhatunk, a mit nem annyira a kiszolgáló személyzet elégtelen száma, mint inkább a technikai eszközök kezdetlegessége okoz. Ebben rejlik annak a rendelkezésnek a magyarázata is, hogy egy órával a könyvtár bezárása előtt beszüntetik a könyvek kikeresését. Ezt az időpontot harangszó jelzi.

Minden könyvről külön kéréslap töltendő ki s egyszerre a szabályok szerint két mű s legföljebb 5 kötet kérhető ki. De ez a korlátozás inkább csak papiroson van meg. Legföljebb a folyóirat-kötetekkel akadémikuskodnak s ha az ember ugyanazon folyóiratból 5—6 kötetet kér ki, a mi elég gyakori eset, hát

csak 2—3 kötetet kap belőle, azzal a vigasztalással, hogy a többi majd később kapja meg. Ez a szűkkeblűség a kiszolgáló személyzet céltalan kifárasztására vezet, mert egy délelőtti folyamán ugyanazt az utat kétszer-háromszor is meg kell tennie.

Ha az olvasó oly könyvet kér ki, mely a *réserve*-be tartozik, el kell hagynia rendes helyét s a fönttartott asztal mellett folytatja munkáját. Ez asztal helyei külön vannak megszámozva 1-től 20-ig.

Távozáskor az olvasónak magának kell a felügyelő tisztviselőhöz szállítani könyveit, melyek sokszor oly tekintélyes tömeget alkotnak, hogy csak több fordulóra végezhet velük. A használt kötetek beszolgáltatása után az olvasó visszakapja bulletin personneljét, melyet az ajtónállónál kell leadni. Ha az olvasó irattáskával lépett a dolgozóterembe, azt távozás előtt fölnyitva bemutatja a szolgálattelvő tisztviselőnek s külön távozási engedélyt (*laissez passer*) kap.

A könyvek visszaszolgáltatása alkalmával kérheti az olvasó, hogy egyik vagy másik kötetet a következő napra föntartsák számára. Ilyenkor a kötetbe papírlapot helyez a tisztviselő, melyre rájegyzi az olvasó nevét s a napi keletet. Ha az olvasó másnap nem jelentkezik a félretett könyvért, ismét beosztják eredeti helyére, úgy hogy a harmadnap jelentkező olvasó újból kikéresheti a könyv pontos címét, jelzetét stb.

A *salle de travail*-ban 1907 folyamán 162.084 olvasó fordult meg s 552.049 kötetet használt.

Még csak azt említjük meg, hogy nemcsak az olvasóteremben, hanem az épület többi részében, sőt az udvarban is, tilos a dohányzás. Az olyanféle kedélyes cigarettázó helyiség, minő pl. a Magyar Nemzeti Múzeum félreeső helye, itt merőben ismeretlen.

A *salle de travail* csupán hétköznapiokon van nyitva, ugyanazon órákban, a mikor a *salle publique de lecture*. Hosszabb szünet évenként csak egyszer van: a husvét előtti két hétre zárják be a könyvtárat. E két hét alatt végzik el az általános tisztogatást és a szükséges belső rendezéseket.

Az épület első emeletén, a Mazarin-folyosó két végében egy-egy külön dolgozó-terem van berendezve; az egyik a tér-

képek, a másik a kéziratok használói részére. Ez a két dolgozó-terem télen-nyáron d. e. 10-től d. u. 4-ig van nyitva.

E termék látogatására külön jegyek nem adatnak ki, hanem a salle de travaille használatára kiadott belépő jegyek láttatnak el megfelelő záradékkal.

A térkép-olvasóteremben nagy asztalok állnak a kutatók rendelkezésére, melyek módot nyújtanak arra, hogy a legnagyobb térképeket is kényelmesen használhassák. A térképek rendszeren vászonra vannak fölhúzva s egyrészük alsó és felső végén lézczel van ellátva. A túlságos nagyméretű, rendszeren részekben kiadott térképek lapjai külön-külön vannak bebéelve s margójuk lehajtható olyképp, hogy az egyes részek közvetlen egymás mellé illeszthetők.

A térkép-teremben 1907-ben 2369 egyén fordult meg; a használt darabok száma 36.365-re rúgott.

A kéziratári dolgozó-terem, melyet 1886-ban adtak át a forgalomnak, oldalvilágítású, tágas, emeleti helyiség, 80 számozott ülőhelylyel. A teremben néhány ezer kötetből álló kézikönyvtár is van föllállítva, mely egyrészt a Bibliothèque Nationale kéziratárát földolgozó kiadványokat, másrészt egyéb franciaországi és külföldi könyvtárak kinyomatott kézirat katalógusait, továbbá a legfőbb bibliográfiai, paleográfiai és diplomatikai segédkönyveket, történeti és irodalomtörténeti repertóriumokat, forráskiadványokat s a legfontosabb szótárakat öleli fel. A kézikönyvtár anyagáról külön betűrendes jegyzék tájékoztatja a látogatókat.

Egyszerre három kéziratot kérhet ki egy-egy olvasó; egy napon legföljebb tizet.

Tinta használata, hacsak valamely elsőrangú ritkaságról nincs szó, nem szorul külön engedélyre. A kéziratok miniaturáinak másolópapírra való átpauzálására azonban esetről-esetre ki kell kérni az engedélyt. Művészi szempontból értékesebb rajzok másolását csupán külön e célra készült, üvegfödéllel ellátott másoló szekrények igénybevételeivel engedik meg. A kézirat lemásolandó lapján felütve kerül e szekrénykébe, az üvegfödél szorosán rászorul a felütött kodex lapra s a másolópapír ilyformán nem közvetlenül az eredetire, hanem a fölibe helyezett üveglapra kerül.

A kéziratok lefényképezése szintén megengedhető, de csak azon föltétel alatt, hogy a megrendelő a fényképlevonatokból két-két példányt a Nationaleban letéteményez. A fölvételeket az épületben berendezett műteremben készítik, de a fölvétellel a megrendelő tetszésszerűen fotografust bízhat meg. Delisle¹ szerint a legtöbb megrendelő Sauvanaud fényképészhez fordul, aki 1891-ben a következő árakon szállított egy-egy fölvételről négy levonatot, 24 × 30 cm. s ennél kisebb méretű fölvétel 15 fr.; 30 × 40 cm. méretű 20 fr., 50 és 60 cm. méretűé pedig 40 és 50 fr. Ha egyszerre több fölvétel készül, a többi ára darabonként 5 frankkal olcsóbb. Tömeges fölvételeknél nagyobb árengedmény is elérhető. 1907-ben 378 kéziratot fotografáltattak le a használók. A kéziratári olvasók száma pedig 39.276 volt, a kik 68.939 kéziratot vettek igénybe.

A kéziratári dolgozószoza használatánál ugyanazok az elővigyázati rendszabályok érvényesülnek, mint a nyomtatványi osztályénál. Mégis, minden óvintézkedések daczára nem egyszer megesett, hogy egyes lapokat, okmányokat, sőt olykor nagybecsű egész kodexeket is elsikkasztottak. Rendesen valamely elhunyt tudós vagy gyűjtő hagyatékának értékesítésekor kerülnek napfényre ezek a hiányok s ilyenkor a könyvtár igazgatósága mindent elkövet, hogy visszaszerezze egykori tulajdonát. Néha visszavásárolják őket, máskor az örökösök önként visszaszármaztatják; de az is megesik, hogy kikerülnek az igazgatóság figyelmét, más párisi vagy vidéki könyvtárba kerülnek, a honnan vissza kell váltani őket. A francia közkönyvtárak a visszaváltást lehetőleg megkönnyítik, mert, mint Delisle idézett munkájában jogos büszkeséggel mondja, a Bibliothèque Nationale a maga részéről szintén visszaszolgáltatja a nyilvános gyűjteményekből elkallódott s a Nationaleba került köteteket. Néha a tolvaj maga gondoskodik róla, hogy az eltulajdonított kézirat vissza kerüljön a nemzet irodalmi kincsesházába. Delisle említi, hogy 1878 szeptember 5-én egy rejtélyes csomagot talált dolgozó asztalán. A csomagban Guillaume de Normandie *Bestiaire*-jének egy remek képekkel diszes, gyönyörű példánya volt s mellette egy czédula e szavakkal: *Restitution après décès*. A pompás

¹ Manuscrits latins et français stb. Paris, 1891. I. k. lvi.

kézirat tényleg a könyvtár tulajdona volt s bár a katalógusban is le volt írva — még sem tűnt fel távolléte. Nem kevésbé rejtélyesen került vissza 1883 szeptember 6-án egy az intézet kapusánál letett csomag alakjában a Richard, d'Étangres grófja s neje Marguerite d'Orléans számára 1430 táján készült horárium, melyről legalább már 1848-ban megállapították, hogy nincs a helyén.¹

Úgy látszik sem a szigorú ellenőrzés, sem a termekben elhelyezett sokatmondó táblácska, mely azt az ítéletet közli, mely X. urat a Ste-Geneviève könyvtárban tetten ért lopásért fél-évi börtönnel sújtotta, nem mentik meg az intézetet az ügyes és lelkiismeretlen tolvajok fenyegető veszélyétől.

¹ I. m. xxxjl.

KÖNYVÉSZETI ÉS IRODALOMTÖRTÉNETI APRÓSÁGOK.

ZOVÁNYI JENŐTŐL.

I. A felsőmagyarországi czikkek ismeretlen kiadása.

A mai tiszáninneni ref. egyházkerületben a XVI. század vége felé alkotott és évszázadokon át érvényben állott kánonok, melyek egyházigazgatási és fegyelmi intézkedéseket tartalmaznak, felsőmagyarországi czikkek vagy vizsolyi kánonok név alatt fordulnak elő az egyháztörténetben. Eddig két kiadásuk volt ismeretes, amint Szabó Károly a Régi Magyar Könyvtár II. kötetében pontosan leírja a 253. és 2358. számok alatt. Amaz is, emez is a nyomtatási hely megnevezése nélkül jelent meg, az előbbi 1595-ben, az utóbbi 1709-ben. Az 1595-ikiből két példányról tud Szabó Károly, az 1709-ikiből négyről, van aztán még egy az előbbiből a debreczeni ref. egyházmegye levéltárában;¹ mindezeknél fogva általában véve kevés számban fennmaradt nyomtatvány.

Most nekem sikerült a sárospataki ref. kollégium könyvtárában a felületes katalógizálási eljárás eredményeül véletlenül még egy példányára rábukkannom e czikkeknek, a mely azonban sem nem 1595-iki, sem nem 1709-iki kiadású, hanem 1667-iki, tehát egy eddig ismeretlen kiadásból való egyetlen példány. Megfejtí ez a példány most már azt is, hogy minő alapon közli e kánonok teljes szövegét Lampe-Ember² az 1667. év alatt és miért mondja, hogy ebben az évben publikáltattak?

A könyv czíme: ARTICULI | Juxta quos regitur | ECCLESIA | In superioribus regni | Vngariae parti- | bus. | MDCLXVII. A czímlap másik oldalán van egy Praefatio, az A. 2. levelen kezdődik a szöveg, mely tizenkét negyedrért oldalra terjed és a

¹ Sárospataki Füzetek 1863. 418—419. l. (Révész Imre közleménye.)

² Historia ecclesiae ref. in Hungaria... Utrecht, 1728. 430—441. l.

jelzés nélküli C. 2. levél első oldalán végződik. A nyomtatás helye nincs megmondva, de minden valószínűség szerint Sárospataknak kellett lennie.

A példány provenienciájára vonatkozólag is szolgál némi utbaigazítással egy, a címlapon levő följegyzés, mely így szól: «Libellus hic Articulorum successit Thomae Matolcsi p. t. Min. Ecclesiae Szirakianae ex donatione Reverendi ac Clarissimi viri, Domini Joh. P. Somosi p. t. Min. Ecclesiae Medgyaszaianae vigilantissimi et Senioris Fratrum in Comitatus Ujvár, Sáros et Torna existentium solertissimi. Anno a partu virginis 1682. Die 10. Decembris.»

Ezzel kapcsolatban megemlítem, hogy Révész Imre Vizsolyt gondolta az 1595-iki kiadás nyomtatási helyének.¹ Minden valószínűség szerint neki van igaza Szabó Károlylyal szemben, a ki Bártfát állapította meg ilyenül. Mellette szól a nyomtatás hasonlósága és talán a gyakran előforduló «vizsolyi kánonok» elnevezés is; de meg a vizsolyi nyomdának még 1597-ből,² sőt 1599-ből is³ ismerjük termékét, tehát 1595-ben szintén működhetett.

II. A «Szent genealogia» magyar fordítója.

A Szabó Károly Régi Magyar Könyvtára I. kötetében 938. sz. alatt említett «Szent genealogia» című munkát, melyet ma nem ismerünk egy példányban sem, Bod Péter⁴ szerint olyan nagyváradi író fordította, a kinek neve P. J. kezdőbetűkkel van a könyvben vagy a könyvön jelezve. Bod ennek az írónak kilétét csak bizonytalanul állapította meg, miután tudomásával a kiadás évében 1658-ban Putnoki János lelkész, Püspöki János pedig tanár volt Nagyváradon és így méltán lehet mind a két egyházi személyre gondolni a kérdés megoldásánál.

Részben azonban tévedett Bod, mert míg Püspöki tényleg ott működött 1658-ban, addig Putnoki János váradi pap már azelőtt több mint tizenkét évvel elköltözött az élők sorából. Így állítja Szilágyi Benjámin István «Acta synodi nationalis hungari-

¹ Sárospataki Füzetek 1863. 419. l.

² Irodalomtörténeti Közlemények 1894. 425. l. (Ráth György cikke.)

³ Gönczi István «Panharmonia»-ja.

⁴ Magyar Athenas. Nagyszében, 1766. 194—195. l.

cae...» czimű munkájában, mely még eddig nem került sajtó alá s kéziratban is csupán egy csonka másolati példánya maradt fenn. Ennek a sárospataki kollégium könyvtárában őrzött s általam lapszámozott műnek 147. levele második oldalán egy csomó kiválóbb ref. lelkész van felsorolva, mint a kik a megelőző évek folyamán haltak el. Magában foglalja e névsor a Putnoki János nagyváradai lelkész nevét is, a ki tényleg soha sehol elő nem fordul ezután, noha addig meglehetősen tekintélyes szerepet játszott az egyházi életben. Különben is, miután Szilágyi Benjámín István 1643-tól 1645. végéig épen nagyváradai tanár volt, még a tévedést is teljesen kizártnak tarthatjuk részéről ebben a tekintetben.

Most már ennél fogva egyedül Püspöki János jöhet szóba a «Szent genealogia» fordítójaként. Annyival inkább elfogadjuk őt ilyenül, mivel hallgatója volt a munka szerzőjének: Hornius Györgynek, az 1653-ig Harderwijkben, ettől fogva Leidenben működött egyetemi történettanárnak,¹ sőt 1655. márczius 20-án disputációt is tartott az elnöklete alatt.² Még tanult a franekeri egyetemen is, a honnan hazatérve, 1658. elején Tarpai Szilágyi Andrásnak a helyét foglalta el a váradai iskolánál. A következő 1659. évet Nagybányán töltötte szintén tanári minőségben,³ hol már külföldre menetele előtt is működött volt egy évig. De már 1660-ra ismét visszatért Nagyváradra, ahonnan azonban a város eleste folytán még abban az évben távoznia kellett tanártársaival együtt. 1661-ben jelent meg aztán az a prédikációja, melyet Nagyváradnak a töröktől való elpusztításáról tartott, de a mely szintén nem maradt fenn korunkra.⁴

III. Ismeretlen magyar könyvek nyomai.

A XVII. század negyvenes és ötvenes éveit a presbyterianismus, puritanismus és independentismus eszméin való viszálykodásokkal töltötte a magyar ref. egyház. A nem kisebb emberektől, mint Tolnai Dali Jánostól, Medgyesi Páltól, Apáczai Cseri

¹ Sepp: Het godgeleerd onderwijs in Nederland. II. k. 433. l. Született 1620-ban, meghalt 1670-ben.

² Szabó-Hellebrant: Régi Magyar Könyvtár. III. k. 1989. sz.

³ Thurzó Ferencz: A nagybányai ref. főiskola története. Nagybánya, 1905. 29. l.

⁴ V. ö. Szabó K.: Régi Magyar Könyvtár. I. k. 973. sz.

Jánostól és másoktól képviselt elvek nagy ellenhatást keltettek a mohos gondolkozású és hatalmukat féltő elemek részéről. Mig a hatalom eszközei elegendőknek látszottak az elvek hirdetőinek megfékezésére vagy elnyomására s ez utóbbiak alig támaszkodhattak velök szemben egyébre, mint erős meggyőződésükre és nemes törekvésükre: addig nem ment át a harcz az élőszó és egyházi fegyelem teréről az irodalom terére. Mihelyt azonban a hatalom birtokosai közül is nyíltan fölléptek némelyek az új elvek terjesztése érdekében és így erőszakot már nem mindenütt lehetett alkalmazni a «rendbontók» ellen, mindkét részről szükségessé vált a tollal való támadás és illetőleg védekezés.

Az ekként kifejlődött viták egyike Tolnai Dali János, akkor sárospataki tanár és Váczi András szepsii lelkész közt folyt le a miatyánk szükséges volta és használata kérdésében. Váczi két művével,¹ Tolnai egygyel² szállott síkra, kiki a maga igazza mellett. Amazok 1653-ban, illetőleg 1654-ben jelentek meg, egyik provokálva a Tolnai művét, másik reá való válaszul, mig a Tolnai műve, mely tehát a kettő közé esett, 1654-ben nyomtatott ki. Mind a három könyv egyetlen egy példányban maradt fönna máig és így igazán csak véletlenség dolga, hogy mi is megismerkedhetünk még velök. Hány meg hány vesztetett el végképen az épen ily személyeskedő tartalmú, tehát a kortársak szemében bizonyára csak efemer jellegű és értékű munkák közül, de a melyek nekünk, későkori tanulmányozóknak megbecsülhetetlenek volnának!

A Váczi művei fönntartották egy párnak az emlékét. «A miatyánknak avagy mindennapi imádsággal való élésnek állatása és megoltalmazása» cím alatt álnévvel kiadott munkájának 90. lapján egy «*Négyágú ostor refutatiója*»-t említ, mint a mely hivatkozik a Calderwood «*Altare Damascenum*» czimű művének 627. levelére. Ebből nem is egy könyvnek, hanem egyenesen kettőnek lehet következtetni a lételére. Egyik lehetett a «*Négyágú ostor*», másik ennek a *refutatiója*; amaz presbyterianus-ellenes, ez presbyterianus-párti mű.

¹ Szabó Károly: Régi Magyar Könyvtár I. k. 871. és 888. sz.

² U. o. I. k. 892. sz.

Saját neve alatt kiadott «Replica azaz Tolnai Dali Jánosnak... való választétel» című munkájának 27. lapján pedig így kél védelmére a maga előbbi művének: «Ama kicsiny ecetes átalagesát (ha csak félig vagyon is) nem mondhatja az ember üresnek, s annál inkább haszontalannak, ámbár huszad részéni ne legyen is benne, mint ama nagy oktalan *Baranyai karika fában.*» Ennek is egy presbyterianus szellemű vitairatnak kellett lennie, még pedig az előbbivel valami összefüggésben levőnek, a mit az ostor és karikafa közös foglalkozási körbe tartozásából lehet következtetni.

Hogy azonban nem Tolnai volt egyiknek sem a szerzője, bizonyos egyfelől Tolnainak abból a nyilatkozatából, mely szerint «ez ideig egynehány esztendőktől fogván való sok keserves méltatlan szenvedésimtől magamat úgy meggyőzöttem nem engedtem, hogy egy ujjnyi irást is közhelyre kibocsátottam volna,»¹ másfelől a Váczi Replicájából, melyben nem hogy e művek szerzőségével gyanúsítná Tolnait, hanem ellenkezőleg azért tesz neki szemrehányást, mert nem írt és adott ki könyveket.²

IV. Pótlás, törlés és javítás a Régi Magyar Könyvtár III. kötetében.

Miként más helyen³ kimutattam már, a Szabó-Hellebrant-féle műben 1832. szám alatt leírt munka voltaképen két külön könyv, a melyeknek ennélfogva külön számozásra és leírásra van igényük. Az egyiknek czime az említett helyen közölt «Vindiciae defensoris simplicitatis ecclesiae...» s ez két szakaszban egy kis ajánlattal együtt 53 *számozatlan* levélre terjed; a másiké «Defensio simplicitatis ecclesiae Christi», mely a hozzátartozó többrendbeli elő- és utószókkal együtt összesen 264 *számozott* levél terjedelmű, a miből maga a munka 212 levelet foglal el. Az utóbbi munkának mindenesetre van köze az előbbihez, mert közös is a tárgyuk, meg aztán az utóbbi harmadik szakaszként

¹ Dáneus Rácai. Előszó.

² 91. és 120. l.

³ Protestáns Szemle 1906. 380. l.

csatlakozik az előbbihez, de nem mint folytatása, hanem mint tőle függetlenül egészen külön czímmel, külön alkotott munka, a mely még hozzá nem is egyszerre jelent meg a másikkal.¹ Teljesen külön, sőt másféle lapszámozása hasonlóképen amellet szól, hogy egészen külön könyvül kell szerepelnie a könyvészeti leírásokban is.

Kimutattam volt egyidejüleg² azt is, hogy sem a Magyar Könyvszemle «Magyar könyvesház»-ában,³ sem a Régi Magyar Könyvtárban⁴ nincs helye az odasorozott «Popularis ad popularem...» (Groningen, 1649.) czimű műnek, mivel annak sem nem az állítólagos Knollarothzi Péter János kolozsvári fi a szerzője, sem nem a Hellebranttól «kétségtelennek» képzelt Kovásznai J. Péter, hanem igenis a francia születésű, de Groningenben működő híres theologiai tanár: Maresius Sámuel. Ez már igazán kétségtelenül megállapítható úgy ennek a műnek, mint a Szathmári ellene írott munkáinak átolvasásából.

Ellenben fölveendő, ha már — szerintem is helyesen — fölvetetett Apáczainak a Magyar Encyklopaediával együtt kiadott «Oratio de studio sapientiae» czimű műve, ugyancsak az azzal megjelent négy levele is a lapok tetején jelzett «Epistolae» czímen. Hiányzik aztán Michael de Hungaria szerzőtől a «Sermones Dominicales», melynek egy kiadása Hagenauban 1498-ban, egy másik kiadása ugyanott 1499-ben jelent meg s mindkettő megvan az utrechti egyetem könyvtárában. Ugyanott megvan Sambucus Jánosnak az a műve, melyet 662. szám alatt «Apotelesma» czímen, mint sehol nem látottat jelez a Régi Magyar Könyvtár III. kötete és a mely az utrechti egyetemi könyvtár katalógusában «Apomasaris Apotelesmata» czímmel fordul elő. Onnan teljesen ki lehetne egészíteni a könyv leírását.

A gróf Apponyi Sándor könyvtárában pedig Szegedi Istvánnak van egy eddig mindnyájunk előtt ismeretlen munkája, melyet ő 506. szám alatt ír le katalógusában. E mű Beumler Márknak az úrvacsorájáról írt két értekezésével együtt jelent

¹ Kiténik ez a kiadónak az előbbihez írt ajánlóleveléből, melyben így nyilatkozik: «Várd rövid időn a harmadik részt, a melyről a szerző emlékezik».

² Protestáns Szemle 1906. 379—382. l.

³ 1898. 62. l.

⁴ III. k. 4819. sz.

meg Zürichben 1584-ben. A könyv címéből ennyi tartozik rá: «... Accesserunt in fine luculentae et graves aliquot quaestiones Stephani Szegediní Vngari, de vero sensu verborum Coenae, de vsu et abusu eiusdem.» Az értekezés a 124. levéltől a 190-ig, a könyv végéig terjed s itt «Questiones de verbis coenae Domini» címmel van ellátva.

Javítani való aztán némely kisebbszerű hibákat nem említve: az 1063., 1064. és 1089. szám alatti művek szerzőjének neve Pastorisról Szentsimonira; — az 1924. szám alatti könyv megjelenési éve 1654-ről 1634-re; — a 2604. szám alatti műnek viszont feltétlenül későbbi a megjelenési éve 1672-nél.

IRODALMI HAMISÍTVÁNYOK.

DR. GULYÁS PÁLTÓL.

Alig vehet vonzóbb témát a bibliografus tolla hegyére, mint az irodalmi hamisításokét. A görög irodalom klasszikus korától egész napjainkig alig mulik el évszázad, melyet egy vagy több irodalmi hamisítás emlékezetessé ne tett volna.

Egy kiváló angol szerző J. A. Farrer számos ily esetet kötött bokkrétába *Literary forgeries* cz. valóban élvezetes munkájában, melyet két év előtt Fr. J. Kleemeier németre is lefordított.¹ Azt hiszem nem végezek hiábavaló munkát, ha e fordítás ismertetése kapcsán némileg rendszerbe igyekszem önteni az ilyfajta hamisítványok fajait, kutatom azokat az okokat, melyek a hamisítókat kárhuzatos munkájukban vezették s röviden utalok azokra az eszközökre, melyek a hamisítványok koholt voltának kiderítésére alkalmasak.

A hamisítás három fajtát különböztethetjük meg: a tisztán irodalmi, a mikor valaki saját szellemi termékét hamis czégér alatt bocsátja árúba, a tisztán technikai, mikor a bűnös valódi szöveget hamis köntösbe bujtat s az irodalmi-technikait, a midőn úgy a szöveg, mint annak külső megjelenése megtévesztés szándékával készült. A hamisítások túlnyomó többsége e legutóbbi csoportba tartozik.

A hamisítás lélektani indokai többfélék lehetnek. A leggyakoribb, főleg a gyűjtő szenvedélynek kedvező korokban, a hamisító pénzvágya. Ebbe a csoportba tartoznak, hogy csak a Farrer-földolgozta eseteknél maradjunk, a nagyszámú Luther-autogramm-hamisítások, a Byron- és Shelley-hamisítások, melyeket a múlt század közepe táján George Gordon Byron, a nagy költő állítólagos természetes fia készített bámulatos ügyességgel

¹ J. A. Farrer, *Literarische Fälschungen*. Aus dem Englischen von Fr. J. Kleemeier, Leipzig, 1907. Th. Thomas. 8° XXIII. 223 l. Ára 5 M.

s értékesített még nagyobb szerencsével (jelenleg a British Museumban vannak e hamisítványok) s a francia Vrain-Denis Lucas hamisítványai, a ki genealogiai bizonyítékok gyártásán kezdte és e téren elért sikerein fölbuzdulva Pascal meg Galilei kezéből származó leveleket kezdett gyártani, a melyeket számos más, a fizika és matematika történetére vonatkozó hamis okmányokkal egyetemben Michel Chaslesnak, a világhírű tudósnak varrt a nyakába s ekként nem kevesebb, mint 140.000 frankot csalt ki belőle.

Úgy látszik Alphonse Daudetnek ez az 1860—69. években lejátszódott, nagyszabású csalás szolgált mintául a francia akadémiaát gúnyoló *L'Immortel* cz. regénye megírásánál.

Farrer Daudetnek ezt a megjelenésekor nagy port fölvert regényét nem említi, pedig a regénynek az életben lejátszódott szédelgéssel való összevetése megérdemelte volna a fáradságot. Azt hisszük, nem végzünk fölösleges munkát, ha ezt az összevetést, melyre különben Jules Lemaitre¹ és Brunetière² a regény megjelenésekor írt cikkeikben már utaltak, Vrain-Denis Lucas esetének Farrer könyvében található részletes története fonalán megkíséreljük.

Lássuk előbb a hamisítót, a ki a regényben — az író szatirikus irányzatának megfelelően — csak mellékes szerepet játszik. Lucas egy chateauduni parasztcsalád sarja volt, a ki szerfölött hiányos nevelését szülőhelye községi könyvtárában önszorgalmából egészítgette ki, 34 éves korában jött Párisba s miután a császári könyvtárban nem sikerült alkalmazást kapnia, előbb egy kéteshírű nemességkutató szolgálatába szegődött, majd látva hamisítványai sikerét, önállósította magát és saját szakállára kezdett dolgozni. Michel Chasles-lal 1861-ben lépett érintkezésbe s 1870 február 16-ig, a mikor kétévi fogságra ítélték, nem kevesebb, mint 27.320 hamis okmányt szállított ép oly jóhiszemű, mint bőkezű vevőjének. Ha tehát Lucas maga hamisította mindez iratokat, egy-egy napon átlag négy okmányt kellett gyártania! Daudet Lucast egy Fages nevű püpos könyvkötőmester képében lépteti elénk, a kinek hamisításait a kicsapongó életmódjához szük-

¹ Les Contemporains. IV : 229.

² Revue des Deux Mondes. LXXXVIII : 699.

séges összegek indokolják. Az okmányok, melyeket a benne vakon bizó akadémikus Astier-Réhu nyakába varr, körülbelül ugyanazok, melyek Lucas hamisítványainak javarészét tették: «des pièces autographiques sans rivales, des lettres signées Richelieu, Colbert, Newton, Galilée, Pascal, . . . trois lettres de Charles-Quint à François Rabelais».¹

Ugyancsak közelről követi írónk élő mintaképét abban is, ahogy az okmányok eredetét igazolja. Lucas szerint egy Boisjournain gróf, a ki XVI. Lajos idejében élt s nagy kéziratgyűjtő-hirében állott, a forradalom kitörésekor Amerikába akart menekülni, de hajótörést szenvedett, melyben életét is elvesztette. Irrattárát azonban néhány nap mulva kihalászták a tengerből s most egy elszegényedett szegény rokon tulajdona, a kit nehéz sorsa birt arra, hogy Lucas közvetítésével apránként eladogassa e nagybecsű erejüket.

Fage, a mikor Astier-Réhu a felajánlott iratok eredete iránt érdeklődik, szinte szóról-szóra hasonló mesével áll elő: «Il n'était, lui, que l'intermédiaire d'une personne . . . une vieille demoiselle noble, forcée de se défaire pièce à pièce d'une très riche collection, dans sa famille déjà du temps de Louis XVI».² S ha az okmányok hitelébe vetett bizalmát néhány gyanus körülmény már-már megingatja, legott eloszlik a kétkedés árnyéka is «devant l'explication toute naturelle qu'il donnait aux lapsus et regrattages visibles sur certains feuillets, avec le coup de mer subi par le fonds Mesnil-Case lorsqu'on le fit passer en Angleterre, au temps de l'émigration».³

A törvényszéki tárgyalásnál már nem követi Daudet Lucast, habár védekezése — mint Farrer találóan megjegyzi — épen nem szükölködött minden humor nélkül. Lucas nagy komolyan kijelentette, hogy nyugodt lelkiismerettel áll bírái előtt, senkit sem károsított meg, sőt ellenkezőleg: fölébresztette az érdeklődést már rég elfelejtett tények iránt, divatba hozta az Akadémiát, melynek ülésein, hála öneki, két éven át mulatott és okult a nagy közönség s végül népszerűséghez juttatta Chaslest, a kinek ebben az ideig ugyan nem volt része. Daudet Fage-a épen nem

¹ L'immortel: 31—32. l.

² I. h, 266. l.

³ U. o. 268. l.

humorizál s egész szárazon túlságosan kifejtett sexuális szükségleteit hozza föl mentségül. «Sa difformité — mint tudjuk, Fage hátán ormóttan púp éktelenkedett — le gênant pour ses conquêtes, il chercha un moyen de gagner beaucoup d'argent».¹ Miért ejtette el Daudet Lucas érveit, melyek pedig oly jól illettek volna műve szatirikus irányzatához, bajos megfejtani. Vajjon a közönséget akarta-e megkimélni, melyet ez esetben épen úgy ért volna gúnyjának fullánkja, mint az Akadémiát, vagy pedig sokkal komikusabbnak ítélte azt, hogy egy száraz akadémikus nagyképű értekezései teremtették elő az eszközöket olyan kicsapongások elkövetésére, melyek leírását sem tűrte meg az akadémia, ki tudná eldönteni? Hogy az utóbbi gondolat megvillant Daudet agyában, arra következtethetünk abból a részletből, a melyben leírja a törvényszéki tárgyaláson megjelent szép leányokat, «de celles dont les portraits paraient les murs de la chambre d'Albin Fage, ravies de la réclame qu'allaient leur valoir le procès».²

Jóval szabadabban járt el Daudet Michel Chasles alakjával, a ki műve egyik főszemélye, Astier-Réhu megrajzolásához szolgált mintául. Az írónak jogában állott annyit s úgy venni át mintájából, a mennyi s ahogy sajátos céljainak megfelelt; de el kell ismernünk, hogy ha ezáltal maróbbá is lett szatírája, az alak sokat veszített hihetőségéből. Michel Chasles matematikus volt s a geometria és asztronómia körébe vágó dolgozataival néhány alapvető igazságot állapított meg, melyek nemcsak akadémiai tagságot, de világhírt is szereztek neki. Matematikus volta némileg enyhítő körülmény annak megítélésében is, hogy oly vakon hitt a kétes forrásból előkerülő okmányoknak, habár azt a makacsságot, melylyel okmányai hitelét a hozzáértők részéről fölmerülő kételyekkel szemben más, ugyanazon forrásból származó, iratokkal igyekezett fenntartani, még matematikus volta sem menti egészen. Astier-Réhu ellenben történetíró, a ki évekig volt a külügyminiszterium levéltárnoka s így teljesen lehetetlen, hogy a nyakába varrt okmányok közül legalább azokról, melyek állítólag királyok, pápák, császárok, hadvezérek kezéből származ-

¹ I. m. 358. l.

² U. o. 359. l.

nak, első pillanatra meg ne állapítsa koholt voltukat. Ez megeshetik egy diltettáns történetiróval, de nem egy olyan oklevélkukaczczal, a minőnek Daudet hősét rajzolja, a ki kétségkívül az École des Chartes-ból került ki. Daudetnak különben sejtelve sem volt a diplomatikáról. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az a jelenet, melyben Huchenard báró, az Académie des Inscriptions tagja Astier-Réhunek, a ki összeköttetései révén időközben sécrétaire perpétuel-lé lépett elő, bebizonyítja, hogy V. Károly három levele koholmány.¹ Magát a jeles oklevélismerőt is csupán a vegytan vezette rá az igazság kiderítésére, mely a három, savakkal agyonkezelt pergamendarab mindegyikén előtűntette e jegyet: B. B. *Angoulême*. 1836.

Indokolatlan könnyenhivéséért Astier-Réhu a szerző jóvoltából, szörnyű mód lakol. Midőn tévedése napfényre kerül s a birói tárgyalás, melyhez elég önérzete volt folyamodni, ellene fordítja akadémius kollégáit, sőt szívtelen nejét is, a gúnyolódó mobról nem is szólva, kétségbeesésében a Szajnába veti magát. Jules Lemaîtrenek igaza van, a mikor kifogásolja e szertelen befejezést: «les choses s'oublent, — úgymond — et dans huit jours on ne songera plus à son affaire, ou même sa loyauté et son courage lui auront ramené de défenseurs».² S e véleményét önkénytelenül megerősíti, a mikor a Lucas-féle esetre utalva, Michel Chaslest — összetéveszti Émile Chasles-lal!

Legjobban az Akadémia szerepét torzította el regényírónk. Azt a jelentős szerepet, melyet az Akadémia a Lucas-féle eset kiderítésében játszott, teljesen elsikkasztja. Astier-Réhu Galileiről szóló munkájáról a firenzei akadémiának kell megállapítania, hogy valótlan okmányokon van fölépítve s a francia tudós társaság elég naiv azt hinni, hogy e lesújtó vélemény, mely természetesen nyomtatásban is megjelent, ki fogja kerülni a botrányra éhes párisi sajtó figyelmét. Persze csalódik e naiv hitében s a zárt ülésen nagy a megrökönyödés. Az egész testület hihetetlenül gyáván és erkölcstelenül viselkedik; sehogy sincs kedvére Astier-Réhu férfias viselkedése, megtagad vele minden szolidaritást s azon tanakodik, miként lehetne kitéssékelni köréből a kényelmetlenné vált örökös titkárt.

¹ I. m. 263—264. l.

² Les contemporains. IV : 227. l.

A valóságban egész más volt az Akadémia szerepe. Midőn Chasles újszerű fölfödözéseivel a nyilvánosságra lépett, azonnal fölhangzott a kétkedés szava. Igaz, hogy a kétkedők mellett a hívők sem maradtak el s hazafias vakbuzgóságában maga Thiers is egy perczre Chasles pártjára állott. Főleg a nagy történetirő ez elhamarkodott véleményének tudható be, hogy az Akadémia másfél évi csatározás után 1869. április 5-iki ülésén a maga hivatalos tekintélyével is az okmányok valódisága mellett foglalt állást. De az is igaz, hogy az Akadémia egy tagja volt az, a ki alig két hónapra rá e vélemény tarthatatlanságát kimutatta, még pedig az Institut kupolája alatt. Verrier az 1869. június 21-iki ülésen kezdte fölolvasni érdekes emlékiratát, melyben sorra kimutatja a Lucas-féle tákolmányok forrásait s ez a fölolvasás négy ülésen keresztül tartott. A firenzei akadémiának pedig csak annyi része volt a hamisítás földerítésében, hogy magának a francia testvértársulatnak a megkeresésére hasonlította össze Galilei névalírását a tulajdonában levő kétségtelen eredetiekkel s állapította meg ez alapon hamisítvány voltukat.

Ime mint tükröződik a regényirő szatirikus munkájában a legnagyobb irodalmi szédelgés, melyet a pénzvágy az emberi hiszékenység számlájára elkövetett.

Egy másik gyakori motívum az irodalmi hamisítások előidézésénél valamely politikai eszmény, irányzat diadalra segítése elismert tekintélyek bevonásával. Ez a czél vezette Solont, a ki állítólag saját politikai meggyőződését tükröző verseket toldott az *Iliasba*. Ez a czél adta Gauden, későbbi exeteri püspök kezébe a tollat, hogy a szerencsétlen I. Károly király álarcza alatt kiadja *Eikon Basilike* cz. könyvét, melynek szerzőnk szerint kiváló része volt az angol restauráció előidézésében.

Más esetekben ismét az ember misztifikálásra való hajlama, párosulva azzal a perverz élvezettel, melyet saját művünknek, mint világhírű irodalmi nagyság alkotásának kortársainkra tett hatása okoz, játszhatott közbe a tett elkövetésénél. Csakis ez magyarázhatja meg pl. Sigonio híres humanista tudós csalását, a ki *Consolatio* czimű, pompás latinsággal megírt művét, mint Cicerónak leánya, Tullia halála alkalmával írt s Lactantius által többször idézett iratát adta ki Velenczében 1583-ban.

Egy másik, gyakori motívuma a csalásnak az a vágy, hogy

valami új fölfedezéssel lepjük meg a tudományos világot. Ez az eruditio világában ma is hatalmas vágy, melyet Brunetiére némi megvetéssel *le fureur de l'inédit*-nek nevezett el, birhatta rá François Nodot-t 1690-ben, hogy állítólagos Petronius-töredékeit összetákolja s mint saját fölfedezését bocsássá világgá. Alighanem ugyane csoportba sorozható a nagytudományú viterbói származású dömés szerzetesnek, Giovanni Naninak *Antiquitatum libri quinque* czimen 1498-ban Rómában megjelent vaskos kötete, melyben nem kevesebb mint tizenegy addig csak nevééről ismert szerző «töredékeit» «gyűjtötte» össze egyébként bámulatos sok ismeretről tanuskodó kommentár kíséretében. A gyűjtemény eleinte hitelre talált, adatait mások is fölhasználták, többek közt Leonardo Alberti is, a kit állítólag azon való bánata vitt sírba, hogy Nanni (Annius Viterbensis) tákolmányainak felült.

Az irodalmi szédelgés egy másik lélektani indítóoka az, hogy a szerző ez úton akar az ismeretlenség homályából kiemelkedni. Horace Walpole, a mikor *Castle of Otranto* cz. regényét elsőizben kiadta, régi középkori krónika fordítása gyanánt hocsátotta világgá és csak miután e fogással ráterelte a közfigyelmet, vallotta be a második kiadás előszavában a jámbor csalást. Ugyanily ok készthette Chattertont ezt a tizenhatéves gyerekembert arra, hogy igaz költői tehetségről tanuskodó zsengeit kissé önkényes ortografiai elváltoztatásokkal s néhány nem épen szerencsésen megválasztott angolszász szó beékelésével mint Thomas Rowley, állítólagos XV. századbeli barát munkáit adja ki. Csakhogy az ő kísérlete tragikusan végződött. Ugyanaz a Walpole, a ki néhány évvel előbb kétségkívül enyhébb formában, de lényegileg hasonló suskust követett el, könyörtelenül leleplezte a fiatalembert. Chatterton, a ki Londonban a legnagyobb nyomorban tengődött, kétségbeesésében öngyilkossá lett s e tettével egy sokat ígérő költőtől fosztotta meg nemzetét.

A XVIII. században különösen Anglia valódi melegágya volt az ilyfajta hamisításoknak. E században adja közre Macpherson Ossiánját, melyről Farrer nem emlékezik meg könyvében, noha részben kétségkívül tárgyához tartozik s e században gyártja William Henry Ireland Shakespeare leveleit, *Kynge Leare (sic)* «sajátkezű» kéziratát, sőt egy «elkallódott» szindarabját is, *Vortigerne*-t, mely a Drury-Lane színházban elő is

adatott s a család leleplezését nem kis mértékben sietette. Farrer erről az érdekes esetről sem tesz említést, holott sokkal inkább vág munkája körébe, mint az állítólagos formosai neofitának, Psalmanazarnak kissé hosszasan előadott csalásai, melyek különben szintén a XVIII. századi angol társadalom megdöbentő hiszékenységét tették próbára.

Egészen külön típus az irodalmi hamisítások történetében William Lauder, a XVIII. század angol tudósainak egyik legkiválóbbika. Míg a legtöbb hamisítót munkájában akár a maga, akár a mások anyagi előnye, vagy valamely eszme, pártállás térfoglalásának reménye vezérli, addig Lauder egy nagy költő hírnevének lerombolása érdekében folyamodik ehhez a becestelen eszközhöz. Minden igyekezete oda irányult, minden törekvése abban összpontosult, hogy Milton nagyságát semmivé tegye, költői habérait megtépdesse s a sárba tiporja. E végből minden áron ki akarta mutatni *Paradise lost* cz. époszáról, hogy az merő plágium. Épen ezért nem átallotta Milton tényleges forrásait egyes interpolációkkal meghamisítani, sőt arczátlansága annyira ment, hogy még Milton műve latin fordításából is kiszakított egyes részleteket s korábbi latin költők művei gyanánt állította szembe az angol eredetivel!

Végül vannak oly «hamisítványok» is, melyek eredetileg minden megtévesztési szándék nélkül készültek s csak az idők folyamán, a kései utódok könnyelmű hiszékenysége révén váltak hamisítványokká. Ilyenek pl. azok az Euripides, Themistocles, Sophocles s más ókori nagyságok neve alatt forgalomba jött levelek, melyek eredetileg a sophisták tanítványainak iskolai gyakorlatai voltak s csak a reneszánsz első hevében tekintettek e nagy férfiak saját műveinek. Valódiságuk ellen csupán a XVII. század óta kezdtek állást foglalni, a mikor is Bentley ez irányú vizsgálódásainak eredményét közzétette.

Farrer könyve a különböző esetek leírásában és összegyűjtésében teljességre épen nem tart igényt. Művének tizenhat fejezete nem kapcsolódik egymásba s inkább ugyanazon tárgykörből vett tárczák gyűjteménye. Angol ember létére elsősorban a saját hazájabeli irodalmi szédelgések kötötték le figyelmét. A tizenhat fejezetből nem kevesebb mint nyolcz, tehát a műnek épen fele, kizárólag angol eseteket tárgyal, míg a többit klasz-

szikus, olasz, görög, német s francia hamisításoknak szentelte, de ezek közt is sok olyan van, melynek szálai angol gyűjtők kezében futnak össze.

A kisebb nemzeteknek európai botránynya nem fajulhattott eseteire természetesen nem terjeszkedik ki. Így nem szól hazánkról sem, pedig nem nagyszámú eseteink közül legalább a lengyel származású Litterati Nemes Sámuelé, épen hamisítványainak nagy számánál fogva megérdemelte volna az ismeretetést.

A hazai eseteket, melyek javarészt régi magyar nyelvemlékek gyártása körül forognak, kimerítően tárgyalta Tolnai Vilmos Tóth Béla *Magyar ritkaságok* cz. gyűjteményében.¹ E szerint Nemes hamisítványainak a száma huszonöt. Legtöbb port vert föl közülök egy I. András korabeli imádságokat tartalmazó, 155 negyed-rétű lapból álló, hártýára írt breviarium, melyet Nemes 1842-ben Klagenfurtban «talált» s ama kor legkiválóbb magyar bibliofiljének, Jankovich Miklósnak varrta a nyakába, a ki többi hamisítványát is megvásárolta. Ez imádságokat Jerney János fejtette meg s adta ki bő nyelvi magyarázatokkal 1854-ben, *Magyar nyelvökincsek* cz. munkája II. kötetében: valódiságukat 1853-ban maga Toldy sem vonta kétségbe, de 1862-ben már gyanusnak, 1864-ben több mint gyanusnak ítéli őket, míg végre Szabó Károly 1866-ban végleg kimutatja koholt voltukat. A másik hamisítványa, mely bár rövidebb ideig, de szintén foglalkoztatta tudományos közvéleményünket, 1301-ből való magyar-latin képes krónikája, melyet a Nemzeti Múzeum 1851-ben szerzett meg Csillag Károly ügyvéd-től és a melyről Mátray Gábor 1854-ben az Akadémia nyelv és széptudományi osztálya július 10-iki ülésén hosszabb tanulmányt olvasott föl.²

A lelkes hangú fölolvásásból, mint az önkénytelen komikum egyik jó példáját, közöljük a következő részletet: «E' magyarhoni codexet maga nemében egyetlennek tartom, nem emlékezővén, hogy nálunk valahol hasonló léteznék. Régiségét bizonyítják

¹ 2 kiad. Budapesten, 1907.

² Szinnyei «Magyar írók»-jában tévesen állítja, hogy Toldy Ferenc mutatta be a krónikát, de az ülés napját jól idézi (IX : 896). Tolnai viszont helyesen Mátrayt jelöli meg felolvasó gyanánt, de a felolvasás napját helytelenül július 24-ére teszi. (i. m. 13. 1.)

a' XIII. század' végére mutató latin fölíratok és a' festmények, kivált arczképeknek régi modora 's kopottsága. A' levelek' sarkaiba beszorult arany 's ezüst porszemeket is találtam még; miről gyanítom, hogy az előforduló nevek' kezdő betűjei eredetileg arany 's ezüsttel voltak díszítve. Írásneme többféle kerül elő: mástól a' tájképek és épületek' nevezetei, ismét mástól a' később időbeli magyar írások, és a' latin chronosticonok.

«Mi a' festmények' becsét illeti, úgy látszik, hogy a' festész a' művészet' magasabb fokáig nem emelkedett, 's csak természeti hajlama volt egyedüli mestere. 'S habár az arczképeket, mellyeket közöl, nem mind festé is természet után, annál hitelesebbeknek tarthatjuk a' későbbi arczképek 's tájfestményi tárgyakat, mellyeket hihetőleg vagy már akkor létezett eredeti festményekről készített, vagy saját szemével látott. E' festmények, névszerint az arczképek, többnyire az Árpád-családi királyok és leginkább IV. Béla és három utóda' korára vonatkoznak; csak egy arczképet lehetne Venczel király' idejére szorítani; miről azonban lehetséges, hogy még az is III. András alatt festetett. És így, miután a' vegyes uralkodó családokból egy király képe sem fordul elő benne, minden egyéb személy' arczképét is a' XIV. század előtt élt egyéneknek kell tulajdonítanunk. Sajnálni lehet egyébiránt, hogy későbbi évek alatt nem egy, hanem több avatatlan kéz megújítván a' talán színöket vesztett 's elhalványult képeket, eredeti valóságuk nemesak megrongálódott, hanem el is torzított. Az eredeti festész' műveit a' halvány veres festék jellegzi; az élénkebb, kivált sötétebb veres és rózsaszínek későbbi kézre mutatnak.»¹

Ez után következik a kodex, jobb ügyhöz méltó buzgósággal készült, tüzetes leírása, fejtegetéseit a mű írójára vonatkozó e föltevésével rekeszti be: «Az itt előforduló némelly német helynevekből gyanítani lehet, hogy a' tájképek 's 'e földrajz' festője nem magyar, hanem német, 's talán (minthogy a' szepesi némabarátok' templomát is lefesté) valamely carthausi szerzetes lehetett».² Végzetül a következő óhajtást koczkáztatja meg: «Mellyek után mai közleményemet befejezván, kívánom, vajha

¹ Magyar academiái értesítő 1854-ről. 179. l.

² U. o. 189. l.

hasonló régi képes kodexek közül még többet is fedezhessünk föl, kivált honunk történetére vonatkozókat». ¹

Litterati nemcsak magyar s latin nyelvű kodexekkel és okiratokkal, hanem czirill betűs okmányokkal, kínai szövegtöredékekkel, térképekkel stb. is kísérletezett; ezek azonban már mint hamisítványok kerültek a Magyar Nemzeti Múzeumba, a hol két tokba összegyűjtve kuriózumokként ma is őriztetnek.

Egyéb koholt irodalmi emlékeink közül fölemlíthetők még a gellei imádságos könyv, melyet Révai még valódinak tartott, az 1839-ben feltűnt túróczyi fakönyv, mely 127 személynevet tartalmaz «hun-székely» írásban; mindkettőről Szabó Károly mutatta ki véglegesen hamisítvány voltukat. Mindeddig nem sikerült megfejteni az Akadémiában őrzött «rohonczyi kodexet», mely 1838-ban került oda gróf Batthyány Gusztáv könyvtárával. Valami titkos írással írott tizenkettedrétű kötetke ez a mű, melynek készítőjét Szabó Károly és Fejérpataky László a hirhedt Litteratiban gyanítják.

Míg e hamisítványok a XIX. század első felében merültek fel, a hirhedt Karacsay-kodex irodalmi szereplése ujabb keletű s 1902 óta, a mikor Fadrusz János zilahi Tuhutum emlékére e kodexből vett feliratokat vésetett, hosszabb ideig napirenden maradt. A kodex megvizsgálására az Akadémia Szilády Áron elnöke alatt Fejérpataky Lászlóból, Katona Lajosból, Sebestyén Gyulából és ifj. Szinnyei Józsefből álló bizottságot küldött ki. A bizottság 1903 márczius 18-án kelt terjedelmes jelentésében úgy paleografiai, mint nyelvészeti és irodalomtörténeti szempontból kimutatja, hogy «az úgynevezett «Karacsay-kodex» és a hozzá hasonló rovásírásos bejegyzések a bizottság elé terjesztett, az I. számú jelentésben részletesen ismertetett könyvekben a XIX. század második feléből eredő hamisítványok, a melyek sem a rovásírás hagyományának folytonosságát, sem a bejegyzések tartalmának és nyelvi alakjának regiségét nem bizonyíthatják; sőt épen nyelvezetükkel árulják el a legfeltűnőbb módon későkori eredetüket és koholtságukat». ²

Másjellegű hamisítvány, melyről Tóth Béla könyve nem tud.

¹ U. o. 189—190. l.

² Akadémiai értesítő XIV : 210. l.

Sallustius, *De coniuratione Catilinae* cz. művének a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában őrzött egy példánya, melyet ismeretlen elárúsítója egykor mint Korvin-codexet varrt Jankovich Miklós nyakába. Az érdekes hamisítványt a könyvtár állandó kiállításában 39. sz. a. közszemlére kitették. Leírása a kiállításról szóló hivatalos katalógus szerint a következő: «Hártya kézirat a XV. századból. Olasz izlésű, csinosan írt és festett codex, a melyet a czimplajára festett czimer nyomán a legújabb időkig a Korvinából valónak tartottak. Ámde a czimer festésének újabb jellege s az egykori tulajdonosok nevei kétségtelenné teszik, hogy a kézirat a hamisított Korvin-codexek csoportjába tartozik».¹ Csontos 1881-ben kiadott Latin Korvin-codexek bibliografiai jegyzéke cz. dolgozatában² még mint valódi Korvin-kéziratot tárgyalja ezt a kis nyolczadrétű, 79 levélből álló kötetet.

Mint minden csalást, az irodalmi is előbb-utóbb kiderítik. A világosság leghatalmasabb terjesztője a sötétség e munkájában a filologia. Sigonio Cicero-utánezatát néhány a kiváló latin stilista nyelvhasználatától eltérő szó, vagy fordulat tette gyanussá. Cicero *De natura Deorum* cz. műve negyedik könyvének hitelét, melyet 1811-ben Seraphinus páter «födözött fel», hasonló filológiai érvek mellett néhány tárgyi vonatkozás semmisítette meg, a melyek szent Pál leveleinek alapos ismeretét tételezik föl. Chatterton vesztét az oly fajta tévedések okozták, hogy «comfort» értelemben «cherisaumei»-t s nem «cherisaunce»-t használt s ekként ugyanazt a hibát követte el a XV. századbeli Rowley, a mit — Kersy követett el angolszász szótárában. Gauden szerzőségét I. Károlylyal szemben főleg az bizonyítja, hogy az *Eikon basiliké*-ben számos oly fordulatot, képet, hasonlatot találunk, melyek e termékeny egyházi író egyéb, saját neve alatt megjelent műveit jellemzik. Egy pompás Luther hamisítvány ellen egyebek közt az költött gyanut, hogy míg a reformátor abban az időpontban, a melyről e hamisítványt keltezték, egyéb, kétségtelenül valódi kézírataiban az ily szavakat, mint mein, mir, már i betűvel írta, addig a kérdéses hamisítványban

¹ A M. N. Múzeum Széchényi Orsz. könyvtárának történeti és irodalomtörténeti kiállítása. Budapest, 1902 : 17—18. l.

² Magyar Könyvszemle. 1882 : 148. l.

ilyenkor mindig a régibb y betű szerepel. Vrain-Denis Lucas levélhamisítványait részben azzal derítették ki, hogy kimutatták, mennyi helyet vett át a hamisító szószerint szinte közkézen forgó kompendiumokból s mások más kiadott leveleiből.

A filologiai érveket sok tekintetben kiegészítik s megerősítik a történetiek. Chronologiai tévedések, későbbi események ismeretéről tanuskodó mellékes megjegyzések, esetleg későbbi írókból vett plágiumok, megannyi árulói ennek az átkos mesteriségnek.

Oly esetekben, a mikor az irodalmi csalás technikai hamisítással párosul, a technikai részek gondos vizsgálata is döntő érvekre vezet. Így a használt papiros vizjegye, színének vegyi vizsgálata szintén nem egyszer vált a koholmány árulójává. A már említett Luther-féle hamisítványon lévő szúnyomokat nagyítóüveggel vették vizsgálat alá s kiderítették, hogy a tinta befolyt a lyukakba, jeléül annak, hogy a papiroson látható írás oly időpontban készült, a mikor a szű már elvégezte romboló munkáját. A tinta vegyelemzése is sok esetben eredményre vezet. Végül az írás típusának gondos vizsgálata is megbízható vezető a koholmányok útvesztőjében.

Néha azonban úgy a filologiai, mint a történeti s tisztán technikai eszközök sem elégségesek a csalás föltétlen kiderítésére. E tekintetben legyen elég Simonides Konstantinra, a mult század egyik legtehetségesebb irodalmi csalójára utalnom, a ki oly ügyesen végezte dolgát, hogy máig sem volt véglegesen kideríthető, melyek az eredetiek, melyek a hamisítványok az általa forgalomba hozott kéziratömegben.

A RÓMAI OTTOBONI-KÖNYVTÁR HAZAI VONAT- KOZÁSAI.

ZSÁK I. ADOLF-TÓL.

(Második, befejező közlemény.)

- 31.** (1789. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.
Fol. 1—152. *Philosophia scripta manupropria Ferdinandi tertii Imperatoris et regis.*
- 32.** (1938. sz.) Chart. 8°. Saec. XVI.
«*Itinerarium in bello contra Turcas.*»
- 33.** (1941. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.
Fol. 14—26. *Ricevimento fatto da Veneziani nel 1631. alla Regina d'Ungheria nel passaggio da Ancona a Trieste descritto in una lettera.*
- 34.** (2066. sz.) Chart. Folio. Saec. XV.
Aeneae Silvii historia de Conventu Ratisbonensi. Praemittitur epistola ad Johannem Varadiensem Praesulem regni Hungariae cancellarium.
- 35.** (2068. sz.) Chart. Folio. Saec. XVI.
Fol. 115. *Oratio Ungarorum in susceptione domini regis Vladislai in regem Ungariae facta per Johannem episcopum Varadiensem. Incip.: Salve Wladislai rex inclite salve, moderator et rector noster unice.*
Fol. 120. *Barbadi ducis Venetiarum epistola ad Vladislaium Ungariae regem. Incip.: «Incrementa anhelans et ambiens numanissimus Turcus».*
- 36.** (2114. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.
Commentario dell'elezione di Mattias all'Impero seguito per la morte di Rudolfo II.
- 37.** (2145. sz.) Membr. 4°. Saec. XIV.
Johannes Boccacius: De casibus virorum illustrium. Plura adnotata sunt infine circa Johannam Reginam.
- 38.** (2146. sz.) Chart. 4°. Saec. XVI.

Fol. 35—57. *Orazione di Giovanni Battista Strozzi agli Accademici alterati intorno alle lodi della Serma Giovanna d'Austria reina nata d'Ungheria.*

39. (2177. sz.) Chart. 8°. Saec. XVII.

Fol. 87. *Copia di lettere scritte dell'Arciduca Mattias.*

40. (2206. sz.) Chart. Folio. Saec. XVII.

Capitoli della pace fra l'Imperatore ed il gran Turco nell'anno 1664.

41. (2209. sz.) Chart. 4°. Saec. XVI.

Decreta plurima imperatorum Ferdinandi, Maximiliani et Rudolphi circa ad mare Hadriaticum et res Venetas pertinentia.

42. (2280. sz.) Chart. 8°. Saec. XV.

Fol. 1—105. *Callimachi Etrusci de rebus Hungaricis.*

Az írás feltűnően hasonlít a Vitéz Jánoséhoz. Mindazonáltal tény, hogy nem ő tőle való, mert az előszóban a leíró megnevezi magát: János flórenczi érsek. Megjegyezzük, hogy Callimachus ismert kiadásaiban nem fordulnak elő mind azok a levelek, melyek itt az előszóban vannak közölve.

43. (2334. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.

Fol. 346., 352., 419., 421., 469. *Epistolae Maximiliani ad pontificem.*

Fol. 354., 360., 362., 392. *Epistolae Rudolphi ad pontificem.*

Fol. 376. *Epistola Ferdinandi ad pontificem.*

Fol. 388. *Epistola Martini archiepiscopi Bachiensis ad Cynthium Cardinalem Aldobrandinum.*

Fol. 404. *Epistola Petri Radowitz episcopi vaciensis ad eundem.*

44. (2347. sz.) Membr. 4°. Saec. XV.

Stemmata variorum principum et magnatum.

45. (2351. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.

Fol. 386., 414., 415. *Caduta di Buda.*

Fol. 391. *Prigionia del Caporibelle Tekelli.*

Fol. 430. *Sonnetto per la disfatta dei Turchi.*

Fol. 432. *carmina de victoria contra Turcas.*

46. (2364. sz.) Chart. Folio. Saec. XVI. et XVII.

Fol. 346., 354., 356., 360., 362., 376., 396., 419., 421., 469. *Epistolae archiducum Maximiliani et Ferdinandi ac Rudolphi imperatoris ad papam Clementem VIII. et ad Cardinalem Cynthium Aldobrandini.*

Fol. 388. et 404. *Epistolae praesulum de Kalocsa et Vác ad Card. Cynthium Aldobrandini.*

47. (2415. sz.) Chart. Fol. Saec. XVI. et XVII.

Fol. 307—318. *Istruzione di Mons. Cesis Tesoriero a Mons. Amalteo commissario dell' esercito ecclesiastico in Ungheria. 1595.*

Fol. 338—50. *Istruzione a Mons. Doria commissario dell' esercito ecclesiastico in Ungheria.*

48. (2416. sz.) Chart. Folio. Saec. XVI.

Fol. 297. *Orazione del Padre Ro per la vittoria del Re d'Ungheria.*

Fol. 684. *Lettera di Sigismundo Principe di Transsilvania ai proveditori di Lisbona.*

Fol. 832. *Lettera del Cardinale di Strigonia al Cardinale Barberino ed al sacro Collegio.*

49. (2419. sz.) Chart. 4°. Saec. XVI. et XVII.

Fol. 52. *Modo da tenersi da Principi Christiani per opporsi al Turco nelle guerre d'Ungheria.*

Fol. 58. *Ungariae descriptio et dotes.*

Fol. 60. *Status regni Ungariae post ultimam pacem cum Bethelem (sic!) Gabor.*

Fol. 64. *Extractus conditionum Pacis inter Caesarem majestatem et principem Transilvaniae.*

Fol. 67. *Capita pacis inter Caesarem et principem Transilvaniae.*

Fol. 70. *Confoederatio inter Caesarem et principem Transilvaniae.*

Fol. 72. *Cinque lettere dell' Amalteo sopra il negozio di Transilvania ed altre lettere circa il medesimo.*

Fol. 103. *Narratio coniurationis Magnatum Ungariae contra principem Transilvaniae.*

Fol. 109. *Fiumi e pasti della Transilvania.*

Fol. 115. *Cagione dei dispareri tra li Signori di casa Battori.*

Fol. 117. *Articuli magnatum Ungariae in comitiis habitis a Stephano Rege.*

Fol. 125. *Memoriale pro cardinale Battori.*

Fol. 127. *Informazione dei negozi trattati in Transilvania da Monsignor Amalteo.*

Fol. 143. *Due lettere di Mons. Tesoriere circa l'esercito d'Ungheria.*

Fol. 152. *Istruzione al Signor Attilio Amaltei per Transilvania.*

Fol. 167. *Istruzione per Mons. Tesoriere per Ungheria.*

Fol. 173. *Descrizione delle provincie d'Ungheria.*

Fol. 185. *Cifra per Ungheria.*

Fol. 187. *Istruzione per Monsignor Mateucci commissario generale in Ungheria.*

Fol. 193. *Del modo di provvedere al pericolo che sovrasta alla Germania e all' Ungheria.*

Fol. 198. *Informazione della Vallachia.*

Fol. 200. *Memoriale pro catholicis in sedibus siculicalibus existentibus.*

Fol. 217. *Lettera del cardinale Battori.*

Fol. 222. *Orazione fatta dal Nunzio al Cardinale Battori.*

Fol. 228. *Del modo che dovrebbero tenere i Principi cristiani nel fare la guerra contro il Turco.*

Fol. 236. *Tregna quinquennalis cum Sigismundo Romanorum et Ungarorum Rege.*

Fol. 238. *Lettera quarantotto di monsignor Amalteo sopra il negozio d'Ungheria.*

50. (2421. sz.) Chart. Folio. Saec. XVII.

Fol. 132. *Historia rei gestae inter Caesarem et Mattiam Archiducem Austriae inauguratum Hungariae ac designatum Bohemiae Regem.*

Fol. 144. *Discursus super pace Turcica.*

Fol. 173. *Litterae archiducis Matthie.*

Fol. 181. *Litterae Maximiliani imperatoris.*

Fol. 183. *Litterae imperatoris de anno 1609.*

Fol. 181—190., 215., 221., 238., 255. *Különböző magyar vonatkozásu levelek.*

Fol. 573. *Possevinus levele a magyarországi állapotokról.*

51. (2427. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.

Fol. 286—290. *Cardinalis Bathoreus de rebus Transilvanicis.*

52. (2434. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.

Fol. 799. et 803. *Epistolae Sigismundi Bathori.*

Fol. 801. *Epistola Cardinalis Bathori ad eundem.*

- Fol. 807. *Nuncia Constantinopolitana et Ungarica.*
53. (2435. sz.) Chart. 4. Saec. XVII.
 Fol. 140--1. *Epistola Imperatoris ad pontificem.*
54. (2438. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.
 Fol. 335—380. *Epistolae Cardinalis Pázmány.*
55. (2463. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.
 Fol. 423. *Istanza dell' Imperatore dell' 1664. per applicazione dei beni ecclesiastici in difesa della invasione dei Turchi.*
56. (2474. sz.) Chart. 4°. Saec. XVI.
 Fol. 23. *Lettere dell' Imperatore Maximiliano al Collegio dei Cardinali.*
 Fol. 43. *Sopra il soccorso da duchi all' Ungheria contro il Turcho.*
 Fol. 228—259. *Diverse lettere per la lega contro il Turco.*
 Fol. 434. *Istruzione per monsignor Visconti nunzio all' Imperatore.*
57. (2479. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.
 Fol. 4. *Genethiacon Josephi Leopoldi Imperatoris filii.*
58. (2480. sz.) Chart. Fol. Saec. XVII.
 Fol. 24. *Narrazione in sequito in occasione che l'Imperatore fu nella casa del Conte Bartolomeo Aresi.*
 Fol. 29. *Apparato per ricevere la maesta cesarea in Brescia.*
 Fol. 756. *Fiestas què celebrò in Roma per el rocimento de Ferdinando da Austria el Cardinal de Hassia.*
 Fol. 803. *Nullita della renunzia fatta dalla Regina Maria Tereza d'Austria.*
59. (2481. sz.) Chart. Fol. Saec. XVII.
 Fol. 253. *Invito ai Principi Cristiani contro il Turco opera di Mons. Manuelli vescovo di Termoli.*
60. (2482. sz.) Chart. Fol. Saec. XVII.
 Fol. 1. *Ludovici Heliani Vercellensis Oratoris Francorum Regis oratio ad Maximilianum Augustum de bello suscipiendo contra Turcos.*
 Fol. 35. *Al signor Gio. Batta Genga sopra lo scrivere l'istoria di Transilvania.*
61. (2487. sz.) Chart. Fol. Saec. XVI.
 Fol. 53. *Istruzione a Mons. Borghese Nunzio al re Cattolico per la guerra d'Ungheria.*

62. (2489. sz.) Chart. Fol. Saec. XVII.
Fol. 386. *Relazione dell'aggiustamento sequito tra l'armi Pollache e Transilvane.*
63. (2490. sz.) Chart. Fol. Saec. XVII.
Fol. 1. *Lipót császár és király meg nejének levelei Corradus biberoshoz.*
64. (2496. sz.) Chart. Fol. Saec. XVII.
Fol. 351. *Pace tra il Re d'Ungheria e Veneziani 1378.*
Fol. 359. *Ritratti del Serin, Frangipani, e Nadasti ribelli decapitati 1671.*
65. (2499. sz.) Chart. Fol. Saec. XVI.
Fol. 249. *Giornali di Buda.*
66. (2510. sz.) Chart. Fol. Saec. XVI.
Fol. 158. *Lettere di avviso di guerra d'Ungheria.*
Fol. 165. *Relazione della cose di... Transilvania opera di Fra Giuseppe Piscullo minore conventuale di Melfi.*
Fol. 179. *Stato nel quale si trova quest' anno 1594 l'impero de Turchi e perche abbia mosso guerra all' Ungheria.*
Fol. 191. *Discorso di Giuseppe Malatesta circa le cose d'Ungheria.*
Fol. 219. *Discorso al Papa per le cose d'Ungheria.*
67. (2527. sz.) Chart. Fol. Saec. XVI.
Fol. 301 et 306. *Istruzione a Mons. Doria commissario del Papa al Campo d'Ungheria.*
68. (2528. sz.) Membr. 4°. Saec. XIII.
Fol. 283. *Az ellemocensesi püspök levele Gergely pápához, melyben a porosz és magyar egyházi állapotokról értesíti őt.*
69. (2536. sz.) Chart. Fol. Saec. XVII.
Fol. 227. *Relazione dello stato de Cristiani soggetti al Gran Turco in Ungheria e Schiavonia fatta dal P. Marino de Bonis Gesuita.*
Fol. 265. *Modus inviandi catholicam religionem in dioces. Zagrabiensi et vicinis provinciis utentibus lingua Illirica.*
70. (2546. sz.) Cod. Membr. Fol. Saec. XIII.
Fol. 63. *Dnus Joannes Ungarus canonic. paduanus (1293).*
Fol. 90. *Kelemen pápa kinevezési oklerele László váradi kanonok részére s más két levele az egri és csanádi prépostokhoz.*

Fol. 149. *Ugyanezen pápa levele Boleszláv esztergomi és*

Fol. 151. *egy névtelen kalocsai érsekhez.*

Fol. 224—270. IV. Béla és II. Endre királyok két-két levele a pápához.

71. (2604. sz.) Chart. 4°. Saec. XVI.

Fol. 480. *Descriptio Transsylvaniae.*

72. (2640. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.

Fol. 611. *Congratulatio Leopoldis fratri suo adepto regno Hungariae.*

73. (2647. sz.) Chart. 4°. Saec. XV.

Fol. 117. *Testamento della regina Giovanna.*

74. (2682. sz.) Chart. Fol. Saec. XVII.

Fol. 158. *Lettera de Principe di Transsylvania all'Arcivescovo di Strigonia 1617.*

75. (2706. sz.) Chart. Fol. Saec. XVII. et XVIII.

Fol. 106—108. *Lettera di Leopoldo I. Imper. al Card. Colonna.*

Fol. 116. *Lettera spettanti al Card. Colonna quando accompagnò l'Imperatrice sposa l'anno 1664.*

76. (2726. sz.) Chart. Fol. Saec. XVI.

Fol. 1. *Sixti V. Instructio ad Marium Barbum Card. legatum Germaniae, Hungariae et Poloniae.*

Fol. 80. *Sixti V. Instructiones pro nuntio ad regem Hungariae.*

Fol. 197. *Alexandri VI. instructio pro P. card. Regino legato ad Reges Hungariae, Bohemiae et Poloniae.*

77. (2746. sz.) Chart. Fol. Saec. XVI.

Fol. 1—224. *Varia de regno Hungariae.*

E kötet tartalma és jellege szükségessé teszi, hogy bővebben és részletesen foglalkozzunk vele. Mindenekelőtt kijelentjük, hogy *Verancsics* munkáinak egy elveszett és természetesen kiadatlan kötetéről van szó. Kétségtelenné teszi ezt egyéb körülményeken kívül a kodex végén levő következő bejegyzés: *Ex Verantii monumentis.* A benne levő adatok fontossága és bősége arra vezet bennünket, hogy e kéziratkötetel külön ismertető czikkben foglalkozzunk.

78. (2776. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII. (a. 1627.)

Fol. 1—36. *Ad Laurentium Magalottum S. R. E. Card.*

Amplissimum. De Coronis Ungaricis Nota Brevis. Joannis Tomci Marnavitii Archid. Zagreb.

Ezen eddig ismeretlen munka, mint czime is jelzi, a magyar koronázási jelvényekkel foglalkozik. Időrendre nézve ez a második könyv (Révai az első), mely e tárggyal foglalkozik. A cím lap utáni oldalon a szent korona eredeti nagyságú színes rajza látható, míg a mű végén egy összehajtott papírlapon a koronázási kardnak szintén eredeti nagyságú színes rajzát találjuk. Szerző e munkát Rómában 1627 január 1-én fejezte be — s mint ugyancsak az előszóban írja — Magalotti bibornok szólította őt fel erre: «Eiusdem Coronae graface exprimandae onus mihi iniunxisti ut cum exemplari coronae brevem quoque eius Historiam habeas . . .» A bibornokban a magyar korona iránt való érdeklődést Bocskaynak nemrég történt királylyá való koronáztatása keltette fel, mely körülmény «multis materiam inquirendi attulerit, quae et unde sumpta illa esse potuerit et num aliquando alias ullus Ungarorum regum ea fuerit insignitus», önmagáról mint *hivatásos* régészről emlékezik meg a szerző: «Ego qui aliquo Ungaricarum antiquitatum ab nimiam affinitatem cum Illiricanis affectu libenter detineor . . .» A Bocskayléle korona eredetéről azt vallja: «Ego vero eam ipsam censeo, qua Wladislaus IV. inauspicato coronatus, eandem Amurathi praedam reliquit, quae in Ottomanica gaza servata, praefata occasione (Bocskay királylyá tételekor) in lucem devenit. Id enim habeo non solum ex Mehmeti Praetoni nuper Agriensis, viri alioquin inter Turcas et humanioris ingenii et antiquitatis, quod apud eos rarum, studiosioris, summa mihi familiaritate dum vixit conjuncti testimonio magno faciendo, cum ille ipse, ut Purpurati intimus et affinis eidem coronationi interfuit sed etiam ex litteris Stefani Illiesházi post Botscaium viri primarii et denique compositis rebus Ungarici Palatini, eo tempore ad Faustum Verantium Chanadiensem Eppum Romae commorantem datis, quorum uterque Botscaianam coronam eandem cum Vladislaviana fuisse testati sunt».

79. (2783. sz.) Chart. Folio. Saec. XVI.

Fol. 1—412. *Incltyi Hungariae Regni Decretorum et Constitutionum atque Articulorum omnium a Sancto Rege Stefano usque ad Annum MDLXVII. Argumenta seu Summaria secun-*

dum Juris Civilis Prudentiam in Artem Ordinemque digesta. Authore excellenti Juris utriusque Doctore Petro Mengino Illicino Italo.

A 25. (1396.) szám alatt már ismertettük a XVI. század e nagynevű, idegen származású, de izig-vérig magyar érzésű papi jogászának egy ismeretlen művét. Az, a melyről most szólunk, nemcsak szintén teljesen ismeretlen, de egyúttal Illicini legnagyobb becsű műve, mely ha annak idején nyomtatásban is megjelenik, nevét a magyar jogirodalom történetében megörökítette volna. Erre kettős czimen tarthatott igényt. Először, mert az ő nevéhez fűződnek az időrendre nézve első hazai törvénygyűjtemény kiadása. Másodsor, mert munkája több mint törvénygyűjtemény, mivel nem egyszerű foglalata az időrendileg egymásra következő törvényeknek, hanem azoknak tárgyszerinti csoportosítása; a tizenhatodik század közepén élő magyar jognak egyetemes összefoglalása. A dolog természeténél fogva ezúttal nem bocsájtkozhatunk aprólékos részletekbe, csak röviden jelezzük, hogy eredetileg öt kötetből állott a következő felosztással:

I. *Primus liber* continet Decreta et constitutiones atque articulos de Ecclesiasticis rebus et *Personis* et de Rege ac Dominorum aliorumque statu et conditione.

II. *Secundus liber* de *Judiciis* seu octavis, deque tota iudicialium materia.

III. *Tertius liber* de *Rebus* ac bonis causis de quibus iudicia et lites fieri contigit.

IV. *Quartus liber* de *criminalibus* seu delictis et poenis ac multis seu Byrsagiis.

V. *Quintus liber* de *Jure* et statu publico circa regem et circa eius proventus at fiscum seu cameram et Tricesimas et Telonia et Tributa seu Contributiones et subsidia et fodinas seu mineras et donationes et circa regni partes et expeditionem.

Minden könyv természetesen tárgyának megfelelőleg számos fejezetre oszlott. Az első könyvnek *tizenhat* fejezete van.

Nagy kár, hogy nem maradt ránk az egész mű; az utolsó négy kötet elkallódott, vagy még lappanganak valahol. Hogy nyomtatásban nem jelent meg, azt hisszük, ennek az az oka, hogy ép a munka elkészültekor Illicininek távoznia *kellott* Magyar-

országból. Mint az első kötet 1^a lapján levő bejegyzésből következtethető: 1581-ben egy *Dietrichstein* nevű egyén tulajdonában volt a kézirat, kitől a XVII. század folyamán *Stosch Fülöp* báró szerezte meg.

80. (2860. sz.) Chart. Fol. Saec. XV et XVI.

Illustrium poetarum, qui saeculo XV. vixerunt carmine.

Reánk rendkívüli becsesl bíró kéziratkötet. *Janus Pannonius*-nak nem kevesebb — ezek között számos ismeretlen — mint *százhatvanhét* költeménye foglaltatik benne s azonkívül a XV. század humanistáinak számos magyar vonatkozású dicsőítő költeménye. A kódex részletes ismertetésére visszatérünk.

81. (2938. sz.) Membr. Fol. Saec. XIV.

Nicolaus card. Aragoniae: diversa historica.

Fol. 173. VII. *Gergely egy levele Salamon és két levele Géza magyar királyokhoz.*

Fol. 208—209. III. *Sándor pápa megválasztását két bibrosból álló követség viszi hírül a magyar királyhoz.*

Fol. 181. *Refutatio investiturae, quam fecit rex Hungariae.*

Fol. 75^b. *Demeter Horvát-Dalmát herczeg hűségi fogadalma Gergely pápához.*

82. (2947. sz.) Chart. Fol. Saec. XVI.

Fol. 261. *Juramentum Ladislai regis Hung. de parendo sedi Apost.*

83. (2961. sz.) Chart. Fol. Saec. XVI.

Fol. 357. *Instructiones datae Hieronimo card. Brundusino ad Ungariam de latere legato.*

84. (3014. sz.) Chart. 4°. Saec. XV.

Fol. 68. *Cynthii Romani oratio habita ad Romanorum imp. Sigismundum.*

85. (3076. sz.) Chart. 4°. Saec. XVI.

Fol. 386. *Argumenta antitrinitariorum in Transsylvania.*

86. (3078. sz.) Chart. 4° Saec. XV.

Fol. 102. *De denariis, quos debent ecclesiae Regna Hungariae...*

87. (3119—20. sz.) Chart. 4°. Saec. XVIII.

Metszetek gyűjteménye.

Fol. 50. *Generale Braun nell'armata della regina d'Ungheria.*

Fol. 51. *Il Principe Esterázi Ungaro.*

Fol. 89. *Il conte Kohary colonello della regina d'Ungheria.*

88. (3140. sz.) Chart. 4°. Saec. XVI.

Fol. 296. *Che si deve fare fondamento piu nel Transilvano, che nell' Imperatore per la presente guerra col Turco.*

E czimre és munkára *nyomatékkal* hívom fel a történetírók figyelmét, mint amely ugyanazt fejtegeti és bizonyítja, amit Zrinyi a költő egy századdal későbbben cselekedett, hogy t. i. Magyarország felszabadítását hasztalan várni a Habsburg-háztól, mert az *csakis a magyarok segélyével, munkájával* történhetik meg.

89. (3141. sz.) Chart. 4°. Saec. XVI.

Fol. 188. *Discorso di autore incerto sopra gli affari dell' Imperatore e del Transilvano.*

90. (3145. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.

Fol. 341 et 351. *Deux lettres du comte de Batthány.*

91. (3149. sz.) Chart. 8°. Saec. XVII.

Risposto ai ministri della Regina d'Ungheria.

92. (3154. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.

Fol. 589. *Relazione delle funzioni della Legazione del Card. Buoncompagni alla Regina d'Ungheria in Modena.*

93. (3155. sz.) Chart. 4°. Saec. XVI.

Fol. 264. *Trattato di Worms tra il re d'Inghilterra e la regina d'Ungheria.*

94. (3161. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.

Fol. 1. *Acta congr. status habita in quiriniali a 1690. super querelis caesaree maiestatis.*

95. (3164. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.

Nr. 5. *De summis pontif. profetiae sub 40 imaginibus vivente Sigismundo imperatore.*

Nr. 49—52. *Lettera del gran Turco che dichiara la guerra all' Imperatore.*

96. (3168. sz.) Chart. 4°. Saec. XV.

Nro. 46. *Notizie di alcuni cardinali creati ad istanza del re d'Ungheria.*

97. (3170. sz.) Chart. 4°. Saec. XVIII.

Nro. 21. *Orazione funebre dell' Imperatore Giuseppe.*

98. (3257. sz.) Chart. 4°. Saec. XVI.

Registro di lettere scritte nell' anno 1595. dal cardinale

Aldobrandini in Ungheria per tutto il tempo che fu commissario contro il turco Mons. Doria.

99. (3337—3363. sz.) Chart. 4°. Saec. XVII.

Követi és egyéb jelentések: «*avisi*» 1630. jan. 5. — 1690 júl. 13-ig számtalan magyar vonatkozással.

***

Ennyit tesz az ki, mit az ottoboni könyvtárban és annak katalógusában *magyar* vonatkozással találtam. Miként a *Palatinus*-könyvtár hazai vonatkozásai ismertetésénél tettem, úgy most is kötelességemnek tartom hangsúlyozni és megismételni, hogy e jegyzék az összeállításában használt minden körültekintés, buzgóság és lelkiismeretesség mellett sem tarthat igényt az *abszolút* teljességre. Azonban ilyen formájában is haladást jelent s szolgálatot tesz, időmegtakarítást biztosít mindazoknak, kik az ottoboni könyvtárt a jövőben fogják, vagy akarják igénybe venni.

TÁR C Z A.

J E L E N T É S

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM SZÉCHÉNYI ORSZÁGOS KÖNYVTÁRA
ÁLLAPOTÁRÓL AZ 1909. ÉV III. NEGYEDÉBEN.

I.

A *nyomtatványi* osztály anyaga kötelempéldányokban 3953 drb, áttétel útján 5 drb, ajándék útján 305 drb, vétel útján 370 drb, összesen 4633 drb nyomtatvánnyal gyarapodott. Ezen felül kötelempéldány czimén beérkezett: alapszabály 707 drb, egyházi körlevél 108 drb, falragasz 1695 drb, gyászjelentés 2113 drb, hivatalos irat 134 drb, műsor 261 drb, perirat 25 drb, szinlap 2033 drb, zárszámadás 739 drb, különféle 1211 drb, összesen 9026 drb apró nyomtatvány.

Vételre fordítottat: 4592·70 korona, 188·60 márka és 20·80 frank.

Ajándékaikkal a következők gyarapították a nyomtatványi osztály anyagát: Allgemeine Gewerbeschule Basel, A Muzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége, Bányai Elemér, Biblioteca publica Porto, Borsod-miskolci közm. és múzeumegyesület Miskolcz, Budapesti tud. egyetem bölcsészettudományi karának dékánja (100 drb), Direktion de estradistika del Uruguay Montevideo, Érseki joglyceum Eger, Fejérpataky László dr., Fitos Vilmos dr., Fővárosi közmunkák tanácsa, Grosz Emil dr., Gulyás Pál dr., Győry Tibor dr., Handelsministerium Wien, Havass Rezső, Jasi-i egyetem rektora, Lechner Tibor, Le mouvement économique szerkesztősége Bukarest (3 drb), Mády Ferencz Alsó-Dabas, M. kir. belügyminiszterium (2 drb), M. kir. földtani intézet, M. kir. honvédelmi miniszterium (3 drb), M. kir. közp. statisztikai hivatal (3 drb), M. kir. országos meteorolog. és földmágnességi intézet (3 drb), M. kir. országos vízepítési igazgatóság, M. kir. pénzügyminiszterium (2 drb), Magyar Könyvszemle szerkesztősége, Magyar mérnök- és építészegylet, Magyar Nemzeti Múzeum igazgatósága, Magyar Tudományos Akadémia (2 drb), Mangold Lajos, Matica Srpska szerkesztősége Újvidék, Melich

János dr., Museum kr. českého Praha, Nagy Sándor, IV. Nemzetközi tejjgazdasági kongresszus, Pécsvárosi közkórház igazgatósága, Protestáns országos árvaegylet, Public library of Cincinnati, Sabalich G. Zára, Duc de la Salle Clavières Ayrens, Schönherr Antalné Nagybánya, Smithsonian Institution Washington (10 drb), Statist. Zentralcommission Wien (4 drb), Szalay Imre, Szilágyi Albert, id. Szinnyei József, Tuselich Adolf Oklau, Travniki kereskedelmi iskola igazgatósága, Vavrinecz Mór, Vértesy Jenő.

Nevezetesebb szerzemény: Miles M. Siebenbürgischer Wurgengel. Szeben, 1670 (80 kor.).

A könyvtár helyiségeiben a lefolyt évnegyedben 1893 egyén 4984 kötet nyomtatványt használt; kölcsönzés útján pedig 304 egyén 714 kötetet.

A lefolyt évnegyedben 1414 munka osztályoztatott, amelyről 2040 czédula készült. Kötés alá készítettett 160 munka 205 kötetben.

A kötelezpéldányok átvételére berendezett helyiségbe ezen idő alatt 659 csomag érkezett; ugyaninnen 768 levél expediatott, a miből 320 reklamálás volt.

II.

A *kézirattár* az 1909. év harmadik negyedében ajándék útján 5 kötet újkori kézirrattal, 8 irodalmi levéllel és 1 irodalmi analektával, vétel útján 2 kötet újkori kézirrattal, áttétel útján 8 kötet újkori kézirrattal és 5 irodalmi analektával, összesen 29 darabbal gyarapodott. Vételre 120 koronát és 29 márkát fordítottunk.

Ajándékozók voltak dr. Bányai Elemér, ki néhány író hozzáintézett levelét, Melich János dr., ki egy vendnyelvű népdalggyűjteményt, Radnai Farkas besztercebányai püspök, ki Rómer Flóris utinaplóját az 1867-iki párisi vilákiállításról, Réthy László dr., ki a románok eredetéről szóló munkája német fordítását, özv. Schönherr Antalné, ki id. Ábrányi Kornél egy magyar rhapsodiáját a szerző saját kéziratában és id. Szinnyei József, ki Kazinczy Ferencz két levelét s a debreczeni kollégium hallgatóinak egy 1792-ig terjedő jegyzékét ajándékozta a kéziratárnak.

A szerzett anyagból kiemeljük az erdélyi fejedelemség XVIII. századi törvénykönyvét s a báró Wesselényi Miklós «Balitéletek» czimű munkájának kivonatát a szerző kezeirásában, valamint Russo Gregorio olasz krónikáját a XVI. századból.

A gyarapodás földolgozásán kívül folytatódott az irodalmi levelestár reviziója, azonkívül munkába vettük a zenei gyűjtemény végleges rendezését s a Pulszky Ferencz levelezése eddig rendezetlen részének földolgozását.

Az évnegyed folyamán 37 kutató 152 kéziratot, 145 irodalmi levelet és 1 irodalmi analektát használt. Kikölcsönöztünk 6 esetben 11 kéziratot és 1 irodalmi levelet.

III.

A *hírlaposztály* gyarapodása: A) Kötelezpéldányok: a) nyomdai kimutatással érkezett, csomagokban, 235 évfolyam 15.359 számban; b) számonként 5.457 szám; összesen 235 évfolyam 20.816 számban. B) Vásárlás Erdős Miklóstól 35 évf. 694 szám (amerikai hírlapok), Lappert Antaltól (108 kor.) 473 szám (külföldi kiegészítő hírlapszámok). C) Áttétel a könyvosztályból 187 szám. Végösszeg: 270 évf. 22.170 szám.

A könyvtár helyiségében 172 olvasó 418 kötet hírlapot, házonkívül 9 olvasó 15 kötetet használt; összesen 181 olvasó 433 hírlapkötetet.

Átnézett 270 évf. 16.573 szám. Czeduláztatott 407 évf., ebből új hírlap 31.

A nyomdai kimutatással érkezett kötelezpéldányok első ízben a növedéknaplóba jegyeztettek, minden alkalommal pedig külön nyilvántartó czedulákra. A számonként érkezettek hetenként besztattak a betürendben tartott teljes anyagba.

IV.

A *levéltár* az elmúlt évnegyedben vétel útján 815 drb, ajándék útján 2 drb, a könyvtár más osztályából való áttétel útján 13 drb, hivatalból eszközölt másolatok útján 22 drb, összesen 852 darabbal gyarapodott.

A letéteményezett családi levéltárak száma az elmúlt negyedévben nem gyarapodott.

Ajándékkal Mayer Lőrinc nyug. kántortanító Dunacsébről gyarapította a levéltár anyagát.

Vételre fordított 9466.60 kor. és 55 márka.

A törzsgyűjtemény gyarapodásából a középkori iratok csoportjára esik 17 drb, az újabbkori iratokéra 780 drb, az 1848/49-es iratokéra 12 drb, a czimereslevelekére 41 drb, a fényképekére 2 darab.

A nevezetesebb szerzemények közül megemlítendők a Kardos Samu debreczeni ügyvédől vett gyűjteménynek utolsó csoportja, mely különösen Wesselényi Miklóstra vonatkozó iratokat tartalmaz, továbbá a Súlyom Fekete gyűjtemény kiegészítése gyanánt megvásárolt 434 drb irat, mely főleg Erdélyre vonatkozó iratokat tartalmaz nagy számmal. Kiemelendő még Kossuth Lajosnak 1849. október 8-án Viddinben kelt irata, melyben családját

Guyon Richard gondjaira bizza, mely darab gróf Kreith Bélától vásároltatott meg.

A czimereslevelek és nemesiratok csoportja a következő darabokkal gyarapodott: 1. 1409. Zsigmond király czimereslevele a Garázda-család részére. Egyszerű, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyűjteményéből. — 2. 1415. Zsigmond király czimereslevele a Hotvafői-család részére. Egyszerű, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyűjteményéből. — 3. 1437. Zsigmond király czimereslevele a Pátrohi-család részére. Egyszerű, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyűjteményéből. — 4. 1508. ápril 9. Buda. II. Ulászló czimereslevele Hegyi István és Csortos László és Ferencz részére. Egyszerű, hivatalban készült másolat, a czimerkép színes hasonmásával. — 5. 1526. június 18. Buda. II. Lajos czimereslevele Vásárhelyi Gergely részére. Egyszerű, hivatalban készült másolat, a czimerkép színes hasonmásával. — 6. 1533. május 6. Bécs. I. Ferdinánd czimereslevele Hevesi Bornemissza Benedek részére. Egyszerű, hivatalban készült másolat. — 7. 1551. márczius 2. Krakkó. Zsigmond Ágost lengyel király czimereslevele Chay István részére. Külföldi. Egyszerű, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyűjteményéből. — 8. 1552. szeptember 4. Bécs. I. Ferdinánd czimereslevele Baslaci Jurkin Tamás részére. Külföldi. Egyszerű, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyűjteményéből. — 9. 1561. márczius 28. Bécs. I. Ferdinánd czimereslevele Sikvai Bélaváry János részére. Egyszerű, hivatalban készült másolat. — 10. 1564. január 17. Bécs. I. Ferdinánd czimereslevele Skaricza máskép Lubwnych György részére. Ugyanaz. — 11. 1564. december 12. Bécs. Miksa király czimereslevele Ghyczy György és testvérei részére. Egyszerű, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyűjteményéből. — 12. 1566. június 29. Thury Gáspár és társai czimerkerő folyamodványa. Egyszerű, XVIII. századi másolat. — 13. 1568. márczius 27. II. János király czimereslevele Demjén mester részére. Egyszerű, hivatalban készült másolat. — 14. 1573. augusztus 9. Bécs. Miksa király czimereslevele Kunsch György részére. Egyszerű, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyűjteményéből. — 15. 1580. márczius 19. Prága. II. Rudolf czimereslevele Vincze Márton részére. Egyszerű, hivatalban készült másolat. — 16. 1582. december 3. Varsó. Báthory István czimereslevele Rozsnyay Dávid részére. Ugyanaz. — 17. 1583. április 28. Pozsony. II. Rudolf czimereslevele Szőke Péter részére. Ugyanaz. — 18. 1597. augusztus 1. Prága. II. Rudolf czimereslevele Thury Gergely részére. Eredeti. — 19. 1600. augusztus 13. Prága. II. Rudolf czimereslevele Bierdämpfel János részére. Egyszerű, hivatalban készült másolat. — 20. 1602. október 1. Prága. II. Rudolf czimereslevele Hüttl Kristóf, Farkas, Kristóf és Vilmos részére. Külföldi. Ugyanaz. — 21. 1630. szeptember 15. Szamos-

útvár. Brandenburgi Katalin czimereslevele Vargyasi Kósa János részére. Ugyanaz. — 22. 1630. február 13. Bécs. II. Ferdinánd czimereslevele Bermayr Farkas részére. Ugyanaz. — 23. 1632. május 3. Gyulafejérvár. I. Rákóczi György czimereslevele Váradi Köleséri Mihály részére. Ugyanaz. — 24. 1635. január 17. Sopron. II. Ferdinánd czimereslevele Beleznay Ferencz részére. Eredeti. — 25. 1635. július 6. Bécs. II. Ferdinánd czimereslevele Horváth Mihály részére. Egyszerű, XIX. századi másolat, Nagy Iván gyűjteményéből. — 26. 1646. szeptember 28. Pozsony. III. Ferdinánd czimereslevele Szabados Kristóf részére. Egyszerű, hivatalban készült másolat. — 27. 1655. április 26. Pozsony. III. Ferdinánd czimereslevele Ujfalussy György részére. Eredeti. — 28. 1662. május 2. Bécs. I. Lipót czimereslevele Khácsér János részére. Egyszerű, hivatalban készült másolat. — 29. 1665. április 22. Bécs. I. Lipót czimereslevele Váradi Köleséri Sámuel részére. Ugyanaz. — 30. 1667. február 8. Bécs. I. Lipót czimereslevele Berger Lőrincz részére. Ugyanaz. — 31. 1667. május 10. Trenčsén vármegye nemesi bizonyítványa Podhragyai László részére. Egyszerű, XIX. századi másola., Nagy Iván gyűjteményéből. — 32. 1676. november 18. Gyulafejérvár. Apafi Mihály czimereslevele Dálnoki Gothárd Jakab részére. Egyszerű, hivatalban készült másolat. — 33. 1696. deczember 14. I. Lipót czimereslevele Köleséri Sámuel részére. Ugyanaz. — 34. 1701. február 22. Bécs. I. Lipót czimereslevele Gyurka Demeter részére. Ugyanaz. — 35. 1702. január 10. Bécs. I. Lipót czimereslevele Sewwaldt Márton részére. Ugyanaz. — 36. 1726. június 18. Bécs. VI. Károly czimereslevele Paur Antal részére. Ugyanaz. — 37. 1777. június 7. Bécs. Mária Terézia czimereslevele Taborovics Gábor részére. Külföldi. Eredeti. — 38. 1778. január 19. Szatmár vármegye nemesi bizonyítványa a Thury-család részére. Eredeti. — 39. 1822. május 3. Bécs. I. Ferencz czimereslevele Wentzel József részére. Egyszerű, hivatalban készült másolat. — 40. 1835. szeptember. Szatmár vármegye nemesi bizonyítványa a Thury-család részére a családnak erre vonatkozó folyamodványával együtt. Eredeti. (2 drb.) Megjegyzendő, hogy e gyarapodásnak azon darabjai, melyek Nagy Iván gyűjteményéből származnak, Nagy Ivánnak régebben megvett, a kéziratárban lévő másolataiból utólag választattak ki a levéltár részére. Azonkívül megjegyzendő, hogy a M. Heraldikai és Genealogiai Társasághoz beküldött czimereslevelekről a levéltár részére ez évben egyszerű másolatok készítettek.

A lefolyt évnegyedben 43 kutató 31.656 darabot használt. Kikölesönöztetett 1 térítvényen 31 drb irat.

A negyedévi szerzemények földolgozásán és a végleges növedéknaplóba való beírásán kívül befejeztetett a Görgey-család

levéltárának kiegészítésére beérkezett újabb letétemény földolgozása, melynek állománya a következő: 6 drb XIV. századi, 1 drb XV. századi eredeti irat, 35 drb középkori oklevélmásolat, 37 drb XVI. századi, 329 drb XVII. századi, 2630 drb XVIII. századi, 295 drb XIX. századi, 9 drb XX. századi irat, 22 drb genealogiai tábla, 15 drb térkép és tervrajz és 53 drb elenchus és iratjegyzék, összesen 3432 drb irat. A Szunyogh-levéltár birtékozása a XIX. századig haladt előre és előreláthatólag október hó folyamán e levéltár is végleg rendezve lesz. Folyamatban van jelenleg még a Kapuváry-család levéltárának rendezése.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA 1908-BAN.

A könyvtári munkálatok az elmúlt évben is rendszeresen folytak. A könyvtárnokság működése nemcsak a már rendezett szakok folytatólagos kiegészítésére szorítkozott, hanem az évek óta összegyűlt iskolai könyvek lajstromozása is megkezdődött.

Különös gondot okoz azonban a könyvek elhelyezése. A könyvek sok helyen három sorban vannak berakva, a mi a keresést nagyon megnehezíti. Eddig, a mennyire a könyvtár költségvetése engedte, pótállványokkal segítettünk az elhelyezésen. Sajnos, a legközelebbi jövőben a költségvetés megszorítása miatt ez elmarad. Ugyancsak ez fogja okozni azt is, hogy a könyvek beköttetése csak a legszükségesebbre fog szorítkozni.

A könyvtár rendezéséről a következő adatok tanúskodnak. A rendezett tudománysszakok száma 54; ezek 78.197 munkát foglalnak magukban, és pedig:

Bibliographia 1342, Encyklopaedia 161, Philosophia 2087, Mythologia 123, Theologia 4870, Paedagogia 2482, Széptudomány 1010, Anthropologia 579, Jogtudomány 1433, Magyar Jogtudomány 2034, Politika 3083, Magyar Politika 3014, Magyar országgyűlés 95, Történelem 6594, Magyar Történelem 3570, Életírás 3376, Földrajz 1128, Magyar Földrajz 615, Térképek 936, Utazás 1390, Statisztika 833, Schematismus 354, Hadtudomány 1059, Régészet 1535, Éremtud. 255, Matematika 1300, Természettudomány 253, Természettan 1096, Vegytan 478, Természettudomány 140, Állattan 763, Növénytan 498, Ásvány- és földtan 592, Gazdaságtan 4800, Orvostudomány 2653, Nyelvtudomány 2657, Classica-philologia 1065, Görög irodalom 924, Latin irodalom 998, Újlatin irodalom 836, Magyar nyelvészet 688, Régi magyar irodalom 679, Magyar irodalom 5945, Germán irodalmak 2009, Francia irodalom 1071, Olasz-spanyol irodalom 292, Szláv irodalom 493, Keleti irodalmak 1950, Incunabulumok 445, Akadémiák és társulatok kiadványai 664 Magyar Akadémia kiadványai 394, Magyar folyóiratok 403, Külföldi folyóiratok 207, Bolyaiana 41.

A szakkatalogus áll 139 kötetből és 50 czédulatokból. Az általános czédulakatalogus 189 tokban van elhelyezve.

A könyvtár gyarapodása, a járuléknapló kimutatása szerint, a következő: Vétel útján 566 mű 678 kötetben, 249 füzetben. Kötelesepéldányként 235 nyomda 9087 művet 1904 kötetben, 7627 füzetben, 269 zeneművet 16 kötetben és 305 füzetben és 116 térképet küldött be. Magánosok és hatóságok ajándékaiként 194 művet 41 kötetben, 261 füzetben kapott a könyvtár. 136 akadémiától és tudományos társulattól 722 mű 343 kötetben, 713 füzetben érkezett a könyvtárba. Az Akadémia saját kiadványaiból 24 művel 5 kötetben, 34 füzetben gyarapodott.

A könyvtár olvasóterme az elmúlt évben 222 napon volt nyitva és ez idő alatt 6245 olvasó 8127 művet használt, míg házi használatra 136 kölcsönző 788 művet vett ki.

Az Akadémia Goethe-gyűjteménye is szaporodott vásárlás és ajándékozás útján. Az ajándékok dr. Elischer Gyula úrtól és gróf Kuun Gézáé ö Méltóságától származnak. A grófné boldogult férjének Goethe relief-arczképével diszitett sétatoltját ajándékozta a múzeum számára, mely valószínűleg Goethe unokáitól kerülhetett a bold. főúr tulajdonába. Vásárlás útján 37 művel gyarapodott. A gyűjteményt az elmúlt évben is számosan látogatták.

A kéziratárban a rendezés folytatódott. A *Történelem* című szakban 488 kéziratból (köztük több colligatum), 287 irodalmi levélről és 744 okiratról 2467 czédula készült. Az *Irod. Levelek* című szakba újabban beiktatott 474 levél, mely 309 katalogus-czédulára lajstromoztatott. Kégl Sándor úr, a M. Tud. Akadémia tagja, a keleti kéziratok lajstromozását befejezte. A kéziratárnak 32 látogatója volt. Házi használatra 8 magánegyen és 3 intézet 11 kéziratot, 227 irod. levelet és 43 oklevelet vett ki. A gyarapodás vétel útján 6 kézirat és 1 levél. Ehhez járulnak Dengi Kisfaludy-tanulmányai és a Thúry gyűjteményéből származó keleti kéziratok (10 kézirat 26 kötetben). Ajándékok: Lónyay Menyhértnek egy levele, Duka Tivadar jegyzetei Körösi Csomáról és hozzáintézett levelek.

SZAKIRODALOM.

Catalogue of books printed in the XVth century now in the British Museum. Part I. Xylographica and books printed with types at Mainz, Strassburg, Bamberg and Cologne. London, 1908. Printed by order of the trustees (ny. Oxford, University press). 2° XXVII., 312, 12 l. XXIX. tábla. Ára 36/—

Az inkunabulum-irodalom terén az utóbbi éveknek kétségkívül ez a legértékesebb terméke. A kétségtelenül XV. századi nyomtatványok összegét G. K. Fortescue előszavában 24—25 ezerre teszi, ebből a British Museumban — a kettőspéldányokat nem tekintve — csupán 7000 kötet van ugyan meg, de nagyrészt épen a könyvnyomtatás legelső éveiből. Így a Fust és Schoeffernek tulajdonított mintegy 115 nyomtatványból 78, a három legrégebb strassburgi könyvnyomtató műhelyéből kikerült 116 nyomtatványból 102 van a British Museum tulajdonában stb. Épen ezért az itt felhalmozott anyag leírókatalógusa egyúttal a korabeli irodalom meghatározására vonatkozó segéd-eszközök között is előkelő helyet fog elfoglalni.

A katalógust A. W. Pollard szerkeszti, A. J. K. Esdaile és J. V. Schroeder közreműködésével. A katalógus elrendezése azonos az ősnymtatványok felállításánál követett rendszerrel, melyet még Proctor állapított meg. E rendszer abban áll, hogy az ősnymtatványok megjelenésük országain belül helyek szerint vannak csoportosítva egy-egy hely könyvnyomtatóinak időrendi egymásutánjában. Az elhelyezésnek megfelelően Pollard katalógusa hat részből fog állani. Az első, immár megjelent kötet a xilographicákat s a legrégebb németországi ősnymtatványokat tartalmazza; a második rész a németországi incunabulák befejezését fogja hozni; a harmadik és negyedik kötet Olaszországnak lesz szentelve, míg az ötödik és hatodik rész a többi államokat s az általános mutatót foglalja majd magába.

Pollard az ekként katalogizálásra váró anyag könyvészeti feldolgozásánál szemmel tartott követelményeket a következő pontokba szedte: 1. Pontosan összevetendőek s verifikálandók a Proctor Róbertnek mintegy 10 év előtt magánvállalkozás gya-

nánt kiadott Indexében foglalt adatok. 2. Az évnélküli könyveknél megállapítandó az időrendi egymásután. 3. Új segéd-eszközök alkalmazása az inkunabulum-kutatás terén.

Az első pontra nézve Pollard csupán annyit jegyez meg, hogy Proctornak a betűformák lelkiismeretes összevetéséből s méréséből nyert következtetései nagyrészt megállták helyüket a felülvizsgálat alkalmával.

A második pontra nézve terjedelmesebb methodikai útmutatással szolgál. Az évnélküli nyomtatványok időrendi meghatározásánál három faktor irányadó. Az első annak megállapítása, hogy az illető nyomtatvány miféle minta alapján készült. A könyvnyomtatóknak ugyanis az első évtizedekben nagy gondot okozott a szöveg lapokba osztása s épen azért igen gyakran gondosan utánozták ugyanama könyv egy régebbi kiadásának a beosztását, elrendezését. Innen magyarázható, miért egyezik pl. Schoeffer 1472-iki latin bibliája szinte lapról-lapra az 1462-iki kiadással. A második az illető könyveket nyomtatók egyéniségének, tudásának gondos, figyelmes tanulmányozása, összehasonlítása, egybevetése. Végül a harmadik s legfontosabb kritérium a könyv előállításához használt anyag- és eszközökből vonható le. Ezek közül a papiros minőségéből s a vízjegyek fajából levonható következtetéseket Pollard csak a legkritikább esetben vette igénybe. Annál inkább támaszkodott a betűtípusokra. Ha évnélküli nyomtatványokban ugyanazon betűfajok vannak alkalmazásban, melyek keltezett darabokon is előfordulnak, úgy szinte kétségtelen, hogy ez évnélküli nyomtatványok keletkezési kora a megegyező típusokkal nyomtatott keltezett nyomtatványok legkorábbi s legkéseibb darabjai közé helyezendő. A valószínűséget csak az a körülmény csökkenti, ha az évnélküli darabok száma jóval nagyobb, mint az évjelzéssel ellátottaké.

A típusokról, évjelzésről, illusztrativ anyagról szóló megjegyzések közül Voullième szerint főleg az a megfigyelés érdemel figyelmet, hogy a betűk fémanysága ez első évszázadban rendkívül lágy volt s így gyors kopásnak volt kitéve, a mi viszont a betűkészlet gyakori átöntését eredményezte.

A katalógus beosztásáról a következőkben számolunk be:

Mint már említettük, a könyvezimek országokon belül városok szerint s a városokon belül ismét nyomdászok szerint csoportosítottak. A nyomdászok egymásutánját nem nevük betűrendje, hanem műhelyük első ismert termékének időpontja határozza meg. Minden városra vonatkozó részt az ottani nyomdászok betűrendes mutatója előzi meg; a mutató élén az anonyim-sajtók állanak.

Az egyes nyomdászokról rövid életrajzi vázlatot s az általuk használt betűtípusok pontos leírását kapjuk, utalással a kötet

végén táblákba szedett hasonmásokra. Az egyes könyvekről szóló bibliografiai czikkelyek kéthasábosan nyomattak s négy főrészből állanak. E részek a következők:

I. A szerző neve, a könyv rövid czime, tényleges vagy hozzátvetőleges kelte. A szerző nevét a lehető legegyszerűbb formában vették föl. A név jelzőjét csak az esetben tették ki, ha más, hasonló névű szerző megkülönböztetésére szolgál.

Névtelen műveket, melyek szerzőjét mindaddig nem sikerült kideríteni, egész rövid czimen vettek fel, pl. *Ars moriendi*. A keletet mindig a mai angol formában tették ki; a szögletes zárjel azt jelenti, hogy az évszámot ki kellett következtetni, ha az évszám mellett ez a megjegyzés áll «not after» (nem később), ez azt jelenti, hogy ez évszámot a könyvben található legkorábbi kézirati bejegyzés szolgálhatta.

II. A részletes leírás, melyet a czimből, incipitből, kolofonból s egyéb fontos részekből vett idézetek nyújtanak. Az abnormalis bőbeszédűség egy-két esetét kivéve, a czimet és a kolofont teljes egészében közlik. A könyv egyéb helyeiből vett idézetekkel igen gazdaságosan bántak s csak annyiban folyamodtak hozzájuk, a mennyiben a kötet tartalmáról nyújtanak közelebbi, a címleírásból ki nem deríthető, fontos részleteket. A ligatúrákat nem bontották fel, de a kétféle r-t és s-t ugyanazon, ma is használt tipussal szedették, míg a nagy betűket hol kiszedették, hol meg kisbetűvel írták át, eléje ragasztott («maj.») megjegyzéssel. A sorok szétválasztására a || jegye, a rövidítések jelzésére ... szolgál.

III. A kolláció, mely természetszerint a leírt mű bármely példányára illik, a következő adatokból áll: rétnagyság; ívjelzés; levelek száma; a sorok száma, annak megjelölésével, hogy melyik lapról vétetett; a szedés tükrének méretei centiméterekben; a betűfaj közelebbi megjelölése, s a főbb könyvészeti munkák megfelelő számára való hivatkozás.

E részletek közül bővebben a betűtípus megjelölésére terjeszkedünk ki, mivel ennek megállapítására Pollard új rendszert dolgozott ki. A betűfaj megállapításánál 20 sornyi szöveg méreteit veszi alapul, de mint Voullième megjegyzi, ez a módszer nem bizható meg teljesen. Ismeretes ugyanis, hogy úgy a különböző papírfajok, mint a pergamen a nyomás folytán különböző elváltozásoknak vannak alávétve s ennek következtében ugyanazon betűfaj méretei nemcsak különféle nyomtatványokban, hanem egyazon példány más-más részében is figyelemreméltó ingadozásoknak vannak kitéve.

IV. A partikuláriák, azaz a British Museum példányaira vonatkozó sajtós ismérvek összessége. Ide tartozik a példány anyagának megjelölése (papír v. pergamen), a leírt példány lap-

nagysága centiméterekben, az esetleges hiányok, továbbá a rubrumok és illuminációk feltüntetése; végül a fontosabb megjegyzések, főleg azok, melyek a leírt példány korábbi tulajdonosaira derítenek fényt s korhatározó vagy kulturtörténeti értékkel bírnak. Végül említés történik arról is, mikor s mi módon került a példány az intézet birtokába.

Mutatványul álljon itt magyar fordításban a *British Museum* egy elsőrangú ritkaságának, az 1457-iki mainzi psalteriumnak a leírása:

PSALTERIUM. Psalterium cum canticis, hymnis, etc.

*1457. augusztus 14.

1^a (vörös) Dñicis diebꝫ post festū trinitatis. Inuitatorium. || (fekete) Regē magnū dñm venite adoremus, (vörös) ps (fekete) Venite || (vörös) Dñicis diebꝫ post festū ephie Inuitatoriū || (fekete) Adorem⁹ dñm qui fecit nos, (vörös) Ps (fekete) venite (vörös) añ (fekete) Seruite. || B^eatus vir qui || non abiit in evovae || consilio impiorū... [143^b. Pñs spalmoꝛ codex. venustate capitaliū decoat⁹ || Rubricationibusqꝫ sufficienter distinctus, || Adinuēitione artificōsa impmendi ac caracterizandi. || absqꝫ calami vlla exaracōne sic effigiatas, Et ad euse || biam dei industrie est osummatas, Per Joliem fust || Ciuē magūtīnū. Et Petrū Schoffer de Gernszheim. || Anno dñi Millesio. cccc/lvij. In vigl'ia Assūpcois.]

Folio. [a—k¹⁰8m⁶; AB¹⁰C⁸+1.] 143 levél. 1^b: 20 sor, 285×182 mm. 29^a: 24 sor kisebb typpussal; 280×185 mm. Typusok: 286. és 234.* A versalis betűk veressel vannak nyomtatva, a két-, négy- és hatsornyi kezdő betűk kék és vörös színnel nyomattak olyképp, hogy a betű az egyik színben, a diszítés pedig a másik színben készült, s a színek egymást föl-váltják a használatban. Sok 2—12 sornyi köz hagyatott a hangjegyek és antifonák befogadására. Hain 13479.

A psalmusok, canticumok, capitulumok, hymnusok (kivéve a laudes matutinaet) és precesek liturgiái használatra a következő sorrendbe soroltattak: 1. Vasárnapi matutinum és laudes. 2. A későbbi horák (prima, tertia, sexta, nona). 3. Hétköznapiakra szóló matutinumok és laudes. 4. Vasárnapra s minden hétköznapiakra való vesperák. 5. Completorium. 6. (A litánia, mely e példányból hiányzik.) 7. A preces minores és maiores. A psalterium beosztása megfelel a minden római szertartású templomban használatos beosztásnak, kivéve azokat, a melyekben szerzetesi psalterium volt alkalmazásban, de az üres közök segítségével be voltak tölthetők a bármely templomban fennálló különbségek.

A psalterium két alakban adatott ki: (i) egy 143 leveles kiadásban, melyet most ez a példány és a windsori John Rylands-könyvtárban, a Darmstadtban s a Bibliothèque Nationale-ban őrzött egyik példány képvisel; (ii) egy a holtakért való vigiliákat s más imákat 32 hozzácsatolt levélrel feltüntető kiadás, mely összesen 175 levelet tesz ki s a melyet a bécsi, berlini, drezdai s II. párisi példány képvisel. A nyomtatást úgy látszik két ponton kezdték meg, a 2. és 125. levélen. Abból a tényből, hogy míg a 41—114. levelek lényegileg azonosak az összes példányokban, addig a 2—40. s 115—143. levelek két különböző sedést mutatnak, következtethetjük, hogy a könyvnek két különböző alakban leendő kiadása s a példányok szá-

* E számok a hasonmás táblákra vonatkoznak.

mának ebből kifolyó emelkedése, csak munka közben határozottatott el s hogy ennél fogva a már kinyomtatott részt újra ki kellett szedni, hogy az új tervnek megfelelő számú példányokat elő lehessen állítani. Az első levelet úgy látszik a könyv többi része után nyomtatták. Három változatát ismerjük.

Hártyán. 333×211 mm. Hiányoznak a 128. és 137—143. levelek, a melyek közül a 128., 142. és 143. levelet hasonmással pótolták. Nagyon megrongálták azok a tudatlan kísérletek, melyek a nedvesség s egyéb behatások által megrongált szók és betűk helyreállítására irányultak. A tiszta közzöket nagyrészt kézirati pótlásokra használták fel, melyek a példányt mainzi használatra tették alkalmassá, úgy hogy igen kevés kivétellel, melyek egy része kétségtelen tévedés, miután a kitöltést igen hanyagul végezték, megegyezik az 1474. és 1570-iki mainzi breviáriumokkal. A betoldott részek a következők:

1. Az egész zsoltárkönyvnek ferialis és néhány paschalis antiphonái.
2. Néhány responsorium, stb.
3. A himnuszok kezdőszavai.

Néhány vers és responsorium kivételével, melyek apróbb írással adattak hozzá, a zene is ki van téve a pótlásoknál. Néhány pótlás, főként alleluiák, sokkal későbbi (korai XVII. sz.?) kéztől származnak.

A pótlások a következő esetekben térnek el az 1474. és 1570-iki breviáriumoktól:

1. Sexta. (34. levél). A vasárnapi és hétköznapi responsoriumok összekevertettek, s a római sextához tartozó verset: «In saeculum saeculi veritas tua», a mainzi «In coelo et in saeculum saeculi veritas tua» helyett (helytelenül) a nona «Rerum Deus» kezdetű himnusa után tették s antiphonának nevezték, míg egy responsorium-részlet («clamantes et dicentes aduenisti redemptor noster. Ne») a mely úgy látszik vagy az advent- vagy a virágvasárnapi szertartáshoz tartozott, ugyane himnus elé ékeltetett.

2. Nona (36^b). A vasárnapi responsoriumot e szavakkal kezdi: «Amplius lava domine ab iniusticia fo corde meo.», e helyett, hogy «clamavi in toto corde meo», de a javító nagyon kitett magáért e helyen s nem egy revízió nyomai láthatók.

3. Hétfői matutinum (37. levél). A «Somno refectis artubus» kezdetű himnus kezdő szavait adja. Ez nem fordul elő a mainzi breviáriumokban. A rómaiba való.

4. Szombati laudes (114^b). A benedictus antiphonája római: «Illuminare dñe his qui in tenebris sedent et dirige pedes nostros in viam pacis Deus Israhel», a mainzi «In viam pacis dirige nos Domine» helyett.

5. Vasárnapi vesperák (115. levél). A 109. Zsolt. előtt «Dixit dño» kezdő szavak állanak, de az utána következő teljes antiphona: «Dirige domine deus meus in conspectu tuo [viam meam]», a mi a holtak matutinumának első zsoltáré. (5. zsolt.)

6. Hétköznapi vesperák. A ferialis antiphonákat minden napra megadja a Magnificatnál, kivéve csütörtököt. A római használatnak megfelelők. A mainzi breviáriumokban nem találhatók.

E példány kíséretében van egy kézirat, mely úgy látszik egybe volt vele kötve. A kézírás egykorú a nyomtatott psaltérium pótlásai

zömével s némely részében rendkívül hasonlít ez utóbbi kézvonásaihoz. Egy antiphonale része s tartalmazza:

1. Az adventre szóló vasárnapi matutinumok antiphonáit, a Curia Romana-nak megfelelően. 1. levél.

2. «Coelorum candor splenduit» hymnust szt. Ferencz stigmáiról. Ez a szt. Ferencz stigmáinak ünnepén (szept. 17.) az első vespera antiphonája a Curia Romana breviáriumában.

3. A «Primo dierum omnium» és «Nocte surgentes» kezdetű hymnusok (Vasárnapi matutina). 2^b levél.

4. A litánia. A szentek lajstroma megegyezik a Curia Romanaéval, kivéven, hogy SS. Berardus, Petrus Accursius és Otto, S. Bonaventura, S. Barbara és S. Anna kimaradtak és S. Bernardinus megelőzi S. Bernardus-t. 3—6. levelek.

5. A «Venite» és «Te Deum» 6^b — 9^b levelek.

6. Hymnarium, a Curia Romana breviáriumának megfelelően. 10—31. levelek. (A 3. sz. ide tartozik, de rossz helyen van.)

7. A holtak officiuma. 31^b — 36^b levelek.

8. A boldogságos szüz antiphonái. 37—38^b levelek.

9. A commune sanctorumból az evangelistákról (nem teljes), a vértanukról, a hitvallókról és egy szüzzel szóló rész, a római breviáriumnak megfelelően. 38—46^b levél.

A dallam általában meg van adva, a litánia és mindegyik hymnus kezdő verse kivételével.

A Greenwille-féle példány, mely azelőtt Weisenburg gróf tulajdona volt. (G. 12216.)

Dr. Gulyás Pál.

Binz, Gustav: *Die Handschriften der Oeffentlichen Bibliothek der Universität Basel. Erste Abteilung. Die deutschen Handschriften. Erster Band.* Basel, 1907. Gasser u. Ciény. 8-r. XI, 437 l. Ára 25 M.

A baseli egyetemi könyvtár közel másfélezer kötetes kéziratgyűjteményéről, melynek zöme az ottani karthausi szerzet könyvtárából származik, egész napjainkig nem volt más tájékoztató, mint az a szüksézájú jegyzék, a melyet Hänel 1829-ben Lipcsében kiadott egyetemes kéziratkatalogusában Johann Zwingernek 1672—78-ban készült czímtára alapján közölt. Minthogy maga a Zwinger készítette czímtár sem felel meg többé azoknak a követelményeknek, melyek egy kéziratkatalogustól joggal megkivántatnak, a baseli könyvtár igazgatósága, részben a porosz kir. Akadémia ösztönzésére, 1904-ben elhatározta, hogy a modern alapelvek alapján újra elkészíteti kéziratkészletének leíró jegyzékét s azt nyomtatásban is közrebocsátja. Az új czímfölvételt az anyag új beosztásával, felállításával nem kötötték egybe, hanem megtartották a régi jelzeteket, a melyek egy része az irodalomban már polgárjogot nyert. Az osztályok a következők: A. Hittudomány (papiroson); B. Hittudomány (hártyán); C. Jog-

tudomány; DI—III. Orvostan; DIV—E. Történelem; F. Bölcsészet. Szépirodalom; G. Levelek; H. Svájcezi történet; O. Vegyesek; AA. Helvetica; Aλ Basiliensia.

Ebben a kötetben az A. osztály van feldolgozva, de nem meríti ki az osztály egész anyagát, hanem csakis azon részét veszi figyelembe, mely a porosz akadémia által kidolgozott tervezet keretébe illik. E tervezetnek a feldolgozandó anyagra vonatkozó megállapodásait a következőkben foglaljuk össze: feldolgozandók 1. az összes németnyelvű irodalmi jellegű kéziratok egész 1520-ig (az oklevelek, jegyzőkönyvek, elenchusok, glossák és üzleti természetű följegyzések kivételével); 2. az 1520 utáni időből mindazok a németnyelvű kéziratok, melyek középkori művek másolatai, továbbá a XVI. és XVII. századi németnyelvű szépirodalom, emlékiratok, útleírások; 3. a szépirodalmi jellegű közép- és újkori latinnyelvű kéziratok s olyan latin szerzők összes művei, a kik németül is írtak; 4. az egyéb nyelvű iratok közül azok, melyek középkori német művek fordításai.

Az előttünk fekvő kötetet Binz Gusztáv könyvtáros és rk. egyetemi tanár készítette, aki pontos és megbízható könyvészeti leírásait számos érdekes szemelvénynyel tette érdekesebbé. A munka használatát megkönnyíti a héttrendbeli mutató: egy a leírt kéziratok könyvtári jelzetéről, egy a korábbi tulajdonosokról, egy a prédikációk elmondásának helyéről, egy a kéziratok leírásának helyéről, egy a másolókról, egy a miniaturákról és díszbetűkről, s végül egy a szerzőkről, czimekről és rendszókról tájékoztat.

A gonddal készített, szépnyomású kötet fontos adalék a középkori német irodalom és művelődéstörténet ismeretéhez. Σ.

Schreiber, W. L. u. Heitz, Paul. *Die deutschen «Accipies» und Magister cum Discipulis-Holzschnitte als Hilfsmittel zur Inkunabel-Bestimmung.* (Studien zur deutschen Kunstgeschichte. Heft: 100.) Strassburg, 1908. J. H. Ed. Heitz (Heitz & Mändel). 8-r. 702 l. 75 képes tábla. Ára 10 márka.

A bibliografiai kiadványairól ismert nevű kiadó a könyvészet iránt viseltetett szeretetének akart kifejezést adni, a mikor hasznos műtörténeti vállalata jubileumi füzete gyanánt oly művel lépett a nyilvánosság elé, a mely elsősorban az ősnymotványok kutatóit érdekli.

Hetvenöt képes táblán összegyűjtve kapjuk egy és ugyanazon téma hetvenötfele változatát az 1473-tól 1515-ig terjedő időközből. Ez a téma, mely már a könyvnyomtatás előtti korból fenmaradt kódexek egy részében is elég gyakran előfordul, az iskolamester tanítványa társaságában, illetve nagyobb hallgatóság körében. Az ábrázolások egy részén mondatszalg talált alkal-

mazást, e felirással: *Accipies tanti doctoris dogmata sancti*. Az elrendezés eléggé változatos: a mester hol álló, hol meg ülő helyzetben van ábrázolva, könyvvel a kezében vagy a nélkül, néha galamb szállt a vállára, néha vesszőt ragad, ruhája hol világi, hol egyházi, sőt néha-néha a templomban oktató gyermek Jézus alakját ölti magára; a növendékek rendszeren körülülük a mestert, vagy áhitattal hallgatják előadását, vagy könyvből olvasnak előtte, vagy pedig írásba mélyednek. A színhely vagy a tanterem, vagy a szabad természet.

Az ábrázolások csoportosításánál Schreiber a képeken feltüntetett tanítványok számát vette irányadóul. E főcsoportokon belül a sorrendet egy-egy variáns-sorozat legrégebb, tehát alapalakja határozta meg. Minden hasonmást rövid leírás, előfordulásának első éve, a duz birtokában levő könyvnyomatok jegyzéke kíséri.

Schreiber szerint a magister cum discipulis-metszetek eredete a Németalföldön keresendő; német nyelvterületre Amorbach János baseli nyomdász útján hatol 1489-ben. 1490-ben tünt föl először Quentell H. kölni könyvnyomató Accipies-metszete, melyet a német utánpótlók egész özöne követ. A külföldi, hasonló tárgyú metszetek közül fölemlíthetjük a Caxton *Mirror of the World* cz. 1481-iki kiadványán látható képet, mely a magistert öt tanítványa körében ábrázolja s a Bevilacqua Simon velencei nyomdász Terentius-kiadása címlapjain látható csoportképet, mely több későbbi kiadványán is előfordul. Schreiber jelen munkájában azonban a külföldi emlékeket nem közli, mert a vállalat keretei fölvetelüket nem engedték meg, de kilátásba helyezte, hogy külön füzetben ezt az anyagot is közölni fogja.

Schreiber műve még így is, e területi korlátozások ellenére, hasznos segédkönyv az inkunabulumok meghatározásánál, jól lehet a meghatározás legfőbb kritériuma ily képekkel ellátott tankönyveknél is a betűtípus marad. Gl.

M. Pellechet. *Catalogue général des incunables des bibliothèques publiques de la France. Tome troisième. Compagnies-Gregorius Magnus.* Paris. 1909. A Picard et fils (nyom. Lille, L. Daniel) 8-r., VIII., 653 l.

Néhai *Pellechet* kisasszony nagyszabású inkunabulum katalógusának III. kötete, mely a Compagnies-Gregorius Magnus címűszavak közé eső részt — összesen 1506 művet — reperi-torizálja, miként a II. kötet is *Polain* gondozásában jelent meg. A földolgozott anyagról általános tájékozásul a következő összeállítását közöljük, mely élénk fényt vet a XVI. század szellemi művelődésére. A *Danse macabré*e háromféle kiadását sorolja föl

Pellechet kisasszony 12 példányban; *Dante* Divina commediája 12 kiadásából 40 példány van meg; a legtöbb: 7 a firenzei 1481-iki kiadásból, melyet rézmetszetű illusztrációi tesznek híressé. *Dares Phrygius* Historia Troiana című művéből három kiadás 5 példány, *Dares* Augustinus Elegantiolae-jéből 34 kiadás (köztük 20 kiadás eddig ismeretlen!) 44 példány, *Dictis* Cretensis Historia Troianájából 5 kiadás 8 példány, *Diodorus* Bibliothecájából 7 kiadás (köztük 3 ismeretlen) 20 példány, *Diogenes* Laertius Vitaejéből 11 kiadás (köztük egy ismeretlen) 40 példány, *Diomedes* De arte grammaticájából 8 kiadás 15 példány, *Dionysius* de Lewis Speculum aureumából 25 kiadás 60 példány, *Donatus* De octo partibus orationisából 21 kiadás 23 példány, *Durandus* Speculum iudicialéjából 12 kiadás 26, részben csonka példány, *Ebrardus* Graecismusából 15 kiadás (köztük eddig ismeretlen 11!) 18 példány, *Froissart* Chroniquesjából 2 kiadás 10 példány, A. *Gellius* Noctes Atticaejából 10 kiadás (köztük egy ismeretlen) 33 példány, *Gerardus* de Vliederhaven, Cordialejából 45 kiadás (köztük 24 ismeretlen) 106 példányban, *Gerson* művei 119 féle kiadásban, ebből öt esik az összes művekre, 114 az egyes dolgozatokra, a *Gesta Romanorum*ból 19 kiadás 41 példány, *Gratianus* Decretumából 35 kiadás (köztük öt ismeretlen) 78 példány, végül *Gergely* pápa 9 műve 49 kiadásban van meg a francziaországi könyvtárakban.

A címleírásokat e kötetbe is ugyanazon szeretetteljes pontosság jellemzi, mely az első két kötet előnye.

Dr. Gulyás Pál.

Slater, J. Herbert: *Handbuch für Büchersammler und Bücherliebhaber*, Jena, 1906. H. W. Schmidt. (nyom. Lippert & Co. Naumburg a. S.) 8-r. XII., 218 l. 27 melléklet. Ára 6 M.

Míg *Rouveyre* tízkötetes munkája szinte kizárólag a francia bibliofilek igényeit tartja szem előtt s *Mühlbrecht* kézikönyve, habár inkább törekszik egyetemességre, elsősorban a német könyvpiacot veszi figyelembe, addig *Slater* munkája, mely szintén általános keretek közt mozog, főleg az angolországi viszonyokra van tekintettel. Épen azért megvan a helye az előbb említett két munka mellett, melyeket lényegesen kiegészít.

A gazdag anyagot tizenkét fejezetben tárgyalja szerzőnk, a következő sorrendben:

1. fejezet. Tanácsok kezdők számára. Általános fejtegetéseket tartalmaz, megjelöli a könyv tárgyát, jellemzi a könyvgyűjtés váltakozó irányait s néhány alapfogalmat — minők a «ritkaság», «körülvágott és körülvágatlan példány», «korlátolt példányszám» stb. fogalma — tisztáz.

2. fejezet. Néhány gyakorlati részlet czimén, a könyvek rétnagyságának meghatározási módozatait, a kollacionálás szükségességét s a könyvek tisztításának, javíttatásának technikáját adja elő. A zsirfoltok eltüntetésére pl. a következő módot ajánlja: a foltos lapot két itatóspapír közé helyezzük s meleg vasaló alá tartjuk. A meleg javarészt felszívja a zsiradékot. A még visszamaradó nyomokat egy kis terpentinnel vagy fölmelegített alkohollal kezelhetjük. Szintúgy bőven tárgyalja a tintafoltok eltávolítására kínálózó módokat. Oxál-sav, sósav s klórmész alkalmazását ajánlja, de maga is hozzáteszi, hogy e szerek nem válnak a papír rostozatának előnyére. Bőrkötések javításához kaucsukot, pergamentkötések tisztításához közönséges szappanos vizet, kalikótáblák tisztításához pedig tojásfehérjét használhatunk.

A 3. fejezet a kéziratokról szól, a negyedik a papirosról és a vízjegyekről. Ez utóbbiak néha a hamisítások fölismeréséhez nyújtanak módot. Így pl. *Byron English bards and Scotch reviewers* cz. év nélkül megjelent művének eredeti kiadása az, a melynek papirosában az 1805. évszám van vízjegyként alkalmazva; másféle egykorú példányok a jogosulatlan utánnyomatok közül valók. A papírnemekről szólva, megemlíti, hogy az ujabban Angliában kiváltképp kedvelt «indiai papiros» a bambusz belső rostjaiból készül s a legvékonyabb, át nem látszó papír.

Az 5. fejezet a szorosabb értelemben vett bibliografia körébe vág. A nyomtatványok czímlapjainak s a kolofonnak fejlődését vázolja. Az első sajtóképi czímlappal ellátott nyomtatvány Erhardt *Ratdolt* által 1476-ban Velenczében nyomtatott naptár. Az első angolnyelvű czímlappal bíró nyomtatvány az «*A passing gode lityll book... agenst the Pestilens*» cz. év és helynélküli nyomtatvány, melynek keletkezését 1486-ra teszik s William de Machlinia sajtójának tulajdonítják. A tanulságos fejezetet egy kis latin-német helynév-szótár rekeszti be, mely teljességre távolról sem törekszik.

A hatodik fejezet az inkunabulum fogalmát, a legfontosabb korai könyvnyomtatókat s a bölesőkori nyomtatványok ismérveit tárgyalja.

Az illusztrált könyveknek van szentelve a hetedik fejezet, mely elsősorban az angol termékeket írja le tüzetesebben. Fejtegetései kapcsán több közkeletű tévedést igazít helyre. Így kimutatja, hogy a legrégebb Angolországban készült rézmetszetek Thomas Raynald: *The birt of mankynde* 4° 1540. cz. művében fordulnak elő s nem mint eddig hitték, Hugh Broughton: *A conceit of scripture*, 1596. cz. művéhez. A fametszők közül a két Bewick-kel s William Blakekel foglalkozik tüzetesebben. Ez utóbbinak 1825-ben *Job* könyvében készült 25 műlapját Sotheby 1903 márcziusában, az eredetiekkel együtt 112.000 márkáért árverezte el.

A nyolczadik fejezet néhány újabbkori híres könyvnyomtatóműhelyről emlékezik meg. A könyvsajtó klasszikusai: az Aldusok, Elsevirek, Estiennek, Plantinok, Giunták, Toryk mellett a régibb angol sajtók közül John Daye, John Baskerville, Robert és Andrew Foulis műhelyeit, a XVIII. század második felében hirre kapott Strawberry Hill Presst, a mult század utolsó évtizedében William Morris alapította Kelmscott Presst s a hatása alatt keletkezett egyéb magánsajtókat (Vale Press, Dove Press, Essex house Press stb.) ismerteti.

A bibliofilek érdeklődésének egy másik népszerű s közkedveltségű területe a könyvkötés. Erről szól a IX. fejezet, mely lényegileg semmi újat sem tartalmaz.

Szintügy kevés új van a híres könyvgyűjtőknek szentelt X. fejezetben, mely javarészt francia bibliofilekről beszél. Az angolok közül csupán Richard de Buryt, az uralkodó család tagjait s Arundel és Leicester grófjait jellemzi bővebben.

A XI. fejezet a könyvek árveréséről s az antikváriusok árjegyzékeiről szól, történeti áttekintés kapcsán.

A XII. fejezet végül az első kiadásoknak s kuriozáknak van szentelve s nagy adathöszéggel, de sajnálatos rendszertelenségével tűnik ki.

Megbízható név- és tárgymutató rekeszti be a kötetet, melynek érdekét 27 melléklet s 31 szöveggép fokozza. A fordítás kielégítő, bár néhol kissé döcögös. *Bibliofil.*

Catalogus codicum manu scriptorum Bibliothecae Regiae Monacensis. Tom. I. Par. V. Codices sanscriticos complectens. Die Sanskrit-Handschriften der K. Hof- und Staatsbibliothek in München. Beschrieben von † Theodor Aufrecht. München. 1909. Palm'sche Hofbuchhandlung (ny. Leipzig, G. Kreysing). VIII, 228 l. Ára 7.50 M.

A midőn a müncheni udvari könyvtár 1875-ben kézirat-katalogusa első kötetének negyedik füzetét közzétette, melyben a héber, arab s persa nyelveken kívül eső keleti kéziratok vannak feldolgozva, a könyvtár mindössze 11 sanskrit kéziratot vallott magáénak s rövid leírásuk alig fél ívre terjedt. Röviddel e kötet megjelenése után a könyvtár sanskrit kódexkészlete hirtelen felnövekedett. 1877. áprilisában ugyanis a könyvtár megvásárolta néhai Martin Haug egyetemi tanár nagybecsű kéziratgyűjteményét, melynek javarésztét a jeles orientalista hatévi indiai tartózkodása alatt szerezte meg. A gyűjtemény, a róla még 1876-ban részben E. West dr. gondozásával készített jegyzék szerint, 34 egyéb kéziraton kívül 343 sanskrit kéziratot tartalmazott. Ekként egy csapásra igen tekintélyes sanskrit kódex-

gyűjtemény került az udvari könyvtár birtokába, mely azóta, főleg ajándék útján, folyton gyarapodott.

Jelen részletes leiró-katalógus az 1907. április 3-án Heidelbergben hirtelen elhunyt Theodor Aufrecht utolsó munkája. A korrekurát csupán az első három ívből végezte el, a mikor a halál kiütötte kezéből a tollat. A további korrekurát Julius Jolly würzburgi egyetemi tanár s Richard Schmidt hallei magántanár vállalták magukra, a kik az Aufrecht kézírata alapján készült szedést az eredetivel összevetették s több tekintetben helyesbítették és kiegészítették. A könyvtári jegyek revízióját dr. Leidinger, a könyvtár tisztviselője végezte.

A katalogizált anyag 286 tételszám alatt lőn egyesítve s a következő kilencz főszakba osztva: *A*) Védica (206 tétel); *B*) Bölcsészet (13 tétel); *C*) Mahābhārata és purának (9 tétel); *D*) Dharma (erkölcsi művek, 39 tétel); *E*) Költészet (2 tétel); *F*) Nyelvtan (2 tétel); *G*) Tantra (u. i. e szektára vonatkozó vallási iratok, 10 tétel); *H*) Orvostan (3 tétel) s végül *I*) Nyelvjárásban írt művek (2 tétel).

Az egyes tételek bibliografiai leírása a levelek számára, méreteire, sorszáma, iratási idejére, az egyes iratok beosztására s legfontosabb kiadásaira terjednek ki. A fontosabb részek incipitjei szintén lenyomattak. Az egyes darabok jelenlegi signaturái mellett a Haug-féle jegyzék száma is kitették, hogy ekként az új katalógus használatát megkönnyítsék. A katalógus végén több táblázat van, melyek a kéziratok különböző korabeli signaturáiról nyújtanak áttekintést. A művekről s azok szerzőiről készített kettős mutató s a sajtóhibák, pótlások jegyzéke rekeszti be a kötetet, mely szakkörökben régóta érzett hiányt pótol. Σ.

Enschedé Ch. *Fonderies de caractères et leur matériel dans les Pays-Bas du XVe au XIXe siècle.* Haarlem. 1908. De Erven F. Bohn. 2. XXXIV, 404 l. Ára vászonba kötve 100 M.

E pazar fényvel kiállított kötet szerzője a Joh. Enschedé en Zonen világhírű haarlemi betüöntőcég beltagja, a kit a betüöntés történetének tanulmányozására 1893-ban, czége másfél-százados évfordulója ötletéből kapott kedvet. Hosszas tanulmányainak eredménye jelen, a németalföldi betüöntés történetében alapvető munka, melynek az a körülmény, hogy szerző vizsgálódása körébe nemcsak a tényleg Németalföldön készült betükészleteket, hanem a régi francia s német öntődékből bevitt anyagot is bevonta, szinte egyetemes jelleget és jelentőséget kölcsönöz.

Enschedé nem kevesebb mint 372 betükészletet dolgozott föl munkájában, melynek zöme a XVIII. századra esik. A föl-

dolgozott anyagról s így magáról a kötet értékéről is a következő táblázat ad fogalmat:

	XV. sz.	XVI. sz.	XVII. sz.	XVIII. sz.	Összesen
Flamand	5	—	6	28	39
Római és olasz	1	—	10	73	84
Német	—	—	1	51	52
Görög	—	1	6	7	14
Arab	—	—	2	3	5
Maláji	—	—	1	3	4
Maláji római	—	—	—	3	3
Sziriai	—	—	1	—	1
Örmény	—	—	—	4	4
Zsidó	—	—	4	23	27
Rabbinusi	—	—	1	9	10
Irott	—	5	1	10	16
Árnyékolt	—	—	—	1	1
Kettős nagy betűk:					
római és olasz	—	1	2	23	26
görög	—	—	—	5	5
írott	—	2	—	8	10
árnyékolt	—	—	—	16	16
görög árnyékolt	—	—	—	4	4
fantasztikusok	—	—	—	13	13
Kezdőbetűk	—	—	15	15	30
Zsoltárhangjegyek	—	—	2	4	6
Mozgó hangjegyek	—	—	—	2	2
	6	9	52	305	372

Ezt az anyagot számos fejléc, keretelés, záródísz s egyéb tipográfiai ékítmény egészíti ki.

Kezdetben rendszerint a könyvnyomtatók egyúttal betüöntők is voltak, bár vannak oly esetek is, hogy egy-egy könyvnyomtató máshonnan szerezte be betüanyagát. A legrégebb ismert németalföldi betüöntő delfti Henric könyvnyomtató volt, a ki művei kolofonjában fölötte jellemzően *lettersnijder*-, illetve *littersnijder* (betüemetsző)-nek nevezi magát. Úgy látszik, 1495-ig Delftben tartózkodott s a következő évben Anversben nyitott műhelyt. Henric anyabetüinek egy része, úgy látszik Cornelis Henricx előbb delfti, majd hágai nyomdász birtokába ment át s innen Aelbrecht Hendricksz állami könyvnyomtató tulajdonába került. Aelbrechtnek nem volt fia s így nyomdáját a matriczákkal együtt veje, Hillebrant Jakobszoon van Won örökölte. Ez utóbbinak halála után a céget özvegye, majd fia, az ifj. Hillebrant vezette tovább. Ez utóbbi csakhamar ráunt a mesterségre s 1670-ben áruba bocsátotta a nyomdai fölszerelést. Henric matriczáit, úgy látszik, Daniel Elzevier amsterdami nyomdász vásárolta meg, mert utóda, Jan Raman és társa betüöntője eladásakor 1767-ben ismét előbukkának. A minták ekkor mentek át az Enschedé-czég birtokába, mely ma is őrzi őket.

Hasonló módon igyekezik szerző végigkísérni az ujabban keletkezett betűminták sorsát is, habár nem mindegyikről tudta ily teljesen kideríteni hányattatása történetét. Fejtegetéseit számos hasonmás diszítí, melyek szinte túlnyomó részben nem czinkográfiai uton készültek, hanem a meglevő minták igénybevételével ujonnan öntött betűkkel újraszedettek. A későbbi korszakokból kiemelendők az amsterdami Joan Blaen czég készítette fametszetű kezdőbetűminták a XVII. század első feléből; az idősebb Bartholomeus Vorkens készítette levéldiszes inicziálék 1654-ből; az év hónapjait jelképező fametszetű vignetták, melyeket Esayas van de Velde rajzai nyomán Christoffle van Sichem állított elő; egy ismeretlen szerző 18 szatirikus vignettája (160—161. l.), a *Gazette de Cologne* nyomtatásához fölhasznált román és olasz petit-betűk 1757-ből s a XVIII. század legszorgalmasabb betűmetszőjének, J. F. Rosartnak több százra menő tipográfiai ékítményei.

Dr. Gulyás Pál.

Kun S. *Kéziratok és autogrammok jegyzéke.* Budapest (1909.) Neuwald Illés utódaí. 32 l.

Kun S. budapesti antikvárius-czégnek e legújabb, immár 31. sz. jegyzékére, mely 531 kéziratot és 163 autogrammot tartalmaz, ez úton hívjuk fel a gyűjtőközönség figyelmét. Ez imponáló kézírattömeg nagy része a legújabb kor többé-kevésbé nevezetes magyar íróinak, politikai és tudományos kitünőségeinek a kézírása s áruk a szerző, vagy a felajánlott darab jelentőségéhez képest 2—100 korona közt váltakozik. A régi anyagból megemlítjük a 45. sz. a. fölvett latin nyelvű bibliát a XIV. sz. első feléből (2000 K.), egy érdekes autogrammokban bővelkedő emlékkönyvet a XIX. sz. elejéről (124. sz. 600 K.), a 182. sz. a. leírt latin imakönyvet a XV. sz.-ből (200 K.), a 303. sz. a. fölemlített ugyane korbéli missalét (1600 K.), egy XV. sz.-i pontificalét (338. sz. 1200 K.), Sárosy Arany trombitáját (381. sz. 600 K.), egy római misekönyvet a XV. sz. második feléből (527. sz. 400 K.), az 1417-ből való cseh-nyelvű újtestamentumot (46. sz.), melynek a tulajdonos czég kelleténél több nyelvészeti jelentőséget s ennek megfelelően magas árt (2400 K.) tulajdonít. Arra legnagyobb a 219. sz. a. fölvett Költészetünk hamis gyöngyei (3000 K.), mely több más darabbal együtt nem az irodalom, hanem a pornográfia körébe tartozik s épen nem válik a kiadvány díszére.

—s. —l.

KÜLFÖLDI FOLYÓIRATOK SZEMLÉJE.

Deutsche Literaturzeitung. XXX. évfolyam, 28. szám (1909. július 10.): C. Brockelmann, Katalog der orientalischen Handschriften der Stadtbibliothek zu Hamburg mit Ausschluss der Hebräischen. I. Tl. (Johannes Flemming). — 35. szám (augusztus 28.): W. Weinberger, Beiträge zur Handschriftenkunde (Hugo Rabe). — J. Tissier, Table analytique des articles du Journal des Savants, 1859—1908. — 39. szám. J. Bick, Wiener Palimpseste. I. (Hugo Rabe). — G. Wahl, 2. Bericht der Senckentergischen Bibliothek zu Frankfurt a. M.

La bibliofilia. XI. évfolyam, 5—6. szám (1909. augusztus—szeptember.): Gardner Teall, The famous jeweled book of Lindau. — Hugues Vaganay, Les romans de chevalerie italiens d'inspiration espagnole. — Domenico Tordi, Ser Agnolo Ferrigni legatori d'incunaboli (1473—1488). — G. Boffito, Saggio di bibliografia Egidiana. (Egidio Colonna o Romano). (Folytatólagos közlemény.) — Lorenzo Rocco, Giunte e correzioni al Sommervogel. Carlo Frati, Bolletino bibliografico Marciano. (Folytatólagos közlemény.) — A. Boinet, Courrier de France. — Notizie: L'uso delle Biblioteche. La necessità di una riforma. — Catalogo dei libri liturgici della Biblioteca del Duca di Borbone in Schwarzau. — I cimeli del Paganini. — Bibliografia di tutte le opere contemporanee di filosofia. — La musica alla Corte dei duchi d'Urbino. — Una collezione d'autografi. — Il crampo degli scrittori. — Il libro più diffuso. — Congrès international des Archivistes et des Bibliothécaires. (Bruxelles, 1910.) — Gli strumenti di Evaristo Baschenis. — Onoranze a Emilio Chatelain. — Cataloghi notevoli.

Le bibliographe moderne. XIII. évfolyam, 73. szám (1909. január—február): Paul Lacombe, Un souvenir de l'entrée du roi Henri IV. à Paris (22. mars 1594). — Max Prinnet, Portrait de Jean de Vienne, seigneur de Listenois (miniature de la fin du XV. siècle). — Henry Patry, Le bénédictin Claude-Cyrille Pechot, premier archiviste de la Haute-Marne (1745—1817). — Chronique des archives: France, Pays-Bas, Suisse. — Chronique des bibliothèques: Allemagne, Autriche-Hongrie, Belgique, France, Grande-Bretagne, Italie, Pays-Bas, Suède, Turkestan, Turquie d'Asie. — Chronique bibliographique: Bibliographie des sciences économiques, politiques et sociales. Bibliographie de l'art. Bibliographie poitevine. Bibliographie historique du Sud-Ouest. Bibliographie de Langue d'oc. Le «Bulletin mensuel des récentes publications françaises». La littérature allemande en Amérique. Histoire de

l'imprimerie. — *Comptes rendus et livres nouveaux*: Revues spéciales. Bruno Krusek, Geschichte des Staatsarchivs zu Breslau. (H. S.) Peter Thomsen, Systematische Bibliographie der Palästina-Literatur. I. (H. S.) André Langie, Les bibliothèques publiques dans l'ancienne Rome et dans l'Empire romain. (H. S.) Gustave Lanson, Manuel bibliographique de la littérature française moderne. I. (H. S.) Bernard Prost, Inventaires mobiliers et extraits des comptes des ducs de Bourgogne de la maison de Valois. II. 1. (Ch. O.) Ernest Marckwald, Katalog der kais. Universitäts- und Landesbibliothek Strassburg (H. S.). Felipe Pedrell, Catalech de la Biblioteca musical de la Diputacio de Barcelona. I. (H. de Curzon). W. L. Schreiber und Paul Heitz, Die deutschen «Accipies» und Magister zum Discipulis-Holzschritte (H. S.). Cesare Vecchioni, L'arte della stampa in Aquila (H. S.). Livres nouveaux

Mitteilungen des österr. Vereins für Bibliothekswesen. XIII. évfolyam, 1. szám (1909. január—július). O. v. Mitis, Tengnagels Studien zur Geschichte des Hauses Liechtenstein. — W. v. Horodyski, Zur Bibliotheks-Praktikanten- und Beamtenfrage. — J. Meyer und A. Schubert, Zur Frage einer Reform des Bibliothekswesen. — *Rezensionen und Anzeigen*. Lam, Das alphabetische Verzeichniss der laufenden Zeitschriften der königl. Bibliothek zu Berlin (Grienberger). Ludwig Traube, Vorlesungen und Abhandlungen. I. Zur Paläographie und Handschriftenkunde (—w—). Georg Holtzinger, Handbuch der Registratur und Archivwissenschaft. (Oskar v. Mithis) Wilhelm Uhl, Winloid. (—ss—) Karl Merfort u. Michael Hofer, Alphabetisches Nachschlage-Register zu den österr. Reichsgesetzen, Landesgesetzen und Verordnungen. (O. v. Sterneck.) *Állandó rovatok*. Vereins-Nachrichten. Personal-Nachrichten. Vermischte Nachrichten.

Revue des bibliothèques. XIX. évfolyam, 7—9. szám (1909. július—szeptember): Charles *Beaulieux*, Catalogue des ouvrages de la Réserve, XVI. siècle (1501—1540) de la Bibliothèque de l'Université de Paris. (Folytatólagos közlemény.) — Alphonse *Roersch*, J. Badius Ascensius Gaudensis. G. *Lepreux*, Contributions à l'histoire de l'imprimerie parisienne: 1. Charles Estienne et ses pupilles; 2. Les *typi argentei*, l'holomètre, un précurseur de l'automobile; 3. Les trois Frédéric Morel et leur famille. — *Bibliographie*: Scotone des Vries, Album palaeographicum. (Émile Chatelain.) A. J. Rance-Bourrey, Incunables niçois. (A. B.) G. Arnaud d'Aquel, Les comptes du roi René. (A. B.) — Chronique des Bibliothèques.

The library journal. XXXIV. kötet, 7. szám (1909. július): Helen Rex *Keller*, The old fashioned virtues versus the ideal librarian. — Mary L. *Davis* and Frances L. *Rathbone*, The necessity of staff meetings. — *Libraries to help Business men*. — *Suggested classification for chemistry*. — *California library laws*. — *New russian postal regulations*. — The *national library of Wales*. — *Reviews*: Ettore Fabietti, Manuale per le biblioteche popolari. (H. M. L.) *8. szám* (augusztus): Charles H. *Gould*, Coordination, or method in cooperation. — Charles W. *Colby*, The library and education. — Samuel H. *Ranck*, Municipal legislative reference libraries: should they be established and maintained as a part of the public library of a city

or as an independent department or organization. — Cedric *Chivers*, The paper and binding of lending library books. — W. J. *Fletcher*, To make libraries more effective. — *Pacific Northwest* library conference. — *National* association of state libraries. — *American* association of law libraries. — *Bibliographical* society of America. — *League* of library commissions. — 9. szám (szeptember): Christian *Gauss*, Popular education in literature. — Isabella *Austin*, What the school needs from the library. — William F. *Yust*, Louisville free public library building. — The *medical* library and its contents. — *Best* books of 1908. — *Scottish* library association. — *Library* week at lake George. — *Interstate* library conference. — *Library* institute at Danbury, Ct. — *Library* copyright league. — W. F. S., *Library* spirit (Poem). — *Reviews*: Grace Grander *Griffin*, Writings on american history, 1907. (Victor Hugo Paltsits). Le Roy *Jeffers*, Reference list of titles suggested for a special library binding. (A. H. L.) — *Allandó rovatok*: Editorials. — National education Association. — Special libraries association. — American library association. — State library commissions. — State library associations. — Library clubs. — Library schools and training classes. — Library economics and history. — Gifts and bequests. — Librarians. — Cataloging and classification. — Bibliography. — Notes and queries. — Humors and blunders. — Library calendar.

Zeitschrift für Bücherfreunde. *Új folyam, I. évfolyam, 1. szám* (1909. április): Stephan *Kekule*, Über Zeitungsmuseen. — F. *Milcke*, Ein wertvoller niederösterreichischer Kodex des XIII. Jahrhundert. — O. *Zaretski*, Eine unbekannte deutsche Ausgabe der Horae B. M. V. aus dem XV. Jahrhundert. — Heinrich *Pudor*, Die Raumlehre im Buchdruck. — Fritz *Schmidt*, Die Technik und Entwicklung des Dreifarbendruckes. — Paul *Hennig*, Biederneyer-Wünsche. — Anton Stanislav *Mágr*, Bucheinbände von Karl Sonntag jun. — 2. szám (május): Walter *Schiller*, Über die Märchen von Tausend und ein Tag. — Jacob *Minor*, Die Luftfahrten in der deutschen Literatur. — Hans *Sachs*, Moderne Buntpapiere und ihre Verwendung. — 3. szám (junius): Friedrich *Selle*, Deutsche Buchkünstler der Gegenwart. I. Hugo *Steiner*, Prag. — Johannes *Luther*, Zwitterdrucke der Reformationszeit. — Emanuel *Steiner*, Zur Technik des Goldschnittes. — 4. szám (julius): Ludwig *Volkmann*, Musikalische Bibliophilie. — Konrad *Haebler*, Zur Typenkunde des XV. Jahrhunderts. — Paul *Hennig*, Griechische und lateinische Klassiker nach den Handschriften photographiert. — Ernst *Schulz-Besser*, Der Ahnenkranz. Ein unbekanntes Jugendwerk Adolf Menzels. — Joseph August *Lux*, Was der Bibliophile vom Bucheinband wissen muss. — Karl *Schneider*, Die Bibliothek Petrarca's und ihre Schicksale. — 5—6. szám (augusztus-szeptember): Otto *Dencke*, Die Einzeldrucke Goethe'scher Werke bei Göschen 1787—1790. — Klemens *Löffler*, Papst Nikolaus V. als Bücherfreund. — Bernhard *Thringer*, Quirinus Kuhlmann. — Leopold *Hirschberg*, Aus der Brieftasche von Otto Friedrich Gruppe. — Hans *Schultz*, Adam Weishaupt. — Otto von *Schleinitz*, Deutsche Werke in englischer Sprache. — Friedrich Arnold *Mayer*, Ein Stammbuchblatt von Iffland. — E. K. *Blümml*, Briefe

von und an Ludwig Uhland. — *Exlibris* von Walter Schiller. — Heinrich Pador, Das Papier als kunstgewerbliches Material. — Georg Minde-Pouet und Erich Schmidt, Abwehr. — Eine *seltene* Ausgabe von «Hermann und Dorothea». — Ein *Kupferstichdieb* des XVIII. Jahrhunderts.

Zentralblatt für Bibliothekswesen. XXVI. évfolyam, 7. szám (1909. július); W. N. Lindsay, The Bobbio Scriptorium: its early minuscule abbreviations. — P. S., Die 10. Bibliothekarversammlung in Münster. Bericht über den äusseren Verlauf. — G. Naesebus, Die Brüsseler Conférence internationale de bibliographie 1908. — *Literaturberichte und Anzeigen*: James Duff Brown, Manual of library economy. 2. edition (A. Graesel). Der Bibliothekar und sein Beruf. (P. S.) — 8—9. szám (augusztus—szeptember): Zehnter Versammlung deutscher Bibliothekare in Münster i. W. am 3. und 4. Juni 1909: A. Bömer, Handschriftensätze westfälischer Bibliotheken. P. Schwenke, Die Berliner Zetteldrucke. K. Geiger, Bibliotheksschenkungen. K. Molitor, Über Universitätsbibliotheksbauten. K. Kunze, Die Neukatalogisierung der königlichen Bibliothek Hannover. E. Jaeschke, Vorbildung und Ausbildung weiblicher Hilfskräfte im Bibliotheksdienste. H. Krüger, Bücherbestellungen mit abgekürztem Titel. — H. Schnorr von Carolsfeld, Georg Laubmann †. — *Állandó rovatok*: Kleine Mitteilungen. — Umschau und neue Nachrichten. — Neue Bücher und Aufsätze zum Bibliotheks- und Buchwesen. — Antiquariatskataloge. — Personalmeldungen.

A MAGYAR BIBLIOGRAFIAI IRODALOM AZ 1909. ÉV III. NEGYEDÉBEN.

Összeállította: HORVÁTH IGNÁCZ.

CZIMJEGYZÉKE, Az eperjesi társadalmi egylet könyveinek —. Eperjes, 1909. Kósch Árpád kny. 8-r. 30 l.

HAJNÓCI R. JÓZSEF, Az első löcsei kalendárium az 1626-odik évre. Bevezetővel és megvilágosító jegyzetekkel közli: —. A közlő kiadása. Lőcse, 1909. Reiss József T. kny. 8-r. X., 80 l.

JEGYZÉKE, A Budapest III. ker. föld- és szőlőműves ifjak köre könyvtári —. 1909. Budapest, 1909. Wimmer M. kny. 8-r. 15 l. Ára 20 fill.

JEGYZÉKE, A debreczeni kereskedő-társulat polgári fiúiskola ifjúsági könyvtárának — az 1909—10. iskolai évben. Debreczen, 1909. Városi könyvnyomda-vállalat. 8-r. 19 l.

JEGYZÉKE, A délmagyarországi magyar közművelődési egyesület újvidéki könyvtárának —. Újvidék, 1909. Hirschenhauser Benő kny. kis 8-r. 29 l. Ára 10 fill.

JEGYZÉKE, A battonyai kaszinó-egyesület könyvtárának —. Battonya, 1909. Ruber István kny. Kis 8-r. 36 l.

JEGYZÉKE, A debreczeni «Iparoskör» könyvtárának betűsoros —. Debreczen, 1909. Hoffmann és Kronovitz kny. 8-r. 24 l. Ára 30 fill.

KÖNYVJEGYZÉKE, A balázsfalvai magyar kaszinó könyvtárának rendszabályai és —. Balázsfalva, 1909. Gör. kath. papnevelő kny. 8-r. 55 l.

KÖNYVTÁRA, A magyar Chardonnét selyemgyár önképzőkör —. Sárvár, 1909. Stranz János kny. Kis 8-r. 19 l.

KÖNYVTÁRJEGYZÉK, Barcs, 1909. Szilágyi György kny. 8-r. 24 l.

KÖNYVTÁRJEGYZÉKE, A fehértemplomi «Társaskör» és a «Délmagyarországi magyar közművelődési egyesület» —. Fehértemplom, 1909. Wunder Gyula kny. 8-r. 24 l.

LAIJSTROMA, A magyar királyi honvédelmi minisztérium könyvtárának —. Hivatalos kiadás. Budapest, 1909. Pallas részv.-társ. ny. 4-r. 164 l.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Mgr. Pietro Wenzel †. A vatikáni levéltárat az elmúlt munkaév végén súlyos veszteség érte, őrének, Mgr. Pietro Wenzelnek elhunytával. Az elhunyt évek hosszú során keresztül tartozott a vatikáni levéltár tisztviselőinek sorába, kiknek régi gárdájából jóformán egyedül maradt életben. A vatikáni levéltárak lepalaposabb ismerői Don Gregorio Palmieri, Denifle Henrik már évekkel ezelőtt elköltöztek az élők sorából, Ehrle Ferencz, jezsuita atya, a vatikáni könyvtár prefektusa lön és most Mgr. Wenzel is örökre bucsút mondott a levéltárnak, melynek falai között élete nagy részét eltöltötte. Egyike volt azon keveseknek, kik a történettudomány e kimeríthetetlen kincseshányájában otthonosan érezték magukat, a kik az auyagot alaposan ismerték s a kiknek támogatására a kutató folytonosan reá volt szorulva. Mert hihetetlen, de úgy van, hogy a vatikáni levéltár egész beosztásáról, különböző osztályairól, azok anyagáról stb. kimerítő tájékoztatóval nem rendelkezik a történelmi irodalom. Nem mintha a levéltár egyes osztályáról, vagy egyes korszakokról nem rendelkeznének ily segédeszközökkel, ilyenek főleg az utóbbi években nagyobb számmal láttak napvilágot egyes forrásgyűjtemények bevezetésében. Ilyen Langé az Acta Salzburgo-Aquilejensia-ban, ilyen Riederé a konstanzi egyházmegye római okirattárában, Arnoldé a Repertorium Germanicum I. kötetében, de egséges, alaposan tájékoztató kézikönyvünk nincsen. Tétetett ugyan némi kísérlet e hiány pótlására, így Guérard egy kis munkájával, vagy a W. Abraham átnézetével, a XIV. századbeli anyagról, de ez utóbbi lengyel nyelven jelenvén meg, nagyobb közönségre már ez oknál fogva sem számíthat. Ily körülmények között különösen a kezdő kutató majdnem egészen a levéltári tisztviselők támogatására volt szorulva. Mindazok, a kik e levéltárban megfordultak, hálával fognak visszaemlékezni mgr. Wenzelre, a kinek hely- és tárgyismeretét úgyszólván folyton igénybe kellett venniök s a ki lekötelező szíveséggel, az ügy iránti lelkes buzgalommal és odaadással szolgált fülvilágosítással, útbaigazítással a hozzáfordulóknak. Az ő érdeme, hogy a Garampi-féle czédulák, melyek a régi levéltár anyagának jegyzékét tartalmazzák egyházmegyék szerint és alphabeticé, ujólág rendezettek s az egyes papírszeletekék fölragasztva kötetekbe foglalattak, miáltal részint az elkallódás veszélyétől mentettek meg, részint használatuk jelen-tékenyen megkönnyebbült. Wenzel teljesen és egészen a levéltárnak, hivatalának élt, irodalmi ambíciók nem bántották őt, irodalmi működést nem

is fejtett ki, de hallgatag munkatársa volt mindazoknak, a kik munkáikhoz az anyagot a Vaticana-ból merítették s a kik mindenkor kegyelettel fogják az elhunyt emlékét megőrizni.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetsége 1909 szeptember hó 26-án Nagyenyeden tartott közgyűlése. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetsége szokásos évi közgyűlését az idén a nagyenyedi Bethlen-kollégium dísztermében tartotta meg. A látogatott közgyűlésen jelen voltak az Országos Szövetség tisztikarából: dr. *Wlassics* Gyula v. b. t. t., elnök, *Mihalik* József kir. tanácsos, szövetségi titkár és előadó és dr. *Gulyás* Pál szövetségi jegyző.

A kormány részéről: dr. *Szász* Károly a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium képviselőjében; dr. *Andriska* Antal a m. kir. belügy-miniszterium képviselőjében; dr. *Koós* Mihály a m. kir. földművelésügyi miniszterium képviselőjében; *Péterffy* Lajos a m. kir. kereskedelemügyi miniszterium képviselőjében és *Baitz* József a m. kir. honvédelmi miniszterium képviselőjében.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és Főfelügyelősége részéről: dr. *Apáthy* István és dr. *Csánky* Dezső tanácsstagok, dr. *Ferenczi* Zoltán orsz. felügyelő, dr. *Horváth* Géza, dr. *Krenmer* József orsz. felügyelő, dr. *Pályi* Sándor, *Sándor* József tanácsstagok, dr. *Semayer* Vilibald orsz. felügyelő, *Szabó* Károly, *Tóth* József tanácsstagok és *Winkler* Elemér főfelügyelőségi titkár.

A Szövetségbe tartozó intézetek és egyesületek képviselőjében: a Magyar Tudományos Akadémia részéről: dr. *Ferenczi* Zoltán; a Magyar Nemzeti Múzeum osztályai részéről: dr. *Horváth* Géza és dr. *Krenmer* József osztályigazgatók, dr. *Semayer* Vilibald igazgató, *Csiki* Ernő ör, dr. *Hekler* Antal segédőr és *Ernyey* József gyakornok; az Országos Magyar Iparművészeti Múzeum részéről: dr. *Tantossy* József segédőr; a budapesti kir. magyar tudományegyetem részéről: dr. *Ferenczi* Zoltán; a kolozsvári tudományegyetem részéről: dr. *Pósta* Béla; a budapesti József-műegyetem részéről: dr. *Rados* Gusztáv; az Orsz. Levéltár részéről: dr. *Csánky* Dezső; a m. kir. földtani intézet részéről: *Telegdi Róth* Lajos és *Bruck* József; a Társadalmi Múzeum részéről: *Antal* László; a fővárosi könyvtár részéről: dr. *Thirring* Gusztáv igazgató és dr. *Gárdonyi* Albert segéd-könyvtáros; az aradi Kölcsey-egyesület részéről: *Szöllösi* István; a budapesti könyvtáregyesület részéről: *Andriska* Antal és *Szalay* Győző; a budapesti Erzsébet Népakadémia és Szabad Lyceum részéről: dr. *Pályi* Sándor; a debreczeni ref. főiskola részéről: dr. *Ferenczi* Gyula; a hunyadvármegyei régészeti egyesület dévai múzeuma részéről: *Fáy* Béla és *Göllner* Károly; a győri városi könyvtár részéről: *Sefcsik* Ferencz; az alsófehérvármegyei történelmi, régészeti és természettudományi egyesület gyulafehérvári múzeuma részéről: *Török* Bertalan és dr. *Cserni* Béla; a gyulafehérvári Batthyány-könyvtár részéről: dr. *Szentiványi* Róbert; a Felsőmagyarországi Rákóczi-Múzeum részéről: *Varju* Elemér; a kiskunfélegyházi városi múzeum részéről: *Szabó* Kálmán; a komáromi városi és vármegyei múzeumegylet

részéről: *Alapi Gyula*; az erdélyi múzeum-egyesület részéről: Kolozsvár: dr. *Apáthy István*, gróf *Eszterházy Kálmán* és dr. *Pósta Béla*; a nagyenyedi Bethlen-Kollégium részéről: *Lázár István* és dr. *Farnos Dezső*; a szabolcsvármegyei múzeumegyesület nyiregyházai múzeuma részéről: dr. *Jósa András*; a pécsvárosi múzeum részéről: dr. *Szónyi Ottó*; a pécsbaranyai múzeumegyesület részéről: dr. *Rónaky Kálmán*; a pozsonyi városi könyvtár részéről: *Kumlik Emil*; a pozsonyi Toldy-Kör részéről: *Pichler H. Alajos* és *Forrai Béla*; a szamosújvári örmény-múzeum részéről: dr. *Hermann Antal*; a szászvárosi ref. Kun-kollégium részéről: *Simon Ferencz* és *Tankó Béla*; a szegedi Somogyi-könyvtár és városi múzeum részéről: *Tömörkény István*, a vasvármegyei kulturegyesület szombathelyi múzeuma részéről: *Herbst Géza* és dr. *Ujváry Ede*; a Temesvár városi könyvtár s a józsefvárosi olvasóegylet részéről: *Bellai József*; a magyar földrajzi társaság részéről: dr. *Pósta Béla* és dr. *Szilády Zoltán*, a kir. Természettudományi Társulat részéről: *Ráth Arnold*; az Orsz. Tanáregyesület részéről: *Váró Ferencz*; a magyar történelmi társulat részéről: dr. *Szádeczky Béla*; a magyar néprajzi társaság részéről: dr. *Csánky Dezső*; az Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesület részéről: dr. *Sándor József*; a Dunántuli Közművelődési Egyesület részéről: *Szabó József*; az Országos Magyar Iskola-Egyesület részéről: *Tóth József*; a nagyenyedi szegény tanulókat segélyző egyesület részéről: *Török Bertalanné* és *Sándor Jenőné*. Ezenkívül a helybeli intelligenciából nagyszámú érdeklődő s a Bethlen-kollégium felső osztályainak tanulói jelentek meg a közgyűlésen.

Távolmaradásukat sürgönyileg, illetve levélben kimentették: Fraknoi Vilmos orsz. főfelügyelő, Berzeviczy Albert, Clair Vilmos, Fejérfataky László, Horváth Ödön, Molnár Viktor, Szalay Imre, dr. Törty Gusztáv és dr. Vangel Jenő tanácsstagok, Végh Gyula szövetségi tag, dr. Fináczy Ernő, Richter Ede selmeczbányai múzeumőr, a borsod-miskolci múzeumegyesület, a trencsényi természettudományi egylet, a torontálmegyei magyar közművelődési egylet és a váci múzeumegyesület elnöksége.

A közgyűlést az elnök Erdély kulturtörténeti szereplését fejtegető beszéddel nyitotta meg, melyet a közgyűlés kitörő lelkesedéssel vett tudomásul. Ezután a Bethlen-kollégium részéről *Lázár István* rektor szólalt fel, üdvözölvén az Országos Szövetséget abból az alkalomból, hogy Nagyenyedet kereste föl idei közgyűlésével.

Ezután Wlassics elnök indítványára a szövetségi közgyűlés Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi minisztert sürgönyben üdvözölte. Majd a Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és Országos Főfelügyelősége 1908. évi működéséről szóló jelentések, valamint az Orsz. Tanács 1907. évi, felülvizsgált s jóváhagyott zárószámadásai kerültek bemutatásra. A jelentések tudomásul vétetvén, elnök indítványára a Szövetség szervezeti szabályzatának 3. §-a értelmében, mely szerint az magát szakférfiakkal s az ügy iránt érdeklődőkkel kiegészítheti, a következőket választotta meg:

1. Gróf Mailáth Gusztáv, v. b. t. t., püspök.
2. Báró Kemény Árpád, főispán, főrendiházi tag.

3. Báró Bánffy Kazimir, alispán.
4. Kiss Bálint, csász. és kir. kamarás.
5. Csató János, kir. tan., nyug. alispán.
6. Gáspár János orsz. képviselő, a Bethlen-Kollégium főgondnoka.
7. Gróf Teleki Arvéd, orsz. képviselő.
8. Beke Antal kanonok, történetíró.
9. Varró László dr., polgármester.
10. Novák Ferencz, kir. tanácsos, polgármester.
11. Nehéz János, kir. tanfelügyelő.
12. Inczédi Joksmann Ödön dr., vármegyei főjegyző.
13. Lázár István, rektor-professzor.
14. Fogarasi Albert, nyug. rektor-professzor.
15. Elekes Károly, nyug. Bethlen-kollégiumi tanár.
16. Szilágyi Farkas, ref. lelkész, történetíró.
17. Cserni Béla dr. archaeologus.
18. Kóródy Péter dr., a Batthyaneum-könyvtárosa.
19. Farnos Dezső dr., tanár, könyvtárőr,
20. Bodrogi János tanár, múzeumi őr.
21. Szilády Zoltán dr. tanár, múzeumi őr.
22. Kárpis János, a történelmi és régészeti társulat I. titkára.

A megejtett választások után dr. *Ferenczi Zoltán* szövetségi tag fölolvasta a közművelődési könyvtárakról szóló értekezését, mely a Múzeumi és Könyvtári Értesítő 1909. évi 4. füzetében egész terjedelmében megjelent.

Végül a közgyűlés Wlassics elnök indítványára elhatározta, hogy jövő évi közgyűlését Szegeden tartja meg.

Ezzel a közgyűlés véget ért s a vendégek és szövetségi tagok a kollégiumi gyűjteményeket tekintették meg. Este a kiküldöttek egy része átrándult Gyulafehérvárra s 27-én megtekintette az ottani nevezetes gyűjteményeket, elsősorban a Batthyány-könyvtárat s a római múzeumot.

A **Ludovika Akadémia könyvtáráról**. A m. kir. honvéd Ludovika Akadémia könyvtára a következő részekre oszlik: *A) Tanári, B) Ifjúsági* könyvtár. A két főosztálynak további alosztályai ezek: *A. a) Tanári nagy-könyvtár, b) Tanári kézikönyvtár. c) Pedagógiai tanszak könyvtára; B. a) Ifjúsági nagykönyvtár, b) Ifjúsági osztálykönyvtár.* E különböző könyvgyűjtemények közt a legnagyobb természetesen a tanári nagykönyvtár, a melynél az a terv merült föl, hogy ha a költségvetés megengedi, nagy központi honvédkönyvtárrá fogják átalakítani. (Lásd erről Magyar Könyvszemle 1905. 284.) E tanári nagykönyvtár ügyeit *Naményi Koncz Géza* százados intézi, a kinek segítségére egy intézeti szolga van rendelve. A századosfőkönyvtáros a rendelkezésére álló csekély erővel az utóbbi két esztendőben igen nagy feladatot végzett el. Az egész könyvtárról pontos címjegyzéket készített, az összes könyveket jelzésekkel látta el s egyáltalában olyan állapotba helyezte, hogy a könyvtárat ma sokkal könnyebben lehet kezelni, mint azelőtt. Az osztályozás régi rendje részben megmaradt (lásd A m. kir. honvédségi Ludovika-Akadémia könyvtárának címjegyzéke

1897); tekintettel ugyanis a Ludovika-Akadémia katonai céljaira, a könyvtár is ennek megfelelően gyűjti a könyveket. Ezeket aztán szakok szerint osztályozzák s az egyes szakok jegyei betűkkel vannak jelölve, így pl. *A* = Hadseregszervezés, *Q* = Élelmezés, *J* = Encyklopédia, *E* = Építészeti, *F* = Földrajz, *H* = Harczászat, *C* = Czim- és kézi-könyvek, *D* = Egészségügy, *V* = Erődítészeti, várharcz stb. Az egyes szakokon belül alfabetikus sorrend és arabs számozás van, a könyv alakját figyelembe veszik. Az újrafölvétel e munkájában a százados-főkönyvtárosnak segítségére volt több tisztára, valamint több önként közreműködő akadémiai hallgató. A könyvtár új czimjegyzéke nyomtatásban is meg fog jelenni.

Melich János.

Egy meg nem jelent folyóiratról. A Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárának legújabb szerzeményei között van egy elég terjedelmes füzet, mely a következő czimet viseli: «*Gráciák.* A' jóizlés' és kellemes kedvtöltés' Olvasó Könyve. Fojó-Irás. Tekéntetes Ns. Fejér Vármegye' kimunkálására. A' NMKhtó Tanács kegyelmes Engedelméből. Nyomtatott: Székes Fejerváron Számer Pál' betüivel. 1828.» A folyóirat nem jelent meg soha sem. Sorsáról fölvilágosítást ad egy, a kézírathoz csatolt levélfogalmazvány, gróf Cziráky Antal országbíróhoz. A levelet Huszár Károly táblabíró írja Sárobagárdról 1830. jul. 5-én. Elmondja benne a folyóirat sorsát, hogy szinte élete céljának tekintette folyóiratot indítani a dunántúli részen, a hol még soha sem volt. Tíz esztendő óta irogat s rakja el kézíratait több barátja írásaival egyetemben. A helytartó tanács engedélye megvolt már hozzá s az előfizetési fölhívásokat is szétküldötte, de az országbírókn kívül mindössze tizenhözött praenumeráns akadt s így pártolás hiányában nem indíthatja meg folyóiratát s mindössze az a reménye maradt meg, hogy hátha még föltámad hamvaiból a «*Gráciák*» is, mint a phoenix-madár. Terve volt, hogy az első számot gróf Cziráky arczképével jelenteti meg, de nem jutván dűlőre az ügy, csak megköszöni a szives pártfogást s bocsánatot kér, hogy igénybe vette szivességét. A levélben föl vannak sorolva az előfizetők névszerint is; közöttük olvassuk a Bezerédj István nevét s a mágnások közül gr. Zichy Károlyt és ifj. gr. Apponyi Györgyöt.

A mi a szerkesztőt illető, vármegyei hivatalokat viselt Fehér megyében. Már előbb adott ki egy munkát a tisztí írásról. (Szinyyei: Magyar írók. IV. k.). Egyéb irodalmi emlék nem maradt tőle.

A folyóirat kézírata hihetőleg jó részben a Huszár Károly munkája, talán egészben is. Szerző nincs megnevezve egyetlen cikknél se. Meglehetősen naiv előszó után sorra következnek a különböző tartalmú közlemények: elől a legterjedelmesebb, értekezés az életphilosophiáról vagyis a virtus és a boldogság tudományáról, történelmi és természettudományi tanulmányok, gazdálkodás, etnografia, egy-két igen rossz vers, rejtett szavak és egyéb apróságok.

Érdekes a füzet hátsó lapján közzétett fölhívás, mely a folyóirat irányát jelzi s egyúttal honoráriumot is ígér a munkatársaknak: «Azon érdemes tudósoknak nevei, a' kik akár versben, akár fojóbeszédben, ezen *Fojó Irás*

tárgyaihoz szabott munkácskáikat hozzám küldendők, minden kinyomtatott árkusért 1 körmőczi aranyal való megtiszteltetés mellett, örömmel fognak ezen Fojóírásba iktatódni. — Legkedvesebben fogadtatnak mindazonáltal a' tudományos tagokon kívül oly tudósítások, mellyek kedves Hazánknak természeti históriáját u. m. nevezetes forrásait, bányáit, egésséges vizeit, köveit, 's egyéb ritkaságait foglalják magokba; nemkülönben azok is, mellyek a' köztünk gyarapodó jó gazdaságnak, nemesebb mesterségeknek 's keresztyéni virtusoknak példáit adják elől. — Sokszor az illyeseket idegen Nemzetekbe csudáljuk; holott a' magunk Hazafiai közt még szebbek találhatnak. — Huszár Károly m. k. T. N. Fejér és több Vgyék Tábla Birája, mint: ezen Fojó Írás szerzője és kiadója.»

Úgy látszik, az irodalom nem igen vesztett vele, hogy a «Gráciák» több előfizetőt nem kapott, de a jó szándék megérdemli a főlemlítést, mikor 1830-ban — Szinnyi repertoriuma szerint — összesen tíz lap és folyóirat járt egész Magyarországon.

V. J.

A bolognai községi könyvtár az 1908. évben. A bolognai *Biblioteca Comunale* a legjelentékenyebb olasz könyvtárak egyike úgy gazdagságánál, mint kitünő elrendezésénél fogva, ami Olaszországban nem tartozik a megszokott jelenségek közé. Ez volt az első olasz könyvtár, melyet szakok szerint, szisztematikusan rendeztek. A rendezést a nagyérdemű Luigi Frati 1858-ban kezdte, s több mint négy évtizedig, 1902-ben bekövetkezett haláláig dolgozott rajta, összeállítva és kiadva közben a könyvtár anyagából egy kitünő bolognai bibliografiát, mely még életében két kiadást ért.¹

A könyvtár több megszüntetett korporáció könyvanyagából keletkezett. 1801-ben nyílt meg, s a következő évben ment át községi kezelésbe. 1838—39-ben költözködött mostani helyiségébe, a város egyik legszebb épületébe, az ú. n. «Archiginnasio»-ba, mely azelőtt az ősi egyetem széke volt, s melyet 1562—63-ban az Antonio Terribilia terve szerint építettek. Nagy hagyatékok és szerencsés vételek útján anyaga rohamosan szaporodott, s igen becses és ritka könyveknek és kéziratoknak jutott birtokába. 1839-ben a 12000 kötetes Venturoli-könyvtárat veszi meg. 1859-ben a Jezsuita-könyvtár 15000 kötetét kebelezi be. 1869—1870 között az ujonnan megszüntetett vallási korporációk könyvtáraiból 63000 kötetel gyarapodik. Marco Minghetti, a jeles nemzetgazdász 10000 szakmájabeli füzetet ajándékozik. Megveszik Teodorico Landoninak legnagyobbbrészt Dantera vonatkozó 5000 kötetnyi könyvtárát. A kézirati osztályban a herczeg Ercolani család és a Bilancioni gyűjteményeinek megvételével történik a legnevezetesebb gyarapodás; az előbbi művészettörténeti, az utóbbi pedig irodalomtörténeti anyagban rendkívül gazdag. A könyvtár mai állománya ca. 280.000 kötet, 7000 kéz-

¹ Opere della bibliografia bolognese che si conservano nella Biblioteca Municipale di Bologna classificate e descritte a cura di Luigi Frati. Vol. I—II. Bologna, Zanichelli, 1888—1889. 8r. (250 példányban nyomták.) A II. kiadás ugyanott 1901-ben jelent meg.

irat, s 80.000 darabot számláló levélgyjtemény. A codexek között 20 görögöt (X—XI. sz.) és 300 latint találunk, becses miniatűrökkel. Az unicumok közül a Ghirardacci *Della historia di Bologna* cz. kiválóan fontos forrásművének III. kötetét említjük.¹ Az anyag 21 hatalmas, körülfutó erkélyekkel ellátott teremben van elhelyezve. A hivatali helyiségeket, a nagy olvasó termet és az egyik kézirati termet XVI—XVII. századi, nagyrészt helyi mesterek freskói és vásznai díszítik, melyek még a régi egyetem leltárából származtak át a könyvtárba.

A könyvtár 1908-iki tevékenységéről szóló jelentést most kaptuk kézhez. A jelentést az intézet fiatal igazgatója, Albano Sorbelli szerkesztette, a ki egyike a legalaposabban képzett olasz bibliografusoknak és paleografusoknak, a minek kitünő bizonyítékát látjuk abban is, hogy a múlt év nyarán tartott VIII. olasz bibliografiai kongresszus (riunione della Società Bibliografica Italiana) öt bizta meg az olasz könyvtárakban őrzött kéziratok Mazzatintitól kezdett inventáriumának folytatásával.² A könyvtár az elmúlt évben 9825 lirát költött könyvek vásárlására, amiből 9000 l. általános érdekű munkákra és folyóiratokra, 500 l. helyi vonatkozású művekre és ősnymtatványokra, 325 l. pedig Dante-irodalomra esik. Az 500 l. töredékéből 14 darabbal tudták gazdagítani a könyvtár incunabulum-gyjteményét. Bolognai ősnymtatványokban leggazdagabb a *Comunale*, a British Museumot sem véve ki. Az incunabulum-gyjtemény e része 507 darabot számlál, melyek közül 145 Hainban nem foglaltatik. A könyvtár összes ősnymtatványainak leíró jegyzékét ugyancsak az elmúlt évben adta ki Sorbelli.³ Az évi gyarapodást a következő adatok tüntetik föl:

vétel	---	---	}	nyomtatvány	---	{	1304 kötet
							1156 füzet (opusculo)
				kézirat	---	---	{
							7356 egyéb kézirat
ajándék	---	---	}	nyomtatvány	---	{	618 kötet
							1661 füzet
				kézirat	---	---	{
							136 egyéb kézirat
letét	---	---	---	---	---	---	109 kötet
				összesen:	---	---	12429 drb (1907:13141).

Czéduláztatott 23.850 könyv és kézirat, 19.500 levél; a leltárba iratott 12.500, a katalógusba (Fratí-féle) 23.100 drb; összesen: 78.950. A könyvtár 275-ször volt nyitva nappal és 107-szer (jan.—márcz. és nov.—decz.-ben)

¹ *Della historia di Bologna* . . . del R. P. M. Cherubino Ghirardacci, bolognese. Bologna. Parte I: 1596. Parte II: 1657. A III. kötetnek hiányzik czimlapja és utolsó lapja. 2r.

² *Inventari dei Manoscritti delle biblioteche d'Italia*. Forli. (Eddig XIII kötet jelent meg. Előkészületben a XIV. és XV.)

³ Albano Sorbelli: *Indice degli incunabuli della Biblioteca comunale dell' Archiginasio*. Bologna, 1908, coop. tip. Azzoguidi. 80.

este. Az olvasók száma 37.929-re rugott; nyáron 93, télen 119 volt a látogatók átlaga, ami 137·5 egyetemes átlagnak felel meg. Az olasz irodalmi művek voltak a legkeresettebbek (8166 kötet), aztán a művészeti és régészeti (3396), a matematika-természettudományi (3065), jogi és társadalmi (2773), a helyi vonatkozású (2663), történelmi és földrajzi (2513) művek; legkevésbé a teológia és az orvostudomány iránt érdeklődtek, amit arra lehet visszavezetni, hogy az érseki szeminárium és az egyetemi orvosi intézetek kitűnő szakkönyvtárakkal rendelkeznek. A zárjelbe tett főntebbi számok a nappali olvasókra vonatkoznak, az arány azonban este sem változott. 473 kéziratot és 277 cziméliát használtak. Házi használatra 1971 kötetet adtak ki.

A jelentési évben lépett először életbe azon községi rendelet, mely a középiskolák alsó osztálybeli tanulóinak is megengedte a *Biblioteca Comunale* használatát. A túlságos liberális újítás azonban már az első évben csődöt mondott, amennyiben — mint a jelentés panaszolja — az ifjú látogatók viselkedésükkel veszélyeztették az olvasóterem komolyságát és zavarták a kutatókat. A dolgon azóta úgy segítettek, hogy 1909. július 1-én külön ifjúsági könyvtárat nyitottak meg (*biblioteca scolastica popolare*), mely egyúttal népkönyvtárul is szolgál. Ez intézmény bizonyára meg fogja könnyíteni a bolognai számos tudományos könyvtár munkásságát.

Egy másik, szerencsésebb újításról is beszámol a jelentés. Dallolio szenátor és jeles történetíró kezdeményezésére a könyvtár *ex-librist* rajzoltatott, melynek a könyvekre alkalmazását már az elmúlt év folyamán megkezték. Az *ex-libris* «Bologna dotta»-t ábrázolja, amint katedrán ülve jogot ad elő.¹ Hátterül az enyhe halmoktól koszorúzott város középkori képe szolgál. A láthatáron a nap két föl, a születő jog napja, s elüzi a felhőket. A rajz tetején a város szabadon stilizált czimere a «libertas» jelszóval, alján, babértól övezve a könyvtár neve: «Biblioteca comunale dell' Archiginnasio-Bologna» és a trón talapzatán az «Alma mater studiorum» fölírás foglal helyet. A három méretben (109×90; 73×60; 55×45 mm.) reprodukált rajz Alfredo Baruffi műve.

Gch.

Breuer Lőrincz életéhez. Kassa városának levéltára egy lőcsei kereskedő üzleti könyvét őrzi, melynek czime: «Leutschauer Schuldt-Register». A kereskedő személyét nem árulja el, elején ugyanis csonka. Az alább közölt sorokból azonban kitűnik, hogy a híres lőcsei könyvnyomtatónak, Breuer Lőrincznek sógora volt, a ki szintén nála vásárolt s adósságát részben az általa nyomtatott könyvekkel fizette meg. A könyvkivonat ez:

«Nr. 10. Herr Lorentz Breywer mein Schwager soll mihr

Anno 1638 den 18 Mey sein sohn der Michel $\frac{1}{4}$ ellen gezwiret legethur a den. 25.

Anno 1639 den 26 Martii nam der Michel wieder 1 Pfund frankfurter Schnir a den. 60.

den 11 April nam der Michel wieder 2 Ellen eingesprengte Sundespentel a den. 27 a... den. 54.

¹ A régi bolognai egyetemnek jogi fakultása volt a leghíresebb.

den 28 Octobris nam des *Lorentz* 6 Ellen seydene bandt a den. 10 den. 60
Anno 1642 den 10 November Ich zalt vor (= für) die *Bücher* laut seines
auszuges ... fl. 8. den. 56.

Anno 1643 den 6 September herr Sch. (?) Breyer selbsten geben fl. 200
den 13 November Ihme geben durch meine Hausfrau ... fl. 200

Anno 1644 denn 4 April nahm sein Diener *Marcus* 1 Pfund auripigment den. 66
1/2 Pfund indich¹ ... fl. 2. den 37 1/2

A *Haben*-oldalón:

Her *Lorentz Breyern* soll ich Ab anno 1633 restrir ich noch an der
Kindern ihr grosväterlichen Erbguet a ... fl. 500

Anno 1638 den 6 November empfang ich

1 Dictionarium 4 linguarum a ... fl. 1. den. 50

1 Terentium a ... fl. 1. den. 50

(Breuer Lőrincz) (1640.)

1 Compedium Hutteri a ... fl. 1 den. 60.

1 *ungarisches* Evangelium ... den. 60

1 Virgilium Maronem a ... fl. 2. —

1 Calender a ... den. 32

Anno 1641 den 19 Novembris nam Ich von Ihm

1 Compendium Gorlicense a ... den. 60

1 Ciceronis Epistolas Sturmii ... den 40

Anno 1642 10 Novembris zalt er mit Kalendern ... fl. 1. den 99».

E sorok a Breuer könyvnyomató-család tagjaira is világosságot vetnek, továbbá a könyvnyomatóműhely termékeire, azok árára s a nyomtatásra használt auripigmentről és indigóról is beszámolnak; *Marcus* valószínűen a későbbi kassai könyvnyomató, *Severini Márk*, a ki tehát a nagyhirű Breueréknél tanult; végül 1640-ik évi löcsei kereskedőnk lelki szükségletére is fényt vet s arra, hogy olvasta a latin klasszikusokat, de magyarul imádkozott.

A Schuldt-Register 53-ik lapján, mely *Spillenberger Jónás* löcsei gyógyszerész nevére szól, ismét találkozunk a *Breuer Lőrincz* nevével. A lapnak egyéb bibliografiai érdekességű sorait szintén közöljük:

«Nr. 53. Laus Deo Anno 1641.

Herr Jonas Spillenberger apotheker allhie soll sat.

Anno 1642 den 21 Jänner der Herr Jonas mein Meteranum geliehen, welchen er wiederum verliehen dem *David Frölich* für Herrn *Tökely* in Keismark, welchen ich sambt des Mercurii Gallo bellici 2 bücher nit mehr bekommen kann und kost mich der Metteranus zu Kracaw fl. 18.

Item absonderlich vor die Kupferstich zue Kracaw undt in der Leutsch 2 1/2 reinisch fl. 4. den. 50.

Vor (= für) das Einbinden in der Leutsch, welches mein herr Schwager *Lorentz Breuer* eingebunden fl. 8.

Vor die 2 Bücher des Gallo bellici vor ieder 2 reinisch fl 7 a den. 20 sat.

¹ Indigo.

A Haben-oldalon: Anno 1641 sat. Anno 1642 den 25 Jullio zahlt gab er die 2 Bücher des Gallo bellici wieder fl. 7. den. 20. Den 7 Septem-ber ist mir mein Meteranus ziemlich beschmiert und zerrissen von herrn *Tökely* geschickt worden sat.»

Kemény Lajos.

A kassai könyvsajtó történetéhez. Az 1623-ik évben Lőcséről származó Schulez Dániel birja a kassai sajtót, mely 1629-ben özvegyére, Rodán Máriára száll; ennek örökösei 1645-ben a sajtót a városnál zálogba vetik, a melyről az alább közölt okirat tanuskodik:

«Én Albert Ferencz Cassán az német czéhiben levő lakatgyártó ifjú-mestere és az én szerelmes mátkámmal együtt, nevezet szerint Rutkai Susanna asszonygyal valljunk ezzel az mi kezünk irásával, hogy az mi szükséginkre vettünk fel, az nemes Cassa városától kész pénzül hatvan magyar forintot, id est fl. 60, item egy hordó bort alföldit, kinek az ára akó szerint teszen egy summában fl. 51, den. 36. Mely adósságért kötünk egyenlő akarattól az nemes városnak az typographiát in toto minden circumstantiával cum omnibus eius pertinentiis. Melynek nagyobb erő-ségére adtunk ezt az levelünket. Kezünk irásával és pecsétünkkel confir-máltatott anno 1645 die 6. Februarii.

(P. H.)

Franciscus Albert manu propria.

Idem qui supra.¹

A nyomda — a zálogbavető nem tudván azt kiváltani — a város kezére került, a miről a város jegyzőkönyve 1652 december hó 5-én ekképen szól: «Szigyártó Sebestyén² supplicál az typographiához tartozó eszközökért való restantiának megfizetésére. Deliberatum: Megadják, legyen várakozással».

Az első Landerer utódja: Landerer Ferencz Pozsonyból jön Kassára s itt az 1797-ik évben polgárjogot nyert; 1813-ban kölesönkönyvtárt is állít föl vagy talán csak elődjének 1795-ben már meglevő kölesönkönyv-tárát nyitja meg újra; üzlete a színházépületben volt. Meghalt 1827 szeptember hó 22-én.

Ellinger János József, a ki Bécsből származott Kassára s itt az 1776. évben házasságot köt, bizonyára a Landerer-nyomdának volt faktora; erről akkor értesülünk, mikor 1787-ben polgárjogot nyer: «Joannes Ellinger Viennensis, factor typographiae». Egyik fia, Károly, 1836-ban itt könyv-kereskedést nyit.

A ma is fönálló Werfer-féle nyomda első tulajdonosa, I. Károly, 1832-ben litografiát állít föl; fia Károly József, a ki 1834-ben a város polgára lesz, 1836-ban játékkártyákat gyárt.

Kassa könyvkiadói közül Wigand Ottó a hannoverai Göttingenből származott el s 1818-ban megvette az Ellinger-féle könyvkereskedést.

¹ Kassa város levéltára 7179. sz. a.

² U. o. Alberti Sebestyén szijártó neje, Rodany Zsuzsánna. (1652.) 8037. sz. alatt és Sebestyén Albert neje, Rodani Zsuzsánna. (1655.) 8280. sz. a.

Öcsese, György, 1829-ben lesz a város polgára: társa, Csernecky pedig 1834-ben, a mint a polgárok könyvében olvasható: «Egregius dominus Josephus Csernecky iuratus causarum advocatus una bibliopola, augustanae confessionis, ex possessione Devecser comitatus Abaujvariensis oriundus».

Wigand György 1831-ben képes folyóiratot is ad ki, czime: «Der Bote von und für Ungarn, Blätter für Unterhaltung, Literatur, Theater und Mode, mit einem Beiblatt unter dem Titel: Kreuzer-Magazin. Ein Sonntagsblatt für alle Stände». Előfizetési ára félévre 6 frt, postán küldve 7 frt volt. Az 6 kiadásában jelent meg 1833 július hó 1-én a «Szemlélő» havonként kétszer.

Nemes Vajda Pál Komáromból telepedett meg Kassán az 1810-ik évben, mint könyvkötő; mesterlevelét Abauj vármegye közgyűlésén ez évben hirdette ki; 1813-ban Kassa polgára lesz s 1825-ben könyvkereskedést nyit.

Thiele Joachim Károly királyi engedelemmel 1810-ben telepszik meg Kassán; ismert hatkötetes művére 1827-ben hirdet előfizetést s 547 előfizetője volt. Meghalt 1832-ben, míg munkatársa, Szepesházy Károly, már 1830-ban.

A könyvkötő Sandvoss 1825 óta könyvkereskedelemmel is foglalkozik, míg Fischer Henrik könyvkötő 1835-ben csupán iskolai könyvekkel kereskedik.

Kemény Lajos.

Irodalmi leletek. Egy egyiptomi származású pergamenlapon, melyet a giesseni egyetem könyvtár szerzett meg, Glaue, ottani magántanár, a gót bibliafordításnak két olyan töredékét fődözte fel, a melyek eddigelé nem voltak ismeretesek. A töredék az V. századból való.

Stürzelbronnban, Bitsch mellett, rozsdás bronz-ládikát találtak, mely egy *Concordia regularum* cz. 317 oldalas, színes kezdőbetűkkel díszített hártya-kodexet rejtett magában a 813. évből. A kézirat mellett volt Jámbor Lajos levele Aniane-i Benedekhez, a klostrom alapítójához, melyben őt a 817-iki aacheni zsinatra meghívja s Kis Pippin levele ugyane Benedekhez, az anianei klostrom alapítása tárgyában.

A bécsi cs. és kir. családi könyvtárban Friedrich Dörnhöfer egy Albrecht Düner által sajátkezűleg írt és számos tollrajzzal ékített kéziratot fődözött fel, mely a birkózásról szól.

Spiegelberg, strassburgi tanár, a kairói múzeum gyűjteményeiben egy a Kr. e. III. századból való görög-egyiptomi térképre bukkant, mely Aphroditopolis vidékének egy részét ábrázolja.

VÁLTOZÁSOK

a magyarországi nyomdáknál 1909. szeptember—november hónapokban.

Az egy csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve. A két csillaggal jelöltek megszűntek.

Főváros.

**Árpád-nyomda.
(Tulajdonos: Kronstein és Téri.)
VII., Valero-u. 9.

*Durdik J.
VIII., Mária-u. 15.
Fráter Dániel és Hartenstein Gábor.
VII., Hársfa-u. 40.

Fried József.
VIII., Röck Szilárd-u. 20.

Hirth Lipót és Kardos Fülöp Gábor.
VI., Gróf Zichy Jenő-u. 37.

Kaczburg Lipót.
IV., Hajó-u. 5.

**Kellner Gerzson.
VII., Csengery-u. 12.

**Kellner Gerzson.
VII., Rombach-u. 3.

Kellner Gerzson.
VII., Rózsa-u. 23.

**Kertész Márton.
VII., Dohány-u. 102.

**Kronstein Amália.

VII., Valero-u. 9.

Kürschner Adolf és Kürschner Sándor.
VI., Rózsa-u. 97.

Langer Ede és fia.

(Tulajdonos: Langer Ferencz Ede.)
IV., Váci-u. 81.

*Molnárók Lapja könyvnyomda.
V., Csáky-u. 12/a.

Morva Rezsóné, Högye Mária.
VIII., Tömő-u. 33.

Nyúl István, térképészítő-nyomda.
VII., Garay-u. 3.

**Thalia-nyomda.
V., Csáky-u. 2/b.

*Thalia-nyomda.
V., Pannonia-u. 6.

Vágó Géza és Weisz Arnold
VII., Vörösmarty-u. 4.

Weisz Sándor Zsigmond.
IX., Ráday-u. 60.

Videk.

Balatonfüred.

Vallus V. Mihály.

Erzsébetváros.

**Herma.
Loydl testvérek.

Kisujszállás.

Szekeres Lajos.
*Szekeres József.

Rózsahegy.

Párička János.

Szarvas.

Dóka Gyula.

Szolnok.

**Fuchs Manoné.
Hercz Zsigmond.

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

Rövidítések: áll. = állami; cs. = család; cz. = czimerlevél; egy. = egyetemi; kir. = királyi; kny., ny. = könyvnyomda, nyomda; ktár = könyvtár; ltár. = levéltár; m. = magyar; min. = minisztérium; pk. = püspök; r. t. = részvénytársulat; szerk. = szerkesztőség; vár. = városi; vm. = vármegye.

- Aachen 267.
 Abauj vm. 316, 383.
 «Abbatiae ord. alf. earum taxae et nomina episcopatum orbis», XV. sz.-i kézirat 246.
 Abday Sándor 213.
 Aberdeeni egyetem 266.
 Aboi vár. múzeum 101, 252.
 Abonyi Árpád 214.
 Abraham W. 373.
 «Acta Salzburgo-Aquilejensia» 373.
 Acsády Ignác 46, 62.
 Aeneas Silvius I. II. Pius.
 Aesop (álnév) 214.
 Aimon de Varennes, Hystoire et ancienne Cronique de lexcellent roy Florimont (Páris, 1538) 103, 139—153.
 Ajándékozások a M. N. Múzeum ktára számára 72—74, 100—102, 104—108, 161—165, 252—254, 347—349.
 Akadémia, M. T. 72, 102, 162, 214, 218, 235, 252, 265, 330, 332, 347, 353, 374; könyvkiadó vállalata 66, 67, 353; ktára 48, 96, 264, 352, 353; «i Értesítő» 331, 332. —k nemzetközi szövetsége 90, 185, 186.
 Alanus ab Insulis cistercita szerzetes 173.
 Alapi Gyula 252, 375.
 Albert (V.) bajor hg. 172. — m. kir. 2, 3, 32, 199.
 Albert Ferencz 382. —né Rutkai Zsuzsánna 382.
 Alberti Leonardo 328. — Sebestyén 382. — Sebestyénné Rodany Zsuzsánna 382.
 Albéric de Besançon 144.
 Albini 214.
 Alctatus 95.
 Aldinák a M. N. Múzeum ktarában 100.
 Aldobrandini Cynthus bibornok 336, 337, 346.
 Aldus Manutius 364.
 Alexander Bernát 177, 285.
 Alexandre de Bernai 144.
 Algir 29.
 Allaga Géza 227, 241.
 Alleram Gyula 266.
 Almási Tihamér I. Balogh.
 Almássy-féle ktár 47.
 Alsóausztriai tart. kormány 264.
 Alsó-Dabas 347.
 Alsófehérmegyei Tört., Rég. és Természettud. Egyesület és múzeuma 54, 161, 374.
 Alsókubin 48.
 Altemps János római hg. 244, 245.
 Amadis de Garile 95.
 Amaltei cs. 245.
 Amaltei Attilio pk. 337.

- Amarbach János baseli nyomtató 361.
- Ambrosiana-ktár Milanóban 244.
- Ambrosius monachus Camaldulensis, Oratio Albae ad Sigismundum imperatorem habita, XV. sz.-i kézirat 251. Szent — 15.
- Amerikai magyar hírlapok 104.
- Amiens 266.
- Ampère André Marie 23, 24.
- Amsterdam 73, 103.
- Ancona 335.
- Andersson 185.
- András kievi hg. 3. — (I.) m. kir. 330. — (II.) m. kir. 341. — (III.) m. kir. 32, 331.
- Andrássy Dénes 101. — Francziskaemlékmúzeum Krasznahorkavárott 44. — Gyula gr. 75.
- Andriska Antal 374.
- Angach, Albertus de —, Oratio, XV. sz.-i kézirat 248.
- Angersi kath. egyetem 262, 267.
- Angol kormány 264.
- Anicet-Bourgeois 214, 220.
- Ann-arbori Michigan egyetem 266.
- Annius Viterbensis I. Nani.
- Antal János 266. — László 374.
- Antropologische Gesellschaft, Deutsche — 265.
- Anvers 366.
- Apafi Mihály erdélyi fejedelem 351.
- Apáczai Csere János I. Csere.
- Apáthy István 374, 375.
- Aphroditopolis 383.
- Apollonius 143.
- «Apparato per ricevere la maesta cesarea in Brescia», XVII. sz.-i kézirat 339.
- Appianus Alexandrinus 94.
- Apponyi Albert gr. 375. — György gr. 377. — Sándor gr. 266, 320.
- Apró nyomtatványok a M. N. Múzeum ktárában 72, 100, 161, 252, 347.
- Arad 49, 288. —i áll. főreáliskola 261.
- «Aradi Közlöny» 265.
- Arany János 73, 106, 107, 163, 241.
- Aranyosmaróth 49.
- «Archaeologiai Értesítő» 178, 285.
- «Arena» 164.
- Aresi Bartolomeo gr. 339.
- «Argumenta antitrinitariorum in Transsylvania», XVI. sz.-i kézirat 344.
- Ariosto 95.
- «Arithmeticae vulgaris nucleus» (Lőcse, 1689) 253.
- Arnold «Repertorium Germanicum»-ja 373. — György 235.
- «Articuli Juxta quos regitur Ecclesia In superioribus regni Hungariae partibus» (1667) 315, 316.
- Artiguez 230.
- Arundel gr. 364.
- Asbóth Oszkár 266.
- Ascher Kálmán 262.
- Athanasius (könyvkiadói álnév) 156.
- Athenaeum r. t. 78, 272.
- «Athis et Porphirias» 144.
- Atzél-ktár 49.
- Aufrecht Theodor 364, 365.
- Augsburg 75, 94, 95. 173.
- Ausomus 95.
- Auxerresi glossariumok 146. Avranchesi — 146.
- Azzognidi 379.
- Ábrányi Kornél id. 348. —né Katona Clementin 252.
- Áldásy Antal 101, 112.
- Állami hidak igazgatósága, M. kir. — 161.
- Államnyomda, M. kir. — 264.
- Állatorvosi főiskola, M. kir. — 72, 101, 265. — kongresszus 265.
- Állatvédő egyesület, Orsz. — 72, 101, 265.
- Árkövy József 266.

- Árva vm. 46, 48.
 Árvaegylet, Protestáns orsz. — 348.
Baasi es. czle 109.
 Babos György 230.
 Bacon 33.
 Bacsoni Albert 56.
 Bailieu 185.
 Baitz József 374.
 Bajmócz 95.
 Bajor áll. ktárak fizetésrendezése 89.
 Bajza József 116.
 Balatoni szövetség 101.
 Balás Károly 72, 101.
 Balázs Frigyes 214. — Sándor 214.
 Balch Edwin Swift 266. — T. W. 266.
 Balla Kálmán 229.
 Ballagi Aladár 266.
 Balog István 213, 214, 231.
 Balogh Ferencz 266. — Loránd (Almási) 263, 264. — Pál 264. — Tihamér (Almási) 214, 257, 263, 264.
 Baltimore 265.
 Balzac 274.
 Bamberg 354.
 Bandkie György Sámuel 120—122.
 Banloo Albert 215.
 Banowszki Simon czle 75.
 Baranyai József 167.
 Baranyi Péter 227.
 Barbado velencezi doge 335.
 Barberino hibornok 337.
 Barbierre Károly 230.
 Barbul-ktár 257.
 Barcin 5.
 Barcza Imre 266. —, Magyarországi kivándorlások irodalma (Bpest, 1908) 79.
 Bardus Marius hibornok 341.
 Barkassy 189.
 Barla Szabó Titusz 101.
 Barna Izsó 214.
 Barrière 215.
 Bars vmegyei múzeum 49.
 Baruffi Alfredo 380.
 Basel 188, 266, 359. —i áll. ipariskola 346. —i egyetemi ktár 359, 360. —i karthausi szerzet 359.
 Bashforth Francis 266.
 Baskerville John 364.
 Batthány Gusztáv gr. 332.
 Batthyány-ktár Gyulafehérvárott 374, 376.
 Bayard 215.
 Bayer József 213.
 «Bábakalauz» 161.
 Bács 248.
 Bácsbodrog vmegyei Tört. Társulat és gyűjteményei 70, 101, 265.
 Bán Aladár 101.
 Bánfalvi Lajos 243.
 Bánffy Farkas br. 215. — Kazimir br. 376.
 Bánki Donát 101.
 Bányai Elemér 347, 348.
 Bányász Lajos 108.
 Bártfa 288, 316.
 Báthory Endre erdélyi fejedelem 337, 338. — István lengyel kir. 350. — R. Mihály 219. — Zsigmond erdélyi fejedelem 337, 338. — Zsófia 205.
 Bátky Zsigmond 46.
 Beck Ferencz 266. — Károly 157.
 Becker Fülöp Ágost 146.
 Behr B. 177.
 Beke Antal 376.
 Beleznay Ferencz czle 351.
 Belgrád 250.
 Bellai József 375.
 Belot A. 215.
 Belügyminisztérium, M. kir. — 101, 264, 347, 374.
 Bem 225.
 Benczur József 159.
 Benedek, Anianei — 383. — (XIV.) pápa 245.
 Benedek Gyula 234. — József 215.
 Benedix 216.

- Benfey 33.
 Beniczkyné-Bajza Lenke 216.
 Benkő Kálmán 216.
 Bentkowski Felix 15, 118, 121, 125, 207, 208.
 Bentley 329.
 Beöthy Zsolt 178.
 Bercsényi Károly 239.
 Bereg vmegyei magyar közművelődési egyesület 161.
 Beregszász 102, 161.
 Bereioux E. 216.
 Berényi Antal 216, 225.
 Berger Lőrincz czle 351.
 Berki Miklós 178.
 Berlin 29, 72, 78, 99, 101, 102, 176, 177, 185. —i áll. ltár 185. —i egyetem és ktára 260, 266. —i kir. ktár 187, 260, 262, 265, 267. —i nemzetközi tört. kongresszus 99, 185—187. —i szépműv. akadémiái ktár 260. —i tud. akadémia 186, 267.
 Bermayr Farkas czle 351.
 Bernát (Szent) 15.
 Berndorfer Miksa 243.
 Berni egyetem 266.
 Bernini 178.
 Bernried 284.
 Berta frank királyné 152.
 Berzenczey cs. ltára az Erdélyi Múzeum ktarában 167.
 Berzeviczy Albert 375.
 Berzsenyi Károly 216.
 Besnyői kapuczinus kolostor 290.
 Bessario biboros 248.
 Besztercebányai tanker. kir. főigazgatóság 261. — vár. múzeum 50.
 Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 337. — Miklós 225.
 Beumler Márk 320.
 Bevilaqua Simon velencei nyomtató 361.
 Bewick 363,
 Bezerédj István 163, 377.
 Bécs 8, 72, 73, 75, 102, 119, 139, 156, 159, 160, 162, 165, 189, 190, 250, 252, 253, 255, 266, 267, 347, 350, 351, 382. —i cs. és kir. családi ktár 383. —i cs. és kir. katonai földrajzi intézet 265. —i cs. kir. egyetem és ktára 72, 154, 260, 262, 266, 267. —i cs. tud. Akadémia 101, 161, 252, 265. —i Hofburg-színház 189. —i iparisk. bizottság 266. —i központi stat. bizottság 73, 101, 162, 253, 264, 348. —i osztrák szép- és iparművészeti ktár 260. —i szabadalmi hív. ktár 260, 267. —i udv. ktár 101, 207, 260, 262, 267. —i udv. ltár 155, 262, 267.
 Békés vm. 264. —i Közművelődési Egyesület és ktára 54.
 Békésabai múzeumegyesület és ktára 50.
 Békési Emil 250.
 Békésy Károly 266.
 Béla (IV.) m. kir. 331, 341.
 Bélaváry János (Sikvai) czle 350.
 Bényei István 217.
 Biás István ifj. 167, 288.
 Bibliografiai, Magyar — irodalom 87, 88, 183, 184, 282, 283, 372. Olasz — kongresszus (VIII.) 379; társaság 186. — rendszerek 23—43.
 Bielski 16, 20.
 Bierendampfel János czle 350.
 Bihari Sándor 177, 286.
 Bihar vmegyei tört. és rég. társulat és múzeuma 46, 61, 252.
 Bilancioni-gyűjtemény 378.
 Binz, Gustav, Die Handschriften der Oeff. Bibliothek der Universität Basel (Basel, 1907.) 359, 360.
 Birch-Pfeifer Charlotte 217.
 Birkenstock Menyhért 159.
 Birt Theodor, Die Buchrolle in der Kunst (Leipzig, 1907) 76, 78.
 Bitsch 383.

- Bittner Alajos 218.
 Bittusi Flaminio 250.
 Blaen Joan amsterdami nyomtató 367.
 Blais 273.
 Blake William 363.
 Blaskovics-ktár 257.
 Blumenthal Oszkár 218.
 «Blum- und Rosen-Wald, Reilich Geistlich-musikalischer —» (Nagy-szeben 1677) 166.
 Boccaccio 95, 335.
 Bocskay István 342.
 Bod Péter 22, 119, 120, 250, 316.
 Bodleian-ktár Oxfordban 265.
 Bodrogi János 376.
 Bognár Ignác 238
 Bohatta Hans l. Holzmann.
 Bohn, De Erren F. — 365.
 Boileau 274.
 Boisjournain gr. 324.
 Bokor József ifj. 218, 228.
 Boleszláv esztergomi érsek 341.
 Bologna 378—380. —i egyetem 380.
 —i közs. ktár 378—380.
 «Bolond Istók» 265.
 Bolyai-gyűjtemény a M. T. Akadémia ktárában 352.
 Bonazzi 28.
 Bonis, Marino de — 340.
 Bonn 284. —i egyetem és ktára 260, 266.
 «Book, A passing gode lityll — ... agenst the Pestilens» (1486) 363.
 Borghese pápai nuntius 339.
 Bornemissza Benedek (Hevesi) czle 350.
 Boros Gyula 101.
 Borsodmiskolci Közművelődési és Múzeum egyesület és ktára 60, 347, 375.
 Borsod vmegyei színi bizottság 189.
 «Borsszem Jankó» 265.
 Borszéky Soma 252.
 Bosnyák-hercegovinai orsz. kormány 72, 101, 264.
 Bossuet 301.
 Boszniai püspökség 248.
 Boterno Vincenzo 266.
 Bouchardi M. J. 218.
 Bouen 161.
 Bourgeois 238.
 Bourget 274.
 Boz l. Dickens.
 Böhm Gusztáv 242.
 Brachvogel 163.
 Börnstein Karolin 218.
 Brassói kir. áll. főreáliskola 261.
 Braun Gusztáv 219. — tábornok 344.
 Brescia 339.
 Breslau 117, 127, 208. —i egyetemi ktár 260.
 Breuer Lőrincz löcsei nyomtató 380, 381. — Mihály 380.
 Brigitta (Szent) 15.
 British Museum l. London.
 Broughthon 118, 194, 197, 207, 363.
 Brown James Duff 29, 30, 32, 33.
 Brósz Károly 288.
 Bruck József 374.
 Bruckner Győző 101.
 Brunet 25—27, 139, 276.
 Brunetiére 323, 328.
 Brunsvick 228.
 Bruxellesi belga kir. akadémia 265.
 — belga kir. ktár 101, 252. — belga kir. observatorium 101, 265.
 — egyetemi ktár 260. — nemzetközi bibliografiai intézet 42.
 Buckstone 219.
 Buda 124, 165, 233, 250, 336, 340, 350.
 Budapest 2, 33, 50, 78, 79, 92, 101, 134, 137, 178, 205, 235, 237, 264, 266, 267, 272, 286, 330, 333, 367.
 —i főv. ktár 101, 265, 374. —i főv. közmunkák tanácsa 101, 347.
 —i főv. múzeum 265. —i főv. rendőrkapitányság 102, 253, 264.
 —i főv. statisztikai hivatal 162, 264. —i francia kör 257. —i ker.

- és iparkamara és ktára 48, 265.
 —i kir. József-műegyetem 72, 101, 265, 374. —i kir. orvosegyesület és ktára 101, 252, 264, 265. —i kir. ügyészség 167. —i Könyvtár-egyesület és budai ktára 46, 48, 50, 51, 167, 374. —i m. kir. tud. egyetem 72, 101, 257—260, 263—265, 347, 374; i ktár 48, 92, 255—271. —i poliklinika 72, 102. —i Szent István-templom 177, 286. —i szünidei gyermektelep 252.
- «Budapester Tagblatt» 265.
 «Budapesti Hirlap» 287.
 «Budapesti Közlöny» 265.
 «Budapesti Szemle» 95, 177, 178, 285.
 Bujanovics Sándor 74, 110.
 Bukarest 347. —i román akadémia 265.
 «Bulla constitutionum collegii Germanii Hungarici», XVI. sz.-i kézirat 249.
 «Bulletin de l'Association des Bibliothécaires» 28. «— des publications françaises» 298, 303.
 Bulyovszky Gyuláné 224.
 Buoncompagni bibornok 345.
 Bure, S. J. de — 139, 143.
 Burgstaller Aranka 252.
 Burg, Richard de — 364.
 «Büntetőjog Tára» 265.
 Byron lord 322, 363. — George Gordon 322.
- Caesar, Julius — 95.
 Caetani hg. 186.
 Caillebolte-gyűjtemény 285.
 Calcuttai Royal Botanic Garden 265.
 Calderwood 318.
 Callisthenes 143, 144.
 Callimachus 336.
 Calvi Emilio, Bibliografia generale di Roma (Róma, 1908) 175.
 Cambridge 266.
 Campe I. Hoffmann.
- Campelli 242.
 Canadai Geological Survey 265.
 Candidus Eustach bolognai kanonok 190.
 Capistrano, Johannes de —, Opus de officio iudicis, consultoris, advocatis, XV. sz.-i kézirat 251.
 Caprara Enea 108.
 Cario 95.
 «Carmine, Illustrium poctarum, qui saeculo XV. vixerunt —», XV. sz.-i kézirat 344.
 Carnegie-Institution Washingtonban 265. — ktár Pittsburghban 299.
 Carter C. J. 266.
 «Časoslov» 93.
 «Catalogue of books printed in the XV. century now in the British Museum» (London, 1908) 354—359.
 «Catalogus codicum maniscriptorum Bibliothecae Regiae Monacensis» (München, 1909) 364, 365.
 Catullus 95.
 Caxton 361.
 Cebrian-ktár 257.
 Chabaneau Camille 266.
 Charlottenburg 78.
 Charles Émile 326. — Michel 323—327.
 Chatterton 328, 333.
 Chay István czle 350.
 Chemiai intézet, Orsz. m. kir. — 265.
 Chicago 252, 265, 267. —i Open Court Company 265.
 Chicard Edmond 219.
 Chobot Ferencz 266.
 Christianiai iparművészeti múzeum 252.
 Chyzer Kornél 72, 101, 252.
 Cicero 95, 327, 333, 381.
 «Cifra per Ungaria», XVI. sz.-i kézirat 338.
 Cilley Anna lengyel királyné 197.
 Cincinnati 102. —i nyilv. ktár 253, 348.

- Clair Vilmos 375.
 Clairville 221, 228, 243.
 Claretie 219, 274.
 Claudianus 95.
 Clavières Ayrens 348.
 Cleveland 101, 162.
 Cobb William 228.
 Coelius Sedulius 95.
 Coimbrai egyetem és ktára 265, 266.
 Colbert 324.
 Colonna Ascanio biboros 244, 341.
 Comenius 5, 19, 203—205., — Orbis
 sensualium trilinguis (Nagyszében,
 1684) 73, 103.
 «Commentaries, Tuo very notable —»
 (London, 1562) 253.
 «Compendium Gorlicense» 381.
 Comte Ágost 24.
 «Concordia regularum», IX. sz.-i kéz-
 irat 383.
 «Constitutiones, Compilatae —» (Ko-
 lozsvár, 1669) 162.
 Coopinger 190.
 Coret páter 274.
 Cormon 220.
 «Corpus Inscriptionum» 307.
 Corrado biboros 245, 340.
 «Corvina» 265.
 Cotta 156.
 Coutts John 266.
 Cremieux Jakab 219.
 Crerar John-ktár Chicagóban 101,
 252, 265.
 Crotoscius András 202—204, 207. —
 Jakab 202—204, 207. — János 1,
 2, 5, 6, 10, 16, 17, 19—21, 132,
 199, 202—204, 207.
 Crugnola Gaetano 266.
 Curtius, Quintus — 95.
 Cutter C. A. 42, 43.
 Cynthus Romanus 344.
 Cyrillus 16.
 Csáládi ltárak a M. N. Múzeum
 ktárában 74, 75, 109, 110, 164,
 165, 254, 255, 349, 351, 352.
 Csanád 248.
 Csaplovics-ktár Alsókubinban 46,
 48, 49.
 Csató János 376. — Pál 219, 224,
 235.
 Csáky gr. cs. iratai az Erdélyi Mú-
 zeum ktárában 167.
 Csánki Dezső 161, 374, 375.
 Császár Ferencz 219.
 Cseh tart. kormány 264. — testvé-
 rek ktára Ostroghban 203, 204.
 Csekeő Gusztáv 229.
 Csepregy Ferencz 220.
 Csepregi Lajos 214, 215, 219, 220,
 224, 228, 233, 238, 241.
 Csere János (Apáczai) 317, 320.
 Cserei Mihály 225.
 Csernecky József kassai knyvitató
 383.
 Cserni Béla 374, 376.
 Csécsi János 208, 210.
 Csiki Ernő 374.
 Csiksomlyói Ferenczrendi zárda
 ktára 99.
 Csillag Károly 330.
 Csoma Sándor (Kőrösi) 353.
 Csongrád megyei Tört. és Rég. Tár-
 sulat és múzeuma 67.
 Csontos János 207, 333.
 Csontos László és Ferencz czle 350
 Csörgei Dániel 233.
 Csudáky Bertalan 254.
 Czacki Tamás 118, 121, 126.
 Czakó Zsigmond 220.
 Czartoriski W. hg. 118.
 Czeglédi áll. főgymnasium 261.
 Czeglédi István, A szó Jákob szava
 (Kassa) 162.
 Czeke Marianne 262.
 Czelesztin I. Pergő.
 Czernowitzi egyetem és ktára 260,
 262, 266, 267.
 Czéhíratok a M. N. Múzeum ktárá-
 ban 75.
 Czimer Károly 266.

- Czimeres levelek és nemesi iratok a M. N. Múzeum ktárában 75, 108, 109, 164, 165, 254, 255, 349—351.
- Cziráky Antal gr. 377.
- Czöbel István 101.
- Czövek-ktár 261.
- Dacia**, Petrus de —, Summa artis geometrié, XV. sz.-i kézirat 250.
- D'Alembert 33.
- Dali János (Tolnai) 317—319.
- Dallolio 380.
- Dalmát tart. kormány 264.
- Damjanich János 217.
- Danel L. 171.
- Daniel L. 361.
- Danielisz Sándor 288.
- Dankó Pista 216.
- «Danse macabré» 361.
- Dante 362, 378, 379.
- Danzig 117.
- Dares Augustinus 362. — Phrygius 143, 362.
- Darmstadt 267, 357.
- Daudet Alphonse 274, 323—327.
- Daye John 364.
- Deáki Loránt 101.
- Debreczen 51, 206, 266. — i ev. ref. egyházmegye ltára 315. — i ev. ref. főiskola és ktára 46, 51, 52, 261, 348, 374. — i m. á. v. üzletvezetősége 261. — i vár. nyomda 264. — i vár. múzeum és ktára 52, 101.
- Decourcelle Pierre 214, 219.
- Dedek Crescens Lajos 262.
- Deés 52. — i m. k. főgymnasium 261.
- «Defensio simplicitatis ecclesiae Christi» 319.
- Deft 366.
- De Gerando Antonina 166. — Félix 166.
- Degré Alajos 213, 219.
- Deim István 263.
- Deinharstein 219.
- Delacour M. A. 219.
- Delavigne Kázmér 220.
- Delisle 295, 313.
- Demeter horvát-dalmát hg. 344.
- Demjén mester czle 350.
- «Denariis, De — quos debent ecclesiae Regna Hungariae», XV. sz.-i. kézirat 344.
- Dengi János 353.
- Denifle Henrik 373.
- D'Ennery 220—222, 234.
- Depian 189.
- «Der Bote von und für Ungarn» 383.
- «Der Ungar» 254.
- Des Arnould 220.
- «Descrisione delle provincie d'Ungheria», XVI. sz.-i kézirat 338.
- «Descriptio, Ungariae — et dotes», XVI. sz.-i kézirat 337. «— Transsylvaniae», XVI. sz.-i kézirat 341.
- Deslandes Rajmond 228.
- Dessewffy József gr. 163.
- Des Valiers Maurice 220.
- Deubler Ferencz 266.
- «Deutsche Literaturzeitung» 83, 179, 277, 368.
- Devecser 383.
- Dewey Melvil 42, 43.
- Délmagyarországi Természettudományi Társulat és ktára 69. — Tört. és Rég. Múzeumtársulat és ktára 69, 265.
- Dénes István 266.
- Déva 52.
- Dézsí Lajos 262.
- D'Hoziér-féle genealogiai gyűjtemény 273.
- Dianna, Don Manuel Juan — 220.
- «Diario Oficial» 74.
- Dickens 221.
- Dictys Cretensis 95, 143, 362.
- Didot A. Firmin 139, 143.
- Dietrichstein 344.

- «Die Vedette» 74.
 Dillesz-ktár 49.
 Dinaux 221.
 Diodorus Siculus 94, 362.
 Diogenes Laertius 362.
 Diomedes 362.
 Dionysius de Leuwis 362.
 Diósberény 252.
 Diósy 221.
 Diószegi Győző 252, 266.
 «Discorso al Papa per le cose d'Un-
 garia», XVI, sz.-i kézirat 340. «—
 sopra gli affari dell' Imperatore e
 del Transilvano», XVI. sz.-i kézirat
 345.
 «Discursus super pace Turcica»,
 XVII. sz.-i kézirat 338.
 Divald Kornél 177, 286.
 Dlugoss 15, 19, 117, 121, 122, 125,
 132, 193, 194, 198, 207.
 Dobesányi Gyula 221.
 Dobján László 72, 101.
 Dobrogaev S. M. 266.
 Dobrowski József 120, 121, 126, 127,
 193, 194, 207.
 Dobsa Lajos 221.
 Dohnál Béla 260.
 Dollinger Gyula 72, 101.
 Donatus 301, 362.
 Donizetti 215.
 Doria pk. 337, 340, 346.
 Dorn Ede 221.
 Dorpat I. Jurjev.
 Dove Press 364.
 Dóczy Lajos 213, 222.
 Döbrentei Gábor 235.
 Dömötör László 266.
 «Döntvénytár» 265.
 Dörnhöfer Friedrich 383.
 Döry Ferencz 108. — Pál 66.
 Drágffy Tamás 247.
 Drághy Tamás 247.
 Dressler 188.
 Drezda 78, 176. — i kir. ktár 3, 127,
 196.
 Dugonics András 233. — Társaság
 Szegeden 101, 252.
 Duka Tivadar 353.
 Dumanoir 215, 221, 222.
 Dumas fiú 222. — père 215, 220,
 222, 224, 231, 234.
 Dunacséb 349.
 Dunamelléki ág. ev. püspökség 72,
 101. — ev. ref. egyházkerület 51,
 101, 161.
 Dunántúli ev. ref. egyházkerület 62,
 252. — Közművelődési Egyesület
 375.
 Dunkel Tódor 215, 224.
 Duperty 224.
 Durandus 362.
 Du Vernay Buco 249.
 Duvert Xavier 222.
 Duveyrier 231.
 Dux (város) 266.
 Dux Lajos I. Dóczy.
 Düner Albrecht 383.
 Dzyalyński Titus gr. 132, 133, 196, 207.
Ebrandus 362.
 Eczeth János és Márton czle 75.
 Edinburghi egyetem 266.
 Edschmiatsin 73.
 Eger 72, 101, 248, 266. — i áll. fő-
 reáliskola 261. — i érseki jog-
 lyceum 101, 266, 347. — i pap-
 nevelő intézet ktára 261. — i fő-
 egyházmegye 101, 161. — i kath.
 főgymnasium 261.
 Egressy Benjámín 214, 215, 221, 222,
 230, 231, 238, 242. — Gábor 235—
 237.
 Egyesült Államok kormánya 264.
 «Egyetemes Philologiai Közlöny» 178.
 Ehrle Ferencz 373.
 Eichler 185.
 «Eikon Basilike» 327, 333.
 Elekes Károly 376.
 Eleonora m. királyné, I. Lipót felé-
 sége 340.

- Elischer Gyula 353.
 Ellinger János József kassai nyom-
 tató 382. — Károly 382.
 Elmár Károly 223.
 Elmeorvosi értekezlet, Orsz. — 265.
 Első Magyar Általános Biztosító-Tár-
 saság 101.
 Elzevier Péter 364, 366.
 Ember Pál 315.
 Emond Károly 220.
 Endre I. András.
 Engel Lajos 161. — Péter czle 165.
 Enschedé Ch., Fondéries de carac-
 tères et leur matériel dans les
 Pays-Bas du XV—XIX. siècle (Haar-
 lum, 1908) 365—367. Joh. — en
 Zonen 365, 366.
 Enyvvári Jenő 266.
 Eobanus Hessius 94.
 Eötvös József br. 163.
 Eperjes 53, 178, 267. —i ág. ev.
 kollégium és ktára 53, 266.
 «Epitaphium pro Matthia Rege Pan-
 nonie», XV. sz.-i kézirat 251.
 «Epitome de Turcarum moribus» 95.
 Erasmus Rotterdamus 94, 95.
 Ercolani-gyűjtemény 378.
 «Erdély» 264.
 «Erdélyi Hiradó» 164.
 «Erdélyi Múzeum» 166.
 Erdélyi Múzeum-egylet és ktára 46,
 101, 165—170, 375. — róm. kath.
 státus 167.
 Erdélyi Pál 165, 272.
 Erdélyrészi Magyar Közművelődési
 Egyesület 375.
 Erdészeti Egyesület, Orsz. — 102.
 Erdős József 2, 7, 12, 123, 137, 203,
 207. — Miklós 105, 164, 349.
 Erik (XIV.) svéd kir. 187.
 Erkel Elek 223, 241. — Gyula 214,
 240.
 Erlangeni egyetemi ktár 260.
 Erményi Lajos 161.
 Ernyey József 374.
 Erzsébet lengyel királyné, IV. Káz-
 mér felesége 3, 199, 207. — m.
 királyné, Albert felesége 32.
 Erzsébet Népakadémia 374.
 Erzsébetvárosi áll. főgymnasium 261.
 Escher 185.
 Esdaile A. J. K. 354.
 Essex house Press 364.
 Estienne 364.
 Esztégár László 42.
 Esztergom 102, 152, 216, 248, 252,
 267. —i főegyházmegeye és ktára
 101, 161, 261, 264. —i kath. fő-
 gymnasium 261.
 Eszterházy Kálmán gr. 375. — Mik-
 lós Lónyai Zsigmondhoz írt leve-
 leinek igaz páriája (Bécs, 1645)
 162. — Rákóczy Györgyhöz írt
 intő leveleinek igaz páriája (Bécs,
 1645) 162.
 Euripides 329.
 Éber László 286.
 Éjszaky Károly 222.
 Érdújhelyi Menyhért 266.
 Étangres, Richard d' — gr. 314.
 «Évacle» 144.
 Fabricius Endre 101, 108.
 Fadrusz János 332.
 Falconieri Francesco 266.
 Falk Zsigmond 177.
 Farnos Dezső 375, 376.
 Farnosi cs. czle 255.
 Farrer S. A., Literary forgeries 322—
 324, 328, 329.
 Fayer László-bizottság 265.
 Fazekas nővérek 101, 106,
 Fái J. Béla 226, 230.
 Fánicsy Lajos 213, 217, 225.
 Fáy András 73, 74, 107, 109. —
 Béla 374. — István gr. 163.
 Fegyverneki, Thesaurus S. Scriptu-
 rae (Genf, 1613) 253.
 Fehér vm. 377, 378.

- Fehér Ipoly 72, 101.
 Fehérváry Adolf 223.
 Fejérpataky László 47, 48, 72, 99, 101, 110, 161, 185, 252, 288, 332, 347, 375.
 Fekete Péter 288. — Soma 227.
 Feld I. 223.
 Feleki Miklós 214, 221—223, 235, 241.
 Felka 53. —i Tatra Múzeumegylet és gyűjteményei 53.
 Fels Roderich 223.
 Felsőausztriai tart. kormány 264.
 Felsőmagyarországi czikkek 315, 316.
 Fenyő Miksa 177, 286.
 Fenyves Ferencz 266.
 Ferdinánd (I.) m. kir. 33, 75, 335, 350. — (II.) m. kir. 249, 339, 351. — (III.) m. kir. 75, 165, 248, 255, 335, 351.
 Ferencz (I.) francia kir. 294. — m. kir. 255, 351.
 Ferenczi György 266; — Gyula 374. — Zoltán 48, 255, 262, 266, 272, 288, 374, 376.
 Ferenczy István 177, 286. — József 220, 263.
 Ferrara 249.
 Fest Lajos 74, 110.
 Feuillet Octave 223.
 Feyl Schweypoldt I. Fiol.
 Fénelon 301.
 Fényképmásolatok a M. N. Múzeum ktárában 74, 105, 107, 349.
 Fésüs György 238.
 Fiáth Károly István 262.
 Fick 185.
 Fieber Henrik 177.
 Filipecz János nagyváradi pk. 335.
 Filozófiai Társaság, Magyar — 102.
 Fináczy Ernő 375.
 Finály Gábor 101.
 Finspangi hangjegygyűjtemény 188.
 Fiol Sweypolt 92, 93.
 Fiók Károly 266.
 Firenzei akadémia 326.
 Fischer Adolf 257. — György Vilmos 132, 133, 207. — Henrik 383.
 Fitos Vilmos 89, 98, 347.
 Fiume 33, 267. —i kir. áll. főgymnasium 261.
 «Fiumi e pasti della Transsilvania», XVI. sz.-i kézirat 337.
 Flavius Josephus 94.
 «Flore et Blanchefleur» 144, 146.
 Fodor D. 266.
 Fogarasi Albert 376.
 Fogorvosok orsz. egyesülete 265.
 Follinus Aurél 223. — János 223, 234. — Jánosné 219.
 «Fondamento, Che si deve fare — piu nel Transilvano, che nell' Imperatore per la presente guerra col Turco», XVI. sz.-i kézirat 345.
 Forgách gr. cs. ltára a M. N. Múzeum ktárában 164.
 Forgách Béla gr. 164. — Ferencz esztergomi érsek 251. — István gr. 266. — László gr. 266.
 Foris Ferencz (Otrokocsi), Eltévetyezett juhnaq fölkeresése (Nagyszombat, 1692) 162.
 Forli 379.
 «Forma processus iudicii criminalis», (Nagyszombat, 1697) 73, 103.
 Forrai Béla 375.
 Fortescue G. K. 354.
 Foulis Andren 364. — Robert 364.
 Fournier 220.
 Fourrière E. abbé 266.
 Fónagy Béla 177.
 Főfelügyelősége, Múzeumok és Könyvtárak Orsz. — 44—71, 102, 161, 167, 265, 272, 288, 347, 374, 375.
 Földmívelésügyi minisztérium, M. kir. — 264, 374.
 Földrajzi társaság, Magyar — 375.
 Földrengési observatorium 265.
 Földtani intézet, M. kir. — 101, 265, 347, 374.

- Főrendiház, Magyar — irodája 72, 101.
 Fraknói Vilmos 72, 101, 161, 252, 375.
 Francia belügyminisztérium 296, 297. — igazságügyminisztérium 296. — kormány 264. — közoktatástügyi minisztérium 297.
 Franckeri egyetem 317.
 Frangepán Ferencz 340.
 Frankenburg Adolf 253.
 Frankfurt a. M. 102, 156, 260.; i vár. ktár 265. — a. O. 160.
 Franklin Alfred, Guide des savants, des littérateurs et des artistes dans les bibliothèques de Paris (Páris, 1908) 171, 172.
 Franklin r. t. 178, 264.
 Frati Luigi 378, 379.
 Free public library-mozgalom 33, 273.
 Freiburg 134, 172. —i egyetemi ktár 260.
 «Fremdenblatt» 74.
 Frenkel Bertalan 163, 252.
 Freysing 156.
 Friebeisz István 233.
 Friedmann Arthur 266.
 Frieze Gottlieb Keresztély 117, 118, 121, 195, 207.
 Frigyes (II.) brandenburgi választófejedelem 173. — (III.) német császár 247, 251. — (Nagy) porosz kir. 185.
 Froissart 362.
 Fromentin Jenő 178.
 Fröhlich Dávid 381. — Otto, Internationale Bibliographie der Kunstwissenschaft (Berlin, 1909) 177, 178, 284—287.
 Fugger Hans Jakab 172.
 Fust János 301, 354, 357.
 Führer J. 101.
 Füleik 249.
 Fülöp (I.) francia kir. 144. — (II.) spanyol kir. 244. — (II.) makedon kir. 144, 151.
 Gaál Gyula (Dálnoki) 224.
 Gaberden Rezső Lajos 288.
 Gabriel 224.
 Gadeau de Kerville 161.
 Gailardet 224.
 Galicziai tart. kormány 264.
 Galilei 323, 324, 326, 327.
 «Gallia Christiana» 307.
 Gallipoli 145.
 Garampi 373.
 Garay János 220.
 Garázda cs. czle 350.
 Gasser u. Cie 359.
 Gauden exeteri pk. 327, 333.
 Gautier 224.
 Gazdasági Egyesület, Orsz. Magyar — 253.
 Gazdaszövetség, Magyar — 265.
 «Gazette de Cologne» 367.
 Gál Ignác 167.
 Gárdonyi Albert 374. — Géza 266.
 Gáspár János 376.
 Gávai Lukács czle 109.
 Gelecsics Ignác 263.
 Gellei inádságos könyv 332.
 Gellius, Aulus — 362.
 «Genealogia, Szent —» (1658.) 316, 317.
 Genée R. 243.
 Genf 253.
 Genga Giovanni Battista 339.
 Gerardus de Vliederveen 362.
 Gerevich Tibor 98, 116, 161.
 Gergely (I.) pápa 361, 362. — (VII.) pápa 344. — (IX.) pápa 340. — (XIII.) pápa 250.
 Gerjen 102.
 Gerő Károly 161.
 Gerson 362.
 Gesellschaft für neuere österreichische Geschichte 155.
 «Gesta Romanorum» 362.
 Géza (I.) m. kir. 344.
 Ghirardacci Cherubino 379.
 Ghyczy György és testvérei czle 350.

- Gibb E. J. W. 266.
 Giehlov Karl 103.
 Giesseni egyetemi ktár 260, 383.
 Gilhofer és Rauschburg-czég 103.
 Girardin Emil 222.
 Giunta 364.
 Glasgovi egyetem 161.
 Glaue 383.
 Gleich Josef Alois 233.
 «Gli Costumi le legge et vsanze de legonti» 95.
 Glück Kálmán 266.
 Goethe 241, 286. — gyűjtemény a M. T. Akadémiában 353.
 Gogh, Vincent von — 177, 286.
 Gohl Ödön 266.
 Gold 224.
 Goldzieher Ignác 266. — Károly 101.
 Gondol Dániel 237, 238.
 Gondos Miksa 72, 101, 161.
 Gopesa László 266.
 Goppelsroeder Friedrich 266.
 Gossenbrot Sigismund 173.
 Gossey 243.
 Gotha 133.
 Gothard Jakab (Dálnoki) czle 351.
 Göllner Károly 374.
 Gömör vmegyei múzeum és ktára 64.
 Gömörly Gusztáv 74, 108, 252.
 Göncz (város) 206.
 Göncz Miklós (Pálházi), Az úr vacsorájáról (Keresztur, 1613) 162.
 Gönczi István 316.
 Gönczy S. Sámuel 227.
 Görgey cs. ltára a M. Nemz. Múzeum ltarában 164, 165, 255, 351.
 Görgey Albert 164. — Arthur 109, 224.
 Görner K. A. 226.
 Göttingen 382. —i egyetem és ltára 260, 266.
 Graet Márton 19, 21, 202, 207.
 Grasserie, Raoul de — 257.
 Gratianus 362.
 Grauert Hermann 172, 174.
 Grác 132. —i egyetemi ltár 260, 262, 267. —i Verein für Steiermark 101, 161.
 «Gráczziák» 377, 378.
 Greenville 359.
 Greifswaldi egyetem és ltára 260, 266.
 Grenoblei egyetemi ltár 260.
 Grimani Breviarium 45, 46.
 Grolig Móric 266.
 Groningen 320.
 Gross-Hoffinger Antal János 156, 159.
 Grosz Emil 347.
 Gróh István 177.
 Grósz Károly 164.
 Gruber-Hoffmann-féle Allgemeine Encyclopädie 197.
 Grünwald József 224.
 Guarinus Hieronimus, Ad Nicolaum V. contra Turcas oratio, XVI. sz.-i kézirat 249.
 Guérard 373.
 Guillaume de Normandie 313.
 Gulyás Pál 23, 48, 72, 82, 99—101, 114, 139, 172, 174, 252, 276, 284 — 288, 293, 322, 347, 359, 362, 367, 374. — Északnémet népkönyvtárak (Bpest, 1908.) 78, 79.
 Gundelfinger Gyula 177, 286.
 Gutenberg 81, 301.
 Gutzkov 224.
 Guyon Richárd 350.
 Gwagninus A. 95.
 Gyalai Sámuel 167.
 Gyászjelentések a M. Nemz. Múzeum ltarában 72, 75, 100, 161, 164, 252, 254, 347.
 Gyoma 79.
 «Gyógyászat» 265.
 «Gyógyszerési Hetilap» 265.
 «Gyógyszerési Közlöny» 265.
 Gyöngyösi áll. főgimnázium 261.
 Győr 47, 53, 101, 162, 248, 288. —i áll. főreáliskola 261. —i kir. fő-ügyészség 47, 58. —i püspök-

- ség 162. — vár. ltár 46, 53, 54, 374.
- Györgyi Kálmán 178.
- Győry Tibor 72, 101, 252, 347.
- Gyula 54. —i főgymnázium 54.
- Gyulafehérvár 54, 93, 161, 206, 351, 376. —i római múzeum 376.
- Gyulai Ágost 101, 252.
- Gyurka Demeter czle 351.
- Haag** 267.
- Haan Lajos 163.
- Haarlem 365.
- Habanai egyetem 266. —i nemz. ltár 161.
- Haebler Konrád 186.
- Hagenau 320.
- Hain 190, 357, 379.
- Hajduböszörményi ev. ref. gymnasium 261.
- Hajnik Imre-ktár 46, 47.
- Halaváts Gyula 108.
- Halévy 230.
- Halle 22. —i egyetemi ktár 260. —i Leopoldinisch - Carolinische Akademie 266.
- Halm 284. — Fridrik 225.
- Hamburg 78, 157, 158, 160.
- Hammer-Purgstall br. 157.
- Hammerschmied 188.
- Hampel József 45.
- Hanka Vencel 3, 7, 125—127, 129, 133, 196.
- Hannoveri vár. ltár 262, 267.
- Hanuy Ferenc 266.
- Haray Sándor 219. — Viktor 225.
- Harderwij 317.
- Harrisch J. L. 225.
- Harsányi István 1, 117, 193, 288.
- Hartwig Ottó 172.
- Haug Martin 364, 365.
- Hauptmann Gerhard 234.
- Havass Rezső 72, 101, 252, 266, 347.
- Havran Dániel 98.
- Havy Mihály 219.
- Háromszék vm. 264.
- Hátszeg 108.
- Hänel 359.
- Hedvig lengyel királyné 3, 7, 8, 15—22, 117—123, 125, 128, 132—134, 193—201, 206, 207.
- Hegedüs András (Vadai) 167. — István 252. — János (Mikolai), A mennyei igazságnak tüzes oszlopa (Nagyszeben, 1665) 103. — István 252. — Lajos 223, 225. — Lóránt 79.
- Hegy István czle 350.
- Heidelberg 5, 146, 365. —i egyetemi ktár 260.
- Hein József 177.
- Heinrich Gusztáv 233.
- Heitz I. H. Ed. u. Mändel kkiadó czég 360. — Paul I. Schreiber.
- Hekler Antal 178, 374.
- Hellebrandt Árpád 178, 284—288, 317, 319, 320.
- Heller-féle krakói nyomda 8.
- Helmholtz 274.
- Helmstadt 19.
- Helsingfors 253.
- Helvey Lajos 101.
- Helytartótanács, M. kir. — 377.
- Hendricksz Aalbrecht nyomtató 366.
- Henne delfti nyomtató 366.
- Henriex Cornelis hágai nyomtató 366.
- Henszmann Imre 178.
- Heraldikai és Genealogiai Társaság, Magyar — 72, 102, 351.
- Herbst Géza 375.
- Herder 172.
- Hermann Ottó 72, 101, 252.
- Herman Antal 375. — Béla 101.
- Herodianus 95.
- Herodotos 94.
- Herzog-féle «Real-Encyclopädie für prof. Theologie» 133.
- Hetényi Béla 225.
- Hevesi Lajos 286.

- Hiador 226.
 Hieronymi Károlyné 163.
 Hieronymus I. Jeromos 16.
 Hinrichs 34, 36.
 Hippich István 289.
 Hippokrates 143.
 Hirlaptári osztály az Erdélyi Múzeum
 ktárában 167, 254. — a M. N.
 Múzeum ktárában 74, 104, 105,
 163, 164, 349.
 Hirsch Rezső 157.
 Hirschfeld 226.
 «Historia, De — sacra», XV. sz.-i
 kézirat 246.
 Hitchcock Frederik H., The building
 of a book (London, 1908) 80—82.
 Hodinka Antal 92, 93, 163.
 Hoffmann és Campe 157. — von
 Fallersleben 127, 208. V. ö. Gruber.
 Holbein Fr. G. 226.
 Holtei Károly 226.
 Holzmann Michael und Bohatta Hans,
 Deutsches Anonymen Lexikon 154,
 155, 158—160.
 Homeros 327.
 Homonnai izr. elemi népiskola 266.
 «Honművész» 233.
 Honvédelmi minisztérium, M. kir. —
 264, 347, 374.
 Hopkins John Hospital 265.
 Hopp Gyula 218.
 Horatius 95.
 Horn Uffo Dániel 157, 158.
 Hornig Jakab Lajos czle 255. —
 Károly br. 101, 254.
 Hornius György 317.
 Hornyánszky Viktor 178, 287.
 Horvát kir. statisztikai hivatal 264.
 — orsz. kormány 264.
 Horvát Lajos 164.
 Horváth Cyrill 2, 7, 12, 123, 137,
 138, 205. — Dezső 257. — Géza
 101, 252, 374. — Ignác 87, 111,
 183, 282, 372. — Mihály czle 351.
 — Ödön 375.
 Hotvafői cs. czle 350.
 Houghtoni Michigan College of Mines
 266.
 Houwald 226.
 Hódmezővásárhely 54, 264, 288. — i
 cv. ref. főgymnasium ktára 54, 55.
 — i vár. ktár 55.
 Hóman Bálint 257, 262, 266.
 Hóry Béla 166.
 Hrušovo I. Körtvélyes.
 Huber Károly 224.
 Hubert Emil 89, 98.
 Hugo Victor 217, 232, 274.
 Hun-székely irás I. Rovásírás.
 Hunyad vm. 106, 108. — i Tört. és
 Rég. Társulat és könyv- és ltára
 és múzeuma 52, 265, 374.
 Hunyadi János 32, 108. — Vajk 108.
 Hurban 133.
 Huszár Károly 377, 378.
 Hutter 381.
 Huttkay Lipót 72, 101.
 Hübner-Traums 219.
 Hüttl Dezső 178. — Kristóf, Farkas
 és Vilmos czle 350.
 Hütöipari kongresszus, Nemzetközi
 — 72, 101.
 Igazságügyi minisztérium, M. kir. —
 46, 162, 264.
 Igló 63, 101, 102, 253.
 Illés László, E. — 226, 243.
 Illésházy István 342.
 Illicini Péter, De veri in ecclesia
 Dei Regis officio ac potestate ad
 Rudolphum imperatorem, XVI. sz.-i
 kézirat 250, 251. — Inelyti Hun-
 gariae Regni Decretorum et Con-
 stitutionum atque Articulorum...
 Argumenta, XVI. sz.-i kézirat 342—
 344.
 Illyés András, Megrövidített íge (Bécs,
 1692) 162.
 Ilosvai (Kollár) Vilmos 266.
 Inure m. kir. 32.

- Incze (XIII.) pápa 191.
 «Index corporis iuris Hnngarici» (Nagyszombat, 1699) 73, 103.
 Indiai angol kormány 264. — i departement of agriculture 265.
 «Informazione della Vallachia», XVI. sz.-i kézirat 338. «— dell' Impresa da farsi contra i Turchi», XVI. sz.-i kézirat 248.
 «Informazioni e qualita del Regno di Ungaria», XVI. sz.-i kézirat 248.
 «Ingatlanok Vására» 164.
 Innsbrucki egyetemi ktár 260.
 «Institutions, Les grandes — de la France» 295.
 «Inventari dei Manoscritti delle biblioteche d'Italia» (Forli) 379.
 Ípárművészeti iskola, Orsz. magyar — 101. — Múzeum 265, 374. — Társaság 102.
 Ipolyi Arnold 253.
 Ireland William Henry 328.
 Irinyi Csaba 108.
 Irodalmi analekták a M. Nemzeti Múzeum ktárában 73, 105, 163, 348, 349. — hamisítványok 322—334. — levelestár a M. N. Múzeum ktárában 73, 74, 105, 107, 163, 254, 348, 349.
 Irodalomtörténeti kiállítás a M. N. Múzeum ktárában 100, 333.
 «Irodalomtörténeti Közlemények» 316.
 Iskolaegyesület, Orsz. Magyar — 375.
 Islington Public Library 30.
 Isoz Kálmán 235.
 István (Szent) m. kir. 32, 342. — (II.) m. kir. 32. — nádor 129, 130.
 «Itinerarium in bello contra Turcas», XVI. sz.-i kézirat 335.
 Iványi Béla 95, 108. — István 266.
 Izraelita magyar irodalmi társaság 161, 265.
 Jablonkay Gábor 289.
 Jacobi V. 226.
 «Jagie-Festschrift» 92.
 «Jahrbuch des kais. deutschen archaologischen Instituts» 76.
 Jakab István 222, 233, 235.
 Jakobszoon, Hillebrant — van Won 366; né 366. ifj. — 366.
 Jakabovich Emil 115.
 Jancsár festő 189.
 Jankovich Miklós 330, 333.
 Janus Pannonius 251, 344. — Carmina in Divam Feroniam, XV. sz.-i kézirat 250. — miscönyve, XV. sz.-i kézirat 248. — «Missisti» c. költeménye, XV. sz.-i kézirat 249.
 Japán kormány 264.
 Jasii egyetem 347.
 Jassowicz András 2, 14, 17, 19, 20, 117, 121, 128, 195, 196, 198, 201.
 János firenzei érsek 336. — m. kir. I. Zápolyai. — mester illuminátor 163. Scholasticus Szent — élete és munkái, Korvin-kodex 129.
 János Kázmér lengyel kir. 126, 128, 205.
 Jászay Pál 126.
 Jászberény 102, 224. — i áll. főgymnasium 261.
 Jedlicska Pál 101.
 Jeiteles Ignác 156.
 Jellasics 216.
 Jellinek Arthur 177, 287.
 Jena 267, 362. — i egyetemi ktár 260.
 Jenei Aladár 166. — Dániel 167.
 Jerney János 330.
 Jeromos bibornok pápai követ 344. Szent — 2, 16, 201.
 «Jézus Szentséges Szívének Hirnöke és Szűz Mária Virágos Kertje» 265.
 Joannes Ungarus páduai kanonok 340.
 Jogászegylet, Magyar — 265.
 «Jogtudományi Közlöny» 265.
 Johanna nápolyi királyné 335, 341.
 Joksmann Ödön (Inczédi) 376.
 Jolly Julius 365.

- «Journal de librairie» 276.
 «Journal Des Débats» 164.
 «Journal officiel» 302.
 Jókai Mór 223, 226, 227.
 Jósa András 375. — János 227.
 Jósika Miklós br. 215.
 Jóskönyv 1485-ből 190, 191.
 József (I.) m. kir. 33, 339, 345. —
 (II.) m. kir. 229. — nádor 159.
 Juhász Ferencz 288.
 Julián-egyesület 72, 101.
 Jurjevi egyetem 266.
 Jurkin Tamás czle 350.
 Justinus 95.
- Kadlecz Károly** 92, 252.
Kaffehr Béla 68.
Kahle Tivadar 214, 228.
Kairói múzeum 383.
Kaiser Nándor 161.
 «Kakas Márton» 265.
 «Kalendárium, Új —» (Komárom,
 1707.) 162. — (Lőcse, 1707.) 162.
Kalmari gymnasium ktára 188.
Kalocsa 101, 248. —i főegyházmegye
 101, 252.
Kanazawa S. 266.
Kaposvári áll. főgymnasium 262.
**Kapuváry es. Itára a M. Nemz. Mú-
 zeum ktárában** 255, 352.
Karacs Teréz 163.
Karacsay-kodex 332.
Karácsony Zsigmond 266.
Kardos Árpád 266. — Samu 109,
 349.
Karl Lajos 101, 152.
Karlovitcz László 161.
Karlsruhei műegyetem 266.
Karlstadi gymnasium ktára 188.
Karsa György 227.
Karsch-Haack F. 72, 101.
Kassa 56, 72, 98, 101, 162, 206, 215,
 252, 266, 382, 383. —i kir. jog-
 akadémia 262, 266. —i premontrai
 főgymnasium 262. —i püsp. iroda
101. —i Rákóczi-múzeum és ktára
 46, 55, 56, 98, 161, 262, 288, 374.
 —i vár. Itár 380, 382.
Katalin (Alexandriai Szent) 143.
**Brandenburgi — erdélyi fejede-
 lemasszony** 351.
**Katalogizálási szabályok, Porosz —
 90—92.**
 «Katholikus Szemle» 178, 250.
Katona Imre 220. — József 222,
 227. — Lajos 332.
Kaufmann Aurél 288.
Kazinczy Ferencz 166, 231, 348. —
 kör Kassán 252.
Káldy Gyula 225, 229, 242.
Kálmán m. kir. 32.
Kálniczky Benedek 126.
Kálvin 5.
Károly (I.) angol kir. 327, 333. —
 (V.) francia kir. 294, 324, 326. —
 (VI.) francia kir. 301. — (VIII.)
 francia kir. 294. — (IX.) francia
 kir. 294. — (I.) m. kir. 32. — (II.) m.
 kir. 32. — (III.) m. kir. 33, 351.
 — (Nagy) római császár 152, 294,
 301.
**Károlyi Gáspár, Szent biblia (Amster-
 dam, 1700)** 73, 103.
Károlyiné Pauler Gizella 257.
**Kárpátegyesület, Magyarországi —
 és múzeuma** 63, 102, 253.
Kárpis János 376.
Kázmér (Nagy) lengyel kir. 197. —
 (IV.) lengyel kir. 2, 3, 20, 199.
Kecskemét 56. —i ev. ref. főgym-
 nasium 262. i jogakadémia 266.
 —i vár. ktár 56.
Kecskeméthy Aurél 107.
Kecskés Károly 229.
Keglevich Jánosné gr. Zichy Adél
 73, 107.
Kelemen (IV.) pápa 340, 341. — (V.)
 pápa 103. — (VII.) pápa 336.
Kelmscott Press 364.

- Kemény Árpád br. 375. — György 288. — János erdélyi fejedelem 107. — Lajos 382, 383.
- Keményffy Dániel 252.
- Kempelen Győző 227.
- Kempten 160.
- Kenesei (Klein) Ilona 73.
- Kereskedelemügyi minisztérium, M. kir. — 252, 264, 374.
- Keresztur 162.
- Kereszty István 99, 101, 112.
- Kersy 333.
- Kertbeny Károly 155, 156.
- Keszthely 56, 162. —i Balaton Múzeum ktára 56. —i premontrei főgymnasium 262.
- «Keszthelyi Hirlap» 161.
- Kégl Sándor 353.
- Képviselőház, Magyar — irodája 72, 101, 161, 264.
- Kérészy Zoltán 266.
- Késmárnk 56, 266, 381. —i ág. ev. lyceum és ktára 44, 46, 56, 262.
- «Kézikönyvek, Múzeumi és könyvtári —» 272.
- Kézirattár a M. N. Múzeum ktarában 73, 74, 105—107, 163, 164, 189, 253, 254, 348, 349, 377.
- Khácsér János czle 351.
- Kicska Emil 72, 101.
- Kiev 266.
- Kilián Frigyes 263.
- Kilon 21.
- Király György (Szathmári) 124, 125.
- Kis János 217, 218.
- Kisfaludy Károly 73, 107, 227. — Sándor 73, 107, 353.
- Kisjécsai róm. kath. plébániahivatal 262.
- Kiskunfélegyházai vár. múzeum 44, 374.
- Kiskunhalas 57. —i ev. ref. egyház 57. —i ev. ref. főgymnasium és ktára 57, 262.
- Kispataki János 206.
- Kiss Áron 51. — Bálint 376. — Béla 288. — Imre 249. — Kálmán 134. — Sándor ezredes 109.
- Kisujzállási ev. ref. főgymnasium 262.
- Kizlingstein Sándor 38.
- Kithonich F., Centuria (1700) 73, 103. — Directio methodica (Nagyszombat, 1700) 73, 103.
- Klagenfurt 330.
- Kleemeier Fr. J. 34, 322.
- Kner Izidor 79.
- Knollarothzi Péter János 320.
- Knuth Károly 266.
- Kollányi Ferencz 99, 101, 111.
- Kolozsmonostori uradalom iratai 167.
- Kolozsvár 33, 73, 101—103, 162, 253, 264, 266, 267, 288, 375. —i Ferencz József tud.-egyetem 265, 374; ktára 168—170, 261, 262, 288. —i kir. ügyészség 167. —i lyceumi nyomda 167. —i német szabóczéh 167.
- Kolumbusz Kristóf 190.
- Komárom vm. 47. —i ktár 46, 47, 57, 58. —i és vár. Múzeum-Egyesület és ktára 58, 374.
- Komárom (város) 47, 57, 118, 162, 224, 252, 383. —i benzés gymnasium 58. —i vár. múzeum 46. —i vár. nyilv. népkvár 58.
- Komlóssy Ferencz 217, 218, 226, 241.
- Komor Gyula 219.
- Koncz Géza (Naményi) 376, 377.
- Kondor József 252.
- Konkoly-alap csillagvizsgáló, M. kir. — 162.
- Konstanz 255. —i egyházmegye római okirattára 373.
- Koós Mihály 374.
- Kopenhágai egyetem 266.
- Korczin 17, 20, 198.
- Kormány, Cs. és kir. közös — 264. M. kir. — 264, 374.
- Kovács Ferencz 101.

- Kortholtus Keresztély 21, 22, 119, 194, 197, 207.
- Korvin-kodexek 129, 333.
- Kossicki Lajos 121, 122.
- Kossuth Lajos 75, 164, 224, 349.
- Kotzebue 217, 227.
- Kovachich Márton 210.
- Kovacsóczy Mihály 215, 238.
- Kovách Aladár 66.
- Kovács Gyula, E. — 222.
- Kovácsnai J. Péter 320.
- Kováts László 47, 98, 99, 101, 113, 161.
- Kovik Gergely czle 75.
- Kozmeniki iskola 204.
- Kodex-töredékek a M. N. Múzeum ktárában 73, 105.
- Kórody Péter 376.
- Kósa János (Vargyasi) czle 351. — Lajos 163.
- Kölcsey-egyesület Aradon 49, 374. — kör és ktára Szatmáron 65.
- Kölcsonzés a M. N. Múzeum ktárában 73—75, 104, 105, 107, 162—165, 253—255, 348, 349, 351. — nemzetközi forgalomban 185, 186.
- Köleséri Mihály (Váradi) czle 351. — Sámuel czle 351.
- Köln 354.
- «Kölnische Zeitung» 164.
- Kőmives Imre 227.
- Königsberg 131, 208. —i egyetemi ktár 260.
- Könyvkereskedők egylete 38.
- «Könyvszemle, Magyar —» 42, 46, 92, 99, 162, 175, 207, 213, 284, 293, 320, 333, 347.
- Könyvtáraink, Vidéki — 1907-ben 44—71.
- Könyvtárnoki tanfolyam a M. N. Múzeum ktárában 47, 48, 288.
- Körmendy Józsefné 164.
- Körner Tivadar 228.
- Kőrösi Csoma Sándor I. Csoma.
- Körtvélyes 92, 93. —i gör. kel. monostori nyomda 92, 93.
- Köszeghy György 93.
- Köteles példányok 46, 58, 63, 66, 72—74, 91, 100, 104, 105, 161—164, 166—168, 252—254, 274, 275, 287, 296, 297, 347—349, 353.
- Közalapítványi kir. ügyigazgatóság 104.
- «Közgazdasági Közlemények» 161.
- «Közgazdasági Szemle» 79.
- Krakkó 2, 8, 15, 16, 22, 93, 193, 350, 381. —i cs. tud. akadémia 161. —i Jagelló-egyetem és ktára 120, 137, 207, 260, 262, 267.
- Krasznahorka 102.
- Krausz Károly 228.
- Krayzell Aurél 257.
- Kreith Béla gr. 75, 164, 350.
- Krenner József 101, 374.
- Kreutzer M. 160.
- Kreysing G. 364.
- Kriesch Aladár 178.
- Kris Betty 159.
- Krisztina svéd királyné 245.
- Kritzinger Frigyes Adolf 160.
- Kromphardt G. Fred 101.
- Krotowski I. Crotoscius.
- Krómer 16.
- Kubinyi Miklós 102. — Viktor 72.
- Kucharski András 4, 118, 125, 126, 132—134.
- Kumlik Emil 375.
- Kun S., Kéziratok és autogrammok jegyzéke (Budapest, 1909) 367. — Sándor 102.
- Kuncz Aladár 266.
- Kunsch György czle 350.
- Kuntze 137.
- Kuszkó István 266.
- Kuthy Zoltán 72, 102.
- Kuun Géza gr. 166, 353. —né 161, 353.
- Kuzmik Pál 266.
- Külügyminisztérium, Cs. és kir. közsös — 264.
- Kürthy Emil 232.

- «La bibliofilia» 83, 179, 277, 368.
 Labrouste Henri 296.
 Lachnit V. 129.
 Lactantius 327.
 Ladomérszky Gyula 228.
 Laendler Pál 102.
 Lagus C. 95.
 Lajos brüggei hg. 294. — (IX.) francia kir. 294. — (XII.) francia kir. 294. — (XV.) francia kir. 295. — (XVI.) francia kir. 324. — (Jám-bor) frank király 294, 383. — (I.) m. kir. 3, 22, 32, 118—120, 133, 134, 193. — (II.) m. kir. 33. 165, 350.
 Lakatos Artur 178.
 Lampe Frigyes Adolf 315.
 Lampel könyvkereskedő-czég 287.
 Landerer Ferencz 382. — Mihály 382.
 Landoni Teodorico 378.
 Lang 373.
 Langer Antal 228.
 Langle Aulic 228.
 Langlois 152.
 Lannoy br. 229.
 La-platai nemz. egyetemi ktár 267.
 Lappert Antal 349.
 Lasitzki János 2, 5, 11, 19, 21, 22, 127, 133, 195, 198, 202, 204, 207.
 Lassus 180.
 Latabár Endre 219, 225.
 Laube Henrik 228.
 Laubmann György 284.
 Lauder William 329.
 Laufs K. 226.
 Laurencin 228.
 Laurie T. Werner 80.
 Lausannei egyetem 266.
 Lauzanne 222.
 Lánczy Ilka 107.
 Láng Ádám 221, 226. — Móric 228.
 Lászi Vilmos 218, 223, 228, 230.
 László (II.) m. kir. 32. — (IV.) m. kir. 32, 344. — (V.) m. kir. 33, — váradi kanonok 340.
 Lázár István 375, 376.
 Lebas 27, 39.
 «Le bibliographe moderne» 83, 278, 368.
 Lechner Tibor 347.
 Lecocq Károly 215.
 Lednic 205.
 Lega bibornok, Germaniae et Hungariae Ecclesiarum Historia et Status, XVII. sz-i kézirat 249.
 Legouvé 235.
 Leicester gr. 364.
 Leiden 266, 317. —i egyetemi ktár 262, 267.
 Leidinger 365.
 Le Long Jakab 21, 22, 119, 207.
 Lemaitre Jules 323, 326.
 Lemberg 1, 8, 128, 136, 137. —i egyetem és ktára 134, 207, 260, 262, 266, 267. —i érs. egyházmegye 264.
 Lemoine 221.
 «Le mouvement économique» 347.
 Lenau 157, 158.
 Lendvay Márton ifj. 228.
 Lengyel (helység) 266.
 Lengyel Miklós 266.
 Leonello estei hg. 249.
 Leopolda János 200—202.
 Leövei Klára 163.
 Leskien 133.
 Leskowiecki cseh biblia 3, 127, 133, 196, 202.
 Leszczye-czimer 1, 5, 202.
 Lesznó 134, 138, 203—205. —i iskola ktára 204, 207.
 Lesztéméri cs. czle 109.
 «Le Temps» 164.
 Leterrier S. 215.
 Leüven 228.
 Levéltári osztály a M. Nemz. Múzeum könyvtárában 74, 75, 164, 165, 254, 255, 349—352.
 Levis 229.
 «Lexicon, Grosses Universale—» 22.

- Lévay József 266. — Lajos br. 266.
«Library Chronical» 33, 40.
Lika-Krbava vm. 264.
Lille 171, 361. —i egyetemi ktár 260.
Linz 126, 165. — melletti Szent Flórián-egyház 199, 200, 207.
Lipcese 5, 15, 22, 76, 96, 102, 133, 157—159, 171, 172, 197, 322, 359, 364. —i egyetemi ktár 96, 260, 267.
Lipót (I.) m. kir. 108, 165, 250, 255, 339—341, 351.
Lippert u. Co. könyvkiadó cég 177, 362.
Lipszky János 92.
Lisbonnei société portugaise de sciences naturelles 265.
Liszt Ferencz 107, 163, 253.
Litteráti Nemes Sámuel I. Nemes.
Livius 94, 301.
Lockvoy 229.
Loescher E. 175.
Lomza 131.
London 29, 80, 155, 175—177, 253, 266, 293, 328, 354. —i Association for the Oral Instruction of the Deaf and Dumb ktára 177. —i British Museum és ktára 176, 323, 354—359, 379. —i Drury-Lane-színház 328. —i egyetem és ktára 175, 177, 266. —i Guildhall library 176. —i Institution ktára 176. —i lambethi népkttárak 176, 293. —i Michigan University and College of Mines 266. —i nemzetközi statisztikai hivatal 264. —i Royal Asiatic Society 262, 267. —i Sion College ktára 176. —i Trustees of Gibb Memorial 265. —i Union of Ethical Societies ktár 176. —i Victoria and Albert Museum ktára 176. —i westminsteri vár. népkttárak 176. — library 176.
Longis Jehan párisi nyomtató 140, 142.
Lopez Bernard 224.
Lorántffi Zsuzsánna 204.
Lorenz 276.
Losone 58. —i vár. közkttár 58.
Lovrana 161.
Lónyai Zsigmond 162.
Lónyay Menyhért 353.
Lőcse 59, 73, 101, 103, 162, 253, 288, 381, 382. —i ág. ev. egyház közkttára 59. —i áll. főgymnasium 262.
Lőrincz Endre 263.
Lubomirska hgnő I. Rzewuska grnő.
Lubomirski György hg. 135—137.
Lubwnehych György I. Skaricza.
Lucanus 95.
Lucas Yrain-Denis 323—327, 334.
Ludovika Akadémia, M. kir. honvédségi — ktára 376, 377.
Lugosi áll. főgymnasium 262.
Luka es. ktára a M. Nemz. Múzeum ktárában 254.
Luka László 254.
Lukács Géza 266.
Lukácsy Sándor 229.
Lukcsics József 262.
Lundi egyetemi ktár 188.
Lunkányi-ktár 257.
Luther 202, 322, 333, 334.
Lübeck 188.
Lyceum, Szabad— 374.
Lyka Károly 285.
Lyon 143. —i egyetemi ktár 260.
Machlinia, William de— 363.
Maciejowski W. A. 131—133, 207, 208.
Macmillan & Co. 266.
Macpherson 328.
Madách Imre 106.
Madison 252.
Magalotti Laurenzio bibornok 342.
Magántisztviselők Orsz. Szöv. 102.

- «Magyar Athenas» 316.
 «Magyar Ipar» 265.
 «Magyar Iparművészet» 178.
 «Magyar Katonai Közlöny» 102.
 «Magyar Nemzetgazda» 265.
 «Magyar Orsz. Izr. Tanítók Egyesü-
 letének Értesítője» 254.
 «Magyar Paedagogia» 265.
 «Magyar Pénzügy» 265.
 «Magyar Szabadtanítás Orsz. Kon-
 gresszusának Értesítője» 265.
 «Magyar Szalon» 177.
 Magyar Tudós Társaság I. Akadémia.
 «Magyar Zsidó Szemle» 265.
 Magyarai Józsefné 167.
 Magyarországi Mihály I. Michael.
 Magyaróvár 59. — i gazdasági aka-
 démia 161.
 «Mahabharata» 365.
 Mahler Ede 72, 102, 253.
 Mailau 220.
 Mailáti Gusztáv gr. 375. — János
 gr. 7, 14, 120, 122—125, 128, 157,
 158. — József gr. 162.
 Mainz 354.
 Maire 28, 298.
 Major János 289.
 Majoros András 129.
 Makói áll. főgymnasium 262.
 Malagola Carlo 266.
 Malatesta Giuseppe 340.
 Malecki Antal 1—3, 5—8, 10, 11,
 13, 14, 17—22, 117, 118, 120, 122,
 124—128, 131—137, 193, 194,
 196—208.
 Malmö Claudius 188.
 Malomfalvai Gregorius, Declarationes
 Nicolai III. et Clementis V. (1657.)
 103.
 Malonyay Dezső 178.
 Mancini Diocleziano 266.
 Mangold Lajos 102, 347.
 Manilius 95.
 Manuelli pk. 339.
 Marburgi egyetemi ktár 260.
 Marcel (II.) pápa 244.
 Marcellus 95.
 Marczali Henrik 72, 102.
 Marczel Géza 234.
 Maresius Sámuel, Popularis ad po-
 pularem (Groningen, 1649.) 320.
 Margit királyné zsoldára (1380 körül)
 133.
 Marguerite d'Orléans 314.
 Marnavits János zágrábi érsek 342.
 Marosvásárhely 206, 213, 288. — i
 ev. ref. kollégium 167. — i kir.
 ügyészség 167.
 Maróthy Ernő 288.
 Marquart et C. 72, 102.
 Marr B. 266.
 Martialis 95.
 Martin H. 302.
 Martinus Oppaviensis 247.
 Marx Károly 274.
 Masson 214.
 Mateucci pk. 338.
 Mathézer Márton 230.
 «Matica Srpska» 347. — Szlovenszka
 61.
 Matoesi Tamás 316.
 Mattyasovszky Kasszián 162.
 Mauclair 285.
 Maupassant 274.
 Mayer Lőrincz 348.
 Mayr Aurél 266.
 Mazarin 300, 301.
 Mazuch Ede 72, 102.
 Mazzatinti 379.
 Mády Ferencz 347.
 Mándoky Lajos 266.
 Máramaros vm. 92, 109.
 Máramarossziget 59, 73, 102, 265.
 — i ev. ref. főgymnasium és ktára
 59.
 Márffy Ede 266.
 Mária m. királyné, Nagy Lajos
 leánya 32.
 Mária Terézia m. királyné 75, 339,
 351.

- Máriássi István l. Bényei.
 Márton Frigyes 221.
 Márton bácsi pk. 336.
 Mártonffy Frigyes 219, 230.
 Máté Sándor 266.
 Mátray Gábor 330.
 Mátyás (I.) m. kir. 33, 129, 130, 190, 191, 229, 233, 242, 247, 251. — (II.) m. kir. 75, 335, 336, 338.
 Mátyás Flórián 247.
 Mátyus Arisztid 266.
 Mändel l. Heitz.
 Medgyesi Pál 317. — Praxis pietatis (Lőcse, 1638.) 73, 103.
 Medve István 230.
 Megerle J. 230.
 «Meghalásnak tudományáról, Az iol és boldogul való —» (Sárvár, 1600.) 162.
 Megyeri Károly 227.
 Meilhac Henrik 230.
 Melanchton 202, 206.
 Melich János 61, 93, 98, 102, 113, 347, 348, 377.
 Meller Simon 285—287.
 Mellesville 230, 231.
 «Memoriale pro catholicis in sedibus siculicalibus existentibus», XVI. sz.-i kézirat 338.
 Mensel András 160.
 Menyőfi Ferencz (Tolvaj), Az arithmetikának mestersége (Kolozsvár, 1703.) 162.
 Merck E. 267.
 Mercure de France 273.
 Mercurius 381.
 Meskó cs. 253.
 Meteorologiai s földmágnességi intézet, M. kir. orsz. — 72, 102, 162, 252, 265, 347.
 Meteranus 381, 382.
 Methodius (Szent) 16.
 Metternich hg. 156.
 Meyerbeer 235.
 Meyer-féle «Konversat.-Lexikon» 133.
 Mezőberény 253.
 Mezőtúri ev. ref. főgymnasium 262.
 Mérnök- és építészegylet, Magyar — 72, 102, 347.
 Mészáros György 3, 208, 210.
 Mészöly Géza 163.
 Michael de Hungaria, Sermones Dominicales (Hagenau) 320.
 Michel-Angelo 285, 287.
 Miechowita Mátyás 3, 15, 19, 20, 121, 132, 193, 193, 197, 207.
 Migne Patrologiája 257.
 Mihalik József 56, 374.
 Mihály vajda 249.
 Mikes Kelemen 225.
 Miklós bibornok pápai követ 344. — (III.) pápa 103. — (V.) pápa 249.
 Miklósy Ferencz 61, 62.
 Miksa m. kir. 94, 248, 336, 338, 339, 350. — (I.) német császár 251; imádságos könyve 103.
 Milanoi universita commerciale Luigi Bocconi 266.
 Miles M., Siebenbürgischer Wurgengel (Nagyszében, 1670.) 348.
 Millecker Bódog 102, 267.
 Milliet Antoine 143.
 Milton 329.
 «Mina, La — sventata ossia della guerra che era farsi o si faceva da i Pollachi in Ungheria», XVII. sz.-i kézirat 249.
 Mindszenti Sámuel 118.
 Mindszenty Gedeon 163.
 Minghetti Marco 378.
 Miniszterelnökség, M. kir. — 264.
 «Mirabilia Urbis Romae» 190.
 Mirani H. János 231.
 «Miscellanea Cracoviensia» 121, 207.
 Miskolcz 60, 189, 288, 347. —i ág. ev. egyház ktára 60. —i ker. és iparkamara 101. —i színház 189, 190.
 Miskolczy Berta 222.
 «Missale Upsalense» (Basel) 188.

- Mitics Oszkár 162.
 «Mitteilungen des Österr. Vereins für Bibliothekwesen» 179, 369.
 Modica 266.
 «Modo, Del — che dovrebbero tenera in Principi cristiani nel fare la guerra contro il Turco», XVI. sz.-i kézirat 338. «Del — di provvedere ol pericolo che sovvesta alla Germania e all'Ungharia», XVI. sz.-i kézirat 338.
 Modrus-Fiume vm. 264.
 Mohamed Lolla nagyvezér 342.
 Mohl Adolf 162.
 Moldován Gergely 231.
 Molecz Béla 67.
 Molière 221, 231, 301.
 Molitor (Müller) Ágost 107.
 Molnár György 222. — László 237. — Viktor 375.
 Montevideo 102, 347.
 Montaigne 300.
 «Monumenta Hung. Historiae» 210, 247. «— Germaniae» 307.
 Moore John Basset 267.
 Moral de Vindé 139.
 Morel Eugène, Bibliothèques (Páris, 1908.) 273—276, 299, 300, 304, 306.
 «Mores et ritus omnium gentium» 95.
 Morris William 178, 364.
 Morva tart. kormány 264.
 Mosenthal 231.
 Moson vmegyei Tört. és Rég. Egylet és ktára 59.
 Mouravit Gusztáv 26.
 Mozart 221.
 «Módgjáról, A magyar szállásnak —» 103.
 Mrozinski tábornok 122.
 Munkácsi áll. főgymnasium 262.
 Munkácsy János 231. — Pál 59.
 Munster Cosmographiája 94.
 Murád (II.) török szultán 342.
 Murger 232.
 Murphy Arthur 232.
 Musculus I. Mensel.
 Múzeum, M. Nemz. — évi jelentései 286—288. — igazgatósága 46, 72, 90, 162, 252, 265, 293, 347, 374. — ktára 46—48, 61, 72—75, 89—92, 97—116, 130, 139, 161—165, 185, 186, 189, 190, 211, 213, 240, 252—255, 275, 287, 311, 330, 332, 333, 347—352, 377. — néprajzi osztálya 98, 162. — régiségértára 102, 164, 288.
 «Múzeumi és Könyvtári Értesítő» 171, 376.
 Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Szövetsége 99, 262, 374—376. — Tanácsa 72, 78, 99, 102, 374, 375.
 Műemlékek orsz. bizottsága 265.
 Mühlbrecht 362.
 Müller Adolf 239. — Ágost I. Molitor. — Hugó 232.
 München 101, 267, 284, 364. — i egyetemi ktár 260. — i kir. udv. és áll. ktár 172, 252, 260, 284, 364, 365.
 «Művészet» 177, 285, 286.
 Nadábi László 108.
 Nagybánya 60, 98, 317, 348 — i ev. ref. főiskola 317. — i vár. múzeum és ktára 60.
 Nagybecskereki fels. kereskedelmi iskola 262.
 Nagy Elek 238. — Endre 267. — Gézáné 253. — Ignác 225, 234. — Iván 74, 94, 106—108, 350. — János czle 255. — Miklós 257. — Sándor 222, 348; K. 267.
 Nagyenyed 60, 375. — i Bethlen-kolégium és ktára 60, 374—376.
 Nyakállói áll. főgymnasium 262.
 Nyakároly 60.
 Nyakikindai áll. főgymnasium 262.
 Nyakörösi ev. ref. főgymnasium 262.

- Nagyszeben 22, 73, 103, 166, 167, 316, 348. —i paedagogiai intézet 102. —i vár. nyomda 264.
- Nagyszombat 46, 61, 73, 103, 162. —i érs. főgymnasium 262. —i jezsuita ktár 289. —i vár. közkttár 44, 46, 61.
- Nagyszöllős 162.
- Nagyvárad 61, 248, 252, 316, 317. —i kir. jogakadémia 262.
- Nani Giovanni 328.
- Naudet 295.
- Naumburg 177, 362.
- Nádasdy Ferencz 340.
- Nápolyi egyetem 266.
- Nägele Ervin 102.
- Nedilišcei knyomda 92.
- Nehéz János 376.
- Nemes Győző 267. — Sámuel (Literáti) 330, 332.
- Nemzeti Kaszinó 74, 104, 164. — Színház 73, 215, 216, 219, 221, 223, 228, 230—233, 236, 238, 239, 241, 254; «; Könyvtára» 222.
- «Nemzeti Ujság» 74.
- «Neue Freie Presse» 74.
- Neufeld Sándor 267.
- Neumann br. 156.
- Neuwald Illés 367.
- New-Jersey 72, 102, 266.
- New-York 72, 102, 264, 266. —i Academy of Medicine 266. —i American Philosophical Society 265. —i Columbia University 266. —i Public Library 265.
- Newton 324.
- Nékám Lajos 257.
- Német könyvtárak egyesülete 284.
- Németh László 120.
- Némethy György 232.
- Népkttárak 78.
- Népmívelés» 178.
- Néprajzi társaság, Magyar — 375.
- Népszínház, Budai — 222. Buda-pesti — 216, 217, 224, 229, 231, 242.
- Névtelen irodalom 154—160.
- Niemcevicz Julián 124—128, 205, 207, 208.
- Nijhoff Martinus 267.
- Nikolics Sándor 219.
- Nodot François 328.
- Norlind Tóbiás 187, 188.
- Norrköping 188.
- Nostrand I. I. 267.
- Novák Ferencz 376. — Sámuel 163.
- «Novea Zlemja» 74.
- Nwitter Károly 232.
- Nürnberg 96, 173.
- Nyárasdi János 102.
- Nyáray Antal 238.
- «Nyelvelméktár» 290.
- Nyelvelméktőredék, Ujabb magyar — 289—292.
- Nyitra vmegyei múzeum és ktár 46, 61, 62.
- Nyitra (város) 61, 62, 248.
- Nyomdák, Hazai — változásai 100, 192, 288, 384.
- Nyomatványi osztály a M. N. Múzeum ktárában 72, 73, 100—104, 161, 162, 252, 253, 347, 348.
- O**bermayer Albert 267.
- Obernyik Károly 232.
- Obláth Richárd 267.
- Obrzycek 204.
- Odescalchi Arthur hg. 108.
- Ogle I. I. 33.
- Offenbach 216, 219, 232.
- Oklau 348.
- Olasz áll. kttarak kikölesönzése 90. — kormány 264. — közoktatás-ügyi minisztérium 90.
- «Olcso Könyvtár» 178, 233.
- Olvasótermek a M. N. Múzeum ktárában 100, 103, 105, 253.
- «Oratio coram Frederico Imperatore et Maximiliano et Matthia Pannonio Regibus habenda», XV. sz.-i kézirat 251.

- Orbán (VIII.) pápa 249.
 Orbán Árpád 234.
 Ordonneau M. 232.
 Ornithologiai központ, M. — 102, 162.
 Orosz. tud. akadémia 92.
 «Ország-Világ» 265.
 Országh Antal 222.
 Orsz. Kaszinó 104. — Levéltár 48, 94, 95, 374.
 «Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny» 265.
 «Országos Törvénytár» 102.
 Ortvay Tivadar 102.
 Orvosszövetség, Orsz. — 162.
 Ossián 328.
 Ossolinski intézet 135.
 Ostrog 21, 203.
 Osztrák cs. és kir. kormány 264. — földművelésügyi minisztérium 264. — kereskedelmi minisztérium 72, 102, 264, 347.
 Otrókoci Foris Ferencz I. Foris.
 Ottoboni-ktár Rómában 244—251, 335—346.
 Ottoboni Péter biboros 245.
 Ottó m. kir. 32.
 Oxford 265, 354. — i egyetem 266; i nyomda 354.
 Ozoray Árpád 231.
 Ógyalla 162.
 Óváry Lipót 102, 162.
 Öreboi gymnasium ktára 188.
 Örmény múzeum Szamosujvárott 375.
 Örs Rezső 253.
 Örvényi Béla 288.
 Öser Christian I. Schröer.
 «Österr.-ung. Revue» 162.
 Ötvös-társaság szerkönyve, XV. sz.-i kodex 163.
 «Pace tra il Re d'Ungheria a Veneziani, 1378», XVII. sz.-i kézirat 340.
 Padova 172, 173.
 Palm-féle kkereskedés 364.
 Palmieri Gregorio 373.
 Palotás Faustin 232.
 Pannonhalma 72, 101, 267. — i benedekrendi központi főktár 262. — i főapátság 264.
 Pap József 102.
 Paris Gaston 145. — Paulin 145, 149, 153.
 Parkosz 122.
 Parma (város) 28.
 Parma Erben, Robert's von — hg. 253.
 «Parnass, Österreichischer —» 156—158.
 Pascal Blaise 323, 324. — építész 296.
 Passau 191.
 Pastoris Gábor 321.
 Pataki János 102.
 Paulay Ede 218, 222, 228, 234.
 Pauler Gyula 257.
 Paur Antal czle 351.
 Pausz Gyula 260.
 Páger Imre 102.
 Pál (V.) pápa 244. Szent — 333.
 Pál Péter 221, 228.
 Pálházi Göncz Miklós I. Göncz.
 Pálkás Gyula 108.
 Pály Elek 217, 229.
 Pályi Sándor 374.
 Pápa 62, 72, 101, 252, 254. — i ev. ref. főiskola és ktára 62, 161, 262.
 Páris 96, 103, 140, 145, 171, 266, 273, 293, 305, 313, 323, 361. — i Académie des Inscriptions 326; — i Bibliothèque Mazarine 171. — i Bibliothèque National 27, 139, 145, 153, 176, 273—276, 293—314, 357. — i bureau international des poids et mesures 265. — i collège de Clermont 294. — i École des Chartes 302, 326. — i École des Langues 303. — i egyetem és ktára 27, 266. — i ferenczes-kolostor 294. — i Institut 323—327. — i Louvre 294. — i Louxembourg-palota 285.

- i Mazarin-palota 294. —i népk-
tárak 171, 172, 293. —i Sainte-
Chapelle 294. —i Sainte-Gene-
viève ktár 314. —i világiállítás
(1867) 348.
- Pásztó 253.
- Pásztóhi Ferencz 167.
- Pátrohi cs. czle 350.
- Pázmány Péter 248, 339. — Csep-
regi szegényvállás (Prága, 1616)
162.
- Peasle John 102.
- Pecsétlenyomatok a M. N. Múzeum
ktárában 164.
- Pellechet Marie, Catalogue général
des incunables des bibliothèques
publiques de la France (Páris,
1909) 361, 362.
- Perbenyik 162.
- Pergossich Ivanus 92.
- Pergő Czelesztin 190, 233.
- Perugino 248.
- Pest 120, 190, 218. —i Hazai Első
Takarékpénztár 75, 109. —i kny.
r. t. 79.
- «Pester Lloyd» 265.
- «Pesti Hirlap» 265.
- «Pesti Napló» 265.
- Petancius Felix «Genealogia Turco-
rum imperatorum» cz. kézírata 106.
- Petőfi István 163. — Sándor 107,
242; ereklyék a M. N. Múzeum
ktárában 163. — Zoltán 163.
- Petrarca 95.
- Petrik Géza 36.
- Petronius 328.
- Petrov Alexej 72, 92, 93, 102, 253,
267.
- Petzold 306.
- Péchéjfalva 253.
- Péchy Jenő 162. — Zsigmond 253.
- Pécs 63, 248, 262, 288. —baranyai
múzeumegyesület 375. —i vár.
közkórház 348. —i vár. múzeum
és ktár 46, 63, 375.
- «Pénzügyi Hirlap» 162.
- «Pénzügyi Közlöny» 265.
- Pénzügyminisztérium, Cs. és kir. kö-
zös — 264. M. kir. — 264, 347.
- Pércsi cs. czle 109.
- Péterffy Lajos 374.
- Pétervárad 109.
- Pfuhl 76, 77.
- Philadelphia 105, 266.
- Philippopolis 145, 153.
- Picard et fils kkiadó cég 361.
- Pichler H. Alajos 375. — Karolina
217.
- Piekosinski 1, 8, 10, 135—137.
- Pierre de Saint-Cloud 144.
- Pileza Erzsébet lengyel királyné 197.
- Pintér Jenő 102.
- Piombino János hg. 245.
- Pipin (Kis) frank király 383.
- Piscullo Guiseppa 340.
- Pius (II.) pápa 247, 335. —, Exhor-
tatio ad principes Christianos ad
bellum suscipiendum contra Tur-
cas, XVI. sz.-i kézirat 249.
- Placentia bibornok I. Lega.
- Plannch István római nyomtató 190,
191.
- Plantin 364.
- Plautus 95.
- Plutarchos 95.
- Podhragyal László nemesi bizonyít-
ványa 351.
- Poitiers, Blais et Roy nyomtató
cég 273.
- Polai cs. és kir. hydrographiai inté-
zet 265.
- Polain 361.
- Polgári Gáspár, Mérges golyóbis
(1707) 162.
- Polivka György 92.
- Pollard A. W. 354—356.
- Polybios 94.
- Popovics József 73, 102, 267.
- Poprád 63.
- Porcia Alfonz 73, 102.

- Porosz kir. akadémia 359, 360. —
 ktárak katalogusai 90—92. — köz-
 oktatásügyi minisztérium 91.
 Portoi Akademia Polytechnica 266.
 — Biblioteca Publica 347.
 Possevinus 338.
 Posta- és táviráda-igazgatóság, M.
 kir. — 72, 102.
 Postl Károly Antal l. Sealsfield.
 Pozen 132.
 Pozsony 33, 63, 75, 157, 159, 253,
 264, 350, 351, 382. — i járási fő-
 szolgabírói hivatal 262. — i kir.
 jogakadémia 262. — i Orvos- és
 Természettudományi Egyesület és
 ktára 63. — i vár. közkvár 46, 63,
 64, 262, 375.
 Pór Antal 102, 267.
 Pósta Béla 374, 375.
 Pölcz 234.
 Prága 5, 75, 126, 131, 155, 162, 197,
 198, 208, 252, 350. — i cseh nem-
 zeti múzeum 126, 129, 130, 348.
 — i egyetem és ktára 260, 262, 266,
 267.
 Preisz Hugó 162.
 «Preussische Zehenden» 22.
 Princetoni egyetem 266.
 Proctor Róbert 354.
 Propertius 95.
 «Propositiones ecclesiarum et mona-
 steriorum consistorialium», XVII.
 sz.-i kézirat 248.
 «Prospect, A — of Hungary and
 Transylvania» (London, 1664) 253.
 «Protestáns Szemle» 319, 320.
 Przylecki Stanislaus 128, 129, 134.
 Psalmanazar 329.
 «Psalterium» (Mainz, 1457) 357—359.
 Psichari 145.
 Ptolomaeus Cosmographiája 95.
 Pulay Géza 58.
 Pulszky es. czle 75.
 Pulszky Ferencz 348.
 Putlitz G. 233.
 Putnoki János 316, 317.
 Püspöki János 316, 317.
 Pyrker László 163.
 Quentell H. kölni nyomtató 361.
 Quérard 276.
 Quidius 95.
 Quinn John H. 29.
Rabatta Rudolf gr. 109.
 Rabelais 300, 324.
 Racine 300, 301.
 Radnai Farkas 348.
 Rados Gusztáv 374.
 Radositz Péter 14, 17, 20, 128, 195.
 Radowitz Péter váci pk 336.
 Radó-ktár 257.
 Radziwill hg. 19, 131, 132.
 Rafael 248.
 Ragusio, Joannes de —, Disputatio
 ad Patres concilii Basiliensis, XV.
 sz.-i kézirat 246. — Replicatio
 contra Hussitas, XV. sz.-i kézirat
 246.
 Raimund Ferdinánd 233.
 Raj Ferencz 288.
 Rajkay F. István l. Friebeisz.
 Rakodczay Pál 253.
 Raman Jan nyomtató 366.
 Ranschburg l. Gilhofer.
 Ratdolt Erhardt 363.
 Raupach 233.
 Raynold Thomas 363.
 Ráday-ktár 51.
 Rákosi Jenő 213, 233.
 Rákóczy Ferenc (II.) 107. — György
 (I.) erdélyi fejedelem 124, 138, 162,
 204—206, 351. — György (II.) er-
 délyi fejedelem 93, 126, 128, 203,
 205, 206. — Zsigmond 124, 125,
 138, 204.
 Rákospalota 266.
 Ráth Arnold 375. — György 316.
 Recifei Faculdade de Directo 266.
 Reclam Philipp 102, 157.

- Regensburg 254.
 Regenvolseius András 14, 19—22, 117, 121, 132, 133, 193—195, 197, 198, 203, 207.
 Regino bibornok 341.
 Reiner János 264. — Zsigmond 257, 261, 264.
 «Relation, A short — of the rise and progress of the turkish Wars in Hungary» (London, 1664) 253.
 «Relazione dell'aggiustamento sequito tra Panni Pollache e Transilvane». XVII. sz.-i kézirat 340.
 «Religio» 265.
 Rembrandt 178.
 Remellay Gusztáv 230.
 Rettégi cs. ltára az Erdélyi Múzeum ktárában 167.
 «Revelationes beate Helisabeth», XIV. sz.-i kézirat 246.
 «Revue des bibliothèques» 84, 278, 369. «— des Deux Mondes» 323. «— des langues romanes» 152.
 Rexa Dezső 106.
 Régi Magyar Könyvtár I. Szabó Károly.
 Réthy László 73, 102, 348.
 Révai Miklós János 332. — Péter 342.
 Révész Imre 315, 316.
 Rhaell cs. czle 75. — ltára a M. Nemz. Múzeum ktárában 74, 75, 110.
 Rhelinger Magdolna (Horgani) I. Thurzó Kristófné.
 Rholly cs. ltára a M. N. Múzeum ktárában 165.
 Richelieu 324.
 Richter Aladár 102. — Ede 375.
 Rieder 373.
 Rieger Konrád György 117, 195, 207.
 Rimaszombat 64.
 Ringeltaube 20, 117, 121, 125, 132, 207.
 Riodejaneiroi Biblioteca Nacional 74, 102, 104, 161.
 Risop 145, 146, 148.
 «Rivista delle Biblioteche a degli archiv» 180.
 Ro páter 337.
 Rodeffer I. D. 267.
 Rodenberg Julius 267.
 Rohonczi-kodex 332.
 Roland-ének 152.
 Rolly cs. I. Rhaell.
 Romanelli 300.
 Ronconi Ercole 245.
 Rosart I. F. 367.
 Rose T. 229.
 Rosen Gyula 234.
 Rosenbusch Antal Vilmos 160.
 Rosenthal Jacques 106, 190, 261.
 Rosner-ktár 257.
 Roth Ferencz 221.
 Rotschild-ktár Frankfurthban 102, 260.
 Rott Nándor 267.
 Rouveyre 362.
 Rovás-írás 332.
 Rowley Thomas 328, 333.
 Roy I. Poitiers.
 Rozsnyay Dávid czle 350.
 Róma 147, 175, 191, 245—247, 251, 266, 328, 339, 342. —i Accademia dei Lincei 265. —i kir. statisztikai hivatal 264. —i Palatino-ktár 346. —i Vatikáni ktár 244, 245, 373; ltár 373, 374.
 Rómer Flóris 135, 136, 348.
 Rónai Gyula 233, 234.
 Rónaky Kálmán 288, 375.
 Rónaszéki Gusztáv 234.
 Róth Dezső 246. — Lajos (Telegdi) 374.
 Römer F. 267.
 Rudbeck János pk. 187. — Olaf 187.
 Rudolf m. kir. 75, 249—251, 335, 337, 338, 350.
 Ruggeri Constantino 245.
 Rumpelt György Lajos 160.
 Rummy György 107.
 Russo Gregorio 348.

- Ruszt József 257, 264, 267.
 Rutén-oláh nyomtatványok, Magyarországi régi — 92, 93.
 Rye Reginald Arthur, The libraries of London (London, 1908) 175—177.
 Rylands John-ktár Windsorban 357.
 Rzewuska Rozália grófnő 122—125, 128.
- Sabalich G. 348.
 Saige G. 264.
 Saint-andrewi egyetem 266.
 Saint-Georges 215.
 Salamon m. kir. 344.
 Salle, Duc de la — 348.
 Sallustius 94. — De coniuratione Catilinae, ál-Korvin-kodex 333.
 Sambucus János 320.
 «Sammelbände der Internationalen Musikgesellschaft» 187.
 Sanchez 190.
 Sandvoss 383.
 Sanzarius Jacobus 95.
 Sarajevo 101.
 Sardou 234.
 Sarlay Ferencz 218.
 Sarnicki 134, 138, 205.
 Sauvanaud 313.
 Sági János 162.
 Sándor (Nagy) mondák 144—146, 149, 151. — (III.) pápa 344. — (VI.) pápa 341. — (VIII.) pápa 245.
 Sándor Imre 73, 102. — Jenőné 375. — József 374, 375.
 Sárbogárd 377.
 Sárközy Ferencz 216. — Imre 267.
 Sármay József 257.
 Sáros vm. 316. —i múzeum 49.
 Sárospatak 3, 4, 22, 118—120, 124—126, 132, 134—136, 138, 204, 205, 288, 316. —i ev. ref. kollégium és ktára 4, 119, 120, 122—124, 127—130, 134—138, 205—208, 262, 315, 317. —i lengyel Biblia 1—22, 117—138, 193—210. —i vár 119.
 «Sárospataki Füzetek» 315, 316.
 Sárosy Gyula 367.
 Sárvár 162.
 Schedel Hartmann 172—174. — Hermann 172, 173. — Melchior 172.
 Schiller Frigyes 226, 234. — Zsigmond 267.
 Schlegel János Adolf 160. — János Illés 160.
 Schlick-féle vasállványok 46, 62.
 Schlöger József 108.
 Schmida 157.
 Schmidt H. A. 159. — H. W. 362. — Richard 365.
 Schnitzler Alajos 223.
 Schoeffer Péter 301, 354, 355, 357.
 Schopenhauer 274.
 Schönherr Antalné 348. — Gyula 97, 98.
 Schönthan Ferencz 234. — Pál 234.
 Schöpflin Aladár 177, 286.
 Schöppf Henrik 163.
 Schöppl Henrik 164, 254.
 Schreiber, W. L. u. Heitz, Paul, Die deutschen «Accipies» und Magister cum Discipulis Holzschritte als Hilfsmittel zur Inkunabel-Bestimmung (Strassburg, 1908) 360, 361.
 Schroeder J. V. 354.
 Schrettinger Martin 23.
 Schröer Tóbiás Godfried 159.
 Schulcz Dániel kassai nyomtató 382. —né Rodan Mária 382.
 Schulhoff Géza (Dombóvári) 267.
 Schuselka Ferencz 159.
 Schuszter Antal 234, 235.
 Schwarcz Gyula 257, 261.
 Schwartz J. 39, 41.
 Schwenke 187.
 Scribe 224, 235.
 Sealsfield Charles 155, 156.
 Sebestyén Albert 382. — Albertné

- Rodani Zsuzsánna 382. — Gyula 98, 111; 178, 332.
 Seewaldt Márton czle 351.
 Sefcsik Ferencz 374.
 Seidlitz Gyula 156, 157.
 Sejour Viktor 235.
 Selmezbánya 64. —i vár. ktár 64, 65.
 Semayer Vilibald 374.
 Semsey Gyula 288.
 Seneca 95.
 Seni Valér 267.
 Sepp 317.
 Sepsizentgyörgy 65, 73, 102, 265.
 —i ev. ref. székely Mikó-kollégium 262.
 Seraphinus páter 333.
 Serly Lajos 219.
 Serma Giovanna 336.
 «Šestodnev» 93.
 Severini Márk kassai nyomtató 381.
 Sewanee 267.
 Sforza hercegek paviai gyűjteménye 294.
 Sforza Bona lengyel királyné 199, 207,
 Shakespeare 213, 235—238, 328.
 Shelley 322.
 Shute John 253.
 Sicheu, Christoffle van — 367.
 Sidons C. I. Sealsfield.
 Siebmacher Wappenbuchja 96.
 Sieniaw 118.
 Sieniawski 203.
 Siess Bertalan 200.
 Sigonio 327, 333.
 Silius Italicus 95.
 Simon Ferencz 375.
 Simone könyvtáros 245.
 Simonffy Kálmán 163.
 Simonides Konstantin 334.
 Simonovič István Simeon gyulafehértvári metropolita 93.
 Siófok 101.
 Síp Ignác 223.
 Sirletto bíboros 244, 245.
 Sirola Francesco 267.
 Sismologie, Association international de — 265.
 «Sitzungsberichte der k. Akademie der Wissenschaften in Wien» 93.
 Sixtus (V.) pápa 341.
 Skarai gymnasium ktára 188.
 Skaricza György czle 350.
 Skoki 204.
 Skottorp 188.
 Slater, J. Herbert, Handbueh für Büchersammler und Bücherliebhaber (Jena, 1906) 362—364.
 «Slavin» 7, 125—127, 207.
 Sleidanus 95.
 Smithsonian Institution Washingtonban 102, 162, 265, 348.
 «Soccorso, Sopra il — da duchi all' Ungheria contra il Turcho», XVI. sz.-i kézirat 339.
 Solon 327.
 Soltész Ferencz 4.
 Solyomossy Sándor 267.
 Somogy vmegyei alispáni hivatal 262.
 Somogyi-ktár Szegeden 46, 66, 375.
 Somogyi Manó 102.
 Somolnok 231.
 Somossy János 4, 118, 125, 126, 316.
 «Sonetto per l'ambasciatore Turca venuto a Vienna per trattar la pace», XVII. sz.-i kézirat 249.
 Sonka lengyel királyné I. Zsófia.
 Sophokles 329.
 Sopron 351.
 Sorbelli Albano 379.
 Sotheby 363.
 Soulie 238.
 Souvestre Emil 238.
 Súlyom-Fekete Ferencz 74, 75, 106—108, 163, 165, 349.
 Súlyom Jenőné 102.
 Sörös Pongrácz 267.
 Sötér Kálmán 253.
 «Speculum, Magnum — Exemplo- rum» 289.

- Spiegelberg 383.
 Spillenberger Jónás 381.
 Statisztikai hivatal, M. kir. központi
 — 72, 102, 162, 264, 347.
 «Stato nel quale si trova quest' anno 1594 l'impero de Turchi e perche abbia mosso guerra all' Ungheria», XVI. sz.-i kézirat 340.
 «Statuta, constitutiones et decreta provinciae S. Mariae Hungariae» 103.
 Stauber Richard, Die Schedelsche Bibliothek (Freiburg, 1908) 172—174.
 Stefánia-Egyesület 253, 265.
 Steinhübl György 253.
 Stock Norbert 267.
 Stockholm 187, 267. —i kir. ktár 72, 102. —i német templom ktára 187. —i Sveriges offentliga Bibliotek 265. —i tud. akadémia 265.
 Stockinger Gyula 154.
 Stollman Sándor 102.
 Stornaiulo Cosimo 245.
 Stosch Fülöp hr. 344.
 Strada, Octavius de —, Illustrium virorum simbola, XVII. sz.-i kézirat 249.
 Strassburg 5, 354, 360. —i egyetem és ktára 260, 266.
 Strawberry Hill Press 364.
 Strängnäsi gymnasium ktára 188.
 Strozzi Giovanni Battista 336.
 «Studien zur deutschen Kunstgeschichte» 360.
 Stuebe R. 267.
 Sturm 381.
 Stuttgart 102, 156.
 Stürzelbronn 383.
 Sue Eugène 238.
 Suetonius 95.
 Sugókönyvek a M. N. Múzeum ktárában 211—243.
 Sulyovszky István 102.
 «Summis, De — pontif. profittiae sub 40 imaginibus vivente Sigismundo imperatore», XVII. sz.-i kézirat 345.
 Sundbärg Gusztáv 267.
 Supka Géza 177, 178, 286—288.
 Suppée Ferencz 223, 243.
 Svéd kormány 264.
 Szabadka 65, 266. —i Közkönyvtár és Múzeumegylet 65.
 Szabados Béla 226. — Géza 221. — Kristóf czle 351.
 «Szabadság» szerk. 162.
 Szabadságharczra von. gyűjtemény a M. N. Múzeum ktárában 75, 108, 109, 164, 254, 349.
 Szabadtanítás magyar orsz. kongresszusa Pécsett 262.
 Szabolcs vmegyei múzeumegyesület és múzeuma 375.
 Szabó András 263. — Eumén 93. — János 102. — József 108, 242, 375. — Kálmán 374. — Károly 330, 332, 374; Régi Magyar Könyvtára 92, 103, 166—168, 256, 315—321. — László 102. Bártfai; 89, 98, 115.
 Szakács Mária 167.
 Szalay Győző 374. — Imre 98, 102, 108, 162, 253, 267, 348, 375; Tájékoztató múzeumok és könyvtárak építésére és berendezésére (Bpest, 1909) 272, 273. — László 74, 108.
 Szamosujvár 350.
 Szapieha hg. 135, 136.
 Szaploneczai Mihály 235.
 Szarffenberger Miklós krakói nyomtató 200—202, 207.
 Szarvadi I. Hirschfeld.
 Szatmár vm. 351. —i ktár és múzeum 60.
 Szatmár (város) 65.
 Szathmári István 320.
 Szathmáry Károly, P. — 238.
 Szádeczky Béla 375. — Lajos 102, 253, 267.

- Számer Pál 377.
 Számvevőszék, M. kir. áll. — 102, 162.
 Szász Ferencz 288. — Károly 237, 238; legifj. 374.
 Szászváros 65, 288; i ev. ref. Künkollégium és ktára 44, 65, 375.
 Szege Istvánné 162.
 Szeged 66, 101, 161, 252, 266, 376. — i áll. főreáliskola 262. — i Tisztviselők Otthona 261. — i vár. múzeum és ktára 66, 375.
 Szegedi István 320, 321.
 Szekszárd 66, 102, 266.
 «Szelentze, Szent —» (Nagyszeben, 1664) 167.
 Szelinovits Bódog 75, 107.
 Szemere Attila 238. — Bertalan 74, 163, 189, 190. — Miklós 162. — Pál 232.
 «Szemléló» 383.
 Szendrei János 102.
 Szentes 67.
 Szentgyörgyi György Gusztáv 267.
 Szentirmay Elemérné 162—164.
 Szent-István-Társulat 257, 260, 261, 264.
 Szentiványi Róbert 374.
 Szentpéteri Zsigmond 226, 238.
 Szent-Pétervár 72, 102, 253, 267.
 Szentsimoni 321.
 Szenvey József 234.
 Szepes vm. 94.
 Szepesházy Károly kassai nyomtató 383.
 «Szerda» 177, 286.
 Szerdahelyi cs. ktára a M. N. Múzeum ktárában 110.
 Szerdahelyi József 215, 224, 233, 242. — Kálmán 220, 222, 232, 234.
 Szerencsi István 206.
 Széchényi István gr. 73, 95, 96, 107, 158. — kör Eperjesen 101. — társulat Szatmáron 102.
 Széchényi orsz. ktár l. Múzeum ktára.
 Székely István 267. — János 167, 288.
 Székely Nemzeti Múzeum és ktára 62, 265.
 Székelyudvarhelyi róm. kath. főgymnasiaus 262. — unitárius lelkészi hivatal 102.
 Székelyfi I. Benkő.
 Székes-Fehérvár 377.
 Széky Géza 102.
 Szépfaludi Ferencz 239.
 «Szépirodalmi Figyelő» 164.
 Szépművészeti Múzeum 178, 265.
 Szigeti József 213, 224, 239, 240, 242.
 Szigligeti Ede 213—215, 224, 226, 228, 236, 240, 242.
 Szilassy Zoltán 73, 102.
 Szilády Áron 332. — Zoltán 375, 376.
 Szilágyi Albert 348. — András (Tarpai) 317. — Benjámín István 316, 317. — Farkas 376. — István-kör 73, 102, 265. — Sándor 220, 257, 263.
 Sziléziai tart. kormány 264.
 Szinlapok a M. N. Múzeum ktárában 72, 100, 161, 213, 252, 347.
 «Szinműtár, Külföldi —» 225, 234.
 Szinnyei Gerzson 4, 130. — József id. 58, 74, 102, 108, 110, 213, 214, 217, 219, 221, 223, 227, 228, 230, 234, 250, 330, 348, 377, 378; ifj. 332.
 Szolnok 264.
 Szolnokdoboka vmegyei Irodalmi, Tört. és Etnografiai Társulat és ktára 52.
 Szombathely 67. — i felső ker. iskola 262. — i püspökség 253.
 Szombathi János 4, 7, 14, 119, 120, 122—126, 205.
 Szögyény Imre 130.
 Szőke Péter czle 350.
 Szöllősi István 374.

- Szöllősy Kálmán 254.
 Szőlősgazdák Egyesülete, Magyar — 252.
 Szőlősy Máttyás czle 255.
 Szőnyi Ottó 375.
 Sztambul 75
 Szunyogh cs. ltára a M. N. Múzeum k tárában 165, 255, 352.
 Szuter 240.
 Sücs István 135.
 Szüry Dénes 267.
- Tabarovics Gábor czle 351.**
 Tabódy József 108.
 Tacitus 94.
 Tanáregyesület, Orsz. — 375.
 Tanárky-féle hagyaték 75.
 Tankó Béla 288, 375.
 Tantossy József 374.
 Tar Csatár 234.
 Tarnay Pál 216, 221, 232, 243.
 Tas Ferencz 79. — József 73, 102.
 Taschereau 295.
 Tata 162.
 Tauszk Ferencz 162.
 Társadalmi Múzeum 374.
 «Társulati Értesítő» 254.
 Tátray Gyula 219.
 Technologiai iparmúzeum, M. kir. — 162.
 Tejgazdasági kongresszus, Nemzetközi — 348.
 Teleki Arvéd gr. 376. — Domokos gr. 119—123, 125, 128, 134, 207. — Pál gr. 253. — Sándor gr. 253, 254.
 Telepi György 233, 240.
 Temesvár 68, 264, 265. —i felső ker. iskola 262. —i jogászegylet és ktára 68. —i jözsefvárosi olvasóegylet 375. —i vár. ktár 46, 68, 69, 375.
 Temesvári Pelbárt rosariuma, XVI. sz.-i kézirat 248.
 Tenellé 240.
- Tennessee 267.
 Teodorovits Anasztáz I. Tomori.
 Terentius 95, 361.
 Természettudományi társulat, M. kir. — 47, 375.
 Ter-Mikaelian 73.
 Terni 266.
 Terribilia Antonio 378.
 Tesoriere Cesis pk. 337, 338.
 Teubner B. G 76. — féle ktár 257.
 Télyf Iván 257.
 Térey Gábor 178.
 Thaisz Gergely czle 165.
 Thallóczy Lajos 74, 102, 108.
 Thaly Kálmán 210.
 «Theatrum orbis terrarum» 94.
 «The Daily News» 164.
 «The library journal» 84, 180, 279, 369.
 Themistokles 329.
 Theofil gyulafehérvári metropolita 93.
 Theophrastus 95.
 Thiboust L. 215, 219, 234.
 Thiele Joachim Károly kassai könyvnyomtató 383.
 Thiers 327.
 Thirring Gusztáv 374.
 Thomas Th. 322.
 Thököly Imre 158, 249, 336. — István 381, 382.
 Thuransky Thomas A., Encomium Posonii (Pozsony, 1670) 253.
 Thury cs. nemesi bizonyítványa 351.
 Thury Gáspár és társai czimerkérő folyamodványa 350. — Gergely czle 350. — József 353.
 Thurzó Alajosné (Noszticzi) 254. — Ferencz 317. — Kristóf 94. — Kristófné 94. — Szaniszló 94, 95.
 Tibullus 95.
 Till Emil 224.
 Timon Ákos 162. — Vilma 253.
 Tiszai ág. ev. egyházkerület 53.
 Tiszáninneni ev. ref. egyházkerület 315.

- «Tiszántul» 265.
 «Tiszti czim- és névtár» 46.
 Tobler Adolf 145.
 Todorescu Gyula 108.
 Tokio 266. —i egyetem 266.
 Toldi Miklós-monda 233.
 Toldy Ferencz 247, 330; kör Pozsonyban 375. — István 241. — László id. 162; ifj. 102.
 Tolna vmegyei múzeum és ktára 46, 66, 67, 102.
 Tolnai Dali János l. Dali. — Vilmos 330.
 Tolvaj Menyőfi Ferencz l. Menyőfi.
 Tomacsek György 102.
 Tomori Anasztáz 225, 230.
 Tompa Mihály 73, 107.
 Tordai János 167.
 Torna vm. 316.
 Torontál vmegyei magyar közművelődési egyesület 375.
 Torontoi egyetem 266.
 Tortoletti Bartolomeo, Matrona Budensis, XVII. sz.-i kézirat 251. — Strigoniae recens ammissae deploratio, XVII. sz.-i kézirat 251.
 Tory 364.
 Toulouse 266.
 Towarzystwo przyjaciot nank Poznani 102.
 Tószeg 253.
 Tóth Béla 330, 332. — Ede 213, 214, 240, 241. — Ferencz 232, 235. — József 232, 240, 374, 375. — Kálmán 213, 241. — Zsigmond 288.
 Többes példányok kicserélése 261.
 Tömörkény István 375.
 Töpfer 241.
 Török Bertalan 374. — Bertalanné 375. — Sándor 102.
 Törteli Tihamér 241.
 Történelmi társulat, Magyar — 375.
 Tóry Gusztáv 375
 Traján-oszlop 78.
 Trautenau 157.
 Travnik ker. iskola 348.
 Trebitser Géza 102, 104.
 Trencsén vm. 351.
 Trencsényi természettudományi egyesület 375.
 Trieszt 335.
 Trommesdorff H. 267.
 Tschepius 22, 117, 119, 197.
 Tsétsy Imre 206.
 Tuhutum 332.
 Tullia 327.
 Turnovius Simon Teofil 2, 3, 5, 6, 14—22, 121, 133, 193—195, 198, 202, 203.
 Turóczi fakönyv 332.
 Turóczi János 247.
 «Turul» 265.
 Tuselich Adolf 348.
 Tuzson János 267.
 Tübingeni egyetem 266.
 Tworzdylo Márton 16, 18, 133.
 «Uebersetzungs-Bibliothek» 257.
 Ujfalussy György czle 351.
 Ujfalvi Imre, Halott temetéskorra való énekek (Kolozsvár, 1692) 103.
 Ujházy cs. czle 75. — ltára a M. Nemz. Múzeum ktarában 75, 110.
 Ujházy Iván 110.
 Ujhelyi Géza 267. — József 102.
 Ujpest 102, 162.
 Ujváry Ede 375.
 Ujvidék 347. —i román. kath. főgymnasium 262.
 Ulászló (Jagelló) lengyel kir. 3, 4, 7, 15—20, 22, 118, 123, 133, 137, 193, 194, 197, 198. — (IV.) lengyel kir. 19. — (I.) m. kir. 3, 19, 128, 342. — (II.) m. kir. 33, 106, 169, 335, 350.
 Ungvár 72, 93, 102, 264, 267. —i román. kath. főgymnasium 262.
 Upsala 187. —i egyetem és ktára

- 102, 161, 187, 188. —i német templom ktára 188.
 «Uránia» 178.
 Uruguay-i direktion de estradistika 102, 347. — kormány 264.
 Utino, Joannes de —, Chronica rom. pontif. imperatorum regumque, XV. sz.-i kézirat 246—248.
 Utrecht 20, 315. —i Rijks-Universiteit és ktára 266, 320.
 Ürmössy Lajos (Musnai) 167, 267. «Üstökös» 265.
 Vadai Hegedüs András l. Hegedüs.
 Vadász Ede 253, 254.
 Vahot Imre 213, 241, 242. — Sándor 214, 242, 243.
 Vajda Károly 267. — Pál kassai nyomtató 383. — Péter 235—237. — Viktor 302.
 Valabrègue A. 232.
 Valczel 232.
 Vale Press 364.
 Valerius Maximus 95.
 Valier Silvester 250.
 «Valláserkölesi Almanach» 130—132, 193.
 Vallás- és közoktatásügyi minisztérium, M. kir. — 48, 53, 56, 62, 63, 66, 73, 89, 90, 98, 102, 253, 264, 288, 374.
 Vanderburch Laurancin 215, 243.
 Van der Velde E. 178.
 Van Gogh Vincent 177.
 Van Praet 295.
 Varasd 264.
 Varga Antal 288.
 Varjú Elemér 48, 56, 98, 114, 162, 288, 374.
 Varró László 376.
 Varsó 22, 121, 125, 131, 208, 350.
 Vas vmegyei Kultúregyesület múzeuma Szombathelyen 45, 46, 67, 68, 375.
 «Vasárnapi Ujság» 177, 265, 285, 286.
 Vass Antal 288.
 Vatikán l. Róma.
 Vavrinecz Mór 348.
 Váczi Múzeumegylet 102, 262, 265, 375.
 Váczi András 318, 319.
 Vágújhelyi izr. reáliskola 262.
 Vámbéry Rusztem 267.
 Vángel Jenő 375.
 Várdai Béla 267.
 Várna 3, 19, 128.
 Váró Ferencz 375.
 Vásárhelyi Gergely czle 350.
 Velde, Esayas van de — 367.
 Velence 266, 327, 363.
 Venczel m. kir. 32, 331.
 Venetianer Lajos 102.
 Venturoli-ktár 378.
 Vera l. Kris.
 Verancsics Antal 249, 341, 342.
 Verbőczy István 250. — «Tripartituma» 95; horvát fordításban 92.
 Vercellensis Ludovicus Helianus 339.
 Veres Endre 267.
 Veress Balázs 92.
 Vergilius 95, 148, 381.
 Verrier 327.
 Versecz 102. —i kir. tanfelügyelőség 69. —i vár. ktár 69, 70, 265.
 Veszprém 101, 248. —i püspöki iroda 102. V. ö. Veszprém.
 Vetter Antal 164.
 Vezéry Ödön 220, 222, 230, 240.
 Vécsei Leo 243.
 «Védák» 365.
 Végh Gyula 375. — Kálmán Mátyás 267.
 Vértesy Jenő 102, 114, 211, 348.
 Viddin 75, 349.
 Vig Albert 267.
 Vigszinház, Budapesti — 218.
 Világosi fegyverletétel 109.
 Villard de Honnecourt 301.
 Vincze Márton czle 350.
 «Vindiciae defensoris simplicitatis ecclesiae Christi» 319.

- Vinne, Theodore L. de — 80.
 Visconti hercegek paviai gyűjteménye 294. — pápai nuntius 339.
 Viszota Gyula 96.
 Vitéz János 336.
 Vízépítési igazgatóság, M. kir. orsz. — 72, 102, 265, 347.
 Vízjegyek 334, 355.
 Vizsoly 316. —i kánonok I. Felső-magyarországi czikkek.
 Vogel Nep. János 156.
 Voltaire 300, 301.
 Vorkens Bartholomeus 367.
 Voullième 355, 356.
 Vörösmarty Mihály 107, 237.
- W**agner C. A. 172. — Károly 94.
 Walpole Horace 328.
 Walter Gyula 73, 162, 267.
 Walton 80.
 Washington 102, 162, 265, 266, 348.
 —i department of agriculture 257, 265. —i department of commerce and labor 265. —i kongresszus-ktár 81, 102, 265, 299.
 Wästerås 188. —i gymnasium ktára 187, 188.
 Wäxiöi gymnasium ktára 188.
 Weber 243.
 Wegierski I. Regenvolscius.
 Weimar 154, 267. —i bibliofil-társaság 154.
 Weisenburg gr. 359.
 Weisz Ernő 253, — Mátvás czle 165.
 Wekerle László 267.
 Welte I. Wetzler.
 Welter H. 171.
 Wentzel József czle 351.
 Wenzel Pietro 373, 374.
 Werbőczy I. Werbőczy.
 Werfer Károly kassai nyomtató 382. — Károly József 382.
 Wertheimer Dezső 74, 108.
 Wesselényi Miklós br. 348, 349.
 Weszprémi Codex 290.
- Wetzer—Welte-féle Kirchenlexicon 134, 138, 205.
 Wichmann György 253.
 Wiegand K. Frigyes 157, 159.
 Wieniawski Henrik 163.
 Wigand György 383. — Ottó kassai könyvnyomtató 383.
 Willmers 163.
 Wilno 15—17, 121.
 Wilson W. D. 39.
 Winkler Elemér 374.
 Winter Gusztáv 155.
 Wisconsin, Hist. Society of — 252.
 Wiszniewski 127, 128, 132, 194, 205.
 Wittenberg 5. —i egyetem 202.
 Wlassics Gyula 102, 162, 374—376.
 Wlodawa 21.
 Wobeser Wilhelmine Caroline 159.
 Wolff Pius A. 243.
 Wollanka József 177, 286, 287.
 Wosinszki Mór 66, 67.
 Wundt 24.
 Würzburgi egyetem és ktára 260, 266, 284.
- X**enophon 94.
- Y**emeniz 139, 143.
- Z**aisz J. V. 225.
 Zalasdi es. 108.
 Zanichelli 378.
 Zágráb 33, 248, 264. —i egyetemi ktár 92, 262. —i főegyházmegye 102, 252, 340.
 Zápolyai Borbála lengyel királyné 199, 207. — János m. kir. 33, 109. — János Zsigmond erdélyi fejedelem 350.
 Zára 348.
 Zázeczký Béláné 74.
 Zedler János Henrik 22, 118.
 «Zeitschrift für Bücherfreunde» 85, 181, 370.
 Zell F. 243.

- Zemplén vm. 129, 130.
 Zeneakadémia, Orsz. m. kir. — 265.
 Zenei gyűjtemény a M. Nemz. Múzeum ktarában 254, 348.
 Zengg 106.
 Zenta 266.
 «Zentralblatt für Bibliothekswesen» 86, 96, 181, 280, 370.
 Zichy Adél gr. I. Keglevich Jánosné. — Antal 74. — János gr. 162. «— Jenő gr. ázsiai utazása» 45. — Károly gr. 377. — Mihály 74.
 Zirczi ciszterczita rend 264.
 Zola 274.
 Zombor 70, 101, 253. — i áll. főgymnasium 262. — i vár. könyvtáregyesület és ktára 70.
 Zoványi Jenő 315.
 Zrinyi Miklós (a költő) 345. — Péter 340.
 Züllichau 117.
 Zürich 266, 321.
 Zwinger Johann 359.
 Zsarnay Lajos 133, 134.
 Zsák J. Adolf 244, 335.
 Zsigmond (I.) lengyel kir. 2, 3, 199, 207. — (II.) lengyel kir. 3, 199, 200, 202, 350. — m. kir. 32, 109, 249, 251, 255, 338, 344, 345, 350.
 Zsilinszky Mihály 162.
 Zsinka József 263.
 Zsoldos Benő 253.
 Zsófia lengyel királyné, Jagello Ulászló felesége 2—4, 6, 8, 16—22, 117—119, 121, 128, 132, 133, 137, 193—201, 207, 210.

A HAZAI NYOMDÁK 1908-BAN.

I. Főváros.

Budapest:

- *Ádám Hermann.
I., Krisztina-körút 81.
Adler Károly.
VI., Laudon-u. 4.
«A Nap» ujságvállalat ny.
VIII., Röck Szilárd-u. 9.
Andai Gyula.
VI., Szondy-u. 11.
*Anglo-ny. (Tul. Alpár József.)
VIII., Baross-u. 47.
*Árpád-ny. (Tul. Kronstein és Téri.)
VII., Valero-u. 9.
Athenaeum irod. és ny. r.-t.
VII., Rákóczi-út 54.
Auer Ignác.
VIII., Rákóczi-út 11.
Auer József és Auer Józsefné.
VI., Dalszínház-u. 10.
Ausländer Lajos és tsai.
VI., Eötvös-u. 47.
Babits Sándor József.
VIII., Reviczky-tér 1.
Bagó Márton és fia.
II., Szilágyi Dezső-tér 1.
*Bakács Albert.
VI., Szerecsen-u. 3.
Balassa Béláné.
VIII., Baross-u. 69.
Bareza József.
IV., Váczi-u. 66.
Bárd Jakab.
VII., Miksa-u. 17.
*Baross-ny.
VI., gr. Zichy Jenő-u. 6.
Bartalits Imre.
III., Remetehegy.
Bata János.
VI., Nagymező-u. 23.
Bauer Adolf.
VI., Vörösmarty-u. 74.

Budapest:

- Bauer Ferdinánd.
VII., Thököly-út 28.
Bauer Ignác.
VII., Csányi-u. 13.
Behr Miksa és Weisz Miksa.
V., Zoltán-u. 9.
Bendtner Győző.
V., Zoltán-u. 11.
*Bercsényi-ny. r.-t.
VIII., Reviczky-tér 5.
Berger Árminné és Bokor Dezsőné.
VIII., Üllői-út 48.
Berger Géza.
VIII., Baross-u. 4.
Berger Zsigmond és Schimek Ferencz. (Jókai-ny.)
VII., Thököly-út 23.
Berkovits János.
VI., Teréz-körút 40—42.
Bichler Ignác.
III., Lajos-u. 94.
Bielitz Bertalan.
VII., Rombach-u. 8.
*Bienenstok és fia.
IV., Deák Ferencz-u. 17.
Biraucz Döme és tsa.
VII., István-ut 11.
Biró Albert.
VI., Klauzál-u. 35.
Biró Pál.
I., Uri-u. 19.
*«Bírószági Szemle» ny.
VII., Bethlen-u. 43.
Boldor Dezső.
VII., Hársfa-u. 23.
Böhm Lajos.
IV., Királyi Pál-u. 6.
Breuer Ármin.
VI., gr. Zichy Jenő-u. 33.

A csillaggal jelölt nyomdák hatóságilag nincsenek bejelentve.

- Breuer Gyula és Mihály.
VI., Lovag-u. 2.
- Bródy Dániel dr.
V., Váci-körút 34.
- Bródy József és tsai.
V., Váci-körút 34.
- Brózsa Ottó.
VI., Váci-körút 17.
- Bruck Ferencz és neje.
VI., Nagymező-u. 5.
- Bruckner Gyula.
VI., Király-u. 10.
- *Budapesti helyi érd. vasút ny.
V., Lipót-körút 22.
- «Budapesti Hirlap» ny.
VIII., Röck Szilárd-u. 4.
- Budapesti lap- és könyvkiadó váll.
ny.
VIII., Röck Szilárd-u. 19.
- «Budapesti Napló» ny. (Üzletv.
Zeisberger István.)
IX., Üllői-út 25.
- Buschmann Ferencz.
IV., Koronaherczeg-u. 8.
- Corvin-ny. (Tul. Fischer
József.)
VIII., Baross-u. 4.
- Csicsáky János.
VIII., Lehel-u. 8.
- Czeisler Béla.
VIII., Röck Szilárd-u. 9.
- Czettel és Deutsch.
V., Bálvány-u. 12.
- Damborschitz Vilmos.
VII., Murányi-u. 45.
- Dann Jenő.
II., Zsigmond-u. 13.
- Deutsch József.
VII., Károly-körút 7.
- Deutsch M.
VII., Dob-u. 3.
- *Divald Károly.
VIII., Kisfaludy-u. 9.
- Domanek István Pál és Hauptmann
Béla.
VI., Aradi-u. 31.
- Donát Izidor.
VIII., Baross-u. 47.
- *Dózsa és Müller.
VIII., Röck Szilárd-u. 20.
- Eberle József és tsa.
IV., Mária Valéria-u. 2.
- Eckstein Bernát és fia utóda:
Elek Lipót.
VII., Kertész-u. 20.
- Ehrenstein Mór.
VI., Laudon-u. 4.
- Eichenbaum Mór.
VII., Dohány-u. 29.
- Einzig Mór.
VIII., Luther-u. 2.
- Eisler Suchmann.
VII., István-tér 17.
- Eisner Géza és tsai.
V., Honvéd-u. 10.
- *Elek L.
IV., Papnövelde-u. 8.
- Első Kőbányai ny. (Tul. Gold-
schmied Alfréd.)
X., Belső Jászberényi-út 1.
- *Engel S. Zsigmond.
VI., Vörösmarty-u. 56.
- Engel Simon.
VI., Szondy-u. 23.
- *Engel és Ladányi.
VI., Ó-u. 6.
- *Engelmann M.
IX., Ráday-u. 7.
- Erbeck György.
V., Solyom-u. 16.
- *Erzsébetvárosi ny.
VII., Dohány-u. 29.
- Európa ny. r.-t.
VI., Ó-u. 12.
- Express-ny.
VI., Váci-körút 39.
- Fabriczki Sámuel.
VI., Eötvös-u. 32.
- *Farkas és György.
VIII., Német-u.
- Farkas Lajos és Jakab.
V., Nádor-u. 19.
- Farkas és tsa (Farkas Jenő és
Krausz Jakab).
VI., Eötvös-u. 29.
- Fichner A. és fia.
VII., Thököly-út 13.
- Fisch Fülöp és tsa.
VIII., Baross-u. 66—68.
- Fischbach Károly.
IV., Városház-tér, plébánia-épület.
- Fleischmann Frigyes.
VI., Csengery-u. 86.
- Fleischmann Simon.
VII., Rottenbiller-u. 66.
- *Fodor Kálmán.
VI., Rózsa-u. 25.
- Fortuna ny. (Tul. Pollák M. Miksa
és tsa.)
V., Bálvány-u. 21.
- Fővárosi ny. r.-t.
VI., Podmaniczky-u. 39.
- Franklin-társ. ny.
IV., Egyetem-u. 4.

- Franklin-fiók ny.
IV., Vármegye-u. 11.
- Fried és Krakauer.
VII., Dohány-u. 10.
- Fried A. és tsa.
VIII., Reviczky-tér.
- *Özv. Fried Ignáczné.
VIII., József-u. 14.
- Fried S.
VIII., József-u. 17.
- Fried Samu és Perényi Klemen-
tina.
VIII., József-u. 1.
- Friedmann Áron.
VI., Gyár-u. 54.
- Fritz Ármin.
VIII., Nap-u. 13.
- Fuchs Ármin.
VI., Szabolcs-u. 4.
- Fuchs Ármin és Pfeifer Emil.
VII., Alpár-u. 8.
- Fuchs Samu.
VI., Teréz-körút 43.
- Füredi Lipót.
VII., Munkás-u. 13.
- *Gál és Neumayer.
V., Honvéd-u. 29.
- Garai Mór.
VII., Károly-körút 3.
- Garai Simon.
V., Nagykorona-u. 5.
- Gárdos Miksa.
VII., Valero-u. 12.
- Gavrilovits és tsa.
IV., Molnár-u. 10.
- Gelléri és Székely.
VII., Rakóczi-út 34.
- *Gergely Miksa.
VI., Lázár-u. 2.
- Globus ny. (Beer E. és tsa.)
VI., Aradi-u. 8.
- Goldberger Ignácz.
II., Fő-út 23.
- Goldfaden Márkné szül. Mandl
Eleonóra.
VII., Dohány-u. 29.
- Goldfinger Mór.
VI., Király-u. 106.
- Goldschmidt Mór.
VI., Révay-u. 6.
- Goldstein Albert.
VI., Eötvös-u. 10.
- *Goszler Gyula.
V., Nagykorona-u. 5.
- Gottlieb Izidor.
VI., Szerecsen-u. 13.
- Grafikai intézet. (Üzletv. Czettel
Ödön.)
VII., Nagydiófa-u. 14.
- Gross A. és tsa.
VI., Fáy-u. 67.
- Gross Benjamin.
VI., Eötvös-u. 19.
- Gross és Bauer.
VII., Jósika-u. 7.
- Grosz Izrael.
VII., Valero-u. 14.
- Grund V. utódai.
IV., Veres Pálné-u. 23.
- Grünhút Vilmos és Steiner Ár-
min.
VI., Vörösmarty-u. 75.
- Grünwald Ödön.
VII., Wesselényi u. 4.
- Özv. Gutman Fülöpné.
IV., Hajó-u. 5.
- Özv. Györfly Józsefné.
V., Nádor-u. 82.
- Haan Albert.
VI., Csengery-u. 86.
- Hamburger és Birkholz.
V., Csáky-u. 13.
- Hapta Bernát.
IX., Soroksári-u. 49.
- Harsány Emil.
IX., Lónyay-u. 17.
- Hatschek Jenő és Kunst Gyula.
(Üzletv. Kunst Gy.)
VI., Podmaniczky-u. 71.
- Hatsko Antal és Gyöngyösi József.
IV., Mária Valéria-u. 2.
- Hatton Nelly.
V., Zoltán-u. 12.
- Hauptmann Béla.
VI., Aradi-u. 31.
- *Hazai Hirlapkiadó r.-t. ny.
V., Honvéd-u. 10.
- Händler Dávid.
VI., Jósika-u. 2.
- Hedvid Imre.
VII., Wesselényi-u. 9.
- Hedvig Sándor.
VII., Dohány-u. 12.
- Hegedűs Márton.
VI., Desseffy-u. 18.
- *Heisler és Kószol.
II., Várkert-rakpart 1.
- Helios ny. (Tul. Hőnig Lajos.)
VI., Gyár-u. 62.
- Hell J. Ede.
VIII., Luther-u. 4.
- Hercz Ármin.
VII., Izabella-tér 5.

- *Hermes ny. r.-t.
V., Báró Atzél-u. 2.
- *Herrmann Ignác.
VI., Szerecsen-u. 2.
- Hornyánszky Viktor.
VI., Aradi-u. 14.
- *Hungária ny.
V., Váczi-körút 34.
- Hunnia ny. (Tul. Sebök Lipót és Münz Mórné.)
VI., Teréz-körút 3.
- Jancsó Dezső.
VIII., Mária-u. 7.
- Jedlovsky István.
IX., Ferencz-körút 17.
- Jermányi Lajos és Sallay Gyula.
VIII., Bezeredy-u. 9.
- Jermányi Samu.
VI., Dessewffy-u. 47.
- *Jókai ny.
VII., Thököly-út 28.
- Juhász Zsigmond és Haas Mórné.
V., Tükör-u. 5.
- Kállai Ármin.
V., Bálvány-u. 18.
- *Kálmán M. és tsa.
V., Vadász-u. 32.
- *Kanitz C. és fiai.
V., Vadász-u. 26.
- Kápolnai Adolf.
VI., Teréz-körút 5.
- Karczag Vilmos Benjamin.
VI., Dávid-u. 8.
- Károlyi György.
V., Kálmán-u. 5.
- Károlyi Ödön.
IX., Ferencz-körút 28.
- Kassino Jakab.
VI., Király-u. 26.
- Kaufmann Béla.
V., Mérleg-u. 6.
- *Kaufmann J. és tsa.
V., Arany J.-u.
- Kaufmann és Weitz.
VI., Vörösmarty-u. 52.
- Keller Dániel.
I., Attila-u. 63.
- Kellner Albert.
VII., Csányi-u. 13.
- Ifj. Kellner Ernő.
VI., Csáky-u. 9.
- Kellner és Mohrlüder.
V., Gyár-u. 29.
- Kellner Gerzson.
VI., Csányi-u. 13.
- Kellner Gerzson.
VII., Rombach-u. 3.
- *Kereskedelmi ny.
VI., Eötvös-u. 10.
- Kertész József.
IV., Mária Valéria-u. 11.
- Kertész Márton.
VII., Dohány-u. 102.
- Kilián István és tsai.
V., Honvéd-u. 10.
- Klein Ignác.
VI., Lovag-u. 13.
- Klein Samu.
V., Zoltán-u. 10.
- Klein Simon és Grünwald Béla.
VII., Wesselényi-u. 11.
- Klein Vilmos.
VIII., Rakóczi-út 73.
- Klősz György és fia.
VII., Városligeti fásor 49.
- Kogutovicz Manó.
V., Rudolf-rakpart 8.
- Kohn Simon.
VIII., József körút 10.
- Kohn és Grünhut.
VII., Hársfa-u. 1.
- Kollmann Fülöp.
V., Arany János-u. 34.
- *Korvin testv.
VI., Révay-u. 14.
- Kossuth Lajos ny. (Tul. Laufer Jakab és Holländer József.)
VIII., Tisza Kálmán-tér 5.
- *Könyves Kálmán ny.
VI., Aradi-u. 31.
- Kövér János.
VI., Révay-u. 8.
- Közművelődési ny.
VI., Izabella-u. 70.
- Krausz Lajos.
VI., Ó-utca 50.
- Krausz S. és T.
V., Báthory-u. 16.
- Kronstein Amália.
VII., Valero-u. 9.
- Kulcsár Béla és Albert József.
I., Mészáros-u. 3.
- Kunossy Vilmos és fia.
VI., Teréz-körút 38.
- Kunstädter Vilmos.
VII., Csömöri-út 91.
- Lajner Joachim.
VI., Vörösmarty-u. 60.
- *Langer Ede és fia.
IV., Párisi-u. 1.
- László (Lefkovich) Béla.
VII., Valero-u. 9.
- Légrády Testv.
V., Váczi-körút 78.

- Lehner Rezső és Kohn Ödön.
VIII., Bérkocsis-u. 16.
- Leitersdorfer Józsefné.
VII., Rombach-u. 4.
- Lengyel Lipót.
V., Vadász-u. 35/a.
- Leopold Dávid és Pollák Ignác.
VIII., Üllői-út 10.
- Leopold Mihály.
VI., Ó-u. 8.
- Lichtmann Róza.
VI., Vörösmarty-u. 52.
- Lipinszky Lipót.
IX., Kinizsy-u. 25.
- *Löbl Dávid és fia. (Löbl Dávidné sz. Messinger Jeanette, Löbl Mór és Löbl Ödön.)
VI., Andrassy-u. 19. és VI., Nagymező-u. 26.
- Löbl Mór.
VII., Király-u. 27.
- Löblovitz Zsigmond.
VII., Thököly-u. 40.
- Lőrincz Károly.
X., Gyűjtőfogház.
- Löw Ede.
V., Váczi-körút 80.
- Lusztig Mór.
VII., Kertész-u. 35.
- Lusztig Tivadar.
VI., Ó-u. 23.
- *Magyar fémny.
VIII., Kisfaludy-u. 9.
- «Magyar Hírlap» ny.
V., Kálmán-u. 2.
- M. kir. állami ny.
I., Nándor-tér 1.
- M. kir. államvasutak ny.
VI., Csengery-u. 33.
- M. kir. egyetemi ny.
I., Iskola-tér 3.
- M. kir. posta ny.
IV., Főposta.
- M. kir. postatakarék ny.
V., Széchényi-u. 2.
- Magyar Reklám ny.
VII., Holló-u. 12.
- Magyar Sajtó ny.
V., Nádor-u. 74.
- Magyar sz. korona orsz. vasutas szövetsége ny. (Üzletv. Krammer Lipót.)
VI., Podmaniczky-u. 27.
- Magyar Ujságkiadó r.-t. ny.
IV., Vármegeye-u. 11.
- Maksyskó József.
VI., Desseswffy-u. 36.
- Marián György.
VII., Rottenbiller-u. 56.
- Marjasch József, Hirschné szül. Dorman Hermin.
VI., Király-u. 54.
- Markovits és Garai.
VII., Rombach-u. 11.
- Márkus Géza és Márkus Pál.
V., Báthory-u. 20.
- *Márton és Vas.
V., Klotild-u. 16.
- Mauhlin Ignác és Schmiedl Jakab.
VII., Wesselényi-u. 49.
- May János.
II., Albrecht-út 3.
- Meisel Sándor.
VII., Erzsébet-körút 34.
- Mercur-ny. (Tul. Berger Géza).
IV., Királyi Pál-u. 9.
- Merendiák Károly.
X., Liget-tér 4.
- Merényi József.
VII., Károly-körút 19.
- Mermelstein Fülöp.
VII., Wesselényi-u. 11.
- *Mezei Adolf.
IX., Ráday-u. 8.
- Minerva ny. (Tul. Gansl Zs.)
VI., Szerecsen-u. 7—9.
- Morgenstern Gábor.
VIII., Nap-u. 19.
- Munk Lipót.
V., Árpád-u. 12.
- Muresián Domitian.
V., Báthory-u. 15.
- Muskát Béla és Friedmann Samu.
VI., Szondy-u. 4.
- Muskát Miksa.
V., Hold-u. 27.
- Müller K.
II., Albrecht-út 3—5.
- Műszaki irod. és ny. r.-t. (Üzletv. Brett Zsigmond.)
VIII., Conti-u. 38.
- *Nádasi és Rákos.
VII., Teréz-körút.
- Nadasch Ignác.
VI., Desseswffy-u. 26.
- Nadel Jakabné szül. Neimann Gizella.
VII., Károly-körút 7.
- Náftali Áron.
VIII., Népszínház-u. 22.
- *Nagel István.
VII., Vörösmarty-u. 17.

- Nagy Mór.
VIII., Röck Szilárd-u. 28.
- *Narodna Rees ny.
VII., Dohány-u. 104.
- Neiavits (Sulem) Samu.
V., József-tér 33.
- Nemzetközi ny.
VIII., Futó-u. 44.
- Neuwald Illés utódai.
VIII., Üllői-út 48.
- Orsz. községi közp. ny r.-t.
VI., Váci-körút 61.
- *Otthon-nyomda.
VIII., Mária-u. 42.
- *Pallas irod. és ny. r.-t.
V., Kálmán-u. 2.
- Pannonia ny.
VII., Rombach-u. 8.
- Pap Manó és Schwarz László.
VI., Podmaniczky-u. 35.
- Pátria irod. és ny. r.-t. (Üzletv.
Korzinec József Ferencz.)
IX., Üllői-út 25.
- *Pázmáneum ny.
VIII., Köztemető-út 8.
- Pénzüntézeti és irodai felszerelések
műintézete r.-t. (Üzletv. Légrády
Géza.)
IV., Váci-u. 74.
- Perl Rezső.
VII., Vörösmarty-u. 20.
- Pesti Lloyd társ. ny.
V., Dorottya-u. 14.
- Pesti ny. r.-t.
V., Hold-u. 7.
- Pestuka János Alfréd.
VII., Murányi-u. 44.
- Petőfi ujság, könyveladó és hir-
detési vállalat ny. (Tul. Pesti
Alfréd.)
VII., Kertész-u. 76.
- Petrovics János és Gavrilovics
Trifun. (Üzletv. Krnyác János.)
IV., Molnár-u. 10.
- Piatnik Nándor és fia.
VII., Rottenbiller-u. 17.
- Pintér és Seidner.
VII., Vörösmarty-u. 19/b.
- Pless Ignác.
VI., Váci-körút 39.
- Id. Poldini Ede és tsa. (Tul. Kerner
Istvánné.)
IV., Irányi-u. 1.
- Pollacsek A.
VI., Podmaniczky-u. 6.
- *Pollák Elkán és Garai Simon.
V., Bálvány-u. 21.
- Pollák Jakab.
VI., Aradi-u. 15.
- *Pollák M. Miksa és tsa.
V., Akadémia-u. 15.
- *Pollák és Leopold.
VIII., Üllői-út 10.
- Pór József és Koch János Frigyes.
VIII., Mária Terézia-tér 13.
- Posner K. Lajos és fia.
VI., Csengery u. 31.
- Pressler Mihály.
VII., Dob-u. 87.
- Preszburg Frigyes utóda Schwarz L.
V., Arany János-u. 14.
- Propper Leó.
VII., Erzsébet-körút 35.
- Quittner József.
IV., Károly-körút, Közp. Városház.
- Radenkovits Dragulin és Krisztics
Iren Anna.
IX., Rákos-u. 11.
- Radó Gyula és Radó Jenő.
V., Szemere-u. 19.
- Radó Izor.
VI., Szerecsen-u. 13.
- Radó Vilmos.
VI., Ó-u. 2.
- Radványi Ábrahám.
VII., Rottenbiller-u. 66.
- Rampott Károly.
I., Mészáros-u. 3.
- Fióközlet:
I., Döbrentei-u. 3.
- *Reform ny.
VI., Csengery-u. 9.
- Reich Ármin.
VII., Dohány-u. 84.
- Reiner Elkán.
I., Döbrentei-u. 13.
- Révai és Salamon.
IX., Ilői-út 18.
- Rigler József Ede.
VI., Rózsa-u. 55.
- Rosenbaum Bendel.
VII., Wesselényi-u. 49.
- *Rosenbaum F.
VII., Dob-u. 81.
- Rosenthal Gyula.
VI., Próféta-u. 5.
- Róth József.
IV., Sarkantyus-u. 14.
- Róth Mór és tsa.
VII., Kertész-u. 23.
- Róthberger Miksa és Weisz Fülöp.
VI., Szondy-u. 11.
- Rózsa Izidor.
VI., Ó-u. 2.

- Rózsa Izidor és Müller József.
VIII., Röck Szilárd-u. 20.
- Rózsa Kálmán és neje.
VIII., Szentkirályi-u. 30.
- Rubin Izidor.
VII., Király-u. 15.
- Salvendy Ferenc és Fried Adolf.
VII., Kertész-u. 25.
- *Sarkadi J.
V., Báthory-u. 4.
- Saphir Ármin Árpád.
II., Fő-u. 45.
- Schlesinger Vilmos.
V., Honvéd-u. 2.
- *Schmelz és Misner.
VI., Izabella-u. 70.
- Schmidl Sándor.
VI., Szerecsen-u. 6.
- Schmied Sándor és neje.
VI., gr. Zichy Jenő-u. 3.
- Schultz Ábrahám.
VIII., Baross-u. 81.
- Schwarz László és tsa.
VI., Podmaniczky-u. 35.
- Seidner Emil.
VII., Vörösmarty-u. 19/B.
- Sinay Gusztávné szül. Adler Kata-
lin.
VII., Damjanich-u. 19.
- Singer Lipót.
IV., Károly-körút 24.
- Singer és Spenn.
VI., Szondy-u. 11.
- Skopper József.
VII., Kertész-u. 34.
- Sós Izidor és Klein Herman.
VIII., Csepregy-u. 2.
- Sopousek Alajos.
VII., Király-u. 25.
- Spatz Henrik.
VII., Dob-u. 55.
- Spinner Adolf.
VI., Desseffy-u. 43.
- Stanca Sebestyén.
VII., Rózsa-u. 7.
- Stephaneum.
VIII., Szentkirályi-u. 28/a.
- Stern Adolf.
VII., Munkás-u. 14.
- Stern Péter és Hoffmann Sámuel.
VI., Kazinczy-u. 35.
- Stohanzl Ede József.
VI., Lehel-u. 5.
- Sugár Vilmos és Székely Viktor.
VI., Eötvös-u. 26/b.
- Sűsz Dávid.
IV., Váci-u. 79.
- Szántó József.
VI., gr. Zichy Jenő-u. 21.
- Szántó József, Singer Olga és Wank
Frigyes.
VI., Lovag-u. 6.
- Szécsi Ferencz.
V., Csáky-u. 2/B.
- Szegő Lipót.
V., Alkotmány-u. 7.
- Székely Albert (Ábrahám).
VI., gr. Zichy Jenő-u. 38.
- Székely Arthur.
VII., Rottenbiller-u. 19.
- Székely Viktor.
VI., Ó-u. 15.
- *Székesfővárosi házi ny.
IV., Közp. Városház.
- Szent László ny.
VIII., Röck Szilárd-u. 28.
- *Szkurka és tsa.
VI., Jász-u. 76.
- Szrpszke Novoszty ny. (Tul.
Krnyác János.)
IX., Lónyay-u. 12.
- Taslanan Oktáv.
IV., Molnár-u. 10.
- Téri Áron.
VII., Valero-u. 9.
- Thália-ny. (Tul. Faludi Gábor.)
V., Csáky-u. 2/b.
- Timár János Mihály.
V., Bálvány-u. 24.
- «Turul» ny.
IV., Eskü-út, Klotild-palota.
- *Ullmann Vilmos.
IV., Régi posta-u. 4.
- Ungár Selig.
V., Nador-u. 58.
- Unio-ny. (Tul. Bachrach Ludmilla
és Vig Emil.)
VI., gr. Zichy Jenő-u. 7.
- «Úránia» ny.
VIII., Mária-u. 11.
- *Utassy B. és tsa.
V., Markó-u. 5.
- Vágó Ignác.
VIII., Baross-u. 47.
- Özv. Várnai Fülöpné és Várnai
Dezső.
IV., Régi posta-u. 3.
- Vas Manó.
V., Klotild-u. 1/b.
- Özv. Vas Tivadarné sz. Nagel Ilona.
V., Alkotmány-u. 7.
- Vaskó Dezső.
VII., Dob-u. 63.

*Vészi Gerzson.
VI., Wesselényi-u.
Vigyzó Tivadar.
VI., Váci-körút 39.
«Világosság» ny. (Üzletv. Pollák
Simon.)
VII., Nyár-u. 1.
Vincze és Bartók.
V., Bálvány-u. 15.
Völgyesi Márk és Ábrahám Leó.
VII., Dob-u. 16.
Wagner Ferencz.
VIII., Futó-u. 44.
Wagner Ferencz.
IX., Tompa-u. 14.
Weisz Adolf.
VI., Király-u. 15.
Weisz Ármin.
IV., Duna-u. 6.
Weisz Bernát.
V., Zoltán-u. 9.
*Weisz L. és F.
V., Csáky-u. 3.
Weisz Lipót.
VI., Ó-u. 39.

Weisz Miksa és Braun Sámuel.
VII., Vörösmarty-u. 4.
Weissenberg Ármin.
VIII., József-körút 16.
Wellesz Béla és fia.
VI., gr. Zichy Jenő-u. 3.
Wiesinger József.
VII., Wesselényi-u. 30.
Wimmer Márton.
III., Serfőző-u. 10.
Winkler Ármin és Bromberger
Jakab.
VII., Dob-u. 69.
Wodianer F. és fiai.
IV., Sarkantyus-u. 3.
Woititz Vilmos.
IV., Kossuth Lajos-u. 1.
Yost írógép r.-t. ny. (Üzletv. Káldor
Marcell.)
VII., Erzsébet-körút 9—11.
*Zawadil E.-féle menetjegy-ny. (Tul.
Christoph Paula és Jirschik András.)
V., Zoltán-u. 13.
Zeisler M.
VII., István-tér 17.

II. Vidék.

Abujszántó:

Baksy Barna.

Abony (Pest vm.):

*Ruber István.
Szerdahelyi János.

Abrudbánya:

Róth Ferencz.
Pannonia ny.

Ada (Bács-Bodrog vm.):

Berger Adolf.

Alsókubin:

*Fried Dávid.
Trnkóczy József.

Alsólendva:

*Balkányi Ernő.

Apatin:

Gasz Mátyás.
Szavadill József.

Arad:

*«Arad és Vidéke» ny.

Aradi ny. r.-t.

Bloch Henrikné.

*Első aradi amerikai gyorsajtó ny.
(Tul. Keppich Zsigmond.)

Függetlenség ny.

Gör. kel. román egyházmegyei
ny.

*Kalmár Nándor és tsai.

Losonczi Zoltán és tsai.

Nichin György «Tribuna» ny.

Réthy Lipót és fia.

Weisz Felix.

Aranyosmarót:

«Dóczy» ny. (Tul. Némedi László).
Mercur-ny. (Tul. Kohn Bertalan.)

Aszód:

*Grósz Sámuel.
Petőfi ny.

Bácsalmás:

Horváth Mátyás.

Baja:

Kazal József.
Kollár Antal.

Nánay Lajos.
Rajkovich Károly.

Balassagyarmat :

B.-gyarmati ny. r.-t.
*Darvai A. utóda.
Halyák István.
Mercur-ny.
Pozsonyi Gábor.
Részvény-ny.
*Wertheimer Zsigmond.

Balázsfalva :

Gör. kath. papnövelde ny.

Bán (Trencsén vm.):

Back Ármin.
*Fuchs Vilmos.
*Hertzka Ármin.

Bánffyhungad :

Ábrahám Mórné.
*Lévai Ignác.

Barcs (Baranya vm.):

Skribanek Géza.
*Szilágyi György.

Barót :

Nagy József.
Rozsondai János.

Bártfa :

Blayer M.
Felsősárosi ny. (Tul. Salgó Mór.)
Horovitz Menasche Chasskel.

Battonya :

Gallovich István.
*Ruber István.

Bazin :

Klein Alfréd.

Békés :

Br. Drechsel Géza.
*Vévre Oszkár.

Békéscsaba :

*Békéscsaba «Függetlenség» ny.
«Corvina»-ny. (Tul. Szihelszky
József.)
Galli Béla.
Povázsay testvérek.
*Tevan Adolf.

Belényes :

Süssmann Lázár.

Beregszász :

Engel Jenő.
*Haladás ny.
*Klein Sámuel.
Landau és Rubin.
*Szabadság ny.
*Szaubel Mór.

Berettyóújfalu :

*Adler Béla.
*Székely Ármin.

Besztercze :

Balkirs Hirsch Leib.
Botschar Tivadar.
Csallner Károly.
Matheiu György.
*Sadler Albert.
*Sternhell H.

Besztercebánya :

Havelka József.
Hungaria ny. (Tul. Sonnenfeld
Mór.)
Machold Fülöp.

Betlen :

*Schönfeld Henrik.

Bonyhád :

Raubitschek Izor.
*Hönninger József.
*Weisz Jakab.

Borosjenő :

Ungár Jenő.

Borossebes :

*Avarfi József.

Brád :

*Roth Ferencz.

Brassó :

Brassói lapok ny. (Tul. Trattner H.
és tsai.)
Ciurcu és tsa.
Gött János fia.
*Gust A.
Herz és tsa.
Lehmann Gottlieb.
Dr. Muresian Aurél.
Schneider testvérek és Feminger.

Brezsnóbánya :

Kreisler József.

Budafok:

- *Budafoki ny.
- *Klein Mór.

Buziásfürdő:

- *Ifj. Brach József.
- Ullmann Ferencz.

Csacza:

- Braun Rezső.
- Taub Emil.

Csákova:

- *Chudy testvérek utódja.
- Grádl Péter,

Csáktornya:

- Fischel Fülöp (Strausz Sándor).

Csepreg:

- *Menyhárt Julia.

Cservenka:

- Welker Ádám.

Csikszereda:

- *Apponyi ny. r.-t.
- Gyönös Gyula.
- Székelység ny. (Tul. Szvoboda Miklós.)
- Szvoboda János.

Csitár:

- *Csitári ny.

Csongrád:

- Bozó és Justin.
- Tiszavidék ny. (Tul. Silber János.)
- Weisz Márk.

Csorna:

- Kokas István és Nemann Samu.

Csurgó:

- Vágó Gyula.

Czegléd:

- *Nagy Elek.
- *Sárik Gyuláné.
- Sebők Béla.

Czellőmölk:

- Dinkgrewe Nándor.

Dárda:

- *Arady Lajos.
- *Frank Béla.

Debreczen:

- *Adler Józsefné.
- *Beck Izidor.
- Csokonai ny. (Tul. Lengyel Imre és tsa.)
- *Debreceni Reggeli Ujság ny.
- *Debreceni Ujság ny.
- Debreczen sz. kir. város ny.
- *Gyürki Sándor.
- *Hegedüs és Sándor.
- *Herczeg Sándor.
- Hoffmann és Kronovitz.
- *Horovitz Zsigmond.
- *Komáromi József.
- Kutasi Imre.
- *Liebermann József.
- *Mihályi Sámuel.
- *Pongrácz Géza.
- *Protestáns ny.

Derecske:

- Friedmann Henrik.

Dés:

- Demeter és Kiss.
- Goldstein Jakab.
- Pollák Vilmosné, sz. Weinberger Matild. (Üzletv. Pollák Vilmos.)

Detta:

- *Tringl és Kirsch.

Déva:

- Hirsch Adolf.
- Kroll Gyula.
- *Laufer Vilmos.
- *Szent János ny.

Devecser:

- Rosenberg Zsigmond.
- Vörösmarty ny. (Tul. Huss Gyuláné.)

Dicsőszentmárton:

- *«Erzsébet»-ny. (Tul. Dosztál Kálmán.)
- Jeremiás Sándor.

Dombóvár (Tolna vm.):

- Dombóvári ny. (Tul. Bruck Sándor.)
- *Polgár Ignác.

Dunaföldvár:

- Somló Manó.

Dunaszerdahely :

Adler Netti.
Goldstein Józsva.

Eger :

Baross-ny. (Tul. Paunz Sándor.)
Egri ny. r.-t.
Erseki lyceum ny.
Lőw Béla.
*Lőw Sámuel.
Schwartz Ilka.

Élesd :

Sándor Mór.

Enying :

Polgár Jenő.

Eperjes :

*Divald Károly fia.
Kósch Árpád.
Pannonia-ny. (Tul. Kahn Mór.)
*Stehr József.

Ermihályfalva :

Beck Adolf.

Érsekujvár :

Kohn Samu.
*Pálinkás J. Géza.
Winter Zsigmond.

Erzsébetfalva :

*Matkovich A.
*Zucker Jenő.

Erzsébetváros :

Erzsébetvárosi kereskedelmi szövetkezet ny.

Esztergom :

Ózv. Buzárovits Gusztávné.
«Hunnia»-ny. (Tul. Gerenday József.)
Laiszky János.
*Lehr Lipót.
*«Szabádság» ny.

Fehérgyarmat :

*Kossuth-ny.

Fehértemplom :

Kuhn Péter.
Wunder Gusztáv.
Wunder Gyula.

Felsőőr : (Vas vm.)

Schodisch Lajos.

Felsővisó :

Schiffmann Chána Taube.

Fiume :

Battara Péter.
*Corradini Umberto.
*Dobrovich Antal József.
Hönig E.
Jerouscheg Lajos.
*Kereskedelmi ny.
Martich A.
Mohovich Emőd.
Novi List ny.
Quarnero ny.
Uránia ny.

Fogaras :

*Popp Szilárd.
*Thierfeld Dávid.

Galánta :

Első galántai ny. (Tul. Neufeld Samu.)
Neuschloss Jakab.

Galgócz :

*Bródy Simon.
Sternner Adolf.
Szold Jakab.

Gálszécs :

*Berkovits R.
*Birnbaum Lázár.

Gödöllő :

Erzsébet ny.
*Kovács Ferencz.

Gyergyóditró :

*Létz János.

Gyergyószentmiklós :

*Létz János.
*Kossuth-ny.
*Sándory Mihály.

Gyoma :

Kner Izidor.

Gyöngyös :

*Breuer M. Mihály.
Herczog Ernő Armin.
*Hevesmegyei Lapok ny.
*Hungária ny.
Sima Dávid.

Gyöök (Tolna vm.):
Engel József.

Győr:

Blum József.
Dobos Ignác.
Gross Gusztáv.
Győregyházmegyei ny.
Győri Ujság ny.
Heckenast György.
Mercur ny. (Tul. Láng Jakab Jenő.)
Nitsmann József.
«Pannonia» ny. (Tul. Szávay Gyula és Raáb Béla.)

Gyula:

«Corvina»-ny. (Tul. Weinstein Arnold.)
Dobay János.
Szedő Emil.

Gyulafehérvár:

Izsák Lázár.
*Keresztes Nagy Imre.
*Papp György.
Püsp. lyc. ny. (Bérlő: Schäser Ferencz.)

Hajduböszörmény:

*Altmann Noé.
Szabó Ferenczné.

Hajdudorog:

Grünfeld Mózes.

Hajdunánás:

*Horovitz Gyula József.

Hajduszoboszló:

Plón Gyula.

Halmi:

*Friedmann H.

Hátszeg:

Hátszeg és Vidéke ny. (Tul. Klaf-
ter Ignác.)
Mester János.

Hatvan:

Hoffmann M. L.
*Jatzkó Lajos.

Heves:

Adler József.

Hódmező-Vásárhely:

Dura Lajos.

Hmvásárhelyi ny. r.-t. (Üzletv. Róth Antal.)

«Vásárhely és Vidéke» ny. (Tul. Endrey Gyula; üzletv. Aradi Lajos.)

«Vásárhelyi Reggeli Ujság» ny. (Tul. Kun Béla.)

Hódság:

Pfiszter József.
Raab Jánosné, sz. Speizer Teréz.

Holics:

Malovani József.

Homonna:

*Fejes Jakab.
*Homonna és Vidéke ny.
Waller H. és tsa.

Hosszúfalu:

*Jancsó János.

Huszt:

*Ausländer Ignác.
*Husztii nyomdavállalat.
Mermelstein Fülöp.

Igló:

Ferencz Dávid.
«Szepesi Lapok nyomdavállalat»
ny. (Tul. Telléry Gyula.)
Tátra-ny. (Tul. Stein Ignác.)

Illava:

*Eckmann Ignác.

Ipolyság:

Neumann Jakab.
Polgár Ignác.

Jánosháza:

*Rubin Salamon.

Jászapáti:

*Galamb Zoltán.
*Id. Imrik József.

Jászberény:

Balázs Arnoldné, sz. Schvarcz Regina.
Hay Géza és Grün Herman.
*Pesti Péter.
Takáts Herman.
Vértés Adolf.

Kalocsa :

Jurcsó Antal.
Werner Ferencz.

Kaposvár :

Gerő Zsigmond.
Hagelmann Károly.
Özv. Jancsovics Gyuláné.
*Kéthelyi L. és tsa.
*Részvény-ny.
Singer Lipótné.
Szabó Lipót.
*Szalai Ferencz.

Kapuvár :

Buxbaum József.
Décsy György.

Karánsebes :

Fleissig Lipót.
Gör. kel. román egyházm. ny.
Jakobovits József.

Karczag :

Klein József.
*Magyar evangéliomi ny.
*Nagykunsági ny. betéti t.
*Simon Sándor.
Szódi S.

Kassa :

*Breitner Mór.
*Corvina-ny.
*Gutenberg-ny. (Tul. Lukács G.)
Koczányi Béla.
László Béla.
*Maczner Samu.
Schwarcz Alfréd.
*Szent Erzsébet-ny.
Vitéz A. utóda. (Schillinger Zoltán.)
Vulkán Ábrahám.
Werfer Károly.

Kecskemét :

Első kecskeméti hirlapkiadó és ny.
r.-t.
Első nagy alföldi ny. és hirlap-
kiadó-vállalat.
Eötvös Nagy Lajos.
*Fischl Dávid.
*Függetlenségi ny.
*Galanthai Ferencz Mihály.
*Gichner Gábor.
*Nagy Imre.
Pestmegyei Hirlap ny.
*Spitzer Vilmos.
Steiner Mihály.

*Széll Nándor.

Sziládi László.
Tóth László-féle ny. (Tul. Fekete
Mihály.)

Késmárk :

Altmann Dávid.
Szauder Pál.

Keszthely :

Farkas János.
Fischl Salamon.
Mérey Ignác.
Nádai Ignác.
Sujánszky József.

Kézdivásárhely :

Kézdivásárhelyi ny. r.-t.
*Turóczi István.

Királyhelmeccz :

Klein Gyula.

Királyhida :

Brandweiner Vilmos.

Kisbér :

Hafl Kálmán.

Kisjenő :

*Rosenthal Pál.

Kiskőrös :

Kalisch Ignáczné.
*Majoros és Szekulesz.

Kiskunfélegyháza :

Feuer Illés.
*Politzer Vilmos.
Vesszősi József.

Kiskunhalas :

*Horváth Gyula.
Práger Ferencz.

Kiskunmajsa :

*Schwarcz A.

Kismarton :

Dick Ede.
Gabriel Jakab.

Kispest :

*«Bercsényi» ny. r.-t.
Első Kispesti ny. (Tul. Fischhof
Henrik.)

Kisszeben :

*Stehr G. és I.

Kisújszállás :*Platz Ferencz.
Szekeres József.**Kisvárdá :**Berger Ignác és tsa.
Ifj. Klein Gyula.
Preisz Vilmos.**Kolozsvár :***Boskovitz József.
*Breszler és Ferdinánd.
*«Carmen» ny. (Tul. Baritiu P.
Péter.)
«Ellenzék» ny. (Tul. Magyary
Mihály.)
*Fuhrmann Miklós.
Gámán János örököse.
*Laskai Árpád.
Lepage Lajos.
Liczeum-ny. (Tul. Gombos Fe-
rencz.)
«Magyar Polgár» ny. (Tul. Ajtay K.
Albert.)
Polcz Albert.
Schaberl József.
*Stief Jenő és tsa.
*Sz. Bonaventura ny.
*Unió ny.
Ujhelyi M. és T.
Weinstein Béni.**Komárom :**Hacker Richárd.
«Hungária» ny. (Tul. Freisinger
Mór.)
Schönwald Tivadar.
Spitzer Sándor.
Szénásy János.
*Szent László ny.**Korpona :**

Ruzsinák Antal.

Kovászna : Ifj. Jancsó Mózes.
Szabó Sámuel.**Kőhalom :**

*Kőhalmi ny.

Körmend :*Bertalanffy József.
*Katona Imre.

Körmendi ny. r.-t.

*Slavik Ferencz.

*Weiner I.

Körmöcbánya :

Paxner I. és Biron H.

Kőszeg : Feigl Frigyes.
Feigl Gyula.**Kula :**

Berkovits Márk.

Kunhegyes :

*Balla Sándor.

Kunszentmárton :*Bozóky G.
*Özv. Csanádi Józsefné.
*«Közérdek» ny.**Kunszentmiklós :**

*Schwarz V.

Lajtaszentmiklós :

*Stiborszky Fülöp.

Lakompak (Sopron vm.) :

Krausz Henrik.

Léva : Dukesz Lipót.
Nyitrai és társa.
*Schultz Ignác.**Lippa :***Mähr Emil.
Ráfila Demeter.
*Zeitler Lajos.**Liptószentmiklós :***Klimes és Pivkó.
Steier Izidor.**Losoncz :**Bicskei Zoltán.
Kármán Zsigmond.
Losonczy Sándor.
Roth Simon.**Lőcse :**Reiss Tivadar József.
Singer-féle ny.
Szepes-ármegyei közig. ny. (Tul.
Braun Fülöp.)

Lugos :

Husvéth és Hoffer.
 Raubitz Janka.
 Szidon József.
 *Sziklai Lajos.
 «Tipografia Heres». (Tul. Belle, sz.
 Bersan Julia.)
 Traunfellner Károly.
 Virányi János.
 Weisz és Sziklai.

Magyarkanizsa :

Bruck P. Pál.

Magyarlapos :

Páneth Leopold és Schönfeld Zsigmond.

Magyaróvár :

Czéh Sándor-féle ny. (Tul. Czéh
 Lajos.)
 *Ligeti István.

Magyarpécska :

Ruber István.

Makó :

Kovács Antal.
 «Makói Hirlap» ny. (Tul. Neumann
 József.)
 *«Makói Ujság» r.-t. ny.
 «Maros»-ny. (Tul. Gaál László.)

Malaczka :

Wiesner Alfréd.

Mándok :

Klein Lajos.
 Silberstein Bernát.

Máramarossziget :

*Berger Miksa.
 Blumenfeld és Dávid.
 *«Jókai» ny.
 *Kaufmann A. és fiai.
 Máramarosi ny. és kiadó r.-t.
 «*Máramarosi Független Ujság»
 ny.
 Wider Mendel fia.
 *Wisner és Dávid.

Marczali :

*Mizsúr Ádám.

Margitta :

*«Hungária» ny. (Tul. Pollák La-
 jos.)

Marosludas :

Glück József.

Marosujvár :

*Wugrinetz M.

Maros-Vásárhely :

Adi Árpád.
 Ev. ref. collegium-ny. (Bérlő : Benkő
 László.)
 Grün Vilmos.
 *Hirsch Mór.
 *Komáromi Sándor.
 *«Kossuth» ny. irod. és hirlapkiad.
 váll.
 Révész Béla.
 Vincze és Leopold.

Mátészalka :

Weisz Antal.
 Weisz Zsigmond.

Medgyes :

*Krausz I.
 Reissenberger G. A.

Mezőcsát :

*Schwartz H.

Mezőkövesd :

Balázs Ferencz.

Mezőtúr :

*Braun Juda.
 Gyikó Károly.
 *Kányó Antal.
 Török Ignác.

Miava :

Haas Mór.
 *Pazsiczky Dániel.

Mindszent :

*Horváth Antal.
 Weisz Ignác.

Miskolcz :

*Berger Bernát.
 Boros Benő.
 *Braun Henrik.
 *Hegedüs és Groszmann.
 Klein és Ludvig.
 *László Adolf.
 *Löwy József fia.
 Schwarz Soma.
 Stamberger Bernát.

*Stamberger Márkus.
Szelényi és tsa.

Misztótfalu :
Simon Aurél és tsa.

Modor :
*Rohacsek Simon.

Módos :
Hoffmann Béla.
*«Pátia» ny.
*Wohlfarth József.

Mohács :
Blandl János.
*Pollák Róbert.
Rosenthal Márk és fia.

Monor :
Pestvármegyei ny. (Tul. Molnár
Sándor.)

Mór :
*Móri ny.
Reszler Jakabné.

Moson :
Grünfeld Ignác.

Munkács :
*Grósz testvérek.
Grünstein Mór.
*Káhn és Fried.
Kroó Hugó.
*Meisels Bernát.
*Mermelstein Dávid.
*«Pannonia» ny.

Muraszombat :
Balkányi Ernő.

Nagyabony (Pozsony vm.):
*Müller Mór.

Nagybánya :
Morvay Gyula.
Nánásy István.
Weinberger Lajos.

Nagybecskerek :
«Libertas» ny.
«Mercur» ny. (Gresics Szvetozár
és fia Izidor.)
Pleitiz Fer. Pál utóda. (Dr. Brajjer
L. és Mayer R.)

Seprős Valter.
*Toliczki Száva.

Nagyberezna :
Deutsch Hermanné és Steiger Sámuel.

Nagyenyed :
*Keresztes Nagy Imre.
Nagyenyedi ny. és papírárugyár r.-t.

Nagykálló :
Sarkady József.

Nagykanizsa :
Farkas és Kraus.
Fischel Fülöp fia.
Fischer Ernő.
Münz Jenő és Balog Oszkár.
*Ofenbeck és Balázs.
Ifj. Wajdits József.
Weiss L. és F.

Nagykároly :
Gellis Jakab.
«Kölcsey» ny. r.-t. (Üzletv. Varga
Endre.)
Sarkadi Nagy Zsigmond.
Szatmárvármegyei központi köz-
igazgatási ny. (Tul. Manyák és
Tóth.)

Nagykátai :
*Nagykátai és monori ny. (Tul.
Molnár S.)

Nagykikinda :
*Gain és Milenkovics.
Kiadói ny. (Tul. Szegyakov Iván.)
*«Pannonia» ny. (Tul. Balázs
Jenő.)
Radák János.
*Sonderling Károly.

Nagykőrös :
Bazsó Lajos.
Ottinger Kálmán.

Nagylak :
*Weisz Márk.

Nagymarton :
Gellis Henrik.
Kohn József H.
Schön Samu.

Nagymihály :
Landesman B.

Nagyrócze :

- *Büchler Béla.
- *Lévai Izsó fiókja.

Nagysomkút :

- *Vider Jakab.

Nagysurány :

- Rimstein Ábrahám.

Nagyszalonta :

- *Kálmán László.
- Piek Gáspár.
- Reich Jakab.
- *Sichermann Mór.
- Székely I.

Nagyszeben :

- *Budovszky L.
- Drotleff József.
- Gör. kel. főegyházmegyei ny.
- *Kaiser M.-féle ny.
- *Krafft Vilmos.
- Roth Frigyes.
- Steinhausen T. utóda. (Reissenberger Adolf.)
- «Tipografia» ny. (Tul. Meltzer Henrik.)

Nagyszombat :

- Fiebig József.
- Haas, sz. Kohn Katalin (Üzletv. Haas Mór.)
- Goldmann Miksa özvegye.
- Horovitz Adolf.
- *«Pannonia» ny.
- *Reisz L.
- Vider Jakab.
- Ifj. Winter Salamon.
- Winter Zsigmond özvegye.

Nagyszöllős :

- Rochlitz Géza.
- Ugoesai közp. ny.
- Zala Mór.

Nagytapolcsány :

- Platzko Gyula.

Nagy-Várad :

- Ifj. Berger Sámuel.
- *Boros Jenő.
- Ifj. Csávásy Gyula.
- «Esti Ujság» ny. (Tul. Gyagyovszky József.)
- Helyfi László.
- Hönig Józsefné.

Láng József.

- Laszky Ármin
- Magyar György.
- Neumann Vilmos.
- «Rákos Szabadság» ny. (Tul. Rákos Ferike.)
- Rákos Vilmos utóda. (Adler Béla.)
- Rubinstein Vilmos.
- Sas Edéné, sz. Mészáros Anna.
- Sebő Izsák Imre.
- Sonnenfeld Adolf.
- «Szent László» ny. (Bérlő : Csávásy Gyula.)
- Verő Ede és tsa ny. (Tul. Verő Ede és Weisz Vilmos.)
- Vidor Manó.

Námesztó :

- *Kornheuser Ferdinánd.
- *Schein Márk.

Naszód :

- *Schwartz Mór.

Németbogsán :

- Rosner Adolf.

Nezsider :

- Horváth Julia.

Nyírbátor :

- *«Apolló» ny.
- Friedmann Lipót.
- Klein József.
- Weisz Ignác.

Nyíregyháza :

- *Borbély Béla.
- Jóba Elek. (Tul. özv. Jóba Elekné.)
- Klafter Ignác.
- Piringer János. (Tul. özv. Piringer Jánosné.)
- Tóth József és tsa.

Nyírmada :

- *Grosz J.

Nyitra :

- Huszár István.
- Iritzer Zsigmond.
- Kapsz Győző és Kramár Vilmos.
- *Lővy Antal.
- *Magyarországi kéményseprő-szaklap ny.
- Neugebauer Nándor.
- *Risnyovszky János.

Nyustya :

*Schmidt Géza.

Óbecse :

Lévai Lajos.

Ólubló :

Zauberer Simon.

Oraviczabánya :

Boldureanu Miklós. («Progresul» ny.)

*Káden I.

Kehrer L.

*Weisz Felix.

Wunder Károly.

Orosháza :

Pless N.

G. Szabó Lajos.

Veres Lajos.

Orsova :

Handl A.

*Handl József.

Tillmann R.

Ószivác :

Sonnenfeld Ármin.

Ökörmező :

*Weisz Izidor.

Özörény :

*Rigler-gyár ny.

Paks :

Rosenbaum Miksa.

Palánka :

Csernicsek Imre.

Kristofek József és Blazsek Józsefné.

Pancsova :

*Horovitz A. és fia.

Jovanovics test.

Kohn Samu.

Koszaniés Miklós.

Krausz Adolf.

Vig Simon.

Wittigshlager Károly.

Pankota :

Bod József.

Pápa :

Ev. ref. főisk. ny. (Bérlő: Kis Tivadar.)

Goldberger Gyula.

Nobel Ármin.

*Stern Ernő.

Pásztó :

Első pásztói ny. (Tul. Sima Dávid.)

*Nigrinyi Ferencz.

Pécs :

Engel Izidor.

Hochrein I.

Klein Ferencz.

*«Minerva» ny.

Pécsi irod. és ny. r.-t.

Püspöki lyceum ny. (Bérlő: Madarász Béla.)

Taizs József.

Wessely és Horváth.

Peredmér :

*Linkszt utóda.

Perjámos :

*«Hungária» ny.

Pirkmayer Alajos.

Reimholz Ferencz.

Petrosegy :

Figuli Antal.

*Steiner R.

Poprád :

*Fuchs Gyula.

Pozsony :

Alkalay Adolf.

Ifj. Angermayer Károly és Angermayer Lajos.

Eder István.

Freistadt Mór.

Grünfeld Lipót.

Hauser Samu.

*«Hungaria» ny. (Bacsk Bernát.)

Katholikus irod. r.-t. ny.

Kohn Mór.

Lichtenfeld Salamon.

Löwy Gusztáv.

Mandl testvérek.

Nasch Jakab.

Natali Magdolna.

Persiwotsky János.

Schönberger Bernát.

- «Westungarischer Grenzbote»
ny. (Tul. Simonyi Iván.)
Wigand F. K. (Stromszky Emil.)
- Pöstyén :**
*Gipsz A.
Kohn Bernát.
- Privigye :**
*Gubits Bernát.
- Puhó :**
Reismann Mór I.
- Putnok :**
Gärtner Ignác.
- Püspökladány :**
*Deutsch D.
- Ráczeke :**
Csery István.
*Piliser Simon.
- Rákospalota :**
Deutsch Mózes.
*Fischer Dezső.
- Rákosszentmihály :**
Rákosvidéki nyomdavállalat. (Tul.
Balázsovich Kálmán.)
- Resiczabánya :**
Weisz Adolf.
- Rimaszombat :**
Lévay Izsó.
Náray János Albert.
Rábely Miklós.
- Rózsahegy :**
Kohn Adolf.
*Komor testvérek.
Salva Károly.
- Rozsnyó :**
*Falvi Jenő.
*Görbics és Bauer.
Kovács Mihály.
«Sajóvidék» ny. (Tul. Hermann
Istvánné.)
- Ruttká :**
*Böhm Albert.
*«Felvidéki Magyarság» ny.
- Salgótarján :**
*Boros Róza.
- Friedler Ármin.
*Singer N.
- Sárbogárd :**
Spitzer Jakab.
- Sárospatak :**
Ev. ref. főiskola ny. (Tul. Radill
Károly.)
- Sárvár :**
Jakoby B. utóda Stranz János.
- Sátorajauhely :**
*Deutsch I.
«Hegyalja nyomda». (Tul. Alexan-
der Vilmos.)
Landesmann Miksa és tsa.
Lóvi Adolf.
«Pannonia» ny. (Tul. Ócskay
László.)
*Vajda József és tsa.
«Zemplén» ny. (Tul. Ehlert Gyula.)
- Segesvár :**
*Becsek D. fia. (Fióküzlet.)
Horeth Frigyes.
Jördens testv.
*Krafft Vilmos.
- Selmecz- és Béalábánya :**
Grohmann Gyula.
Joerges Ágost özv. és fia.
- Sepsiszentgyörgy :**
«Jókai» ny. r.-t.
*«Kossuth» ny. r.-t.
*Móricz István és Vajna Lajos.
- Siklós :**
Harangozó József.
*«Minerva» ny. (Tul. Klein F.)
Wessely és Horváth.
- Siófok :**
Weisz Lipót.
- Somorja :**
*Goldstein József.
- Sopron :**
Breiner E. fia.
Gellis Mór.
Petőfi-ny. (Tul. Zsombor Géza.)
Romwalter Alfréd.
Röttig Gusztáv és fia.
Török Kálmán és Kremszner Károly.
*Ungár József.

Stájerlakanina :

Hollschütz Frigyes.

Sümeg :

Horvát Gábor.

Szabadka :

Bittermann József.

Braun Adolf.

Hirth Lipót és tsa.

Horváth István és tsa.

*Hungaria ny.

Krausz és Fischer.

Lipschitz és tsa.

Szabados Sándor.

*Szabadkai ny. és hirlapkiadó vállalat.

*Szántó Lajos.

Székely Simon.

*Szent Antal ny.

*Szövetkezeti ny.

Szokolca :

Teslik József.

Szalárd :

Kertész Márton.

Szamosujvár :

Auróra-ny. (Tul. Todorán Endre.)

Gör. kath. egyházmegyei ny.

Szarvas :

Danszky Sándor.

Dóka Gyula.

*Dolesch József.

*Kovács Károly.

*Müller Károly.

Sámuel Adolf.

*Staffel János.

Szatmár-Németi :

*Boros Adolf.

*Gestettner Adolf.

*Grosz és Oesterreicher.

*Kálík és Szerémi.

*Kölcsey-ny.

Molvai János.

Nagy Lajosné.

*Nemes András.

Pázmány-sajtó.

«Szabadsajtó» ny. (Tul. Litteczky Endre.)

Szászrégen :

Burghardt Dezső.

Schebesch Károly.

Szászsebes :

*Hientz József.

Stegmann János.

Winkler Gusztáv.

Szászváros :

Minerva-ny. r.-t.

*Szászvárosi ny. r.-t.

*Tipografia Noua».

Szeged :

*Bartos Lipót.

*Bruckner Dezső.

*Csapik Gyula.

*Dénes ny.

*Dugonics-ny. r.-t.

Endrényi Imre.

Endrényi Lajos.

Engel Lajos.

Gönczi J. József.

*Leopold Ignác.

Schulhof Károly.

Traub B. és tsa.

Várnai Lipót.

*Wesselényi Géza.

Szeghalom :

Kovács Antal.

*Morva Rezső.

*Riegel Zoltán.

Szekszárd :

Ózv. Báter Jánosné.

*Kaszás Sándor.

Lengyel Pál.

*Perl Dániel.

*Részvény-ny.

Ujfalussy Lajos utóda: Molnár Mór.

Szemcz :

Fischer Náthán.

Szenicz :

Bezsó János és tsa.

Löffler József.

Szentendre :

Szent-Endre és Vidéke ny. (Tul.

Schwarz J.)

Szentes :

Farkas Eugénia.

Kecskeméti Szabó Kálmán és Vajda

Ernő.

Szentes és Vidéke I. ny. r.-t.

*Untermüller Ernő.

*Vajda B. utóda.

*Vajda Ernő.

Szentgotthárd :

Ifj. Wellisch Béla.

Szenttamás (Bács-Bodrog vm.) :

Marinkov Szvetozár.

Szepesváralja :

Buzás Dénes.

Szepesi :

Tóth István.

Szerbnagyszentmiklós :

Wiener Náthán.

Szered :

Neufeld Samu.

*Schreiber Mór.

Sternner Dávid.

Szerencs :

Simon József.

*Winternitz Lajos.

Szécsény :

Glattstein Adolf.

Székelyhid :

Kohn Sámuel.

Székelykeresztur :

Szabó Kálmán.

Székelyudvarhely :

Becsek D. fia.

Betegh Pál.

Székesfehérvár :

Csitári G. E.

*Debreczeni István.

*Egyházmegyei ny.

Eisler Adolf.

Glück Mór.

*Kaufmann F. utóda Kovács I.
Adolf.

Lurja Aladár. (Üzletv. Gróf Gyula.)

Singer Ede.

Számmer Kálmán.

Szigetvár :

Corvina-ny. (Tul. Fried Dávid.)

Kozáry Ede.

Szikszó :

Blank Simon.

Szilágycseh :

Berger Bernát.

*Hungaria ny.

Szilágyosmlyó :

Bölöni Sándor.

Brüll és Heimlich.

Heimlich Károly.

*Sternberg Ignác.

«Viktoria» ny. (Tul. Lázár János.)

Szinyérváralja :

Vider Jakab.

Szolnok :

Bakos István.

*Faragó Sándor.

Fuchs Lipót és fia.

*Hay és Grün (Várm. ny.)

Jász-Nagykun-Szolnokmegyei La-
pok ny. (Tul. Vezéry Ödön.)

*Róth Dezső.

Wachs Pál.

Szombathely :

Bertalanffy József.

Egyházmegyei ny.

Gábrriel Ágoston.

*Geist Márton.

*Langer K. János.

*Löwy Gusztáv.

Seiler Henrik utódoi: Szele és
Breitfeld.

*«Vasvármegye» ny.

Tab :

Perl P. Pál.

*Zuckermáandel Jakab.

Tamási (Tolna vm.) :

Jeruzsálem Ede.

Tapolca :

Lövy B.

*Weisz József.

Tasnád :

Löwinger Lipót.

Tata :

Engländer József és tsa.

*Lindenberg Adolf.

Nóbel Adolf.

Técső :

*Szabó Lipót.

Temeskubin :

*Oberläuter Róbert.

Temesvár :

Beyer Róbert.
 Csanádegyházmegyei ny.
 Csendes Jakab.
 *Csendes Lipót.
 Délmagyarországi ny. (Tul. Wettel
 Ferencz.)
 *Dévai és Reif.
 Freund Gyula.
 *Heim Antal.
 *Klein Frigyes.
 *Lehner György.
 Mangold Sándor.
 *Messinger Sándor utóda.
 Moravetz és Weisz.
 Muresian Döme ny.
 Pátia ny. (Tul. Marossy Mátyás.)
 Rodina János és tsai.
 *Rosenberg Lajos.
 Steger Ernő utóda.
 *«Temesvárer Zeitung» ny. (Tul.
 Heim Antal.)
 Uhrmann Henrik.
 Unio-ny. (Tul. Steiner Károly.)
 Veres Sámuel utóda Vértés József.

Tenke :

Mandel Ferencz.

Tiszafüred :

Goldstein L.
 Kemény Arnold.
 Weiszmann Samu.

Titel :

Szuboticski Szimó.

Tokaj :

*Fränkel Dezső.
 *Klein Márkus.

Tolecsva :

*Friedmann Béni.

Tolna :

Weltmann Ignác.

Topolya (Bács-Bodrog vm.):

Wilheim Miksa.
 Gaál István.

Torda :

*Fodor Domokos.

*Füssy József.

*Undy Domokos.

Torna :

*Glancz Izsák.
 *Rosenblüth Simon.

Tornalja :

*Künstler I.

Torontálvásárhely:

*Haladás ny.

Tótróna :

*Kohn Nándor.

Törökbecse :

*Jovanovits Gergely.
 Radák Jánosné.

Törökkanizsa :

*Bruck P. Pál.
 Szegyakov Sándor.

Törökszentmiklós :

Rubinstein Sándor.

Trencsén :

Gansel Lipót.
 Sándor X. Ferencz.
 Szold Henrik.

Trencsénteplicz :

*Sándor X. Ferencz.

Trsztena :

*Schein Samu.

Turdossin :

*Kornhauser N.

Túrkeve :

*Daróczy Antal.
 Özv. Fölföldy Györgyné.

Turócszentmárton :

Gasparik József.
 Magyar ny. (Tul. Moskóczi Fe-
 renczné.)
 Turócszentmártoni ny. r.-t.

Újarad :

Mayr Lajos.

Újfehértó .

Guttman Kálmán.

Újpest :

- *Csanády József.
- *Fuchs Antal és József.
- *Krömer Alajos.
- Salgó testvérek.
- *Szabadság ny. (Tul. Hirschbein Regina.)
- *Wagner Jenő.

Újverbász :

- Boros György.
- Kovács János.
- *Verbászi ny.

Újvidék :

- «Branik» r.-t. ny.
- *Dokovits György.
- Fuchs Emil és tsa.
- Hirschenhauser Benő.
- Hungária-ny. (Tul. Friedmann Sándor.)
- Ivkovics György.
- Miletics Szvetozár.
- Natosevics r.-t. ny.

Ungvár :

- Földesi Gyula.
- Gellis Miksa.
- Joffe Salamon.
- Lám Elemér.
- Székely és Illés.
- Ungmegyei ny. r.-t.
- Unio ny. r.-t. (Igazg. Kaninczky Géza.)

Vác :

- *Katzburg D.
- *Kir. orsz. fegyintézeti ny.
- Kohn Mór.
- Mayer Sándor.
- *Pestvidéki ny.

Vágújhely :

- Brück Soma.
- Horovitz Adolf.
- Hungária ny.
- *Löwysohn Manó.
- Schreiber Mór.
- Steinmann Jakab.

Vajdahunyad :

- *Wachter J.

Varannó :

- *Weinstein E.

Vasvár :

- *Fischl Salamon.

- *Singer Mór és fia.
- Singer Zsigmond.

Verebély :

- Hungária ny. (Tul. Neufeld Sándor.)

Versecz :

- *Albach testv.
- *Anwender H.
- *Glaser Sándor.
- *Guttman Nándor.
- Kehrer Lajos.
- Özv. Kirchner J. E.
- *Márk és tsa.
- *Mátics István.
- *Neumann Henrik.
- Petko-Pavlovics Milán.
- *Risztics István.
- Veronits József.
- *Wettel testvérek.

Veszprém :

- *Czigány Pál.
- Dunántúli ny. (Tul. Köves Béla és K. Paur Ödön.)
- Egyházmegyei ny.
- *Fodor Ferencz.
- Krausz Ármin és fia.
- Népakarat ny. (Tul. Takács Szilveszter.)
- *Pósa Endre.

Vinga :

- Heinrich Károly.

Zalaegerszeg :

- Breisach Sámuel.
- Tahy Rozália utóda Kakas Ágoston.
- Unger Antal.

Zalaszentgrót :

- Nagy Sándor.

Zenta :

- Barna János.
- Beretka Imre.
- *Biró János.
- Fekete Sándor.
- «parosok szövetsége» ny.
- Kabos Ármin.
- *Molnár Vincze.
- «Összetartás» ny.
- Pléstitty és Horvát.
- Straub Ödön.

Zilah :

- Krausz E. és tsa. (Tul. Nádler

Béniné, Krausz Eszter és Krausz Lajos; cégv. Nádler Béni.)
 Seres Samu.
 «Szövetség» ny. (Tul. Török János, Szabó Lajos, Fejérdy Béla. Üzletv. Szabó Lajos.)

Zircz :

*Szigethy Ákos.
 *Zirczvidéki ny.

Zólyom :

Bertán Ede.
 Nádosy Ferencz.
 Schlesinger Ignác.
 *«Zólyom és Vidéke» ny. (Tul. Strausz Vilmos.)

Zombor :

Baits Vladimir.
 *Bikár P. M. és tsa.
 Bittermann Nándor és fia.
 *Bosnyák Ernő.
 Kollár József.
 Oblát Károly.

Zsolna :

Bjel József és Jellinek József.
 *Braun Rezső.
 *Glasel Samuné.
 Horner Ferencz.
 *Nürnberg Ármin.

Zsombolya :

Perlstein Fanny.

A HAZAI HIRLAPIRODALOM 1908-BAN.

Térkimelés czéljából nem a teljes bibliografiát adjuk ez évben, hanem csak a mult évi kimutatásunk óta beállott változások adatait. A «Megszünt lapok» rovatába soroztunk olyan hirlapokat is, a melyek még 1907-ben befejezték pályafutásukat, de megszüntükről még nem volt tudomásunk a bibliografia közlésekor. Az «Új lapok» ellenben mind az 1908. év folyamán indultak meg. Egyebekben az 1907. évi hirlapjegyzék érvényben maradt.*

I.

Hirlapirodalom.

Összeállította: KERESZTY ISTVÁN.

A) *Megszünt hirlapok.*

I. Magyar nyelvűek.

I. Politikai napilapok.

BUDAPESTEN.

A Hír. II. évf.
Magyar Állam. XLIX. évf.
Magyarországi Tudósító. (Könyv-
matos.) VI. évf. (Harmat Jenő.)

Összesen: 3.

VIDÉKEN.

Bajai Független Hirlap. (Baja.) IV. évf.
Erdélyi Ujság. (Kolozsvár.) I. évf.
Fiumei Napló. II. évf.
Függetlenség. (Kecskemét.) XXI. évf.
Függetlenség. (Szabadka.) III. évf.
Szabadság. (Marosvásárhely.) IV. évf.
(A Székely Ellenzék-kel egyesült.)
Szabolcsvármegye. (Nyiregyháza.) II.
évf.

Összesen: 7.

II. Politikai hetilapok.

BUDAPESTEN.

1867. II. évf.
A Hétfő. II. évf.
Magyar Magántisztviselő. II. évf.
Összesen: 3.

VIDÉKEN.

Az Alföld. (Kúnfélegyháza.) VII. évf.
Figyelő. (Besztercebánya.) IV. évf.
Hétfalu. (Csernátfalu.) III. évf.
Krassó-Szőrényi Lapok. (Lugos.)
XXX. évf.
Nemzetőr. (Sopron.) XL. évf.
Őrszem. (Csikszereda.) II. évf.
Paraszt-Ujság. (Győr.) III. évf.
Székesfehérvár. III. évf.
Trencsényi Lapok. (Trencsén.) IV. évf.

Összesen: 9.

* Azon hirlapok és folyóiratok vétettek fel, melyek mint kötelepéldányok 1908-ban megszüntek érkezni, illetve 1908-ban érkeztek először a Magyar Nemzeti Múzeumba. — Ez az összeállítás, mely 1894-ig a Vasárnapi Ujságban jelent meg, az 1895. évtől kezdve a Magyar Könyvszemlének rendes melléklete.

III. Vegyestartalmú képes lapok.

BUDAPESTEN.

Független Ujság. XIV. évf. (Az 52. sz. óta czime: **Gazdák Független Ujságja.**)

A Kor. II. évf.

Összesen: 2.

VIDÉKEN.

Vasárnap. (Marosvásárhely.) VIII. évf.

Összesen: 1.

IV. Vallás- és nevelésügyi s ifjúsági lapok.

V. Szépirodalmi és vegyestartalmú lapok.

BUDAPESTEN.

Írások. I. évf.

Új Kor. I. évf.

Összesen: 2.

VI. Humorisztikus lapok.

BUDAPESTEN.

Cyankali.

Deres.

Összesen: 2.

VIDÉKEN.

Bomba. (Szabadka.) I. évf.

Csalán. (Sepsiszentgyörgy.) I. évf.

Szegedi Paprika. (Szeged.) II. évf.

Összesen: 3.

VII. Szaklapok.

BUDAPESTEN.

Automobil-Közlöny és Általános Műszaki Szemle. II. évf.

Az Őrszem. V. évf.

Ácsok Szaklapja.

Általános Pénzügyi Mercur. X. évf.

A Bánya. I. évf.

Bírósági Szemle. V. évf.

Budapesti Színházi Hírek. I. évf.

Czipésziparosok Szaklapja. I. évf.
Ellenzék. I. évf.

Égi Világosság. X. évf.

Élelmezési Munkás. III. évf.

Férfiszabók Tanácsadója. I. évf.

Gépészmérnök. (Előbbi czime: **Technologiai Lapok.**) XX. évf.

Gyakorlati Mezőgazda. XXXII. évf.

Igazságügyi Tisztviselő. I. évf.

Iparegészségügy. VII. évf.

Kívándorlási Ellenőr. I. évf.

Konyhaművészet. II. évf.

Könyvmatos Pályázati Értesítő. VI. évf.

Közgazdaság. IX. évf.

A Magyar Bútor. II. évf.

Magyar Pályázati Értesítő és Munkaközvetítő. II. évf.

Magyar Fűszerkereskedő. V. évf.

Magyarországi Kereskedelmi Alkalmazottak Lapja. VII. évf.

Magyar Pénzügyi Ujság. III. évf.

A Munka Szemléje. IV. évf.

Művészeti Közlöny. I. évf.

Nemzetközi Pénzügyi Szemle. I. évf.

A Reflektor. III. évf.

Szabad Művészet. II. évf.

Szabadság. VII. évf.

Színház és Élet. VI. évf.

Társadalmi Forradalom. II. évf.

Vas- és Gépvásár. Eisen- und Maschinenmarkt. I. évf.

Vaskereskedelem és Vasipar. I. évf.

Összesen: 35.

VIDÉKEN.

Egyesüljünk. (Gyöngyös.) I. évf.

Egyetértés. (Zenta.) I. évf.

Forgalmi Értesítő. (Szabadka. Folytatása: **Közgazdaság.**) I. évf.

Fürdői Hírlap. (Bártfa.) I. évf.

Gazdák Lapja. (Szatmár.) VII. évf.

Igazságügyi Kezelőtisztviselők

Lapja. (Győr.) I. évf.

A Magyarországi Kéményseprősegédek Szaklapja. (Nagykanizsa.) I. évf.

A Mulató Szeged. (Szeged.) I. évf.

Népakarat. (Győr. Folytatása a 31. sz. óta: **Győri Munkás-Ujság.**) VII. évf.

Székely Tanügy. (Marosvásárhely.) X. évf.

Színház. (Veszprém.) I. évf.

Szinház és Sport. (Kolozsvar.) I. évf.
 Szinházi Ujság. (Eger.) I. évf.
 Szinházi Ujság. (Szatmár-Németi.) I. évf.
 Szinházi Ujság. (Szarvas.) I. évf.
 Vadász-Ujság. (Ujpest.) I. évf.
 Összesen : 16.

VIII. Nem politikai tartalmú lapok.

BUDAPESTEN.

A Balaton. I. évf.
 Balatonvidék. I. évf.
 Országos Ujság. III. évf.
 Összesen : 3.

VIDÉKEN.

Bács-Topolyai Ujság. (Bács-Topolya.) XII. évf.
 Badaacsony és Vidéke. (Badaacsony.) II. évf.
 Barsi Futár. (A Nyitra lenyomata.)
 Bazin és Vidéke. (A Nyitra lenyomata.)
 Besztercebánya és Vidéke. (Besztercebánya.) XX. évf.
 Cserhádi Híradó. (Szepsi.) I. évf.
 Dabas és Vidéke. (Dabas.) III. évf.
 Erzsébetvárosi Hírlap. (Erzsébetváros.) VI. évf.
 Felsőmagyarországi Lapok. (Nagy-Tapolcsány. A Nyitra lenyomata.)
 Felvidéki Híradó. (Turóc-Szt.-Márton.) XXVI. évf.
 Felvidéki Magyarország. (Ruttka.) III. évf.
 Hajdúnánási Ujság. (Hajdúnánás.) II. évf.
 Halmi. (Halmi.) II. évf.
 Hatvani Hírlap. (Hatvan.) VII. évf.
 Jánosháza és Vidéke. II. évf.
 Kisujszállás. I. évf.
 Kisujszállási Hírlap. (Kisujszállás.) II. évf.
 Körmend és Vidéke. VII. évf.
 Közérdek. (Karczag.) III. évf.
 Közérdek. (Pancsova.) I. évf.
 Közvélemény. (Vágszered. A Nyitra lenyomata.)
 Lajosmizsei és Kerekegyházai Híradó. (Lajosmizse.) II. évf.
 Malaczka és Vidéke. (A Nyitra lenyomata.)

Mándok. (Mándok.) III. évf.
 Mezőségi Hírlap. (Mócs; Marosvásárhely.) III. évf.
 Miava. (A Nyitra lenyomata.)
 Mohács és Vidéke. (Mohács.) XXVII. évf.
 Nagyszombati Hírlap. (A Nyitra lenyomata.)
 Nógrádvármegye. (Balassagyarmat. Folytatása 32. sz. óta: Nógrádi és Honti Híradó.) II. évf.
 Nyitra. I. évf. (Lenyomatai: Barsi Futár, Bazin és Vidéke, Felsőmagyarországi Lapok, Közvélemény, Malaczka és Vidéke, Miava, Nagyszombati Hírlap, Pöstyéni Lapok, Privigye és Vidéke, Szakolczai Határőr, Szenicz-Miava és Vidéke, Vágsellye és Vidéke, Vágújhegyi Hírlap.)
 Pásztói Hírlap. (Pásztó.) II. évf.
 Pécskai Hírlap. (Pécska.) IV. évf.
 Poprádi Ujság. (Poprad.) I. évf. (A 29. sz. után czime: Tátravidék.)
 Pöstyéni Lapok. (A Nyitra lenyomata.)
 Privigye és Vidéke. (A Nyitra lenyomata.)
 Rahói Ujság. (Rahó.) III. évf.
 Salgótarjáni Lapok. (Salgótarján.) VII. évf.
 Selmeczi Ujság. (Selmeczbánya.) III. évf.
 Szabadkai Friss Ujság. (Szabadka.) VIII. évf.
 Szakolczai Határőr. (A Nyitra lenyomata.)
 Szalontai Lapok. (Nagyszalonta.) XXX. évf.
 Szenicz-Miava és Vidéke. (A Nyitra lenyomata.) III. évf.
 Vágsellye és Vidéke. (A Nyitra lenyomata.)
 Vágújhegy és Vidéke. (A Nyitra lenyomata.)
 Összesen : 44.

IX. Hivatalos lapok.

X. Hirdetési lapok.

XI. Vegyes melléklapok.

XII. Alkalmi lapok.

(L. az új lapok rovatában.)

Többsnyelvű lapok.*

- Fővárosi Tájékoztató. Hauptstädtischer Wegweiser. II. évf. (A 20. sz. óta ezime: Budapesti Tájékoztató. Magyar és német.)
 Magyar Hiteltudósító. Ungarische Credit-Revue. I. évf. (M. és n.)
 Művészeti Közlöny. I. évf. (M. és n.)
 A Szeszgyártás. Ungarische Brennerer-Zeitung. I. évf. (M. és n.)

Összesen: 4.

II. Német nyelvűek.

a) Politikai tartalmúak.

VIDÉKEN.

- Bács-Bodrogher Presse. (Ujvidék.)
 LIII. évf.
 Oedenburger Zeitung. (Sopron.)
 XLI. évf.
 Unser Blatt. (Nagybecskerek.) III. évf.

Összesen: 3.

b) Nem politikai tartalmúak.

BUDAPESTEN.

- Allgemeine Jüdische Rundschau.
 III. évf.
 Debet und Credit. I. évf.
 Fachblatt der Eisenbahner. III. évf.
 Fachblatt der Müller und Mühlenarbeiter. II. évf.
 Finanz-Telegraph. II. évf.
 Der Finanzielle Wegweiser. XVIII. évf.
 Foto-Optik. II. évf.
 Maler-Fachblatt. V. évf.
 Reich's Militärische Woche. I. évf.
 Der Ungarische Israelit. XXXV. évf.
 Weltfreiheit. (A Világszabadság melléklapja.) III. évf.

Összesen: 11.

VIDÉKEN.

- Erste Wiener Knaben- und Mädchenhort-Zeitung. (Bécs, ny. Sopron.) II. évf.
 Gendarmerie - Nachrichten. (Bécs, ny. Sopron.) IX. évf.

* Fel vannak véve fő nyelvűk hírlapjai közé; a létszámot e rovat nem gyarapítja.

Hermannstädter Arbeitgeber.
 (Nagyszében.) II. évf.

Internationale Mineralquellen-Zeitung. (Melléklapja: Balneologische Revue.) (Bécs, ny. Sopron.) IX. évf.

Kismartoner Zeitung, vormalis Eisenstädter Zeitung. (Kismarton.) XXIII. évf.

Militär-Zeitung. (Bécs, ny. Sopron.) LIII. évf.

Neppendorfer Blätter. (Nagyszében.) VI. évf.

Südungarischer General-Anzeiger für Stadt und Land. (Versecz.) IV. évf.

Temes-Kubiner Wochenblatt. (Temeskubin.) X. évf.

Werschetzer Volksblatt. (Versecz.) V. évf.

Összesen: 10.

III. Szerb nyelvűek.

Nem politikai tartalmúak.

VIDÉKEN.

- НАШЕ КОЛО. (Zombor.) II. évf.
 HEBEH. (Ujvidék.) VII. évf.
 ПОЗОРИШТЕ. (Ujvidék.) XXXIII. évf.

Összesen: 3.

IV. Tót nyelvű.

Nem politikai tartalmú.

VIDÉKEN.

Obzor. (Miava.) II. évf.

Összesen: 1.

V. Román nyelvűek.

a) Politikai tartalmúak.

BUDAPESTEN.

Lupta. II. évf.

Poporul Roman. VIII. évf.

Összesen: 2.

b) Nem politikai tartalmúak.

BUDAPESTEN.

Cucu. II. évf.

Familia Romana. I. évf.

Fosia Illustrata. I. évf.
Nuclusa. II. évf.

Összesen : 4.

VIDÉKEN.

Meseriaşul. (Lugos.) III. évf.
Zavadul (Kóiozsvár.) II. évf.

Összesen : 2.

VI. Bolgár nyelvű.

Nem politikai tartalmú.

VIDÉKEN.

Narudna Nuvala. (Vinga.) I. évf.

Összesen : 1.

B) Uj hírlapok.

I. Magyar nyelvűek.

I. Politikai napilapok.

VIDÉKEN.

Esti Hirlap. (Debreczen.) Főszerk. dr. Lukács Béla, fel. sz. Sipos Béla; k.-tul. ny. Horovitz Zsigmond. Ára 10 kor.
Független Ujság. (Temesvár.) Fősz. Katona Imre, fel. sz. tul. ifj. Vad Ferencz. Ny. a «Délmagyarországi kny.» Ára havi 70 fillér.
Győri Ujság. (Győr.) Fel. sz. Krechnyay Béla. Ny. a lap ny. Naponta ára 2 f., vasárnap 4 f.
Nagyvárad Esti Lap. (Nagyvárad.) Fel. sz. Liptay Károly. Ny. «Szt.-László»-ny. Ára 12 kor.

Összesen : 4.

II. Politikai hetilapok.

BUDAPESTEN.

Budapesti Hétfői Lapok. Fel. sz. dr. Guthi Soma. Tul. saját vállalat. Ny. Schlesinger Vilmos és Fia. Ára 12 kor.
Az Idő. Fel. sz. Ráskai Ferencz, szerk. és tul. Péterfi Gyula. Ny. Légrádi Testv. Ára 12 kor.
Magyar Politika. Fel. sz. Szeredai Leo. Tul. «Vörösmarty» ujságkiadó vállalat. Ny. «Petőfi»-ny. Havi 3 szám. Ára 16 kor.
Pesti Futár. Szerk. Nadas Nándor. Ny. Rákos és Steiner. Ára 10 kor.

Összesen : 4.

VIDÉKEN.

Földnépe. Fel. szerk. Boros Mihály, mint az «Orsz. Földművelőpárt» tit-

kára. Ny. (Czepléden.) Sárik Gyula. Ára : volt 6 kor., nov. óta 2 kor.
Lugosi Ellenőr. (Lugos.) Szerk. tul. Rodina János. Ny. «Gutenberg»-ny. Ára 10 kor.

Máramarosi Független Ujság. (M.-Sziget.) Szerk. tul. Kovássy Ákos és dr. Pap József. Ny. saját ny. Ára 8 kor.

Pestvidéki Hirlap. (Szentendre.) Szerk. kiadó dr. Weresmarchy Mihály. Ny. (Budapesten.) «Jókai»-ny. Ára 8 kor.

Szamosvölgye. (Szamosújvár.) Fel. sz. dr. Papp Bogdán, tul. a szerkesztőség. Ny. Todorán Endre «Aurora»-kny. Ára 10 kor.

Versecz és Vidéke. Szerk. tul. dr. Kohn Emil. Ny. Mark Károly és Tsa. Ára 8 kor.

Összesen : 6.

III. Vegyestartalmú képes lapok.

IV. Vallás- és nevelésügyi s ifjúsági lapok.

BUDAPESTEN.

Magyar Zsidó. Fel. sz. Gabel Jakab és Hartstein Lajos. Ny. Steiner Károly. Havi 2 szám. Ára 12 kor.

Összesen : 1.

VIDÉKEN.

Lelkészegetyület. (Debreczen.) Az Orsz. Ref. L. E. hiv. közlönye. Szerk. dr. Baltazar Dezső, Bakóczy Endre. Ny. Hoffmann és Kronovitz. Heti. Egly. tagilletmény, különben ára 10 kor.

Református Szemle. (Kolozsvár.) Fel. sz. Nagy Károly. Kiadja az erdélyi ref. egyházkerület. Ny. Stief Jenő és Tsa. Heti. Ára 10 kor.

Összesen : 2.

V. Szépirodalmi és vegyes-tartalmú lapok.

BUDAPESTEN.

A Család. Szerk. tul. Ruttkay György. Ny. a «Pesti Lloyd-Társulat»-ny. Havi 2 szám. Ára 5 kor.

Élet. Fel. sz. Andor József; kiadó tul. «Szent Imre»-kollégium. Ny. «Stephaneum». Ára (1908/9) 20 kor.

Ifjúság. Fel. sz. Reményi Andor. Ny. Dózsa és Müller. Havi 2 szám.

Igaz Gyöngyök. Ny. Első kőbányai kny. Heti.

Iráások. Szerk. Ruttkai Jenő. Ny. «Uránia». Félhavi. Ára 10 kor.

Nyugat. (A Figyelő új folyama.) Főszerk. «Ignotus» (Veigelsberg Hugó); szerk. Fenyő Miksa és Osvát Ernő. Ny. «Jókai»-ny. Félhavi. Ára 20 kor.

Új Kör. Fel. sz. Laszk Manó. Ny. Pless J. «Express»-ny. Ára 9 kor. 60 f.

Összesen : 7.

VIDÉKEN.

Bácsalmási Járás. (Bácsalmás.) Tul. szerk. Hechtl Géza. Ny. Horváth István. Heti. Ára 5 kor.

Erdélyi Lapok. Az Erdélyi Irodalmi Társaság folyóirata. (Kolozsvár.) Szerk. Kovács Dezső. Ny. Gámán I. örök. Félhavi. Ára 10 kor.

Fecske. (Miskolc.) Fel. sz. ifj. Kardos Géza, Somló Rezső. Ny. Klein és Ludwig. Heti 4 szám. Ára számonként 6 fillér.

Összesen : 3.

VI. Humorisztikus lap.

VIDÉKEN.

Kaczagó Világ. (Szombathely.) Fel. sz. Hevesi Jenő; kiadó Váradi Ágoston. Ny. Gabriel Ágoston. Heti. Ára 3 kor.

Összesen : 1.

VII. Szaklapok.

BUDAPESTEN.

Az Auto-Vásár. Szerk. kiadó : Vajda Ignác. Félhavi. Ingeny.

A Bánya. Fel. sz. kiadó : Bischitz Béla. Ny. Grósz A. és Tsa. Heti. Ára 12 kor.

Budapesti Pénzügyőrségi Szaklap. Szerk. tul. Preszly Gyula. Ny. Pest-óidéki ny. Havi 2 sz. Ára 10 kor.

Budapesti Színházi Hírek. Fel. sz. dr. Atzél Sándor. Ny. «A Nap»-ny. Napi. Ára 16 kor.

Czipésziparosok Szaklapja.

Dél. (Szabadkőművesi Folyóirat. Kéziratnak tekintendő.) Fel. sz. Bakonyi Miksa. Ny. Elek Lipót. Havi 2 szám. Ára 12 kor.

Déli Vasút. Szerk. Gondos Sándor. Kiadja saját társaság. Ny. «Uránia». Kétheti. Ára 8 kor.

Elektrotechnika. A M. El.-t. Egysl. hivatalos közlönye. Főszerk. Stark Lipót. Ny. Révai és Salamon. Félhavi. Ára 20 kor.

Gazdák Független Ujságja XIV. évf. (Az 51. számig czime volt : Független Ujság.)

Fériszabók Tanácsadója. Rathgeber der Herrensneider. Fel. sz. Tettey A. Tul. Lužný Antal. Ny. Fried és Krakauer.

Házinyultenyestés és Értékesítés. Fel. sz. tul. Auffenberg János (Csillaghegyen). Ny. Bichler J. Havi 2 szám. Ára 4 kor.

Hűtőipar. Kiadja a párisi első nemzetközi hűtőipari kongresszus magyar bizottsága. Ny. Márkus Samu.

Igazságügyi Tisztviselő. Fel. sz. Siray Gusztáv. Ny. «Bírószági Szemle» ny. Havi 2 szám. Ára 5 kor.

Ipari Értesítő. Főszerk. Nagy Mihály. Fel. sz. Szilágyi Miklós. (Könyomatú.) Heti 3 szám.

Iparkülönlegességek. Industriespecialitáten. Fel. sz. Salgó J. Kiadja saját vállalat. Ny. Neuwald Illés. Félhavi. Ára 6 kor.

Kiállítási Közlöny. Fel. sz. Stappel Béla. Ny. «Bercsényi»-ny. Félhavi. Ára 8 kor.

Kivándorlási Ellenőr. Fel. sz. Barabás Albert. Ny. «Express»-ny.

Kötő-, Szövő- és Házipar. Fel. sz. Ráskai Ferencz. Tul. Símkó Ármín.

- Ny. «Községi ny.» Havi 2 szám. Ára 8 kor.
- Közlekedés és Közgazdaság.** Szerk. tul. dr. Bischitz Béla. Ny. Angyal-földi ny. Heti. Ára 12 kor.
- Magyar Asztalosmesterek Lapja.** Főszerk. Bartolffy János; fel. sz. Nézsay R. Pál. Ny. Pless J. Heti. Ára 12 kor.
- Magyar Hiteltudósító. Ungarische Credit-Revue.** Fel. sz. Beregi Béla. Ny. Pless J.
- Magyar Parlament.** Fel. sz. Rónai Aross Lajos. Ny. Bichler J. Félhavi. Ára 20 kor.
- Magyar Zeneujság.** Fel. sz. Graber Lajos; kiadó Balló Benő (Blau Benjámín). Ny. «Jókai»-ny. Félhavi. Ára 6 kor.
- Molnárujság.** Fel. sz. Kovács Antal. Kiadja saját társaság. Ny. «Patria»-ny. Havi 2 szám. Ára 6 kor.
- Mozgófénykép-Hiradó. Kinematographen-Anzeiger.** Fel.-sz. Neumann József. Ny. «Thália»-ny. Félhavi. Ára 12 kor.
- Munkásbiztosítás.** Fel. sz. Györki Imre; szerk. Gyöngyösi Dezső; tul. Kattler Bernát. Ny. «Uránia»-ny. Félhavi. Ára 12 kor.
- Munkásvédelem.** Fel. sz. Kürschner Jakab. Ny. Világosság»-ny. Félhavi. Ára 4 kor.
- Műszaki Szemle. Polytechnische Rundschau.** Fel. sz. Gergely Vilmos. Ny. Neuwald Illés. Három-hetenként. Ára 8 kor.
- Nagybirtokosok Lapja.** Szerk. tul. Huszár Jenő. Ny. «Pallas»-ny. Heti. Ára 10 kor.
- Nemzeti Sport.** (Hétfői kiadás.) Fel. sz. Friedrich Nándor. Ny. Légrády Testv. Heti. Ára számonként 10 f.
- Nemzetközi Pénzügyi Szemle.** Fel. sz. Löwy Emil, tul. Thein Leo. Ny. Elek Lipót. Havi 2 szám. Ára 5 kor.
- Nyultenyésztő.** Fel. sz. Pachmann István. Ny. Müller Károly. Félhavi. Ára 4 kor.
- Sporthiradó.** Főszerk. Bakó Gyula. Ny. (Ujpesten) Csanády. Heti. Ára 5 kor. Új czime a 3. szám óta: **Sporttudósító.**
- A Szeszgyártás. Ungarische Brenneri-Zeitung.** Fel. sz. Fehér Jenő. Ny. «Beresényi»-ny. r.-t. Félhavi. Ára 8 kor.
- A Szén.** Szerk. tul. Rédei Géza. Ny. Elek-ny. Félhavi. Ára 16 kor.
- Termelés.** Fel. sz. tul. Nyáregyházi Nagy Dezső. Ny. «Haladás»-ny. Havi 3 szám. Ára 16 kor.
- Útmesterek Szaklapja.** Szerk. Keleti Márton; kiadja saját vállalat. Ny. Műszaki és irodalmi kny. Félhavi. Ára 10 kor.
- Vas- és Gép vásár. Eisen- und Maschinenmarkt.** Szerk. kiadó Gyenes F. Ny. Gelléri és Székely. Félhavi. Ingenyem.
- Vaskereskedelem és Vasipar.** Fel. sz. Sztudinka Ferencz. Ny. «Thalia»-ny. Heti. Ára 16 kor.
- Zálogházi Értesítő.** Szerk. tul. dr. Walles Antal és Kiss Sándor. Ny. Zeisler-ny. Havi 4 szám. Ára 2 kor.
- Összesen: 40.

VIDÉKEN.

- Alföldi Gazda.** (Szeged.) Fel. sz. dr. Bodor Antal. Ny. Engel Lajos. Havi 2 szám. Ára 4 kor.
- A Csajkás.** (Titel.) Fel. sz. Jancuskó László; tul. ny. Szobotieski Szimó. Heti. Ára 8 kor.
- Délmagyarországi Hiteltudósító.** (Arad.) Fel. sz. Lippai Dezső. Havi 2 szám. Ára 24 kor.
- Délmagyarországi Gazda.** (Temesvár.) A Temes megyei Gazd. Egyesület és a Délm. Mezőgazdák Szöv. hivatalos közlönye. Fel. sz. Bászel Elek. Ny. Csendes Lipót. Félhavi. Ára 4 kor.
- Diósgyőr és Vasgyári Szemle.** Szerk. Káznéri Kázmér. Ny. (Miskolczon) Szelenyi és Tsa. Heti. Ára 12 kor.
- Forgalmi Értesítő.** (Szabadka.) Fel. sz. Maluser Sándor. Félhavi. Ára 4 kor. (A 11. sz. óta czime: **Közgazdaság.**)
- Füredi Hírlap.** (Bártfa.) Fel. sz. Kezes Adorján Tibor; szerk. Poór Lajos. Kiadó ny. Salgó Mór. Heti. Ára 2 kor.
- A Gazda.** (Sopron.) A «Sopron megyei Gazd. Egys.» és a «S.-m. Tejszövets.» hivatalos lapja. Fel. sz. dr. Éber Ernő. Ny. Romwalter Alfréd. Heti. Ára 10 kor.
- Győri Magantisztviselők Lapja.** (Győr.) Fel. sz. Dobó Sándor. Ny.

- Gross Gusztáv. Havi 2 szám. Ára 6 kor.
- Győri Munkás-Ujság.** (Győr. A Népkarát folytatása a 31. sz. óta.)
- Haladás.** (Gyöngyös.) Fel. sz. Hochfelder Lipót; kiadó ifj. Köteles Károly. Ny. Sima Dávid. Heti. Ára 5 kor.
- Házinyultenyésztés.** (Nagyvárad.) Fel. sz. Hreblay Emil. Ny. Láng József.
- Háztartás.** (Szombathely.) Fel. sz. Rauscher Miksa. Ny. Vasvármegye. ny. vállalat. Félhavi. Ára 1 kor. 20 f.
- Hunyadmegyei Tanúgy.** (Vajdahunyad.) Fel. sz. Szentpétery János. Tul. ny. Wachter József. Félhavi. Ára 6 kor.
- Igazságügyi Kezelőtisztviselők Lapja.** (Győr.) Szerk. tul. Tánczos Antal. Ny. Gross Gusztáv. Félhavi. Ára 2 kor.
- Kereskedők Lapja.** (Temesvár.) Fel. sz. Rácz Aladár. Ny. Csendes Jakab. Heti. Ára 6 kor.
- Közgazdaság.** (Szabadka.) Szerk. tul. Malusev Sándor. Ny. Braun Adolf. Heti. Ára 5 kor. (A 18. szám előtt czime volt: **Forgalmi Értesítő.**)
- Magyar Cziganzeneszek Lapja.** Főszerk. tul. dr. Breyer Miksa; fel. sz. Hegedüs Lajos. Ny. (Nagykőrösön) Öttinger Ede. Havi 2 szám. Ára 8 kor.
- Munkás.** (Nagyvárad.) Fel. sz. Horváth Gusztáv. Ny. Boros Jenő. Havi 2 szám. Ára számonként 4 u.
- Műhely és Üzlet.** (Debreczen.) Fel. sz. dr. Rácz Lajos. Ny. a városi ny. Félhavi. Ára 6 kor.
- A Művészet.** (Kecskemét.) Fel. sz. Déhány Gyula; tul. ny. Spitzer Vilmos. Napi. Ára (a félévi évadra) 6 kor.
- Művészeti Közlöny.** Szerk. tul. Benedek Antal. Ny. (Pécsett) a Pécsi Irod. és Kny. Vállalat. Havi 2 szám. (Magyar és német szöveggel.)
- Nagybányai Hirlap.** (Nagybánya.) Fel. sz. dr. Ajtai Nagy Gábor. Ny. Morvay Gyula. Heti. Ára 6 kor.
- Népjog.** (Losoncz.) Szerk. tul. dr. Gyikos Mihály. Ny. (Salgótarjában) Boros R. Félhavi. Ára 5 kor.
- A Nógrádvármegyei Gazdasági Egyesület Hivatalos Közlönye.** (Balassagyarmat.) Fel. sz. Síklaki Iván. Tul. az Egysl. Ny. a kny. r.-t. Félhavi. Ára 5 kor.
- Papírföldolgozó.** (Szeged.) Szerk. tul. König Salamon. Ny. Engel Lajos. Heti. Ára 2 kor.
- Pécsi Művészet.** (Pécs.) Fel. sz. Rudnyánszky Endre. Ny. Pécsi irod. és kny. r.-t. Heti 2 szám. Ára számonként 10 f.
- Színház.** (Veszprém.) Szerk. V. Bánóczy Dezső. Ny. Fodor Ferencz. Napi.
- Színház és Sport.** (Kolozsvar.) Fel. sz. ifj. Kiss Menyhért. Ny. Gámán J. örökösei. Heti. Ára számonként 16 f.
- Színházi Ujság.** (Eger.) Fel. sz. ifj. Dancs Gyula. Ny. Löw. Napi. Ára 2 kor.
- Színházi Ujság.** (Kaposvár.) Fel. sz. Kaposvár. Faragó Rezső. Napi. Ára 8 kor.
- Színházi Ujság.** (Szarvas.) Fel. sz. Feleki Adolf. Tul. ny. Staffel János. Napi. Ára 2 kor.
- Színházi Ujság.** (Szatmár-Németi.) Fel. sz. Biky Andor, ifj. Lítteczky Endre. Ny. «Szabadsajtó»-ny. Napi. Ára 6 kor.
- Szöveges Műsor.** (Ujpest.) Szerk. ? Kiadó: Ujpesti M. Műkedvelők Köre. Ny. Wagner Jenő. Száma 10 f.
- A Törvényhábó.** (Ujvidék.) Fel. sz. dr. Medveczky Imre. Tul. ny. Ivkovic György. Heti. Ára 4 kor.
- Vadász-Ujság.** (Ujpest.) Fel. sz. Csics Odön. Ny. «Szabadság» kny. Havi 3 szám. Ára 14 kor.
- Vidéki Nyomdászat.** (Miskolcz.) Fel. sz. Bodensteiner Béla; kiadó Mühlhoffer Zsigmond. Ny. Szelényi és Tsa. Heti.

Összesen : 37.

VIII. Nem politikai tartalmú lapok.

BUDAPESTEN.

- Apró Ujság.** Fel. sz' Perényi Lajos. Tul. ny. Löblovitz Zsigmond. Heti. Ára számonként 6 fillér.
- Balatonvidék.** Szerk. tul. Bachó Zoltán. Ny. Bárd J. Heti. Ára 10 kor.

Összesen : 2.

VIDÉKEN.

- Abrudbánya és Vidéke.** Fel. sz. dr. Ligeti Lajos, dr. Pongrácz Ala-

- dár; tul. Kibédy Géza. Ny. «Pannonia».
- Apatini Uj Lap.** (Apatin.) Sz. tul. ny. Szavadill József. Heti. Ára 6 kor.
- Barsi Futár.** (Aranyosmarót.) Fel. sz. Szabó Lajos. Ny. Löwy Antal (Nyitra). Heti. Ára 12 kor. (A Nyitra lenyomata.)
- Bazin és Vidéke.** (A Nyitra lenyomata.)
- Békési Ujság.** (Békés.) Fel. sz. Sélley Péter; tul. ny. a «Békésmegyei Függetlenség» ny. Heti. Ára 4 kor.
- Belényesi Ujság.** Főszerk. Bottyán Pál; fel. sz. dr. Schönzweig Béla. Ny. Süßmann J. Heti. Ára 8 kor.
- Cserháti Híradó.** (Szepsi.) Fel. sz. ny. Tóth István. Heti. Ára 8 kor.
- Felsőmagyarországi Lapok.** (Nagytapolasány. A Nyitra lenyomata.)
- Felvidéki Hírlap.** (Homonna.) Szerk. ny. Fejes Jakáb. Heti. Ára 8 kor.
- Hétfői Ujság.** (Miskolcz.) Fel. sz. Földes Gusztáv. Ny. László-ny. Heti. Ára 4 kor.
- Közvélemény.** (Rákospalota.) Szerk. tul. Fischer Károly. Ny. Bartalits Imre. Heti. Ára 6 kor.
- Közvélemény.** (Vágszered.) A Nyitra lenyomata.)
- Krónika.** (Szabadka.) Szerk. Képes Tibor; tul. Horváth András. Ny. Horváth István. Heti. Ára számon-sént 6 f.
- Malaczka és Vidéke.** (Malaczka.) (A Nyitra lenyomata.)
- Marosillye és Vidéke.** (Marosillye.) Fel. sz. dr. Károlyi József. Ny. «Pannonia»-ny. Heti. Ára 8 kor.
- Miava.** (A Nyitra lenyomata.)
- Nagyszombati Hírlap.** (A Nyitra lenyomata.)
- Nógrádi és Honti Híradó.** (Balassagyarmat.) (A Nógrádvarmegye folytatása a 32. sz. óta.)
- Oravicza és Vidéke.** (Oravicza.) Fel. sz. Földes Vilmos; tul. ny. Weisz Félix.
- Poprádi Ujság.** (Poprád.) Fel. sz. Kovács István. Kiadó a poprádi Közművelődési és jótékonyági társulat. Ny. Fuchs Gyula. Heti. Ára 8 kor. (A 30. sz. óta czime: **Tátra-vidék.**)
- Pozsonyi Hírlap.** (Pozsony.) Fel. sz. B. Bokor Imre. Ny. Alkalay Adolf és Fia. Heti. Ára 8 kor.
- Pöstyéni Lapok.** (A Nyitra lenyomata.)
- Privigye és Vidéke.** (A Nyitra lenyomata.)
- Salgótarján és Vidéke.** (Salgótarján.) Szerk. tul. dr. Czizler Jakab. Ny. Boros-ny. Heti. Ára 10 kor.
- Sárréti Lapok.** (Berettyóújfalu.) Fel. sz. Kiss Sándor. Kiadó ny. Székely Armin. Heti. Ára 8 kor.
- Sárréti Ujság.** (Szeghalom.) Szerk. tul. dr. Török Ödön. Ny. Morva Rezső. Heti. Ára 6 kor.
- Sárvári Járás.** (Sárvár.) Fel. sz. Görög Kálmán; tul. saját vállalat. Ny. (Czellődömökön) Dinkgreve Nándor. Heti. Ára 8 kor. 80 f.
- Szakolczai Határőr.** (A Nyitra lenyomata.)
- Técsői Hírlap.** (Técső.) Fel. sz. Bárány László; kiadó ny. (M.-Szegeten) a «Máramarosi Független Ujság» ny. Heti. Ára 6 kor.
- Tiszafüredi Ujság.** (Tiszafüred.) Szerk. tul. dr. Végh József. Főszerk. Milesz Béla. Ny. Goldstein Adolf. Heti. Ára 8 kor.
- Tiszapolgár és Vidéke** (Tiszapolgár.) Fel. sz. Piszker Lajos. Ny. (Nyiregyháza) Jóba Elek. Heti. Ára 4 kor.
- Törökszentmiklós és Vidéke.** (Török.) Szerk. tul. dr. Füzési Elemér. Ny. Rubinstein S. Heti. Ára 8 kor.
- Ujpesti Hírlap.** (Újpest.) Fel. sz. Tanács Dezső. Ny. Csanády József. Heti. Ára 8 kor.
- Ujvidéki Híradó.** Hétfői Ujság. (Ujvidék.) Szerk. kiadó Egervary János. Ny. a «Branik»-ny. Heti. Ára 6 kor.
- Vágsellye és Vidéke.** (A Nyitra lenyomata.)
- Vágújhelyi Hírlap.** (A Nyitra lenyomata.)
- Vas megyei Hétfői Ujság.** (Szombathely.) Fel. sz. Hevessi Jenő; kiadó Váradi Ágoston. Ny. Gábriel Ágoston. Heti. Ára 3 kor.

Összesen: 37.

IX. Hivatalos lapok.

X. Hirdetési lapok.

XI. Vegyes melléklapok.

XII. Alkalmi lapok.

BUDAPESTEN.

- Egyetértés.** Fel. sz. «Lipótmezei Attila». Ny.?
Nagy Dob. Fel. sz. Dóda Béla. Tul. Orsz. Közp. Kath. Legényegylet. Ny. Rózsa Kálmán és neje. (Febr., farsang.)
 Összesen : 2.

VIDÉKEN.

- Az Alsókubini Purim Szirénája.** (Alsókubin.) Egyetlen szám márcz. 7-én. Szerk. ? Kiadó ? Ny. Trnkóczy József.
Eleven Ujság. (Szászváros.) A szalon-kabaré hivatalos lapja. Fel. sz. ifj. Szántó Károly. Kiadó tul. Grünbaum Fritz. Ny. Szászvárosi kny. r. t.
Igazi Független Ujság. (Debreczen.) Fel. sz. az Andrássy-féle analfabéták és ösválasztók. (Decz. 28.) Ára : 1 városi-párti voks.
Kaszinó és Környéke. (Borosjenő.) Ny. Ungár J. (Márcz. 3.)
Közjóért Becsületből. (Gyöngyös.) Fej. sz. Csomor Béla. Kiadó : a Gyöngyösi Önk. Tűzoltó- és Mentő-Egyesület.
Sétatéri Hirbarang. (Kaposvár.) Ny. Gerő Zsigmond. (Junius 14.) Ára 20 f.
Szókimondó Ujság. (Kún-Csorba.) Szerk. ? Ny. (Budapest) «Pázmáneum»-ny.
 Összesen : 7.

Többnyelvű lapok.

BUDAPESTEN.

- Férfiszabók Tanácsadója.** Rathgeber de Herrenschneider. (Magyar és német.)
Iparkülönlegességek. Industriespecialitáten. (M. és n.)
Magyar Hiteltudósító. Ungarische Credit-Revue. (M. és n.)
Mozgófénykép-Hiradó. Kinematographen-Anzeiger. (M. és n.)
Művészeti Közlöny. (M. és n.)
A Szeszgyártás. Ungarische Brenneri-Zeitung. (M. és n.)
Vas- és Gépvásár. Eisen- und Maschinenmarkt. (M. és n.)
 Összesen : 7.

II. Német nyelvűek.

a/ Politikai tartalmú.

VIDÉKEN.

- Deutsche Bürger-Zeitung.** (Nagy-szeben.) Fel. sz. Gürtler János. Ny. Meltzer Henrik. Heti. Ára 8 kor.
 Összesen : 1.

b/ Nem politikai tartalmúak.

BUDAPESTEN.

- Debet und Credit.** Fel. sz. Füred Mór; kiadó : «Führer's Informationsbureau». Ny. Heisler és Kózoli Havi 3 szám. Ára 36 kor.
Reich's Militärische Woche. Szerk. tul. Reich Leo. Ny. Gelléri és Székely. Félhavi. Ára 3 kor. 50 f.
Ungarische Finanzen. Fel. sz. Rusznyák József. Ny. Márkus Samu. Heti. Ára 20 kor.
 Összesen : 3.

VIDÉKEN.

- Christlich-Soziale Zeitung.** (Pozsony.) Fel. sz. Gottlieb János; tul. a pozsonyi keresztény-szociálista párt. Ny. kath. irod. vállalat. Heti. Ára 4 kor. 20 f.
Neue Torontaler Zeitung. (Nagybeccerek.) Fel. sz. Kaufmann István. Ny. Pleitz Pál. Heti. (Új címe : Súdungarische Rundschau.)
Neue Wein-Zeitung. (Bécs.) Szerk. kiadó Bondy Károly Ferencz. Ny. (Sopron) «Petőfi»-ny: Heti. Ára 15 kor.
Pressburger Jüdische Zeitung. (Pozsony.) Szerk. Steimer Vilmos. Ny. Angermayer Károly. Havi 2 szám. Ára 6 kor.
Die Spinne. (Újvidék.) Szerk. tul. (Ó-Futtakon) Thiel Konrád. Ny. Ivkovits György. Félhavi. Ára 3 kor. 50 f.
Vorwärts durch's Leben! (Bécs.) Fel. sz. dr. Plöhm Róbert; kiadó : Schmid József. Ny. (Pozsony) Alkalay Adolf és Fia. Havi 2 szám. Ára 8 kor.
 Összesen : 6.

III. Szerb nyelvűek.

a) Politikai tartalmú.

VIDÉKEN.

РАДИКАЛ. (Ruma.) Fel. sz. dr. Miradinovits Marko; szerk. Radivojevits János. (Ny. Miletits-ny. Heti. Ára 8 kor.

Összesen: 1.

b) Nem politikai tartalmú.

VIDÉKEN.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК. (Ujvidék.) Szerk. Popovits Gavra. Ny. Nato-sevits. Félhavi. Ára 6 kor.

Összesen: 1.

IV. Tót nyelvű.

Nem politikai tartalmú.

BUDAPESTEN.

Zornička. Fel. sz. Stryčko Milos. Tul. ny. Budapesti hírlapkiadó r. t. Havi 2 szám. Ára 2 kor.

Összesen: 1.

V. Román nyelvűek.

Nem politikai tartalmúak.

BUDAPESTEN.

Familia Romana. Szerk. tul. Bolcas Luczián. (Szászváros.) Ny. «Tipografia noua». Heti.

Foia Ilustrata. Fel. sz. Pleșoianu György. Ny. «Poporului Român»-ny. Heti.

Összesen: 2.

VIDÉKEN.

Baba Satului. (Temesvár. A Piugarul Român melléklapja.) Fel. sz. «Moșul Babel» Ny. (Lugoson) Husvéth és Hoffer. Heti. Ára 3 kor.

Mijlocitorul. Fel. sz. dr. Alexa János. Kiadják: Bragea A. György és Brigantiu Miklós. Ny. (Aradon) gör. kel. egyházm. ny. Félhavi. Ára 2 kor.

Sfatul Poporului. (Lugos.) Szerk. tul. Rodina János. Ny. Husvéth és Hoffer. Heti. Ára 2 kor.

Összesen: 3.

VI. Bolgár nyelvű.

VIDÉKEN.

Narudna Nuvala. (Vinga) Szerk. Karolov Ljubimir. Heti Ára 2 kor.

Összesen: 1.

Statisztikai összefoglalás.

Magyar nyelvű hírlapok :

		Megszüntek	Ujak	Különbözet
I. Politikai napi :	Budapesten	3	—	— 3
	vidéken ...	7	4	— 3
II. Politikai heti :	Budapesten	3	4	+ 1
	vidéken ...	9	6	— 3
III. Vegyestartalmú képes :	Budapesten	2	—	— 2
	vidéken ...	1	—	— 1
IV. Vallás- és tanügyi :	Budapesten	—	1	+ 1
	vidéken ...	—	2	+ 2
V. Szépirod. és vegyestart.:	Budapesten	2	7	+ 5
	vidéken ...	—	3	+ 3
VI. Humorisztikus :	Budapesten	2	—	— 2
	vidéken ...	3	1	— 2
VII. Szaklapok :	Budapesten	35	40	+ 5
	vidéken ...	16	37	+ 21
VIII. Nem politikai :	Budapesten	3	2	— 1
	vidéken ...	44	37	— 7
IX. Hivatalos :	—	—	—	—
X. Hírdetési :	—	—	—	—
XI. Vegyes melléklapok :	—	—	—	—
XII. Alkalmi lapok :	Budapesten	2	2	—
	vidéken ...	7	7	—
	Összesen Budapesten	52	56	+ 4
	vidéken ...	87	97	+ 10
	Együttvéve... ..	139	153	+ 14

Nem magyar nyelvűek :

		Megszüntek	Ujak	Különbözet
Német :	politikai, vidéken ...	3	1	— 2
	nem politikai, Budapesten	11	3	— 8
	vidéken ...	10	6	— 4
Szerb :	politikai, vidéken ...	3	1	— 2
	nem politikai, vidéken ...	—	1	+ 1
Tót :	nem politikai, Budapesten	—	1	+ 1
	vidéken ...	1	—	— 1
Román :	politikai, Budapesten	2	—	— 2
	nem politikai, Budapesten	4	2	— 2
	vidéken ...	2	3	+ 1
Bolgár :	nem politikai, vidéken ...	1	1	—
	Összesen Budapesten	17	6	— 11
	vidéken ...	20	13	— 7
	Együttvéve... ..	37	19	— 18
	Végösszeg	176	172	— 4

II.

Folyóiratok.

Összeállította: HORVÁTH IGNÁCZ.

A) *Megszűnt folyóiratok.*

I. Magyar nyelvűek.

- Arménia. (Szamosujvár.)
A Béka. (Pécs.)
Birtokosok Pénzügyi Lapja. (Budapest.)
A Budapesti Gépmesterek és Nyomók Köre szakbizottsági értesítője. (Budapest.)
Czimbalom-szalom. (Budapest.) További évfolyamait Leipzigban nyomják.
Czukrasz-Ujság. (Budapest.)
Darázs. (Kézdivásárhely.)
Egészségügyőr. (Budapest-Kispest.)
Egyetemes Kritikai Lapok. (Budapest.)
Erdélyi Munkás. (Kolozsvár.)
Erdélyi Zenevilág. (Kolozsvár.)
Értesítő. (Budapest.)
Fáklya. (Budapest.)
Fogászati Lapok. (Budapest.)
Főnyeremény. (Budapest.)
Fővárosi Közlemények. (Budapest.)
Gazdasági Önállóságunk. (Debreczen.)
Havi Könyvészet. (Budapest.)
Háztulajdonosok Lapja. (Pozsony.)
Hivatalos Értesítő. (Budapest.)
Hölgyek Lapja. (Budapest.)
Hunczut Ujság. (Zenta.)
A Hunyadvármegyei Általános Tanító-Egyesület Értesítője. (Déva.)
Az Idő. (Szeged.)
Iparoskáté. (Budapest.)
Jó Pásztor. (Budapest.)
Kalocsai J. t. Stefaneum-levelezőlapja (Kalocsa.)
Kávéfőzők Szaklapja. (Budapest.)
Kávémérők Közlönye. (Budapest.)
Kertgazdaság. (Piskitelep—Békéscsaba.)
Kerületi Értesítő. (Pozsony.)
Kiskereskedők és Kisiparosok Lapja. (Budapest.)
Kolozsvári Munkás. (Kolozsvár.)
Kolping. (Budapest.)
Közlöny. A magyarországi prot. teológiák ifjúságának hivatalos lapja. (Debreczen.)
Közművelődés. (Torda.)
A Ludovika-akadémia Közlönye. (E czímen megszűnt. Folytatódik: Magyar Katonai Közlöny cím alatt. Budapest.)
Magyar Építő. (Budapest—Arad.)
Magyar Fogorvosok Lapja. (Budapest.)
Magyar Irógép-Ujság. (Budapest.)
Magyar Kályhásipar. (Budapest.)
Magyarországi Kereskedelmi Alkalmazottak Lapja. (Budapest.) Hirlapok közé tétetett át.
Magyar Pályázatok. (E cím alatt megszűnt. Folytatása: Magyar Építőművészet cím alatt. Budapest.)
Magyar Pedagógiai Értesítő. (Temesvár—Budapest.)
Magyar Székesőváros. (Budapest.)
A magyar szent korona országai vasutas szövetségének aradi kerületi Értesítője. (Arad.)
A magyar szent korona országai vasutas szövetsége szegedi kerületének hivatalos Értesítője. (Szeged.)
A magyar szent korona országai vasutas szövetsége szolnoki kerületének hivatalos Közlönye. (Szolnok.)
Magyar Táncmester. (Kisujszállítás.)
Magyar Tánctanító. (Budapest.)
Magyar Uszósport. (Budapest.)

Magyar Zenetudomány. (Budapest.)
 A mi iskoláink. (Budapest.)
 Miskolczi Ifjúság. (Miskolcz.)
 Modern Festők. (Budapest.)
 Modern Háztartás. (Budapest.)
 A Műkedvelő. Mint folyóirat megszünt. (Budapest.)
 Műkedvelő Fényképészek Lapja. (Debreczen.)
 Művészeti Album. (Budapest.)
 Népek Hazája. (Gyöngyös.)
 Objektív. A fényképészmunkások lapja. (Budapest.)
 Országos Forgalmi Közlöny. (Budapest.)
 Az országos polgári radikális párt-
 nak Értesítője. (Budapest.)
 Protestáns Világ. (Budapest.)
 A Rajz. (Budapest.)
 Somogyi Gazda. (Kaposvár.)
 Somogy megyei Gazdasági Egyesület havi értesítője. (Kaposvár.)
 A Sopron megyei Gazdasági Egyesület Értesítője. (Sopron.)
 Sporthírek. (Budapest.)
 Szegedi Gyorsíró. (Szeged.)
 A szabadtanítás magyar országos kongresszusának Értesítője. (Budapest.)
 A Szabász. (Budapest.)
 Szent Ferencz Hírnöke. (Kolozsvár.)
 A szent kereszt magyar hadsere-
 gének tárogatója. (Kolozsvár.)
 Ezen a czímen megszünt. Új czíme;
 A Szent Kereszt Tárogatója.)
 Temesvári Szárnyaskerék. (Temesvár.)
 Természetes Életmód. (Ozora—Újpest.)

Ujságárusok és Lapkihordók Szaklapja. (Budapest.)
 Vizgyógyintézeti Közlemények. (Budapest.)

Összesen: Budapesten 45.
 Vidéken 32.

II. Idegen nyelvűek.

Die Advokatur- und Notariatskanzlei. (Wien—Sopron.)
 Allgemeine Rundschau. (Budapest.)
 Amtliche Nachrichten. (Budapest.)
 Die Biene. (Budapest.)
 Economia. (Karánsebes. További évfolyamok félhavasok jelennek meg.)
 Grundbesitzer-Zeitung. (Sopron.)
 Jahrbuch, für die Vertretung und Verwaltung der evang. Landeskirche A. B. in d. Siebenbürg. Landestheilen Ungarns. (Nagyszeben.)
 Kozerobotnik. (Budapest.)
 Die militärische Welt. (Sopron.)
 Naša Zástava. (Budapest.)
 Neven. (Szabadka.)
 Obzor. (Rózsashegy.)
 Orava. (Liptószentmiklós.)
 Pastorul Sufletesc. (Szilágyosmlyó.)
 Revista politică și literară. (Balázsfalva.)
 Société littéraire française de Budapest. (Budapest.)
 Švigar. (Ujvidék.)
 Szmichasz Noflim. (Nagyszeben.)
 Ungarische Rundschau. (Budapest.)
 Vatra școlară. (Nagyszeben.)

Összesen: Budapesten 7;
 Vidéken 13.

B) Új folyóiratok.

I. Magyar nyelvűek.

Adóhivatali Közlöny. A kir. adóhivatali tisztviselők országos egyesületének lapja. Szerk. Molnár Gyula. Debreczen. Ny. Hoffmann és Kronovitz. I. évf. 1908. Havi. Díjtalan.
 Állami Altisztek és Szolgák Lapja. Kiadja az állami altisztek és szolgák országos bizottsága. Szerk. Madarász János, később Baradlay Bencsko János. Budapest. Ny. Müller Károly. I. évf. 1908. Havi. Egyes szám ára 20 f.

Az Allami Napidijas Hivatalszolgák Országos Egyesületének hivatalos közlönye. Szerk. Dobony Dávid. Budapest. Ny. Zeisler M. I. évf. 1908. Havi. Ára 2 kor. Tagoknak ingyen.

Az Állatvilág. Állattani, vadászati és halászati folyóirat. Szerk. Csiki Ernő. Budapest. Ny. «Stephanum» kny. 1908. évf. Havi. Ára 5 kor.

Aradi Magántisztviselő. Társadalmi és közgazdasági ujság. Az Aradi Magántisztviselők Egyesületének hi-

- vatalos lapja. Szerk. Bokor Alajos. Arad. Ny. Aradi kny. r-t. I. évf. 1908. Havi. Ára 4 kor.
- Bádogosok és Szerelők Havi Értesítője.** A budapesti bádogosok, szerelők és azok segéd munkásai érdekeit képviselő havi lap. Szerk. Sombori J. Budapest. Ny. «Világosság» kny. r-t. I. évf. 1908. Havi. Ára ?
- Balaton.** A balatoni szövetség hivatalos értesítője. Szerk. Cséplő Ernő. Budapest. Ny. «Stephaneum» kny. I. évf. 1908. Kétheti. Ára 5 kor.
- A Bank és pénzváltó r-t. sorso-lási értesítője. Ziehungs und Wechselstuben Aktien-Gesellschaft.** Szerk. Kardos Miksa. Budapest. Ny. Neuwald Illés utódai kny. 1908. évf. Havi. Ára 3 kor. (Magyar-német.)
- Betegápoló és Ápolónői Értesítő.** A magyarországi betegápolók és ápolónők érdekeit képviselő havi szaklap. Szerk. Vlesek Pál, Budapest. Ny. Neuwald Illés utódai. III. évf. 1908. Havi. Ára 20 kor.
- Czipésziparosok Szemléje.** Szerk. Engel Gyula. Budapest. Ny. «Globus» kny. r-t. I. évf. 1908. Megjelenik évenként négyszer. Ára ?
- Család és Világ. Familie und Welt.** Társadalmi, szépirodalmi és közgazdasági folyóirat. Szerk. Kiss Ignác. Budapest. Ny. «Jókai» kny. 1908. évf. Havi. Ára 30 kor. (Magyar-német.)
- A Családi ház.** Társadalmi és közgazdasági folyóirat. «A Tűzhely» háztulajdönt szerzők egyesülete hivatalos lapja. Szerk. Molnár Arthur. Budapest. Ny. «Patria» irod. és ny. r-t. I. évf. 1908 Havi. Ára 2 kor.
- Czukrászmunkás.** A magyarországi czukrásziparban dolgozó munkások, segéd munkások és munkásnők egyesületének közlönye. Szerk. Kendé Ferencz. Budapest. Ny. «Világosság» kny. r-t. Havi. Ára 2 kor.
- Egészségügyi Lapok.** Az alkoholizmus, a tüdővész és a nemi betegségek elleni védekezés tárgyában egészségügyi előadások által a közfelvilágosítás terjesztését célzó népművelési, munkásvédelmi, társadalomegészségügyi és közegészségügyi folyóirat. Szerk. Weiss Emil. Budapest. Ny. Vider és Rosenthal utódai. Máramaros-sziget. I. évf. 1908. Havi. Ára 10 kor.
- Egyházi Értesítő.** A budapesti református egyházközség közlönye. Szerk. Szóts Farkas. Budapest. Ny. Károlyi György. I. évf. 1908. Havi. Ára 6 kor.
- El a pálinkával!** Iszákosságellenes népszerű egészségügyi és ismeretterjesztő ujság. Szerk. dr. Bónum László. Mátyásföld. Ny. Reich Ármán Budapest. I. évf. 1908. Havi. Ára 2 kor.
- Építőipari Értesítő.** A miskolci építőiparosok szövetségének hivatalos közlönye. Szerk. Wittich Andor. Miskolcz. Ny. Klein és Ludvig. I. évf. 1908. Havi. Ára számonkint 20 f.
- Evang. egyházi értesítő.** A pesti ág. hitv. evang. magyar egyház hivatalos közlönye. Szerk. Majba Vilmos. Budapest. Ny. Hornyánszky Viktor. I. évf. 1908. Megjelenik évenként négyszer. Ára 2 kor.
- Félix-fürdői Értesítő.** Szerk. dr. Marolay Károly. Nagyvárad. Ny. Láng József. 1908. évf. Megjelenik negyedévenként. Ára ?
- Férfiszabók Tanácsadója. Rathgeber der Herrenschneider.** Szerk. Tettey J. Budapest. Ny. Fried és Krakauer. I. évf. 1908. Megjelenési ideje nincs meghatározva. Ára ? (Magyar-német.)
- Figyelő.** A budapesti lakatosmunkások havi értesítője. Szerk. Leschspitz. Budapest. Ny. «Világosság»-ny. r-t. I. évf. 1908. Havi. Ára ? (A 2-ik számtól kezdve **A Lakatos** czimen jelenik meg.)
- A Fiumei Magyar Kőr havi értesítője.** Szerk. Lágel Frigyes. Fiume. Ny. Mohovich Emőd ugyanott. I. évf. 1908. Havi. Ára ?
- Fogorvosi Szemle.** A Magyar Fogorvosok Egyesületének hivatalos közlönye. Szerk. Körmöczy Zoltán. Budapest. Ny. Elek-ny. I. évf. 1908. Megjelenik évenként négyszer. Ára 4 kor.
- Független Hírlap.** Szerk. Molnár Márton. Budapest. Ny. «Uránia» kny. III. évf. 1908. Havi. Ára 24 kor.

- Gazdasági Értesítő.** A Somogy-megyei Gazdasági Egyesület hivatalos közlönye. Kaposvár. Ny. Hageman Károly. III. évf. 1908. Havi. Ára 8 kor.
- Gyakorlati Könyvelő.** (Lásd Magyar Könyvviteli Folyóirat alatt.)
- Hajnal.** Magyar missziói röpv. Szerk. Fleischer Gyula. Budapest. Ny. Nagy Sándor. II. évf. 1907/8. Havi. Ára ?
- Haladás.** Szerk. Czobor Ottó. Arad. Ny. Aradi kny. r.-t. I. évf. 1908. Havi. Ára 2 kor.
- A Ház.** Építészeti havi folyóirat. Szerk. Székely Dezső. Budapest. Ny. «Athenaeum» kny. r.-t. I. évf. 1908. Havi. Ára 20 kor.
- A Házi orvos.** Népszerű egészségügyi folyóirat és a magyarországi betegápolók és ápolónők érdekeit képviselő havi szaklap. Szerk. Fürst Zsigmond. Budapest. Ny. Nemes András Szatmárott. I. évf. 1908. Havi. Ára 2 kor. 40 f.
- Jelen és Jövő.** Politikai és közgazdasági havi folyóirat. Szerk. Macskovics Titusz. Szabadka. Ny. «Szent Antal» kny. I. évf. 1908. Havi. Ára 2 kor.
- Karácsonyi Ujság.** Szerk. Thury István. Eger. Ny. Löw-kny. I. évf. Megjelenik negyedévenként. Ára ?
- Kath. Háziasszonyok Lapja.** Szerk. Wüsztner Henrikné. Ujpest. Ny. «Stephaneum» kny. r.-t. I. évf. 1908. Havi. Ára 2 kor.
- Kékek Lapja.** A kékek klubbjának országos hivatalos közlönye. Főszerk. Tatay Zoltán. Debreczen. Ny. Városi kny. 1908. évf. Havi. Ára számonkint 20 f.
- Keleti ker. akadémiai szövetségi értesítő.** A keleti kir. akadémiai szövetség hivatalos lapja. Állandó melléklete: **Külkereskedelmi Hírek.** Szerk. Szende Gyula. Budapest. Ny. «Thália» kny. I. évf. Havi. Ára 4 kor.
- Kisiparos.** A Magyarországi Kisiparosok Szövetsége hivatalos közlönye. Szerk. Borsos József. Budapest. Np. «Reform» kny. I. évf. 1908. Havi. Ára 4 kor.
- Közszolgák Szaklapja.** Társadalmi és gazdasági irányú szaklap. Szerk. Fekete Lajos. Budapest. Ny. Pless Ignác. I. évf. 1908. Havi. Ára 1 kor.
- A Lakatos.** A budapesti lakatosmunkások havi értesítője. (Lásd Figyelő alatt.)
- Magyar Balneologiai Értesítő.** A balneologiai ismeretek fejlesztésére, a hazai fürdő- és ásványvízügy érdekeinek előmozdítására. Szerk. Papp Samu és Hankó Vilmos. Budapest. Ny. Buschmann F. I. évf. 1908. Havi. Ára 15 kor.
- Magyar Izrael.** Az országos rabbi-egyesület közlönye. Szerk. dr. Neumann Ede. Nagykanizsa. Ny. Zala hirlapkiadó és nyomda r.-t. I. évf. 1608. Havi. Ára 6 kor.
- Magyar Katonai Közöny.** Szerk. és kiadja a m. kir. honvédelmi miniszter kirendelte bizottság. Budapest. Ny. Pesti kny. r.-t. I. évf. Havi. Ára 8 kor.
- M. kir. keleti ker. akadémiai szövetségi értesítő.** A m. kir. keleti ker. akadémiai szövetség hivatalos lapja. Állandó melléklet: **Külkereskedelmi Hírek.** Szerk. Szende Gyula. Budapest. Ny. «Thália» kny. I. évf. 1908. Havi. Ára 4 kor.
- Magyar Könyvviteli Folyóirat.** Havi szaklap a számviteli ismeretek fejlesztésére. Főszerkesztők: Kárpáti Béla és Trautmann Henrik. Budapest. Ny. «Pátria» kny. r.-t. I. évf. 1908. Havi. Ára számonkint 80 f. (Lásd Gyakorlati Könyvelő alatt.)
- Magyar Középiskola.** A Katolikus középiskolai Tanáregyesület folyóirata. Szerk. Andor József és Prónai Antal. Budapest. Ny. «Stephaneum» kny. I. évf. 1908. Havi. Ára 8 kor.
- Magyarország fürdői és nevezetességei.** Közegészségügyi, társadalmi és közgazdasági szemle. — **Hungarian spas and objects of interest.** Hygienic, social and political economic review. — **Les bains et curiosités de la Hongrie.** Revue hygienique, sociale et économique. — **Bäder und Sehenswürdigkeiten Ungarns.** Hygienische, Soziale und nationalökonomische Rundschau. Szerk. Lúske Károly. Budapest. Ny. Kertész József. I. évf. 1908. Havi. Ára 16 kor. (Magyar, angol, francia, német.)

- Magyar fürdőkalauz.** A magyar fürdők, gyógyhelyek, nyaralótelepek, vizgyógyintézetek, szanatóriumok, magángyógyintézetek, ásvány- és gyógyvizek ismertetője. — **Führer durch Ungarn's Bäder.** Schilderung der ungarischen Bäder, Kurörter, Sommerkolonien, Wasserheilanstalten, Sanatorien, Privatheilanstalten, Heil- und Mineralwässer. Szerk. Erdős József. Budapest. Ny. Engländer és társa. Tata. I. évf. 1908. Megjelenik negyedévenként. Ingyen küldetik. (Magyar-német.)
- Magyar Sakklap.** Szerk. Balla Zoltán. Budapest. Ny. «Stephaneum» kny. IV. évf. 1908. Havi. Ára 10 kor.
- Magyar tanítójelölt. Óvó-, tanítónő- és tanítójelöltek lapja.** Szerk. Dudinszky István. Ungvár. Ny. «Unio» kny. r.-t. I. évf. 1908. Havi. Ára 6kor.
- Magyar Társadalomtudományi Szemle.** Kiadja: a Magyar Társadalomtudományi Egyesület. Szerk. az igazgatóság: Apáthy István, Gaal Jenő, Jancsó Benedek. Budapest. Ny. Pesti kny. r.-t. I. évf. 1908. Havi. Ára 20 kor.
- A Magyar Vas- és Fémiparosok Orsz. Szövetségének közleményei.** Kézirat a szövetségi tagok számára. Budapest. Ny. «Szent László» kny. 1908. évf. Megjelenési ideje nincs meghatározva. Ára?
- A Messias.** Szerk. Roth Alajos L. Budapest. Ny. «Corvina» kny. I. évf. 1908. Havi. Ára számonkint 40 f.
- Műszaki Szemle.** Technische Revue. Revue technique. Szerk. Lázár Albert és Gergely Vilmos. Budapest. Ny. «Beresényi»-ny. r.-t. I. évf. 1908. Havi. Ára 8 kor.
- Műtrágyázási Közlemények.** Szerk. Kovácsy Béla. Budapest. Ny. «Patria» r.-t. kny. I. évf. 1908. Havi. Ára?
- Nagykereskedelmi Alkalmazottak Lapja.** Társadalmi és közgazdasági havi folyóirat. Szerk. Hamburger Sándor. Budapest. Ny. Kálmán M. és tsa. I. évf. Havi. Ára 6 kor.
- Nemzetközi Mercur.** Hiteles sorso-lási közlöny. **Internationaler Mercur.** Authentischer Verlosungs-Anzeiger. Szerk. és kiadja Wahr-mann és tsa. Budapest. Ny. Neuwald Illés utódai kny. 1908. évf. Havi. Ára 3 kor. (Magyar-német.)
- Népjog.** A nőgrádi szocialdemokrata párt politikai és gazdasági közlönye. Szerk. Gyikos Mihály. Budapest. Ny. «Világosság»-ny. r.-t. I. évf. 1908. Havi. Ára 5 kor.
- Nőiruhakészítő Iparosok Lapja.** A budapesti nőiruhakészítő ipartestület hivatalos szakközlönye. Szerk. Kapeker Dezső. Budapest. Ny. Löbl Dávid és fia. I. évf. 1908. Havi. Ára 6 kor.
- Odontotechnikai Közlöny.** Szerk. Hirsch V. Mór. Budapest. Ny. «Urania» kny. I. évf. 1908. Havi. Ára 5 kor.
- Az Országos Rabbiegyesület havi közlönye.** Szerk. Neumann Ede. Nagykanizsa. Ny. Fischel Fülöp fia. I. évf. 1908. Havi. Ára 6 kor.
- Pénzüntézeti Tisztviselők Lapja.** A Pénzüntézeti Tisztviselők Országos Egyesületének hivatalos közlönye. Szerk. Éber Antal. Budapest. Ny. Pénzüntézeti és irodai felszerelések műintézete kny. I. évf. 1908. Havi. Ára 6 kor.
- Posta- és távirótarifák.** Szerk. Váradi Aladár. Budapest. Ny. Markovits és Garai. I. évf. 1908. Megjelenik negyedévenként. Ára 2 kor.
- Praktikus Útmutató** a gyakorlati élet általános tanácsadója. Szerk. R. Hány Margit. Budapest. Ny. Bagó Márton és fia. I. évf. 1908. Megjelenik negyedévenként. Ára 1 kor. 20 f.
- Szabad Órák.** Ifjúsági lap. Kiadja a pozsonyi kir. kath. főgimnázium VII. osztálya. Szerk. az ifjúság. Pozsony. Ny. Első galántai könyvnyomda Galántán. I. évf. 1908. Havi. Ára 1 kor. 60 f.
- Szakács** Kiadja a Magyar Szakácsok Köre Budapest. Ny. Müller Károly. I. évf. Havi. Ára 12 kor.
- Szamosujvár szemlélője.** Ipar, kereskedelmi, közgazdasági és hirdetési közlöny. Szerk. Boca Tivadar. Szamosujvár. Ny. Todorán Endre «Aurora» kny. Havi. Ára 4 kor.
- Személyszállító Munkás.** Szerk. Lichtenstein Simon. Budapest. Ny. Spatz Henrik. I. évf. 1908. Havi. Ára 2 kor. 40 f.

Szemléltető Oktatás. Szerk. Erdélyi Mór. Budapest. Ny. Országos Központi Községi kny. I. évf. 1908. Havi. Ára 6 kor.

Szocializmus. Szociáldemokrata folyóirat. Szerk. Kunfi Zsigmond. Budapest. Ny. «Világosság» kny. III. évf. 1908/9. Havi. Ára 6 kor.

Szövetségi Értesítő. Szerk. Szentiványi Károly. Az országos katolikus szövetség hivatalos lapja. Budapest. Ny. «Stephaneum» kny. II. évf. 1908. Megjelenési ideje nincs meghatározva. Ára 10 kor.

Tanoncok Lapja. A Magyarországi kereskedő- és iparostanoncok havi folyóirata. Szerk. Bánffy Gyula. Budapest. Zeisler-ny. I. évf. 1908. Havi. Ára 2 kor.

Új Élet. Irodalmi és művészeti folyóirat. Szerk. Rejöd Alpár. Marosvásárhely. Ny. «Kossuth» kny. I. évf. 1908. Megjelenési ideje nincs meghatározva. Ára 6 kor.

Új Kor. Társadalmi és szépirodalmi folyóirat. Budapest. Ny. Pless J. I. évf. 1908. Havi. Ára 3 kor. 60 f.

Az Uraság. Az urasági férfi alkalmazottak elhelyező és betegsegélyző országos egyesületének hivatalos közlönye. Szerk. Zsigmond Gyula. Budapest. Ny. «Függetlenség» kny. Kecskeméten. I. évf. 1908. Havi. Ára 10 kor.

Utazási revue. Szerk. Öntő Gyula. Budapest. Ny. Kunossy Vilmos és fia. 1908. évf. Havi. Ára ?

Útközben. Szépirodalmi folyóirat. *En cheminant. Auf der Reise.* Szerk. Sümeghi Zoltán. Budapest. Ny. «Pallas» r.-t. ny. I. évf. 1908. Havi. Ára 10 kor. (Magyar-francia-német.)

Üveges. A magyarországi üveges és rokonszakmák munkásainak érdekeit képviselő társadalmi és gazdasági közlöny. Szerk. Guttmann József. Budapest. Ny. «Könyves Kálmán» kny. (Domanek és Hauptmann.) I. évf. 1908. Havi. Ára 5 kor. 20 f.

Vármegyei kezelőtisztviselők, díjnokok, altisztek, szolgák szak- és társadalmi lapja. Szerk. Borsai Rezső. Fogaras. Ny. Thierteld D. kny. I. évf. 1908. Havi. Ára 4 kor.

Városi Szemle. Közlemények a városi közigazgatás és statisztika

köréből. Szerk. Harrer Ferencz és Thirring Gusztáv. Kiadja Budapest székesfőváros statisztikai hivatala. Budapest. Ny. Székesfővárosi házi kny. I. évf. 1908. Havi. Ára 20 kor.

Vasuti Album. Magyarország ismeretése írásban és képen. Szerk. Nógrádi László. Szolnok. Ny. Török Ignác. Mezőtur. I. évf. 1908. Havi. Ára 20 kor.

Vasuti Munkások Szaklapja. A Vasuti Munkások Országos Szövetsége közlönye. Szerk. Kiss Miklós. Budapest. Ny. «Világosság»-ny. r.-t. I. évf. 1908. Havi. Ára 2 kor. 40 f.

Védjegyoltalom. «Védjegyes árúk gyárosai Egyesülete Budapestben» hivatalos közlönye. **Markenschutz.** Amtliches Organ des «Verbandes der Fabrikanten von Markenartikeln» in Budapest. Ny. Hornyánszky Viktor. I. évf. 1908. Havi. Tagoknak ingyen jár. (Magyar-német.)

A Vegyészeti Munkás. Szerk. Kovács Ferencz. Budapest. Ny. «Világosság» kny. r.-t. III. évf. 1908. Havi. Ára 2 kor. 40 f.

Világosság. Politikai, szépirodalmi és közgazdasági folyóirat. Szerk. Kovács Ödön. Máramarossziget. Máramarosi Függelén Ujság kny. IV. évf. 1908. Havi. Ára 3 kor.

Visszhang Afrikából. Katholikus folyóirat az afrikai missziótevékenység előmozdítására. Kiadja: Cláver Szent-Péter-Társulat. Budapest. Ny. «Pázmáneum» kny. I. évf. 1908. Havi. Ára 1 kor. 50 f.

Zálogházi Értesítő. Szerk. Waller Antal és ifj. Kiss Sándor. Budapest. Ny. Zeisler M. I. évf. 1908. Havi. Ára 2 kor.

Összesen: Budapestben 58.
Vidéken 20.

II. Idegen nyelvűek.

Adevărul. Fonia oficială a baptiștilor români din Ungaria. Szerk. Mihai Brumar. Nagyvárad. Ny. «Nagyvárad» kny. I. évf. 1908. Havi. Ára 3 kor.

Adevărul. Foai politică, socială și economică. Szerk. Cristea Aurél. Budapest. Ny. «Világosság»-ny. r.-t. VI. évf. 1908. Havi. Ára 2 kor.

- Ahavatcion.** Szerk. Kaufmann Vilmos. Máramarossziget. Ny. Kaufmann Ábrahám és fiai. I. évf. 1908. Havi. Ára negyedévre 1 kor.
- Domáci radca pre hospodárov.** Szerk. és kiadja Bežo Elemér. Szenicz. Ny. Bežo János és társa. I. évf. 1908. Havi. Ára 3 kor.
- Jednota katolickeho ludu.** Szerk. Szentiványi Károly. Budapest. Ny. «Stephaneum» kny. I. évf. 1908. Havi. Ára ?
- Katolički pučki savez.** Kiadja a Katolikus Népszövetség központ, Budapest. Ny. Szent Antal ny. Szabadkán. I. évf. 1908. Havi. Ára 1kor.
- Literaturbericht der Zeitschrift «Der freie Christ».** Kiadja Schmidt-Hofmann Károly lovag. Melesicz. Ny. Bezsó I. és társa Szeniczen. I. évf. 1908. Negyedévi. Ára számonkint 20 fill. A «Der freie Christ» előfizetőinek ingyen jár.
- Mitteilungen aus der innern Mission in Oesterreich-Ungarn-Serbien-Bosnien.** Kiadja Schmidt-Hofmann Károly. Melesicz. Ny. Bezsó I. és társa. Szeniczen. 1908. évf. Negyedévi. Ára nem tagoknak 1 kor. Tagoknak ingyen.
- Rarášek.** Humoristicko-satyricky mesačnik. Szerk. Černiansky A. Turóczzsentsmárton. Ny. Turóczzsentsmártoni kny. I. évf. Havi. Ára 2 kor. 20 fill.
- Der Reisekromer.** Zeitschrift für Reisewesen. Touristik, Sport und Jagd. Szerk. Grossmann Emil. Wien. Ny. Röttig Gusztáv fia Sopronban. I. évf. 1908. Megjelenik negyedévenkint 1—2-szer. Ára ?
- Revue de Hongrie.** Organe de la société litteraire française de Budapest. Budapest. Ny. «Athenaeum» kny. I. évf. 1908. Havi. Ára 25 kor.
- Vatra scolară.** Revista pedagogică. Szerk. Span Péter. Szeben. Ny. a főegyházmegeyi knyomda. I. évf. 1908. Havi. Ára 6 kor.
- Zeitschrift für Essig-Industrie.** Szerk. Titz József. Nagyszeben. Ny. Haiser M.-féle knyomda. I. évf. 1908. Hav. Ára ?

Összesen : Budapesten 4.
Vidéken 9.

Statisztikai adatok összefoglalása.

Magyar nyelvű folyóiratok :

	Megszüntek	Ujak	Különbözet
Budapesten	45	58	+ 11
Vidéken	32	20	— 12
Együttvéve... ..	77	78	+ 1

Nem magyar nyelvűek :

	Megszüntek	Ujak	Különbözet
Német :			
Budapesten	6	—	— 6
vidéken ...	2	4	+ 2
Franzia :			
Budapesten	1	1	— —
vidéken ...	2	—	— 2
Szerb :			
Budapesten	—	1	+ 1
Tót :			
Budapesten	2	2	— —
vidéken ...	2	2	— —
Héber :			
vidéken ...	1	1	— —
Összesen Budapesten	9	4	— 5
vidéken ...	11	9	— 2
Együttvéve... ..	20	13	— 7
Végösszeg	97	91	— 6

MAGYAR KÖNYVSZEMLE. — REVUE BIBLIOGRAPHIQUE HONGROISE.

Publiée par la bibliothèque Széchényi du Musée National Hongrois.

Directeur: M. François Kollányi.

Quatre livraisons par an; prix du volume Nouvelle série. XVII. volume. IV-e

6 couronnes = 6 francs = 5 marcs. livraison. Octobre-Décembre 1909.

SOMMAIRE.

Gabriel Jablonkay S. J. Un nouveau monument fragmentaire de langue hongroise. (Avec 3 planches.)	Page 289
Dr. Paul Gulyás. Les bibliothèques scientifiques de Paris. (Première partie.)	293
Eugène Zoványi. Contributions bibliographiques et littéraires	315
Dr. Paul Gulyás. Supercherries littéraires	322
I. Adolphe Zsák. La bibliothèque Ottoboni de Rome par rapport à la Hongrie. (Deuxième et dernière partie.)	335
Indicateur officiel. Rapport sur l'état de la Bibliothèque Széchényi du Musée Nat. Hongrois dans le III. trimestre de 1909	347
La bibliothèque de l'académie hongroise des sciences	352
Littérature. Catalogue of books printed in the XV th century now in the British Museum. I. Par le <i>dr. Paul Gulyás.</i> — G. Binz, Die Handschriften der Bibliothek Basel. I. 1. Par Σ . — W. L. Schreiber u. P. Heitz. Die deutschen «Accipies» und «Magister cum Discipulis»-Holzschnitte. Par <i>Gl.</i> — M. Pellechet, Catalogue général des incunables. III. Par le <i>dr. Paul Gulyás.</i> — J. Herbert Slater, Handbuch für Büchersammler und Bücherfreunde. Par <i>Bibliofil.</i> — Catalogus codicum mancriptorum Bibliothecae Reg. Monacensis I. 5. Par Σ . — Ch. Enschedé, Fonderies de caractère et leur matériel dans les Pays-Bas. Par le <i>dr. Paul Gulyás.</i> — S. Kun, Catalogue de manuscrits et d'autogrammes. Par —s. — <i>l.</i>	354
Revue des périodiques étrangers	368
Ignace Horváth. La littérature bibliographique Hongroise dans le III ^e trimestre de 1909	372
Notices. Mgr. Pietro Wenzel †. — Assemblée générale de l'Association des Musées et des Bibliothèques. — La bibliothèque de l'académie militaire «Ludovica». (<i>Jean Melich.</i>) — Une revue qui n'a point paru. (<i>J. V.</i>) — La bibliothèque municipale de Bologne en 1908. (<i>Gch.</i>) — Sur la vie de L. Breuer. (<i>Louis Kemény.</i>) — Sur l'histoire de l'imprimerie à Kassa. (<i>Louis Kemény.</i>) — Trouvailles littéraires	373
Changements dans l'état des imprimeries hongroises aux mois septembre—novembre 1909	384
Table de noms et de matières	385

Siège de la rédaction et de l'administration: *Magyar Könyvszemle*
Budapest, Musée National Hongrois.

A MAGYAR KÖNYVSZEMLE ÚJ FOLYAMA.

A Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára 1893-ban a Magyar Könyvszemle új folyamát indította meg.

A folyóirat, mint a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának hivatalos kiadványa s a magyar bibliográfia egyedüli szakközlönye, 1876 óta áll a hazai tudomány érdekeinek szolgálatában. Elsősorban a múzeumi könyvtár érdekeinek előmozdítására lévén hivatva, ismerteti annak egyes csoportjait; beszámol az évi gyarapodásról, a végzett munkáról és teljes megbízható képet ad a könyvtár belső életéről. Ismerteti a hazai és külföldi könyv- és levéltárakat, kiváló figyelmet fordítva ezek magyar és különleges bibliografiai vonatkozású anyagának felkutatására és közzétételére. Számot ad a hazai és külföldi könyvészeti irodalom termékeiről s figyelemmel kíséri a külföldi irodalom hazánkra vonatkozó kiadványait.

A Magyar Könyvszemle évnegyedes füzetekben, évenként márczius, június, szeptember és december hónapokban jelenik meg 24—26 ívnyi terjedelemben több műmelléklettel. Előfizetési ára egész évre 6 korona, a könyvtárosi forgalomban 8 korona; egy-egy füzet ára 2 kor.

Az előfizetési pénzeket a **Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatala** fogadja el; a folyóirat szellemi részét érdeklő közlemények a **szerkesztő czimére a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárába** küldendők.

A Magyar Könyvszemle régi és új folyamainak kötetei kaphatók *Ranschburg Gusztáv* könyvkereskedésében, Budapest, *IV., Ferencziek-tere 2.* A régi folyam 2—16. kötetének ára kötetenkint 4 korona, az új folyam 1—17. kötetének ára kötetenkint 8 korona. Az előfizetések ezentúl is a *Magyar Nemzeti Múzeum pénztári hivatalához* küldendők.

Megjelent és a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában kapható: *A hazai hírlapirodalom 1906-ban. I. A magyar hírlapirodalom, Zászló Jánostól. II. A nem magyar nyelvű hírlapirodalom, Kereszty Istvántól. III. Folyóiratok, Horváth Ignácztól. Függelék: A magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok statisztikája.* Ára 1 kor. 10 fillér. Kiegészítik: *A hazai hírlapirodalom 1907-ben, illetve 1908-ban. I. Hírlapok, Kereszty Istvántól. II. Folyóiratok, Horváth Ignácztól.* Egy-egy füzet ára 50 fill.